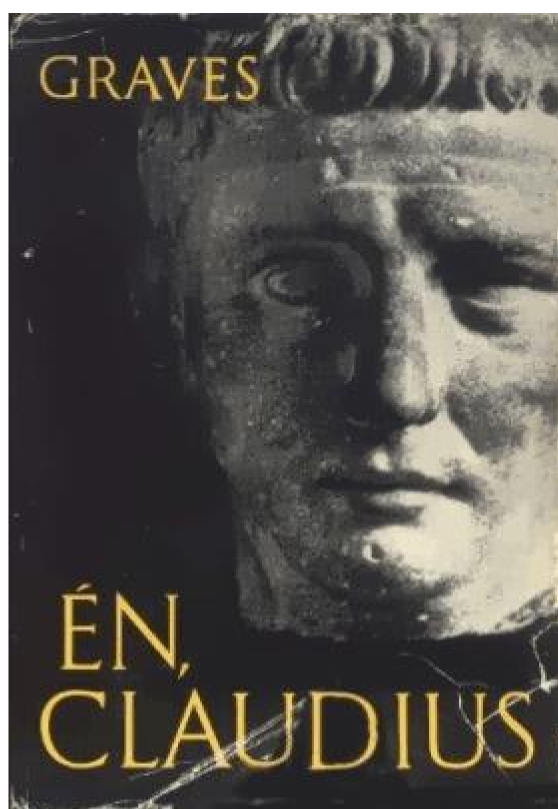
GRAVES

ÉN, CLAUDIUS

GRAVES
ÉN, CLAUDIUS

Robert Graves
Én, Claudius

TIBERIUS CLAUDIUS RÓMAI CSÁSZÁR ÖNÉLETRAJZÁBÓL

Született Kr. e. 10-ben, meggyilkolták és istenné avatták Kr. u. 54-ben

(Tartalom)

ELSŐ FEJEZET

Én, Tiberius Claudius Drusus Germanicus, ez, az és amaz (mert nem akarom untatni az olvasót címeim végtelen sorával), akit egykor, nem is olyan régen, barátaim, rokonaim és munkatársaim „Claudius a hülye”, „Az a Claudius”, „Claudius a dadogó”, „Clau-Clau-Claudius” vagy legjobb esetben „Szegény Claudius bácsi” néven emlegettek, most nekikezdek, Hogy megírjam életem furcsa történetét legkorábbi gyermekkoromtól kezdve és évről évre folytatva, amíg csak el nem érem a változásnak azt a sorsdöntő pontját, amikor körülbelül nyolc évvel ezelőtt, ötvenegy éves koromban váratlanul belekerültem az „arany veszély” sodrába, amelyből azóta se tudok kikászálódni.

Ez egyáltalában nem az első könyvem. Valójában az irodalom és főleg a történetírás – amelyet fiatalember koromban itt tanulmányoztam Rómában az akkori legjobb mesterek alatt – volt az egyedüli foglalkozásom, egyedül ez érdekelt, több mint harmincöt éven keresztül. Olvasóimat ne lepje meg hát gyakorlott stílusom: csakugyan Claudius maga írja ezt a könyvet és nem valamelyik titkára, se nem egyike azoknak a hivatalos történetíróknak, akiknek a közéleti férfiak el szokták mondani emlékeiket, remélve, hogy a hivatásos történészek elegáns írásmodora elleplezi mondanivalójuk lapos és vérszegény voltát, és a sok hízelgés elhomályosítja bűneiket. Jelen munkámban, az összes istenekre esküszöm, én magam vagyok a titkárom és hivatalos történetíróm: én írom ezt a történetet tulajdon kezemmel, és vajh' milyen előnyökre számíthatnék önmagámtól önbókok révén? Hozzátehetem még, hogy nem ez az első önéletrajzom, írtam már egyet nyolc kötetben a városi levéltár számára. Unalmas egy mű, amelyet akkor sem becsültem sokra és amelyet kizárólag csak azért írtam, hogy a közóhajnak eleget tegyek. Hogy őszinte legyek, fogalmazása idején egyéb dolgaim rendkívül lekötöttek. Ez két évvel ezelőtt történt. Az első négy kötet oroszlánrészét görög titkáromnak, Polybiusnak diktáltam, akit utasítottam, hogy írás közben ne változtasson semmit, kivéve, ha mondataim átsimításra szorulnak, vagy ha ellentmondásokat, ismétléseket kell kiküszöbölni. Elismerem azonban, hogy a munka második felét majdnem teljes egészében és az első kötetnek legalábbis némely fejezetét ugyancsak ő fogalmazta, persze az általam adott anyag alapján. Stílusát olyan pontosan

alkalmazta az enyémhez, hogy amikor elkészült, valójában senki sem sejthette, hogy mit írtam én és mit ő. Polybiusnak magam adtam ezt a nevet a híres Polybius történetíró után, még rabszolgagyerek korában.
Ismétlem, unalmas könyv volt. Helyzetem nem engedte, hogy bíráljam Augustus császárt, anyai nagybátyámat, vagy harmadik és utolsó feleségét, Livia Augustát, nagyanyámat, mert mind a kettőjüket hivatalosan istenné nyilvánították, s én kultuszuk egyik papja voltam. És jóllehet meglehetős élesen bírálhattam volna Augustus két méltatlan császári utódját, a jó ízlés kedvéért ettől is tartózkodtam. Igazságtalan lett volna bírálatlanul hagyni. Líviát és Augustust, akinek azt vethettem volna a szemére, hogy befolyásolni hagyta magát ettől a rendkívüli – és hadd mondjam meg rögtön – aljasságában visszataszító nőtől: és ugyanakkor lerántani a leplet a másik kettőről, akinek emlékét nem védte hasonló módon a vallásos áhítat.
Említett művemet jómagam is unalmas könyvnek szántam. Pusztán megdönthetetlen tényeket jegyeztem fel benne, mint például azt, hogy X.Y. férjhez ment Y.X.-hez, Y.Z. fiához, aki ilyen és olyan hivatalos kitüntetésekben részesült, de nem említettem a házasság politikai okait, sem pedig a két család kulisszák mögötti alkudozását. Vagy például megírtam, hogy X.Y. hirtelen meghalt, miután elfogyasztott egy tál afrikai fügét, de egy szót sem írtam a méregről vagy arról, hogy kinek az előnyére szolgált ez a halál, hacsak a tényeket a büntetőtörvényszék valamelyik ítélete le nem szögezte. Nem hazudtam, de az igazat sem írtam meg olyan értelemben, mint ahogy most meg akarom írni. Amikor ma végiglapoztam könyvemet a Palatinus-dombon levő Apolló-könyvtárban, hogy bizonyos részletekre vonatkozólag felfrissítsem emlékezetemet, érdeklődéssel olvastam egyes bekezdéseket, amelyekről megesküdtem volna, hogy én írtam vagy diktáltam, annyira az enyém volt a stílusa, és mégsem emlékeztem arra, hogy én írtam, vagy diktáltam volna őket. Ha ezeknek a szerzője Polybius volt, akkor valóban csodálatos utánzóképességről tett tanúbizonyságot (persze elismerem, tanulmányozhatta többi írásomat), de ha csakugyan magam írtam, akkor emlékezőtehetségem rosszabb, mint amilyennek ellenségeim tartják.
Átolvasva azt, amit eddig írtam, látom, hogy inkább felkeltem, mintsem hogy eloszlatnám a gyanút, először a továbbiak szerzőségére, másodszor történetírói megközelíthetetlenségemre, harmadszor emlékezőtehetségemre vonatkozólag. Mégis hagyom, maradjon úgy, ahogy van; én magam írom ezt úgy, ahogy érzek; és ahogy halad a történet, az olvasó bizton egyre inkább hajlandó lesz elhinni, hogy nem leplezek el semmit – hiszen úgyis annyi mindennel hibáztatható vagyok.
Bizalmas történetet írok, de felmerül a kérdés, kik a bizalmasaim? A

válasz: az utókor. Nem dédunokáimra vagy ükunokáimra gondolok, hanem a végtelenül távoli utókorra. Mégis remélem, hogy önök, esetleges olvasóim száz vagy még több emberöltő múltán, úgy fogják érezni, mintha közvetlenül önökhöz szólnék, mintha kortársuk lennék, hiszen hányszor éreztem magam is ugyanezt, amikor a régóta halott Herodotost vagy Thukydidest olvastam. És miért gondolok arra a végtelen távoli utókorra? Megmagyarázom.

Körülbelül tizennyolc esztendővel ezelőtt a campaniai Cumaeba mentem, és meglátogattam a szibillát Gaurus-hegyi sziklabarlangjában. Cumaeban mindig van egy szibilla, mert amikor az egyik meghal, tanítványa tüstént helyébe lép, de persze nem mindegyik egyformán híres. Van, akinek Apolló sokéves szolgálata alatt egyszer sem engedi meg a jóslás gyakorlását, mások pedig jósolnak, de mintha inkább Bacchus ihletné meg őket, mint Apolló, olyan részeg fecsegés a kinyilatkoztatásuk; s ez bizony meglehetősen gyengítette az orákulum hitelét. Mielőtt Deiphobéra, akit Augustus gyakran felkeresett, és Amalthaeára került volna a sor (az utóbbi még ma is él, és igen híres), közel háromszáz évig igen gyenge képességű szibillák vezették az orákulumot. A sziklabarlang egy Apollónak és Artemisnek szentelt, csinos kis görög templom mögött fekszik – Cumae aeol-görög gyarmat volt hajdanában. Az épület homlokzatát régi-régi arany fríz díszíti. Magát az oszlopcsarnokot Daedalusnak tulajdonítják, noha ez képtelenség, mert nem régibb ötszáz évesnél, ha egyáltalában van olyan régi, és Daedalus legalább ezerszáz évvel ezelőtt élt. A domborművek Theseus és a Minotaurus történetét elevenítik meg, akit Theseus a krétai labirintusban megölt. Mielőtt engedélyt kaptam volna, hogy meglátogassam a szibillát, a templomban egy ökröt és egy anyajuhot kellett áldoznom Apollónak, illetve Artemisnek. Hideg, decemberi idő volt. Maga a sziklabarlang elrémítő hely, a hozzávezető út meredek, vaksötét, göröngyös és telistele denevérrel. Álruhában mentem, de a szibilla felismert. Azt hiszem, a dadogásom árult el. Gyermekkoromban igen erősen dadogtam, s noha szónoklási szakértők tanácsát követve lassanként le tudtam győzni dadogásomat, ha nyilvános szónoklatokat tartottam, de magánbeszélgetésben és amikor készületlen vagyok, még mindig megtörténik velem, ha nem is olyan feltűnően, mint régebben, hogy megbotlik a nyelvem. Pontosan ez történt velem Cumaeban is.

Mintán nagy nehezen négykézláb felmásztam a lépcsőkön, beértem a belső barlangba, és megláttam a szibillát, aki inkább valami gorillára, mint nőre emlékeztetett. Vörös lepelben ült egy ketrecben, mely a mennyezetről lógott alá, mereven tágra nyitott szeme rebbenés nélkül vörösen csillogott a valahonnan felülről irányított egyetlen vörös fénysugárban. Fogatlan szája vigyorgott. A halál szaga vett körül, de mégis sikerült nagy erőfeszítéssel elnyögnöm előre elkészített

üdvözlésemet. A szibilla nem felelt. Csak később tudtam meg, hogy a kísérteties jelenség, amellyel szemben álltam Deiphobénak, az előbbi szibillának a múmiája volt, aki nem sokkal azelőtt halt meg, száztíz éves korában. Szemhéját áttetsző kristálylemezecskével támasztották fel, amelyet beezüstöztek, hogy csillogjon. Az élő szibilla mindig együtt lakik elhunyt elődjével. Mint mondám, már jó néhány perce állhattam remegve és vezeklő arcot vágva Deiphobe előtt – de ez a néhány perc nekem egy örökkévalóságnak tűnt. Végül megmutatta magát az élő szibilla, – egy Amalthaea nevű, meglehetősen fiatal nő. A vörös fénynyaláb váratlanul kialudt, úgyhogy Deiphobe eltűnt, valaki, nyilván a tanítvány eltömte a fényforrást, mire új fénynyaláb hatolt a barlangba, és szikrázó fehéren megvilágította Amalthaeát, aki hátul az árnyékban elefántcsont trónuson ült. Gyönyörű arca, boltozatos homloka mintha kővé meredt volna, mereven és éppoly mozdulatlanul ült, mint Deiphobe, csak a szeme volt csukva. Térdem megremegett, és elfogódottságomban nem tudtam leküzdeni dadogásomat:
– Ó, szib… szib… szib… – dadogtam.
Felnyitotta szemét, rosszallóan tekintett rám, és utánozni kezdett:
– Ó Clau… Clau… Clau…
Elszégyelltem magam, és valahogyan eszembe jutott, hogy miért is jöttem. Összeszedtem magam, és kiböktem:
– Ó szibilla, eljöttem, hogy megkérdezzelek Róma sorsáról és a magamáról.
Arca fokozatosan elváltozott, a profetikus erő hatalmába kerítette, melle zihált, teste meg-megvonaglott, a sok-sok titokzatos folyosóban süvítő hangok hallatszottak, ajtók csapódtak, szárnyak suhogtak arcom körül, a fény eltűnt – és a szibilla az isten hangján deklamálni kezdett egy görög verset:

Kit pun átok sújt, s az erszény
Zsinórja fojt – ez a törvény –,
Kínlódjék csak, felépülvén.
Szájában zöld döglégy repdes,
Szemén hernyó massza redves
Útját. Meghal? Nem érdekes.

Két karját ekkor magasba emelte, s újra kezdte:

Tíz év és ötvenhárom nap:
Clau-Clau-Clau ajándékot kap,
Ámbár rajta nemigen kap.
Unatkozó társaságnak
Dadog, ráng majd, ajakának
Széléről rossz nyálat csorgat.

De amikor régen holt már,
Kétezer év is elmúlt már –
Clau-Clau-Claudius – világosan szól már.

Az isten ezután harsogó hahotába kezdett a szibilla száján keresztül – angyali, de szörnyűséges hangon – hó! hó! hó! Mélyen bókoltam, gyorsan sarkon fordultam, és botladozva elmentem. Nagyot zuhantam a törött lépcsők első fordulójában, megsebezve homlokom és térdem, üldözött a borzalmasan szép, harsogó hahotázás.
Mint hivatásos történész, a jósdolgok szakértője és régi gyakorló pap, akinek ismételten alkalma volt tanulmányozni a szibillák könyveit, nyugodtan vállalkozhatom a vers magyarázatára. A pun átok világos utalás arra, hogy Róma elpusztította Karthágót. Emiatt régóta sújt bennünket az isteni átok. Barátságot és védelmet esküdtünk Karthágónak legfőbb isteneink nevében, beleértve Apollót is, s aztán amikor féltékenyek lettünk, amiért oly gyorsan magához tért a második pun háborúból, beugrattuk a harmadik pun háborúba, teljesen elpusztítottuk, lemészároltuk lakosait, és sóval hintettük be földjeit. Az „erszény zsinórja” ennek az átoknak legfőbb eszköze – az erszény zsinórja, vagyis a mohó pénzvágy fojtogat bennünket azóta, mióta levertük legfőbb kereskedelmi versenytársunkat és a Földközi-tenger vidékének minden kincsére rátettük telhetetlen kezünket. A kincsekkel együtt jött körünkbe a henyélés, kapzsiság, kegyetlenség, becstelenség, gyávaság, elpuhulás és minden más nem római bűn. Az ajándék, amelyen „nemigen kaptam”, vagyis nem vágytam rá nagyon, csakugyan pontosan tíz évvel és ötvenhárom nappal később lett az enyém – hogy micsoda, azt annak idején olvasni fogják. Azok a sorok, amelyek arra céloztak, hogy Claudius világosan fog beszélni, sokáig töprengésbe ejtettek, de végül is azt hiszem, megértettem őket. Úgy gondolom, ez a célzás jelenlegi munkámra vonatkozik. Ha elkészültem vele, a tekercseket időálló folyadékkal fogom kezelni, lepecsételem őket ólomládikóba, jó mélyen elásom valahol, és az utókorra bízom, hogy megtalálja és elolvassa. Ha jól magyarázom a jóslatot, körülbelül kétezer év múlva fogják megtalálni. És amikor minden mai író, akinek műve fennmarad, tétovázni és dadogni fog csak, hiszen elővigyázatosan és sok minden tapintattól irányítva a ma számára írt, akkor az én történetem merészen és nyíltan elmond mindent, mert az utókor számára beszél. Vagy talán mégse fogom ólomládikóba zárni kéziratomat, csak valahol heverni hagyom. Történészi tapasztalatom azt mutatja, hogy több okmány marad meg valami véletlen folytán, mint előre elhatározottan. Apollóé a jóslat, így hát rábízom kéziratom sorsát is. Mint látják, görögül írok, mert hitem szerint a görög mindig a világ legfőbb irodalmi nyelve lesz. Hiszen ha Róma elrothad, mint ahogy azt a szibilla megjósolta, akkor talán vele együtt elrothad

nyelve is?… Ezenfelül Apollónak görög az anyanyelve.
Az évszámokkal, amelyeket, mint látják, a lapszéleken külön kiemelve jegyzek fel, igen gondosan fogok bánni. Ugyanez az elgondolás vezet a neveknél is. Amikor az etruszkokról és a karthagóiakról írott műveim anyagát gyűjtögettem, sok-sok bosszús órát töltöttem el azzal, hogy kitaláljam, vajon egy bizonyos X.Y. csakugyan X.Y. vagy annak fia, unokája, dédunokája, esetleg egyáltalában nem is rokona. Ugyanennyi mérget szerzett az is, hogy rájöjjek, pontosan melyik évben történt ez vagy az. Az utódaimat meg akarom kímélni ilyen mérgelődéstől. Így példának okáért történetemben egész sereg Drusus fordul elő: apám, jómagam, egyik fiam, első unokatestvérem, unokaöcsém – de ez a sok Drusus nálam mindig megkülönböztethető, mert ahányszor csak említem, tisztázom, hogy melyikről beszélek. És például amikor nevelőmről, Marcus Porcius Catóról szólok, hangsúlyoznom kell, hogy ez nem az a Marcus Porcius Cato censor, aki annyit uszított a harmadik pun háborúra; se nem hasonnevű fia, az ismert jogász; sem ugyanilyen nevű unokája, aki konzuli tisztet viselt; sem dédunokája, Julius Caesar ellensége, sem az az ükunokája, aki a Philippi-i csatában elesett; hanem egy teljesen szürke ük-ükunokája, aki még mindig ugyanazt a nevet viselte, de semmi tisztséget nem kapott, nem is érdemelte meg különben. Augustus nevelőmmé nevezte ki, és később más fiatal római nemes ifjaknak és külföldi királyok gyermekeinek iskolamestere lett, mert noha neve a legnagyobb méltóságokra is alkalmassá tette, szigorú, buta és szőrszálhasogató természete folytán arra is alig volt alkalmas, hogy nemes úrfiak elemi iskolai tanítója legyen.
[Kr. e. 10] Hogy megjelöljem az időt, amikor ezek az események történtek, azt hiszem, legjobb lesz, ha azt mondom, hogy születésem 744 évvel Róma alapítása után és 767 évvel az első olimpiász után következett be, és hogy Augustus császár, akinek neve azt hiszem kétezer év múltán is emlékezetes marad, éppen húsz éve uralkodott akkor.
A szibilla jóslataihoz még hozzá kell tennem egyet-mást. Már említettem, hogy Cumaeban, amikor az egyik szibilla meghal, rögtön helyébe lép utóda, és hogy némely szibilla híresebb a többinél. Volt egy nagyon híres szibilla, Demophile, akinek a tanácsát Aeneas is kikérte, mielőtt alászállt volna a pokolba. Igen nagy híre volt aztán egy későbbi szibillának, Herophilénak, aki felkereste Tarquinius királyt, és felajánlotta neki jóslatainak gyűjteményét, de magasabb áron, mint amennyit a király érte fizetni akart. Amikor a király elutasította ajánlatát, Herophile a monda szerint elégette a jóslatok egy részét, és most már a megmaradtakat kínálta fel neki a régi áron. A király újra elutasította, mire ő újra elégetett egy részt, de a maradékot még mindig a régi áron kínálta. A király most már kíváncsi

lett, és megfizette a kért árat. Herophile jóslatait két csoportba lehet osztani. Az első csoportba tartoznak a jövőre vonatkozó intő vagy reményteljes jóslatok, a másikba pedig utasítások bizonyos engesztelő áldozatok elvégzésére, ha egyes előjelek sorsfordulatra mutatnak. Ezekhez a jóslatokhoz idővel hozzátették mindazokat az emlékezetes és jelentős próféciákat, amelyeket magánosok kaptak. Nos, minden alkalommal, amikor különös előjelek vagy veszélyek fenyegették Rómát, a szenátus elrendelte, hogy a könyveket kezelő papok azokban keressenek valami tanácsot – és valóban mindig el tudták hárítani a veszélyt. A könyvek nagy része két ízben is áldozatul esett a tűznek, és ilyenkor az elveszett jóslatokat a papok emlékezetből, egyesült erővel újra papírra vetették. Emlékezetük sok esetben igen hiányos volt, ezért rendelte el Augustus, hogy a szibillák könyveit dolgozzák át, és hagyják ki belőlük a nyilvánvalóan megbízhatatlan, rosszul felelevenített jóslatokat és beiktatásokat. Augustus ezenfelül közel kétezer más könyvet, amelyben a szibilláknak és másoknak hivatalosan el nem fogadott jóslatai voltak, összegyűjtetett és elégettetett. Az átnézett és hamis részektől megtisztított szibilla-könyveket egy lezárt szekrénykében a Palatinus-dombon épült Apolló-templomban, az Apolló-szobor talapzata alatt helyeztette el. Augustus történelmi magánkönyvtárának egyik egyedülálló kötete került birtokomba röviddel a nagy császár halála után. A címe ez volt: „Furcsaságok a szibillák könyveiből. Jóslatok, amelyeket ugyan az eredeti könyvekben találtak, de amelyeket Apolló papjai mint megbízhatatlan és apokrif jóslatokat elvetettek.” A verseket Augustus maga másolta le gyönyörű kézírásával; megtalálni bennük mindazokat a helyesírási hibákat, amelyeket Augustus voltaképpen tudatlanságból követett el, de amelyekhez később büszkeségből mégis ragaszkodott. E versek legtöbbjét nyilvánvalóan sohasem a szibillák szerezték, hanem olyan felelőtlen személyiségek írták, akik önmagukat vagy családjukat akarták dicsőíteni, vagy pedig ellenségeiket elátkozni, isteni szerzőséget hirdetve saját fantasztikus jóslataiknak. A Claudius család, mint láttam, különlegesen szorgalmas volt az ilyen hamisítások terén. Ennek ellenére találtam köztük néhány verset, amelynek nyelvezete méltóságteljesen ósdi és amely mintha isteni ihlettől származna, de amelynek egyszerű és ijesztő tartalma arra késztette Augustust, hogy Apolló papjaival kidobassa őket a hivatalosan elfogadott jóslatok sorából. Ez a kicsi könyv már nincs a birtokomban, de szinte szóról szóra emlékszem a látszólag valódi jóslatra, amelyet mind görög eredetiben, mind nyers latin fordításban feljegyeztek. A jóslat így hangzik:

Még csak száz év a pun átokból
S Róma akkor szolga lesz –

Hajas ember, de gyérhajú, kinek szolgája lesz,
Férfinak asszony, s asszonynak férfi,
A lovának is pata helyett ujja lesz,
Fia, de nem fia, ki majd gyilkosa lesz,
De nem a harcmezőn.
A hajas, ki majd leigázza Rómát,
Fia is lesz, nem is, az első hajasnak,
Fejét borítják dúslombú hajak
S Rómának márványt ad majd az agyag
Helyett, s láthatatlan láncokkal béklyózza,
Meghal kezétől asszonyának, ki nem is asszonya,
Meghal fia javára, aki nem fia.
A harmadik hajas, ki leigázza Rómát,
Fia is lesz, nem is a másik hajasnak,
Sárból leszen, jól elkeverten vérrel,
Fején bár hajjal, hajjal bár, de gyérrel,
Rómára vereséget hoz és diadalt,
Meghal fia javára, ki nem fia,
S amellyel vív majd, párna lesz a kard.
A hajas negyedik, ki leigázza Rómát,
Fia is lesz, nem is ama harmadiknak,
Hajas, de már majdnem kopasz vitéz,
Rómára mérget s káromlást idéz,
S tán öreg lova rúgja holtra,
Mely kiskorában hátán hordta.
Az ötödik hajas, ki Rómát leigázza,
Holott erre nem érzett semmi kedvet –
Az a hülye lesz, kit mindenki megvet,
Fejét borítják dúslombú hajak,
Rómának télre inni-enni ad,
S meghal kezétől asszonyának, ki nem is asszonya,
Fia javára, aki nem fia.
S a hatodik hajas, Rómának új ura,
Amaz ötödiknek fia, bár nem fia
Csupa dalt, csupa bajt s tüzet vet Rómára,
Szülői vér szárad kezére, arcára,
Hajas hetedik már nem jön ő utána –
És sírjából omlik, omlik majd a vér.

Augustus előtt bizonyára világos volt, hogy az első hajas, vagyis az első Caesar (mert Caesar hajast jelent) nagy-nagybátyja Julius volt, aki őt örökbe fogadta. Julius kopasz volt és híres azokról a kicsapongásokról, amelyeket mindkét nembeli züllött személyekkel folytatott. Harci paripájának – amint ezt is feljegyezték – pata helyett

ujja volt. Julius élve menekült sok kemény, véres csatából, hogy végül a szenátusban Brutus meggyilkolja. És noha Brutusnak névlegesen és törvényesen más volt az apja, mindenki úgy tudta, hogy Juliusnak természetes fia. „Te is fiam, Brutus?” kiáltott fel Julius, amikor Brutus tőrével megtámadta. A pun átokról már írtam. A második hajasban Augustus feltétlen önmagát ismerte fel. Valójában élete vége felé, amikor szemét körbehordozta a templomokon és középületeken, amelyeket emeltetett, illetve újjáalakíttatott, és arra is gondolt, hogy élete művével feldicsőítette és megerősítette a birodalmat, igen, ilyenkor szívesen dicsekedett azzal, hogy Rómának agyag helyett márványt adott. A halálára vonatkozó jóslatot vagy érthetetlennek, vagy hihetetlennek tarthatta, de azért mégsem merte elpusztítani. Hogy kicsoda a hajas harmadik, a hajas negyedik és a hajas ötödik, ebből a történetből ki fog derülni. És csakugyan hülye vagyok, ha elismervén a jóslatnak részletekbe menő feltétlen pontosságát, mind ez ideig nem ismertem fel, ki a hajas hatodik, és ha nem örülök Róma helyében is, hogy nincs hajas hetedik, aki őt kövesse.

MÁSODIK FEJEZET

Nem emlékszem apámra, aki csecsemőkoromban halt meg, de fiatalember koromban egyetlen alkalmat sem mulasztottam el, hogy a legrészletesebb értesüléseket ne szerezzem róla, életéről, jelleméről bárkitől – szenátortól, katonától és rabszolgától egyaránt, aki csak ismerte őt. Amikor belefogtam apám életrajzába, úgy tekintettem az életrajzot, mint történetírói inasmunkámat, és noha a munkát nagyanyám, Lívia hamarosan abbahagyatta velem, továbbra is gyűjtögettem az anyagot, remélve, hogy valamikor majd befejezhetem. Valójában éppen néhány nappal ezelőtt fejeztem be, de még ma sem volna értelme nyilvánosságra hozni. Művem annyira köztársasági érzelmű, hogy abban a pillanatban, amint Agrippinilla – jelenlegi feleségem – értesülne megjelenéséről, minden példányát elkoboznák, és szegény másoló írnokaim szenvednének kotnyelességemért. Boldogak lehetnének, ha össze nem tört karral és le nem vágott hüvelyk- és mutatóujját menekülnének meg, ami tipikus ismertetőjele volt annak, hogy valamilyen dolog Agrippinillában visszatetszést keltett. Mennyire gyűlöl engem ez a nő!

Apám példája egész életemen keresztül erősebben vezérelt engem, mint bármilyen más személyiségé, kivéve fivéremet, Germanicust. És Germanicus, ebben mindenki megegyezik, tökéletes mása volt apámnak vonásaiban, testalkatában (eltekintve vékony lábától), bátorságában, értelmében és nemességében, így képzeletemben egyetlen személyt csináltam belőlük. Ha ezt a történetet csecsemőkorommal kezdhetném, és nem kellene szüleimnél tovább

visszamennem, bizonyára így cselekedném, mert a családfák és családtörténetek unalmasak. Nem kerülhetem el azonban, hogy részletesen ne írjak nagyanyámról, Liviáról (aki nagyszüleim közül egyedül volt életben születésemkor), mert sajnos, történetem első felének ő a főszereplője, és ha nem adok érthető beszámolót ifjúságáról, későbbi cselekedeteit nem fogja megérteni az olvasó. Említettem már, hogy nagyanyám Augustus császár felesége volt. Ez már második házassága volt, miután nagyapámtól elvált. Apám halála után ő lett családunk valódi feje, kitúrva anyámat, Antóniát, nagybátyámat, Tiberiust (a család jogi fejét) és magát Augustusi – akinek hatalmas védelme alá helyezett bennünket, gyermekeket, apám a végrendeletében.
Livia és nagyapám az egyik legrégibb római családnak, a Claudiusoknak voltak ivadékai. Az öregemberek még ma is énekelnek egy népszerű balladát, amelynek refrénje, hogy a Claudius-fa kétfajta gyümölcsöt hoz, édesalmát és vackort, de vackor sokkal több terem rajta, mint alma. A ballada a vackorfajtához számítja Appius Claudiust, a Büszkét, aki egész Rómát kavarodásba hozta, amikor rabszolgájává akart tenni és el akart csábítani egy Virginia nevű szabadon született leányt; Claudius Drusust, aki a köztársasági időben Itália királyi trónjára pályázott; és a Szép Claudiust, aki midőn a szent csirkék nem akartak enni, bedobta őket a tengerbe, felkiáltva: „Nos, akkor igyatok”, és ezáltal elvesztett egy fontos tengeri csatát. Az előbbi fajtához számítja a ballada a Vak Appiust, aki lebeszélte Rómát a Pyrrhus királlyal való veszedelmes szövetkezésről; Claudiust, a Fatörzset, aki kiűzte a karthagóiakat Szicíliából; és Claudius Nérót (Nero a szabin dialektusban erőset jelent), aki legyőzte Hasdrubalt, amikor az Hispániából elindult, hogy csatlakozzék seregével bátyjához, a nagy Hannibálhoz. Ők hárman mind erényes férfiak voltak, ezenkívül bátrak és bölcsek. És a ballada hasonlóképpen nyilatkozik a Claudius-ház asszonyairól is. Némelyikük alma, némelyikük vackor, de a vackor mindenesetre több.
[Kr. e. 41] Nagyapám egyike volt a legjobb Claudiusoknak. Meggyőződése szerint Julius Caesar elég hatalmas volt ahhoz, hogy megteremtse Rómában a békét és biztonságot azokban a nehéz időkben, ezért Caesar pártjához csatlakozott, és bátran küzdött Juliusért az egyiptomi háborúban. Amikor gyanítani kezdte, hogy Julius Caesar önkényuralomra áhítozik, nagyapám nem akarta továbbra is szolgálni becsvágyát Rómában, de nem kockáztathatta meg a nyílt szakítást, így hát kineveztette magát pontifexnek, és ebben a minőségében Galliába küldette magát, hogy a veteránokkal ott gyarmatot alapítson. Julius Caesar meggyilkolása után visszatért Rómába, de felidézte maga ellen Julius örökbe fogadott fiának, a fiatal Augustusnak haragját – (Augustust abban az időben Octavianusnak

hívták), és magára haragította a fiatalember szövetségesét, a nagy Marcus Antoniust, mert merészen dicséretet akart szavaztatni a zsarnokgyilkosoknak. Menekülnie kellett Rómából. Az ezt követő felfordulások idején hol egyik, hol másik párthoz csatlakozott, aszerint, hogy melyiknél látta az igazságot. Egy ideig a fiatal Pompejusszal tartott, máskor pedig Marcus Antonius fivérével harcolt Augustus ellen az etruriai Perusiánál. De amikor végül meggyőződött, hogy Augustus, noha esküje köti, hogy fogadott apjának, Juliusnak meggyilkolását megbosszulja – amit könyörtelenül meg is tett –, szívében valójában nem zsarnok és hogy a nép ősi jogait vissza akarja állítani, átpártolt az ő oldalára, és nagyanyámmal, Liviával és nagybátyámmal, az akkor még csak kétéves Tiberiusszal letelepedett Rómában. Nem vett többé részt a polgárháborúkban, egyedül pontifexi kötelességeit végezte.

Nagyanyám, Livia egyike volt a legrosszabb Claudiusoknak. Méltán lehetett volna a reinkarnációja ama Claudiának, a hazaárulásért perbe fogott Szép Claudius nővérének, aki amidőn egyszer hintóját feltartóztatta az utcai tömeg, így kiáltott fel:

– Ó, bárcsak életben volna a fivérem. Ő tudta, hogyan kell a tömegektől megtisztítani az utcát. A korbácsát vette igénybe.

Amikor a nép egyik védelmezője (latinul tribunusoknak nevezték őket) odalépett hozzá és dühösen rászólt, hogy hallgasson, s emlékeztette, hogy bátyja bűnös módon pusztulásba kergetett egy római flottát, így vágott vissza:

– Annál inkább szeretném, hogy életben legyen. Elvesztene egy másik flottát, aztán még egyet, és így kicsit megritkítaná ennek az undorító tömegnek a sorait… Látom, tribün vagy – tette hozzá –, s így személyed jogilag sérthetetlen. De ne feledd, hogy mi, Claudiusok néhány tribünt már jól megkorbácsoltattunk. Isten verje meg a sérthetetlenségedet.

Nagyanyám, Livia ebben az időben így beszélt a római népről:

– Gazfickók és rabszolgák! A köztársaság mindig szemfényvesztés volt. Rómának királyra van szüksége.

Legalábbis nagyapámmal így beszélt, és azzal érvelt, hogy Marcus Antonius és Augustus (vagy akkor még: Octavianus) meg Lepidus (egy gazdag, de erélytelen főnemes), akik közösen uralkodtak a római világ felett, idővel majd csak elhullanak; és ha ő, mármint nagyapám, ügyesen intézi dolgait, felhasználhatná pontifexi méltóságát és a minden párt által elismert megközelíthetetlen hírét, hogy király legyen. Nagyapám szigorúan válaszolt: ha még egyszer így beszél, akkor elválik tőle. A régimódi római házasságban ugyanis a férj minden magyarázat nélkül eltaszíthatta feleségét. A hozományt, amit vele kapott, vissza kellett adnia, de a gyermekeket megtarthatta. Erre nagyanyám elhallgatott, és úgy tett, mintha alávetné magát nagyapám

akaratának, de a szerelem ebben a pillanatban meghalt közöttük. Anélkül, hogy nagyapám tudott volna róla, azonnal hozzálátott, hogy felébressze a szenvedélyt Augustusban.
[Kr. e. 38] Ez könnyen ment, mert Augustus fiatal és fogékony volt, és nagyanyám gondosan tanulmányozta ízlését és hajlamait. Emellett Livia egész Róma ítélete szerint egyike volt kora három legszebb asszonyának. Azért esett választása Augustusra, mert ő látszott a legjobb eszköznek becsvágyaihoz, jobbnak, mint Antonius. Lepidus nem számított. Hogy Augustus semmitől sem riad vissza, ha valamit el akar érni, azt bebizonyította két évvel azelőtt, amikor kétezer ellenzéki lovagot és háromszáz szenátort megöletett. Amikor már megbizonyosodott Augustus felől, Livia rávette, hogy állítsa félre az útból Scriboniát – egy nála jóval idősebb asszonyt, akit Augustus politikai okokból vett feleségül –, mert az asszony viszonyt folytat nagyapám egyik barátjával. Augustus szívesen hitt a vádnak minden részletes bizonyítás nélkül. Elvált Scriboniától, noha az teljesen ártatlan volt, mégpedig azon a napon, amelyen megszületett leánya, Julia, akit rögtön elvitetett a szülőteremből, mielőtt még Scribonia megláthatta volna. Juliát egyik felszabadított rabszolgájának felesége vette gondozásba. Nagyanyám, aki még csak tizenhét éves volt, kilenc évvel fiatalabb Augustusnál, ekkor nagyapám elé állt:
– Most pedig válj el tőlem, ötödik hónapja gyermeket hordozok ménemben, akinek nem te vagy az apja. Fogadalmat tettem, hogy nem szülök még egy gyermeket egy gyávának, és a fogadalmat be akarom tartani.
Bármit is érzett nagyapám a vallomás hallatára, csak ennyit mondott:
– Hívd ide a házasságtörőt, és beszéljük meg a dolgot bizalmas hármasban.
A gyermek valójában az övé volt, de ezt nem tudta meg, és amikor nagyanyám azt mondta, hogy másé, elhitte neki.
Nagyapámat elképesztette, hogy állítólagos barátja, Augustus csalta meg, de úgy következtetett; hogy valószínűleg Lívia csábította el és Augustus nem tudott ellenállni szépségének. Az is lehet, hogy Augustus még mindig neheztel rá amiatt a sajnálatos indítvány miatt, amikor a szenátusban meg akarta jutalmazni Julius Caesar gyilkosait. Bárhogyan volt is, nem tett szemrehányást Augustusnak, csak ennyit mondott:
– Ha szereted ezt az asszonyt, és tisztességesen feleségül veszed, vidd. Csak a jó ízlésre vigyázz.
Augustus megesküdött, hogy azonnal feleségül veszi, és sohasem távolítja el, amíg hűséges marad hozzá. A legszörnyűségesebb eskükkel fogadta meg mindezt, így hát nagyapám elvált Líviától. Úgy mesélték, hogy házassági tragédiáját isteni büntetésnek tartotta, mert egyszer Szicíliában Lívia felbiztatására rabszolgákat fegyverzett fel,

hogy római polgárok ellen harcoljanak. Ezenkívül Lívia Claudius lány volt, egy a családjából, ezért nem akarta nyilvánosan megszégyeníteni. Semmi esetre sem Augustustól való félelme késztette arra, hogy néhány hét múlva jelen legyen a házasságkötésnél, úgy adva férjhez Líviát, mintha leánya lett volna, és hogy a többivel együtt énekelje a menyegzői himnuszt. Ha meggondolom, hogy nagyapám mélyen szerette feleségét, és hogy ezzel a nagylelkűségével kitette magát annak, hogy gyávának és kerítőnek nevezzék, csodálattal gondolok viselkedésére.
Lívia azonban hálátlan volt – dühösen és szégyenkezve gondolt arra, hogy nagyapám olyan könnyedén vette az ügyet, és oly simán mondott le róla, mintha nem valami sokra értékelné. És amikor gyermeke, apám, három hónap múltán megszületett, nagyon szívére vette Augustus nővérének, Octaviának, Marcus Antonius feleségének (Marcus Antonius és Octavia volt másik két nagyszülőm) görög epigrammáját, amely szerint szerencsések a szülők, akiknek három hónapra születik gyermekük: ilyen rövid terhesség eddig csak macskáknak és kutyáknak jutott osztályrészül. Nem tudom, valóban Octavia volt-e az epigramma szerzője, de ha ő volt, Lívia keservesen megfizettette érte. Nem valószínű, hogy ő lett volna a szerző, hiszen ő maga is másállapotban volt, első, időközben elhalt férjétől, amikor Marcus Antoniushoz férjhez ment. Márpedig a közmondás is azt tartja, hogy nyomorékok nem gúnyolnak nyomorékokat. Octavia azonban politikai házasságot kötött, melyet csak a szenátusnak egy külön határozata törvényesített – nem szenvedély hozta létre az egyik oldalról és személyi becsvágy a másikról. Ha felmerül a kérdés, miképpen hagyta jóvá a Pontifexek Kollégiuma Augustus és Livia házasságát, a felelet az, hogy mind nagyapám, mind pedig Augustus pontifex volt, a pontifex maximus pedig Lepidus, aki mindenben Augustus utasításához igazodott.
[Kr. e. 33] Elválasztása után Augustus visszaküldte a csecsemőt – apámat – nagyapám házába, ahol a négy évvel idősebb Tiberius nagybátyámmal együtt nevelkedett. Amint a gyermekek esze egy kissé kibontakozott, nagyapám maga vette kezébe nevelésüket, ahelyett hogy nevelőre bízta volna, ami pedig általános szokás volt. Fáradhatatlanul oltogatta beléjük az önkényuralom gyűlöletét és az igazság, szabadság és erény ősi eszméinek tiszteletét. Nagyanyám, Livia, sokáig békétlenkedett, hogy két fia kikerült hatáságaiéi – noha valójában naponta meglátogatták őt Augustus palotájában, amely a Palatinus-dombon levő otthonuk közelében volt –, és amikor megtudta, hogy milyen irányban nevelik őket, igen felmérgesedett. Nagyapám egy ebéd után, melyet barátai társaságában fogyasztott el, hirtelen meghalt. Gyanították, hogy megmérgezték, de az ügyet hamar elsimították, mert Augustus és Livia is a vendégek között voltak.

Végrendeletében két fiát Augustus gondnoksága alá helyezte. Nagyapám temetésén a gyászbeszédet az akkor még csak kilencéves nagybátyám, Tiberius mondta.
[Kr. e. 31] Augustus igen szerette nővérét, Octaviát, és nagyon bánkódott, amidőn röviddel az esküvő után megtudta, hogy Antonius, miután elindult Keletre, hogy Parthiában hadat viseljen, útközben megállt Egyiptomban, hogy viszonyát felújítsa Kleopátra királynővel; az a levél pedig, amelyet Octavia későbben Antoniustól kapott, egészen kétségbeejtette. Octavia ugyanis a rákövetkező évben sereggel és pénzzel Antonius után ment, hogy hadjáratában támogassa. Fele úton levelet kapott Antoniustól, amelyben férje hidegen felszólította, hogy térjen haza, és törődjön a háztartásával, de azért a pénzt és a sereget elfogadta. Livia titkon örült az eseménynek, mert már régóta azon mesterkedett, hogy félreértést és féltékenykedést szítson Augustus és Antonius között. Szegény Octavia szakadatlanul azon dolgozott hogy a félreértéseket elsimítsa. Amikor Octavia visszatért Rómába, Livia Augustusszal meghívatta palotájukba, hogy így Antonius házát elhagyja. Octavia visszautasította a meghívást, egyrészt mert nem bízott Líviában, másrészt, mert nem akart a kitörőfélben levő háború okává válni. Végül is Antonius Kleopátra befolyására válópert indított Octavia ellen, és hadat üzent Augustusnak. Ez volt a legutolsó polgárháború, egy végkimerülésig folytatott párbaj a két férfi között, aki a „mindenki mindenki ellen" jegyében folytatott csetepatéban még megmaradt. Lepidus még élt, de voltaképpen fogoly volt saját házában; nem árthatott már senkinek, térdre hullva volt kénytelen Augustus előtt életéért könyörögni. A fiatal Pompejus, az egyetlen fontosabb személyiség, akinek flottája hosszú ideig uralkodott a Földközi-tengeren, vereséget szenvedett Augustustól, Antonius pedig elfogta és kivégezte. A párbaj Augustus és Antonius között rövid ideig tartott. Antonius teljes vereséget szenvedett a görögországi Actiumnál vívott tengeri csatában. Antonius Alexandriába menekült, és Kleopátrával együtt öngyilkosságot követett el. Augustus magának tulajdonította Antonius keleti hódításait, és Livia akaratához híven a római világ egyeduralkodójává lett. Octavia továbbra is híven képviselte Antonius gyermekeinek érdekeit – nemcsak első házasságából való fiának, hanem Kleopátrától született leányának és két fiának érdekeit is –, együtt nevelte fel őket két leányával, akik közül a fiatalabbik, Antónia, az én anyám volt. Ez a nemes magatartás egész Rómát csodálatra késztette.
Augustus uralkodott a világ felett, de Livia uralkodott Augustus felett. És most meg kell magyaráznom, miért tudta Livia oly erősen kézben tartani Augustust. Mindig csodálkoztak azon, hogy házasságuknak nem volt gyümölcse, noha nagyanyám bebizonyította, hogy nem terméketlen, és Augustusnak leányán, Julián kívül, aki kétségtelenül

saját leánya volt, legalább négy természetes gyermeke volt. Ezenkívül tudták, hogy szenvedélyesen szerette nagyanyámat. Az igazságnak nem fognak egykönnyen hinni. Az igazság ugyanis az, hogy ez a házasság sohasem volt házasság. Augustus, jóllehet férfiúi erejének teljében volt más nőkkel kapcsolatban, amikor nagyanyámmal akart ölelkezni, olyan tehetetlen volt, mint egy gyermek. Az egyetlen ésszerű magyarázat, hogy Augustus lelke mélyén kegyes, tisztességes férfi volt, noha sok kegyetlenségre és tisztességtelenségre kényszerült a nagybátyjának, Julius Caesarnak meggyilkolása utáni időkben. Tudta, hogy ez a házassága erkölcstelen, tisztességtelen, és úgy látszik, ez a tudat annyira eltöltötte idegrendszerét, hogy leküzdhetetlen gátlás lett belőle.

Nagyanyám, aki inkább becsvágyának eszközét kereste Augustusban, mint a szeretőt, szinte örült impotenciájának. Úgy találta, hogy pajzsként használhatja, amikor Augustus rá akarja kényszeríteni akaratát. Állandóan szemrehányást tett neki, amiért elcsábította nagyapámtól, akit pedig szeretett – hangoztatta –, de Augustus vad szenvedélyének nem tudott ellenállni, aki titokban még azzal is fenyegetőzött, hogy nagyapámat a köz ellenségeként ki fogja végeztetni, ha Líviát nem kapja meg. (Ez persze merő hazugság volt.) „És most nézd, hogy be vagyok csapva” – szokta volt Livia mondani. – „Kiderült erről a szenvedélyes szerelmesről, hogy egyáltalában nem férfi. Bármelyik szénégető vagy rabszolga inkább férfi, mint ő. Még Julia sem az ő leánya, és ő tudja is ezt. Nem is való másra, mint cirógatásra, fogdosásra, csókolózásra és arra, hogy a szemeit forgassa, mint egy éneklő eunuch.” Ez ellen Augustus hiába tiltakozott, hiába erősködött, hogy más nőkkel valóságos Herkules. Vagy nem volt hajlandó hinni neki, vagy megvádolta, hogy más nőkre fecsérli azt, amit tőle megtagad. De hogy ne legyen botrány a dologból, úgy tett, mintha másállapotba került volna, és aztán egy idő múltán híre járta, hogy koraszülés történt, a gyermek meghalt. A szégyen és a kielégületlen szenvedély erősebben hozzákötötte Augustust, mintha kétoldali vágyaikat éjszakánként kielégítették volna, vagy mintha Livia egy tucat gyönyörű gyermeket szült volna neki. És közben roppantul vigyázott Augustus egészségére és kényelmére, hűséges maradt hozzá, mert természetétől fogva csak egy szenvedélye volt: a hatalom szenvedélye. Mindezért Augustus olyan hálás volt neki, hogy minden közügyben és magánügyben az ő akaratát hagyta érvényesülni, öreg udvari hivatalnokok bizalmasan közölték velem, hogy Augustus, miután nagyanyámat elvette, többé nőt nem érintett. Mégis, Rómában állandóan mendemondák keringtek a kitűnőségek feleségével és leányaival folytatott viszonyairól, és halála után Livia azzal magyarázta hozzávaló ragaszkodását, hogy a hűségen kívül ő mást is adott: szemet hunyt futó viszonyai előtt. Én azt hiszem, hogy

valójában maga Livia terjesztette a botrányos mendemondákat, hogy legalább legyen valami, amiért szemrehányást tehet neki.
Honnan tudom mindezt? Az első részt a válással kapcsolatban magától Liviától hallottam, röviddel halála előtt. A többit Augustus impotenciájáról egy Briseis nevű nőtől hallottam, aki anyám öltöztetőnője volt, és korábban nagyanyámnál szolgált. Minthogy akkoriban csak hétéves volt, azt hitték, semmit sem ért meg, és nyugodtan beszéltek előtte mindenről. Biztos vagyok benne, hogy ez volt a való helyzet, hiszen még a szibilla verse is a „feleség-nem feleségről" megerősíti ezt a dolgot, így volt, ehhez tartom magam.
Nem, nem zárhatom így le a dolgot. Amidőn fentieket leírtam, hogy Augustus jó hírnevét óvjam, némely dolgot elhallgattam. Úgy látom azonban, mindent meg kell írnom. A közmondás szerint is „Az igazság viszi előre a történetet". Egyszóval: nagyanyám, Livia ügyesen erősítette Augustusra való befolyását azáltal, hogy önszántából, titokban gyönyörű nőket küldött be a hálószobájába, amint észrevette, hogy a kielégítetlen szenvedély nyugtalanítja. Hogy mindezt elintézte számára anélkül, hogy akár előtte, akár utána említést tett volna róla, hogy túltette magát a féltékenységen, amit mint feleségnek Augustus szerint bizonyára éreznie kell; hogy mindezt tapintatosan és nyugodtan csinálta, hogy a nőket mindig maga választotta ki a szíriai rabszolgapiacon, mert Augustus a szíriai nőket szerette; hogy a lányok kopogással és lánccsörgetéssel adtak jelt érkezésükről este, és hogy hasonló kopogással és lánccsörgetéssel hívták el őket kora reggel; hogy jelenlétében a lányok teljesen csendben maradtak, mintha csak álomjelenségek lettek volna – hogy mindezt ilyen gondosan és körültekintően szervezte meg, és közben mégis hűséges maradt hozzá impotenciája ellenére: Augustus ezt feltétlenül legőszintébb szerelme tökéletes bizonyítékául vette. Persze felmerülhet az ellenvetés, hogy Augustus a világ leggyönyörűbb nőit is megkaphatta volna, rabszolgákat vagy szabadokat, asszonyokat vagy lányokat, hogy kielégítse étvágyát anélkül, hogy Lívia kerítőnőként segített volna neki. Ez igaz, de az is igaz, hogy Líviával való házassága óta saját szavai szerint nem kóstolt meg más húst, csak olyat, amiről Lívia azt mondta, hogy ehető. Hogy mit értett ezen, azt sejteni lehet.
Nőkre tehát Líviának nem volt oka féltékenynek lenni, kivéve sógornőjét, másik nagyanyámat, Octaviát, akinek szépsége éppen annyi csodálatot keltett, mint erényes volta. Lívia rosszindulatúan örült annak, ha kimutathatta „rokonszenvét" vele szemben Antonius hűtlensége miatt. Annyira ment már, hogy kijelentette, a hűtlenség nagyrészt Octavia önnön hibája miatt volt, mert olyan szerényen öltözködött és túlságosan illedelmesen viselkedett. Marcus Antonius, mondotta, nagyon szenvedélyes férfi, és hogy egy nő sikeresen lekösse maga mellé, a római matróna vérmérsékletét és erkölcsösségét és a

keleti kurtizán mesterkedéseit és különcségeit kell egyesítenie magában. Octaviának tanulnia kellett volna Kleopátrától, mert az egyiptomi nő, noha csúnyább volt Octaviánál és nyolc vagy kilenc évvel idősebb is, remekül értett Antonius szenvedélyének kielégítéséhez. „Olyan férfiak, mint Antonius, tehát az igazi férfiak, jobban szeretik a különöst az egészségesnél” – fejezte ki Lívia körülményesen. „A kukacos, zöld sajtot jobban szeretik, mint a frissen sajtolt túrót.” „Tartsd meg magadnak a kukacaidat” – vágta vissza Octavia.

Lívia igen pazarul öltözködött, a legdrágább ázsiai illatszereket használta, de nem tűrt semmi különcködést háztartásában. Dicsekedett vele, hogy háztartását a legrégimódibb római irányelvek szerint vezeti. Szabályai: egyszerű, de bőséges táplálék, rendszeres családi hitélet, semmi forró fürdő az étkezések után, állandó munka mindenki számára és semmi pocsékolás. A „mindenkin” nemcsak a rabszolgákat és a felszabadítottakat értette, hanem a család minden tagját. Juliától, ettől a szerencsétlen gyerektől, elvárták, hogy példát mutasson szorgalmával. Igen terhes életet élt. Naponta szőni és fonnia kellett, ruhát varrni, kézimunkázni. Hajnalban, sőt a téli hónapokban még hajnal előtt kellett felkelnie kemény ágyából, hogy estére befejezhesse munkáját. És mivel mostohaanyja a lányok oktatása terén szabadelvű volt, más feladatok mellett például kötelességévé tették, hogy könyv nélkül betanulja Homeros Iliasát és Odysseáját.

Juliának ezenkívül Lívia számára részletes naplót kellett vezetnie arról, hogy milyen munkát végzett, milyen könyveket olvasott, kikkel és miről beszélgetett és így tovább, ami nagyon nehezére esett. Férfiakkal nem volt szabad barátkoznia, noha szépségét sokan ünnepelték. Egy ősi család fiatal sarja, egy konzulnak feddhetetlen erkölcsű fia elég merész volt ahhoz, hogy egy napon Julia félórás napi sétája idején Bajáéban valamilyen illedelmes ürügy felhasználásával bemutatkozzék, és egy darabig kísérgesse őt és társalkodónőjét a tengerparton. Livia, aki féltékeny volt Julia szépségére és Augustus szeretetére, igen szigorú levelet küldött a fiatalembernek, amelyben közölte vele, hogy ne számítson közhivatalra annak az apának uralma alatt, akinek lányát tolakodásával rossz hírbe akarta hozni. Juliát azzal büntették, hogy a villa kertjén kívül többé nem volt szabad sétálnia – s ugyanakkor valami oknál fogva teljesen kihullott a haja. Nem tudom, hogy Liviának volt-e valami része ebben, nem valószínűtlen, noha Caesar családjában sokan voltak kopaszok. Augustus mindenesetre talált egy egyiptomi parókakészítőt, aki gyönyörű szőke parókát készített számára, így aztán szerencsétlensége csak fokozta szépségét. Tulajdon haja ugyanis nem volt ilyen szép. Az a fáma járta, hogy ez a paróka nem a rendes módon készült, hanem egy germán törzsfő leányának teljes skalpja volt, amelyet összezsugorítottak annyira, hogy

pontosan rásimuljon Julia fejére, és a hajat különleges kenőcsökkel tartották életben. Persze ebben nem hiszek.
Mindenki tudta, hogy Livia erősen kordában tartotta Augustusi, aki ha nem is félt tőle, mindenesetre igen gondosan kerülte, hogy valamivel magára haragítsa. Egy napon cenzori minőségben szemrehányást tett néhány gazdag embernek, amiért tűrik, hogy feleségük annyira telerakja magát ékszerekkel. Nem illik túlságba vinni az öltözködést, mondotta, és a férj kötelessége, hogy visszatartsa feleségét a luxusimádattól. Saját hangjától megmámorosodva meggondolatlanul hozzátette:
– Alkalomadtán magam is meg szoktam inteni feleségemet emiatt.
A férfiak elragadtatva kiáltozták:
– Ó, Augustus, légy szíves mondd meg, milyen szavakkal szoktad meginteni Líviát, legalább mintául felhasználhatjuk.
Augustus zavarba jött, és megijedt.
– Félreértettetek – mondotta. – Nem mondtam, hogy valaha is alkalmam lett volna meginteni Liviát, hiszen mind jól tudjátok, ő a szerénység megtestesülése. De mindenesetre habozás nélkül megdorgálnám, ha elfelejtene méltóságteljesen öltözködni, mint némelyiteknek felesége, aki úgy öltözködik, mint egy alexandriai táncosnőből lett örmény anyakirálynő.
Ugyanaznap estéjén Livia, hogy megbüntesse Augustust, a legegzotikusabb díszes ruhájában jelent meg a vacsoránál. Rengeteg ékszert viselt és alatta Kleopátra egyik szertartási ruháját. Augustus ügyesen kivágta magát a félszeg helyzetből, amikor megdicsérte Liviát, amiért ilyen szellemesen parodizálta azt, ami ellen ő kikelt.
Livia okosabb lett azóta, amikor nagyapámat rá akarta venni, hogy tegye fel a koronát a fejére és kiáltássá ki magát királynak. A „király" cím még mindig gyűlölt volt Rómában a népszerűtlen Tarquinius dinasztia miatt, amelyet a monda szerint az első Brutus (így nevezem őt, hogy megkülönböztessem a második Brutustól, Julius Caesar gyilkosától) űzött el, és maga lett a Római Köztársaság két első konzulának egyike. Livia most rájött, hogy a királyi cím mindaddig mellékes, amíg Augustus rendelkezhet minden királyi hatalommal. Tanácsát követve, Augustus saját személyében összpontosította valamennyi fontos köztársasági méltóságot. Római konzul volt, s amikor ezt az állást valamelyik megbízható barátjának adta át, cserébe átvette a főparancsnokságot, ami ugyan névlegesen egyenrangú volt a konzulsággal, de a gyakorlatban minden más közhivatalnál hatalmasabb volt. Teljesen kezében tartotta a gyarmatokat is, joga volt gyarmati kormányzókat kinevezni, ő volt az összes hadseregek legfőbb parancsnoka, sorozást rendelhetett el, hadat üzenhetett és békét köthetett. Rómában élethossziglanra megválasztották néptribunná, ami biztosította őt minden tekintélyrombolás ellen, sérthetetlenné

tette személyét, s vétójogot adott neki minden köztisztviselővel szemben. Az „Imperator” címet, amely egykor egyszerűen tábornagyot jelentett, de újabban legfőbb uralkodót, császárt jelent, más sikeres tábornokokkal is megosztotta. Ő volt ezenkívül a censor; ez a hivatal hatalmat adott a kezébe a két vezető társadalmi rend, a szenátorok és lovagok felett. Erkölcsi hiányosságok címén bármely rend bármelyik tagját megfoszthatta minden méltóságától és előjogától. Kezében tartotta a köztársaság kincstárát. Formailag ugyan időnként számot kellett adnia, de senki sem volt olyan merész, hogy számadást követeljen tőle, noha köztudomású volt, hogy az államkincstár és magánkincstár gyakran összekeveredett nála.

Kezében tartotta ilyenformán a hadsereget, a jogszolgáltatást, a pénzügyeket, személye pedig sérthetetlen volt. Mindezen felül joga volt bármilyen római polgárt, a szántóvetőtől a szenátorig, halálra vagy örökös száműzetésre ítélni. Végül felvette a pontifex maximus méltóságot, ami által az egész vallási élet felett uralkodott. A szenátus boldogan megszavazott neki minden címet, amelyet hajlandó volt elfogadni, kivéve a királyi címet. Ezt már nem merték volna megszavazni, mert féltek a néptől. Augustus nagyon szerette volna a Romulus nevet felvenni, de Livia lebeszélte erről. Azzal érvelt, hogy Romulus király volt, ezért ez a név veszélyes, és ezenfelül Romulus egyike volt Róma védő istenségeinek, így nevének felvétele istenkáromlás lenne. Valójában azonban nem tartotta eléggé pompás címnek. Romulus – szerinte – egyszerű bandita törzsfőnök volt, és nem foglalt helyet az istenek első sorában. Tanácsára így Augustus, akit egészen addig Octavianusnak hívtak, értésére adta a szenátusnak, hogy az Augustus (fenséges, magasztos) cím kellemes volna neki. Így aztán meg is szavazták. „Augustus” – ez a cím félig isteni hangzású volt, és a közönséges királyi címet nem is lehetett vele egy napon említeni.

Mennyien tisztelegtek Augustus előtt, akik pusztán csak királyok voltak! Mennyi király gyalogolt láncraverten a római diadalmenetekben! Hát nem küldött-e maga, a távoli India legfőbb királya is követeket Rómába, amikor értesült Augustus hírnevéről, és nem könyörgött-e, fogadja barátságába, legyen védelmezője, nem küldött-e ajándékokat, ritka selymeket, fűszereket, rubinokat, gyémántokat, tigriseket, amelyeket most láttak először Európában, és az indiai Hermest, a híres kar nélküli fiút, aki a legszokatlanabb dolgokat tudta csinálni a lábaival? Nem Augustus vetett-e véget az egyiptomi királyi családnak, amely legalább ötezer évvel Róma alapítása előtt kezdett uralkodni? És a történelemnek ennél a sorsfordulatánál nem voltak-e nagy jelentőségű jelek? Nem láttak-e fegyvereket felvillanni az egekben, és nem hullott-e alá vérzivatar a fellegekből? Nem jelent-e meg egy gigászi nagy kígyó Alexandria

utcáin és nem kezdett-e el hihetetlenül hangosan sziszegni? Nem jelentek-e meg a halott fáraók szellemei? És Apis, a memphisi szent bika, nem kezdett-e kétségbeesetten bömbölni és zokogni? Így érvelt önmagával nagyanyám.

A legtöbb nő szerény határokat szab becsvágyainak. Néhány kivételes nő viszont merész célokat tűz ki maga elé. De Lívia egyedülálló volt abban, hogy becsvágyainak egyáltalában nem szabott határt, és közben tökéletesen megőrizte józanságát, s hideg maradt minden olyan helyzetben, amelybe más nő talán beleőrült volna. Még jómagam is, akinek pedig kitűnő alkalmaim voltak, hogy megfigyeljem őt, csak lassanként kezdtem általánosságban megfejteni, hogy mik a céljai. De még így is, amikor végre lehullott róla előttem a lepel, roppantul meglepődtem. De talán jobb, ha különböző ténykedéseit történeti egymásutánjukban jegyzem fel anélkül, hogy rejtett céljainál elidőznék.

Tanácsára Augustus rávette a szenátust, hogy két új istenséget alkosson, mégpedig Róma istennőjét, aki a római birodalom női lelkét képviselje, és Julius félistent, a háborús hőst, aki voltaképpen Julius Caesar megdicsőülése lenné. (Julius Caesarnak a Keleten egy ízben felajánlották, hogy istennek kijáró tiszteletben részesítik, és meggyilkoltatásának egyik oka volt, hogy az ajánlatot nem utasította vissza.) Augustus tudta, hogy milyen szerepe van a vallásos kapcsolatnak a város és a tartományok egybeforrasztásában. Ez a kapocs sokkal erősebb, mintha egyszerűen félelemre vagy hálára alapozták volna. Néha megtörtént, hogy hosszú egyiptomi vagy kisázsiai tartózkodásuk után még igazi római születésű polgárok is imádni kezdték az ottani isteneket, és elfelejtkeztek tulajdon isteneikről, ezáltal – nevüket kivéve – idegenek lettek. Másrészt viszont Róma annyi vallást importált a leigázott városokból, és idegen isteneknek, mint például Isisnek és Cybelének, pompás templomokat épített Rómában – és nem pusztán a látogatók kényelme miatt –, hogy ésszerűen hangzik, ha most cserébe Róma ad isteneket ezeknek a városoknak. Róma és Julius tehát olyan gyarmatiak istenei lettek, akik római polgárok voltak, és emlékezni akartak nemzeti hagyományaikra. Livia ezután elintézte, hogy olyan vidékiek, akik nem voltak annyira szerencsések, hogy teljes jogú római polgársággal dicsekedhettek volna, küldöttségeket menesszenek Rómába, és maguknak római istent kérjenek, akit lojálisan és önhittség nélkül imádhatnak. Livia tanácsára Augustus félig tréfásan mondta a szenátusnak: minthogy ezeknek a szegény embereknek semmi esetre sem engedhetik meg, hogy olyan felsőbbrendű istenségeket imádjanak, mint Róma és Julius, adni kellene nekik valamilyen istent, bármilyen alacsony rangú legyen is. Erre Maecenas, Augustus egyik minisztere, akivel Augustus már ismételten beszélgetett arról, hogy tanácsos-e felvenni a Romulus

nevet, kijelentette:
– Adjunk nekik egy istent, aki jól fog őrködni felettük, adjuk nekik magát Augustust.
Augustus mintha kissé zavarba jött volna, de elismerte, hogy Maecenas ajánlata igen ésszerű. A keletiek között régi szokás, hogy istenségként tisztelik uralkodóikat. Ezt a szokást Róma javára lehetne fordítani. Minthogy azonban nyilvánvalóan lehetetlen, hogy a keleti városok az egész szenátust imádják és templomaikba hatszáz szobrot, állítsanak fel, az egyik megoldás feltétlenül az, ha a szenátus legfőbb végrehajtó hatalmát imádják, és ez történetesen benne személyesül meg. Így hát a szenátus, amelynek hízelgett az a gondolat, hogy mindegyik tagjában legalább egyhatszázad rész istenség lakozik, örömmel megszavazta Maecenas indítványát, és Kisázsiában azonnal megkezdték Augustus isten templomainak építését. A kultusz terjedt, de eleinte csak a végeken, amelyek Augustus közvetlen felügyelete alatt álltak, nem pedig az otthoni tartományokban, amelyek névlegesen a szenátus felügyelete alatt állottak, sem magában a Városban.
Augustus helyeselte Livia nevelési módszerét Juliával kapcsolatban, és tetszett neki háztartásának puritán rendje. Neki magának is egyszerű ízlése volt. Annyira nem volt érzéke az ízekhez, hogy nem vette észre a különbséget a friss olajbogyó olaja és a harmadszori préselés után fennmaradt avas olaj között. Háziszőttes ruhákat viselt. Méltán mondhatták: bármilyen fúria volt is Livia, az ő ernyedhetetlensége nélkül Augustus nem vállalkozhatott volna arra a roppant munkára, amellyel Róma békéjét és biztonságát a polgárháború rombolásai után helyreállította. Persze a polgárháborúkban egyik legkárosabb szerepet maga Augustus játszotta. Augustus naponta tizennégy órát dolgozott, de Livia állítólag huszonnégyet. Nemcsak óriási háztartását vezette igen kitűnően, ahogy már említettem, hanem egyenlően részt vett Augustusszal a közügyek intézésében. Sok kötetet lehetne megtölteni azoknak a jogi, társadalmi, közhivatali, vallási és katonai reformoknak a leírásával, amelyeket ketten dolgoztak ki, nem említve a közműveket, amelyeket megindítottak, a templomokat, amelyeket átépítettek, és a gyarmatokat, amelyeket telepítettek. Sok előkelő római volt azonban a régebbi nemzedékből, aki nem tudta elfelejteni, hogy az államnak ezt a látszólag csodálatos újjáépítését milyen úton érte el ez a tetterős pár. Hadsereggel, titkos gyilkossággal vagy nyilvános kivégzéssel mindenkit eltettek láb alól, aki ellenállt nekik. Ha kizárólagos és zsarnoki hatalmukat nem álcázták volna el az ősi szabadság formáival, nem sokáig maradtak volna hatalmon. A Brutus-jelöltek még így is négy összeesküvést szőttek Augustus ellen.

HARMADIK FEJEZET

A „Livia” név kapcsolatban van a rosszindulatot jelentő latin szóval. Nagyanyám kitűnő színésznő volt, és viselkedésének kifelé megnyilvánuló puritán volta, éles esze és bájos modora majdnem mindenkit megtévesztett. De senki sem szerette őt igazán. A rosszindulat legfeljebb félelemmel vegyes tiszteletet kelt, de nem szeretetet. Liviának különös tehetsége volt arra, hogy rendes emberekkel éreztesse szellemi és erkölcsi hiányosságaikat. Láttam egyszer egy régi festményt, amely azt hiszem, valahonnan Észak-Szíriából került Rómába. Görögül ez állt rajta: „A méregkirálynő.” És a méregkirálynő arca, noha több mint száz évvel Livia születése előtt festették, félreismerhetetlenül Livia arca volt. Ezzel kapcsolatban írnom kell Marcellusról, Octavia korábbi házasságából származó fiáról. Augustus szerette Marcellust, örökbe fogadta, fiatal kora ellenére magas rangokkal ruházta fel, és lányát, Juliát hozzáadta feleségül. Rómában általában biztosra vették, hogy Marcellust akarja megtenni örökösének. Livia nem ellenezte az örökbefogadást, sőt úgy látszott, mintha nagyon örülne neki, mert ezáltal több alkalma volt Marcellus szeretetét és bizalmát megnyerni. Mindenki kétségtelennek tartotta, hogy nagyon szereti a fiút. Augustus az ő tanácsára léptette elő olyan gyorsan, és Marcellus, aki ezt tudta, hálás is volt érte.

Néhány megfigyelő szerint azonban Lívia csak azért kedvezett Marcellusnak, hogy Agrippát féltékennyé tegye. Augustus után Agrippa volt a legfontosabb férfiú Rómában: alacsony származású ember, de Augustus legrégibb barátja és legsikeresebb tábornoka és tengernagya. Lívia eddigelé mindent elkövetett, hogy Agrippa és Augustus barátsága zavartalan legyen. Agrippa becsvágyó volt, de csak bizonyos mértékig. Sohasem gondolt volna arra, hogy Augustusszal vetélkedjen az uralkodói székért, mert végtelenül csodálta őt, és nem kívánt magának nagyobb dicsőséget, mint hogy a legbizalmasabb minisztere legyen. Ezenfelül túlságosan tudatában volt alacsony származásának, és Livia, aki jelenlétében állandóan a nagy patrícius dámát játszotta, erősen kézben tartotta. Livia és Augustus számára Agrippa nem a szolgálataiért, hűségéért és a köznép meg a szenátus előtti népszerűségéért volt fontos, hanem mert Livia eredeti elgondolását követve úgy szerepelt, mint Augustus uralkodásának népi politikai ellenőrzője. Marcus Antonius legyőzése után Augustus két barátjával, Agrippával és Maecenasszal, álvitát rendezett (a szöveg Líviáé volt), és ebben a vitában Agrippának jutott a szerep, hogy Augustust az uralkodói hatalom megragadása ellen intse. Maecenas érvei azonban elsöpörték az ellenérveket, és a szenátus lelkesen Augustus mellé állt. Agrippa ekkor kijelentette, hogy hűségesen fog szolgálni Augustusnak mindaddig, míg uralkodása egészséges lesz és nem válik önkényuralommá, zsarnoksággá. Ettől kezdve a köznép úgy

tekintett Agrippára, mint aki őrködik felette és megóvja az önkényuralomtól. Amit Agrippa szó nélkül tűrt, azt a nemzet is szó nélkül tűrte. Most ugyanezek a megfigyelők úgy gondolták, hogy Livia igen veszélyes játékot játszik, amikor Agrippát féltékennyé teszi Marcellusra, és a fejleményeket nagy érdeklődéssel figyelték. Talán csak színleli szeretetét Marcellus iránt, valódi célja, hogy Agrippát Marcellusra haragítsa, és eltétesse vele láb alól. Úgy hírlett, hogy Agrippa családjának egyik tagja felajánlotta: összevesz Marcellusszal és megöli, de Agrippa, aki nem volt kevésbé féltékeny, mint amilyennek Lívia akarta, túlságosan tisztességes volt ahhoz, hogy ilyen aljas ajánlatot elfogadjon.
Általában úgy tudták, hogy Augustus Marcellust tette főörökösévé, aki nemcsak roppant vagyonát fogja örökölni, hanem a monarchiát is, mert ugyan milyen más névvel illethetném Augustus birodalmát? Agrippa ezért kijelentette, hogy bár hűségesen szolgálja Augustusi, és nem is bánta meg sohasem azt az elhatározását, hogy támogatni fogja, mégis van valami, amit mint hazafias polgár nem engedhet meg, és ez az, hogy a monarchia örökölhető legyen. De Marcellus most már majdnem olyan népszerű volt, mint Agrippa, és sok előkelő ifjú, aki már pusztán elméletinek tartotta a vitát, hogy monarchia legyen-e vagy köztársaság, igyekezett magát megkedvelteim vele, hogy magas méltóságokat kapjon tőle, ha Augustus utóda lesz. A folytatólagos monarchiának ez az általános elfogadása úgy látszott tetszett Líviának, de bizalmasai előtt kijelentette, hogy Augustus halálának vagy munkaképtelenségének sajnálatos esetén az államügyek intézését addig is, míg a szenátus erre vonatkozólag dönt, tapasztaltabb kezekbe kell letenni, mint Marcellusé. Marcellus azonban annyira nyilvánvalóan kedvence volt Augustusnak, hogy noha Livia négyszemközti kijelentései rendszerint nyilvános ediktumokká váltak, ez alkalommal senki sem törődött sokat vele, és egyre többen udvaroltak Marcellusnak.
[Kr. e. 23] A ravasz megfigyelők töprengeni kezdtek, hogyan fog Livia megbirkózni ezzel az új helyzettel, de úgy látszik a szerencse vele volt. Augustus kissé meghűlt, a hűlés azonban rosszra fordult, láza lett, és hányt. Livia saját kezűleg készítette az ételeket számára betegsége alatt, de Augustus gyomra annyira rossz volt, hogy semmilyen ételt sem tudott magában tartani. Egyre jobban gyengült, és végül már úgy érezte, hogy meg fog halni. Már többször kérték, nevezze meg utódját, de erre nem volt hajlandó, mert félt kijelentésének politikai következményeitől, és ezenkívül nem tudott megbarátkozni tulajdon halálának gondolatával. Végül már úgy érezte, kötelessége valakit megnevezni, és Líviától kért tanácsot. Kijelentette, hogy a betegség megfosztotta ítélőképességétől, ezért bármilyen számbajöhető utódot elfogad, akit csak Livia ajánl, így aztán Livia döntött helyette, és

Augustus elfogadta döntését. Ágyához hívatta konzultársát, a városi vezetőséget és néhány előkelő szenátort meg lovagot. Túlságosan gyenge volt ahhoz, hogy bármit is szóljon, csak átadta a konzulnak a szárazföldi és tengeri haderő ismertetését, a kincstári kimutatást, aztán Agrippát hívta, átnyújtotta neki pecsétgyűrűjét, ami azt jelentette, hogy Agrippa lesz az utódja, és a konzulokkal együttműködve vezeti majd az állam ügyeit. Ez nagy meglepetésként hatott, mert mindenki azt várta, hogy Marcellusra esik a választás.
Ettől a pillanattól kezdve Augustus állapota rejtélyesen javulni kezdett. Láza alábbhagyott, gyomra is elbírta az élelmet. Gyógyulásáért az elismerés azonban nem Líviának jutott, aki továbbra is személyesen őrködött felette, hanem egy bizonyos Musa nevű orvosnak, akinek az volt az ártatlan vesszőparipája, hogy minden betegséget hideg borogatással és hideg italokkal gyógyított. Augustus annyira hálás volt Musának vélt szolgálataiért, hogy megajándékozta tulajdon súlyával aranyban, amit a szenátus megduplázott. Ezenkívül, noha felszabadított rabszolga volt, lovaggá ütötték, ami feljogosította, hogy aranygyűrűt viseljen és közhivatalokra pályázhasson. A szenátus pedig nagylelkűség! rohamában kijelentette, hogy ezentúl az orvosoknak nem kell adót fizetniük.
Marcellust nagyon leverte, hogy Augustus nem őt nevezte ki örököséül. Nagyon fiatal volt, csak a huszadik évét taposta, és Augustus korábbi kedvezései túlságosan elbizakodottá tették saját tehetségét és politikai fontosságát illetően. Úgy akarta kiugratni a nyulat a bokorból, hogy a legközelebbi nagy közebéden előre megfontoltan neveletlen volt Agrippával szemben. Agrippa nagy nehezen uralkodott magán, de minthogy a neveletlenségét nem torolta meg, Marcellus hívei azt hitték, hogy Agrippa fél tőle. Még arról is beszéltek egymás között, hogyha Augustus egy-két éven belül nem változtatja meg elhatározását, Marcellus erőszakkal magához ragadja a hatalmat. Mivel Marcellus nem intette le őket, olyan hangosan és pöffeszkedően viselkedtek, hogy igen gyakran összetűzés volt köztük és az Agrippa-pártiak között. Agrippát nagyon bosszantotta ennek a „kis taknyosnak” az okvetetlenkedése vele szemben, aki sikerrel viselte a legmagasabb közhivatalokat és sok-sok sikeres hadjáratot vezetett. Bosszankodásába azonban némi nyugtalanság is vegyült: ezek az események azt a benyomást kelthetik, mintha Marcellus meg ő vetélkednének, hogy ki viselje Augustus pecsétgyűrűjét halála után.
Minden áldozatra hajlandó volt, nehogy úgy lássék, mintha ilyen szerepet játszana. Marcellus volt a sértő fél, és Agrippa mindenért őt akarta felelőssé tenni. Úgy határozott, hogy visszavonul Rómából. Felkereste Augustust, és kérte, nevezze ki Szíria kormányzójává. Amikor Augustus kíváncsi volt a váratlan kérés okára, megmagyarázta: azt hiszi, kormányzói minőségben igen jó üzletre

tudná rávenni Parthia királyát. Rábeszélhetné, hogy visszaadja a Rómától harminc év előtt zsákmányolt ezredsasokat és hadifoglyokat, ezzel szemben kiadják neki a királyfit, akit Augustus Rómában fogva tart. Marcellusszal való ellentétéről semmit sem szólt. Augustus, akit szintén megzavart ez a dolog, mert hiszen régi barátsága kötötte Agrippához és elnéző apai szeretete Marcellushoz, nem mert arra gondolni, hogy milyen nagylelkűen viselkedik Agrippa, mert ez tulajdon gyengeségének elismerése lett volna, és így ő sem utalt az ellentétre. Gyorsan teljesítette Agrippa kérését, kijelentvén, milyen fontos, hogy az ezredsasokat és – ha ily hosszú idő után még életben van néhány közülük – a foglyokat is visszaszerezzék, s megkérdezte, mikor akar indulni. Agrippa félreértette viselkedését, megsértődött. Azt gondolta, Augustus meg akar szabadulni tőle, mert azt hiszi, hogy csakugyan vetélkedik Marcellusszal az utódlás miatt. Megköszönte kérése teljesítését, hidegen hivatkozott hűségére és barátságára, s kijelentette, hogy kész másnap behajózni.
Nem ment Szíriába. Lesbos-szigeténél megállt, és hadnagyait küldte előre, hogy a gyarmatot helyette kormányozzák. Tudta, hogy lesbosi tartózkodását valami száműzetés-félének fogják tartani, amelyet Marcellus idézett elő. Nem látogatott el a tartományba, mert ha odament volna, a Marcellus-pártiak ráfoghatták volna, hogy Keletre ment hadsereget gyűjteni Róma ellen. Biztosra vette, hogy Augustusnak rövidesen szüksége lesz szolgálataira, mert meggyőződése volt, hogy Marcellus magához akarja ragadni a hatalmat. Lesbos kényelmes közelségben volt Rómához. Nem felejtette el, hogy mire vállalkozott, s közvetítők útján érintkezésbe lépett Parthia királyával, de a tárgyalásokat nem siettette. Különben is hosszú időbe telik, míg jó üzletet lehet kötni egy keleti uralkodóval.
Marcellust városi elöljáróvá választották – ez volt első hivatali kinevezése –, és ebből az alkalomból nagy játékokat rendezett. A színházakat befedette, hogy a nap és eső ne zavarja a közönséget, remek szőttesekkel, szőnyegekkel, vásznakkal, selymekkel és bársonyokkal aggatta be a falakat és a piacteret. A hatás pompázatos volt, főleg belül, amikor a nap átsütött a selymeken és bársonyokon. A sátorveréshez rengeteg piros, sárga és zöld vásznat használt fel, melyeket a játék végeztével darabokra vágatott és szétosztott a polgárok között ruhák és ágynemű számára. Rengeteg vadállatot hozatott Afrikából, köztük több oroszlánt. A cirkuszi játékok fénypontja ötven germán hadifogoly harca volt ötven marokkói fekete hadifogollyal. Maga Augustus bőkezűen járult hozzá a kiadásokhoz, éppen úgy, mint Octavia, Marcellus édesanyja. Amikor Octavia megjelent a szertartásos felvonuláson, olyan hatalmas tapsviharral üdvözölték, hogy Livia majdnem sírva fakadt mérgében és féltékenységében. Két nappal később Marcellus megbetegedett.

Panaszai pontosan ugyanazok voltak, mint Augustusnak a közelmúlt betegségében, így természetesen megint Musát hívatták. Az orvos időközben hihetetlenül gazdag és híres lett, egyetlen orvosi látogatásért ezer aranyat szokott volt kérni. Minden olyan esetben, ahol a betegség még nem nagyon hatalmasodott el a betegen, már puszta nevének említése azonnali gyógyulást idézett elő. Persze minden gyógyulást hideg borogatásai és hideg, folyékony orvosságai hatásának tartottak; ezeknek titkos receptjét nem volt hajlandó elárulni. Augustus annyira bízott Musa tudásában, hogy könnyen vette Marcellus betegségét, és a játékok tovább folytatódtak. Ez alkalommal azonban Musa leghidegebb borogatásai is csődöt mondtak; Livia odaadó ápolása ellenére Marcellus meghalt. Octavia és Augustus kétségbeesése határtalan volt, a halálesetet állami katasztrófaként gyászolták. Sok józan férfiú azonban nemigen bánta Marcellus hirtelen halálát. Biztosra vették ugyanis, hogy közte és Agrippa között Augustus halála után polgárháború tör ki, most pedig Agrippa az egyetlen lehetséges utód. Ezek azonban Livia nélkül számoltak, mert Livia szándéka az volt – Claudius, Claudius, megígérted, hogy nem említed Livia szándékait, csak cselekedeteiről írsz! –, hogy Augustus halála esetén Tiberius nagybátyámon keresztül, atyám támogatásával ő maga uralkodik tovább a birodalom felett. Majd elintézi, hogy Augustus örököseiként adoptálja őket.
Marcellus halála folytán Julia férjhez mehetett Tiberiushoz, és minden Livia tervei szerint történt volna, ha Rómában nem tör ki egy veszedelmes politikai zavargás. A tömeg a monarchia ellen és a köztársaság visszaállítása mellett tüntetett. Amikor Livia beszédet próbált intézni hozzájuk a palota lépcsőiről, záptojással és mocsokkal dobálták meg. Augustus történetesen Maecenas társaságában körutazáson volt a keleti tartományokban, a hír Athénban érte utol. Livia sietségében röviden megírta, hogy a Városban a helyzet igen veszélyes, feltétlenül szükség van Agrippa segítségére, bármi áron szerezze azt meg. Augustus azonnal magához hívatta Agrippát Lesbosból, és barátságukra hivatkozva kérte, térjen vissza vele Rómába, és állítsa helyre a közbizalmat. Agrippa azonban túlságosan sokáig hordta magában a sérelmet, hogy most hálás legyen ezért a hívásért. Három év alatt Augustus összesen három levelet írt neki, és azokat is hideg, hivatalos hangon. Marcellus halála után azonnal vissza kellett volna hívnia őt. Miért segítene most Augustuson? Valójában Livia volt felelős ezért az összeveszésért, mert rosszul számolt a politikai helyzettel, amikor túlságosan korán ejtette el Agrippát. Sőt odáig ment, hogy célozgatott Augustus előtt: Agrippa, noha távol volt Lesbosban, többet tudott Marcellus rejtélyes és szörnyű betegségéről, mint legtöbben; valaki közölte vele, hogy amikor Agrippa megtudta az újságot, egyáltalában nem lepődött meg,

sőt mintha megnyugodott volna.
Agrippa most azt mondotta Augustusnak, olyan sokáig volt távol Rómától, hogy már nincs kapcsolatban a városi politikával, és nem hiszi, hogy teljesíteni tudná Augustus kérését. Augustus – attól tartva, hogyha Agrippa a jelenlegi hangulatában jelenne meg Rómában, inkább a szabadságot követelő nép élére állna, mintsemhogy a császári kormányt védené – sajnálkozva elbocsátotta, és gyorsan Maecenast hívatta, hogy tanácsot kérjen tőle. Maecenas engedélyt kért, hogy szabadon beszélhessen Agrippával Augustus nevében és megtudja tőle, milyen feltételek mellett hajlandó teljesíteni Augustus kérését. Augustus ezt az engedélyt nemcsak megadta, hanem sürgette is a megbeszélést, így hát Maecenas bizalmas beszélgetésbe vonta Agrippát.
– Nos, öreg barátom, mit akarsz? Belátom, úgy érzed, hogy rosszul bántak veled, de biztosítják, Augustus éppen olyan joggal haragudhat terád. Nem látod be, milyen helytelen volt tőled, hogy nem voltál vele őszinte? Ezzel megsértetted igazságérzetét és a köztetek levő barátságot is. Ha megmagyaráztad volna, hogy Marcellus okvetetlenkedése igen kényelmetlen helyzetbe hozott, és hogy maga Marcellus sértett meg téged – esküszöm, hogy Augustus ezt csak néhány nappal ezelőtt tudta meg –, mindent elkövetett volna, hogy igazságot tegyen. Őszinte véleményem szerint te úgy viselkedtél, mint valami durcás gyerek, ő pedig úgy bánt veled, mint az apa, aki nem tűri az érzékenykedést. Azt mondod, hogy igen hideg leveleket írt neked. A tieid talán csöpögtek a túláradó meleg érzésektől? És hogyan búcsúztál tőle?…Azért járok közbe kettőtök között, mert ha ez az ellentét tovább tart, mindnyájan elpusztulunk. Mindketten mélyen szeretitek egymást, úgy, ahogy a két legnagyobb élő rómainak szeretnie kell egymást. Augustus kijelentette nekem, hogy amint újra nyíltan közeledsz feléje, mint régen, hajlandó felújítani a régi barátságot, sőt szívesen még melegebbé, még bizalmasabbá tenné azt.
– Ezt mondta, csakugyan?
– Szó szerint idéztem. Megmondhatom-e neki, mennyire sajnálod, hogy megsértetted, és megmagyarázhatom neki, hogy félreértés volt az egész – azt hitted, tudja, hogy Marcellus megsértett a közebéden, és ezért hagytad el Rómát? És hogy igen szívesen lennél az ő oldalán, helyrehoznád, amit a múltban a barátságtok ellen elkövettél, és bízol benne, hogy ő fele úton eléd jön?
– Maecenas, rendes ember vagy – mondta Agrippa – és igaz barát. Mondd meg Augustusnak, hogy teljesen az övé vagyok.
– A legnagyobb örömmel közlöm vele, és még hozzáteszem, hogy véleményem szerint nem volna jó visszaküldeni téged a városba a rend helyreállítására anélkül, hogy személyi bizalmának valami szép jelével fel ne ruházzon.

Ezután Maecenas Augustushoz ment.
– Sikerült kibékítenem – mondotta. – Mindenre hajlandó, amit csak akarsz, de hinni akarja, hogy igazán szereted, mint ahogy a gyermek féltékeny apja szeretetére. Azt hiszem, egyedül azzal elégedne meg, ha férjhez adnád hozzá Juliát.
Augustusnak gyorsan kellett gondolkozni. Emlékezett arra, hogy Agrippa és felesége, aki Marcellus nővére volt, teljesen elhidegültek egymástól a Marcellusszal való ellentét óta, és hogy Agrippa állítólag szerelmes Juliába. Szerette volna, ha Livia jelen van, hogy tanácsot adhasson, de nem lehetett kitérni az azonnali döntés elől. Ha most újra megsérti Agrippát, többé sohasem kaphatja meg támogatását. Livia azt írja, hogy „bármi áron" szerezze meg Agrippa segítségét, így tehát azt tehette, amit akart. Elküldetett Agrippáért. Maecenas méltóságteljes kibékülési jelenetet rögtönzött. Augustus kijelentette, ha Agrippa hajlandó volna feleségül venni lányát, ez bizonyítaná előtte, hogy barátságuk, amelyet mindennél többre becsül a világon, biztos alapokon nyugszik. Agrippa sírva fakadt örömében, és bocsánatot kért hibáiért. Meg fogja kísérelni, hogy méltó legyen Augustus szerető nagylelkűségére.
[Kr. e. 21] Agrippa Augustusszal tért vissza Rómába, azonnal elvált feleségétől, és elvette Juliát. A házasság olyan népszerű volt, és ünneplése olyan roppant pompával ment végbe, hogy a politikai zavargások azonnal elültek. Agrippa nagy megbecsülést szerzett Augustusnak az ezredsasok visszaszolgáltatására vonatkozó tárgyalásai sikeres befejezésével. A sasokat Tiberiusnak mint Augustus képviselőjének ünnepélyesen átadták. Az ezredsasok szent jelvények voltak, amelyeket a római szívek nagyobb szentségnek tartottak bármilyen márvány istennél. Néhány hadifogoly visszatért, de harminckét évi távollét után alig volt értelme őket ünnepélyesen fogadni. Legtöbben vissza is tértek Parthiába, ahol már letelepültek és odavalósi nőket vettek feleségül.
[Kr. e. 12] Nagyanyám, Livia egyáltalán nem örült annak az üzletnek, amelyet Agrippával kötöttek. Az egyetlen vigasztaló momentum részére az volt, hogy Octavia megszégyenült, amikor lányától Agrippa elvált. Érzelmeit azonban elleplezte. Kilenc évbe tellett, míg Agrippa szolgálatairól lemondhatott. Ekkor Agrippa váratlanul meghalt vidéki házában. Augustus éppen Görögországban tartózkodott, így a halálesettel kapcsolatban nem indult vizsgálat. Agrippa után három fiú és két lány maradt, akik szintén törvényes örökösei voltak Augustusnak, s így Livia számára igen nehéz lett volna őket kisemmizni s csupán saját fia számára biztosítani az örökösödést.
Tiberius azonban mégis feleségül vette Juliát, aki megkönnyítette a dolgot Lívia számára, amikor beleszeretett Tiberiusba és Augustusnak is könyörgött, hogy segítse elő a házasságot. Augustus csak azért

egyezett bele a dologba, mert Julia öngyilkossággal fenyegetőzött. Maga Tiberius teljesen kétségbeesett, amiért Juliát kell feleségül vennie, de nem merte a házasságot visszautasítani. Kénytelen volt elválni feleségétől, Vipsaniától, Agrippa egyik korábbi házasságából származó leányától, akit szenvedélyesen szeretett. Egyszer, amikor később véletlenül találkozott Vipsaniával az utcán, olyan vágyakozó szemekkel nézett utána, hogy Augustus, amikor meghallotta a dolgot, kiadta a parancsot, hogy az illendőség okából ennek nem szabad többé megtörténnie. Mind a két háztartásban külön tisztviselő vigyázott arra, hogy ilyen véletlen találkozás elő ne forduljon. Vipsania nemsokára feleségül ment egy becsvágyó fiatal nemeshez, Gallushoz. És mielőtt elfelejteném, meg kell említenem apám esküvőjét anyámmal, Antóniával, Marcus Antonius és Octavia ifjabbik leányával. Ez Augustus betegségének és Marcellus halálának évében történt.
Tiberius nagybátyám egyike volt a rosszfajta Claudiusoknak. Mogorva, zárkózott, kegyetlen ember volt, de három ember olyan befolyást gyakorolt rá, hogy ezek a rossz tulajdonságai nem kerültek előtérbe. Elsősorban az apám, egyike a legjobb Claudiusoknak, vidám, nyíltszívű és nagylelkű ember, azután Augustus, ez az igaz, tisztességes, vidám, kedves ember, aki nem szerette Tiberiust, de édesanyja kedvéért nagylelkűen bánt vele, és végül Vipsania. Apám befolyása elmúlt, vagy legalábbis csökkent, amikor mind a ketten katonai szolgálatot teljesítettek és a birodalom különböző részeibe kerültek. Ezután történt, hogy Tiberius elvált Vipsaniától. Később Augustus is elhidegült tőle, mert sértette, hogy nagybátyám alig leplezi Julia iránti gyűlöletét. Miután ez a három jó befolyás elmúlt az életéből, fokozatosan elaljasult.
Itt azt hiszem le kell írnom megjelenését. Magas, barna, fehér bőrű, jól megtermett, hatalmas vállú férfi volt. Két ujja között könnyedén összeroppantotta a mogyorót; azzal is produkálni szokta erejét, hogy hüvelykujja és mutatóujja körmét belevájta egy almába, s ily módon teljesen keresztülfúrta a gyümölcsöt. Ha nem lett volna olyan lassú mozgású, bizonyára elsőrangú ökölvívó vált volna belőle. Egyszer megölte egyik társát egy barátságos mérkőzésben, amikor puszta kézzel, egyetlen ütéssel bezúzta ellenfele koponyáját. Járás közben előre hajtotta a nyakát, szemét a földre szegezte. Jóképűnek számított volna, ha arcát nem torzítja el a rengeteg pattanás, ha szeme nem lett volna túlságosan előreugró és ha arcán nem lett volna szinte állandóan valamilyen utálkozó kifejezés. Szobrain igen szép férfi, mert ezek a hibák ott elmaradtak. Keveset beszélt, beszédmódja vontatott volt, úgyhogy az ember, ha vele társalgóit, kísértésbe jutott, hogy helyette fejezze be a mondatokat és rögtön feleljen is rájuk. De ha kedve volt rá, kitűnő szónoki teljesítményekre volt képes. Korán megkopaszodott, kivéve a tarkóján, ahol hosszúra növesztette a haját, ahogyan az ősi

nemesek viselték. Sohasem volt beteg.
Tiberius a római társaságnak talán legnépszerűtlenebb tagja volt, noha Róma egyik legsikeresebb tábornokának számított. Sok ősi fegyelmezési módszert felelevenített, de minthogy önmagával sem tett kivételt – a hadjáratok alkalmával ritkán aludt sátorban, és ugyanazt ette-itta, amit a katonái, akiket különben a csatában mindig személyesen vezetett –, szívesebben szolgáltak alatta, mint valami jókedélyű, könnyelmű parancsnok alatt, akinek vezetésében nem bíztak annyira. Tiberius sohasem mosolygott embereire, jó szót sohasem kaptak tőle, s menetelésben, munkában gyakran erejükön felüli teljesítményt követelt tőlük. „Gyűlölhetnek, de engedelmeskedjenek" – mondotta egyszer. Az ezredesekkel és beosztott tisztjeivel éppoly szigorú volt, mint a közlegényekkel, így hát pártoskodónak sem tartották. Tiberius alatt szolgálni kifizetődő is volt: rendszerint elfoglalta és megsarcolta az ellenség táborait és városait. Sikeres háborúkat vívott Örményországban, Parthiában, Germániában, Hispániában, Dalmáciában, az Alpokban és a gallusok földjén.
Apám, mint mondottam, egyike volt a legjobb Claudiusoknak. Erős volt, mint a testvére, sokkal jobb megjelenésű, gyors eszű, gyors mozgású és nem kevésbé sikeres hadvezér. Minden katonájával római polgárként bánt, tehát egyenlőknek tartotta őket magával, kivéve a rangot és műveltséget. Ellenére volt, ha büntetni kellett, ezért rendeletet adott ki, hogy amennyire csak lehet, minden fegyelemsértést maguk a katonák toroljanak meg. Úgy gondolkozott, hogy minden szakasz és század féltékeny jó hírnevére, és ezért igazságos ítéletekkel fogja a további vétségeket lehetetlenné tenni. Ha a katonák úgy érezték, hogy a vétség nagyobb, mint amely felett ők maguk ítélkezhetnének, akkor az ezredparancsnokhoz utalták, mert nekik nem volt joguk halálbüntetés kiszabására, vagy hosszabb bebörtönzésre. Ahol azonban erre mód volt, valóban ők maguk ítélkeztek. A kapitányok korbácsolásra ítélhették a vétkezőket, de csak az ezredparancsnokuk beleegyezésével, és akkor is csupán kirívó, jellembevágó esetekben, mint például a csatában tanúsított gyáva magatartás esetén, vagy akkor, ha valaki meglopta a bajtársát. Elrendelte ezenkívül, hogy a katona, akit egyszer megkorbácsoltak, többé nem vehet részt a harcokban, csak mint teherhordó vagy hasonló munkás maradhat tagja a hadseregnek. De bármelyik katona, aki úgy érezte, hogy bajtársai vagy tisztjei igazságtalanul bántak vele, hozzá fellebbezhetett, noha valószínűtlennek tartotta, hogy az ilyen ítéleteket meg kell változtatni. Ez a rendszer csodálatos sikerrel járt, főleg mert apám olyan kiváló katona volt, hogy példájával kiváltotta embereiből azok legjobb tulajdonságait. Megérthető azonban, milyen veszedelmes volt, ha egy ilyen csapatot aztán később áthelyeztek egy

közönséges tábornok alá. A függetlenség ajándékát nem egykönnyen lehet visszavenni. Mindig baj történt, amikor az apám alatt szolgált csapatok valamelyikét nagybátyám alá osztották be. Fordítva is megtörtént, a nagybátyám alatt szolgált csapatok megvetéssel és gyanakvással fogadták apám rendszerét, amikor parancsnoksága alá kerültek. Már megszokták, hogy egymás bűneit elleplezik, és dicsekedjenek vele, milyen ravaszul kerülték ki a felfedezést. És minthogy nagybátyám alatt a katonát korbácsolásra ítélték, ha megszólított egy tisztet, mielőtt az szólította volna meg őt, vagy ha túlságosan nyíltan beszélt, vagy bármilyen módon függetlenül viselkedett, így hát a katonák nagybátyám alatt inkább kitüntetésnek, mint gyalázatnak vették, ha a hátukon korbácsnyomokat viselhettek.

Apám legnagyobb győzelmeit az Alpokban, a gallusok földjén, az alföldeken, de főleg Germániában aratta. Ott, azt hiszem, nevét sohasem fogják elfelejteni. Mindig a csata legveszélyesebb pontján tartózkodott. Arra törekedett, amit csak kétszer értek el a római történelem folyamán – hogy személyes párviadalban levágja az ellenség vezérét, és elszedje fegyvereit. Már sokszor közel járt a sikerhez, de a zsákmány mégis mindig kicsúszott a kezei közül. Az ellenséges hadvezér vagy elmenekült, vagy harc helyett önként megadta magát, vagy valamelyik becsvágyó közkatona még apám előtt megölte. Öreg harcosok, akik apámról mesélgettek nekem, gyakran elmosolyodtak, amikor mesélték:

– Ó, uram, olyan jó volt látni, amint apja ura fekete lovával bújócskát játszik valamelyik germán törzsfőnökkel. Néha kénytelen volt nyolc-tíz testőrt is lekaszabolni, markos legényeket, míg odaért a zászlóhoz, de az ellenfél komolyan vette a bújócskát, és addigra már árkon-bokron túl volt, elrepült a madár.

Emberei főként arra voltak büszkék, hogy ő volt az első római tábornok, aki a Rajna egész hosszában az Északi-tengerig menetelt egyhuzamban.

NEGYEDIK FEJEZET

Apám sohasem felejtette el nagyapám tanításait az emberi szabadságjogokról. Egészen kisfiú korában összeveszett Marcellusszal, aki öt évvel volt nála idősebb, és akinek akkor Augustus a „fiatalok vezetője” címet adományozta. Apám azonban azt állította, hogy ez a címadományozás csak egyetlen esetre vonatkozhatott, és állandóan nem hagy magának parancsolgatni, nem tűri a zsarnokságot, mert ő szabadon született római. A végén párbajra hívta ki Marcellust. Augustus kitűnően mulatott, amikor meghallotta az esetet, és hosszú ideig apámat csak mint a „kis szabadon született rómait” emlegette.

Ahányszor apám Rómában volt, egyre jobban megvetette azt a

szolgalelkűséget, amellyel Augustusi körülvették, és állandóan vágyódott vissza seregéhez. Egyszer, amikor Augustus és Tiberius a gallusok földjén járt, apám volt az egyik városi elöljáró, és így még jobban feltárult előtte a politikai élet elaljasulása. Bizalmasan azt mondta egyik barátjának – az évekkel később mesélte nekem –, hogy seregének egyetlen szakaszában több régi római szabadságot találhatnak, mint az egész szenátori rendben. Röviddel halála előtt germániai hadjáratából hasonló hangú, igen keserű levelet írt Tiberiusnak. Azt írta, szeretné, ha Augustus követné Sulla diktátor dicső példáját, aki Róma ura volt az első polgárháborúk után; minden ellenségét letörte vagy kibékítette, és csak annyi ideig tartotta kezében a hatalmat, amíg néhány államügyet a kedve szerint elintézett, aztán minden hatalmat átadott, és újra közönséges polgár lett. Ha Augustus nem követi példáját hamarosan – hiszen állandóan ígérgeti, hogy ez a végső célja –, akkor már túlságosan késő lesz. A régi nemesség sorai erősen megritkultak, a száműzetések és a polgárháborúk elvitték a legmerészebbeket és a legjobbakat, a megmaradtak meg elvesztek az új nemesség – milyen nemesség! – soraiban, és inkább úgy viselkedtek, mintha Augustus és Livia családi rabszolgái lennének. Róma nemsokára már azt is el fogja felejteni, mit jelent a szabadság, és végül éppolyan barbár és zsarnoki önkényuralom alá fog kerülni, mint amilyen alatt a keleti népek élnek. „Nem azért harcoltam végig oly sok fárasztó hadjáratot Augustus legfelsőbb parancsnoksága alatt, hogy egy ilyen katasztrófát elősegítsek” – írja. Szereti és mélységesen tiszteli Augustusi, aki második apja volt, de ez nem akadályozza meg abban, hogy véleményét ki ne fejezze. Megkérdezte Tiberius véleményét, vajon ők ketten nem beszélhetnék-e rá, vagy akár nem kényszeríthetnék-e, hogy vonuljon vissza. „Ha beleegyezik, ezerszer annyira fogom szeretni és csodálni, mint azelőtt. De sajnálattal vagyok kénytelen megállapítani: anyánknak, Líviának az a titkos és jogtalan büszkesége, hogy Augustuson keresztül a legfelsőbb hatalmat gyakorolhatja, lesz a legnagyobb akadály, amellyel ebben az ügyben meg kell küzdenünk.”

Sajnálatos módon ezt a levelet éppen akkor adták át Tiberiusnak, amikor Augustusszal és Líviával volt együtt.

– Üzenet nemes testvéredtől! – jelentette be harsány hangon a császári küldönc, amikor átadta a levelet.

Tiberius, aki nem gyanította, hogy a levélben valami olyasmi van, amit Livia és Augustus nem tudhat meg, engedélyt kért, hogy felnyithassa és rögtön elolvashassa.

– Olvasd – adta meg az engedélyt Augustus –, de van egy kikötésem: olvasd fel hangosan. – Kiküldte a szolgákat a szobából, majd folytatta: – Nos, siessünk, halljunk hírt legutóbbi győzelmeiről. Alig várom már, hogy halljam. Kitűnően, érdekesen ír. Ne haragudj, Tiberius, sokkal

jobban élvezem az ő leveleit, mint a tieidet. Ugye nem veszed zokon ezt a megjegyzésemet?

Tiberius elolvasta az első néhány szót, s egyszerre vörös lett, mint a rák. Megpróbált átugrani a veszélyes részeken, de rájött, hogy a levélben alig van más, mint veszélyes rész, kivéve a legvégét, amelyben apám szédülékenységről panaszkodott. Fejsebet kapott és azóta szédül. Ezután beszámolt legutóbbi elbai hadjáratáról, majd megírta, hogy újabban furcsa tüneményeket látott. Rengeteg a hulló csillag éjszakánként, az erdőségekből mintha síró, jajveszékelő asszonyok hangját hallaná, egy hajnalban pedig két isteni ifjú, görög és nem germán ruhában, hirtelen végiglovagolt a táboron. Végül is egy minden halandónál nagyobb és magasabb germán asszony jelent meg sátra ajtajában, és görögül intette, ne haladjon tovább előre, mert a sors ellene van.

Tiberius itt-ott olvasott egy szót, dadogott, azt mondta, az írás olvashatatlan, újra kezdte, újra dadogott, és végül bocsánatot kért, hogy nem olvassa tovább.

– Mi az? – kérdezte Augustus. – Nem tudod olvasni az írását? Tiberius valahogy összeszedte magát.

– Hogy az igazat megmondjam, uram, el tudom olvasni, de a levél nem érdemli meg, hogy meghallgassátok. Fivérem nyilvánvalóan nem volt magánál, amikor írta.

Augustus megijedt.

– Csak nem komoly beteg? – kérdezte.

Nagyanyám, Lívia azonban úgy tett, mintha anyai aggodalma legyőzte volna jólneveltségét – mert persze rögtön sejtette, hogy valami van a levélben, amit Tiberius nem mer fennhangon olvasni, mert az vagy őt, vagy Augustusi kellemetlenül érintené – és kikapta a levelet Tiberius kezéből. Elejétől végig elolvasta, elkomorult, és odaadta Augustusnak.

– Ez kizárólag rád tartozik. Nem az én kötelességem, hogy megbüntessem fiamat, ha az rossz útra tévedt, te vagy a gyámja és az állam feje, ez a te kötelességed.

Augustus megrémült, nem tudta, mi a baj. Elolvasta a levelet, de az inkább csak rosszallását váltotta ki, nem pedig felháborodását, mint nagyanyámnak, aki úgy érezte, hogy a levél ellene íródott. Valójában, kivéve az egyetlen „kényszeríteni” kifejezést, titokban helyeselte apám véleményét, noha a nagyanyámra vonatkozó rész őt is sértette, mert olyan színben tüntette fel, mint akit jobb meggyőződése ellenére rábeszéltek valamire. A szenátus csakugyan szemérmetlenül alázatoskodó vele és családjával szemben. Augustus legalább annyira utálta ezt a helyzetet, mint apám, és az is igaz, hogy Marcus Antonius legyőzése és halála előtt a nyilvánosság előtt megígérte, hogy visszavonul, amint legyőzte minden ellenfelét. Azóta is sokszor utalt beszédeiben arra a boldog napra, amikor feladata bevégződik és

visszavonulhat. Már belefáradt az államügyekbe, a sok tisztességbe, pihenni szeretett volna a névtelenségben. De nagyanyám sohasem engedte meg, hogy visszavonuljon. Mindig mondta, hogy feladatát még félig sem végezte el, ha most visszavonul, akkor feltétlenül újra polgárháború fog kitörni. Igaz, hogy keményen dolgozott, ismerte el nagyanyám, de ő maga még sokkal keményebben dolgozik anélkül, hogy bármilyen nyilvános elismerésben része lenne. És ne legyen olyan együgyű: amint feladja hivatalát és újra egyszerű polgár lesz, azonnal vád alá fogják, száműzik vagy még rosszabb történik vele. Azoknak a férfiaknak a rokonai, akiket megöletett vagy megalázott, titkos gyűlöletet táplálnak ellene. Mint magánembernek nemcsak a hadseregről, de a testőrségről is le kell mondania. Vállalja még vagy tíz évig a hivatalokat, akkorra talán megjavul majd a helyzet. Augustus mindig engedett az érveknek, és folytatta az uralkodást. Monarchikus előjogait részletekben fogadta el. Öt-tíz éves időszakokra szavazták meg neki, rendszerint tízévesekre.
Nagyanyám keményen Augustusra nézett, amikor elolvasta a szerencsétlen levelet:
– Nos? – kérdezte.
– Egyetértek Tiberiusszal – mondotta Augustus szelíden. – A fiatalember biztos beteg. Túlerőltette magát. Emlékszel levelének utolsó bekezdésére, amelyben fejsebéről és vízióiról ír? Nos, ez is ezt bizonyítja. Pihenésre van szüksége. Természetes nagylelkűségét aláásta a hadjárat sok aggodalma. Azok a germán erdőségek nem valók egy idegbeteg ember számára, ugye, Tiberius? Leginkább a farkasok üvöltése teszi próbára az emberek idegeit. A jajveszékelő asszonyok, azok bizonyára a farkasok voltak. Mi volna, ha most visszahívnánk, miután úgy elagyabugyálta ezeket a germánokat, hogy hosszú ideig nem felejtik el? Nekem is jót tenne, ha újra Rómában láthatnám. Igen, feltétlenül visszahívjuk. Ugye, drága Líviám, te is örülsz, hogy újra hazakerül a fiad?
Nagyanyám nem felelt azonnal, csak komor tekintetet vetett Tiberiusra.
– Neked mi a véleményed? – kérdezte végül.
Nagybátyám jobb politikus volt, mint Augustus. Jobban ismerte anyja természetét, így felelt:
– Fivérem nyilvánvalóan beteg, de még a betegsége sem szolgálhat mentségül az ilyen, fiúhoz nem méltó viselkedéséhez és hallatlan ostobaságához. Én is helyeslem a visszahívását, de főleg azért, hogy megintsük, amiért olyan aljas gondolatokat táplált szerény, hűséges és fáradhatatlan anyjáról, amiért ezeket a gondolatokat papírra vetette és küldönccel ellenséges területen keresztül elküldötte. Ami pedig a Sullával való érvelést illeti, az gyerekes. Amint Sulla letette a hatalmat, újra polgárháborúk törtek ki, és új alkotmányát

felborították. Így hát Tiberius elég jól úszta meg az ügyet azzal, hogy Livia szája íze szerint beszélt. Alakoskodásába azonban valóságos harag is vegyült, mert dühös volt apámra, amiért ilyen kellemetlen helyzetbe hozta.

Livia fulladozott a méregtől, amiért Augustus oly könnyen túltette magát a feleségét ért sértéseken, méghozzá fia jelenlétében. Apámra persze nagyon megharagudott. Tudta, hogy amint visszatér, valószínűleg rá fogja venni Augustusi valamilyen módon a visszavonulásra. Azt is tudta: hiába szerezné meg a hatalmat Tiberiusnak, rajta keresztül sem uralkodhat mindaddig, amíg apám, aki roppantul népszerű ember Rómában és az összes nyugati csapatok mögötte állanak, arra vár, hogy a népjogokat helyreállítsa. És a legfelsőbb hatalom Livia számára most már többet jelentett, mint maga az élet vagy a becsület, oly sokat áldozott már érte. De azért el tudta leplezni érzéseit. Úgy tett, mintha elfogadná Augustus véleményét, apámat egyszerűen betegnek tartaná, és kijelentette Tiberiusnak, hogy túlságosan szigorúan bírálta. Ő is helyeselte, hogy apámat azonnal hazahívják. Még meg is köszönte Augustusnak, amiért olyan nagylelkűen megbocsátotta szegény fia vétkét, és megígérte, hogy tulajdon bizalmas orvosát fogja eléje küldeni, azzal a thessaliai orvossággal, amely híres gyógyszere az idegbajoknak.

Ez az orvos már másnap elindult a küldönc társaságában, aki Augustus levelét vitte. A levélben Augustus barátságosan gratulált apámnak győzelmeihez, sajnálkozását fejezte ki fejsebe miatt, és engedélyt adott neki, hogy visszatérjen Rómába, de olyan hangon, amelyből kiderült: vissza kell térnie, akár akar, akár nem.

Apám néhány nappal későbben válaszolt, és köszönetet mondott Augustus nagylelkűségéért. Közölte, hogy amint egészségi állapota megengedi, visszatér, de sajnos a levél éppen egy kisebb baleset után érkezett hozzá. Lova teljes vágtában elbukott, az ő lábára esett és egy éles kőhöz nyomta. Köszönetet mondott anyjának a thessaliai orvosságért és hogy saját orvosát küldi, akinek szolgálatait rögtön igénybe vette. Félő azonban, hogy az orvos jól ismert ügyessége sem tudja megakadályozni, hogy betegsége rosszra ne forduljon. Végül megírta, szívesebben maradt volna állomáshelyén, de Augustus kívánsága parancs számára, és megismételte, hogy amint újra jobban lesz, visszatér a Városba. Jelenleg a thüringiai Saal közelében táborozik.

[Kr. e. 9] Amint Tiberius, aki Augustusszal és Líviával Paviában volt, meghallotta ezt az újságot, azonnal engedélyt kért, hogy fivére betegágyához siethessen. Augustus elengedte, és Tiberius kis kísérettel vágtában rögtön megindult, hogy a legrövidebb úton átkeljen az Alpokon és apámhoz érjen. Ötszáz mérföldes út volt előtte, de számíthatott arra, hogy gyakran válthat lovat a különböző

postaállomásokon, és ha túlságosan fáradt a lovagláshoz, kocsit vehet, és néhány óráig alhat anélkül, hogy az iram lelassulna. Az idő is kedvezett neki. Átkelt az Alpokon, leereszkedett Svájcba és a Rajna mentén haladt előre anélkül, hogy akár csak egy meleg étkezés kedvéért megállt volna, amíg csak Mannheimbe nem ért. Itt átkelt a folyón és északkeletnek fordult, úttalan utakon, ellenséges területen át. Egyedül volt, amikor a harmadik nap estéjén célhoz ért, eredeti kísérete már rég kidőlt mellőle, és az új, amelyet Mannheimben szedett fel, még kevésbé bírta az iramot. Azt beszélik, hogy utazása második napján huszonnégy óra alatt majd kétszáz mérföldet tett meg. Még üdvözölhette apámat, de már elkésett attól, hogy az életét megmentse. A sebesült láb egészen a combtőig elüszkösödött. Apám már haldoklott. Maradék erejét összeszedve kiadta a parancsot, hogy adják meg a hadseregparancsnoknak kijáró tiszteletet, tisztelegjenek Tiberius előtt. Majd átölelték egymást, és apám odasúgta:

– Lívia olvasta a levelemet?

– Igen, mielőtt még én elolvashattam volna – nyögte nagybátyám.

Apám még felsóhajtott:

– Rómának szigorú anyja van: Luciusnak és Gajusnak pedig veszedelmes mostohaanyja.

Ezek voltak az utolsó szavai. Tiberius nagybátyám fogta le szemét.

Ezt a beszámolót egy Xenophon nevű görögtől hallottam, aki Cos szigetéről származott. Akkoriban még fiatal ember volt, és apám ezredorvosaként szolgált. Igen felháborodott, amikor nagyanyám orvosa kivette kezéből a gyógyítást. Gajus és Lucius, hogy ezt is megmagyarázzam, Augustus unokái voltak Juliától és Agrippától. Ezeket fiaivá fogadta még csecsemő korukban. Volt egy harmadik fiuk, Postumus, aki azért kapta ezt a nevet, mert apja halála után született. Augustus őt nem fogadta örökbe, hagyta hogy Agrippa nevét viselje.

A táborhelyet, ahol apám meghalt, „Az Átkozottnak” nevezték el. A holttestet katonai felvonulással vitték a hadsereg téli főhadiszállására, Mainzba. Tiberius nagybátyám mint főgyászoló, gyalog tette meg az egész utat. A hadsereg ott szerette volna eltemetni, de Tiberius visszahozta Rómába, ahol a Mars-mezőn hatalmas máglyán égették el. Augustus maga mondta a gyászbeszédet, amelynek során így beszélt: „Imádkozom az istenekhez, hogy fiaimat: Gajust és Luciust éppoly nemes és erényes férfiakká tegyék, mint amilyen Drusus volt, és hogy én magam éppen olyan dicsőségesen haljak meg, mint ő.”

Livia nem tudta, mennyire bízhat Tiberiusban. Amikor visszatért apám holttestével, iránta mutatott rokonszenve erőltetettnek és nem őszintének tűnt, és amikor Augustus önmagának éppoly dicsőséges halált kívánt, mint az apámé, Livia észrevette, hogy Tiberius arcán keserű mosoly suhan végig. Tiberius, aki mint kiderült, már régóta gyanította, hogy nagyapám nem természetes halállal halt meg, most

eltökélte magát, hogy semmiben sem fog ellentmondani anyja akaratának. Minthogy oly gyakran volt vendég anyja asztalánál, tudta, hogy teljesen ki van szolgáltatva neki. Keményen dolgozott, hogy kegyeit megtartsa. Livia megértette Tiberius indokait, és nem haragudott érte. Ő az egyetlen, aki gyanítja róla, hogy meg szokta mérgezni azokat, akiket útjában érez, de nyilvánvalóan senkinek sem fogja elárulni gyanakvását.

Az Augustusszal kötött házasságának botrányát már elfelejtették, és a Városban a legpuritánabb és legerényesebb asszony hírében állott. A szenátus négy szobrot emeltetett neki különböző helyeken, mintha ezzel is mérsékelni akarná fájdalmát. A szenátus ezenkívül jogi fogással „háromgyermekes anyának" minősítette. Három- vagy többgyermekes anyák ugyanis Augustus uralma alatt különböző meghatározott előjogokat élveztek, főként az örökösödési jogban, amely kizárta a vénlányokat és a meddő asszonyokat, és az ő részüket is termékenyebb nővéreik kapták.

Claudius, te unalmas öreg fickó, íme már majdnem a negyedik tekercs végére értél önéletrajzodban, és még el sem jutottál a szülőhelyedig, írd le rögtön, mert különben sohasem érsz el történeted közepéig, írd: „A galliai Lyonban születtem, augusztus elsején, egy évvel apám halála előtt." Így! Szüleimnek hat gyermekük volt előttem, de minthogy anyám minden hadjáratára elkísérte apámat, igen kemény legénykének kellett lennie a gyermeknek, hogy életben maradjon. Csak öt évvel idősebb Germanicus bátyám és egy évvel idősebb Livilla nővérem él: mindketten örökölték apám remek testalkatát és egészségét. Én nem. Kétéves korom előtt három alkalommal majdnem meghaltam, és ha apám halála után családunk nem kerül fel Rómába, nem hiszem, hogy ez a történet megíródott volna.

ÖTÖDIK FEJEZET

Rómában egy nagy házban laktunk, amely nagyatyámé volt, és végrendeletében nagyanyámra hagyta. A Palatinus-dombon feküdt, közel Augustus palotájához és Apolló templomához, amelyet Augustus épített, és ahol a könyvtár is volt, nem nagyon távol Castor és Pollux templomától. (Az öreg, fából épült templomot tizenhat évvel későbben Tiberius lerombolta, és helyébe saját költségére pompás márványépületet emelt, melynek belsejét úgy kifestette, bearanyoztatta és bebútoroztatta, mintha csak valami gazdag nemes asszony budoárja lett volna. Azt hiszem, erre nagyanyám, Livia vette rá, hogy Augustusnak kedvében járjon. Tiberius nem volt vallásos, és zsugorisága közismert volt.) Az élet egészségesebb a dombon, mint lent a folyó völgyében. Többnyire szenátorok laktak a környéken. Igen beteges gyermek voltam, „a különböző betegségek csatatere", ahogy

az orvosok mondogatták, és talán csak azért maradtam életben, mert a betegségek nem tudtak egymás közt megállapodni, melyikük részesüljön abban a tisztességben, hogy velem végezzen. Hogy az elején kezdjem, koraszülött voltam, hét hónapra születtem, dadám teje nem ízlett, a bőröm tele lett csúnya pattanásokkal, kiütésekkel, aztán maláriát kaptam, majd a skarlát kaparintott karmaiba, azóta is rosszul hallok az egyik fülemre; orbánc után végül gyermekparalízis következett, amely bal lábamat megrövidítette és örökös sántításra ítélt. Különböző betegségeim folytán lábam oly gyenge lett, hogy futni, vagy akár csak egy nagyot sétálni sohasem tudtam. Utazásaim legnagyobb részét hordszékben tettem meg. Aztán van egy állandóan visszatérő fájdalmam, amely étkezés után fog el gyakran, a gyomorszáj környékén. Ez kétháromalkalommal annyira kínzott, hogy ha barátaim nem akadályoznak meg, elkeseredésemben késemet döftem volna a kínzó fájdalom helyére.

Feltételezhető volt, hogy anyám, Antónia, ez a gyönyörű és nemes asszony, akit anyja, Octavia a legszigorúbb erkölcsökben nevelt fel és aki apám életének egyetlen szenvedélye volt, bizonyára nagy szeretettel csüngött rajtam, legfiatalabb gyermekén, és szerencsétlen voltom feletti sajnálatból talán még kedvencévé is tett. De nem így történt. Mindent megtett értem, amit kötelessége volt megtenni, de semmi többet. Nem szeretett. Nem, sőt valójában nagy ellenszenvet érzett irántam nemcsak betegeskedésem miatt, hanem mert igen sokat szenvedett velem való terhessége alatt, majdnem belehalt a szülésbe, és még évekig betegeskedett utána. Koraszületésemet nagy megrázkódtatás idézte elő. Anyám részt vett azon az ünnepi lakomán, amelyet apám adott Augustus tiszteletére, amikor Augustus Lyonba érkezett, hogy felszentelje „Róma és Augustus oltárát”. Apám volt a három gall tartomány kormányzója, és Lyon volt a főhadiszállása. Egy őrült szicíliai rabszolga, aki a lakomán felszolgált, hirtelen tőrt rántott elő, és meglóbálta a levegőben apám háta mögött. Csak anyám látta a történteket. Tekintetével elfogta a rabszolga pillantását, és volt annyi önuralma, hogy rámosolyogjon, fejével rosszallólag nemet intsen, jelezte neki, hogy tegye vissza tőrét. Mialatt a rabszolga habozott, két másik felszolgáló követte anyám tekintetét, és a rabszolgát még idejében lefogták és lefegyverezték. Anyám elájult, és szülési fájdalmai rögtön megkezdődtek. Lehetséges, ezért maradt bennem az állandó beteges félelem az orgyilkosságtól. Azt mondják, a születés előtti megrázkódtatás örökölhető. De hát mit kell itt születés előtti megrázkódtatásról beszélni. A császári családnak ugyan hány tagja halt meg természetes halállal?

Minthogy ragaszkodó gyermek voltam, anyám viselkedése sok fájdalmat okozott nekem. Nővérem, Livilla, gyönyörű, de kegyetlen, hiú és becsvágyó lány – egyszóval a rossz Claudiusoknak

mintapéldánya – elmondta, hogy anyám egyszer „emberi rossz előjelnek” nevezett, és hozzátette, hogy születésemkor tanulmányozni kellett volna a szibillák könyvét. A természet csak elkezdett engem, mondta, de sohasem fejezett be, undorodva eldobott, mint valami reménytelen holmit. Az ókoriak bölcsebbek és nemesebbek voltak, mint mi vagyunk; az életképtelen gyenge csecsemőket kitették egy puszta hegyoldalra. Lehet, hogy Livilla eltúlozta anyám kevésbé erős megjegyzéseit – mert a hét hónapra született gyermekek rémes teremtmények –, de tudom, hogy egyszer anyám, amikor felmérgesedett, mert valamelyik szenátor egy ostoba indítványt tett, kifakadt: „Ezt az embert el kellene távolítani a szenátusból! Olyan buta, mint egy szamár. Ugyan mit beszélek. A szamarak még aránylag eszes teremtmények. Olyan buta, mint… mint… egek, olyan buta, mint fiam, Claudius!”
Mint mindenkinek, neki is Germanicus volt a kedvence. Én egyáltalában nem irigyeltem, hogy mindenki szerette és mindenütt csodálták, sőt inkább örültem, amikor sikereiről hallottam. Germanicus sajnált, és mindent elkövetett, amit csak tudott, hogy életemet boldogabbá tegye; idősebb rokonaim előtt úgy beszélt rólam, mint jószívű gyermekről, aki hálás lesz, ha nagylelkűen és gonddal bánnak vele. A szigorúság csak megijeszt – szokta volt mondani – és még betegesebbé tesz, mint amilyen vagyok. És igaza volt. Kezem és fejem ideges rángatózása, dadogásom, állandó nyáladzásom, rossz emésztésem főként azoknak a borzalmaknak volt a következménye, amelyeknek fegyelmezés címén alávetettek. Amikor Germanicus kiállt értem, anyám elnézően szokott volt nevetni: „Ó, nemes szív, túlozz valaki más kedvéért!” De nagyanyám, Livia így beszélt: „Ne légy ostoba, Germanicus. Ha jól tűri a fegyelmezést, akkor és csak akkor fogunk vele kedvesen bánni. Te a kocsit szeretnéd a ló elé fogni.” Nagyanyám ritkán szólított meg, és amikor megszólított, megvető hangon tette, anélkül hogy rám nézett volna: „Hagyd el a szobát, gyermek, itt akarok maradni”. Ha valamiért meg akart szidni, sohasem személyesen tette, csak rövid, hideg írásbeli üzenetet küldött, mint például: „Livia úrhölgy tudomására jutott, hogy a Claudius fiú az Apolló-könyvtárban való álmodozással pocsékolja az idejét. Addig, amíg az iskolai könyvek, amelyekkel nevelői ellátják, nem mutatják meg a hatásukat rajta, nincs értelme, hogy a könyvtár polcain levő komoly könyvek között kotorásszon. Lábatlankodása ezenkívül zavarja a komoly diákokat. Ezzel a szokásával hagyjon fel.”
Ami pedig Augustusi illeti, noha sohasem bánt velem előre megfontoltan kegyetlenül, éppen annyira nem szeretett velem egy szobában lenni, mint nagyanyám. Végtelenül szerette a kisfiúkat (hiszen élete végéig maga is csak egy túl nagyra nőtt kisfiú maradt), de csak az olyanfajtát, akit „derék kis emberkéknek” nevezhetett, mint

bátyámat, Germanicust és unokáit, Gajust és Luciust, akik szintén igen jóvágású gyermekek voltak. Szövetséges királyok és törzsfőnökök gyermekei mintegy apjuk jó viselkedésének biztosítékául Rómában nevelkedtek. Ezek a gallus, germán, parthus, észak-afrikai és szíriai fiúcskák Augustus unokáival és a vezető szenátorok fiaival a fiúk kollégiumában nevelkedtek. Augustus sokszor meglátogatta őket, maga is részt vett játékaikban. Legfőbb kedvencei a kis barna fiúk voltak, a mórok, parthiabeliek, szíriaiak és azok, akik minden zavarodottság nélkül jól el tudtak vele diskurálni, mintha csak ő is közülük való volna. Csak egyszer kísérelte meg, hogy leküzdje irántam való ellenszenvét és engedjen kedvenceivel játszani, de az olyan váratlanul jött, hogy még a szokottnál is idegesebb lettem, dadogni kezdtem, és úgy rázkódtam, mint valami megszállott. Többé nem is kísérletezett velem. Gyűlölte a törpéket, nyomorékokat és a deformáltakat, mert hite szerint ezek balszerencsét hoznak. És nem szabadna őket más emberek elé engedni. Mégsem haragudtam Augustusra, és nem gyűlöltem úgy, mint nagyanyámat, mert ha nem is szeretett, legalább nem volt rosszindulatú, mindent elkövetett, hogy ellenszenvén uralkodjék, és el kell ismernem, hogy szerencsétlen kicsi jószág lehettem, szinte szégyen egy olyan erős és remek apa és olyan szép és derék anya számára. Augustus maga is jóvágású férfi volt, noha kissé alacsony. Hullámos szőke haja csak igen későn őszült, szeme csillogott, vidám arckifejezése és egyenes, kecses testtartása volt.

Emlékszem, hogy egyszer hallottam egy epigrammáját, amelyet görögül csinált rólam. Athenodorusnak mondta, az öreg sztoikus filozófusnak, aki a ciliciai Tarsusból származott, és Augustus tanácsadója lett. Körülbelül hétéves lehettem, amikor anyám házának kertjében egyszerre csak rám bukkantak. Nem emlékszem már pontosan az epigrammára, de az értelme körülbelül ennyi volt: „Antónia régimódi, nem vásárol drága pénzért keleti árusoktól dísztörpéket, inkább ő maga szüli meg őket”. Athenodorus gondolkozott egy pillanatig, aztán pontosan ugyanabban a versformában válaszolt: „Antónia nemcsak hogy nem vesz dísztörpéket a keleti árusoktól, de még saját nemes férjének szegény gyermekét sem becézi és dédelgeti”. Augustus kissé szégyenkezett. Itt meg kell magyaráznom, hogy sem ő, sem Athenodorus nem sejtették, hogy megértettem őket, mert hiszen állandóan mint félkegyelműről beszélt mindenki rólam, így Athenodorus magához vont, és tréfálkozva szólt hozzám latinul: „És mi a véleménye a dologról a kis Tiberius Claudiusnak?” Athenodorus nagy teste eltakart Augustustól, és valahogyan elfelejtettem dadogásomat. Folyékonyán mondtam görögül: „Anyám, Antónia nem dédelget engem, de megengedte, hogy megtanuljak görögül valakitől, aki magától Apollótól tanult.” Ezzel én

csak értésükre akartam adni, hogy megértettem, amit mondtak. Görög tanárom egyébként nő volt, Apolló papnője, akit a kalózok elraboltak, és eladtak egy bordélyosnak Tyrusban. Valahogyan megszökött, de nem lehetett újra papnő, mert már prostituált volt. Anyám, Antónia, aki felismerte képességeit, nevelőnőnek vette családunkhoz. Ez a nő szokta volt mondani nekem, hogy egyenesen Apollótól tanult görögül, és én most csak őt idéztem. De minthogy Apolló a tudás és a költészet istene volt, megjegyzésem sokkal szellemesebbnek hangzott, mint gondoltam. Augustus meglepődött, Athenodorus meg azt mondta: „Jól szóltál, kis Claudius. A márványtörpék nem értenek egyetlen szót sem görögül, ugyebár?" „Nem bizony, és hosszú farkuk van, meg almát lopnak az asztalról." Amikor azonban Augustus mohón kérdezgetni kezdett, miután kivett Athenodorus karjából, újra zavarba jöttem, és újra oly erősen dadogtam, mint azelőtt. De Athenodorus ettől kezdve a barátom lett.

Emlegetnek egy történetet Athenodorusról és Augustusról, amelyre mind a kettő büszke lehet. Athenodorus egy napon figyelmeztette Augustusi, hogy nem eléggé óvatos a látogatók maga elé bocsátásával. Egyszer csak azon fogja észrevenni magát, hogy tőrt döftek bordái közé. Augustus nevetéssel ütötte el a dolgot. Másnap közölték Augustusszal, hogy nővére, Octavia úrhölgy várakozik odakint, és üdvözölni szeretné apjuk halálának évfordulója alkalmából. Megparancsolta, hogy azonnal vezessék eléje. Octavia gyógyíthatatlan beteg volt már akkoriban – ugyanebben az évben meg is halt –, és mindig zárt hordszékben vitték. Amikor a hordszéket behozták, a függöny kettévált, és Athenodorus ugrott ki belőle, kezében karddal, amelyet Augustus szíve felé irányított. Augustus egyáltalában nem haragudott meg, hálálkodott Athenodorusnak, és elismerte, hogy nagyon rosszul tette, amikor barátja intését olyan félvállról fogadta.

Gyermekkorom egyik szokatlan eseményéről is említést kell tennem. Egy nyáron, éppen nyolcéves voltam akkor, anyámmal, Germanicus bátyámmal és Livilla nővéremmel látogatóban voltam Julia nénikémnél gyönyörű vidéki nyaralójában, Antiumban, a tenger mellett. Hat óra lehetett délután, és éppen a szőlőben sétáltunk, hogy a frissítő szellőt élvezzük. Julia nem volt velünk, csak Tiberius fia, az a Tiberius Drusus, akit később állandóan „Castornak" neveztünk, meg Postumus és Agrippina, Julia gyermekei. Egyszer csak rikácsolást hallottunk felettünk. Felnéztünk, és láttuk, hogy néhány sas marakodik. A tollaik szerteszét hulltak. Megpróbáltunk néhányat megfogni. Germanicus és Castor elkaptak egy-egy tollat, mielőtt földet ért volna és hajukba tűzték. Castornak kis szárnytoll jutott, míg Germanicus remek farktollal dicsekedhetett. Mind a kettő véres volt. Vércsöppek hullottak Postumus felfelé fordított arcára és Livilla és Agrippina ruhájára. És akkor valami feketeség hullott alá a levegőből.

Nem tudom, miért tettem, annyi bizonyos, hogy alája tartottam a ruhámat, és elkaptam. Kis sebesült és megrémült farkaskölyök lihegett ruhám bugyrában. A sasok lecsaptak, hogy visszaszerezzék, de addigra már biztonságban volt. Kiáltozni kezdtünk, botokat dobáltunk feléjük, mire felemelkedtek, és rikácsolva tovább repültek. Igen nagy zavarba jöttem. Én nem akartam a farkaskölyköt. Livilla kapkodott utána, de anyám, aki igen komor lett, nem engedte, hogy elvegyék tőlem.

– Claudiushoz esett – mondta –, neki kell megőriznie.

Megkérdezett egy öreg nemest, aki a madárjósok kollégiumának tagja volt, hogy mit jelent ez az ómen.

– Honnan tudjam – válaszolt az öreg. – Lehet, hogy óriási jelentősége van, lehet, hogy semmi.

– Ne félj, mondd meg, hogy mit jelent a számodra.

– Előbb küldd el a gyermekeket.

Nem tudom, hogy azt a magyarázatot adta-e, amelyet történetem olvasása után bárki az egyedüli lehetőnek tartana. Csak annyit tudok, hogy amíg mi, gyermekek, a távolban maradtunk, a drága Germanicus nekem is talált egy szép farktollat, amelyet büszkén a hajamba tűztem. Livilla kíváncsian egy rózsabokor mögé bújt, és valamit hallott. Hangos nevetéssel vágott közbe:

– Szerencsétlen Róma, ha ő lesz az uralkodója. Az istenekre mondom, remélem, hogy addigra meghalok.

A jós feléje fordult, és ujjával rámutatott:

– Szemtelen leány. Az istenek kétségkívül teljesíteni fogják kívánságodat, de nem olyan módon, ahogy te akarnád.

– Be fogunk zárni, leányom, egy szobába, és nem kapsz semmit enni – mondta az anyám.

Livilla persze rajtam bosszulta meg magát a legkülönfélébb módokon. De nem közölhette velünk, hogy a jós mit mondott, mert Vestára és a házunk isteneire meg kellett esküdnie, hogy nem beszél a jóslatról, még csak nem is célozgat reá, amíg bármelyikünk is életben van a jelenvoltak közül. Mindegyikünknek meg kellett esküdnie erre. Minthogy hosszú évek óta én vagyok az egyetlen, aki az akkori társaságból életben van – anyám és a jós, noha sokkal öregebbek voltak, túlélték a többieket –, már nyugodtan beszélhetek. Jó ideig az eset után gyakran rajtakaptam anyámat, amint kíváncsian, majdnem tiszteletteljesen nézeget, de azért nem bánt jobban velem, mint azelőtt.

Nem járhattam a fiúk kollégiumába, mert gyenge lábam miatt nem vehettem volna részt azokban a tornajátékokban, amelyek a nevelés fő részét jelentették, betegségeim miatt különben is erősen elmaradtam leckéimmel, és süketségem, dadogásom szintén igen akadályozott, így hát ritkán voltam a magam korabeli és magam osztályabeli fiúk társaságában, a háztartásunk rabszolgáinak fiait hívták be rendszerint,

hogy velem játsszanak. Közülük ketten, Gallon és Pallas, mind a kettő görög, később titkáraim lettek, és igen fontos ügyeket bíztam rájuk. Gallon két fia, Narcissus és Polybius, szintén a titkárom lett később. Sok időt töltöttem anyám rabnőivel, hallgatva csevegésüket szövés vagy fonás közben. Sokan közülük, mint például nevelőnőm, igen széles látókörű, művelt nők voltak, és bevallom, jobban éreztem magamat társaságukban, mint bármilyen férfitársaságban, amelybe azóta kerültem: elnéző, eszes, szerény és kedves nők voltak.
Nevelőm, a már említett Marcus Porcius Cato, aki saját véleménye szerint az ősi római erényeknek élő megtestesülése volt, állandóan őseivel dicsekedett buta emberek módjára, akik tudják, hogy maguk semmi olyat nem tettek, amivel büszkélkedhetnének. Főleg Catóra, a censorra volt büszke, aki a római történelem összes szereplői között a leggyűlöletesebb számomra, mert állandóan az „ősi erényekről" beszélt, és a közvéleményben lassanként összekötötte az ősi erényeket szőrszálhasogatással, durva viselkedéssel és kegyetlenséggel. Ennek a Catónak az öndicsőítő könyveit iskolakönyvként kellett olvasnom. Az a könyv, amelyben leírja hispaniai hadjáratát, egyenesen utálattal töltött el. Hispániában ugyanis több várost pusztított el, mint ahány napot az országban töltött, ami által nem katonai ügyességéről vagy hazafiasságáról, csak embertelenségéről győzött meg. Vergilius, a költő, mondotta, hogy a rómaiaknak az a küldetése, hogy uralkodjanak. „Tanúsítsanak kíméletet a legyőzőitekkel, de kíméletlenül törjék le a dölyfösek szarvát." Cato valóban „letörte a dölyfösek szarvát", de nem harcban, hanem azzal, hogy a hispaniai törzsek között féltékenykedéseket szított, sokszor orgyilkosokat is felbérelt, hogy veszedelmes ellenségeit eltetesse láb alól. A legyőzöttekkel pedig úgy bánt „kíméletesen", hogy rendszerint kardélre hányta még a fegyvertelen férfiakat is, akik minden feltétel nélkül megadták magukat és városukat. Büszkén feljegyezte, hogy sok száz hispaniai inkább öngyilkosságot követett el egész családjával, mintsemhogy megízlelje a római bosszút. Csoda-e ezután, hogy a törzsek rögtön fellázadtak, amint fegyverhez jutottak, és hogy azóta is ők okozzák a legtöbb bajt Rómának? Cato csak fosztogatni akart és a diadalmenetet szerette volna kiérdemelni magának. Diadalmenetet azonban csak abban az esetben rendezhetett, ha megadott számú holttestet tudtak a hadjárat folyamán összeszámolni. Azt hiszem, abban az időben ehhez ötezer holttest volt szükséges. Nos, Cato mindent elkövetett, nehogy megvádolhassák, hogy nem elegendő számú hullával járt győzelmes hadjárata, mint ahogy ő annyi embert megvádolt.
Ezek a győzelmi felvonulások különben Róma rákfenéi voltak. Hány szükségtelen háborút vívtak csak azért, mert a tábornokok arra a dicsőségre áhítoztak, hogy diadalkocsin vonulhassanak végig Róma

utcáin, mögöttük láncraverten a hadifoglyok és nagy társzekereken a harci zsákmány! Augustus is belátta ezt, és Agrippa tanácsára kihirdette, hogy ezentúl csak olyan tábornok tarthat diadalmenetet, aki a császári család tagja. Ez a rendelet, amelyet éppen születésem évében hoztak nyilvánosságra, úgy hatott, mintha Augustus féltékeny volna tábornokaira, mert ebben az időben visszavonult a közvetlen hadviseléstől, és családjának egyetlen tagja sem volt még abban a korban, hogy kiérdemelhessen egy diadalmenetet. Pedig a rendelet egyszerűen csak azt jelentette, hogy nem akarta a birodalom határait még tovább kiterjeszteni, és úgy gondolta, tábornokai nem fogják harcra ingerelni a határmenti törzseket, ha legyőzésükkel nem részesülnek a győzelmi felvonulás dicsőségében. Mindenesetre azért megengedte a „győzelmi díszek” viselését azok számára, akik különben diadalmenetet érdemeltek volna. A jó katona számára ez is elég ösztönző erő, hogy egy szükséges háborút megvívjon. Meg különben is – a győzelmi felvonulások igen erősen lazítják a katonai fegyelmet. A katonákat nem tudják kordában tartani, lerészegednek, és rendszerint azzal végzik a napot, hogy kirabolják a borüzleteket, felgyújtják az olajboltokat, megtámadják a nőket, és általában úgy viselkednek, mintha Rómát hódították volna meg, nem pedig egy szerencsétlen kis fakunyhókból álló telepet Germániában vagy egy kis homokos falucskát Marokkóban. Egyik unokaöcsém diadalmenete után – akiről rövidesen bővebben szólok – négyszáz katona és majd négyezer polgár vesztette életét ilyen vagy olyan módon, öt nagy háztömb porrá égett a prostituáltak negyedében, háromszáz borüzletet kiraboltak, és még rengeteg más kárt okoztak.

De hiszen Catóról, a censorról beszéltem. A háztartási takarékoskodásról írott kézikönyve olvasókönyvem lett, és minden alkalommal, amikor olvasási hibát vétettem, két pofont kaptam, egyet balról, butaságom miatt, egyet jobbról, mert megsértettem a nemes Catót. Emlékszem egy bekezdésre, amely ezt a rosszindulatú fickót kitűnően jellemzi: „A háztartás feje adja el öreg ökreit és általában minden kivénült, legyengült háziállatát, minden juhát, amelynek gyapja már nem jó, adja el rozzant kocsijait és minden más háztartási eszközét éppen úgy, mint ahogy el kell adni az öreg, legyengült vagy beteges rabszolgákat. Ami nem hajt hasznot, azt nem érdemes többé a házban tartani.” Magam részéről, amikor vidéken éltem, capuai kisbirtokomon, a kiöregedett háziállatokat először könnyebb munkára fogtam, aztán csak legelészni engedtem, és amikor már az öregkor túlságosan legyengítette őket, engedtem, hogy jól irányított ütéssel megváltsák őket az öregkor kínjaitól. Sohasem alacsonyodtam le annyira, hogy csekélységért eladjam őket valami földművesnek, aki az utolsó leheletükig kegyetlenül megdolgoztatja őket. Ami pedig a rabszolgáimat illeti, mindig nagylelkűen bántam velük, akár betegek,

akár egészségesek, akár fiatalok, akár öregek voltak, de viszonzásképpen a legnagyobb hűséget követeltem tőlük. Ritkán csalódtam bennük, de amikor visszaéltek nagylelkűségemmel, nem volt kegyelem számukra. Egyáltalán nem kétséges előttem, hogy az öreg Cato rabszolgái minduntalan megbetegedtek, remélve, hogy valami emberségesebb gazdához kerülnek, és véleményem szerint általában kevesebb és rosszabb minőségű munkát kapott tőlük, mint amilyet én kaptam az én rabszolgáimtól. Bolondság úgy bánni a rabszolgákkal, mint a barmokkal. Értelmesebbek a barmoknál, és ezenkívül egy hét alatt több kárt tudnak okozni tudatos gondatlansággal és butasággal, mint amennyit maguk érnek. Cato azzal dicsekedett, hogy sohasem költött többet néhány aranynál egy rabszolgára. Bármelyik rosszképű, kancsal fickóval beérte, ha erős izma volt. Hogyan tudta ezeket a szépségeket eladni, amikor kivénültek, azt még máig sem értem. Utódának jelleméből ítélve, aki állítólag jellemben és külsőben – seszínű szőke haj, zöld szem, rekedtes hang és zömök termet – igen hasonlított reá, azt hiszem, szegény szomszédait megfélemlítette, s így érte el, hogy elértéktelenedett rabszolgáiért megfizessék az új rabszolga árát.
Drága barátom, Postumus, aki alig két évvel volt idősebb nálam, és a legigazabb barátom volt Germanicus kivételével, elmondta, hogy egy akkor megjelent könyvben azt olvasta Catóról, hogy nemcsak zsugori ember volt, hanem tőről metszett haramia; sok bűnös üzelmet folytatott a hajókereskedelemmel kapcsolatban, és úgy kerülte el a nyilvános gyalázatot, hogy egyik volt rabszolgáját tette meg névleges kereskedőül. Mint a közerkölcs felügyeletével megbízott censor kevéssé törődött a köz erkölcsével, ténykedéseit valójában személyi gyűlölködései befolyásolták. Saját bevallása szerint egy férfit azért törölt a szenátorok rendjéből, mert hiányzott belőle a „római méltóságteljesség” – képes volt megcsókolni feleségét fényes nappal, leánya jelenlétében! A szerencsétlen férfi egyik barátja, egy másik szenátor szembeszállt Catóval, kételkedett a határozat igazságos voltában, és megkérdezte Catótól, vajon a házastársi nemi aktus kivételével ő maga sohasem öleli meg a feleségét? Cato felindultan felelt:
– Soha! Mi az, hogy soha? Nos, néhány év előtt, hogy őszinte legyek, feleségem egy nagy vihar alkalmával, amitől megijedt, hirtelen a nyakamba borult, de szerencsére senki sem volt a közelben, és biztosítalak, hogy hosszú időbe telik, amíg újra hasonlót tesz.
– Ó – mondta a szenátor, aki úgy tett, mintha félreértené Catót, mert Cato nyilván úgy értette, hogy szörnyen összeszidta feleségét az ölelés miatt –, ez igazán sajnálatos. Némely nő nem valami szenvedélyes férjével, ha az olyan rossz megjelenésű, bármilyen erényes legyen is egyébként. De ne bánd, Cato, talán Jupiternek megesik a szíve rajtad,

és nemsokára megint lesz mennydörgés.
Cato sohasem bocsátott meg ennek a szenátornak, aki különben távoli rokona volt. Egy évvel később éppen a szenátorok rendjét ellenőrizte, ami censori kötelessége volt, sorrendben mindegyiket megkérdezte, hogy nős-e. Volt ugyanis egy törvény, amelyet azóta eltöröltek, ez elrendelte, hogy minden szenátornak tisztességes házasságban kell élnie. Sor került erre a távoli rokonra, és Cato megkérdezte a rendes formula szerint, hogy nős-e: „Ha van feleséged a bizalmadban és aki tisztességes, felelj.” A szenátor furcsán érezte magát, mert nemrég még tréfálkozott Catóval, amiért a felesége nem szereti olyan nagyon, és közben rájött, hogy tulajdon felesége annyira nem szereti őt, hogy kénytelen elválni tőle. Így tehát, hogy megmutassa jóindulatát, és hogy a régi tréfát most maga ellen fordítsa, így felelt:
– Igen, valóban van feleségem, de nem a bizalmasom többé, és nem sokat adok a tisztességéért sem.
Cato erre szó nélkül törölte a szenátorok sorából.
És ki hozta a pun átkot Rómára? Ugyanez az öreg Cato, aki, bármire vonatkozóan kérték ki a véleményét, beszédét mindig így fejezte be:
– Ennyi a véleményem. További véleményem pedig az, hogy Karthágót el kell pusztítani! Karthágó Róma legfőbb veszedelme!
Annyit beszélt a karthágói veszedelemről, hogy a közvélemény egészen felidegesedett. A rómaiak végül megszegték legünnepélyesebb fogadalmaikat, és teljesen elpusztították Karthágót.
Többet írtam az öreg Catóról, mint amennyi szándékomban volt, de viszont úgy érzem, hogy ez a figura épp annyira felelős Róma pusztulásáért, mint azok a férfiak, akiknek „embertelen luxusa” – szerinte – „elgyengítette az államot”. Ha szerencsétlen gyermekkoromra gondolok vissza, melyet az öreg Catónak ez a barom ük-ükunokája tett főleg szerencsétlenné, mindig eszembe jut ez a két Cato. Öreg ember vagyok már, és nevelőm jó ötven éve halott, de még mindig elfut a méreg, ha rágondolok.
Germanicus nyájas, rábeszélő módon mindig a pártomat fogta az öregeknél, de Postumus úgy harcolt értem, mint egy oroszlán. Mintha senki mást nem szeretett volna. Annyira merészkedett, hogy magával nagyanyámmal, Líviával is szembeszállt. Augustusnak kedvence volt Postumus, így hát egy ideig Livia úgy tett, mintha mulattatná ez a vakmerőség. Postumus egy ideig bízott benne, mert ő maga képtelen volt álnokságra. Egy napon, amikor én tizenkét éves voltam, ő tizennégy, elhaladt a szoba előtt, amelyben Cato oktatott. Meghallotta az ütések hangját és az én könyörgésemet, mire dühösen benyitott.
– Azonnal hagyd abba! – ordított Catóra.
Cato megvető meglepetéssel nézett rá, és még egy ütést mért rám, amelytől lefordultam székemről. Postumus megjegyezte:
– Aki nem ütheti meg a szamarat, az megüti a nyerget. (Ez közmondás

volt annak idején.)
– Arcátlanság! – ordított vissza Cato.
– Úgy – folytatta Postumus –, megbosszulod magad Claudiuson elrontott életedért? Úgy érzed, hogy minden összeesküdött ellened, és nem enged magasabbra jutni? Ugye, magadhoz nem méltó, alacsony rangú munkának tartod, hogy Claudiust kell nevelned?
Postumus okos volt. Sejtette, ez annyira feldühösíti Catót, hogy megfeledkezik magáról. Csakugyan ez történt, Cato bekapta a horgot, káromkodni kezdett, régimódi átkokat szórt mindenki fejére, azt kiáltotta, hogy ősei idejében, akiknek emlékét ez a dadogó hülye megsérti, jaj volt annak a gyermeknek, aki nem tisztelte az idősebbeket, mert azokban az időkben szigorúan fegyelmeztek. Viszont ezekben az elfajult időkben Róma vezető emberei bármilyen tudatlan kis gazfickót (tehát Postumust), vagy bármilyen gyengeelméjű kis szörnyszüleményt (ez rám vonatkozott) olyan kiváló ember nyakába varrnak, aki különb sorsot érdemelne, mint az alantas nevelői munka.
Postumus fenyegető mosollyal közbevágott:
– Úgy, tehát igazam volt. Az elfajult Augustus megsérti a nagy censort, amiért nevelőként alkalmaz elfajult családjában. Miért nem közlöd ezt Livia úrhölggyel?
Cato majdnem leharapta a nyelvét ijedtében és mérgében. Ha Livia meghallja, hogy mit mondott, akkor befellegzett neki. Eddig állandóan a legmélyebb hálát mutatta, amiért Livia rábízta unokája nevelését, nem beszélve arról, hogy visszakapta családi birtokait, amelyeket elkoboztak a philippi ütközet után, ahol apja meghalt, miközben Augustus ellen küzdött. Cato elég gyáva vagy elég okos volt ahhoz, hogy elértse a fenyegetést, és ettől kezdve sokkal kevesebbet kínzott. Három-négy hónappal később legnagyobb örömömre elbúcsúzott tőlem, mert kinevezték a fiúk kollégiumának igazgatójává, s így Postumus itt a keze alá került.
Postumus végtelenül erős volt. Alig tizennégy éves korában egy jó hüvelyk vastag vasrudat meg tudott hajlítani a térdén, és láttam a játéktéren fel-alá járni, két fiúval a vállán, eggyel a hátán és egy-eggyel két kezében. Nem volt szorgalmas tanuló, de sokkal eszesebb és értelmesebb Catónál – amivel persze még nem sokat mondtam –, és utolsó két évében a kollégiumban a fiúk vezérükké választották. Minden iskolai játékban ő volt a „király” – furcsa, hogy a király szó milyen sokáig megmaradt az iskolásfiúk játékaiban –, és szigorúan fegyelmezte társait. Catónak igen udvariasnak kellett lennie Postumusszal, ha azt akarta, hogy a többi fiúk engedelmeskedjenek neki, mert mindnyájan Postumus utasításait követték.
Livia felszólította Catót, hogy félévenként írjon jelentést növendékeiről, és megjegyezte, ha úgy látja, hogy azok érdekelnék

Augustusi, fel fogja neki olvasni. Cato ebből megértette, hogy jelentéseinek semmitmondóknak kell lenniük, hacsak Lívia értésére nem adja, hogy valamelyik fiút dicsérnie vagy becsmérelnie kell. Sok eljegyzést ütöttek nyélbe, mialatt a fiúk még a kollégiumban voltak, és egy ilyen jelentés jó érvül szolgálhatott Líviának valamilyen házasság ellen vagy mellett. Rómában a nemesség házasságaihoz Augustus beleegyezése volt szükséges, mert ő volt a Pontifex Maximus, így persze a házasságkötésekben is Lívia akarata érvényesült. Egy nap Lívia ellátogatott a kollégiumba, amikor Postumus éppen egy trónusfélén ülve királyi határozatokat hozott. Cato észrevette, hogy Livia ennek láttán összeráncolta homlokát. Erre persze legközelebbi jelentésében már így írt: „Bármilyen nehezemre is esik, az erény és az igazság nevében mégis kénytelen vagyok jelenteni, hogy Agrippa Postumus hajlamos vadságra, erőszakoskodásra és szemtelenségre." Livia ezután oly kegyes volt hozzá, hogy a következő jelentésében még erősebben elítélte Postumust. Lívia nem mutatta meg a jelentéseket Augustusnak, csak eltette magának, Postumusnak meg sejtelme sem volt az egészről.

Postumus „királysága" alatt ifjúkorom, sőt mondhatom, egész életem két legboldogabb évét töltöttem el. Parancsot adott a többi fiúknak, hogy minden játékba vegyenek be, noha nem vagyok tagja a kollégiumnak. Minden engem ért sérelmet személyes sérelemnek fog tartani, így aztán minden játékban részt vettem, amiben csak lehetett, és csak akkor vonultam a háttérbe, ha történetesen Augustus vagy Livia jött látogatóba. Cato helyett most a jó öreg Athenodorus volt a nevelőm. Többet tanultam tőle hat hónap alatt, mint Catótól hat év alatt. Athenodorus egyszer sem ütött meg, sőt nagy türelemmel bánt velem. Még fel is bátorított, mondogatva, hogy testi fogyatékosságaimnak csak elő kell segíteniük szellemi fejlődésemet. Vulcanus, minden okos és ügyes mesterember istene, szintén sánta volt. Ami pedig a dadogásomat illeti, Demosthenes, minden idők legnagyszerűbb szónoka, dadogással született, de türelemmel és erőfeszítéssel meggyógyította magát. Demosthenes ugyanazzal a módszerrel dolgozott, mint amilyennel ő tanított. Mert Athenodorus apró kavicsokkal teli szájjal szavaltatott. Miközben arra vigyáztam, hogy a kavicsok ki ne essenek, elfeledkeztem a dadogásról. A kavicsokat azután egyiket a másik után kiköphettem, míg végül egy sem maradt, és legnagyobb meglepetésemre azon vettem észre magam, hogy a kavicsok nélkül is úgy beszélek, mint bárki más. De csak ha szavaltam vagy szónokoltam. A rendes társalgásom még mindig dadogó volt. Athenodorus kedves titokká tette, hogy egyébként oly jól tudok szónokolni.

– Egy napon, Cercopithecion, meg fogjuk lepni Augustusi – mondogatta –, de várjunk még egy kissé.

Amikor Cercopithecionnak (kis majomfigurának) nevezett, ezt szeretetből és nem megvetésből tette, és én büszke voltam a névre. Amikor nem volt megelégedve velem, az egész nevemen szólított:
– Tiberius Claudius Drusus Nero Germanicus, emlékezz, hogy ki vagy, és mit teszel.
[Kr. e. 2] Olyan barátaim voltak, mint Postumus, Athenodorus és Germanicus. Érthető, hogy lassanként ébredezni kezdett az önbizalmam. Athenodorus nevelősködésének legelső napján bejelentette, hogy nem tényekre akar engem tanítani, amelyeket bármikor magam is megtanulhatok, hanem a tények helyes csoportosítására. És csakugyan így is cselekedett. Egy napon például igen barátságosan megkérdezte, miért vagyok olyan izgatott, hogy nem tudom összpontosítani figyelmemet a feladatomra. Elmeséltem, hogy a Mars-mezőn láttam az újoncok díszszemléjét Augustus előtt, mielőtt elindultak volna Germániába, ahol éppen háború tört ki.
– Nos – mondotta Athenodorus ugyanolyan barátságosan –, minthogy ez olyan erősen foglalkoztat, hogy nem tudod Hesiodus szépségeit értékelni, Hesiodus várhat holnapig. Végül is több mint hétszáz évig várt, nem fog megharagudni egykét napért. De addig is, mi lenne, ha leülnél, elővennéd tábláidat, és írnál nekem egy levelet, amelyben röviden beszámolnál a Mars-mezőn látottakról. Vedd úgy, mintha öt éve távol lennék Rómától, és te most a tengerentúli Tarsusba írnál nekem. Ez lefoglalja nyugtalan kezedet, és azonkívül jó gyakorlat lesz.
Így aztán boldogan firkáltam a viasztáblán, hogy a végén együtt olvassuk el a levelet, keresve a helyesírási és fogalmazási hibákat. Kénytelen voltam elismerni, hogy egyszerre túlságosan sokat és túlságosan keveset írtam meg, és tényeimet rosszul csoportosítottam. Azt a részt, amelyben az anyák és a fiatal katonák kedvesei jajonganak, s a tömeg lerohan a hídfőig, hogy még utoljára üdvrivalgással búcsúzzon a távozó csapattól, utoljára kellett volna hagynom, nem pedig a legelejére tennem. Nem kellett volna megemlítenem, hogy a lovasságnak lovai vannak, hiszen ez magától értetődik. És kétszer emlékeztem meg arról, hogy Augustus csatalova megbotlott. Elég lett volna egyszer, hiszen a ló is csak egyszer botlott meg. És amit Postumus mesélt nekem útközben hazafelé a zsidók vallási gyakorlatairól, érdekes volt, de nem tartozott ide, mert az újoncok latinok voltak, nem pedig zsidók. Különben is neki – mármint Athenodorusnak – Tarsusban valószínűleg több alkalma van a zsidók szokásait tanulmányozni, mint Postumusnak Rómában. Másrészt viszont sok mindent nem említettem, amire kíváncsi lett volna – hány újonc vett részt az ünnepségen, milyen jó a katonai kiképzésük, milyen állomáshelyre küldik őket, örültek-e vagy szomorúak voltak, hogy harcba indulnak, és miket mondott Augustus a beszédében.
Három nappal később Athenodorus leíratta velem egy veszekedés

történetét egy matróz és egy ruhaárus között, amelyet együtt figyeltünk meg séta közben a rongypiacon. Most már sokkal jobban sikerült. Először az írásomat fegyelmezte ilyen módon, aztán a szónoklataimat és végül a társalgásomat. Rengeteget bajlódott velem. Lassanként rendet teremtett szeleburdi fejemben, és rászoktatott, hogy gondolataimat szabatosan fejezzem ki. Minden gondatlan, oda nem tartozó vagy pontatlan kifejezésért komoly szemrehányást tett.
Először megpróbálta felkelteni érdeklődésemet a spekulatív filozófia iránt, de amikor látta, hogy ahhoz nincs hajlamom, nem kényszerített többre, mint amennyire az általános műveltséghez szükség van. Ő volt az első, aki felkeltette érdeklődésemet a történelem iránt. Könyvtárában volt Livius Róma történetének első húsz kötete, amelyet mint az értelmes és kellemes stílus mintáját olvastatott velem. Livius történetei elbájoltak, és Athenodorus megígérte, hogy amint leküzdöttem dadogásomat, bemutat Liviusnak, aki barátja. Be is tartotta szavát. Hat hónap múlva elvitt az Apolló-könyvtárba, és bemutatott egy hatvanéves, sárga bőrű, szakállas, hajlott hátú, vidám tekintetű férfinak. Livius igen nagy súlyt fektetett a gondos beszédmodorra. Kedvesen fogadott mint az általa oly nagyon csodált apának fiát. Livius ebben az időben még alig tartott történelme felénél, amelyet százötven kötetre tervezett, a legkorábbi legendás időktől kezdve apám haláláig, amely körülbelül tizenkét évvel azelőtt következett be. Ebben az évben kezdte kiadni munkáját, évente öt kötetben, és most érkezett el Julius Caesar születésének idejéig. Livius gratulált nekem ahhoz, hogy Athenodorus a nevelőm. Athenodorus megdicsért előtte, s megjegyezte, hogy érdemes velem vesződnie. Ezután elmondtam Liviusnak, milyen örömömre szolgált könyvei olvasása, amelyeket Athenodorus úgy ajánlott nekem, mint a jó stílus mintaképét, így mindenki örült, főként Livius.
– Talán bizony te is történész akarsz lenni, fiatalember? – kérdezte.
– Szeretnék méltó lenni ehhez a tiszteletre méltó névhez – válaszoltam, noha még igazán nem foglalkoztam komolyan a dologgal. Ekkor azt ajánlotta, írjam meg apám életrajzát, és felajánlotta, segít nekem a legszavahihetőbb források megtalálásában. Nagyon büszke voltam, és elhatároztam, hogy már másnap belefogok a könyvbe. Livius azonban figyelmeztetett, hogy az írás a történész legutolsó feladata, először is össze kell gyűjteni az anyagot, és ki kell hegyezni a tollat. – Athenodorus majd kölcsön adja neked éles kis zsebkését – tette hozzá tréfálkozva.
Athenodorus méltóságteljes öregúr volt, kedves, fekete szemmel, horgas orral és a legpompázatosabb szakállal, amely valaha is emberi állat díszített. Nagy, dús hullámokban a derekáig ért, és olyan fehér volt, mint a hattyú tolla. Ezt nem mint amolyan költői hasonlatot mondom, mert nem vagyok az a történész, aki ál-költői stílusban ír.

Úgy értem, hogy szó szerint olyan volt, mint egy hattyú szárnya. Volt néhány megszelídített hattyú a Sallustius-kertek mesterséges taván, és egyszer Athenodorusszal kenyeret dobáltunk nekik a csónakból. Észrevettem, amint Athenodorus kihajolt a csónakból és szakálla odaért egy hattyúhoz, hogy a színük pontosan egyforma. Athenodorus lassan és ritmikusan szokta volt simogatni a szakállát társalgás közben, mondta is, hogy ettől nő olyan dúsan. Ujjai hegyéből láthatatlan tűzmagok ugrálnak elő, mondotta, és ezek táplálják szakállát. Ez tipikus sztoikus tréfálkozás volt az epikureusok spekulatív filozófiája rovására.

Athenodorus szakálláról eszembe jut Sulpicius, akit tizenhárom éves koromban Lívia kinevezett külön történelemtanáromnak. Sulpiciusnak siralmas szakálla volt, fehér, de olyan, mint a hó Róma utcáin olvadás után, piszkos szürkésfehér, helyenként sárga foltokkal és igen kócos. Ha valami bosszantotta, állandóan ujja körül forgatta, és néha a végét még szájába is vette és rágta. Lívia, azt hiszem, azért választotta éppen Sulpiciust, mert őt tartotta Rómában a legunalmasabb embernek. Nyilván azt remélte, hogy ő majd letöri történetírói ambícióimat. Ezekről ugyanis hamar értesült. Líviának különben igaza volt, Sulpicius valósággal zseni volt abban, hogy a legérdekfeszítőbb dolgot unalmassá és álmosítóvá tegye. De még Sulpicius száraz unalma sem tudott eltéríteni a munkámtól, sőt volt benne egy tulajdonság, amit nagyra értékeltem: kísértetiesen jól emlékezett a tényekre. Ha bármilyen lehetetlen kérdésre akartam választ, mint például, hogy az alpesi törzseknél milyen törvények szerint követik egymást a törzsfőnökök, vagy mi a szófejtése valamelyik idegen törzs harci kiáltásának, Sulpicius rögtön tudta, melyik szerző foglalkozott ezzel a kérdéssel, mely könyvben, és hogy ez a könyv mely könyvtár mely szobájának mely polcán látható meg. Nem volt kritikai érzéke, szörnyűmód írt, az adatok a nagy zsúfoltságban szinte fojtogatták egymást, de igen kitűnő segédmunkaerő volt. Lassanként így is használtam fel és nem nevelőként. Ilyen minőségben szolgálatomban is maradt harminc évvel később bekövetkezett haláláig. Élete utolsó, nyolcvanhetedik évében emlékezőképessége épp olyan kitűnő volt, mint harminc évvel azelőtt, a szakálla sem változott, színtelen, kócos és ritka szálú maradt.

HATODIK FEJEZET

[Kr. e. 6] Most vissza kell mennem néhány évet, hogy Tiberius nagybátyámról írjak, akinek a sorsa szorosan hozzátartozik ehhez a történethez. Kellemetlen helyzetben volt, mert akarata ellenére szüntelen a nyilvánosság előtt kellett szerepelnie, hol hadvezérként valamelyik határvidéki hadjáratnál, hol konzulként Rómában, hol

pedig különleges megbízatással valamelyik gyarmaton: pedig pihenésre, nyugalomra vágyott. A közéleti sikerek nem sokat jelentettek számára, ha másért nem, azért, mert csupán mint Augustus és Livia főkifutófiúja érte el őket, nem pedig mint valaki, aki saját jogán és tulajdon felelősségére cselekszik. Erről panaszkodott is egyszer az apámnak. Ezenfelül igen elővigyázatosnak kellett lennie magánéletének erkölcseiben, mert meg kellett őriznie a császári család méltóságát, és Livia szakadatlan kémkedett utána. Gyanakvó, féltékenykedő, tartózkodó, savanyú férfi létére barátok helyett inkább lógósai voltak, akikkel a megérdemelt cinikus megvetéssel bánt. És végül házasságuk öt éve alatt egyre jobban elmérgesedett a viszony közte és Julia között. Született egy fiuk, de meghalt, és ettől kezdve Tiberius nem volt hajlandó vele aludni, három okból is. Először is, mert Julia első fiatalsága, karcsúsága már elmúlt – Tiberius pedig legjobban a fejletlen nőt szerette, minél fiúsabb volt a nő, annál jobban tetszett neki; Vipsania törékeny kis nő volt. Másodszor Julia szenvedélyesen követelőző volt vele szemben, és hisztérikus jelenetet rögtönzött, ha Tiberius nem elégítette ki. A harmadik ok pedig: rájött, Julia úgy áll bosszút rajta, hogy másoktól fogadta el azt, amit ő megtagadott tőle.

Szerencsétlenségére nem tudott bizonyítékokat szerezni Julia hűtlenségeire, kivéve a rabszolgák tanúskodását, mert az asszony igen ügyes volt, és a rabszolgák vallomása alapján nem mehetett Augustushoz, hogy el akar válni a császár szeretett egyetlen leányától. Líviával szemben pedig éppoly bizalmatlan volt, mint amennyire gyűlölte, így neki sem mert szólni, inkább hallgatott és szenvedett. Eszébe jutott, ha elmehetne Rómából és Juliától, Julia valószínűleg vigyázatlan lenne, és Augustus magától rájönne viselkedésére. Egyetlen esélye erre a menekülésre valami új háború lett volna, amely elég fontos ahhoz, hogy őt küldjék ki parancsnoknak. A birodalom egyik határán sem volt azonban háborús készülődés, különben is szörnyűmód unta már a hadviselést. Apámnak utódja volt a germán csapatok parancsnokságában (Julia elkísérte a Rajnához), és most csak néhány hónapja tartózkodott Rómában. Augustus azóta is úgy dolgoztatta, mint egy rabszolgát, állandóan nehéz és kellemetlen feladatokkal bízta meg, Róma szegénynegyedében a lakásviszonyokat és munkaviszonyokat kellett tanulmányoznia, a különböző adminisztrációs ágazatok ellen kellett vizsgálatot vezetnie. Egy napon annyira megfeledkezett magáról, hogy kirobbant belőle az elégedetlenség Livia előtt:

– Ó, anyám, de jó volna szabadnak lenni akár csak néhány hónapra. Kibírhatatlan ez az élet.

Livia nagyon megijesztette, mert szótlanul elhagyta a szobát, de ugyanazon a napon mégis magához hívatta, és azzal lepte meg, hogy

teljesíteni akarja kívánságát, elintézi Augustusszal, hogy rövid pihenőt adjon neki. Livia ugyanis részint le akarta kötelezni Tiberiust, részint pedig tudott Julia viszonyairól, és ugyanarra számított, amire Tiberius: Julia majd vigyázatlanságában elárulja magát. Fő oka azonban az volt, hogy Postumus két bátyja, Gajus és Lucius felnőttek, és egyre ellenségesebb viszonyba kerültek mostohaapjukkal, Tiberiusszal.

Gajus, aki alapjában véve nem volt rossz ember (éppoly kevéssé, mint Lucius), bizonyos mértékig lassanként azt a helyet foglalta el Augustus érzelmeiben, amelyet régebben Marcellus. Augustus azonban annyira elkényeztette őket Livia intései ellenére, hogy szinte csoda, hogy nem lettek sokkal rosszabbak, mint amilyenek voltak. Igen tiszteletlenül viselkedtek az idősebbekkel szemben, főleg olyanokkal, akikről tudták, hogy Augustus nem sokra tartja őket. Roppant költekező életmódot folytattak. Amikor Livia látta, hogy hiába próbálja korlátozni Augustus nepotizmusát, változtatott politikáján, és szinte felbátorította, hogy kedvenceit még jobban kényeztesse. Remélte, hogy ezáltal bizalmukba férkőzik, és arra számított, ha a két fiatalember elbizakodottsága még nő, akkor megfeledkeznek magukról, és meg fogják próbálni megkaparintani a monarchiát saját maguk számára. Kémrendszere kitűnő volt, és tudta, bármilyen összeesküvésről idejében értesülni fog, hogy elrendelje letartóztatásukat. Felbiztatta Augustust, hogy Gajust választassa meg konzulnak négyéves időtartamra tizenöt éves korában, pedig Sulla negyvenhárom betöltött évet jelölt meg a konzuli méltóság egyik előfeltételének, ami előtt a jelöltnek három különböző, növekvő fontosságú elöljárói tisztet kellett betöltenie. Később Luciust ugyanez a kitüntetés érte. Livia azt ajánlotta Augustusnak, hogy a két fiút a szenátus előtt mint a „kadettek vezetőjét” mutassa be. Ezt a címet, eltérően Marcellustól, nem egyetlen alkalomra kapták, hanem olyan helyzetbe jutottak általa, hogy minden hasonkorú fiatal nemes felett uralkodhattak. Most már mindenki előtt kétségkívülinek látszott, hogy Augustus Gajust szánta utódának, így nem csodálatos, hogy az olyan fajta fiatal nemesek, akik annak idején Marcellus még ki nem próbált hatalmát állították szembe Agrippa katonai és államférfiúi jelentőségével, most ugyanígy dicsőítették Agrippa fiát, Gajust, szembeállítva őt a veterán Tiberiusszal, akivel sokszor tiszteletlenül bántak. Lívia azt akarta, hogy Tiberius kövesse Agrippa példáját. Ha most oly sok győzelem és közéleti siker után visszavonul valamelyik közeli görög szigetre, és a közéletet ott hagyja Gajusnak és Luciusnak martalékul, ezzel sokkal jobb benyomást fog kelteni és nagyobb népszerűséget is fog neki szerezni, mintha visszamaradna, hogy a két fiúval vetélkedjék. (A történelmi hasonlat még erősebb volna, ha Gajus és Lucius netán meghalna Tiberius visszavonulása alatt, és Augustusnak újra szüksége lenne szolgálataira.) így tehát Livia

megígérte, hogy bizonytalan időre szabadságot kér részére Augustustól és engedélyt, hogy lemondhasson minden méltóságról, ezenfelül elintézi, hogy tiszteletbeli néptribuni rangot kapjon, miáltal biztonságban lehet Gajus felől, ha Gajus esetleg meg akarná öletni.
Líviának igen sok nehézségbe ütközött betartani ígéretét, mert Tiberius Augustus leghasznosabb minisztere és legsikeresebb tábornoka volt, és az öregúr hosszú ideig hallani sem akart a kérésről. De Tiberius rossz egészségi állapotára és arra hivatkozott, hogy távolléte Gajust és Luciust is sok kellemetlenségtől megkímélné, mert elismerte, hogy nem tud velük jól kijönni. Augustus még ekkor sem akart rá hallgatni. Gajus és Lucius kamaszok csupán – mondotta –, nem értenek a hadviseléshez és az államügyekhez, így tehát nem lehetnének szolgálatára, ha valami zavargás törne ki a Városban, a tartományokban vagy a határokon. Talán most jött rá először, hogy Tiberius az egyetlen támasza ilyen szükség esetén. Ingerültté tette azonban, hogy ezt be kell látnia. Visszautasította Tiberius kérését, és kijelentette, hogy nem kíváncsi az érvekre. Minthogy nem volt segítség, Tiberius Juliához ment, és előre betanult durvasággal közölte vele: a házasságuk olyan komédia, hogy nem tud tovább vele egy fedél alatt élni. Azt ajánlotta, menjen Augustushoz, és panaszkodjon, hogy brutális férje rosszul bánik vele; addig nem lesz boldog, amíg el nem válhat tőle. Augustus családi okokból valószínűleg nem fog beleegyezni a válásba – mondotta –, de legalább száműzni fogja őt Rómából. Száműzetésbe is szívesen megy, csak ne kelljen olyan nővel együtt élnie, akit gyűlöl.
Julia elhatározta, elfelejti, hogy valaha is szerelmes volt Tiberiusba. Sokat szenvedett miatta. Nem elég, hogy a legnagyobb megvetéssel bánt vele, amikor négyszemközt voltak, de most már óvatosan kísérletezni kezdett azokkal az aljas, visszataszító kéjelgésekkel, amelyek később annyira gyűlöletessé tették nevét minden tisztességes gondolkodású ember előtt. És Julia tudott ezekről a dolgokról, így hát szaván fogta, és sokkal erősebb kitételekkel panaszkodott Tiberiusra Augustus előtt, mint ahogy a férje gondolta volna. Tiberius ugyanis hiúságában azt hitte, hogy Julia még mindig szereti. Augustus, aki mindig csak nagy nehezen tudta leplezni ellenszenvét vejével, Tiberiusszal szemben – ez volt az, ami különösen felbátorította a Gajus-pártot –, most felháborodottan járt fel-alá szobájában, és elnevezte Tiberiust mindennek, ami csak a nyelvére jött. Mindamellett emlékeztette Juliát, hogy magára vessen, ha csalódott férjében, aki ellen mindig óva intette. Bármennyire szereti és sajnálja őt, a házasságot nem tudja felbontani. Nem lehet, hogy leánya és mostohafia elváljanak, amikor egybekelésüknek olyan roppant politikai jelentőséget tulajdonítottak. Biztosra veszi, hogy Líviának ugyanez lesz a véleménye ebben az ügyben, így hát Julia könyörögni

kezdett, legalább küldjék el Tiberiust valahova egy-két évre, mert pillanatnyilag maga az a tudat is megőrjíti, hogy Tiberiusszal egy városban van; Augustus nagy nehezen ment bele ebbe, és néhány nap múlva Tiberius már útban is volt Rhodus szigete felé, amelyet már régen kiszemelt mint alkalmas visszavonulási helyet. Ugyanakkor Augustus Livia kérésére megadta neki a néptribuni rangot, de tudtára adta, nem bánja, ha soha többé az életben nem látja viszont.

Csak a furcsa dráma főszereplői tudták, miért hagyja el Tiberius Rómát, és Livia – tudva, hogy Augustus nem szívesen beszél az ügyről – a távozást Tiberius előnyére aknázta ki. „Bizalmasan" közölte barátaival, hogy Tiberius visszavonulása mintegy tiltakozásképpen történt Gajus és Lucius pártjának botrányos viselkedése ellen. Kijelentette továbbá, hogy Augustus erősen rokonszenvezett Tiberiusszal, és először hallani sem akart visszavonulásról, inkább megígérte, hogy elhallgattatja a botrányokozókat. Tiberius ekkor erősködött, nem akarja tovább feszíteni a húrt közte és felesége fiai között, és azzal demonstrálta elhatározásának megmásíthatatlan voltát, hogy négy napon keresztül nem vett magához táplálékot. Lívia teljessé tette a színjátékot, amikor Tiberiust a hajóig kísérte ki Ostiában, Róma kikötőjében, és Augustus meg a maga nevében könyörgött neki, változtassa meg elhatározását. Még azt is elintézte, hogy a szűkebb család – Tiberius fiatal fia, Castor, anyám, Germanicus, Livilla és jómagam – szintén kimenjünk vele, és növeljük az esemény hangulatos hatását azzal, hogy magunk is könyörgünk neki. Julia nem jelent meg, de távolléte nagyon jól beleillett abba a keretbe, amelyet Livia épített – hogy ő most férje ellen a fiai oldalán áll. Nevetséges, de jól megrendezett színjáték volt. Anyám kitűnően játszott, és a három idősebb gyermek, akiket gondosan betanítottak, úgy mondták szerepüket, mintha csakugyan érzések hajtanák őket. Engem megzavart az egész dolog, és némán hallgattam, amíg Livilla jól belém nem csípett, mire sírni kezdtem, tehát jobban játszottam, mint bármelyikük. Mindez négyéves koromban történt, de tizenkét éves lettem, amikor Augustus végre kénytelen-kelletlen visszahívta nagybátyámat Rómába, mert addigra komolyan, sőt erősen változott a politikai helyzet.

De hogy Juliának is igazságot szolgáltassunk, ő sokkal több rokonszenvet érdemelt, mint amennyiben része volt. Azt hiszem, természetétől fogva tisztességes, jószívű nő volt, noha nagyon szerette az izgalmakat és a szórakozást. Ő volt az egyetlen nőrokonom, aki néha kedvesen szólt hozzám. Véleményem szerint alaptalanok voltak azok a vádak, amelyekkel sok évvel későbben illették, hogy házasságuk alatt hűtlen volt Agrippához. Mind a három fia erősen hasonlított Agrippára. Julia igazi története így hangzik: Özvegysége idején, mint ahogy elmondottam, beleszeretett Tiberiusba, és

rábeszélte Augustusi, hogy hozzámehessen. Tiberius felháborodva, hogy miatta el kellett válnia feleségétől, igen hidegen bánt vele. Julia ekkor elég ostoba volt ahhoz, hogy Líviához fordult tanácsért az ügyben, akitől bár félt, de bízott benne. Livia ekkor egy szerelmi bájitalt adott neki, és azt mondta, ha ezt issza, egy éven belül ellenállhatatlan lesz férje számára. Havonta egyszer, telihold idején kell innia, és bizonyos imákat kell mondania Venushoz, különben senkinek a világon ne említse a dolgot, mert ez esetben a csodaszer elveszti bűvös erejét, és csak ártalmára lesz. A varázsitalban bizonyos fajta hispaniai legyek voltak, szárított és porrá tört állapotban. Ez az ajzó szer annyira felkorbácsolta Julia szenvedélyét, hogy szinte állandóan őrjöngött kéjvágyában. (Később el fogom mondani, hogyan tudtam ezt meg.) Egy ideig Tiberiust is feltüzelte azzal a roppant szenvedéllyel, amelyet a bájital természetes illedelmessége ellenére benne előidézett, de később Tiberius megunta, és nem volt hajlandó többé házastársi közösségben élni vele. A bájital élvezete azonban szenvedélye lett, és hatása alatt kénytelen volt nemi vágyait bármelyik fiatal udvaronccal kielégíteni, akinek diszkréciójában megbízott. Udvaroncokat persze csak Rómában szerezhetett, Germániában és gall földön Tiberius testőrségének közkatonáit csábította el, sőt germán rabszolgákat is, azzal fenyegetőzve, ha haboznak, vádat emel ellenük, hogy erkölcstelen merényletet kíséreltek meg ellene, és halálra fogja korbácsoltatni őket. Minthogy még mindig kellemes, jó külsejű asszony volt, a kiszemelt férfiak nyilvánvalóan nem sokat haboztak.

Tiberius száműzetése után Julia egyre vigyázatlanabb lett, és nemsokára egész Róma tudott hűtlenségeiről. Livia egyszer sem szólt róla Augustusnak, bízva abban, hogy kellő időben valahonnan máshonnan fog értesülni róla. Augustus vak szeretete Julia iránt azonban közmondásos volt, és így senki sem merte leleplezni. Egy idő múltán általában úgy vélték, hogy Augustus bizonyára tud Julia életmódjáról, tehát szemet huny a dolog felett. Ez is csak hallgatásra késztette a környezetét. Julia éjszakai orgiái a Piac téren és magán a szónoki emelvényen közbotrányt okoztak, mégis négy évbe tellett, míg Augustus hírt kapott róla. Ekkor is senki mástól nem értesült az egészről, mint Julia fiaitól, Gajustól és Luciustól, akik együtt keresték fel, és dühösen megkérdezték, mennyi ideig akarja tűrni, hogy őt magát és unokáit így kitegyék a gyalázatnak. Tudják, hogy a család jó hírére való tekintettel Augustus igen elnéző anyjukkal szemben, de hát a béketűrésnek is van határa. Várjanak addig, amíg megajándékozza őket a sokapjú kakukkfiókák tömegével? Augustus elszörnyedésében a hallottak fölött csak a száját látogatta, de hang nem jött ki a torkán. Amikor végre megjött a hangja, Líviát hívatta. Előtte is megismételték a dolgot, Livia úgy tett, mintha zokogna, és azt mondta, hogy az elmúlt három év alatt ez volt a legnagyobb szomorúsága, mert azt

hitte, Augustus akarattal nem vett tudomást a dologról. Már több alkalommal bátorságot akart venni magának, hogy beszéljen róla, de egészen világos volt, hogy nem akar a dologról hallani. „Úgy gondoltam, hogy mindent tudsz – mondotta –, és hogy túlságosan nagy fájdalmat okoznék, ha beszélnék róla.”

Augustus két kezébe temette fejét, zokogott, és elmotyogta, hogy soha még egyetlen suttogást sem hallott a dologról, és a leghalványabb gyanúja sem volt, hogy leánya nem a legerkölcsösebb nő Rómában. Livia ekkor megkérdezte, mit gondol, Tiberius miért ment száműzetésbe? Azt hitte, hogy szívesen teszi? Nem. Pusztán azért történt, mert nem tudta felesége kicsapongásait megakadályozni, és kétségbeejtette, hogy Augustus szemet hunyt, mert biztosan ezt hitte. És minthogy nem akart ellentétbe kerülni Gajusszal és Luciusszal, Julia fiaival azáltal, hogy engedélyt kér Augustustól a válásra, nem maradt más hátra a számára, mint hogy tisztességtudóan visszavonuljon.

Mindaz, amit Livia Tiberiusról mondott, semmi hatást nem tett Augustusra, aki tógájának egyik szárnyát fejére borította, és tapogatózva megindult a hálószobája felé. Itt bezárkózott, és négy teljes napon keresztül senkit sem engedett be magához, még Líviát sem, nem evett, nem ivott semmit, pillanatra sem hunyta le a szemét, és ami még erősebb bizonyítéka fájdalmának – ha egyáltalán van szükség ilyesmire –, az egész idő alatt egyszer sem borotválkozott. Végül megrántott egy zsinórt, amely a fal egyik nyílásán keresztül Livia szobájába vezetett, és ott megszólaltatott egy kis ezüst csengettyűt. Livia szerető, aggodalmas arccal sietett hozzá, és Augustus, aki még most sem bízott hangjában, viasztáblájára ezt a mondatot írta fel görögül: „Száműzzék életfogytiglanra, de ne közöld velem, hogy hova.” Átadta Líviának pecsétgyűrűjét, hogy nevében levelet írhasson a szenátusnak, és indítványozza a száműzetést. (Ez a pecsétgyűrű egy aranygyűrű volt, benne egy nagy smaragddal. A smaragdba bevésték Nagy Sándor sisakos fejét. A gyűrűt különben Nagy Sándor sírjából lopták el, kardjával és páncéljával együtt. Livia ragaszkodott hozzá, hogy használja, Augustus minden ellenkezése ellenére, aki ezt nagyképűségnek tartotta. Egy éjjel aztán azt álmodta, hogy Nagy Sándor bejött a szobájába, és dühösen lemetszette az ujját, amelyen viselte. Ettől kezdve saját gyűrűjét használta, amelynek rubinját Dioscurides, a híres ötvös munkálta meg. Utódai ezt a pecsétgyűrűt használták.)

Livia igen szigorú hangon indítványozta a száműzetést. A levelet Augustus stílusában fogalmazta, amit könnyű volt utánozni, mert ő mindig feláldozta a szépséget az érthetőség kedvéért, például igen gyakran használta ugyanazt a szót, ahelyett, hogy valami más, hasonló értelmű kifejezést keresett volna. Nem mutatta, meg a levelet

Augustusnak, hanem egyenesen a szenátusba küldte, ahol rögtön megszavazták az életfogytiglani száműzetést. Livia oly nagy részletességgel sorolta fel Julia bűneit, és olyan erősen elítélő kifejezéseket adott Augustus szájába, hogy lehetetlenné tette, hogy Augustus később meggondolja magát, és a szenátust ítéletének megváltoztatására kérje. Mellékesen még jól kihasználta az ügyet, mert Julia házasságtörési bűneinek részeseként felírta három-négy ellenségét is. Ezek között volt egyik nagybátyám, Julus, Marcus Antonius fia, akit Augustus Octavia kedvéért konzullá is tett. Livia a szenátushoz írt levelében hangsúlyozta, hogy ez a férfiú milyen háládatlanul járt el jótevőjével szemben, és arra is célozgatott, hogy Juliával a legfelsőbb hatalom megszerzését tervezték. Julus öngyilkos lett. Véleményem szerint az összeesküvési vád alaptalan, de Julus Marcus Antoniusnak egyetlen életben maradt fia volt – Antyllust, a legidősebbet, Augustus közvetlenül apjának öngyilkossága után halálra ítélte, a másik kettő, Ptolemaeus és Alexander, Kleopátrától származó fiai, még fiatal korukban haltak meg –, és mint volt konzul és Marcellus nővérének a férje, igen veszélyesnek látszott. A köznép elégedetlensége Augustusszal szemben gyakran abban talált kifejezést, hogy kívánta, bár Marcus Antonius nyerte volna meg az actiumi csatát. A többiek, akiket Livia házasságtöréssel vádolt, szintén száműzetésbe kerültek.
Egy héttel későbben Augustus megkérdezte Líviát, vajon „egy bizonyos határozatot” végrehajtottak-e? – mert ettől kezdve soha többé nem említette Julia nevét, sőt még célzást se tett rá, noha gondolatban biztosan igen sokat foglalkozott vele. Livia közölte, hogy „az a bizonyos személy” már útban van a sziget felé, ahol életfogytiglani száműzetését tölteni fogja. Ez még jobban elkeserítette Augustusi, mert Julia nem tette meg az egyetlen tisztességes dolgot, amit megtehetett volna, vagyis nem követett el öngyilkosságot, Livia megemlítette, hogy Phoebe, Julia első udvarhölgye és főbizalmasa felakasztotta magát, amint a száműzetési végzést közölték vele. „Ó, bárcsak Phoebe apja lehettem volna” – kiáltott fel Augustus. Lánya száműzetése után még további két hétig nem jelent meg a nyilvánosság előtt. Kitűnően emlékszem erre a szörnyű hónapra. Livia parancsára még nekünk gyermekeknek is gyászolnunk kellett, nem volt szabad játszani, zajt csapni, sőt még mosolyogni sem. Amikor Augustusi újra megláttuk, tíz évvel idősebbnek látszott, és hosszú hónapokba tellett még, amíg rá tudta magát venni, hogy ellátogasson a fiúk kollégiumának játszóterére, vagy akár újra megkezdje napi testgyakorlását, amely gyors sétából és kis gátfutásból állott.
Livia azonnal értesítette az eseményekről Tiberiust, aki tanácsára két-három levelet írt Augustusnak. Könyörgött neki, bocsásson meg Juliának, ahogy ő is megbocsátott, és kijelentette, hogy bármilyen

rossz feleségnek bizonyult is, azt akarja, hogy mindazt a birtokot tartsa meg, amellyel ő megajándékozta. Augustus nem válaszolt. Meg volt győződve arról, hogy Julia erkölcsi lezülléséért egyedül Tiberius hidegsége és sok kicsapongása a felelős. Nemhogy vissza nem hívta a száműzetésből, hanem még arra sem volt hajlandó, hogy néptribuni rangját megújítsa a következő évre.

Van egy katonanóta: Augustus Urunk Három Szomorúsága, amelyet sok évvel később a Germániában állomásozó ezredek énekeltek. A nóta elregéli, hogy Augustus először Marcellus miatt szomorkodott, aztán Julia miatt, és Varus miatt, aki elvesztette az ezredsasokat. Mélyen szomorkodott Marcellus halála miatt, még mélyebben Julia száműzetése miatt, de legmélyebben a sasok miatt, mert minden egyes sassal együtt Róma legbátrabb embereinek egy-egy ezrede tűnt el. A ballada több versszakban siratja meg a Tizenhetes, Tizennyolcas és Tizenkilences ezredek sorsát, amelyeket tizenkilenc éves koromban a germánok egy erdőben megtámadtak és lemészároltak. Elmondja a nóta, hogy Augustus úr mennyire kétségbeesett, amikor a katasztrófa híre megérkezett, fejét a falba verte s úgy jajongott:

Augustus úr sír és ordít,
S feje koppon a falon:
„Varus, Varus, Varus vezér,
Add vissza három sasom.”
Augustus úr tör, zúz, szaggat
S magát fenemód leissza:
„Varus, Varus, Varus vezér
Katonáimat add vissza!”

A következő versszakok elmondják, hogy Augustus soha többé nem állított fel ilyen számú ezredeket, inkább hiányt hagyott a hadseregfelsorolásban. Esküdözött, hogy Marcellus élete és Julia tisztessége nem jelentett neki semmit összehasonlítva katonáinak életével és tisztességével, és hogy szelleme addig nem fog megnyugodni, amíg a három elpusztult ezrednek jelvénye, a három sas vissza nem kerül a Capitoliumba. De noha azóta a germánok sok vereséget szenvedtek, egyetlen római hadvezér sem tudta felfedezni, hol „rozsdásodnak” ezek az elveszett sasok, mert a gyáva germánok gondosan elrejtették őket. A katonák így lekicsinyelitek Augustus kétségbeesését Julia miatt, véleményem szerint azonban százszor annyit szomorkodott Julia miatt, mint a sasok miatt.

Nem akarta megtudni, hova száműzték, mert különben állandóan arra a helyre gondolt volna, és esetleg annyira erőt vett volna rajta a vágyakozás, hogy hajóra ül és meglátogatja, így aztán könnyű volt Livia számára bosszút állni Julián. Megtagadtak tőle bort, testápolási

szereket, finom ruhákat vagy bármilyen luxust, és őrei eunuchok és aggastyánok voltak. Nem volt szabad látogatni, és naponta éppúgy munkát adtak neki, mint iskoláslány korában. A sziget a campaniai partvidék közelében volt, apróka kis sziget, és Livia azáltal is fokozta Julia szenvedéseit, hogy ugyanazokat az őröket hagyta ott évekig. Ezek természetesen Juliát hibáztatták amiatt, hogy be vannak zárva erre a kis egészségtelen helyre. Az egész csúf történetnek egyetlen lélekemelő szereplője Julia édesanyja, Scribonia, akitől Augustus Livia kedvéért elvált. Most már nagyon öreg asszony volt, aki évek óta visszavonultan élt. Merészen felkereste Augustusi, és engedélyt kért arra, hogy követhesse leányát a száműzetésbe. Lívia jelenlétében kijelentette, hogy leányát abban a pillanatban elvették tőle, amikor megszületett, de azóta is imádta a távolból, és most, amikor az egész világ az ő egyetlen lánya ellen fordult, meg akarja mutatni, hogy milyen egy igazi anya szeretete. Különben is véleménye szerint a szegény gyermek nem hibáztatható, mert életét akarattal megnehezítették. Lívia megvetően nevetett, de biztosan igen kényelmetlenül érezhette magát. Augustus uralkodott érzésein, és intett, hogy a kérelmet teljesíti.

Öt évvel későbben Julia születésnapján Augustus hirtelen megkérdezte Líviát:

– Milyen nagy az a sziget?

– Melyik sziget? – kérdezte Lívia.

– A sziget… ahol egy szerencsétlen asszony él.

– Ó, azt hiszem, néhány perc alatt el lehet érni egyik végéből a másikba – válaszolta Livia tettetett könnyedséggel.

– Néhány percnyi séta? Nem tréfálsz? – Azt gondolta, valamelyik nagy szigetre száműzték, mint Ciprus, Lesbos vagy Corfu. Egy idő után megkérdezte: – Mi a neve?

– Pandataria.

– Istenem, az a szörnyű hely? Ó, milyen kegyetlenség. Öt év Pandatarián!

Livia szigorúan ránézett, és megkérdezte:

– Vissza akarod hívni Rómába?

Augustus most Itália térképét tanulmányozta, a térkép, egy vékony aranylemez, amelyen kis gyémántok jelölték a városokat, a falon lógott. Képtelen volt beszélni de Reggióra mutatott, egy kellemes, görög városra, a messinai öbölben.

Így Juliát Reggióba küldte, ahol kissé szabadabban mozoghatott, még meg is látogathatták – de a látogatónak előzőleg személyesen kellett engedélyt kérni Líviától. El kellett mondania, hogy mi dolga van Juliával, és ezután Livia adott neki engedélyokiratot, amelybe gondosan felírták haja és szeme színét és minden különösebb ismertetőjelét, nehogy valaki más használhassa fel. Igen kevesen

voltak hajlandók magukat kitenni ilyen előzetes tortúrának. Julia leánya, Agrippina engedélyt kért a látogatásra, de Livia megtagadta azon a címen, hogy a látogatás nem tenne jót Agrippina erkölcseinek. Juliával még mindig igen szigorúan bántak, egyedül élt, mert anyja még a szigeten meghalt.
Néhányszor, amikor Augustus Róma utcáin sétált, a polgárok kiáltozni kezdtek: „Hozd vissza a lányodat! Már eleget szenvedett! Hozd vissza a lányodat!” Ez igen fájt Augustusnak. Egy alkalommal az egyik testőrével kiemeltetett a tömegből két férfit, aki a leghangosabban kiáltozott, és komolyan közölte velük, hogy Jupiter bizonyára meg fogja őket büntetni, majd tulajdon feleségük és lányuk fogja becsapni őket. Ezek a tüntetések különben nem annyira a Julia iránt érzett sajnálat kifejezői voltak, élük inkább Lívia ellen irányult, mert mindenki teljes joggal őt hibáztatta Julia száműzetésének kegyetlen volta miatt.
Ami Tiberiust illeti és az ő nagy szigetét, nos, ő meg volt vele elégedve egy-két évig. Az éghajlat elsőrangú volt, az élelem jó, és szabadon foglalkozhatott irodalmi tanulmányaival. Görög prózája egyáltalán nem volt rossz, és több – elegáns, üres görög verset írt, olyan költők modorában, mint Euphorion és Parthenius. Meg is van a könyve valahol. Sok időt töltött a helybeli egyetem tanáraival baráti beszélgetésben. A klasszikus mitológia tanulmányozása mulattatta, csinált is egy roppant családfát, kör alakban, a középpontban legősibb ősünkkel, Chaosszal, Idő-apánk apjával, innen vonalak sugaraztak szét, teleszórva nimfákkal, királyokkal és hősökkel. A mitológiai szakértőket ilyen kérdésekkel támadta meg: „Mi volt Hector anyai nagyanyjának a neve?” És aztán addig nem nyugodott, amíg a feleletet valamelyik ókori költő egy idézetével alá nem támasztották. Erre a családfára emlékezett Caligula, amikor évekkel később híres tréfáját csinálta Augustusról „Ó, igen, a nagy-nagybátyám volt. Pontosan olyan kapcsolatban állt velem, mint a Cerberus Kutya állott Apollóval.”
Valójában most, hogy meggondoltam a dolgot, Caligula itt ugyebár hibázott. Apolló nagy-nagybátyja kétségkívül Typhoeus-szörny volt, aki egyes szakértők szerint apja, mások szerint nagyapja volt Cerberusnak. Az istenek korai családfája azonban annyira összebonyolódik a sok vérfertőző kapcsolattól, hogy lehetséges, Caligula be tudta volna bizonyítani állítását.
Tiberiust mint néptribunt igen nagy becsben tartották a Rhodus-szigetbeliek és a tartományi tisztviselők; amikor keleti állomáshelyük felé hajóztak, vagy onnan visszatértek, mindig szerét ejtették a kerülőnek, hogy kiköthessenek a szigeten, és tisztelegjenek Tiberius előtt. Ő azonban erősködött, hogy egyszerű magánember, és tiltakozott minden kivételes tiszteletadás ellen. Rendszerint elküldte a

testőrségét maga mellől, és néptribuni ítélethozói hatalmát is csak egyszer használta fel: letartóztatott és sommásan egyévi börtönre ítélt egy fiatal görögöt, aki nyelvtani vitában, amelyben ő volt az elnök, ellenkezni próbált vele. Igen vigyázott egészségére, sokat lovagolt és tornászott. Különben állandóan kapcsolatban maradt a római ügyekkel, Livia havonként kimerítő értesítést küldött neki. A sziget székvárosában levő házán kívül volt távolabb egy kis nyaralója, amely a tenger felett egy sziklán épült. A sziklán egy titkos ösvény vezetett hozzá, amelyen az egyik bizalmas szabadosa, egy nagy erejű férfi, felvezette hozzá azokat a kétes személyeket – prostituáltakat, mágusokat, jövendőmondókat –, akikkel estéit rendszerint töltötte. Azt mondják, hogy ezek a teremtmények, ha magukra haragították Tiberiust, hazafelé vezető útjukban valahogyan eltévesztették a lépést, és a sziklaösvényről belezuhantak a tengerbe.
Már említettem, hogy Augustus nem volt hajlandó meghosszabbítani Tiberius néptribuni rangját, amikor az öt év letelt. Elképzelhető, hogy ezáltal milyen kényelmetlen helyzetbe került Rhodusban, ahol személy szerint igen népszerűtlen volt. Amikor a szigetlakók látták, hogy megfosztják testőrségétől, elöljárói hatalmától, és hogy személye nem sérthetetlen többé, először túlságosan bizalmaskodók voltak vele szemben, aztán pedig csak úgy félvállról bántak vele. Egy híres görög bölcsésztanár például, akitől engedélyt kért, hogy óráit látogathassa, kijelentette, hogy nincs üresedés nála, de jöjjön vissza egy hét múlva, akkor talán tehet valamit az érdekében.
Líviától értesítést kapott, hogy Gajust keletre küldték mint Kisázsia kormányzóját. És noha a közeli Chiosban tartózkodott, Gajus nem látogatta meg Tiberiust. Az elmaradt tisztelgő látogatás után Tiberius hallotta egy barátjától, hogy Gajus felült a Rómában keringő álhíreknek, amely szerint ő Líviával katonai forradalmat tervezett. Gajus egyik embere fel is ajánlotta egy lakomán, amelyen mindenki kissé berúgott, hogy áthajózik Rhodusba, és visszahozza „a száműzött" fejét. Gajus azt felelte, hogy nem fél a „száműzött"-től, tartsa csak meg mihaszna fejét a mihaszna nyakán. Tiberius erőt vett büszkeségén, és azonnal Chiosba hajózott, hogy kibékítse mostohafiát, és olyan alázatosan viselkedett vele szemben, hogy sokan megrökönyödtek rajta. Tiberius, a legkimagaslóbb élő római Augustus után, udvarlásra megy egy fiúhoz, aki még nem érte el a huszadik évét, és senki más, mint tulajdon kegyvesztett feleségének fia.
Gajus hidegen fogadta, de nagyon hízelgett neki a látogatás. Tiberius kérte, ne féljen, azok a hírek, amelyek a fülébe jutottak, alaptalanok és rosszindulatúak. Ő maga nem szándékszik újra folytatni politikai pályafutását, amelyet Gajus és fivére, Lucius kedvéért hagyott abba, nem vágyik másra, mint hogy életét nyugalomban tölthesse, a nyugalmat sokkal többre értékeli, mint bármilyen közéleti sikert.

Gajus hiúságának hízelgett, hogy nagylelkű lehet, ezért vállalkozott arra, hogy eljuttat Augustushoz egy levelet, amelyben Tiberius engedélyt kér, hogy Rómába visszatérhessen, és a levelet a maga ajánló soraival látta el. A levélben Tiberius azt írta, csupán azért hagyta el Rómát, hogy szabaddá tegye a teret mostohafiai, a fiatal hercegek előtt, de most, midőn már felnőttek és biztosan állnak a lábukon, semmi sem akadályozza meg, hogy ne élhessen nyugodtan Rómában. Hozzátette, hogy nagyon unja már Rhodus-szigetét, és igen szeretné látni barátait és rokonait. Gajus továbbította a levelet a megígért ajánló sorokkal. Augustus Gajusnak válaszolt, nem Tiberiusnak. Azt írta, hogy Tiberius akkor távozott el, amikor az államnak legjobban szüksége volt rá, és nem hallgatott barátai és rokonai könyörgésére, most hát nem szabhatja meg visszatérésének feltételeit. A levélnek tartalma általánosan elterjedt, és Tiberius aggodalma növekedett. Megtudta valahogy, hogy a nimes-i gallok lerombolták szobrait, amelyeket ottani győzelmei emlékére emeltek, és hogy Luciusnál is hamis vádakkal illették, aki éppúgy hitelt adott a vádaknak, mint fivére, Gajus. Elköltözött a városból egy kis házba, a sziget egyik távoli részébe, és csak ritkán látogatott el a sziklára épült nyaralójába. Nem törődött többé egészségével, sőt megjelenésével sem, ritkán borotválkozott, pongyolában, papucsban töltötte napjait. Végül is bizalmas levelet küldött Líviának, amelyben megmagyarázta veszedelmes helyzetét. Megígérte, ha Livia valahogyan keresztülviszi, hogy hazatérhet, akkor mindenben követni fogja utasításait, ameddig csak élnek. Azt írta, hogy nem is annyira mint hűséges anyjához fordul hozzá, de mint az állam hajójának igazi, bár eddig el nem ismert kormányosához.
[Kr. u. 2] Lívia pontosan erre várt. Szándékosan nem lépett eddig közbe Augustusnál, hogy hívja vissza Tiberiust. Azt akarta, hogy unja meg éppen olyan mértékben a tétlenséget és a közélettől való tartózkodást, mint ahogy azelőtt unta a közéleti sikereket. Rövid választ írt, amelyben közölte, hogy a levelet megkapta, és hajlandó elfogadni Tiberius feltételeit. Néhány hónappal későbben Lucius rejtélyes körülmények között meghalt Marseille-ben, útban Hispánia felé. Augustus még nem tért magához a megrázkódtatástól, amikor Livia megdolgozta, mondván, mennyire hiányzott neki drága fiának, Tiberiusnak a támogatása a hosszú évek folyamán, és hogy eddig nem is merészelt könyörögni a visszahívásáért. Igaz, hogy fia hibázott, de meg is szenvedett érte, és magánleveleiben érezni, mennyire tiszteli és becsüli Augustusi. Gajus, aki annak idején maga is ajánlotta Tiberius visszahívását, bizonyára örülni fog, hogy megbízható kartársat kap fivére halála után.
Egy este az arab születésű Thrasyllus nevű jós kereste fel Tiberiust sziklatornyában. Már kétszer-háromszor volt ott, és több biztató

jóslatot tett, de egyikük sem teljesült. Tiberius már kételkedni kezdett a jós képességeiben, és közölte szabadosával: ha Thrasyllus ez alkalommal sem elégíti ki, akkor nem baj, ha hazafelé menet véletlenül a tengerbe zuhan. Amikor Thrasyllus megérkezett, Tiberius először is megkérdezte: „Nos mit mondanak ma a csillagok?” Thrasyllus leült, és igen bonyolult asztrológiai számításokat végzett a kőasztal lapján egy faszéndarab segítségével. Végül kijelentette:
– A csillagok egész szokatlanul kedvező állást mutatnak. Életed rossz korszaka befejeződött. Ettől kezdve csak a jó szerencsében lesz részed.
– Remek – mondta Tiberius szárazon. – És mit mondanak a csillagok a te sorsodról?
Thrasyllus újra számolni kezdett, aztán tettetett vagy igazi rémülettel felnézett:
– Ó, egek! Szörnyű veszély fenyeget a levegőtől és víztől.
– Van rá esély, hogy ezt a veszélyt elkerüld? – kérdezte Tiberius.
– Nem tudom. Ha valamilyen módon túlélem az elkövetkezendő tizenkét órát, akkor sorsom aránylag olyan kedvező lesz, mint a tied. De majdnem minden rosszindulatú csillag ellenem fordult, és a veszély úgy látszik elkerülhetetlen. Csak Vénusz menthet meg.
– Mit is mondtál Vénuszról?
– Azt, hogy éppen most került a Scorpio csillagképbe, amely a te jeled, és arra mutat, hogy csodálatos változás lesz a sorsodban. Hadd vonjak le mindebből még egy további következtetést: Nemsokára bekerülsz a Julius-házba, amely, erre azt hiszem, alig kell téged emlékeztetnem, egyenesen Venustól, Aeneas anyjától származik. Tiberius, az én alacsony sorsom furcsa mód kapcsolatban van a te ragyogó életeddel. Ha holnap hajnal előtt jó hír érkezik hozzád, akkor annyi szerencsés évre számíthatok, mint amennyire te magad.
Kint ültek az erkélyen, amikor váratlanul egy kis madár ugrott Thrasyllus térdére, és fejecskéjét féloldalra billentve csiripelni kezdett.
– Köszönöm, húgom – mondta Thrasyllus –, éppen jókor érkeztél. Legyenek áldva az istenek. A madár jövetele azt jelenti, hogy hajó érkezett, amely jó hírt hoz neked. Meg vagyok mentve, a veszély elmúlt.
Tiberius felugrott, átölelte Thrasyllust, és bevallotta neki, hogy mi volt a szándéka. És csakugyan megérkezett a hajó, amely Augustus üzenetét hozta, hogy tekintettel Lucius halálára, Tiberius hazatérhet Rómába, de egyelőre csak mint egyszerű polgár.
Ami pedig Gajust illeti, Augustus arra törekedett, hogy csak olyan megbízatást adjon neki, amelynek teljesítésében beválik, és hogy a Kelet nyugalomban maradjon kormányzósága alatt. Szerencsétlenségére azonban az örmény király fellázadt, és Parthia királya azzal fenyegetőzött, hogy csatlakozik hozzá, ami Augustusi igen nehéz helyzetbe hozta. Noha Gajus tehetséges kormányzó volt

békében, Augustus nem tartotta őt képesnek arra, hogy egy ilyen fontos háborút vezessen, ő maga pedig túlságosan öreg volt a hadvezetéshez, különben is az államügyek Rómához kötötték. Mégsem küldhetett senkit, hogy átvegye a keleti ezredek parancsnokságát Gajustól, mert Gajus konzul volt, és nem lett volna szabad felruházni ezzel a magas méltósággal, ha nem alkalmas a legfőbb hadvezetésre. Nem maradt más hátra, mint Gajust sorsára bízni, és a legjobbat remélni.
[Kr. u. 4] Gajus eleinte szerencsés volt. Az örmény veszedelem elmúlt, mert Örményországot egy barbár törzs támadta meg. Az örmény király halálát lelte üldözésük közben, Parthia királya pedig, amikor erről értesült és megtudta, hogy Gajus milyen nagy hadsereggel készülődik a háborúra, Augustus nagy megkönnyebbülésére kiegyezett vele. De Augustus új jelöltje az örmény trónra népszerűtlen volt az örmény nemesek körében, és amikor Gajus visszaküldte a fölösleges csapatokat, az örmények mégis hadat üzentek. Gajus összegyűjtötte seregeit, és az örmények ellen vonult, ahol néhány hónap múlva orvul megsebesítette egy örmény hadvezér, aki egyezkedő tárgyalásokra hívta. Nem sokat törődött a sebbel, és a hadjáratot sikeresen befejezte. De valahogyan rosszul kezelték a sebet, és egészsége, amely különben is romlott az elmúlt két-három hét folyamán, minden látható ok nélkül megrokkant. Végül is levelet írt Augustusnak, engedélyt kérve, hogy egyszerű polgárként visszavonulhasson a magánéletbe. Gajus útközben hazafelé meghalt, így aztán Julia fiai közül csak a tizenöt éves Postumus maradt életben, és Augustus annyira megbékült Tiberiusszal, hogy mint Thrasyllus megjósolta, bevette a Julius-házba, amidőn Postumusszal együtt örökbe fogadta és örökösévé tette.
A Kelet most egy ideig nyugalomban volt, de amikor újra háború tört ki germán földön, Augustus Tiberiust tette meg parancsnokká, és azzal adta iránta való bizalmának tanújelét, hogy tíz évre néptribuni rangot adományozott neki. Kemény hadjárat volt, de Tiberius régi ügyességével és erejével vezette le. Lívia azonban ragaszkodott hozzá, hogy gyakorta Rómába látogasson, nehogy elveszítse politikai kapcsolatait a Várossal. Tiberius betartotta fogadalmát, és mindenben Lívia utasításait követte.

HETEDIK FEJEZET

[Kr. e. 1] Visszamentem időben néhány évet, hogy Tiberius nagybátyámról beszéljek, de követve az ő történetét, egészen amíg Augustus örökbe nem fogadta, most meg megelőztem a magam történetét. Meg fogom próbálni, hogy a következő fejezetekben szigorúan ragaszkodjam a kilencedik és tizenhatodik évem közötti eseményekhez. Legtöbb szó rólunk lesz, fiatal nemesekről, eljegyzéseinkről és házasságkötéseinkről. Elsőnek Germanicus lett nagykorú, szeptember harmincadikán volt a tizennegyedik születésnapja, de a nagykorúsági ünnepségeket mindig márciusban tartották. Szokás szerint díszesen felöltözve hagyta el Palatinus-dombi házunkat kora reggel, utoljára viselve bíborszegésű fiúruháját. A gyermekek csapatostul rohangáltak előtte, énekelve és virágokat szórva, nemes barátai kísérték, azok mögött pedig rang szerint a polgárok roppant sokadalma következett. A menet lassan haladt lefelé a dombon, keresztül a Piac téren, ahol harsogva éltették Germanicust. Rövid beszédben válaszolt az üdvözlésekre, végül a menet felhaladt a capitoliumi dombon. A Capitoliumban Augustus és Lívia várták, hogy üdvözölhessék, Germanicus fehér bikát áldozott a templomban a capitoliumi Jupiternek, a mennydörgőnek, és életében először felöltötte férfiúi ruháját. Legnagyobb csalódásomra nem engedték meg, hogy én is jelen lehessek. A gyaloglás túlságosan sok lett volna a számomra, és rossz benyomást keltett volna, ha hordszékben visznek. A szertartásokból csak a felajánlásnak lehettem tanúja, amikor visszatért, és felajánlotta a házi isteneknek fiúruháját és díszeit. Ezután azt is láttam, amint házunk lépcsőjéről süteményeket és pénzdarabokat szórt a tömegnek.

Egy évvel későbben megnősült. Augustus mindent elkövetett, hogy törvényhozásilag házasságra buzdítsa az előkelőbb férfiakat. A birodalom roppant nagy volt, és több magas rangú köztisztviselőre és katonatisztre volt szüksége, mint amennyivel a nemesség el tudta látni, noha a nemesség számát állandóan növelték. Amikor az előkelőbbek panaszkodtak az új nemesek faragatlansága miatt, Augustus dühös lett, azt szokta volt válaszolni, hogy a lehető legkevésbé faragatlanabbakat választotta. Különben is az orvosság a tulajdon kezükben van – mondotta –, hiszen minden előkelő férfi és nő a lehető legkorábban kössön házasságot, és neveljen fel olyan nagy családot, amilyenre csak képes. Augustusnak szinte vesszőparipájává vált, hogy az uralkodó osztályban csökkennek a születések és házasságkötések.

Egy alkalommal, amidőn a lovagok rendje, amelyből a szenátorokat választották, panaszkodott az agglegények elleni törvények

szigorúsága miatt, Augustus az egész rendet elhívatta a Piac térre, hogy beszéljen velük. Amikor egybegyűltek, két csoportba osztotta őket, nősekre és nőtlenekre. A nőtlenek csoportja sokkal nagyobb volt, mint a nőseké, és Augustus külön-külön intézett beszédet mind a két csoporthoz. Nagy kitörésbe lovalta bele magát a nőtlenekkel szemben, bestiáknak, gazembereknek és furcsa szóképpel utókoruk gyilkosainak nevezte őket. Ekkor Augustus már öreg ember volt, és megvolt benne minden zsörtölődő, szőrszálhasogató hajlam, ami a hasonló vágású öregurak tulajdonsága. Megkérdezte őket: mi az, Vesta-szüzeknek tartják magukat? A Vesta-szüzek legalább egyedül alszanak, amit ők nem mondhatnak el magukról. Kéri őket, magyarázzák meg: ahelyett, hogy ágyaikat saját osztálybeli tisztességes asszonyokkal osztanák meg és egészséges gyermekeket kapnának tőlük, miért fecsérelik el férfiúi energiájukat piszkos rabszolgalányokra és undok ázsiai görög prostituáltakra? És ha hinni akarna annak, amit hallott, éjszakai ágybéli szórakozásaiknak játszótársa gyakran egyike azoknak az undok foglalkozású aljas teremtményeknek, kiket meg sem nevez, nehogy ezáltal is létalapot kapjanak a Városban. Ha az ő akarata érvényesülne, az olyan férfi, aki visszahúzódik társadalmi kötelezettségeitől, de ugyanakkor nemi kicsapongásban él, pontosan arra a büntetésre volna kárhoztatandó, amellyel a Vesta-szüzeket sújtják, ha megszegik fogadalmukat: elevenen való eltemetésre.
Minket, nős embereket, mert ekkor már én is közéjük tartoztam, a legragyogóbb dicséretekkel illetett, kitárva felénk karjait, mintha át akarna ölelni: „Csak igen kevesen vagytok, ha összehasonlítom számotokat a Város népességével. Sokkal kevesebben vagytok, mint társaitok ott a túloldalon, akik nem hajlandók teljesíteni természetes társadalmi kötelezettségeiket. De éppen emiatt dicsérlek még jobban benneteket, és kétszeresen hálás vagyok nektek, hogy engedelmeskedtek kívánságaimnak és mindent elkövettek, hogy népesedjék az állam. Csak ilyen életmód mellett lehet a jövő Rómájából nagy nemzet. Eleinte alig néhányan voltunk, hiszen tudjátok, de amikor rászántuk magunkat a házasságra és gyermekeink születtek, egyre erősebbek lettünk a szomszéd államoknál, nemcsak polgáraink férfias voltában, hanem népességünk nagyságában is. Erre mindig emlékeznünk kell. Természetünk halandó részét a nemzedékek végtelen sorozatával kell ellensúlyozni, mindig tovább adva a fáklyát, mint a versenyen, úgyhogy egymáson keresztül tegyük halhatatlanná természetünknek azt a részét, amelynek nem jutott osztályrészül az örök élet isteni boldogsága. E célból történt, hogy az első és legnagyobb isten, aki teremtett minket, két részre osztotta az emberi fajtát; az egyik felét hímneművé, a másik felét nőneművé tette, és a két félben kölcsönös vágyakozást keltett egymás, iránt, ölelkezésüket termékennyé téve, úgyhogy a szakadatlan fogamzáson keresztül még a

halandóságot is halhatatlanná tegye. Hagyományaink szerint még az istenek maguk is hím- és nőneműek, és nemi kapcsolatok révén mindnyájan rokonságban vannak egymással. Látjátok, hogy még azoknál a lényeknél is, akiknek valójában nincs szükségük erre az eszközre, nemes szokásnak tartják a házasságot és a gyermekek nemzését.”

Nevetni szerettem volna, nemcsak azért, mert amiatt dicsértek, amire csak akaratom ellenére kényszerítettek – nemsokára beszámolok Urgulanilláról, aki ekkor a feleségem volt –, hanem mert tiszta komédia volt az egész. Mi értelme, hogy Augustus így beszéljen velünk, amikor ő maga is kitűnően tudta, hogy nem a férfiak riadnak vissza kötelességük teljesítésétől, mint ahogy mondta, hanem a nők. Ha a nőket hívta volna össze, lehetséges, hogy elért volna valamit, ha jól a lelkűkre tud beszélni.

Emlékszem, hogy egyszer hallottam anyám két szabadosnőjét beszélgetni a modern házasságról, az előkelő nők szempontjából. Milyen előnye van egy előkelő nőnek a házasságból? – kérdezték. Az erkölcsök annyira lazák, hogy senki sem veszi komolyan többé a házasságot. Igaz, van néhány régimódi férfi, aki nem szereti, ha felesége másállapotba kerül barátaitól vagy háziszolgáitól, és van néhány régimódi nő, aki eléggé tiszteletben tartja férje érzéseit, hogy elkerülje az ilyen másállapotot, de általában bármelyik jóképű nő azzal a férfival hálhat együtt, akivel csak akar. Ha férjhez megy és azután megunja a férjét, ahogy rendszerint történik, és valaki mással akar szórakozni, akkor csak férje büszkeségére és féltékenységére kell vigyáznia. És anyagilag sem előnyös a házasság. Hozománya férje kezébe kerül vagy apósáéba, aki a háztartás feje, ha történetesen életben van. És egy férjjel vagy apóssal nehezebben tud kijönni, mint édesapjával vagy bátyjával, akinek gyengéjét már jól ismeri. Ha férjnél van, akkor rengeteg háztartási felelősséggel kell törődnie. Ami pedig a gyermekeket illeti? Ki akar ma gyermekeket? Születésük előtt több hónapon keresztül nemcsak rossz egészségi állapotba hozzák anyjukat, hanem megakadályozzák a szórakozásban. És noha rögtön dajkának adhatja át a gyerekét, hosszú időbe telik, amíg magához tér az undok szüléstől. Gyakorta az is megesik, hogy az alakja teljesen elromlik egy-két gyerek után. Nézzék csak, a gyönyörűséges Julia alakja hogy szétesett, miután teljesítette Augustus kívánságát az utódokkal kapcsolatban. És az úrhölgy férje bizonyára nem marad hű a másállapot alatt, márpedig ha szereti, akkor ez igen rossz érzés. Azonkívül a dajkák manapság igen elővigyázatlanok, és a nagy nehezen életrehozott gyermek meghal. Milyen áldás, hogy ezek a görög orvosok olyan ügyesek, ha a dolog még nem haladt túlságosan előre. Két-három nap alatt bármelyik hölgyet meg tudnak szabadítani a nem kívánt gyermektől, és senki sem tudja meg a dolgot.

Természetesen vannak hölgyek, még igen modern hölgyek is, akik régimódi gondolkozásukkal szeretik a gyermekeket, de mindig örökbe fogadhatnak valami kedves kis gyereket, egy jobb családból való férfi gyermekét, ha az apát nagyon nyaggatják a hitelezők, és tudja, hogy a gyerekért kap valamit…
Augustus engedélyt adott a lovagi osztály tagjainak, hogy közönséges polgárnőket, sőt szabadosnőket vehessenek feleségül, de ez nem nagyon javított a helyzeten. A lovagok, ha egyáltalában házasodtak, nagy hozományért tették, nem pedig gyermekekért vagy szerelemért. És mit kezdjenek egy szabadosnővel? Ezenkívül a lovagok, főleg, akik a közelmúltban emelkedtek a rend tagjai sorába, egyáltalában nem akartak rangon alul nősülni. Az ősnemesi családokban a nehézségek még nagyobbak voltak. Nemcsak hogy kevesebb számbajöhető nő volt, de maga a házassági forma is szigorúbb volt. A feleség sokkal erősebben a családfő hatalmába került. Minden józan nő kétszer is meggondolta, mielőtt belement volna ebbe a szerződésbe, amelyből nem volt más menekvés a váláson kívül, és a válás után igen nehéz volt visszakapni a hozományt. A nem ősnemesi családokban azonban a nő a házasságban is független maradhatott, és önállóan kezelhette a vagyonát, ha évente háromszor a férje házán kívül aludt, mert ez megszakítja a férje jogát felette. A nők szerették a házasságnak ezt a fajtáját, kézenfekvő okokból, de éppen emiatt nem szerették a férjek. A szokás az alacsonyabb osztályoknál kezdődött, de lassanként felfelé szivárgott, és rövidesen minden osztály hozzáigazodott, kivéve az ősnemesi családokat. Itt vallási okok tiltották. Ugyanis ezeknek a családoknak tagjaiból választották az állami papokat, és egy vallási törvény szerint a papnak nős embernek kell lennie, szigorú házassági szerződésben kell élnie, és szigorú házasság gyermekének kell lennie. Idővel egyre nehezebb lett papi méltóságra alkalmas embert találni. Végül is annyi üresedés volt a papok kollégiumában, hogy valami kiutat kellett találni, amelyet a jogászok aztán meg is találtak. Az előkelő nők engedélyt kaptak arra, hogy szigorú formájú házasságot kössenek, és a szerződésben csak azt a megszorítást alkalmazták, hogy a szigorú formájú házasság csak „szent ügyekre” vonatkozik. És különben a szabad házasság előnyeit élvezhetik.
De ez csak későbben következett be. Időközben Augustus nem tudott mást tenni az agglegények büntetésén kívül, mint hogy a családfőket rávette, hogy a gyermekeket korán házasítsák össze, azzal az utasítással, hogy szaporodjanak, amikor még túlságosan fiatalok ahhoz, hogy belássák, mire kényszerítik őket, és különben is olyan helyzetben vannak, hogy engedelmeskedniük kell. Hogy jó példával járjanak elő, Augustus és Livia családjuk minden fiatal tagját a lehető legfiatalabb korban eljegyezték és összeházasították. Furcsán hangzik, de Augustus dédapa volt ötvennégy éves korában és ükapa, mielőtt

meghalt volna hetvenhat éves korában, míg Julia második házassága révén felnőtt unokával dicsekedhetett, amikor ő maga is még szülőképes volt. A nemzedékek így hát furcsa összeütközésbe kerültek, és a császári ház családfája bonyolultságában vetélkedhetett az olympusi családfával. Ez nemcsak a gyakori örökbefogadások miatt és amiatt volt, hogy a családtagok közeli rokonokat is elvettek, amit a vallás tiltott, hanem mert amint egy férfi meghalt, az özvegyének újra férjhez kellett mennie, és állandóan ugyanabban a kis rokonsági körben. Én most mindent el fogok követni, hogy megmagyarázzam ezeket a kapcsolatokat.
Említést tettem Julia gyermekeiről, Augustus főörököseiről: Gajusról, Luciusról és Postumusról és két leányáról, Julilláról és Agrippináról. Livia családjának fiatal tagjai voltak: Tiberius, fia Castor és három első unokatestvére, mégpedig bátyám Germanicus, nővérem Livilla és jómagam? De nem szabad elfeledkezni Julia unokájáról – mert Julilla, minthogy Livia családjából senkihez sem mehetett férjhez, hozzáment egy Aemilius nevű gazdag szenátorhoz (aki Scribonia egyik korábbi házassága révén első unokatestvéré volt), és egy Aemilia nevű leányt szült neki. Julilla házassága szerencsétlen volt, mert Livia nem látta szívesen, hogy Augustus valamelyik unokája ne az ő egyik unokájához menjen férjhez, de mint rövidesen látni fogják, ez nem sokáig aggasztotta, és időközben Germanicus feleségül vette Agrippinát, ezt a szép, komoly lányt, akit már régóta szeretett.
Gajus nővéremet, Livillát vette feleségül, de hamarosan meghalt anélkül, hogy gyermekei lettek volna. Lucius, akit Aemiliával jegyeztek el, még a házasságkötés előtt meghalt.
Lucius halála után felmerült a kérdés, hogy ki illik Aemiliához. Augustus valahogyan sejtette, hogy Livia senki mást nem szánt Aemilia férjéül, mint engem, de szerette a gyermeket, és nem tudta elviselni a gondolatot, hogy egy olyan beteges teremtményhez adják férjhez, mint amilyen én vagyok. Elhatározta, hogy ellenezni fogja a házasságot, megfogadta, hogy ez egyszer Livia akarata nem fog érvényesülni. Röviddel Lucius halála után történt, hogy Augustus Medullinusszal vacsorázott, egyik öreg tábornokával, aki Camillus diktátor sarja volt. Medullinus mosolyogva közölte vele, amikor már sok bort ittak, hogy van egy kedvenc unokája, egy kedves kislány. Ez a kislány irodalmi tanulmányaiban váratlanul meglepő előrehaladást tett, és úgy tudja, hogy Augustusnak van egy kis rokona, akinek ez az előrehaladás köszönhető.
Augustus elgondolkodott.
– Ki lehet? Semmit se hallottam róla. Mi történt? Valami titkolt szerelmi ügy kezdődött irodalmi háttérrel?
– Igen, valami olyasfajta – mondta Medullinus mosolyogva –, magam is beszéltem a fiatalemberrel, akit minden testi fogyatékossága

ellenére megszerettem. Őszinte, nemes természete van, és nagy hatást tett rám tudásával és eszével.
– Csak nem a fiatal Tiberius Claudiusra gondolsz? – kérdezte Augustus hitetlenkedve.
– Igen, pontosan reá.
Augustus arca felderült, és hirtelen elhatározással, szinte illetlen gyorsasággal megkérdezte:
– Hallgass ide, öreg barátom, Medullinus. Nem volna hát kifogásod, ha ő lenne az unokád férje? Ha tetszik a házasság, én boldogan elintézem. Névlegesen a fiatal Germanicus a család feje, de ilyen ügyekben elfogadja az idősebbek tanácsát. Tudod, nem minden lány tudja leküzdeni az ellenszenvet egy ilyen szegény, süket, dadogó nyomorékkal szemben, és épp ezért Líviával haboztunk, hogy bárkivel is eljegyezzük. De ha unokád szabad akaratából hajlandó…
– A gyermek már beszélt velem erről a házasságról, és igen gondosan mérlegelte az ügyet. Azt mondja, hogy a fiatal Tiberius Claudius szerény, megbízható és kedves, és bénasága biztosíték arra, hogy nem mehet háborúba, ahol meghalhat…
– Vagy nem szaladgálhat más nők után – nevetett Augustus.
– És hogy csak az egyik fülére süket. Ami pedig általános egészségi állapotát illeti…
– Azt hiszem, az a kis boszorkány már kitudta, hogy nem nyomorék abban a testrészében, amelyet a tisztességes feleségek legtöbbre értékelnek. Igen, hát miért is ne lehetnének tökéletesen egészséges gyermekeik? Az én öreg, béna csődöröm több versenylovat nemzett, mint bármelyik más ló Rómában. De eltekintve a tréfától, Medullinus, a családod igen tiszteletre méltó, és feleségem családja büszke lesz, hogy házasság révén összeköttetésbe kerülhet veled. Komolyan mondod, hogy helyesled ezt a házasságot?
Medullinus kijelentette, hogy a lány sokkal rosszabbul is mehetne férjhez, eltekintve attól a megtiszteltetéstől, hogy a házasság révén belekerül a haza atyjának a családjába.
Nos, Medullina, ez az unoka, első szerelmem volt, és esküszöm, soha a világon nem láttak még olyan szép gyermeket. Egy nyári délutánon találkoztam vele a Sallustius-kertben, ahova Sulpicius kísért el, mert Athenodorus gyengélkedett. Sulpicius lánya Medullina nagybátyjának, Furius Camillusnak volt a felesége. Amikor először megláttam a kislányt, a meglepetés szinte megrázkódtatott nemcsak szépsége miatt, hanem váratlan megjelenése miatt is, mert a süket oldalam felől jött, miközben olvastam, és amikor felemeltem tekintetem, ott állt felettem, és nevetett. Karcsú, dús feketehajú, tejfehér bőrű, sötétszemű lány volt, minden mozdulata gyors, madárszerű.
– Mi a neved? – kérdezte barátságos hangon.
– Tiberius Claudius Drusus Nero Germanicus.

– Ti istenek! Ennyi neved van! Az enyém Medullina Camilla. Hány éves vagy?
– Tizenhárom – mondtam, leküzdve dadogásomat.
– Én csak tizenegy vagyok, de fogadok veled, hogy gyorsabban futok, mint te.
– Futóbajnok vagy talán?
– Bármelyik lányt megverem Rómában futásban. Még a bátyáimat is.
– Engem egész biztosan legyőznél, ugyanis béna vagyok.
– Ó, szegény fiú. Hogy jöttél ide? Sántikálva?
– Nem, Camilla, hordszékben, mint egy lusta, öreg ember.
– Miért szólítasz a második nevemen?
– Mert az illik hozzád legjobban.
– Hát erre hogy jöttél rá, te földig okos?
– Mert az etruszkok Camillának nevezték a fiatal vadászpapnőket. Ha valakit Camillának hívnak, akkor természetes, hogy futóbajnok.
– Ez kedves. Sohasem hallottam róla. Minden barátom ezentúl Camillának fog nevezni.
– Engem nevezz Claudiusnak. Jó? Ez a név illik hozzám. A családom rendszerint Tiberiusnak hív, de az nem illik hozzám, mert a Tiberis igen gyorsan folyik.
– No, mondd, Claudius, mit csinálsz egész nap, ha nem szaladgálhatsz a többi fiúkkal?
– Többnyire olvasok és írok. Már nagyon sok könyvet olvastam az idén, pedig még csak június van. Ez például görög.
– Én még nem tudok görögül olvasni. Éppen csak az ábécét ismerem. A nagyapám haragszik is rám – tudod, apám már nincs –, lustának nevez. Persze értek görögül, ha hallok beszélni, mindig görögül kell beszélnünk az étkezéskor és ha vendégek jönnek. Miről szól ez a könyv?
– Thukydides történelmének egyik része. Ez a részlet épp arról számol be, hogy egy Cleon nevű politikus bírálgatni kezdte a tábornokokat, akik blokád alá vették a spártaiakat egy szigeten. Azt mondta, hogy rosszul dolgoznak, és ha ő volna a tábornok, húsz napon belül foglyul ejtené az egész spártai haderőt. Az athéniak annyira megunták már a sok beszédét, hogy őt magát nevezték ki főparancsnoknak.
– Mulatságos ötlet. És mi történt azután?
– Betartotta ígéretét. Jó vezérkari főnököt választott, és mondta neki, hogy bárhogyan is harcolhat, az a fontos, hogy nyerje meg a csatát. Minthogy a tiszt tehetséges volt, húsz napon belül Cleon magával hozott Athénba százhúsz legmagasabb rangú spártait.
– Furius nagybátyám szokta mondani, hogy az okos vezér az, aki okos embereket választ ki maga köré – mondta Camilla. – Ugye te már nagyon bölcs vagy, Claudius?
– Tökéletes hülyének tartanak, és minél többet olvasok, annál

hülyébbnek gondolnak.
– Én nagyon okosnak tartalak. Olyan szépen tudsz elmondani dolgokat.
– De dadogok.
– Ez is talán csak idegesség. Ugye nem ismersz sok lányt?
– Nem. És te vagy az első, aki nem nevetett ki. Találkozhatnánk hébe-hóba, Camilla? Te nem taníthatsz meg engem futni, de én megtaníthatlak téged görögül. Akarnád?
– De mennyire. Érdekes könyvekből fogsz tanítani?
– Olyanból, amilyen neked tetszik. Szereted a történelmet?
– Azt hiszem, legjobban a költészetet szeretem, a történelemben rengeteg névre és évszámra kell emlékezni. Nővérem Parthenius szerelmi költészetét imádja. Olvastad?
– Néhányat olvastam, de nem szeretem. Túlságosan mesterkélt. Én az igazi könyveket szeretem.
– Én is. De van görög szerelmi költészet, amelyik nem mesterkélt?
– Hogyne. Theokritos. Nagyon szeretem. Vedd rá a nénikédet, hogy holnap is idehozzon, én magammal hozom Theokritost, és rögtön megkezdjük a dolgot.
– Megígéred, hogy nem lesz unalmas?
– Nem, nagyon érdekes lesz.
Ettől kezdve majdnem mindennap találkoztunk a kertben, együtt ültünk az árnyékban, Theokritost olvastuk, és beszélgettünk. Megígértettem Sulpiciusszal, hogy senkinek sem beszél róla, mert féltem, ha Lívia meghallja, nem enged többé ide. Camilla egy nap azt mondta, hogy én vagyok a legkedvesebb fiú, akit eddig ismert, és hogy jobban szeret a fivérei összes barátainál. Erre én is megmondtam, hogy mennyire szeretem, és ő örült, és félszegül megcsókoltuk egymást. Megkérdezte, van-e lehetőség arra, hogy összeházasodjunk? Azt mondta, hogy az ő nagyapja mindent megtesz az ő kedvéért, el is fogja hozni egyszer a kertbe, és be fog mutatni neki. De vajon az én apám engedni fogja-e? Amikor megmondtam, hogy nincs apám, és hogy az egész dolog Augustustól és Liviától függ, igen rosszkedvű lett.
Addig nem beszéltünk sokat családi ügyekről. Medullina még nem hallott életében jót Liviáról, de mondtam, lehetséges, hogy beleegyezik, mert annyira utál, hogy biztosan nem törődik azzal, amit csinálok, feltéve, hogy a család tisztességén nem esik folt.
Medullinus egyenes tartású, méltóságteljes öregúr volt, meglehetős történelmi érzékkel, ami a társalgást könnyűvé tette kettőnk közt. Apámnak egyik legfontosabb tisztje volt első hadjáratakor, és rengeteg anekdotát tudott róla, melyek közül a legtöbbet fel is jegyeztem az apámról írott életrajzban. Egy napon Camilla őséről, Camillusról kezdtünk beszélni, és ő megkérdezte, Camillus melyik cselekedetét becsülöm a legtöbbre.

– Amikor Faleria áruló iskolamestere a gondjára bízott gyermekeket Róma falaihoz csábítgatta, és azt mondotta, hogy a faleriabeliek minden feltételt elfogadnak, csakhogy visszakapják gyermekeiket, Camillus hallani sem akart az ajánlatról. Meztelenre vetkőztette az iskolamestert, kezét hátrakötötte, és korbácsokat adott az iskolásfiúknak, hogy korbácsolják hazáig az árulót. Nem volt ez lelkesítő, nagyszerű?
Amikor ezt a történetet olvastam, Catót képzeltem iskolamesternek, a fiúkat Postumusnak és jómagámnak, így lelkesedésem nem volt teljesen tiszta Camillus iránt. Medullinusnak mindenesetre tetszett a dolog.
Germanicus örömmel adta beleegyezését a házassághoz, mert elmondtam neki, mennyire szeretem Camillát, Tiberius nagybátyámnak sem volt ellenvetése, és nagyanyám, Lívia, már ahogy szokása volt, elleplezte haragját, és gratulált Augustusnak, hogy olyan gyorsan szaván fogta Medullinust – aki biztosan részeg volt, hogy helyeselte ezt a házasságot, noha a hozomány csakugyan kicsi és a házasság igen nagy kitüntetés az ő családja számára. A Camillus család sok nemzedéken át nem termelt ki egyetlen erős kimagasló személyiséget sem.
Germanicus közölte velem, hogy mindent előkészítettek az eljegyzési szertartásra, amelyet a legközelebbi szerencsés napon megtartunk. Mi, rómaiak igen babonásak vagyunk egyes napokkal kapcsolatban.
[Kr. u. 3] Senkinek nem jutna eszébe például, hogy csatát vívjon, házasságot kössön vagy vegyen július 18-án, az alliai katasztrófa napján. Alig mertem hinni jószerencsémben. Én is attól féltem, hogy kénytelen leszek feleségül venni Aemiliát, ezt az ingerlékeny, képmutató kislányt, aki nővéremet, Livillát utánozva állandóan gyúnyolódott és a bolondját járatta velem, amikor csak tehette. Livia ragaszkodott ahhoz, hogy az eljegyzési szertartás a lehető legnagyobb csendben folyjon le, mert félt, hogy nevetségessé teszem az egészet, ha nagy lesz a tömeg. Elkezdek dadogni, botladozni vagy remegni. Minthogy utálom a szertartásokat, én is jobban szerettem így. Csak a szükséges tanúk lesznek jelen, nem tartunk lakomát sem, csak egy bárányt áldozunk fel, belső részeit aztán megvizsgálják, megtudni, hogy kedvezők-e a kilátások. Ezek természetesen kedvezőek lesznek, minthogy Augustus főpapi minőségében vigyázni fog erre Livia kedvéért. Azután aláírunk egy szerződést, amelyben megjelöljük a házasság időpontját, mégpedig rögtön nagykorúságom után. Camillával kezet fogunk, megcsókoljuk egymást, én átnyújtok neki egy aranygyűrűt, hogy ezután visszatérjen nagyatyja házába éppoly csendben, mint ahogy jött, éneklő kíséret nélkül.
Még ma is fájdalmat okoz, ha erről a napról írok. Idegesen álltam új öltönyömben a családi oltárnál Germanicusszal, és vártam Camillára.

Késett. Nagyon késett. A tanúk türelmetlenkedni kezdtek és bírálták az öreg Medullinus rossz modorát, hogy ilyen alkalommal is megváratja őket. Végül is az egyik ajtónálló bejelentette Camilla nagybátyját, Furiust, aki be is jött halálsápadtan, gyászruhában. Rövid üdvözlés után bocsánatot kért Augustustól és a társaság többi tagjától a késésért és baljósló megjelenéséért, aztán kimondta:
– Nagy katasztrófa történt. Unokahúgom meghalt.
– Meghalt? – kiáltott fel Augustus. – Milyen tréfa ez? Hiszen csak ezelőtt egy félórával kaptunk üzenetet, hogy már útban van.
– Mégis meghalt. Megmérgezték. Nagy tömeg gyűlt össze az ajtónál, amikor megtudták, hogy a ház leánya eljegyzési ünnepségre készül. Amikor unokahúgom kilépett, a nők mind köré tolongtak, hogy megcsodálják. Egyszerre felszisszent, mintha valaki a lábára lépett volna, de senki sem törődött a dologgal. Beszállt a gyaloghintóba, de alig értünk az utca végére, amikor feleségem, Sulpicia, aki vele volt, látta, hogy elsápadt, és megkérdezte, hogy mitől ijedt meg. „Ó, nénikém”, mondta, „az a nő egy tűt szúrt a karomba, és most olyan gyenge vagyok”. Ezek voltak az utolsó szavai, barátaim, néhány perccel későbben meghalt. Azonnal idesiettem, amint ruhát cseréltem. Bocsássatok meg.
Sírva fakadtam, és aztán hisztérikusan zokogtam. Anyám méregbe jött neveletlen viselkedésem miatt, az egyik szabadossal szobámba vezettetett, ott is maradtam napokig ideglázban, nem tudtam enni, sem aludni. Ha a drága Postumus nincs mellettem és nem vigasztal, talán örökre elvesztem az eszem. A gyilkos nőt nem találták meg, és senki sem tudta megmagyarázni, hogy milyen oka lehetett a gyilkosságra. Livia néhány nappal későbben jelentette Augustusnak, hogy megbízható értesülések szerint a gyilkos nő egy görög leány volt, aki kétségkívül alaptalanul úgy érezte, hogy a leány nagybátyja rosszat tett vele, és ezért esküdött bosszút.
Amikor újra jobban lettem, vagyis nem voltam betegebb a szokásosnál, Livia panaszkodni kezdett Augustusnak, hogy a fiatal Medullina Camilla halála igen kellemetlen, mert fél, hogy bármennyire is nem akarja Augustus, a fiatal Aemiliát hozzá kell adni Claudiushoz. Különben is mindenki meglepődött, hogy eredetileg nem Aemiliát szánták Claudius jegyesének, így, mint rendszerint, Livia akarata teljesült. Néhány héttel később eljegyeztek Aemiliával. A szertartás minden baj nélkül sikerült, nem jöttem zavarba, nem kezdtem dadogni, mert annyira bánkódtam Camilla után, hogy teljesen közönyös lettem. Aemilia szeme azonban vörös volt, amikor megérkezett. Ő nem fájdalmában sírt, hanem mérgében.
Nos, ami pedig Postumust illeti, a szegény fiú szerelmes volt nővérembe, Livillába, akit nagyon sokat látott, mert a palotába költözött, amikor férjhez ment fivéréhez, Gajushoz. Általában úgy

hitték, hogy Postumus el fogja venni feleségül, hogy így felújítsa a családi kapcsolatot, amely megszűnt bátyja halálakor. Livillának hízelgett szenvedélyes szerelme, de a választása Castorra esett, erre a kegyetlen, megbízhatatlan, szép fickóra, akit mintha számára teremtettek volna. Tudtam Livilla és Castor szerelméről, amelyet véletlenül fedeztem fel, és igen sokat bánkódtam Postumus miatt, annál is inkább, mert Postumus nem ismerte Livilla jellemét, és én nem mertem őt leleplezni. Minden alkalommal, ha Livillával és Postumusszal együtt voltam, nővérem úgy tett, mintha szeretne, ami Postumust meghatotta, engem pedig feldühösített. Tudtam, hogy amint Postumus hátat fordít, Livilla megint kínozni kezd. Lívia valahogyan értesült Livilla és Castor viszonyáról, és figyeltette őket. Egy éjszaka aztán egy bizalmas szolgája értesítette, hogy Castor éppen most mászott be az erkélyről Livilla ablakán. Livia fegyveres őröket állíttatott az erkélyre, és aztán kopogtatott Livilla ajtaján. Néhány perc múlva Livilla ajtót nyitott, és úgy tett, mintha mélyen aludt volna. Livia azonban bement, és megtalálta Castori egy függöny mögött. Igen őszintén beszélhetett velük, és úgy látszik, megígérte, hogy bizonyos feltételek mellett nem szól a dologról Augustusnak, aki bizonyára száműzné őket. Ha ezeket a feltételeket betartják, még azt is elintézi, hogy egymáséi lehessenek. Nemsokára Aemiliával való eljegyzésem után Livia elintézte Augustusszal, hogy Postumust eljegyezték egyik első unokatestvéremmel anyai ágon, Domitiával, Castor pedig feleségül vette Livillát. Ez abban az évben történt, mikor Augustus örökbe fogadta Tiberiust és Postumust.

[Kr. u. 4] Livia Julillát és férjét, Aemiliust esetleges akadálynak tekintette tervei megvalósítása előtt. Szerencséjére bizonyítékot szerzett, hogy Aemilius és Cornelius, a nagy Pompejus unokája, összeesküvést szőttek, hogy Augustustól elvegyék a hatalmat, méltóságait felosszák egymás közt és bizonyos volt konzulok között, mint például Tiberius, noha Tiberius véleményét még nem kérdezték meg. Az összeesküvés nem sokat haladt előre, mert az első volt konzul, akihez Aemilius és Cornelius fordult, nem volt hajlandó szóba állni velük. Augustus a két összeesküvőt nem ítélte halálra, sőt száműzetésre sem. Hatalmának és biztos helyzetének nagyszerű bizonyítéka volt, hogy az összeesküvők ennyire nem tudtak semmit elérni, és amikor megkegyelmezett nekik, erejének további bizonyítékát adta. Egyszerűen maga elé rendelte őket, és megmosta a fejüket hálátlanságuk és meggondolatlanságuk miatt. Cornelius térdre borult előtte, és körülményesen köszönetet mondott a kegyelemért, mire Augustus kérte, hogy ne viselkedjen még bolondabbul. Ő nem kényúr, aki ellen összeesküvést lehet szőni, vagy aki előtt térdre lehet borulni, ő pusztán a római köztársaság egyik állami tisztviselője, akinek ideiglenesen sok hatalmat adtak, hogy a rendet fenntartsa.

Aemilius úgy látszik tévedésbe ejtette őt. A legjobb gyógyszer az lesz, ha Cornelius a jövő évben konzul lesz, így kielégül becsvágya, mert ugyanazt a tisztséget fogja viselni, amit ő maga visel, mert Rómában nincs magasabb rang a konzulnál. (Elméletben ez igaz is volt.) Aemilius büszkén állva maradt, Augustus azt mondta neki: mint rokontól több tiszteséget várt volna el tőle, és mint konzulviselt embertől több józanságot. Ezután megfosztotta minden eddigi rangjától.
Mulatságos kísérő jelensége volt ennek az esetnek, hogy Lívia tette zsebre a köszönetet Augustus nagylelkűségéért, mert azt állította, hogy asszonyi gyengédséggel ő könyörgött a két összeesküvő életéért, akiket Augustus már halálra akart ítélni példaadás okából. Kicsikarta Augustus beleegyezését egy kis könyv kiadásához, amelyet ő írt. A könyvben Augustus úgy szerepelt, mint aki nyugtalan, aggódó, és nem tud aludni. Livia szépen megkéri, hogy beszéljen vele őszintén, mire együtt megbeszélik Aemilius és Cornelius esetét.
Augustus megmagyarázza, hogy ő nem akarja kivégeztetni őket, de fél, hogy kénytelen lesz rá, mert ha futni hagyja őket, azt fogja hinni, hogy fél tőlük, és mások is megkockáztatnak majd összeesküvést. „Hogy állandóan kénytelen legyek bosszúra és büntető ítéletek kihirdetésére, igen fájdalmas helyzet egy tisztességes ember számára, drága feleségem.”
Livia: – Teljesen igazad van, de tudok egy tanácsot adni – ha ugyan hajlandó vagy tanácsot elfogadni tőlem, és nem haragszol, hogy asszony létemre olyat ajánlok neked, amit senki, még legbizalmasabb barátod sem merne ajánlani.
Augustus: – Nos, halljuk.
Livia: – Habozás nélkül megmondom, mert nekem egyenlő részem van jó sorsodból és rossz sorsodból, és addig, amíg te biztonságban vagy, én is kiveszem a részem az uralkodásból. Míg, ha veled valami baj történne, amitől Isten mentsen meg, nekem is végem van. – Megbocsátást tanácsol. – Nyájas szavakkal meg lehet szüntetni a gyűlöletet, míg a kemény szavak még akkor is gyűlöletet okoznak, ha gyengéd szellemben mondták őket. A megbocsátás megpuhítja a legmegátalkodottabb szívet is, mint ahogy a büntetés megkeményíti a legalázatosabbat is… Nem azt akarom ezzel mondani, hogy válogatás nélkül minden bűnözőnek kegyelmezzünk meg, mert van gyógyíthatatlan és eltökélt aljasság, amelyre kár jó szívet pocsékolni. Az ilyet halálra kell ítélni azonnal, el kell távolítani mint a politikai élet rákfenéjét. De a többiek esetében, akik tudatlanságuk, fiatal koruk vagy bizonyos félreértések miatt hibáztak, azt hiszem, csak meg kell inteni őket, vagy a lehető legenyhébb büntetést kiszabni rájuk. Kezdjük meg tehát a kísérletet ezekkel a férfiakkal.
Augustus erre tapsol bölcsességének, és bevallja, hogy meggyőzték.

Figyeljék meg, hogy Lívia a világot is megnyugtatja: Augustus halálával az ő uralma is véget ér. Ravasz egy nő volt nagyanyám, Livia!
Lívia most azt mondta Augustusnak, hogy az Aemilia és köztem tervezett házasság tervét el kell ejteni, hogy ezzel is mutassák, a császár haragszik Aemilia szüleire. Augustus boldogan belement ebbe, mert Aemilia keservesen panaszkodott neki balsorsára, hogy hozzám kell jönnie feleségül. Livia most már nem félt többé Julillától, akire Augustus gyanakodott, hogy része volt férje terveiben. De azért Julillát is elintézte. Közben egy becsületbeli tartozását kellett rendeznie barátnőjével, Urgulaniával, akit eddig még nem említettem, de aki egyike történetem legkellemetlenebb szereplőinek.

NYOLCADIK FEJEZET

Urgulania Livia egyetlen bizalmasa volt. A hála és az érdek legerősebb szálai kötötték nagyanyámhoz. Férje, aki a polgárháborúk idején a fiatal Pompejus párthíve volt, meghalt, és Livia, aki akkor már nagyapám felesége volt, megvédte őt és csecsemőjét Augustus katonáinak durvasága ellen. Livia, amikor férjhez ment Augustushoz, ragaszkodott ahhoz, hogy adják vissza Urgulaniának férje elkobzott birtokait, és hívják meg a palotába, hogy ott családtagként élhessen. Livia befolyására – mert Augustus nevében Livia kényszeríthette Lepidust, az akkori pontifex maximust, hogy bárkit kinevezzen, akit akar – Urgulaniát Róma minden- férj és nemes asszonya legfőbb erkölcsi ellenőrévé tették. Ezt meg kell magyaráznom. Minden évben, december elején ezeknek a nőknek részt kellett venni egy fontos áldozaton a Jóság Istennője előtt. Az áldozást a Vesta-szüzek vezették, és szabályszerű lebonyolításától függött Róma jóléte és biztonsága az elkövetkező tizenkét hónapra. Senki emberfiának nem volt szabad profanizálni ezeket a misztériumokat, mert különben megölték. Livia, aki a Vesta-szüzek kegyeibe férkőzött, mert újjáépítette kolostorukat, dúsan berendeztette, és Augustus révén sok kedvezményt csikart ki számukra a szenátustól, figyelmeztette a fő Vesta-szüzet: némely nemesasszony nem teljesen méltó arra, hogy ezen az áldozáson részt vegyen. Kijelentette, hogy Róma bajait a polgárháborúk idején azzal lehet magyarázni, hogy a Jóság Istennője megharagudott, mert olyan sok laza erkölcsű nő vett részt a misztériumain. Azt ajánlotta továbbá, ha ünnepélyesen megesküdnének minden nőnek, aki bevallotta félrelépését, hogy vallomása senki emberfia fülébe nem kerül, és így nem kerül veszedelembe, több esély volna arra, hogy a Jóság Istennőjét csak az erkölcsös nők szolgálnák, tehát nem kockáztatnák meg, hogy megharagszik Rómára.
A fő Vesta-szűz, egy igen vallásos érzésű nő, helyeselte az ötletet, de

megkérdezte Líviát, isteni útmutatásra alapítja-e ezt az újítást. Livia kijelentette, hogy a megelőző éjszakán álmában megjelent neki a Jóság Istennője, s azt mondta neki: minthogy maguknak a Vesta-szüzeknek nincsenek tapasztalataik nemi dolgokban, valamelyik jó családból való özvegyet kell kinevezni gyóntató anyának. A fő Vesta-szűz ezután megkérdezte, hogy a bevallott bűnök büntetlenek maradjanak-e? Livia azt felelte, hogy nem kockáztatna meg véleményt ebben az ügyben, de szerencsére ugyanebben az álomban az Istennő erről is intézkedett. A gyóntató anyának jogot kell adni, hogy engesztelő büntetéseket szabjon ki, és a büntetések teljesítése szent titok marad a bűnös és a gyóntató anya között. A fő Vesta-szüzet pusztán arról értesítik, hogy egy bizonyos nő idén nem vehet részt a misztériumokban, vagy arról, hogy ez és ez a nő kitöltötte büntetését. Ez nagyon tetszett a fő Vesta-szűznek, de nem mert senkit sem ajánlani, mert félt, hogy Líviának nem tetszik a jelöltje. Livia ekkor azt mondta, kézenfekvő, hogy a pontifex maximus nevezze ki a gyóntató anyát, és ha a fő Vesta-szűz megengedi, ő elmondja a dolgot a pontifex maximusnak, s megkéri, hogy a szükséges szertartások elvégzése után nevezzen ki valakit, így ki is nevezték Urgulaniát, persze Livia nem mondta meg Lepidusnak vagy Augustusnak, hogy a kinevezéssel Urgulania milyen hatalmat kapott a kezébe. Úgy beszélt az állásról, mint a fő Vesta-szűz tanácsadó-kisegítő szervéről erkölcsi kérdésekben. „A szegény fő Vesta-szűz annyira nem ért a világi dolgokhoz."

Az áldozást rendszerint valamelyik konzul házában tartották, de most áttették Augustus palotájába, mert ő magasabb rangú volt a konzuloknál. Ez igen kényelmes volt Urgulaniának, aki a szobájába hívatta a nőket. A szobát úgy rendezték be, hogy már a belépésnél félelmet keltett. Itt aztán a legszörnyűbb esküvésekkel kötelezte őket, hogy mondják meg az igazat, és amikor meggyónták, elküldte őket, hogy egyedül döntsön a büntetés felett. Livia, aki az egyik függöny mögött tartózkodott, erre előjött, és megmondta az ítéletet. Remekül mulattak ezen a játékon, amely különben Líviát sok hasznos értesüléssel látta el, és segítséget szolgáltatott terveihez.

Mint a Jóság Istennőjének gyóntató anyja, Urgulania törvényen felülinek tartotta magát. Később el fogom mondani, hogy amikor az egyik szenátor, akinek sok pénzzel tartozott, az adósok törvényszéke elé idéztette őt, nem volt hajlandó eleget tenni az idézésnek, és adósságát Livia fizette ki, hogy a botrányt elkerülje. Szörnyű öregasszony volt, nyúlszájjal és lámpakorommal feketített hajjal, s igen sokáig élt. Fia, Silvanus nemrégen konzul volt, és egyike azoknak, akiket Aemilius megkörnyékezett az összeesküvés idején. Silvanus egyenesen Urgulaniához ment, és közölte vele Aemilius szándékát. Urgulania értesítette Líviát, és Livia megígérte, hogy az értékes

értesülés jutalmaképpen Silvanus leányát, Urgulanillát férjhez adja hozzám, és így bevezeti őket a császári családba. Urgulania Livia bizalmasa volt, és meglehetősen biztos volt abban, hogy nagybátyám, Tiberius lesz a következő császár, nem Postumus, noha ő volt Augustus legközelebbi örököse, így ez a házasság még nagyobb kitüntetés volt, mint amilyennek tűnt.
Sohasem láttam eddig Urgulanillát. Senki sem látta. Tudtuk, hogy egy nagynénjénél Herculaneumban lakik, ahol Urgulaniának birtoka van, de a kislány sohasem jött Rómába, még látogatóba sem. Úgy gondoltuk, hogy törékeny, beteges kislány. De amikor Livia levelet írt nekem a maga szokásos, kegyetlen rövidségével, hogy a családi tanács eldöntötte: el kell vennem feleségül Silvanus Claudius leányát, ez a házasság jobban illik hozzám, mint a két előbbi, amit terveztek, rögtön gyanakodtam, hogy Urgulanillával sokkal nagyobb baj van, mint egyszerű betegeskedés. Nyúlszája lesz, vagy elcsúfított arca? Bizonyára valami olyan, ami lehetetlenné tette. Talán éppen olyan nyomorék, mint jómagam. Ezt nem is bánnám. Lehet, hogy nagyon kedves lány, csak félreértik. Lehetséges, hogy sok közös vonásunk lesz. Persze nem lesz olyan, mintha Camillát vettem volna feleségül, de legalább jobb lehet, mint az Aemiliával való házasság.
Már kiválasztották a napot is az eljegyzésünkre. Germanicustól érdeklődtem Urgulanilla felől, de ő éppoly keveset tudott, mint én, és látszott rajta, szégyelli magát, mert beleegyezését adta anélkül, hogy gondosan tudakozódott volna előtte. Igen boldog volt Agrippinával, és azt akarta, hogy én is boldog legyek. Nos, elérkezett a nap, az a bizonyos „szerencsés” nap, újra felvettem díszruhámat, és vártam a családi oltárnál, hogy menyasszonyom megérkezzék. „A harmadik kísérlet mindig szerencsés szokott lenni”, mondta Germanicus, „biztos vagyok benne, hogy szép, hogy kedves, hogy éppen neked való”. Hogy nekem való volt-e? Hát életemben sok kegyetlen tréfát űztek már velem, de azt hiszem, ez volt a legkegyetlenebb. Urgulanilla – hogy rövid legyek – méltó nevet viselt, mert neve latinul azt jelentette, hogy Herculanilla, Hercules lánya. Csakugyan, fiatal nőstény Hercules volt. Noha csak tizenöt éves volt, magassága csaknem hét láb volt, és még mindig növekedett, arányai megfeleltek magasságának, életemben még nem láttam emberen olyan nagy kezet és lábat, mint amilyen neki volt. Vonásai rendesek voltak, de durvák, és szinte állandóan utálkozó arcot vágott. A háta hajlott volt. Éppoly lassan beszélt, mint nagybátyám Tiberius – akire különben hasonlított is. (Arról is beszéltek, hogy valójában az ő lánya.) Műveletlen, tehetségtelen, unalmas lány volt. És furcsa, hogy amikor megláttam, rögtön arra gondoltam, ez a nő képes a legerőszakosabb gyilkosságra, igen gondosan leplezni fogom hát, hogy mennyire visszataszító számomra, nem fogok neki alkalmat adni, hogy meggyűlöljön. Mert ha

meggyűlöl, életem többé nincs biztonságban. Meglehetősen jó színész vagyok, és noha a szertartás ünnepélyességét megtörték a suttogott tréfák és vihogások, Urgulanilla nem hibáztathatott engem. A szertartás végével Lívia és Urgulania elé hívtak bennünket. Amikor az ajtó becsukódott, és szemben álltunk velük – jómagam idegesen és remegve, Urgulanilla nyugodtan, roppant terjedelmével, hatalmas öklét nézegetve –, a két gonosz nagyanya ünnepélyes hangulata elszállt, és leküzdhetetlen kacagásba törtek ki. Én még egyiket sem hallottam nevetni életemben, és nevetésük megfélemlített. Nem tisztességes, egészséges nevetés volt, de pokoli zokogás és sikoltozás, mintha csak két részeg öreg prostituált élvezne végig egy keresztrefeszítést. „Ó, ti két szépség!" – zokogta végül Livia, megtörülve szemét. „Mit nem adnék érte, ha láthatnálak benneteket együtt az ágyban, a nászéjszakátokon! A legmulatságosabb jelenet volna Deucalion árvize óta!"
– És mi történt azon a híres napon olyan különlegesen mulatságos? – kérdezte Urgulania.
– Hát nem tudod? Az isten az egész világot elpusztította árvizével, kivéve Deucaliont és családját és néhány állatot, amelyek egy hegy tetejére menekültek. Nem olvastad Aristophanes Özönvízét? Kedvenc darabom. A Parnassuson játszódik. Különböző állatok gyűlnek össze, sajnos azonban minden fajtából csak egy, és mindegyik fajtája utolsó életben maradt tagjának tartja magát. De hogy a föld újra benépesüljön, össze kell házasodniuk, minden nehézség és erkölcsi ellenvetés ellenére. Deucalion a nőstény elefántot hozzáadja a hím tevéhez.
– Teve és elefánt! Remek! – vihogta Urgulania. – Nézd Tiberius Claudius hosszú nyakát, csontos testét és hosszú hülye arcát. És az én Urgulanillám nagy lábát, roppant fülét és kis disznószemét! Hahaha! És mi lesz az ivadékuk? Zsiráf! Hahaha!
– A darab nem viszi ennyire, Iris megjelenik a színpadon, és bejelenti, hogy az Atlas hegyén is vannak állatok, így aztán a furcsa nászéjszaka elmarad.
– Nagyon csalódottnak látszott a teve?
– Ó, nagyon, nagyon.
– És az elefánt?
– Az elefánt csak morgott.
– Megcsókolták egymást búcsúzáskor?
– Aristophanes ezt nem mondja meg, de minden bizonnyal csókolóztak. Na, gyertek, kis bestiák, csókoljátok meg egymást.
Én hülyén mosolyogtam, Urgulanilla morgott.
– Csókoljátok meg egymást, ha mondtam – szólt Lívia.
Így hát megcsókoltuk egymást, és a két öregasszony hisztérikus röhögése újból elkezdődött. Amikor kiértünk a szobából, odasúgtam

Urgulanillának:
– Sajnálom, nem az én hibám.
Nem felelt, csak morgott.
Még egy jó év volt hátra a voltaképpeni házasságunkig, mert a család úgy döntött, hogy csak tizenöt és fél éves koromban lehetek nagykorú, és addig még sok minden történhet. Bár csak jönne az az Iris!
De nem jött. Postumusnak is megvoltak a maga bajai. Ő már nagykorú lett, és néhány hónap múlva Domitia is házasuló korba jut. Az én szegény Postumusom még mindig szerelmes volt Livillába, noha az már férjhez ment. De mielőtt folytatnám a történetet Postumusszal, el kell mondanom találkozásomat az „Utolsó Rómaival”.

KILENCEDIK FEJEZET

Polliónak nevezték, s egy héttel az eljegyzésem után ismertem meg. Éppen az Apolló-könyvtárban olvasgattam, amikor odaérkezett Livius és egy kis, gyorsmozgású öregúr szenátori tógában. Livius éppen ezt mondta:
– Úgy látszik, fel kell hagynunk a reménnyel, hogy megtaláljuk, ha csak… No, hiszen itt van Sulpicius! Ha valaki, ő tudni fogja. Jó reggelt, Sulpicius. Egy szívességet szeretnék kérni Asinius Pollio és a magam számára. Egy könyvet keresünk, mégpedig Polemocles jegyzeteit Polybius Katonai taktika című könyvéről. Úgy emlékszem, hogy láttam itt valahol, de a katalógusban nem találom a címét, és az itteni könyvtárosok nem tudnak semmit.
Sulpicius rágta egy ideig a szakállát, aztán megszólalt:
– Rosszul emlékszel a nevére. Polemocrates volt a neve, és nem görög, hanem zsidó. Emlékszem, hogy tizenöt évvel ezelőtt láttam a legfelső polcon, a negyedik ablak mellett, és a címe ez volt: „Tanulmány a taktikáról.” Mindjárt elhozom. Ekkor Livius meglátott engem.
– Szervusz barátom, hát hogy vagy? Ismered a híres Asinius Polliót?
Üdvözöltem őket, és Pollio megkérdezte:
– Mit olvasol, fiam? Biztos valami szennymunkát, mert olyan szégyenkező arccal rejtegeted. Manapság a fiatalemberek csak szennyet olvasnak. – Most Liviushoz fordult. – Fogadok tíz aranyba, hogy valami nyomorult szerelmi könyvet, vagy hasonló hülyeséget olvas.
– Tartom a fogadást – mondta Livius –, a fiatal Claudius nem afféle fickó. Nos, Claudius, melyikünk nyert?
Pollio felé fordultam, és eldadogtam:
– Örömmel közlöm, uram, hogy vesztettél. Pollio dühösen rám förmedt.
– Mit mondasz? Örülsz, hogy vesztettem? Illik így beszélni egy öreg emberrel, aki méghozzá szenátor is?

– Minden tiszteletem mellett mondtam, uram, örülök, hogy vesztettél. Nem szeretném, ha ezt a könyvet szennynek neveznéd, te írtad ugyanis a polgárháborúkról, és ha szabad dicsérnem, remek könyv.
Pollio arckifejezése megváltozott. Ragyogott, vigyorgott, kihúzta erszényét, és átadta az aranyakat Liviusnak. Livius, akivel úgy látszik, ilyen állandó baráti-ellenséges viszonyban volt – ha megértik, hogy mit akarok ezzel mondani –, tettetett komolysággal visszautasította:
– Drága Pollio, nem fogadhatom el a pénzedet. Csakugyan igazad volt, ezek a fiatalemberek manapság csupa szennyet olvasnak. Kérlek, egy szót se többet. Belátom, hogy vesztettem, íme, a tíz arany, fogd és tedd el.
Pollio most hozzám fordult:
– Nos, nem tudom, ki vagy, de úgy látszik, hogy eszes kölyök vagy. Olvastad barátunk, Livius munkáit? Hozzád fordulok, hogy azok nem szennyesebb munkák-e az enyéimnél?
– Nos, legalábbis könnyebb őket olvasni – mondtam mosolyogva.
– Könnyebb? Hogy érted ezt?
– Az ókori Róma emberei úgy viselkednek és úgy beszélnek könyveiben, mintha most élnének.
Pollio arca felragyogott:
– Itt megfogott téged, barátom Livius, mégpedig a leggyengébb oldaladon. A hét évszázad előtti rómaiakat lehetetlenül modern indokokkal, szokásokkal és beszédmodorral ruházod fel. Igaz, nagyon olvasmányos, amit írsz, de nem történelem.
Mielőtt folytatnám a beszámolót erről a társalgásról, néhány szót kell szólnom az öreg Pollióról, aki Augustusi is beleértve kora legtehetségesebb embere volt. Közeledett a nyolcvanhoz, de szellemi ereje teljében volt, és látszólag egészsége is felvehette a versenyt bármelyik hatvanéves emberével. Julius Caesarral együtt átkelt a Rubiconon, és vele harcolt Pompejus ellen, később pedig nagyapám, Marcus Antonius alatt szolgált, persze még az Augustusszal történt összeveszés előtt, konzul volt, kormányzó Hispániában és Lombardiában, a Balkánon nagy győzelmet aratott, bizalmas barátja volt Cicerónak és pártfogója olyan költőnek, mint Vergilius és Horatius. Mindezeken kívül nagy szónok és népszerű drámaíró. De jobb történetíró volt, mint drámaíró vagy szónok, mert rajongó szerelmese volt az igazságnak, amelyet sohasem rendelt alá puszta irodalmi formáknak. A balkáni hadjárat zsákmányából közkönyvtárat létesített, az első könyvtárat Rómában. Most már két másik is volt, az egyik, amelyikben éppen tartózkodtunk, és egy másik, amelyet nagyanyám, Octavia után neveztek el. De Pollióé kiemelkedett a kettő fölött.
Sulpicius most megtalálta a könyvet, mire köszönetet, mondtak neki, és folytatták a vitát.

Livius: Az a baj Pollióval, hogy amikor történelmet ír, úgy érzi, el kell fojtania minden finomabb, minden költőibb érzését, és személyeit lelkiismeretes unalmassággal mozgatja. Amikor beszédet ad a szájukba, megtagad tőlük minden szónoki képességet.
Pollio: A költészet költészet, a szónoklás és a történelem történelem, és nem lehet őket összekeverni.
Livius: Nem lehet? Hát én tudom. Azt akarod mondani, ne írjam meg valaminek a történetét, mert maga a téma eposzi, tehát költői, vagy azt, hogy egy nagy csata előestéjén ne adjak valamelyik tábornok szájába lelkesítő beszédet csupán azért, mert akkor már nem történelmet írok, hanem beszédet?
Pollio: Igen, pontosan ezt állítom. A történelem igaz beszámoló arról, hogy mi történt, miképpen éltek az emberek és miképpen haltak meg, mit tettek és mit mondottak. Az epikus téma csak megzavarja a feljegyzéseket. Ami pedig tábornokaid szónoklatait illeti, ezek szónoklástani remekművek lehetnek, de átkozottul történelmietlenek. Nemcsak semmi alapjuk nincs, hanem hamisak is. Én több csata előtti beszédet hallottam, mint a legtöbb ember, és noha a tábornokok, akik elmondották, különösen Julius Caesar és Marcus Antonius, kitűnő szónokok voltak, de egyben túlságosan jó katonák ahhoz, hogy szónoklási fogásokkal éljenek katonáik előtt. Nem szónokoltak katonáikhoz, hanem egyszerűen beszéltek hozzájuk. Milyen beszédet mondott Julius Caesar a pharsaliai csata előestéjén? Könyörgött nekünk, hogy gondoljunk feleségünkre és gyermekeinkre. Róma szent templomaira és régi hadjárataink dicsőségére? Az istenekre mondom, nem! Egyszerűen felmászott egy fenyőfatönkre, jókora tormával az egyik kezében, a másikban pedig egy darab kemény katonakenyérrel, és eltréfálkozott velünk falatozás közben. Nem finom tréfákat adott közre, hanem igazi katonatréfákat. És közben mulatságos mozdulatokat tett a tormával. Természetesen állandóan Pompejusról tréfált, és csak a végén említette a csatát: „Szegény öreg Pompejus. Julius Caesarral és embereivel akar kikezdeni? Micsoda esélyek!”
Livius: Ezt nem írtad bele a történelmedbe.
Pollio: A nyilvánosság számára készült kiadásba nem írtam bele. Nem vagyok bolond, de ha kölcsön akarod kérni a magánhasználatra készült „Kiegészítést”, amelynek írásával éppen most készültem el, benne megtalálhatod. De úgy sem fog eszedbe jutni, inkább elmondom a többit. Caesar remek mimikájú ember volt, elmondotta Pompejus búcsúbeszédét, mielőtt kardjába dőlt volna. Ebben az esetben a hatalmas torma volt a kard, a végét már leharapta. Pompejus nevében a halhatatlan isteneknek panaszkodott, hogy engedi a gonoszt győzni az erényes felett. Hogy röhögtek a katonák! „És mondjátok, nem igaz-e” folytatta Caesar, „annak ellenére, hogy Pompejus mondja? Tagadjátok ezt, ti átkozott, kéjelgő dögök?” És ezzel a fél tormát

közébük vágta. Ha hallottad volna, mennyire röhögtek. Micsoda katonák voltak ezek. Emlékszel arra a nótára, amit a gall győzelemről énekeltek? Valahogy így kezdődött: „Hazahozzuk a ribancok kopasz veszedelmét, rómaiak, zárjátok jól el asszonyaitokat!”
Livius: Drága Pollióm. Nem Caesar erkölcseiről beszélgettünk, hanem a leghelyesebb történetírási módról.
Pollio: Igazad van. Értelmes fiatal barátunk a te módszeredet bírálta, mégpedig könnyed stílusod dicséretének tiszteletre méltó leple alatt. Tudsz-e, fiam, még további vádakat a nemes Livius ellen?
– Ugyan, uram ne piríts rám – szóltam. – Én nagy csodálója vagyok Livius munkáinak.
Pollio: Az igazat, fiam. Rajtakaptad-e Liviust valami történelmi tévedésen? Úgy tűnsz nekem, mint aki rengeteget olvas.
– Én nem merészelem…
Pollio: Csak merészeld. Biztosan tudsz valamit.
Így hát kiböktem: – Csakugyan van valami, ami gondolkozóba ejt, elismerem, mégpedig Lars Porsena története. Livius szerint Porsena nem tudta bevenni Rómát, először mert Horatius Cocles hősi magatartása a hídnál megakadályozta, és másodszor mert kétségbeejtette Scaevola meglepő bátorsága. Livius elmondja, hogy Scaevola, miután elfogták, mert merényletet kísérelt meg Porsena ellen, kezét az oltár lángjába dugta és megesküdött, hogy hozzá hasonló háromszáz római fogadalmat tett, hogy végez Porsenával. Így aztán Lars Porsena békét kötött. De én láttam Lars Porsena labirintus síremlékét Clusiumban, és van ott egy fríz, amelyen rómaiak haladnak ki a város kapuján, mégpedig iga alatt vezetik őket. Egy etruszk pap pedig ollóval vágja le az atyák szakállát, és még a halicarnassusi Dionysios is, aki baráti érzelemmel viseltetett irántunk, elismeri, hogy a szenátus elefántcsonttrónust, királyi pálcát és arany koronát szavazott meg Porsenának, ami nem jelent kevesebbet, mint hogy uralkodói tiszteletet adtak neki. Így talán Lars Porsena mégiscsak elfoglalta Rómát Horatius és Scaevola ellenére. És a capuai Aruns pap, állítólag az utolsó ember, aki érti az etruszk feliratokat, azt mondta nekem a múlt nyáron, hogy etruszk feljegyzések szerint nem Brutus űzte el Rómából a Tarquiniusokat, hanem Porsena, és hogy Brutus és Collatinus, az akkori két első konzul, egyszerűen a Porsena által kinevezett adószedők voltak.
Livius méregbe jött. – Meglepsz, Claudius! Nem tiszteled a hagyományokat, hogy hiszel ősi ellenségeink hazugságainak, amelyekkel nagyságunkat akarták bemocskolni?
– Csak kérdeztem – feleltem alázatosan –, hogy mi történt voltaképpen?
– Nos, Livius – mondta Pollio –, felelj a fiatal diáknak. Mi történt valójában?

Livius: Majd máskor. Ne térjünk el a tárgytól, arról beszéltünk, mi a történetírás leghelyesebb módja. Claudius barátom, látom, hogy becsvágyaid vannak ezen a téren. Közülünk, két öreg közül, melyiket választod mintaképnek?
– Nagyon megnehezítitek a fiú dolgát, ti féltékeny fickók – vágott közbe Sulpicius. – Milyen feleletet vártok tőle?
Pollio: Az igazság egyikünket sem fogja megsérteni. Először az egyikre, majd a másikra néztem, végül megszólaltam.
– Azt hiszem, Polliót választanám. Minthogy bizonyára nem tudok szert tenni Livius ihletett irodalmi tehetségére, mindent el fogok követni, hogy utánozzam Pollio pontosságát és szorgalmát.
Livius morgott valamit, és éppen el akart menni, de Pollio visszatartotta. Amennyire lehetett, elleplezte örömét, és azt mondta:
– De Livius, csak nem irigyelsz tőlem egyetlen kis tanítványt, amikor neked szerte a világon seregestül vannak tanítványaid. Mondd, fiam, hallottál a cadizi öregúrról? Nem, egyáltalában nem disznó történet. Valójában szomorú tréfa. Eljött gyalog Rómába, hogy mit lásson ott? Nem templomokat, színházakat vagy szobrokat vagy tömegeket vagy üzleteket vagy a szenátus épületét, nem. Egy férfiút akart látni. Mely férfiút? Azt-e, akinek a feje a pénzeken van? Nem, nem. Nagyobbat annál. Senki mást nem akart látni, mint barátunkat, Liviust, akinek munkáit állítólag szóról szóra betanulta. Meglátta, tisztelgett előtte, és egyenesen visszament Cadizba, ahol-ahol azonnal meghalt; túlságosan sok volt számára a nagy illúzió elvesztése és a hosszú gyalogút.
Livius: De az olvasóim legalább igazi olvasók. Tudod-e fiam, hogyan tett szert hírnevére Pollio? Nos, őkelme gazdag ember, szép nagy háza van és meglepően jó szakácsa. Meghív magához egy sereg irodalmárt, tökéletes vacsorát szolgáltat fel nekik, és utána mintha véletlenül történne, kezébe veszi történelme legutóbbi kötetét. Alázatosan megszólal: – Uraim, van itt néhány fejezet, amely felől nem vagyok biztos. Igen keményen dolgoztam rajtuk, de még mindig hiányzik belőlük a végleges átsimítás. Remélem, hogy ti majd megadjátok. Engedelmetekkel… – erre elkezd olvasni. Senki sem figyel valami nagyon. Mindenkinek tele a gyomra, és mindenki arra gondol: ez a szakács valóságos zseni. Milyen kitűnő volt a töltött galamb azzal a pikáns mártással és az édességek… és az az afrikai rostonsült… kitűnő… Mikor ettem ilyen jól utoljára? Azt hiszem, Pollio legutóbbi felolvasásakor. Ó, itt jön a rabszolga újra a borral. Milyen kitűnő ciprusi bor. Polliónak igaza van, ez a legjobb bor az egész piacon. Közben Pollio kellemes hangja szakadatlanul hallatszik, közbe-közbe alázatosan megkérdi: – Rendben van ez, uraim? Jó volt ez? – Mire mindenki bizonyára a töltött galambra vagy a borra gondol, és azt mondja: – Remek, egészen elsőrangú, Pollio. Ő pedig olvas tovább, és közben ilyeneket kérdez: – Most álljunk meg egy kicsit. Milyen

kifejezést használjak, írjam-e azt, hogy a visszatérő követek lázadásra beszélték rá a törzset, vagy azt, hogy lázadásra izgatták a törzset? Vagy mondjam talán azt, hogy beszámolóikkal oly módon befolyásolták a törzset, hogy a lázadás elkerülhetetlenné vált? Erre morogni kezdenek. – Használd a befolyásolni kifejezést, igen Pollio, az lesz a jó. – Köszönöm barátaim – mondja erre Pollio –, nagyon kedvesek vagytok. Rabszolga, hozd ide a késemet és a tollárnál. Rögtön megváltoztatom ezt a mondatot, ha megengeditek. – Ezután kiadja a könyvet, és mindegyik vendégének küld egy ingyen példányt. Ezek aztán, amikor barátaikkal csevegnek a fürdőben, ilyeneket mondanak: – Remek egy könyv, nem olvastad? Pollio korunk legnagyobb történetírója, és egyáltalában nem beképzelt. Kisebb stíluskérdésekben kikéri a tanácsot jó ízlésű barátaitól. Például ezt a befolyásolni kifejezést tőlem kapta!
Pollio: Igazad van, a szakácsom túlságosan jó. Legközelebb kölcsönkérem a tiédet és néhány tucat palackot állítólagos falerniusi borodból, és akkor aztán igazi tisztességes bírálatot kapok.
Sulpicius kétségbeesett mozdulatot tett:
– Uraim, uraim, ez már személyeskedés!
Livius már el is indult, de Pollio utána vigyorgott:
– Kedves ember ez a Livius, csak egy baja van, egy betegség, amit paduanitisnek neveznek.
Livius erre megállt és megfordult:
– Mi baj van Paduával? Egy szót sem akarok hallani ellene. Pollio felém fordult, és úgy kezdte magyarázni:
– Tudod, Livius ott született. Valahol az északi tartományokban. Ott van a híres melegvizű forrás. A paduait mindig meg lehet ismerni. Ebben a forró vízben fürödnek, és isznak belőle – tudtommal egyszerre csinálják a kettőt –, mire a víz úgy megváltoztatja őket, hogy minden hitük megtízszereződik. Ha valamiben hittek, a víz hatására olyan erősen hiszik, hogy mindenki mással is el tudják hitetni, így kapta például városuk csodálatos kereskedelmi hírnevét. A takarók és szőnyegek, amelyeket készítenek, egyáltalában nem jobbak a többinél, sőt valójában rosszabbak, mert a helybeli juhok gyapja sárga és durva, de a paduaiak puhának és fehérnek tartják, mint a liba tollat. És ezt elhitették az egész világgal.
Most közbeszóltam, hogy Pollio keze alá játsszak:
– Sárga juh? Ez aztán ritkaság. Mitől van ilyen színük? Pollio: Mert a forrásvízből isznak. Kén van benne. Minden paduai sárga a forrásvíztől és az irigységtől. Nézz csak Liviusra.
Livius lassan közeledett felém:
– A tréfa tréfa, Pollio, és én el is értem, de itt komoly dologról van szó, arról, miképpen kell történelmet írni. Lehet, hogy hibáztam, de melyik történetíró nem hibázott? Tudatosan nem, írtam le valótlanságokat,

ugye ezt elismered? A korai történelmi feljegyzésekből viszont minden legendás jelenetet boldogan beillesztek történetembe, ha az ősi Rómát dicsőítik. Ha részleteiben nem is igaz, igaz a szellemében. Ha ugyanannak a jelenetnek két változatát hallom, azt választom, amelyik közelebb van a tárgyamhoz, és nem mászkálok etruszk temetőkben, hogy egy harmadik leírást találjak, amely mind a kettőnek ellentmond. Mi haszna lenne ennek?
Pollio: Az igazságot szolgálná. Ez is valami, ugye?
Livius: És ha az igazság szolgálata által elismerjük, hogy őseink gyávák, hazugok és árulók voltak, mi lesz akkor?
Pollio: Válaszoljon erre a fiú. Ő csak most kezdi az életet. Nos, fiam, felelj.
Én rögtön belevágtam: – Livius azzal kezdi történetét, hogy siránkozik a modern gonoszság felett, és megígéri, hogy vázolni fogja az ősi erények fokozatos hanyatlását, ami együtt jár a hódítások által szerzett gazdagság növekedésével. Azt mondja, nagyon fogja élvezni a kezdő fejezetek írását, mert közben behunyhatja a szemét a modern idők gonoszsága előtt. De vajon amikor szemet hunyt a modern gonoszság előtt, nem hunyt-e ugyanakkor szemet az ősi gonoszság előtt is?
– Nos? kérdezte Livius összehúzott szemmel.
– Nos – mondtam –, talán nincs is olyan nagy különbség az ő gonoszságuk és a miénk között. Lehet, hogy az egész csak alkalom és terjedelem kérdése.
Pollio: Egyszóval, fiam, ez a paduai nem tudta elhitetni veled, hogy a sárga gyapjú hófehér?
Igen kényelmetlenül éreztem magam. Csak ennyit tudtam mondani: – Nagyobb élvezetem van Livius olvasásából, mint bármelyik más szerzőéből.
Pollio: Óh, igen. Ugyanezt mondta a cadizi öreg is. De mint a cadizi öreg, te is kissé úgy érzed, hogy elvesztetted az illúziódat, mi? Lars Porsena, Scaevola, Brutus és társaik valahogyan megakadtak a torkodon.
– Nem az illúziómat vesztettem el, uram, most már látom, noha azelőtt még nem gondolkoztam ezen, hogy kétféleképpen lehet történelmet írni. Az egyik mód: rábeszélni az embereket az erényes életre, és a másik: kényszeríteni az embereket az igazság megmondására. Az első Livius módszere, a másik pedig a tiéd, uram. És a kettőt talán össze lehetne békíteni.
– Fiacskám, hiszen te kész szónok vagy – mondta Pollio gyönyörködve.
Sulpicius, aki egy lábon állt, és másik lábát a kezében tartotta, ahogy szokta, amikor izgatott volt vagy türelmetlen, szakállát rágicsálva összefoglalta a dolgot: – Igen, Liviusnak mindig lesznek olvasói. Az

emberek imádják, ha egy kedves író rábeszéli őket az ősi erényekre, főleg ha ugyanakkor közli velük, hogy a modern civilizáció lehetetlenné tette az ilyen erények elérését. Míg a puszta igazmondó emberek – „a történelem holttestének kikészítői” (hogy a szegény Catullus epigrammáját idézzem a mi nemes Polliónkról) –, akik csak azt jegyzik fel, ami valójában megtörtént – nos, az ilyenek csak addig tudják lekötni közönségünket, amíg jó szakácsuk van és pincéjük tele ciprusi borral.
Livius most igazán dühbe jött: – Pollio, untat ez a beszélgetés. A fiatal Claudiust itt mindig lassúeszűnek tartották családjának és baráti körének tagjai, de én nem értettem egyet az általános ítélettel egészen a mai napig. Nos, örülj a tanítványodnak. És Sulpicius csak tökéletesítheti az ifjú Claudius észjárásának unalmas voltát. Nincs még Rómában tanító, aki jobban tudna unalmat tanítani, mint ő.
Ezután mondott egy görög aforizmát, amely lefordíthatatlan, Apolló és Pollio nevéből szójátékot csinált, és ezt fordította ellenük. Aztán morogva elment.
Amikor kettesben maradtunk, Sulpicius ugyanis elment keresni a könyvet, Pollio kikérdezett:
– Mondd, ki vagy, fiam? Ugyebár Claudius a neved. Nyilvánvalóan jó családból származol, de én nem ismerlek.
– Tiberius Claudius Drusus Nero Germanicus a nevem.
– Ti istenek! Hiszen Liviusnak igaza van. Mindenki féleszűnek tart téged.
– Igen, a családom szégyell engem, mert dadogok, béna vagyok, és sokat betegeskedem, így aztán nagyon keveset forgók társaságban.
– De hogy féleszű lennél? A legtehetségesebb fiatalember vagy, akivel hosszú idő óta találkoztam.
– Nagyon kedves vagy, uram.
– Dehogy, dehogy. Az istenekre mondom, jól megszúrtad az öreg Liviust ezzel a Lars Porsena dologgal. Livius lelkiismeretlen, ez az igazság. Én mindig rajtakapom. Egyszer megkérdeztem tőle, hogy ugyanannyi baja van-e a réztáblák keresésével a feljegyzések hivatalában, mint nekem. Azt mondta, hogy neki semmi baja sincs ezzel. Kiderült, hogy egyetlenegyszer sem volt ott, tehát egyetlenegyszer sem kísérelte meg, hogy ellenőrizzen valamilyen tényt! És mondd, fiam, miért olvasod történelmemet?
– A perusiai ostrom leírását olvasom most, nagyapám, Lívia első férje ott volt ugyanis. Érdekel az a korszak, különben pedig anyagot, gyűjtök, hogy megírjam apám életrajzát. Nevelőm, Athenodorus ajánlotta a könyvet, azt mondta, hogy igen megbízható. Korábbi nevelőm pedig, Marcus Porcius Cato egyszer azt mondta, hogy tele van hazugságokkal, így hát még jobban hittem Athenodorusnak.
– Igen, Cato nem szeretheti könyveimet. A Catók rossz oldalon

harcoltak. Én is segítettem, hogy nagyapját kiűzzük Szicíliából. De azt hiszem, te vagy az első ifjú történész, akivel valaha találkoztam. A történetírás az öregemberek játéka. Mikor akarsz csatákat nyerni, mint apád és nagyapád?
– Talán öregkoromban.
Pollio felnevetett: – Persze nem látom be, hogy a történész, aki egész életében a katonai taktikát tanulmányozta, ne legyen legyőzhetetlen parancsnok, ha jó csapata, bátorsága és…
– És jó vezérkari tisztjei vannak – vágtam közbe, mivel eszembe jutott Cleon.
– És jó vezérkari tisztjei vannak, igazad van, és közben nem baj, ha életében nem volt pajzs vagy kard a kezében.
Bátorságot vettem, hogy megkérdezzem Polliótól, miért nevezik oly gyakran „az utolsó rómainak". Tetszett neki a kérdés, és rögtön válaszolt:
– Augustus adta nekem ezt a nevet, amikor felkért, hogy csatlakozzam hozzá a nagyapád, Marcus Antonius elleni háborújában. Megkérdeztem tőle, milyen embernek tart, hiszen Antonius egyike legjobb barátaimnak. „Asinius Pollio" mondta ő, „azt hiszem, te vagy az utolsó római. Kár ezt a címet Cassiusnak adni, ennek a gyilkosnak". „És ha én vagyok az utolsó római, kinek a hibája ez? És kinek a hibája lesz, hogyha majd Antoniust is elpusztítottad, rajtam kívül senki sem lesz, aki jelenlétedben fel meri emelni a fejét és vitába merészel szállni veled?" „Nem az enyém" – mondotta Augustus –, „Marcus Antonius üzent hadat, nem én. És amint Antoniust levertem, természetesen visszaállítom a köztársasági kormányformát." Mire én közbevágtam: „Feltéve, hogy Livia nem él a vétójogával."
Az öregúr ekkor megfogta a vállamat.
– Erről jut eszembe. Mondok neked valamit, Claudius. Nagyon öreg ember vagyok, és noha egészségesnek látszom, a végét járom. Három napon belül meghalok, jól tudom. És mielőtt az ember meghalna, furcsa tisztánlátás jut neki osztályrészül. Prófétai módon tud beszélni. Nos, figyelj ide! Akarsz-e hosszú, elfoglalt életet és tisztes öregkort?
– Igen.
– Akkor túlozd sántításodat, dadogj akarattal, tettesd magad gyakran betegnek, add a hülyét, rángasd fejedet és kezedet minden nyilvános és félig nyilvános alkalommal. Ha annyit tudnál, mint amennyit én tudok, azt is tudnád, hogy ez az egyetlen reménységed hosszú életre és esetleges dicsőségre.
Mire felcsillant a szemem:
– Lehet, hogy Livius története Brutusról, úgy értem az első Brutusról nem egészen igaz, de mindenesetre ide alkalmazható. Brutus is féleszűnek tettette magát, hogy képes legyen helyreállítani a nép szabadságát.

– Mit mondasz? A nép szabadságát? Hát te hiszel ebben? Azt hittem, hogy ez a szólam már kihalt a fiatalabb nemzedék köréből.
– Apám és nagyapám hitt benne…
– Igen – vágott közbe élesen Pollio. – Ezért haltak meg.
– Mit mondasz, uram?
– Azt, hogy emiatt mérgezték meg őket.
– Megmérgezték? Kicsoda?
– Hm. Ne oly hangosan, fiam. Nem, nem fogok neveket említeni. De egy biztos bizonyítékát adom annak, hogy nem alaptalan pletykát ismétlek. Azt mondod, hogy apád életrajzát írod?
– Igen.
– Nos, majd meglátod, hogy egy bizonyos ponton túl nem juthatsz tovább. Az a személy, aki megakadályoz benne…
Sulpicius ekkor visszajött, és többet nem beszélgethettünk. Amikor elbúcsúztam Polliótól, félrevont és odasúgta: „Isten veled, kis Claudius. De ne ragadtasd el magadat a népszabadsággal kapcsolatban. Annak még nincs itt az ideje. Az állapotoknak még sokat kell rosszabbodniuk, mielőtt javulhatnának." Aztán emelt hangon folytatta: „És még valamit. Ha halálom után bármikor is észreveszel valami fontos részletet a történelmeimben, amit valótlannak találsz, megengedem neked, sőt felkérlek rá, hogy a toldalékban javítsd ki. Állandóan javítgasd őket. A könyvek, amikor elavulnak, nem alkalmasak másra, mint hogy halakat csomagoljanak beléjük."
Azt válaszoltam, hogy kitüntető kötelességemnek érzem, amire kér.
Három nap múltán Pollio meghalt. Végrendeletében rám hagyta gyűjteményét a korai latin történelmekből, de ezeket nem adták át nekem. Tiberius nagybátyám azt mondta, tévedés történt, a gyűjteményt neki szánták, de nevünk annyira hasonlít egymásra, hogy félreértés történhetett. Azt a felszólítást pedig, hogy történelemkönyveit javítgassam, mindenki tréfának tartotta, pedig húsz év múlva teljesítettem Polliónak adott ígéretemet. Rájöttem, hogy igen szigorúan írt Ciceróról, erről a hiú, felületes, félénk emberről, és noha nem találtam hibásnak ellenszenvét, szükségesnek tartottam rámutatni, hogy Cicero nem volt áruló, mint ahogy Pollio beállította. Pollio ezt az állítását Cicero egyik levelére alapozta, amelyről kiderítettem, hogy csupán Claudius Pulcher hamisítványa volt. Cicero magára haragította Claudiust, amikor tanúskodott ellene egy ügyben. Ez a Claudius egyike volt a rossz Claudiusoknak.

TIZEDIK FEJEZET

[Kr. u. 6] Amikor nagykorú lettem, Augustus rendeletére Tiberius fiává fogadta Germanicust, noha már volt örököse Castor személyében, de ezáltal Germanicus átkerült a Claudius családból a

Julius családba, így hát én lettem a Claudius család idősebb ágának feje, elvitathatatlanul az én tulajdonomba került minden pénz és birtok, ami apám után maradt. Én lettem anyám gyámja – mert soha többé nem ment férjhez –, amit ő nagy megaláztatásnak érzett. Még szigorúbban bánt velem, mint azelőtt, ámbár minden üzleti okiratot nekem kellett aláírnom, és én voltam a család papja. Nagykorúsági szertartásom furcsa ellentétben volt Germanicuséval. Éjfélkor öltöttem magamra férfiruhámat, és minden kíséret vagy szertartási menet nélkül hordszéken a Capitoliumra vittek, ahol megáldoztam, és aztán visszavittek az ágyamba. Germanicus és Postumus el akart jönni, de Livia, hogy minden feltűnést elkerüljön, és hogy minél jobban megalázzon engem, azon az éjszakán lakomát rendezett a palotában, amelyen Germanicusnak és Postumusnak részt kellett vennie.
Amikor feleségül vettem Urgulanillát, hasonló volt az eset. A legtöbben csak a házasságkötés utáni napon értesültek róla. A szertartás rendben folyt le. Urgulanilla sáfrányszín cipője, lángszín fátyla, a szent sütemény elfogyasztása, a két szék, amelyet báránybőrrel takartak le, a három pénzdarab, amelyet neki adtam – minden szabályszerű volt, kivéve, hogy elhagytuk a fáklyásmenetet és hogy az egész szertartást elsietve végezték. Nehogy férje házának küszöbén az első alkalommal elbotoljék, a római menyasszonyt mindig átemelik a küszöbön. A Claudius családnak az a két idősebb tagja, aki a szertartásos emelést végezte, nem tudott megbirkózni Urgulanilla súlyával. Az egyikük elcsúszott a márványon, és Urgulanilla nagy puffanással leesett, magára rántva a két öreget. El sem lehet képzelni ennél baljóslatúbb házassági előjelet. És mégis, valótlant állítanék, ha azt mondanám, hogy boldogtalan házasság volt. Hiányzott közöttünk ugyanis az a kapcsolat, amely a boldogságot vagy boldogtalanságot lehetővé tette volna. Eleinte együtt aludtunk, mert úgy látszott, hogy ezt elvárják tőlünk, és néha még nemi kapcsolatunk is volt – első tapasztalatom a nemi élet terén –, minthogy ez is a házasélet egy részének tűnt fel előttünk, de minden szenvedély vagy vonzalom hiányzott viszonyunkból. Én mindig a lehető legtapintatosabb és legudvariasabb voltam vele szemben, amit ő közönnyel jutalmazott, nem is várhattam tőle többet. Három hónappal esküvőnk után teherbe esett, és megszületett Drusillus nevű fiam, akivel szemben sohasem éreztem akár egy fikarcnyi apai érzést. Dacosságában nővéremre, Livillára ütött, és jellemének többi részében Urgulanilla fivérére, Plautiusra hasonlított. Nemsokára be fogok számolni Plautiusról, akit Augustus erkölcsi mintaképemül jelölt ki.
Augustus és Livia megszokta, hogy minden fontosabb határozatot, akár családi, akár állami ügyekkel kapcsolatban, írásba foglalt. Rendszerint leveleket írtak egymásnak. A haláluk után hátramaradt levelezésből néhányat lemásoltam, hogy megvilágítsam Augustus

álláspontját velem kapcsolatban. Az első másolatom esküvőm előtt három évvel írott levélről szól:
„Drága Líviám, fel akarok jegyezni valami furcsa dolgot, ami ma történt. Alig tudom mivel magyarázni. Athenodorusszal beszélgettem, és történetesen megjegyeztem: »Félek, hogy a fiatal Tiberius nevelése fárasztó feladat, úgy látszik, napról napra rosszabb külsejű, idegesebb és butább lesz.« Athenodorus így válaszolt: »Ne ítéld el a fiút, uram, felületesen. Igen érzékeny, sokat szenved a tudattól, hogy a család csalódott benne, és attól is, hogy oly gyakran megalázzák, de arról, hogy tehetségtelen, igazán nem lehet beszélni. Akár hiszed, uram, akár nem, sok örömem van a társaságából, ugye, még sohase hallottad szónokolni?« »Szónokolni?« kérdeztem nevetve. »Igen, szónokolni« felelte Athenodorus. »Teszek egy ajánlatot. Adj fel valamilyen tárgyat egy szónoklathoz, és egy fél órán belül gyere vissza, és hallgasd meg, hogy mire vitte. De mindenesetre rejtőzz el egy függöny mögött, különben nem fogsz figyelemre méltót hallani.« Tárgyul feladtam a rómaiak germániai hódításait, és amikor egy fél óra múltán a függöny mögött hallgatóztam, életem egyik legnagyobb meglepetése ért. Claudiusnak kisujjában voltak az összes fontos adatok, igen jól építette fel a beszédét, a részleteket jól rendezte el, sok eredeti ötlettel fűszerezte az előadottakat, és ami fő, remekül uralkodott a hangján, és egyáltalában nem dadogott. Az istenek sújtsanak agyon azonnal, ha nem volt érdekes és tanulságos a szónoklata! De hogy egy fickó, akinek a mindennapi társalgása olyan reménytelenül buta, miképpen tud ilyen rövid gondolkozási idő alatt ilyen kitűnő stílusú érdekes beszédet összeállítani: egészen érthetetlen előttem. Athenodorust figyelmeztettem, ne említse, hogy ott voltam, vagy hogy mennyire meglepődtem, de kötelességemnek tartom, hogy értesítselek erről a dologról. Azt hiszem, a jövőben alkalomadtán meg kellene engedni, hogy a fiatal Tiberius Claudius velünk vacsorázzon, amikor kevés vendég van, azzal a feltétellel, hogy nyitva tartja a fülét, és nem nyitja ki a száját. Ha valóban van remény, mint ahogy én hiszem, hogy ebből a fiúból a család felelős tagja lesz, akkor fokozatosan hozzá kellene szoktatni, hogy a vele társadalmilag egyenrangú emberekkel érintkezzék. Nem lehet állandóan elzárva tartani szabadosaival és nevelőivel. Természetesen igen eltérőek a vélemények szellemi képességeire vonatkozóan. Nagybátyja, Tiberius, anyja, Antónia és nővére, Livilla egyhangúlag gyengeelméjűnek tartják, a másik oldalon pedig Athenodorus, Sulpicius, Postumus és Germanicus esküsznek, hogy igen eszes és értelmes fiú, ha akarja, de az idegesség hamar kihozza a sodrából. Ami pedig engem illet, ismétlem, nem tudom, melyik pártra álljak.”
Livia erre így felelt:
„Drága Augustusom! A meglepetés, amely a függöny mögött ért, nem

volt sem nagyobb, sem kisebb, mint az, amely egykor bennünket ért, amikor az indiai követ levette a selyemleplet az aranykalitkáról, amelyet az indiai nagykirály küldött nekünk, és életünkben először megláttuk azt a papagáj nevű madarat smaragdszínű tollaival és rubintos nyakörvével, és meghallottuk, amint elkiáltja: »Üdv Caesar, a haza atyja!« Nem a kifejezés okossága lepett meg bennünket, mert hiszen bármelyik kisgyerek el tud ennyit mondani, hanem az a tény, hogy egy madár szólalt meg. És ugyebár, badarság volna egy papagájt a szellemességéért dicsérni, hogy ilyen ide illő szavakat használt, mert hiszen az értelmüket egyáltalában nem tudta. Az elismerés azé a férfiúé, aki hihetetlen türelemmel beidomította a madarat, hogy ezt és más dolgokat elismételjen. Tudjuk, hogy máskor a papagáj mindenféle badarságokat ismétel, és ezért be kell takarni a kalitkáját, így van ez Claudiusszal is, noha az összehasonlítás sértő egy olyan kétségtelenül szép madárra nézve, mint a papagáj. Amit hallottál, kétségkívül olyan szónoklat volt, amelyet kívülről bemagolt. Végül is a római hódítások Germániában igen kézenfekvő szónoklási tárgy, és valószínű, hogy Athenodorus bemagoltatott vele egy tucat hasonló mintaszónoklatot. Érts meg, nem azt akarom mondani, hogy nem örülök ennek a hírnek, mert látszik, hogy Claudius tanulékony, sőt nagyon örülök.
Híred például többek között azt jelenti, hogy nagy türelemmel betaníthatjuk a házassági szertartás részleteire. De amit arról írsz, hogy velünk vacsorázzék, az nevetséges. Nem vagyok hajlandó ezzel a fickóval egy szobában enni: bizonyára emésztési zavaraim támadnának.
Ami pedig azokat a tanúkat illeti, akik okossága mellett esküdöznek, vizsgáld csak meg őket egy kicsit közelebbről. Germanicus gyermekkorában megesküdött haldokló apjának, hogy kisöccsét védelmezni fogja. Tudod, milyen nemeslelkű Germanicus, aki mintsem hogy megszegje apjának tett esküjét, mindent elkövet, hogy jobb színben tüntesse fel öccsét, remélve, hogy egyszer majd csak megjön az esze. Ugyanilyen világosak Athenodorus és Sulpicius indokai. Ezeket igen jól fizetjük, hogy a fiút neveljék, állásuk révén állandóan a palota körül lebzselhetnek, s úgy viselkedhetnek, mintha titkos tanácsosok volnának. Ami pedig Postumust illeti, már jó néhány hónapja panaszolom ugyebár, hogy egyáltalában nem tudom megérteni ezt a fiatalembert. Véleményem szerint a halál igen rosszindulatú volt, amikor elvitte két tehetséges bátyját, és csak őt hagyta meg számunkra. Igen szeret vitába szállni az idősebbekkel akkor is, amikor nincs szükség vitára, csupán azért, hogy kihangsúlyozza tulajdon fontosságát mint a te egyetlen, életben maradt hímnemű unokádét. Ilyen például, amikor Claudius értelmes voltát bizonygatja. Kimondottan neveletlen volt velem szemben a minap, amikor történetesen megjegyeztem, hogy Sulpicius pusztán az

idejét pocsékolja, amikor a fiú mellett nevelősködik. Postumus erre azt felelte, hogy Claudiusnak sokkal több esze van, mint a legközelebbi hozzátartozói legtöbbjének, amivel azt hiszem, rám célzott! De persze Postumus más kérdés. Pillanatnyilag Claudiusról van szó, és én ismétlem, nem vagyok képes a társaságában étkezni, olyan testi okokból, amelyeket azt hiszem, el fogsz ismerni.
Livia.”

Egy évvel később újra rólam írt Augustus Líviának, aki éppen néhány napot vidéken töltött:
„…Ami pedig a fiatal Claudiust illeti, fel fogom használni távollétedet, hogy minden este meghívjam vacsorára. Bevallom, jelenléte még mindig zavar, de nem hiszem, hogy jót tesz neki, ha állandóan csak Sulpiciusszal és Athenodorusszal vacsorázik. Ezek szakadatlanul könyvekről, irodalomról, történelemről beszélnek, és ámbár kitűnő emberek, társaságuk nem ideális egy őkorabeli és társadalmi állású fiú számára. Őszintén szeretném, ha kiválasztana egy magafajtájú fiatal embert, akinek viselkedését és öltözését utánozná. Azt hiszem, félénksége teszi ezt lehetetlenné. Igaz, hogy a drága Germanicusunkon imádattal csüng, de annyira érzi tulajdon hiányosságait, hogy éppen úgy nem merészeli utánozni, mint ahogy én nem mernék oroszlánbőrben járni, és magamat Herkulesnek nevezni. Ez a szegény fickó igen szerencsétlen, mert fontos dolgokban, amikor nem ideges, mindig kitűnik, hogy milyen nemes jellemű, egyenes szívű…”
Érdemes idézni egy harmadik levelét is, amelyet röviddel házasságom után írt, éppen akkor, amikor Mars-papnak jelöltek.
„Drága Líviám! Tanácsodhoz híven megbeszéltem Tiberiusunkkal, hogy mit tegyünk a fiatal Claudiusszal, amikor megtartjuk a játékokat Mars tiszteletére. Most, hogy nagykorú lett, és Mars papjainak kollégiumába jelöltük, ahol üresedés történt, nem halogathatjuk többé a döntést jövőjével kapcsolatban. Ugye ebben egyetértünk? Ha eléggé ép testű és ép lelkű, akkor végül is el kell ismerni mint a család egyik érdemes tagját – mert véleményem szerint az is, különben nem fogadtam volna örökbe Tiberiust és Germanicust, miáltal ő lett a Claudius-ház idősebb ágának feje –, így hát kézbe kellene őt venni, és ugyanolyan alkalmat kell biztosítani a számára az előrehaladásra, mint amilyent Germanicusnak biztosítottunk. Elismerem, lehet, hogy tévedtem. Javulása a legutóbbi időben nem valami nagyon figyelemre méltó. De viszont ha úgy döntünk, hogy testi fogyatékosságai szellemi fogyatékosságokkal járnak együtt, nem szabad alkalmat adni, hogy rosszindulatú emberek kigúnyolják őt és rajta keresztül bennünket. Ismétlem, minél gyorsabban végleg dönteni kell a fiúról, ha másért nem, azért, mert minden adandó alkalommal újra zavarba fogunk jönni, amikor arról van szó, hogy Claudius teljesítheti-e állampolgári

kötelességeit vagy sem.
Nos, jelenleg arról kell dönteni, hogy mit csináljunk vele a Mars-ünnepségek alkalmával? Nem volna kifogásod az ellen, ha őt nevezném ki a papok étkezőjének felügyelőjévé, persze azzal a feltétellel, hogy minden döntést sógorára, a fiatal Plautius Silvanusra bíz, és csak azt teszi, amire utasították? Sokat tanulhat ilyen módon, és nem teheti magát nevetségessé, ha jól megtanulja a leckét. Természetesen szó sem lehet arról, hogy a Szent Szobor mellett velem üljön az elnöki páholyban, mert a színházban mindenki állandóan arra nézne, és viselkedésének minden furcsasága feltűnne.
A másik kérdés, hogy mit csináljunk vele a latin ünnepségeken? Germanicus az Albanus-dombra megy a konzulokkal, hogy részt vegyen az áldozatban, és úgy tudom, Claudius vele akar menni. Most megint nem tudom, hogy nem teszi-e ott magát nevetségessé. Germanicus el lesz foglalva kötelességeivel, és nem vigyázhat rá állandóan. És ha elmegy oda, a nép kíváncsi lesz, miért nem neveztük ki városi elöljáróvá az ünnepségek idejére, minthogy az elöljárók távol lesznek. Hiszen emlékszel, ezt a tisztséget egymás után odaadtuk Gajusnak, Luciusnak, Germanicusnak, a fiatal Tiberiusnak és Postumusnak, amint nagykorúak lettek, hogy megkapják az első ízelítőt az állami szolgálatból. Talán legfőbb az lesz, ha kijelentjük, hogy beteg, s ezért ugye, erre a tisztségre nem lehet őt kijelölni.
Ha akarod, mutasd meg ezt a levelet Antóniának, biztosíthatom őt is, hogy nemsokára döntünk fia sorsa felől. Lehetetlen helyzet, hogy jogilag fia gyámsága alatt áll.
Augustus.”

Attól eltekintve, hogy első nyilvános szereplésem volt, semmi említésre méltó nem történt. Plautius, ez a hiú kis emberke, elvégzett minden munkát helyettem, meg sem magyarázta, hogyan kell felvágni a húsokat, sem a szabályokról nem beszélt, hogyan kell a papokat ültetni; még válaszra sem méltatott, ha megkérdeztem. Pusztán arra szorítkozott, hogy begyakorolt néhány szólamra és kézmozdulatra, amellyel fogadnom kellett a papokat, és néhány ilyen teendőre a lakoma folyamán, és megtiltotta, hogy ezenkívül egy szót is szóljak. Ez igen kényelmetlenül érintett, mert gyakran igen jól részt tudtam volna venni a társalgásban, és hallgatásom igen rossz benyomást keltett. Magukat a játékokat nem láttam.
Észrevették, hogy Lívia milyen ellenséges megjegyzéseket tett Postumusra? Ettől az időtől kezdve az ilyen megjegyzések egyre gyakoribbak lettek leveleiben, és Augustus, noha eleinte meg akarta védeni unokáját, fokozatosan elismeri, hogy csalódott benne. Azt hiszem, Livia sokkal többet mondhatott Augustusnak, mint amennyit papírra is leírt, mert különben Postumus nem esett volna ki olyan

hamar a császári kegyekből. De azért a levelekben is egyre erősebben Postumus ellen fordult. Először azt jelenti, hogy Tiberius panaszkodott, mert Postumus szemtelen megjegyzést tett a rhodusi egyetemre. Aztán Catóra hivatkozik, aki panaszkodott, hogy Postumus rossz befolyást gyakorol a fiatalabb diákokra, és lehetetlenné teszi a fegyelmezést. Végül előadta Cato bizalmas jelentéseit, azzal a megjegyzéssel, hogy eddig nem mutatta meg, mert remélte, hogy a fiú megjavul. Ezután mogorva természetére tesz gyakran megjegyzést – ez abból az időből származik, amikor Postumus csalódott Livillában, és bánkódott bátyja, Gajus halála miatt. Mikor nagykorú lett, Livia azt ajánlotta, hogy apjának, Agrippának az örökségét ne adják át a fiúnak, mert ez még nagyobb kicsapongásokra adna neki alkalmat, mint amilyenekben most részt vesz. Amikor a katonakorú fiatalemberekkel együtt behívták, egyszerű hadnagyi ranggal vették be a testőrségbe, nem részesült tehát azokban a megkülönböztetett tisztségekben, amelyeket Gajusnak és Luciusnak szó nélkül megadtak. Augustusnak magának is az a véleménye, hogy ez a legbiztosabb módszer vele, nem szabad, hogy újra előálljon az a kényelmetlen helyzet, mint amilyen előállott, amikor a fiatal nemesek Agrippa ellen fordultak Marcellust támogatva, vagy Tiberius ellen Gajust pártolva. A következő levelekből megtudjuk, hogy Postumus ezt zokon vette, közölve Augustusszal ; nem magukért a tisztségekért haragszik, hanem azért, mert a tisztségek megtagadását barátai azzal magyarázzák, hogy a palotában ellenségei vannak.
Ezután komolyabb feljegyzések következnek. Postumus megharagudott Plautiusra, és közlegények és szolgák jelenlétében bedobta egy kútba, de egyikük sem volt hajlandó Liviával közölni összeveszésük okát. Ekkor Augustus maga elé idézte és magyarázatot követelt tőle, de Postumus nem mutatott megbánást, kijelentette, Plautius megérdemelte a hidegfürdőt, amiért engem sértegetett. Ugyanekkor panaszkodik Augustusnak, hogy az örökségét igazságtalanul nem adják ki neki. Livia nemsokára meginti viselkedése miatt, és megkérdi tőle: „Mi mérgezett meg?” Postumus vigyorogva felelt: „Talán valamit tettél a levesembe.” Amikor magyarázatot kért erre a szokatlan tréfára, Postumus tovább vigyorgott, és így felelt: „A leves megmérgezése régi fogás a mostohaanyák körében.” Augustus röviddel ezután értesítést kap Postumus tábornokától, hogy a fiatalember nem barátkozik a többi fiatal tisztekkel, hanem minden szabad idejét a tenger mellett tölti halászva. Emiatt Neptunusnak csúfolják.
Kötelességeim a Mars papjainak kollégiumában nem voltak nehezek, de Plautius állandóan gyámkodott felettem a szertartások idején. Az a sértő megjegyzés, amely miatt Postumus a kútba dobta, csak egy volt a sok közül. Plautius azt mondta, csak Augustus és Lívia iránti

tisztelete akadályozza meg abban, hogy ne köpjön szembe minden alkalommal, amikor hülye és felesleges kérdést intézek hozzája.

TIZENEGYEDIK FEJEZET

[Kr. u. 5] A nagykorúságom és házasságom előtti év igen rossz volt Róma számára. Sorozatos földrengések pusztítottak Itália déli részén és több város romba dőlt. Tavasszal igen kevés eső esett, és a termés szerte az országban meglehetősen silány volt. Közvetlenül az aratás előtt pedig olyan erős viharok dúltak, hogy az a vérszegény termés is tönkrement, amely valahogyan beérett kínjában. Olyan roppant záporok estek, hogy a Tiberis magával ragadott egy hidat, és az alsóvárost hét napig elárasztotta vízzel. Az utcákon csónakon lehetett csak közlekedni. Az éhínség veszedelme egyre fenyegetőbbé vált, mire Augustus megbízottakat küldött Egyiptomba és máshova, hogy búzát vásároljanak. A közraktárak majdnem üresek voltak, mert a múlt évi termés is rossz volt, noha nem olyan rossz, mint az idei. A megbízottak vettek is valamennyi búzát, de igen magas áron, és az, amit vettek, nem volt elégséges. Ezen a télen igen nagy nyomorúság szakadt Rómára annál is inkább, mert a város túlzsúfolódott, az elmúlt húsz év alatt lakossága megduplázódott, és kikötője, Ostia télen egészen megbízhatatlan volt, úgyhogy a keleti búzát szállító hajók néha hetekig nem tudtak kirakodni. Augustus mindent elkövetett, hogy korlátozza az éhínséget. Ideiglenesen száműzött mindenkit, akinek számára megélhetést tudott biztosítani Rómától száz kilométerre vagy még messzibbre, a konzulviselt emberekből pedig élelmiszerkiosztó bizottságot szervezett. Megtiltott minden ünnepi lakomát, még a tulajdon születésnapján is. Igen sok búzát vásárolt Keleten a saját költségén, és legnagyobb részét kiosztotta a szegények között. Mint rendszerint, az éhínség most is zavargásokat vont maga után, a zavargások pedig gyújtogatással végződtek. Egész üzleti negyedeket felgyújtottak éjnek idején az éhhalállal küzdő zavargók, akik a város gazdagabb részeibe jöttek a munkásnegyedből. Augustus hét hadosztályból éjszakai őrcsapatokat szervezett, hogy a hasonló eseményeket megakadályozza. Működésük olyan hasznos volt, hogy mint állandó jellegű rendfenntartó alakulatok később is megmaradtak. A zavargók mindazonáltal roppant károkat okoztak. Körülbelül ebben az időben hoztak be egy új adót, hogy pénzt teremtsenek a germániai háborúkra, ez az adó, a többi adó, az éhínség, a sok tűz és a zavargás annyira felizgatta a népet, hogy nyíltan forradalomról kezdtek beszélni. A középületekre éjnek idején fenyegető tartalmú kiáltványokat szögeztek ki. Mindenki biztosra vette, hogy hatalmas összeesküvés szerveződik a háttérben. A szenátus jutalmat tűzött ki minden olyan értesülésre, amely az összeesküvők vezéreinek

letartóztatásához vezet, mire sokan jelentkeztek, hogy megkapják a jutalmat, és beárulták szomszédaikat, ez persze csak növelte a zavart. Úgy látszik, összeesküvésről csak beszéltek, de az összeesküvést senki nem szervezte. Végül is egyre több rakomány búza érkezett Egyiptomból, ahol sokkal korábban aratnak, mint nálunk, és a feszültség alábbhagyott.
Az éhínség tartamára ideiglenesen száműzöttek között voltak a gladiátorok. Nem voltak sokan, de Augustus úgy gondolta, ha bármilyen zavargástól kell tartani, akkor a gladiátorok valószínűleg veszélyes szerepet fognak játszani a zavargásokban. Elkeseredett egy banda volt ez ugyanis, némelyikük nemes úr volt, akiket adósságaik miatt rabszolgának adtak el. Megvásárlóik megengedték ezeknek, hogy kardvívással keressék meg felszabadításuk árát. Ha egy fiatal úr adósságokat csinált, akár saját hibájából, akár nem, távoli rokonai rendszerint megmentették a rabszolgaságtól, vagy Augustus közbelépett, így ezek az úri gladiátorok olyan férfiak voltak, akiket senki sem tartott megmentésre érdemesnek, és akik természetszerűleg a gladiátorok céhének vezetői lettek, így hát lélektani beállítottságuk is arra mutatott, hogy minden fegyveres lázadásban szívesen elöl járnak.
Amikor a viszonyok megjavultak, a gladiátorokat visszahívták, és elhatározták, hogy a lakosságot jókedvre hangolják. Nagy cirkuszi játékokat rendeznek, gladiátori küzdelmekkel és vadállatokkal Germanicus és az én nevemben, apánk emléke tiszteletére. Livia emlékeztetni akarta Rómát apám nagy diadalaira, és figyelmeztetni Germanicusra, aki annyira hasonlított apjára, és aki nemsokára Germániába fog utazni, hogy nagybátyjának, Tiberiusnak, ennek a másik híres katonának, segítsen a hadvezetésben. A játékok költségeihez anyám és Livia is hozzájárult, de a legnagyobb teher Germanicusra és rám esett. Úgy vélték azonban, hogy Germanicusnak az ő helyzetében több pénzre van szüksége, mint nekem, így anyám kijelentette, a legigazságosabb lesz, ha én kétszer annyival járulok hozzá a költségekhez, mint ő. Én persze mindent örömmel megtettem Germanicusért. De amikor megtudtam a játékok végével, hogy mit költöttünk el, majdnem elszédültem. A játékokat ugyanis a költségre való tekintet nélkül tervezték, és a gladiátori és vadállati mutatványok szokásos költségén kívül valóságos ezüstesőt zúdítottunk a nép közé.
Az Amphitheatrumhoz vezető díszmenetben Germanicus és én, a szenátus külön engedélyével, apánk régi harci kocsijával hajtattunk. Előzőleg áldoztunk emlékének a nagy síremléknél, amelyet Augustus épített a maga számára, és ahova apám és Marcellus maradványait vitette. Elhaladtunk az Appián és apánk emlékműve alatt, amelyen roppant lovasszobra áll. A szobrot ez alkalomból babérral feldíszítették. Északkeleti szél fújt, és az orvosok nem engedték meg,

hogy köpeny nélkül jöjjek, így hát köpeny volt rajtam a cirkuszban, így ültem a kettős elnöki székben Germanicus mellett. Rajtam kívül csak Augustus viselt köpenyt, ő Germanicus másik oldalán, ült. A meleget és hideget ugyanis igen erősen érezte, és telente négy felsőruhát viselt a rendes öltözéken felül. Voltak néhányan, akik bizonyos előjelet láttak az Augustus és köztem levő hasonlatosságban. Ott ültünk Germanicus két oldalán, mindketten köpenyben. Ezenfelül megjegyezték, hogy az Augustus után elnevezett hónap első napján születtem, mégpedig Lyonban, aznap, amikor Augustus felavatott ott egy számára emelt oltárt – vagy legalábbis sok évvel későbben mesélték nekem, hogy annak idején ezt mondták. Livia is a páholyban volt, ebben a különleges kitüntetésben mint apám anyja részesült. Különben a Vesta-szüzekkel szokott volt együtt ülni. A nőket és férfiakat ugyanis rendszerint elkülönítették.

Ez volt az első gladiátori játék, amelyen megengedték, hogy részt vegyek, és méghozzá az elnöki páholyban ültem. Nem csoda, ha nagyon zavarba jöttem. Germanicus végezte az egész munkát, noha úgy tett, mintha kikérné a tanácsomat, amikor valami felett dönteni kellett. Tisztét kitűnően látta el. Mindenki mondta, hogy nagy a szerencsém, mert ez a legnagyszerűbb gladiátori küzdelem, amely valaha az Amphitheatrumban lefolyt. Én sajnos nem tudtam felbecsülni nagyszerű voltát, hiszen első ízben láttam, tehát nem tudtam más régebbivel összehasonlítani. De minden bizonnyal azóta sem láttam jobbat, pedig részt vettem legalább ezren. Livia azt akarta, hogy Germanicus népszerű legyen, mint az apja fia, és nem kímélte a költségeket, hogy a lehető legjobb gladiátorokat szerződtesse. A hivatásos kardvívók rendszerint gondosan vigyáztak arra, hogy egymást komolyabban meg ne sebesítsék, energiájuk legnagyobb részét olyan ütések elhelyezésére fecsérelték, amelyek roppant hangot adtak, de valójában nem fájtak jobban, mint amikor a csepűrágók egymást pufogtatják. Csak ritkán történt, hogy érdemes volt őket figyelni, ha mondjuk váratlanul elfutotta őket a méreg, vagy ha régi haragosok kerültek egymással szembe. Ez alkalommal Livia összehívta a gladiátor céh vezetőit, és megmondta, hogy komoly ellenszolgáltatást vár a pénzéért. Ha nem fognak komolyan küzdeni, akkor feloszlatja a céhet. Már az elmúlt nyáron is túlságosan sok álküzdelmet látott a római nép. Így hát a gladiátorokat a céhmesterek figyelmeztették, ne csókolózzanak a porondon, hanem harcoljanak komolyan, mert különben törlik őket a céh tagjai sorából.

Az első hat összetűzésben egy gladiátort megöltek, egyet oly súlyosan megsebesítettek, hogy még aznap meghalt, egy harmadiknak pedig levágták a karját. A másik három összetűzésben az egyik gladiátor lefegyverezte a másikat, de addigra már a másik lefegyverzett is olyan kitűnően küzdött, hogy Germanicusszal együtt eleget tehettünk a

közönség kérésének, s felfelé fordítottuk hüvelykünket, jelezve, hogy megkegyelmeztünk a bajvívónak. Az egyik győztes egy-két évvel korábban még igen gazdag lovag volt. A szabály megtiltotta, hogy a bajvívók egyforma fegyverekkel küzdjenek. Kardnak kellett lándzsa ellen küzdenie, vagy kardnak harci bárd ellen és így tovább. A hetedik küzdelemben az egyik férfi rendes katonai kardot és régimódi pajzsot viselt, míg ellenfele háromágú szigonyt és rövid hálót tartott a kezében. A kardos bajvívó a testőrség egyik közlegénye volt, akit halálra ítéltek, mert berúgott és megütötte kapitányát. Az ítéletet megváltoztatták, és most a szigonyos, hálós emberrel kellett küzdenie – ez hivatásos bajvívó volt Thessaliából, s az elmúlt öt év folyamán több mint húsz ellenfelét megölte.
Én természetesen a katonával rokonszenveztem, aki sápadtan, remegve jött az arénába, már hosszabb idő óta börtönben ült, és az erős napfény megzavarta. De az egész ezrede vele érzett, mert úgy látszik, a kapitány valami bestiális fickó lehetett. Bajtársai kórusban ordították, szedje össze magát, és védje meg az ezred becsületét. A katona erre kiegyenesedett, és visszaordította, jól van, fiúk, megpróbálom. A katona beceneve Rája volt. Már maga ez a körülmény a pártjára hangolta a közönséget, noha a városban a testőrség meglehetősen népszerűtlen volt. De ha egy Rája megölne egy halászt, az kitűnő tréfa lenne. Egy ember számára, aki életéért küzd, már fél nyereség, ha a közönség a pártján van. A thessaliai, szívós, hosszú karú, hosszú lábú fickó, diadalmasan vonult be rögtön a katona után. Csak bőrtunikát és bőrsipkát viselt. Jókedvű volt, állandóan tréfálkozott az első sorban ülőkkel, mert Lívia ezer aranyat fizet a délutánért, és ötszázzal megtoldja, ha megöli ellenfelét. Együtt haladtak a páholy felé, először Augustus előtt tisztelegtek, aztán Livia előtt, és végül minket köszöntöttek Germanicusszal, mint a játékok közös elnökét a szokásos szólammal: „Üdv, urak, köszöntünk benneteket a halál árnyékában." Viszonoztuk a köszöntést, aztán Germanicus odaszólt Augustusnak:
– Hiszen ez egyike apám veteránjainak. Jól ismerem. A germán harcokban koronát kapott, mert elsőnek mászta meg az ellenség erődítményeit.
– Jó, akkor bizonyára szép küzdelem lesz. De ebben az esetben viszont a hálós férfi legalább tíz évvel fiatalabb, és ennyi idő igen sokat számít egy küzdelemben – mondta Augustus.
Germanicus ekkor jelt adott, megszólaltak a kürtök, és a küzdelem megkezdődött. A Rája keményen megállt a lábán, mialatt a thessaliai körültáncolta. A Rája ugyanis nem volt olyan bolond, hogy könnyen felfegyverzett ellenfele után szaladgáljon, és ezzel kimerítse magát. A thessaliai megpróbálta felmérgesíteni, de a Rája nem hagyta magát. Csak egyszer, amikor a thessaliai túlságosan közel jött, csapott feléje

villámgyorsan a kardjával, mire a padokban harsogva tapsoltak neki. A thessaliai azonban idejében elugrott. A küzdelem egyre élénkebbé vált. A thessaliai hosszú szigonyával gyakran a Rája felé szurkált, aki könnyen kivédte a szúrásokat, de közben egyik szemével állandóan a hálót figyelte, amelyet a thessaliai a bal kezében lóbált.
– Gyönyörű munka – mondta Lívia Augustusnak. – A legjobb hálós játékos egész Rómában, Úgy játszik azzal a katonával, mint macska az egérrel. Láttad, ráboríthatta volna hálóját, és leszúrhatta volna, de nem akarja, hogy gyorsan befejeződjék a küzdelem.
– Igen – mondotta Augustus –, félek, a katona sorsa megpecsételődött. Kár volt iszákosságra adni a fejét.
Augustus alig mondta ezt ki, amikor a katona félreütötte a szigonyt, előreugrott, és kardjával felhasította a thessaliai bőrtunikáját. A thessaliai egy pillanat alatt elugrott, és menekvés közben hálóját a katona arcába vágta. A katona szerencsétlenségére a háló egyik kis ólomnehezéke szemen találta, amivel pillanatnyilag megvakította. Most lassította iramát, mire a thessaliai felhasználva a kitűnő alkalmat, kiütötte kezéből a kardot. A katona kardja után ugrott, de a thessaliai érte el előbb, és kidobta a lovagok páholyába. Ekkor visszatért, hogy végezzen a fegyvertelen férfival. A háló ráborult a katona fejére, és a szigony itt is, ott is bökdösni kezdte a testét. A thessaliai most a küzdelem menetét a főpáholy felé terelte, hogy az előkelőségek minél jobban láthassák a kivégzést.
– Elég ebből! – mondta Livia tárgyilagos hangon. – Már éppen eleget játszott. Végezzen vele!
A thessaliainak nem kellett biztatás. Egyszerre rántotta meg a hálót és újra a katona fejére dobta, és ugyanakkor a hasa felé bökött szigonyával. Micsoda üdvrivalgás kezdődött most. A katona jobb kezével elkapta a hálót, hátraugrott, és minden erejével kirúgta a szigonyt a thessaliai kezéből. A szigony átrepült a thessaliai feje fölött, megfordult a levegőben, és hegyével belefúródott a fakorlátba. A thessaliai egy pillanatra elképedten megállt, aztán a hálót a katona kezében hagyva oda akart rohanni, hogy visszaszerezze a szigonyát. A katona előreugrott, és pajzsával eltalálta a thessaliai bordáját, mire az elesett. A katona most egy pillanatra megállt a thessaliai felett, aki éppen négykézláb tápászkodott, és éles ütést mért a tarkójára.
– A nyúlütés! – kiáltott fel Augustus. – Még sohasem láttam az arénában; ugye, te sem láttad, Livia? És az istenekre mondom, halálos volt.
A thessaliai halott volt. Azt vártam, hogy Livia nagyon dühös lesz, de csak ennyit mondott:
– Úgy kell neki. Ez az eredménye, ha az ember lebecsüli az ellenfelét. Csalódtam ebben a hálós emberben. De ha meggondolom, hogy ötszáz aranyat megtakarítottam, akkor azt hiszem, nem szabad

panaszkodnom.
A délutáni szórakozás fénypontja két germán túsz küzdelme volt, akik történetesen két ellenséges törzshöz tartoztak, és önkéntesen párbajra hívták ki egymást. A küzdelem nem volt szép, vadul kaszabolták egymást a hosszú karddal és bárddal. Mindegyik kis díszítésekkel zsúfolt pajzsot viselt a bal karján. Az egyik küzdőfél, sárga hajú, öles, hatalmas germán, röviden végzett ellenfelével, szörnyen összevissza kaszabolta, mielőtt a halálos ütést rámérte volna. A tömeg nagyon megtapsolta, mire a dicsőség a fejébe szállt, és a germán és a határszéli latin keverékén beszédet mondott, kijelentve, hogy ő híres hős a hazájában, csatában már megölt hat rómait és egy tisztet. Féltékeny nagybátyja, a törzsfőnök adta oda túszul a rómaiaknak. Hajlandó megmérkőzni bármilyen rangú vagy rendű rómaival, hogy a szerencsés hetes számot elérje.
Az első bajnok, aki az arénába ugrott, egy régi, de elszegényedett család sarja, Cassius Chaerea vezérkari tiszt volt. Odarohant a páholyba, és engedélyt kért, hogy elfogadja a kihívást. Apját Germániában ölték meg egy csatában, amelyet az a dicső tábornok vezetett, akinek emlékét ma ünneplik. Szeretné apja szellemének feláldozni ezt az elbizakodott fickót. Cassius kitűnő vívó volt. Gyakran figyeltem vívás közben a Mars-mezőn. Germanicus megtanácskozta a dolgot Augustusszal és velem. Amikor Augustus megadta a beleegyezését, és én elmotyogtam a magamét, felszólították Cassiust, hogy fegyverezze fel magát. Lement az öltözőbe, és kölcsönkérte a Rája kardját, pajzsát és páncélját, ami szerencsét hoz neki és kitüntetést a Rájának.
Nemsokára megkezdődött a legremekebb küzdelem, amit az arénában valaha láttam. Sokkal szebb és merészebb volt, mint a hivatásos bajvívók ugrándozása. A germán hatalmasokat suhintott roppant kardjával, Cassius pedig körülugrálta, és mindig közel próbált hozzá férkőzni, de ellenfele éppolyan gyors volt, mint erős, és Cassiust kétszer térdre kényszerítette. A tömeg meg sem mukkant, mintha csak istentiszteletet figyelne, nem hallatszott más, mint a pengék csattogása és a pajzsok zörgése. Most Augustus megszólalt:
– Ez a germán túlságosan erős ellenfél. Nem lett volna szabad engedélyt adni. Ha Cassiust megöli, a határokon igen rossz hatást fog kelteni a híre.
Ekkor Cassius lába megcsúszott egy vértócsában, és hátrazuhant. A germán diadalmas mosollyal az arcán odaugrott, föléje hajolt és… roppant robajt hallottam, minden elsötétült előttem: elájultam. A délután túlságosan sok volt számomra. Életemben először láttam, amint egy embert megölnek, aztán a thessaliai és a Rája közti küzdelem sok izgalma, és végül ez a hatalmas germán… nem bírtam, így nem lehettem tanúja Cassius csodálatos magáhoztérésének, amikor

a germán felemelte roppant kardját, hogy szétzúzza vele fejét, nem láttam, amint Cassius pajzsa hegyével villámgyors mozdulattal sebet ejtett a germán lágyékán, kigurult alóla, és kardját mélyen belemártotta a germán hónaaljába. Igen, Cassius megölte az emberét. Ne felejtsék el ezt a Cassiust, mert kétszer-háromszor igen fontos szerepet játszik majd ebben a történetben. Elájulásomat senki sem vette észre, csak akkor figyeltek rám, amikor már magamhoz tértem. Feltámasztottak székemben, s úgy ültem az ünnepség végéig. Nagy szégyen lett volna, ha el kellett volna vitetni.
A játékok másnap is folytatódtak, de már jelenlétem nélkül. Kihirdették, hogy megbetegedtem, így nem láthattam az aréna egyik legérdekesebb küzdelmét egy hatalmas indiai elefánt és egy rinocérosz között. A szakértők a rinocéroszra fogadtak, mert ámbár sokkal kisebb állat, mint ellenfele, bőre sokkal vastagabb, és hosszú szarva hegyes és éles. Azt mondták, hogy az afrikai elefántok mindig elkerülik a rinocéroszok vadászterületét, mert már tapasztalatból tudják, milyen veszélyes ellenfél. Az az indiai elefánt – az indiai elefántok nagyobbak az afrikaiaknál – egyáltalában nem félt, amikor a rinocérosz bevágtatott az arénába, sőt a maga darabos módján utána sietett, és megpróbálta felöklelni. Hamarosan rájött azonban, hogy nem tudja átszúrni a rinocérosz bőrét a nyakánál, mire ravaszsághoz folyamodott. Ormányával felkapott egy nagy seprűt, amelyet az egyik rabszolga a homokon felejtett, és mikor ellenfele legközelebb reá rontott, úgy tartotta a seprűt, hogy a rinocérosz belerohant egyenesen a nyelébe, így aztán megvakította a rinocéroszt előbb az egyik, aztán a másik szemén. A rinocérosz teljesen megvadult a fájdalomtól, vadul fel-alá rohant az arénában az elefántot üldözve, míg végre teljes sebességgel a fakorlátnak nem ment, amelyen áttörte magát, és hozzácsapódott a márványkorláthoz. Most odajött utána az elefánt, nyitott szájjal, mintha csak nevetne, és először megnagyította a fakorlát hasadékát, aztán elkezdett topogni ellenfele koponyáján, míg csak be nem törte. Ezután meghajtotta a fejét, és gyorsan elsétált. Az indiai szolga, aki az elefántot gondozta, most egy hatalmas kosár édességgel rohant be az arénába. Az elefánt a közönség üdvrivalgása közepette egyszerre nyelte le a sok ínyencfalatot. Ekkor aztán felsegítette hátára a gondozóját, odacammogott a páholy elé, közvetlenül Augustus ülőhelye alá, és eltrombitálta a királyi üdvözlést. Ezeket a vadállatokat ugyanis begyakorolják az ilyen üdvözlésre. Majd letérdelt. Mint mondtam, én nem voltam jelen, Postumus mesélte el az egészet.
Ezen az estén Livia a következő levelet írta Augustusnak:
„Drága Augustusom! Claudius férfiatlan viselkedése, amikor elájult két férfi küzdelme láttára, nem is említve fejének és kezének groteszk rángatózását, ami persze apja győzelmeinek emlékünnepén igen rossz

hatást keltett, mégis jár egy bizonyos előnnyel. Most már határozottan megállapíthatjuk, hogy kivéve a papi méltóságát, Claudius nem alkalmas arra, hogy nyilvánosság előtt megjelenjen. A papok kollégiumában levő üresedéseket természetesen be kell tölteni valahogyan, és Plautius erre eléggé betanította, de különben nem szabad számítanunk Claudiusra, kivéve a tenyésztési célokat, mert mint hallom, teljesítette kötelességét Urgulanillával szemben. Persze, ezt sem vagyok hajlandó elhinni, míg nem látom a gyermeket, és meg nem győződöm róla, hogy nem olyan szörnyeteg, mint az apja.
Antonia ma talált egy jegyzőkönyvet Claudius dolgozószobájában. Kiderül ebből, hogy Claudius meg akarja írni apja életrajzát, és már szorgalmasan gyűjti hozzá az anyagot. Az életrajz bevezetését itt küldöm neked. Magad is észre fogod venni, hogy Claudius édesapja egyetlen szellemi eltévelyedését dicséri, mégpedig azt az elvakult és korszerűtlen álláspontot, amely szerint ma is az volna a legalkalmasabb államforma Róma számára, mint amilyenben élt kisváros korában, amikor a szomszédos városokkal harcolt. Hogy Róma most, amikor nagyobb királyság a Nagy Sándorénál, visszatérjen ehhez az államformához, ez nevetséges. Gondolj csak arra, mi történt, amikor Nagy Sándor meghalt, és senkit sem találtak, aki kövesse az uralkodásban. A birodalom szétesett. Nem akarom azonban a te és az én időmet fecsérelni kézenfekvő történelmi megállapításokkal.
Athenodorus és Sulpicius, akikkel éppen most tanácskoztam, azt mondták, hogy nem látták a bevezetést, de elismerik, hogy ennek a munkának semmi értelme nincs. Esküdöznek, hogy ők nem befolyásolták a fiút ilyen irányban, és azt hiszik, hogy régi könyvekből meríthetett. Én azt hiszem, hogy ezt a beállítottságát a nagyapjától örökölte. Jellemző Claudiusra, hogy családjának egyetlen gyenge oldalát örökli. Hála az isteneknek, hogy Tiberius és Germanicus nincsenek meggárgyulva ezzel a köztársasági hülyeséggel.
Természetesen utasítani fogom Claudiust, hagyja abba életrajzírói munkásságát, kijelentvén, hogyha elájul az apja emlékére tartott ünnepségen, nem alkalmas arra, hogy megírja az életrajzát. Keressen tolla számára más munkát.
Livia.”

Mióta Pollio említést tett apám és nagyapám megmérgezéséről, rengeteget töprengtem. Nem tudtam eldönteni magamban, hogy az öregúr badarságot fecsegett-e, tréfált-e vagy pedig csakugyan tudott valamit? Augustus kivételével kinek lett volna annyira fontos a monarchia, hogy megmérgezzen egy főnemest, csupán azért, mert az a köztársasági kormányzat híve? De viszont Augustusi nem tarthattam gyilkosnak, a mérgezés igen aljas módja a gyilkosságnak, rabszolgák szoktak így gyilkolni, és világos, hogy Augustusi ilyennel nem lehet

vádolni. Azonkívül egyenes ember, és mindig nagy szeretettel és csodálattal beszélt apámról. Áttanulmányoztam két-három történelemkönyvet is, de nem tudtam meg többet apám haláláról, mint amennyit már Germanicus elmondott.
Néhány nappal a játékok elölt történt, hogy kapusunkkal beszélgettem, aki apám tisztiszolgája volt a hadjáratok alatt. Ez a derék fickó túlságosan sokat ivott, mert mostanában mindenki apám dicsőségéről beszéli, és a dicsőségből valami kis sugár minden egyes veteránjára is hullott.
– Mondd el, mit tudsz apám haláláról? – szólítottam meg merészen. – Beszélgettek arról a táborban, hogy nem baleset ölte meg?
A kapus kicsit elmélázott, aztán mélyen a szemembe nézve megszólalt:
– Senkinek sem beszélnék erről, uram, csak neked, mert tudom, bízhatom benned. Igen, uram, voltak mindenféle híresztelések, és hidd el, nem puszta tábori mendemondák. A te dicső atyádat, uram, megmérgezték. Ebben rendíthetetlenül hiszek. Egy bizonyos személyiség, akinek a nevét nem fogom említeni, mert amúgy is tudod, féltékeny volt atyád győzelmeire, és utasítást küldött, hogy térjen vissza Rómába. Ez nem mese vagy pletyka: színtiszta valóság. A parancs akkor érkezeit, amikor apád kitörte a lábát. Nem volt nagy baj, és szépen gyógyult, egészen addig, amíg az az orvos meg nem érkezett Rómából, kezében egy csomag méreggel. Ki küldte ezt az orvost? Ugyanaz a személyiség, aki az üzenetet küldte. Kétszer kettő négy, ugyebár, uram? Mi, tisztiszolgák meg akartuk ölni azt az orvost, de külön melléje kirendelt kísérettel biztonságban tért vissza Rómába.
Amikor elolvastam nagyanyám, Livia üzenetéi, amelyben utasított, hogy hagyjam abba apám tervezett életrajzát, egészen kétségbeestem. Pollio csak nem nagyanyámra célzott, mint első férje és fia gyilkosára? Hihetetlen! És mi lehetett az indoka? De amikor gondolkozni kezdtem a dolgon, könnyebben el tudtam képzelni, hogy Livia a gyilkos, mint Augustus.
Ezen a nyáron Tiberiusnak katonákra volt szüksége a keletgermán hadjáratához, és sorozást rendeltek el Dalmáciában. Ez a tartomány az utóbbi időben nyugodt és engedelmes volt. De amikor összegyűlt a tartományban sorozott sereg, megjelent az adószedő, aki éppen évi látogatását végezte ezen a vidéken. Az adók nagysága ellen sokan tiltakoztak, és szegénységükre hivatkoztak. Az adószedő azonban gyakorolta jogát, és magával vitte a nem fizető falvakból a jobbképű gyermekeket, eladta őket rabszolgának, és ezáltal befolyt az adó. Történetesen azonban az elhurcolt gyermekek apái éppen a most besorozott dalmáciai sereg tagjai voltak. Az egész sereg fellázadt, és megölte a római kapitányokat. Egy bosnyák törzs is fellázadt, és rövidesen a felkelés elterjedt minden határvidéki tartományban Macedóniától az Alpesekig. Szerencsére Tiberius békét tudott kötni a

germánokkal, és seregeivel megindult a lázadók ellen. A dalmaták nem voltak hajlandók nyílt ütközetre, hanem kis csapatokra oszolva portyázgatva küzdöttek ellene. Fegyverzetük könnyű volt, gyorsan és könnyen mozogtak, és remekül ismerték a vidéket. Amikor a tél elkezdődött, még magába Macedóniába is betörtek.
Augustus Rómában nem tudott hinni azokban a nehézségekben, amelyekkel Tiberius kénytelen volt megküzdeni, és azt gyanította, hogy a hadműveleteket tudatosan elnyújtja valamilyen rejtélyes célból. Hogy mi érdeke volt erre Tiberiusnak, nem tudta, de mindent feltételezett róla. Úgy határozott hát, hogy Germanicust külön hadsereggel utána küldi.
Germanicus, aki most lett huszonhárom éves, a szokásosnál öt évvel korábban megkapta első elöljárói megbízatását. A katonai kinevezés nagy meglepetést keltett, mindenki azt várta, hogy Postumusra esik a választás. Postumusnak nem volt elöljárói megbízatása, ő a Mars-mezőn vezette az új rekruták kiképzését, ezredparancsnoki rangban. Három évvel fiatalabb volt ugyan Germanicusnál, de bátyját, Gajust tizenkilenc éves korában küldték el Kisázsiába kormányzónak, és a következő évben már konzul lett.
Az események hallatára, amelyeket ekkor még nem hoztak nyilvánosságra, igen furcsán éreztem magam. Örültem Germanicus kitüntetésének, és nagyon fájt, hogy Postumust mellőzték. Elmentem, hogy felkeressem Postumust palotabeli lakásán, és véletlenül éppen Germanicusszal egyidejűleg értem oda. Postumus mindkettőnket szeretettel üdvözölt, és gratulált Germanicusnak kinevezéséhez.
– Éppen ezért jöttem, drága Postumusom – szólt Germanicus. – Jól tudod, nagyon büszke vagyok, és örülök, hogy rám esett a választás, de nem jelent nekem semmit a katonai dicsőség, ha ezáltal neked fájdalmat okozok. Éppolyan tehetséges katona vagy, mint én, és mint Augustus örökösére, rád kellett volna esnie a választásnak. Engedelmeddel Augustushoz megyek, és felajánlom, hogy a javadra lemondok. Rá fogok mutatni előtte arra, milyen félreértésekre adhat okot ez a kinevezés a városban. Még most sem késő a változtatás.
– Drága Germanicus, igen nagylelkű és nemes vagy, és éppen ezért őszinte leszek. Igazad van, amikor azt mondod, hogy a városban ezt mellőztetésem jelének fogják tartani. Még kézenfekvőbbé teszi ezt az a körülmény, hogy a kinevezés megszakítja a te elöljárói kötelességeidet, míg nekem semmi dolgom nincs, tehát egész nyugodtan elküldhetnének. De hidd el, a csalódást, amit ez a választás okozott, ellensúlyozza komoly és őszinte barátságod tudata. A lehető legtöbb sikert kívánom neked.
Most én vágtam közbe:
– Ha mindketten megengeditek, hogy véleményt nyilvánítsak, azt hiszem, Augustus sokkal jobban meggondolta a helyzetet, mint ti

hinnétek. Valamiből, amit anyámtól hallottam ma reggel, arra következtetek, hogy Augustus gyanakszik Tiberiusra. Azt hiszi, hogy akarattal elhúzza a hadjáratot. Ha Postumust küldené el az új haderővel, akkor nagybátyám gyanakodni kezdene, és megsértődne, tekintve hogy milyen régi az egyenetlenkedés Postumus bátyjai és nagybátyám között. Postumust vetélytársnak és kémnek tartaná. De Germanicus örökbefogadott fia, és ha őt küldik, elhiszi, hogy csak támogatást kapott. Azt hiszem, nem kell mondanom ezek után, hogy Postumusnak Augustus nemsokára alkalmat fog adni arra, hogy kitüntethesse magát.

Mindkettőjüknek igen tetszett ez az új szempont, amely mindkét félnek kedvezett, így aztán a legbarátságosabb hangulatban búcsúztunk el egymástól.

Ugyanezen az éjszakán, sőt inkább kora hajnalban a szobámban dolgoztam, amikor távoli kiáltozást hallottam, és röviddel ezután valami zörejt az erkélyen. Kimentem, és megláttam, amint egy fej jelenik meg az erkély párkányán, aztán egy kar. Katonaruhába öltözött férfi volt, aki felhúzódzkodott az erkélyen. Egy pillanatra valósággal megbénultam a gondolatra, hogy Lívia legyilkoltál. Már éppen segítségért akartam kiáltozni, amikor a katonaruhás halkan megszólalt:

– Maradj csendben, én vagyok, Postumus.

– Ó, Postumus, hogy megijesztettél. Miért jössz éjszakának idején hozzám, mint egy betörő? És mi van veled? Vérzik az arcod, tépett a ruhád.

– Búcsúzni jöttem, Claudius.

– Nem értem. Augustus megváltoztatta elhatározását? Azt hittem, Germanicus kinevezését már nyilvánosságra hozták.

– Adj innom, szomjas vagyok. Nem, nem megyek háborúba. Távolról sem. Halászni küldtek.

– Ne beszélj talányokban. Itt a bor. Idd meg gyorsan, és mondd, mi a baj? Hová mész halászni?

– Valami kis szigetre. Nem hiszem, hogy már kiválasztották volna.

– Szóval…? – Torkom összeszorult, szédültem.

– Igen, száműztek, mint szegény anyámat.

– De miért? Mi bűnt követtél el?

– Semmi bűnt, amit hivatalosan meg lehetne említeni a szenátusban.

– Ó, Postumus, mit csinált nagymama?

– Figyelj ide, Claudius, mert rövid az időm. Letartóztatás alatt állok, és ezelőtt néhány pillanattal leütöttem őreimet, és elszöktem. De a palotaőrséget már fellármázták, és minden menekvési utat elzártak. Tudják, hogy valahol itt vagyok az épületben, és minden szobát át fognak kutatni. Úgy éreztem, beszélnem kell veled, mert akarom, hogy tudd az igazat, és ne higgy a vádaknak, amiket ellenem felhoztak. És

akarom, hogy mondj el mindent Germanicusnak. Add át neki legmelegebb üdvözletemet, és mondj el neki mindent, amit most hallani fogsz tőlem. Nem törődöm azzal, hogy mit gondol rólam a világ, de akarom, hogy Germanicus és te tudjátok az igazat, és becsüljetek továbbra is engem.
– Minden szóra emlékezni fogok, Postumus, mondd, mi történt?
– Nos, tudod, hogy az utóbbi időben kiestem Augustus kegyeiből. Eleinte nem tudtam, mi az oka ennek, de nemsokára kézenfekvővé vált, hogy Lívia izgatja ellenem. Augustus nagyon gyenge legény Liviával kapcsolatban. Képzeld el, majdnem ötven éve együtt él vele, és még mindig elhiszi minden egyes szavát! De ebben a kis összeesküvésben nemcsak Lívia van benne, hanem Livilla is.
– Livilla! Sajnálom.
– Igen. Tudod, milyen szerelmes voltam belé, és mennyit szenvedtem miatta. Körülbelül egy évvel ezelőtt célozgattál arra, hogy nem méltó a szerelmemre, és biztosan emlékszel, mennyire megharagudtam rád. Napokig nem álltam szóba veled. Most már sajnálom, hogy haragudtam rád, Claudius, de hisz tudod, milyen az, amikor az ember reménytelenül szerelmes. Nem mondtam el akkor neked, hogy mielőtt hozzáment volna Castorhoz, azt mondta nekem, hogy Livia kényszerítette erre a házasságra, és valójában engem szeret. Hittem neki. Miért is ne hittem volna? Reméltem, hogy egyszer csak történik valami Castorral, és ő hozzám jöhet. Erre gondoltam állandóan. Ma délután röviddel azután, hogy elmentél, vele és Castorral ültem a kerti tó mellett. Castor csipkelődni kezdett velem. Most már rájöttem, hogy az egészet előre begyakorolták, így kezdte: „Tehát Germanicus az új hadvezér és nem te?” Mondtam neki, véleményem szerint igen bölcs a választás, és éppen most gratuláltam Germanicusnak. Ekkor gúnyos hangon így szólt: „Tehát a kinevezés hercegi jóváhagyásoddal történt, mi? És mondd csak, még mindig azt hiszed, hogy te leszel nagyapád utódja az uralkodói székben?” Uralkodtam magamon Livilla kévéért, csak annyit mondtam, véleményem szerint nem illik az utódlásról beszélni, amikor Augustus még él, és szellemi és testi ereje teljében van. Megkérdeztem ezután ironikusan, vajon ő is uralkodó szeretne-e lenni? Kellemetlen mosollyal válaszolt: „Nos, ha ezt szeretném, azt hiszem, több esélyem lenne rá, mint neked. Rendszerint megkapom azt, amit akarok. Én mindig felhasználom az eszemet. Livillát is az eszemmel hódítottam meg. Még ma is nevetnem kell, ha arra gondolok, milyen könnyen hitettem el Augustusszal, hogy te nem vagy Livillához való. Talán más dolgot is elérek ezen a módon. Ki tudja?” Ettől aztán fejembe szállt a vér. Megkérdeztem tőle, hogy hazugságokat mondott-e rólam Augustusnak? „Miért ne? Livillát akartam, és néhány hazugság révén meg is kaptam” – felelte. Ekkor Livillához fordultam, és megkérdeztem tőle, hogy tudott-e erről. Úgy

tett, mintha fel lenne háborodva, kijelentette, nem tudott semmiről, de Castort mindenre képesnek tartja. Valahogyan egy-két könnyet, erőszakolt a szemébe, és azt mondta, hogy Castor velejéig romlott, és senki sem sejti, mennyit szenved Castor miatt, legszívesebben meghalna.

– Igen, ez régi fogása, bármikor sírva tud fakadni. Ezzel mindenkit becsap. Ha mindent elmondtam volna róla, amit tudok, talán gyűlöltél volna egy ideig, de megmenekültél volna. És ezután mi történt?

– Ma este felkeresett Livilla egyik udvarhölgye, és közölte, hogy Castor valószínűleg egész éjszaka kimarad a szokásos dorbézolására, ezért úrnője kér, hogy amikor világosságot látok ablakában, röviddel éjfél után, keressem fel. Egy ablakot nyitva hagynak a kivilágított ablak alatt, ezen másszak be. Igen fontos közlendője van számomra. – Ez természetesen csak egyet jelenthetett! Persze nagyon izgatott lettem. Órákig vártam a kertben, amíg végre világos lett az ablaka. Az alatta levő ablak csakugyan nyitva volt, mire bemásztam rajta. Livilla egyik szolgálója már várt rám, és felvezetett. Megmutatta, miképpen érhetek el Livilla szobájához az egyik erkélyről a másikra mászva, míg az ablakába nem érek. Erre azért volt szükség, hogy a folyosón őrt álló testőrt elkerülhessem. Nos, Livilla könnyű pongyolában várt rám, nyitott hajjal. Pokolian szép volt. Elmondta, milyen kegyetlenül bánik vele Castor, és azt mondta, semmi sem köti hozzá, hiszen bevallotta, hogy csalás útján vette feleségül, és azóta is rosszul bánt vele. Nyakamba vetette magát, én ölbe kaptam, és az ágyához vittem. A szenvedély egészen megvadított. Ekkor hirtelen sikoltozni kezdett. Pillanatra azt hittem, hogy megőrült, és szájára tettem a kezem, hogy lecsendesítsem. Addig birkózott velem, amíg valahogyan kiszabadította magát, közben feldöntve az asztalt, amelyen a lámpa és néhány tégely állott. Ekkor újra sikoltozni kezdett: „Erőszak, erőszak!” Akkor betörték az ajtót, berontott a palotaőrség fáklyákkal. Találd ki, ki vezette őket?

– Castor?

– Nem. Livia. Úgy, ahogy voltunk, Augustus elé vitetett. Castor Augustus mellett volt, noha Livilla azt mondta, hogy a város másik végén mulatozik. Augustus elküldte a palotaőrséget, és Livia, aki eddig alig szólt egy szót, most megkezdte támadását ellenem. Elmondta, hogy Augustus tanácsára felkeresett engem a lakásomon, hogy bizalmasan közölje velem Aemilia vádjait, és megkérdezze, milyen magyarázattal tudok szolgálni.

– Aemilia? Melyik Aemilia? – Az unokahúgod.

– Nem is tudtam, hogy tettél valamit ellene.

– Nem is tettem semmit. Ő is a cinkosok közé tartozik. Livia most azt mondta, hogy nem talált a lakásomon, mire érdeklődni kezdett, és azt mondták, hogy a kert déli részében láttak, a körtefa alatt. Egy katonát

küldött felkeresésemre, aki visszajött, hogy nem talál, de viszont valami gyanúsat látott: pontosan a napóra fölött egy férfi mászik az egyik erkélyről a másikra. Tudta, kinek a lakása van itt, és igen megijedt. Szerencsére idejében ért oda. Meghallotta Livilla sikoltozását. Én ugyanis az erkélyen keresztül betörtem a hálószobájába, és éppen erőszakot akartam elkövetni rajta. A palotaőrök betörték az ajtót, és elrántottak engem „a megrémült és félmeztelen nőtől”. Rögtön idehozott, és Livilla is eljött, hogy tanúskodjék. Mialatt Livia ezt a hazugságot elmondotta, Livilla, az a ribanc, zokogott és elrejtette az arcát. Pongyolája össze volt tépve, azt hiszem, önmaga tépte el. Augustus bestiának és szatírnak nevezett, és megkérdezte, hogy megőrültem-e? Persze nem tagadhattam, hogy a hálószobájában voltam, vagy akár azt, hogy ölelkeztem vele. Azt mondtam, hogy meghívásra érkeztem, és megpróbálkoztam kimagyarázkodni, de Livilla elkezdett sikoltozni. „Hazugság, hazugság! Aludtam, amikor bejött az ablakon, és erőszakot akart rajtam elkövetni.” Ekkor Livia közbevágott: „És ugye, Aemilia unokahúgod is meghívott, hogy erőszakot kövess el rajta? Úgy látszik, igen népszerű vagy a fiatal nők körében.” Ez igen ügyes húzás volt Livia részéről. Meg kellett védenem magam Aemiliával kapcsolatban, és addig hagytam a Livilla esetet. Elmondtam Augustusnak, hogy a megelőző este nővéremnél, Julillánál vacsoráztam, és Aemilia is ott volt, de ez az első eset, hogy hat hónap óta láttam. Megkérdeztem, hogy milyen alkalommal követtem el ellene erőszakot, mire Augustus azt mondta, én nagyon is jól tudhatom, vacsora után történt, amikor szüleit elhívták, mert riadalom támadt valami betörők miatt – és csak a szülők visszatérése akadályozott meg abban, hogy a dolgot be ne fejezzem. A történet olyan nevetséges volt, hogy minden dühöm ellenére nevetni kezdtem. Ez csak fokozta Augustus felháborodását. Már éppen fel akart emelkedni elefántcsont székéről, hogy megüssön.

– De nem értem, csakugyan tolvajok jártak a házban?

– Igen, és Aemilia néhány percig egyedül maradt velem, de egészen köznapi dolgokról társalogtunk, és különben is velünk volt a nevelőnő. Gyümölcsfákról és virágokról beszélgettünk, amíg Julilla és Aemilius vissza nem jöttek, és meg nem mondták, hogy vaklárma volt az egész. Julilla és Aemilius bizonyára nincsenek Livia szolgálatában, ebben bízhatsz, hiszen gyűlölik, így hát az egészet Aemilia rendezhette. Gyorsan gondolkozni kezdtem, vajon miért haragudhat rám, de semmi sem jutott eszembe. Hirtelen aztán rájöttem a magyarázatra. Julilla titokban megmondta, hogy Aemilia vágya végre teljesül, megengedik neki, hogy férjhez mehessen Appius Silanushoz. Ismered ezt a fiatal piperkőcöt, ugye?

– Igen, de még mindig nem értem.

– Pedig igen egyszerű, így szóltam Líviához: „Aemilia jutalma ezért a

hazugságért ugye az engedély, hogy férjhez mehet Silanushoz? És mit fog Livilla kapni? Megígérted, hogy megmérgezed a jelenlegi férjét, hogy egy szebbet adj neki?” Amint mérget említettem, tudtam, hogy sorsom megpecsételődött. Így hát eltökéltem magam, hogy lehetőleg mindent kitálalok. Megkérdeztem Líviától, miképp tudta elintézni apám és testvéreim megmérgezését, és hogy a lassú mérgeket szereti-e vagy a gyorsan hatókat. Claudius, hiszed-e, hogy ő gyilkolta meg őket? Mert én biztos vagyok benne.
– Meg merészelted ezt kérdezni tőle?… Nagyon valószínű. Azt hiszem, ő mérgezte meg apámat és nagyapámat is, és nem hiszem, hogy ők lettek volna egyedüli áldozatai. Bizonyítékom azonban nincs.
– Nekem sincs, de örültem, hogy megvádolhattam. Torkom szakadtából ordítottam, úgyhogy a fél palota meghallhatta. Livia kisietett a szobából, és a palotaőrséget hívta. Livilla mosolygott. Torkának ugrottam, de Castor közénk került, és így megmenekült. Ekkor Castorral birkóztam, eltörtem a karját és kiütöttem két fogát. A katonákkal azonban nem birkóztam. Méltatlan lett volna hozzám, ezenfelül fegyveresek voltak. Ketten-ketten fogták a karomat, miközben Augustus fenyegetéseket mennydörgött felém. Azt mondta, hogy életfogytiglan száműzet birodalma legelhagyatottabb szigetére, és hogy csak nyomorult lánya szülhetett neki ilyen nyomorult unokát. Megmondtam neki, hogy csak névlegesen a rómaiak uralkodója, de valójában sokkal kevésbé szabad, mint egy részeges bordély ős rabszolgalánya, és hogy eljön majd a nap, amikor szemét felnyitják szörnyű felesége aljas bűnei előtt. Időközben az iránta való hűségem és szeretetem azonban változatlan marad.
Házunk alacsonyabb emeletein lábdobogás hallatszott. Postumus megragadta a kezem:
– Nem akarlak bajba keverni, drága Claudiusom. Nem szabad, hogy a szobádban találjanak engem. Ha volna kardom, használnám. Jobb küzdelemben meghalni, mint egy szigeten elrothadni.
– Türelem, Postumus, engedelmeskedjél most, és még felvirrad majd a te napod, ígérem, hogy így lesz. Amikor Germanicus megtudja az igazat, nem fog addig nyugodni, amíg újra ki nem szabadulsz. Én is ígérem, hogy nem nyugszom addig. Ha most a palotaőrök megölnek, csak Lívia számára lesz ez olcsó győzelem.
– Germanicus és te nem tudjátok megdönteni mindazt a bizonyítékot, amit ellenem összegyűjtöttek. Csak ti is bajba kerültök, ha megkísérlitek.
– Mondom, még eljön az alkalom. Livia már túlságosan hosszú idő óta egyeduralkodó, és korántsem olyan elővigyázatos, mint amilyen régen volt. Meglátod, ő is el fog csúszni. Nem volna ember, ha nem követne el valami olyan hibát, amelynek alapján leleplezik aljasságait.
– Szerintem nem ember – mondta Postumus.

– És ha Augustus hirtelen rájön, hogy mennyire becsapják, nem gondolod, hogy legalább olyan kegyetlen lesz vele, mint édesanyáddal volt?
– Igen, de Livia gyorsabb lesz, és megmérgezi őt.
– Germanicus és én vigyázni fogunk, hogy ez meg ne történhessék. Figyelmeztetni fogjuk. Ne ess kétségbe, Postumus! Végül minden rendbe jön. Oly gyakran fogok neked levelet írni, ahányszor csak lehet, és könyveket is fogok küldeni. Én nem félek Liviától. Ha nem kapod meg a leveleimet, tudd majd, hogy visszatartották őket. A küldött könyvek hetedik tekercsét figyelmesen nézd végig. Ha van valami bizalmas közlendőm, azt tejjel odaírom. Ezt a fogást az egyiptomiak használták. Az írás láthatatlan, amíg csak tűzön meg nem melegíted. Ó, hallod, hogy döngetik az ajtókat! Menned kell, már a következő folyosó végében vannak.
Szeme könnyes volt. Minden további szó nélkül átölelt, és kiment az erkélyre. Átmászott a karfán, búcsút intett, és leereszkedett az indákon. Hallottam, amint elrohan, és néhány pillanat múlva már felhangzott a palotaőrök diadalmas kiáltozása.

– – – –

[Kr. u. 7] Nem emlékszem a következő egy-két hónap eseményeire. Újra beteg lettem, annyira, hogy már a halálomat várták. Mire újra magamhoz tértem, Germanicus elment a háborúba, Postumust pedig Augustus kitagadta, és életfogytiglan száműzte. A sziget, amelyet kiválasztottak a számára, Planasia volt, körülbelül tizenkét mérföldre feküdt Ilvától, Korzika felé, és emberemlékezet óta lakatlan volt. Találtak azonban néhány történelem előtti kőkunyhót, ezeket alakították át Postumus számára lakóhelyül, és ezekben laktak az őrök is. Planasia háromszögletű, az átfogója körülbelül öt mérföld hosszú lehet. Fátlan sziklatömeg, csak az ilvai halászok látogatták meg nyaranta, hogy lerakják rákcsapdáikat a sziklaöblökbe. De Augustus ettől is eltiltotta őket, mert attól félt, hogy Postumus valakit megveszteget, és elmenekül.
Tiberius most Augustus egyedüli örököse volt, utódai Germanicus és Castor: Livia akarata érvényesült.

TIZENKETTEDIK FEJEZET

Ha az elkövetkező negyedszázad eseményeiről szóló beszámolóban kizárólag a magam életére szorítkoznék, nem sok papírt fogyasztanék vele, és igen unalmas olvasmány lenne, de önéletrajzom későbbi része, amelyben többet szerepelek, csak akkor lesz érthető, ha tovább folytatom Livia, Tiberius, Germanicus, Postumus, Castor, Livilla és a

többiek történetét; ígérem, izgalmas olvasmány lesz.
Postumus száműzetésben, Germanicus a dalmát háborúban; egyedül Athenodorus maradt meg igaz barátaim közül. Nemsokára ő is elhagyott, visszatérve szülővárosába, Tarsusba. Nem haragudtam rá, amiért elhagyott, mert két unokaöccsének könyörgésére ment csak, akik kérték, hogy segítsen megszabadítani a várost jelenlegi kormányzója önkényuralmától. Azt írták, kormányzójuk olyan ügyesen férkőzött Augustus isten kegyeibe, hogy olyan ember tanúbizonyságára van szükség, mint Athenodorus, akinek szavában Augustus Isten teljesen megbízik. Neki el fogja hinni, hogy a kormányzó méltatlan a hivatására. Athenodorusnak sikerült megszabadítani a várost ettől a vérszopótól, de utána sem térhetett vissza Rómába, mint ahogy akarta. Támogatnia kellett unokaöccseit a város újjáépítésében. Augustus, akinek részletesen beszámolt tevékenységéről, azzal bizonyította be háláját és bizalmát, hogy személyes kedvezésként ötévi adómentességet adott Tarsusnak. Én rendszeresen leveleztem a jó öreggel egészen a két évvel későbben, nyolcvankét éves korában bekövetkezett haláláig. Tarsus évről évre rendezett ünnepséggel és áldozással hódolt emlékének, az ünnepségen a város vezető polgárai elolvasták elejétől végéig Athenodorus „Tarsus rövid történetét", váltogatva olvasták napkeltétől napnyugtáig.
Germanicus is írt néhanapján, de levelei éppoly rövidek, mint szeretetteljesek voltak: az igazán jó parancsnoknak nincs ideje családjával levelezni, minden idejét arra kell fordítani, hogy megismerje embereit és tisztjeit, gondoskodjék róluk, képezze őket, és értesüléseket szerezzen az ellenség hangulatára és terveire vonatkozólag. Germanicus egyike volt a leglelkiismeretesebb parancsnokoknak, akik valaha is a római hadseregben szolgáltak – és még apánknál is jobban szerették. Igen büszke voltam, amikor megkért, hogy amilyen gyorsan csak lehet, írjak egy rövid beszámolót a különböző balkáni törzsek szokásairól, erejéről, városaik földrajzi fekvéséről, hagyományos katonai taktikájukról és főleg portyázó hadviselés! módjukról. Róma könyvtáraiban bizonyára találok erre vonatkozó adatokat. Azt írta, hogy ott helyben nem kap elég értesülést, Tiberius egyáltalában nem közlékeny. Sulpicius segítségével és a hivatásos történelmi kutatók és másoló írnokok egy kis csoportjával éjjel-nappal dolgozva összegyűjtöttem az anyagot, és egy hónappal azután, hogy kérte, már el is küldöttem. Még soha életemben nem voltam olyan büszke, mint amikor nemsokára újból írt, és megkért, hogy küldjék neki húsz másolatot ebből a könyvből. Vezérkari tisztjei között akarja szétosztani a könyveket, mert már eddig is igen sok hasznát vette. Azt írta, hogy minden fejezet világos és érdekes, a leghasznosabb fejezetek azok, amelyekben a titkos, törzsön kívüli katonai szövetségekről írok, mert hiszen a háborút

inkább a szövetségek, mint a törzsek ellen viselik. Igen jók a különböző szent fákról és bokrokról írott dolgok. Minden törzs más fát és bokrot tartott tabunak, és a szent fák és bokrok alá szokták gabonájukat, pénzüket és fegyvereiket elásni, amikor el kell menekülniük falvaikból. Megígérte, hogy szól Tiberiusnak és Augustusnak értékes szolgálataimról.

Erről a könyvről nyilvánosan sohasem történt említés, talán mert ha az ellenség meghallotta volna a létezését, megváltoztatta volna harcmodorát, így azonban állandóan azt hitték, hogy áruló van közöttük. Augustus azzal jutalmazott meg, hogy kinevezett az augurok kollégiumának egyik megüresedett helyére, de látszott rajta, hogy a könyv minden érdemét Sulpiciusnak tulajdonítja, noha Sulpicius egyetlen szót sem írt, csupán megtalált számomra néhány könyvet. Egyik legjobb forrásom Pollio volt, akinek dalmáciai hadjárata a katonai alaposság és a kitűnően megszervezett titkos szolgálat mintaképe volt. Ámbár beszámolója a helyi viszonyokról több mint ötvenéves, Germanicus több hasznát vette a Pollio-könyv kivonatainak, mint a legtöbb újabb hadjárati beszámolónak. Szerettem volna, ha Pollio élne, és hallhatná mindezt. Helyette Liviusnak mondtam el, aki sértődötten azt mondta, sohasem tagadta, hogy Pollio kitűnő katonai kézikönyveket tud írni, pusztán nem tartja őt magasabb értelemben vett történésznek.

Hozzá kell tennem ehhez, hogy ha kissé tapintatosabb lettem volna, Augustus bizonyára megemlítette volna ténykedésemet a háború befejezése után a szenátus előtt tartott beszédében. Sajnos azonban, sokkal kevesebbet hivatkoztam Augustus balkáni hadjárataira, mint ahányszor megtettem volna, ha Augustus is olyan részletes beszámolót ír, mint amilyet Pollio; vagy ha hivatalos történetírója kevesebbet törődött volna uralkodója dicsőítésével és többet katonai sikereivel. Ezekből a dicshimnuszokból nem sokat tudtam kivonatolni, és könyvemet olvasva Augustus mellőzöttnek érezhette magát. Annyira azonosította magát a háború sikerével, hogy a két utolsó hadviselési évad tartamára Rómából egy északkelet-itáliai városba költözött, hogy minél közelebb lehessen a harchoz. És mint a római hadseregek főparancsnoka, szakadatlanul küldözte Tiberiusnak a nem valami hasznos katonai tanácsokat.

Most újabb könyvön dolgoztam, nagyapámnak a polgárháborúkban játszott szerepéről írtam. Nem haladtam azonban nagyon előre, és Livia újra megakadályozott. Éppen hogy befejeztem két kötetet. Azt mondta, épp annyira nem vagyok képes megírni nagyapám életrajzát, mint az apámét, és különben is tisztességtelenség volt részemről az ő háta mögött újra történetíróskodni. Ha okosan fel akarom használni tollamat, jobban tenném, ha olyan tárgyat választanék, melyet nem lehet ennyire félremagyarázni. Rögtön ajánlott is egy tárgyat, írjam

meg a vallásos élet átszervezését a polgárháború óta. Nem volt valami izgató téma, de még senki sem foglalkozott vele részletesebben, tehát hajlandó voltam vállalkozni rá. Augustus vallási újításai szinte egytől egyig kitűnőek voltak, feltámasztott nagy sereg ősi papi szövetséget, felépített nyolcvankét templomot Rómában és a környékén, átépített számos régit, bevezetett sok idegen hitet a fővárosba ellátogató tartományiak részére, újra behozott egy sereg régi népünnepélyt. Mélyen belemerültem a tárgyba, és beszámolómat néhány nappal Augustus hat év múlva bekövetkezett halála előtt fejeztem be. Negyvenegy kötet volt, átlagosan ötezer szóval kötetenként, de nagy része vallási rendeletek másolata, papok listája és templomi katalógus volt. A legértékesebb kötetek kétségkívül a bevezető kötetek voltak, amelyekben az ősi Róma primitív rituáléival foglalkoztam. Itt nehézségekbe ütköztem, mert Augustus rituális reformjait olyan vallási kutatóbizottság adataira alapozták, amely nem végezte el pontosan a munkáját. Nyilvánvaló, hogy a bizottság tagjai között egyetlen régész sem akadt, erre magyarázható az a sok kínos félreértés, amelyet az új hivatalos liturgiába belevettek. Aki nem tanulmányozta az etruszk és szabin nyelveket, nem képes az ősi római vallásos szokások magyarázatára. Én időm nagy részét e nyelvek alapjainak elsajátításával töltöttem. Ebben az időben még élt vidéken néhány ember, aki otthon csak szabinul beszélt, és én kettőt közülük rávettem, hogy jöjjenek Rómába, és segítsenek Pallasnak, akkori titkáromnak egy rövid szabin szótár elkészítésében. Jól megfizettem őket ezért. Gallon, egy másik kitűnő titkárom utasításomra Capuába utazott, hogy Aruns támogatásával etruszk szótárat készítsen el. Aruns volt az a pap, akitől megtudtam egyet-mást Lars Porsenáról, ami annyira tetszett Polliónak, és annyira megharagította Liviust. Ez a két szótár, amelyet később kibővítve kiadtam, lehetővé tette számomra, hogy az ősi római vallás számos kérdését megoldjam, de már megtanultam az óvatosságot, és semmi olyat nem írtam, ami Augustus ítélőképességét vagy tudományos munkáját lekicsinyellte volna.
A balkáni háborúkról csak annyit akarok mondani, hogy azok Tiberius nagybátyám bölcs fővezérsége, apósom, Silvanus tehetséges támogatása és Germanicus remek hadjáratai ellenére három évig húzódtak el. A végén az egész vidék szinte sivataggá változott, mert ezek a törzsek roppant elkeseredéssel harcoltak, és csak akkor ismerték el a vereséget, amikor a tűzvész, a éhínség és a járvány a lakosság felét elpusztította. Amikor a lázadás vezérei Tiberiushoz jöttek, hogy béketárgyalásokat kezdjenek, ő részletesen kikérdezte őket. Meg akarta tudni tőlük, miért határozták el magukat a lázadásra, és miért harcoltak ilyen elkeseredetten. A lázadók vezére, egy Bato nevű férfi felelt.
– Ti magatok vagytok az oka. Nyájatok pásztorául nem pásztorokat

vagy pásztorkutyákat küldtök, hanem farkasokat.
Ez nem volt teljesen igaz. Augustus maga választotta ki a határvidéki tartományok kormányzóit, jól fizette őket, és ügyelt arra, hogy azok ne tulajdonítsák el a birodalmi adókat. Az adókat egyenesen a kormányzóknak fizették, nem volt szabad többé bérbeadni azokat lelkiismeretlen adószedő társaságoknak. Augustus kormányzói sohasem voltak farkasok, ezt a nevet csak a köztársasági kormányzók „érdemelték" ki, akiket semmi más nem kötött a tartományokhoz, mint az az igyekezet, hogy minél több pénzt kipréseljenek belőlük. Augustus kormányzói között sok jó pásztorkutya, sőt néhány tisztességes pásztor is akadt. Sokszor megtörtént azonban, hogy Augustus, ha nem is akarattal, túlságosan magas adókat szabott meg, nem számolva a rossz aratással vagy egy marhavésszel vagy földrengéssel. A kormányzók pedig inkább az utolsó fillérig beszedték a túlságosan magas adót, mintsem hogy Augustusnak panaszkodjanak. Inkább a forradalmat is megkockáztatták. A néppel, amely fölé őket ültették, vajmi keveset törődtek. A kormányzó rendszerint az elrómaiasított fővárosban telepedett meg, ahol szép házak, színházak, templomok, fürdők és piacok voltak, és eszébe sem jutott meglátogatni tartománya távoli részeit. A voltaképpeni kormányzást a helyettesek és a helyettesek helyettesei végezték, s ezek között bizonyára akadtak kisebb fontoskodó hivatalnokok, akik elnyomók voltak; lehet, hogy Bato ezeket nevezte farkasoknak, ámbár szerintem a bolha jobb szó lett volna rájuk. Kétségen felül állt, hogy Augustus alatt a tartományok jóléte sokkal nagyobb volt, mint a köztársaság idején, továbbá, hogy az ottani tartományok, amelyeket a szenátus kinevezettjei kormányoztak, sokkal többet szenvedtek, mint az Augustus emberei által kormányzott távoli tartományok. Ez az összehasonlítás szolgált alapul a legelfogadhatóbb érvelésre, amit valaha is hallottam a köztársasági kormányforma ellen, noha részben arra a bizonytalan feltevésre alapult, hogy az átlagos köztársaság vezető férfiainak erkölcse alacsonyabb, mint egy átlagos abszolút monarchia uralkodójának erkölcse, részben pedig arra a tévedésre, hogy a tartományok kormányzása sokkal fontosabb kérdés, mint a fővárosé. Monarchiát ajánlani azon az alapon, hogy a tartományok jóléte ilyen módon fokozódik, körülbelül annyi, mintha felhatalmaznék egy férfit, hogy gyermekeivel úgy bánjon, mint rabszolgákkal, pusztán azért, mert eléggé jól bánik a rabszolgáival.
Ezért a költséges és hiábavaló háborúért a szenátus nagy diadalmenetet szavazott meg Augustusnak és Tiberiusnak. Emlékeznek rá, hogy ebben az időben már csak maga Augustus és családjának tagjai tarthattak tulajdonképpeni diadalmenetet, a többi tábornok csak győzelmi kitüntetéseket viselhetett.
[Kr. u. 9] Germanicus, noha Caesar volt, technikai okokból csak a

kitüntetést kapta meg. Augustus rá is kiterjeszthette volna az engedélyt diadalmenet tartására, de annyira hálás volt Tiberiusnak a hadjárat sikeréért, hogy nem akarta magára haragítani azáltal, hogy Germanicusnak hasonló kitüntetést ad. Germanicus ezenkívül egy fokkal előrehaladt az elöljárói ranglistán, és konzul lehetett több évvel a megengedett koron alul. Castornak, noha nem vett részt a háborúban, megengedték, hogy részt vegyen már a szenátus ülésein, ámbár még nem nevezhették ki szenátornak, és ő is előrehaladt a ranglistán.
A római lakosság nagy izgalommal várta a diadalmenetet, amely a sok szétosztott búzán és pénzen kívül bizonyára minden egyéb jóval is fog járni: de nagy-nagy csalódás várt rájuk. Alig egy hónappal a győzelmi felvonulás számára megállapított nap előtt szörnyű előjelet figyeltek meg. A Mars-mezőn villám csapott be a Háború Istenének templomába, és majdnem elpusztította. Néhány nappal később pedig a legszörnyűbb vereség híre érkezett Germániából, amely Rómát valaha is érte Carrhae óta. Három ezredet lemészároltak, és egyetlen csatában minden Rajnától keletre fekvő területet elvesztettünk. Úgy tűnt, most már semmi sem tartja vissza a germánokat, nyugodtan átkelhetnek a folyón, és elpusztíthatják a határos Gallia három jólétben élő tartományát.
Már beszámoltam arról, mennyire lesújtotta ez a hír Augustust. Kétségbeesését fokozta az a tény, hogy mint az a férfi, aki a római szenátussal és néppel szemben az összes határok megvédését vállalta, nemcsak hivatalosan volt felelős a katasztrófáért, hanem erkölcsileg is. A katasztrófát ő maga okozta, amikor túlságosan gyors iramban akarta a barbárokat civilizálni. A germánok, akiket apám leigázott, fokozatosan alkalmazkodtak a római szokásokhoz, megtanulták a pénzverést, rendes vásárokat tartottak, civilizált módon építették fel és bútorozták be házaikat, és népgyűléseket tartottak, amelyek eltérően a régebbiektől, nem kézitusában végződtek. Névleges szövetségeseink voltak, és ha időt hagytunk volna nekik, hogy fokozatosan felejtsék el régi barbár szokásaikat, és közben a római helyőrségekre támaszkodhattak volna, hogy megvédjék őket a még mindig civilizálatlan szomszédjaiktól, mialatt a tartományi béke gyümölcseit élvezték: néhány emberöltő múltán kétségkívül épp olyan békés és tanulékony tagjai lettek volna a római birodalomnak, mint a provence-i gallusok. De Varus, egy rokonom, akit Augustus nevezett ki a Rajnán túli germánok kormányzójává, nem úgy bánt velük, mint szövetségesekkel, hanem mint egy leigazolt fajtával. Vad, erőszakos férfi volt, és nem sokat törődött azzal, hogy a germánok milyen nagyra tartják asszonyaik erényeit. Ekkor Augustusnak pénzre volt szüksége, mert katonai kincstára a balkáni háború alatt kiürült. Számos új adót hozott be, amelyek alól a Rajnán túli germánok sem voltak kivételek.

Varus közölte Augustusszal, hogy mennyi adót vethet ki tartományára, és buzgalmában túlságosan sokra becsülte tartománya fizetőképességét.
Varus táborában volt két germán törzsfőnök, Hermann és Siegmyrgth, akik folyékonyán beszéltek latinul, és látszólag teljesen elrómaiasodtak. Egy korábbi háborúban Hermann volt a germán előőrsök vezére, és hűségében senki sem kételkedett. Hosszabb időt töltött Rómában, a lovagok rendjébe is felvették. Gyakran ettek Varus asztalánál, és bizalmas barátságban éltek vele. Annyira felbátorították, hogy Varus azt hitte: honfitársaik éppoly hűségesek és hálásak Rómának a civilizáció áldásaiért, mint ők maguk. A két törzsfőnök azonban közben állandó titkos kapcsolatot tartott fenn az elégedetlenkedő törzsfőnök-társakkal, akiket rábeszéltek, hogy ideiglenesen ne álljanak ellent a római hatalomnak, s lehetőleg minden békétlenkedés nélkül fizessék meg adójukat. Nemsokára felszólítást kapnak majd az általános felkelésre. Hermann, akinek a neve „harcos”-t jelent és Siegmyrgth, akinek neve „örömteli győzelmet” jelent, túlságosan okosak voltak Varus számára. Vezérkarának tagjai többször intették, hogy az utóbbi hónapokban a germánok túlságosan jó magaviseletűek, valószínűleg el akarják altatni a gyanút, mielőtt váratlanul fellázadnának, de Varus csak kinevette őket. Azt mondta, hogy a germán nagyon buta fajta, képtelen egy ilyen tervet kigondolni, különösen keresztülvinni anélkül, hogy idő előtt el ne árulná magát. Tanulékonyságuk egyszerűen gyávaság. Minél erősebben megütsz egy germánt, annál jobban tisztel. Függetlenségében és jólétében szemtelen, de ha egyszer megverik, úgy csúszik a lábad elé, mint egy kutya és azután már mindig a talpadat fogja nyalni. Még egy másik germán törzsfőnöknek sem akart hinni, aki megharagudott Hermannra, és le akarta leplezni. Ahelyett, hogy összpontosítva tartotta volna haderejét ebben a csak részint leigazolt országban, szétszórta csapatait.
Hermann és Siegmyrgth titkos utasítására a távoli vidékek egyre-másra kértek katonai támogatást Varustól rablóbandák ellen és kíséretet Galliába tartó áruszállítmányok mellé. Ezután a tartomány keleti csúcsában fegyveres lázadás támadt. Egy adószedőt az embereivel együtt leméészároltak. Amikor Varus összegyűjtötte rendelkezésére álló csapatait, hogy a büntető hadjáratra elinduljon, a két törzsfőnök is elkísérte egy darabig, és aztán azzal vált el tőle, hogy összegyűjti a germán seregeket. Ha Varusnak támogatásra van szüksége, azonnal hozzásietnek. De a germán csapatok már fegyverben álltak, és kétnapi járóföldre megelőzték Varust és lestek rá. A két törzsfőnök most üzenetet küldött mindenüvé, ahol az ő támogatásukra küldött római csapatok tartózkodtak, hogy támadják meg a rómaiakat, és egyetlen embert se hagyjanak elmenekülni.

Varus nem értesült ezekről a tömegmészárlásokról, mert egyetlen ember sem maradt életben a rómaiak közül, főhadiszállásával pedig semmi kapcsolata nem volt.
Az út, amelyen Varus haladt, egyszerű erdei ösvény volt. Azonban ahelyett, hogy előőrsöket és hát- vagy oldalvédeket küldött volna ki, az egész csapatot egy csoportban meneteltette, mintha csak ötven mérföldnyire volna Rómától. Előrehaladása igen lassú volt, mert állandóan fákat kellett kivágni, hogy az utat szabaddá tegyék, majd meg azért, hogy hidakat építsenek a folyókon a felszerelést és élelmet szállító kocsik számára. A germánok ezalatt nagy sereget gyűjtöttek össze. Az idő is nekik kedvezett, roppant záporeső esett, egész napon át zuhogott, teljesen átáztatta a római katonák bőrpajzsait, és használhatatlanná tette az íjakat. Az agyagösvény olyan csúszós volt, hogy alig lehetett rajta előrehaladni, a szekerek pedig minduntalan bent ragadtak a sárban. A távolság a vonuló sereg eleje és vége között egyre nőtt. Ekkor egy szomszédos dombon tüzet gyújtottak, és erre a jelre a germánok egyszerre támadták meg a csapatot minden oldalról.
A germánok becsületes harcban nem vehették fel a versenyt a rómaiakkal, és Varus nem is túlozta olyan nagyon gyávaságukat. Eleinte csak a málhahordókat és a szedereket támadták meg, lehetőleg kikerülték a kézitusát, hogy inkább hosszú dárdáikkal megdobálják a katonákat. Ha egy római kirántotta a kardját és rájuk kiáltott, már visszaugrottak az erdőbe. Taktikájukkal azonban mégis sokat ártottak. A Hermann és a többi törzsfőnök vezetése alatt álló csapatok torlaszokat emeltek az utakon az elhódított római szekerekből, amelyeknek kerekeit összetörték, és fatörzseket dobáltak rájuk. A torlaszok mögött elbújt germánoknak az volt a feladata, hogy zavarják meg a rómaiakat, ha a torlaszokat szét akarják szedni. Ez annyira feltartotta a sereg végét, hogy az emberek félve attól, hogy elvesztik a kapcsolatot a derékhaddal, inkább elhagyták még meglevő szekereiket és előresiettek, remélve, hogy a germánok annyira el lesznek foglalva a fosztogatással, hogy egy ideig nem gondolnak támadásra. A sereg élén haladó ezred elért egy dombot, amelyen a nemrégen pusztított tűz miatt kevés fa volt csak; itt biztosított alakzatban várták a másik két ezredet. Szekereik megvoltak, és csak pár száz embert veszítettek.
A másik két ezrednek sokkal rosszabbul ment. Az ezredek felbomlottak, külön kis csoportok alakultak 50-200 emberből, minden ilyen csoportnak volt előőrse és oldalvédje. Az oldalvéd csak igen lassan haladhatott előre az erdőség sűrű és mocsaras volta miatt, és gyakran elvesztette a kapcsolatot kis csapatával. Az előőrsöt megtizedelték a torlaszoknál, a hátvédet pedig a dárdás germánok pusztították. Amikor aznap este Varus összeszedte csapatait, kiderült, hogy embereinek egyharmadrésze meghalt vagy eltűnt. Másnap kiverekedte magát az erdőségből, hogy nyílt vidéken harcolhasson, de

közben minden megmaradt rakományát fel kellett áldoznia. Már az élelem is fogytán volt. A harmadik napon újra kénytelen volt bevonulni egy erdőségbe. A második napon nem szenvedett nagy veszteségeket, mert az ellenség legnagyobb része a szekerek fosztogatásával foglalkozott, de amikor a harmadik nap estéjén Varus seregszemlét tartott, seregét negyedére leolvadva találta maga előtt. A negyedik napon Varus még mindig előre haladt, túlságosan konok lévén ahhoz, hogy a vereséget elismerje és felhagyjon eredeti céljával, de az idő még rosszabbra fordult, és a germánok, akik hozzászoktak a nagy esőkhöz, egyre merészebbek lettek, látván az ellenállás gyengülését.

Déltájban Varus belátta, hogy minden elveszett, és megölte magát, nehogy élve az ellenség kezébe kerüljön. A magasabb rangú tisztek legnagyobb része követte példáját és igen sokan a legénység köréből is. Csak egyetlen tiszt őrizte meg a lélekjelenlétét – ugyanaz a Cassius Chaerea, aki annak idején az arénában oly remekül küzdött. A hátvéd parancsnoka volt, emberei a savoyai hegyvidékről kerültek ki, és jobban otthon voltak az erdőségben, mint a többiek. Amikor hírt kapott egy megmenekülttől, hogy Varus meghalt, az ezredsasokat elrabolták, és hogy a derékhadból alig maradt meg háromszáz ember, eltökélte magát, hogy lehetőleg megmenti embereit a lemészárlástól. Csapatával megfordult, hirtelen támadással áttörte magát az ellenségen. Cassius rettenthetetlen bátorsága, amelyről valami átragadt embereire is, meghökkentette a germánokat. Ezt a kis, mindenre eltökélt csapatot futni hagyták, és előre rohantak könnyebb küzdelmek felé. Az akkori idők egyik legragyogóbb katonai teljesítménye, hogy Cassius a százhúsz emberből, akivel elindult, nyolcnapi gyaloglás után, keresztül az ellenséges földön, nyolcvanat vissza tudott hozni az erődítménybe, ahonnan húsz nappal korábban indult el.

Nehéz érzékeltetni azt a rémületet, amely Rómán úrrá lett, amikor a katasztrófáról szállongó mendemondákat megerősítették. Az emberek csomagolni kezdték holmijaikat, és szekerekre rakták, mintha a germánok már a város kapui előtt lennének. És csakugyan minden ok megvolt az aggodalomra. A balkáni háborúban olyan nagy volt a veszteségünk, hogy Itália szinte teljes tartalékerejét felhasználtuk. Augustus napokig töprengett azon, miképpen gyűjtsön össze egy sereget, amelyet Tiberius vezetése alatt elküldhetne a még el nem foglalt Rajna-hidak védelmére. A katonaköteles római polgárok közül kevesen jelentkeztek, a germánok ellen indulni úgy tűnt fel előttük, mint a biztos halálba menni. Augustus ekkor háromnapi határidőt adott a jelentkezésre. Három nap múltán a katonakötelesek közül minden ötödik embert meg fognak fosztani polgárjogától és minden vagyonától. Még ezután is sokan elmaradtak, mire néhányat példaadás

okából kivégeztetett, a többieket pedig a hadseregbe kényszerítette. Behívta a harmincöt éven felülieknek egy részét, újra behívott sok veteránt, akik már leszolgálták a tizenhat évüket. Ezekkel és néhány szabadosokból rekrutált ezreddel, akik különben nem lettek volna kötelesek szolgálatra (bár már Germanicus is velük erősítette meg seregét a balkáni háborúban), egészen tekintélyes haderőt állított fel. Minden zászlóaljat, amint elkészült a kiképzéssel, külön-külön Északra küldött.

Legnagyobb szégyenem és fájdalmam volt Rómának e nehéz óráiban, hogy nem szolgálhattam katona módjára védelmében. Elmentem Augustushoz, és kértem, küldjön ki valami olyan minőségben, amelyben testi gyengeségem nem hátrány, felajánlottam, hogy titkos szolgálati tisztként megyek ki Tiberius mellé, ott az ellenség hadműveleteiről szóló értesüléseket fogom összeegyeztetni, kikérdezem a foglyokat, térképeket készítek, és különleges utasításokkal fogom ellátni a kémeket. Mikor ezt a kinevezést nem kaptam meg, amelyre pedig felkészültnek tartottam magam, minthogy komolyan tanulmányoztam a germániai hadjáratokat, felajánlottam, hogy Tiberius haderejének szervezője leszek, én fogom intézni a hadianyagok beszerzését, szállítását és elosztását. Úgy tűnt nekem, Augustus örül, hogy önként ajánlkoztam, és azt mondta, hogy beszél ajánlatomról Tiberiusszal. De semmi sem lett belőle. Tiberius talán nem tartott alkalmasnak semmilyen hasznos szolgálatra, talán mérges volt azért, hogy én jelentkeztem, amidőn fia, Castor visszamaradt. Rábeszélte Augustusi, hogy fiát küldje ki Itália déli részébe csapatokat szervezni és kiképezni. Germanicus is hasonló helyzetben volt, mint én, ami kissé megnyugtatott. Ó is önként jelentkezett a germán hadjáratra, de Augustusnak szüksége volt reá Rómában, ahol nagyon népszerű lett, hogy segítsen a polgári zavargások lecsendesítésében, mert félt, hogy felfordulás támad a városban, amint a csapatok eltávoztak.

Közben a germánok szinte hajtóvadászatot rendeztek Varus hadseregének szökevényeire, és tucatjával áldozták fel őket erdei isteneiknek, fonott kalickában elevenen elégetvén őket. A többit fogságban tartották. (Némelyiküket rokonaik, később igen magas váltságdíjért kiváltották, de Augustus megtiltotta nekik, hogy valaha is Itália földjére lépjenek.) A germánok a zsákmányolt borból hosszú ideig részegeskedtek, és véres összecsapásokban marakodtak a zsákmány és a dicsőség felett. Hosszú időbe tellett, míg rájöttek, milyen kevés ellenállással találkoznának, ha elindulnának a Rajna felé. Amint azonban boruk fogytán volt, egymás után megtámadták a gyengén felfegyverzett határvidéki erődítményeket, elfoglalták s kirabolták őket. Csak egyetlenegy erődítmény mutatott tisztességes ellenállást: Cassiusé. A germánok ezt az erődítményt is könnyen

bevehettek volna, mivel helyőrsége igen csekély volt, de Hermann és Siegrnyrgth távollétében senki sem értett közülük az ostromlás római művészetéhez. Cassiusnak sok íja és nyila volt, és mindenkit megtanított a használatukra, még a nőket és rabszolgákat is. Sikeresen visszavert több vad támadást a kapuk ellen, és állandóan kéznél tartott hatalmas edényekben forró vizet, hogy rázúdítsák azokra a merész germánokra, akik a falnak támasztott létrán fel akartak mászni. A germánok annyira el voltak foglalva ennek az erődítménynek az ostromlásával, amelyről azt hitték, hogy kétségbeesett ellenállásával roppant kincseket őriz, hogy nem haladtak előre a rajnai hidakhoz, amelyek alig voltak megerősítve.
Ekkor kaptak hírt Tiberius és új hadseregének gyors közeledtéről. Hermann azonnal összehívta csapatait, és elhatározta, hogy Tiberius megérkezése előtt elfoglalja a hidakat. Egy kis csapatot hagyott hátra az erődítmény alatt, amelytől tudta, hogy kevés az élelme. Cassius, aki valahogyan értesült Hermann terveiről, elhatározta, elmenekül, amíg még van rá alkalma. Egy viharos éjszakán az egész helyőrséggel együtt kilopózott az erődítményből, és sikerült is elhaladnia az ellenség két előőrse mellett, amikor néhány gyermek sírása felverte az ellenséget. Cassius katonáival, a nőkkel, gyermekekkel és rabszolgákkal együtt tovább haladt, és a harmadik előőrsnél kézitusába bocsátkozott a germánokkal. Maroknyi serege bizonyára ott leli halálát azon az éjszakán, ha a germánok nem lettek volna annyira kíváncsiak az elhagyott erődítmény kincseire. Egy részük azonnal az erődítményhez sietett, közben Cassius előre haladt, és trombitásainak kiadta a parancsot, hogy egyszerre mind zendítsenek rá kéthárom különböző ezredindulóra. A germánok azt hitték, hogy felmentő sereg érkezik, így hát nem üldözték őket. A római csapatok a legközelebbi hídfőnél meghallották a római trombiták hangját, mert a szél kelet felé fújt, és sejtve a történteket, különítményt küldtek ki a helyőrségi sereg elé. Két nap múlva Cassius vezette a harcot, amikor egy nagy germán csapat megtámadta a hídfőt. Visszaverte a támadást, nemsokára megérkeztek Tiberius seregének előőrsei, és a híd meg volt mentve.
Az év végét egy újabb száműzetés jelölte. Julillát Tremerus szigetére száműzték, éppen olyan hihetetlenül erkölcstelen életmóddal vádoltan, mint anyját, Juliát. Száműzetésének igazi oka az volt, hogy másállapotba került, és gyermeke Augustus dédunokája lett volna, de nem rokona Líviának. Livia nem akarta a komplikációkat vállalni arra az esetre, ha a gyermek esetleg fiú lesz. Julillának már volt ugyan egy fia, de félénk, gyenge képességű fiúcska, akitől nem kellett félni. Maga Aemilius segítette Líviát a vádaskodásban. Összeveszett Julillával, és utána leánya, Aemilia jelenlétében azzal vádolta meg, hogy mástól esett teherbe. A házasságtöréssel Decimust, egy Silanus-házhoz tartozó nemesembert vádolt meg. Aemilia, aki már elég okos volt ahhoz, hogy

rájöjjön: tulajdon élete és biztonsága Livia jóindulatától függ, egyenesen őt kereste fel, és elmondotta, hogy mit hallott. Livia kényszerítette, hogy a történetet Augustus jelenlétében ismételje meg. Augustus magához hívatta Aemiliust, és megkérdezte, igaz-e, hogy nem ő az apja Julilla gyermekének. Aemilius el sem tudta képzelni, hogy Aemilia árulta el az édesanyját és őt magát, s azt hitte, hogy az a viszony, amellyel Julillát és Decimust vádolta, közismert, így hát kitartott vádja mellett, amelyet pedig inkább féltékenységre, mint bizonyítékokra alapított. Augustus a gyermeket születése után rögtön elvetette és kitetette egy hegyoldalra. Decimust száműzték több más férfival együtt, akiket szintén azzal vádoltak meg, hogy Julilla szeretői voltak. Köztük volt Ovidius, a költő, akit Augustus furcsa mód a legfőbb bűnbakká tett, azon az alapon, hogy sok évvel korábban megírta A szerelem Művészetét. Augustus azt mondta, hogy ez a költemény ásta alá unokája erkölcseit. A költemény minden fellelhető példányát elégettette.

TIZENHARMADIK FEJEZET

Augustus most már túl járt a hetvenen. A legutóbbi időkig senki sem vette öregember számba, azonban az újabb állami és magánkatasztrófák erősen megviselték. Ingerült lett, egyre inkább nehezére esett a váratlan látogatókkal kedvesen bánni, és alig tudta türelmesen végigülni a nagy lakomákat. Még Líviával is zsörtölődött. Mindazonáltal lelkiismeretesen folytatta munkáját, sőt újabb tíz évre megerősíttette magát monarchikus hatalmában. Tiberius és Germanicus, amikor a városban voltak, igen sok olyan feladatra vállalkoztak, amelyet különben ő maga szokott volt elvégezni, és Livia keményebben dolgozott, mint valaha. A balkáni háború alatt Augustus távollétében Rómában maradt, felszerelte magát Augustus pecsétjének másolatával, hírvivők útján állandóan fenntartotta vele a kapcsolatot, és egyedül uralkodott. Augustus most már többé-kevésbé megbarátkozott a gondolattal, hogy Tiberius lesz az utódja. Képesnek tartotta arra, hogy Livia segítségével meglehetősen jól kormányozzon, és hogy folytassa politikáját, de azzal hízelgett önmagának, hogy mindenkinek hiányozni fog a Haza Atyja, és úgy fognak beszélni az augustusi korszakról, mint ahogy Numa király aranykoráról beszélnek. Jelentős szolgálatai ellenére Tiberius személy szerint népszerűtlen volt Rómában, és egészen bizonyos, hogy uralkodó korában sem lesz népszerű. Megelégedésére szolgált Augustusnak, hogy Germanicus, idősebb lévén Castornál, Tiberius természetes utódja, és hogy Germanicus kiskorú fiai, Nero és Drusus, az ő dédunokái. Ha már a sors megakadályozta, hogy unokái kövessék az uralkodásban, legalább dédunokáinak személyében fog még egyszer uralkodni. Ebben az

időben ugyanis Augustus már rég elfeledkezett a köztársaságról, éppúgy, mint mindenki más, és elfogadta azt a nézetet, hogy negyvenévi kemény és sikeres szolgálata feljogosította arra, hogy kinevezze császári utódait, ha tetszik, akár a harmadik nemzedékig.

Amikor Germanicus Dalmáciában volt, nem írtam neki Postumusról, mert féltem, hogy Livia valamelyik ügynöke elfogja leveleimet, de mindent elmondtam neki, amikor visszatért a háborúból. Sokat töprengett, és azt mondta, nem tudja, mit higgyen. Itt el kell mondanom, hogy Germanicus nem tudott senkiről rosszat feltételezni addig, amíg az illető gonoszságának bizonyítékai erre rá nem kényszerítették, sőt ellenkezőleg, mindenkiről feltételezte, hogy a legnemesebb indokok mozgatják cselekedeteit. Végtelen egyszerűsége általában hasznára vált. A legtöbb ember, akivel kapcsolatba jött, örült, hogy ilyen nagyra tartják, és megpróbált Germanicusszal szemben csakugyan olyan nemes lelkű lenni, mint amilyennek Germanicus hitte őt. Egy végletekig gonosz jellemmel szemben Germanicus tehetetlen volt, de minthogy a legtöbb emberben van csipetnyi kis jóság, Germanicus ezt ki tudta hozni belőlük. Most azt mondta nekem, nem tudja elhinni, hogy akár Livilla, akár Aemilia ilyen bűnös aljasságra képes, noha elismerte, hogy az utóbbi időben csalódott Livillában. Hozzátette, hogy a két nő indokait egyáltalában nem magyaráztam meg, mert nagyanyánk, Livia belevonása egyenesen nevetséges. Váratlanul méltatlankodó hangba csapott át, és megkérdezte, ki az, aki ép elmével ilyen szörnyűségekkel merné megvádolni Líviát? Ugyanilyen alapon a Jóság Istennőjét is megvádolhatnánk a város kútjainak megmérgezésével. De erre megkérdeztem válaszképpen: képesnek tartja-e Postumust arra, hogy két egymás után követő éjjelen két aljas erőszakos merényletet kísérel meg, és elhiszi-e róla, hogy szemérmetlenül hazudott Augustusnak meg nekem? Germanicus erre hallgatott. Mindig szerette Postumust, és nagyon bízott benne. Most már kihasználtam hallgatását, és halott atyánk szellemére megeskettem, hogyha bármikor a legkisebb bizonyítékára bukkan annak, hogy Postumust igazságtalanul ítélték el, azonnal közli Augustusszal, és kényszeríti, hogy hívassa vissza Postumust a száműzetésből, és büntesse meg méltóképp aljas rágalmazóit.

[Kr. u. 11] Germániában alig történt említésre méltó. Tiberius megvédte a hidakat, de meg sem kísérelte a Rajnán való átkelést, mivel nem bízott csapataiban, amelyeknek kiképzését voltaképpen most végezte. A germánok sem próbálkoztak támadásokkal. Augustus megint türelmetlenkedni kezdett Tiberiusszal, és sürgette, hogy minden habozás nélkül bosszulja meg Varust, és szerezze vissza az elveszett ezredsasokat. Tiberius azt felelte, hogy semmi sem fekszik közelebb a szívéhez, mint ez, de csapatai még nem alkalmasak a

támadásra. Mihelyt Germanicus elöljárói éve letelt, Augustus őt is Germániába küldte. Tiberiusnak most már cselekednie kellett, noha valójában nem volt lusta vagy gyáva, csak végtelenül óvatos. Átkelt a Rajnán, és áthaladt az elvesztett tartomány egyes részein, de a germánok mindenütt kikerülték a csatát. Tiberius és Germanicus, akik mindketten nagyon vigyáztak, arra, hogy csapdába ne essenek, éppen hogy felégettek néhány ellenséges tábort, és nagy garral ide-oda vonultak, hogy erejüket mutassák. Néhány kisebb összecsapás folyamán több száz foglyot ejtettek. Ezen a vidéken maradtak őszig, akkor újra átkeltek a Rajnán. A következő tavaszon végre megtartották az oly régen esedékes diadalmenetet a dalmát háború megünneplésére, és ehhez hozzátettek egy másik diadalmenetet, a germán háborúét, hogy a közbizalmat helyreállítsák. Itt nem szabad megfeledkeznem Tiberius egy nemes lelkű cselekedetéről, amelyre Germanicus beszélte rá. Miután a diadalmenetben felvonultatta Batót, a dalmát lázadóvezért, visszaadta neki szabadságát, megajándékozta pénzzel, és letelepítette Ravennában, ahol gondtalanul élhette világát. Bato megérdemelte. Gavallérosan egérutat engedett egyszer Tiberiusnak egy völgyből, ahol egész seregével együtt csapdába ejtette.

Germanicus most konzul volt, és Augustus külön levelet írt a szenátusnak, amelyben Germanicust a szenátus figyelmébe, a szenátust pedig Tiberiuséba ajánlja. (Azáltal, hogy a szenátust ajánlotta Tiberius figyelmébe és nem fordítva, Augustus tanújelét adta annak, hogy Tiberiust szemelte ki utódjául, aki tehát a szenátus fölött áll, és annak is, hogy nem kívánja őt dicsérni, mint ahogy Germanicust dicsérte.) Agrippina mindig elkísérte Germanicust a hadjárataira, mint ahogy anyám is elkísérte apámat. Főleg az iránta való szeretet miatt tette, de azért is, mert nem akart Rómában maradni, ahol esetleg koholt házasságtörési váddal Augustus elé idézhetik. Sohasem volt biztos benne, hogy Livia mit akar vele. Agrippina igazi római úrnő volt, erős, bátor, szerény, szellemes, kegyes, termékeny és erényes. Már négy gyermeket szült Germanicusnak, és az ötödikkel járt teherben.

Germanicus, ámbár Livia engem még mindig nem engedett asztalához, és anyám sem változtatta meg álláspontját velem szemben, minden lehető alkalommal elvitt nemes barátainak társaságába. Kedvéért bizonyos tisztelettel bántak velem, de ismeretes volt a család véleménye rólam, és úgy tudták, hogy Tiberius is osztja ezt a véleményt, tehát senki sem törődött valami sokat velem. Germanicus tanácsára kihirdettem, hogy legutóbbi történelmi munkámból felolvasást tartok, és számos előkelő irodalmárt meghívtam. A felolvasásra azt a könyvemet választottam ki, amelyen igen keményen dolgoztam, és amely érdekelhette közönségemet. A könyvben

összegyűjtöttem azokat a formulákat, amelyeket az etruszk papok rituális mosdásaikkor használtak, latin fordítással együtt, ami megvilágította a mi rituáléinkat is, amelyeknek jelentősége idővel egészen elhomályosult. Germanicus előzőleg elolvasta, megmutatta anyámnak és Líviának, aki beleegyezését adta a felolvasáshoz, ezután pedig meghallgatott, amikor főpróbát tartottam. Gratulált mind a munkámhoz, mind az előadásomhoz, és azt hiszem, széles körben beszélhetett róla, mert a szoba, amelyben felolvasásomat tartottam, zsúfolt volt. Livia és Augustus nem jöttek el, de anyám, Germanicus és Livilla jelen voltak.
Jókedvű voltam, nem idegeskedtem. Germanicus azt tanácsolta, hogy igyák előzőleg egy kupa bort, és a tanácsát okosnak tartottam. Két széket betettek Augustusnak és Líviának arra az esetre, ha mégis eljönnének. Remekbe készült székek voltak, amelyeket mindig az uralkodói pár számára tartottunk fenn. Amikor mindenki megérkezett és leült, az ajtókat becsukták, s olvasni kezdtem. Remekül ment, éreztem, hogy nem olvasok sem túl gyorsan, sem túl lassan, sem túl hangosan, sem túl halkan, hanem éppen jól, és hogy a hallgatóság, amely nem sokat várt tőlem, akarata ellenére is érdeklődéssel hallgatott. Ekkor egy igen szerencsétlen dolog történt. Hangosan kopogtattak az ajtón, s miután senki sem nyitotta ki, újra kopogtattak. Most a kilinccsel bajlódtak, zörögtek, míg végre nagy robajjal feltárult az ajtó, s belépett a terembe a legkövérebb ember, akit életemben láttam, lovagi öltönyben, kezében egy nagy hímzett párnával. Abbahagytam az olvasást, mert nehéz és fontos fejezethez értem, és senki sem figyelt: minden szem a lovagra irányult. A jövevény megismerte Liviust, és paduai kiejtéssel üdvözölte, aztán általánosságban a társaságot köszöntötte, mire itt-ott vihogni kezdtek. Germanicusszal mint konzullal, vagy anyámmal és velem mint háziakkal, nem sokat törődött. Akkor körülnézett, széket keresvén, meglátta Augustusét, de ezt túlságosan kicsinek becsülte a maga számára, így hát beült Líviáéba. Rátette párnáját, összefogta öltönyét a térdénél, és megkönnyebbült nyögéssel beleereszkedett. A szék persze, egy ősi egyiptomi jószág Kleopátra palotájából, recsegve összedűlt.
Az egész hallgatóság hangosan nevetni kezdett, anyám, Germanicus, Livius és néhány komoly ember kivételével. De amikor a lovag összeszedte magát, nyögdécselt, átkozódott, dörzsölte hátsó felét, és egy szabados kivezette a szobából, várakozásteljes csend lett, és én megpróbáltam folytatni előadásomat. De akkor meg elfogott egy nevetőgörcs. Lehet, hogy a bor tette, amelyet ittam, vagy az a körülmény, hogy az első sorban ülő lovag arcát egyedül én láthattam, amikor a szék összeomlott alatta; akárhogyan is volt, nem tudtam figyelmemet az etruszk rituálékra összpontosítani. Eleinte a hallgatóság rokonszenvezett nevetésemmel, sőt velem nevetett, de

amikor átküszködtem magam egy passzuson, és véletlenül szemem sarkával észrevettem az összetört széket, újra nevetni kezdtem, és most már a hallgatóság türelmetlen lett. Amikor végre Germanicus nagy megkönnyebbülésére erőt vettem magamon, és folytattam az olvasást, az ajtók feltárultak, és ki nem vonul be a terembe, mint Augustus és Livia. Méltóságteljesen előrelépdeltek a két széksor között, és Augustus leült. Livia is le akart ülni, de amikor nem találta székét, élesen csengő hangon megkérdezte: „Ki ült az én székemben?" Germanicus mindent elkövetett, hogy kimagyarázkodjék, de Livia ragaszkodott ahhoz, hogy őt megsértették. Hamarosan el is távozott. Augustus kényelmetlen érzéssel az arcán követte. Hibáztathat-e valaki, hogy nem tudtam rendesen tovább olvasni? Valami kegyetlen isten bújhatott az időközben feltámasztott székbe, mert néhány perc múlva a lábak maguktól újra szétcsúsztak, az egyik karfáról letörött egy arany oroszlánfej, és odacsúszott a lábam elé. Most már elemi erővel kitört belőlem a nevetés.

Germanicus odajött hozzám, és kért, hogy szedjem össze magam, de én csak tehetetlenül a székre mutogattam. Ha valaha láttam Germanicust haragosnak velem szemben, az ekkor volt. Nagyon megrendített, hogy haragszik rám, és rögtön kijózanodtam. De addigra elvesztettem minden önbizalmamat, és oly rémesen kezdtem dadogni, hogy a felolvasás bizony siralmasan végződött. Germanicus mindent elkövetett, hogy elsimítsa a dolgot, indítványozta, szavazzanak köszönetet érdekes felolvasásomért, és fejezzék ki sajnálatukat afelett, hogy egy kellemetlen véletlen megzavart a felolvasásban, és hogy ennek következtében a Haza Atyja és felesége, Livia úrhölgy visszavonultak, remélve, hogy a közeljövő egyik kedvezőbb napján újra felolvasást tarthatok. Embernek még nem volt olyan tapintatos bátyja, mint nekem Germanicus, de felolvasást azóta sem tartottam.

Germanicus egy napon igen komor arccal keresett fel. Hosszú időbe tellett, amíg rá tudta szánni magát a megszólalásra. Végül így szólt:

– Ma reggel Aemiliusszal beszélgettem, és valahogyan szóba került a szegény Postumus. Először is megkérdezte tőlem, hogy voltaképpen mivel vádolták Postumust. Utána hozzátette, hogy a közhit szerint Postumus erőszakot kísérelt meg két nemes asszony ellen, de senki sem tudta, hogy kik ezek. Keményen a szemébe néztem, mikor ezeket mondta, de láttam, hogy igazat beszél, így hát felajánlottam neki, hogy kicserélem értesüléseimet az övéivel, ha megígéri, hogy minden szigorúan köztünk marad. Amikor közöltem vele, hogy tulajdon leánya vádolta meg Postumust azzal, hogy megbecstelenítette őt, nagyon dühös lett, és nem akart nekem hinni. Egészen felháborodott. Azt mondta, hogy Aemilia társalkodónője azon az estén állandóan velük volt. Azonnal hívatni akarta Aemiliát, és megkérdezni, hogy igaz-e ez a történet, és ha igaz, miért csak most értesül róla? Én persze

megakadályoztam ezt, emlékeztetvén ígéretére. Nem bíztam Aemiliában. Inkább azt ajánlottam, hogy kérdezzük ki a társalkodónőt, de oly módon, hogy ne ijedjen meg. Így hát hívattuk a társalkodónőt, és megkérdeztük tőle, miről beszélgetett Aemilia és Postumus azon az estén, amikor utoljára ott vacsorázott, és Aemilia szülei valami vaklárma miatt kimentek a szobából. Eleinte nem jutott semmi eszébe, később aztán úgy rémlett neki, hogy gyümölcsfákról beszélgettek. Aemilius ekkor megkérdezte, hogy beszélgettek-e másról az ő távollétében, de a nő azt mondta, hogy nem. Most már több is eszébe jutott, az is, hogy Postumus virágokról is beszélt, erre ő figyelt, mert nagyon érdeklődik a kertészet iránt. Nem, a szobát egy pillanatra sem hagyta el. Azután – folytatta elbeszélését Germanicus – felkerestem Castort, és társalgás közben felemlítettem Postumust. Emlékszem, hogy Postumus birtokait elkobozták, mialatt Dalmáciában voltam, és az eladásból befolyt pénzt a katonai kincstárba fizették be, nos, megkérdeztem, mi történt néhány aranytállal, amelyet kölcsönadtam Postumusnak valamilyen lakomára. Castor útbaigazított az aranytálak visszaszerzése ügyében. Ezután a száműzetésről kezdtünk beszélgetni. Castor igen őszinte volt, és örömmel mondhatom, hogy igazán nem volt benne az összeesküvésben.
– Elismered hát, hogy összeesküvés volt? – kérdeztem mohón.
– Félek, hogy ez az egyedüli magyarázat. De maga Castor ártatlan, erről meg vagyok győződve. Anélkül, hogy sokat célozgattam volna rá, elmondotta, hogy Livia kérésére gúnyolódott Postumusszal a kertben, úgy, ahogy neked azt Postumus elmesélte. Azzal magyarázta ezt, hogy Postumusnak tetszett a felesége, amit ő mint férj zokon vett. De azt mondta, nem bánja a gúnyolódást, noha nem volt valami jóindulatú és jó ízlésű tréfa, mert Postumus bebizonyította, hogy nem méltó a kíméletre, hiszen felháborító módon merényletet kísérelt meg Livilla ellen, és őt magát is megtámadta.
– Castor tehát elhitte, hogy Postumus erőszakot akart elkövetni Livillán?
– Igen. És én meghagytam hitében. Nem akarom, hogy Livilla megtudja, mire gyanakszunk mi ketten. Mert ha megtudná, Livia is meghallaná.
– Germanicus, elhiszed már, hogy Livia készítette elő az egészet?
Nem felelt.
– Elmégy most Augustushoz?
– Szavamat adtam erre. Mindig megtartom a szavam.
– Mikor mégy?
– Most.
[Kr. u. 13] Mi történt, mi nem, ezen a megbeszélésen, már sohasem fogom megtudni. De Germanicus sokkal boldogabbnak látszott aznap este vacsora közben, és az a mód, ahogy kitért kérdéseim elől, arra

mutatott, hogy Augustus hitt neki, és megkérte, hogy a dolgot egyelőre tartsák titokban. Hosszú időbe tellett, míg megtudtam a folytatásból annyit, amennyit most itt le tudok írni. Augustus levelet írt a korzikaiaknak, akik néhány éve a kalózok támadásai miatt panaszkodtak; és közölte velük, hogy Marseille, be utazik, ahol felszentel egy templomot, de útközben náluk is kiköt. Röviddel ezután elindult, de útját Uva szigetén két napra megszakította. Az első napon elrendelte, hogy Postumus őrségét Planasián egytől egyig váltsák le. Ez megtörtént. Ugyanezen az éjszakán titokban áthajózott a szigetre egy kis halászhajón bizalmas barátja, Fabius Maximus és egy bizonyos Clemens kíséretében, aki egykor Postumus szolgája volt, és igen erősen hasonlított volt urára. Clemens állítólag Agrippa természetes fia volt. Szerencséjükre rögtön partra érkezésük után találkoztak Postumusszal. Az éjszakai hálókat rakta ki, s távolról meglátta a vitorlást a holdfényben. Egyedül volt. Augustus felfedte kilétét, és kinyújtott kézzel kiáltotta: „Bocsáss meg, fiam!" Postumus megragadta a kezét, és megcsókolta. Akkor kettesben elmentek, mialatt Fabius és Clemens őrt álltak. Miről beszélgettek, senki sem tudja, de Augustus sírt, amikor kettesben visszatértek. Ezután Postumus és Clemens ruhát és nevet cseréltek. Postumus visszahajózott Uva szigetére Augustusszal és Fabiusszal, és Clemens elfoglalta Postumus helyét Planasián, amíg parancsot nem adnak szabadon bocsátására, ami Augustus ígérete szerint nem késhet sokáig. Clemensnek megígérték, hogy felszabadítják és gazdagon megajándékozzák, ha jól játssza szerepét. Néhány napon keresztül betegnek kell tettetnie magát és annyira megnövesztenie haját és szakállát, hogy senki se vegye észre a cserét. A csere titokban tartására már azért is volt remény, mert az új őrség délután csak néhány percre látta Postumust.

Livia gyanította, hogy Augustus valamit eltitkol előtte. Tudta, mennyire nem szereti a tengeri utat, hogy sohasem ment hajón, ha szárazföldön mehetett, még a legnagyobb időveszteség árán is. Igaz, hogy Korzikába csak tengeren juthatott el, de a kalózok nem jelentettek olyan komoly veszélyt, és könnyen elküldhette volna Castort vagy bármelyik más alárendeltjét az ügy kivizsgálására, így hát tudakozódni kezdett, és végül megtudta, hogy amikor Augustus Uva szigetén kiszállt, elrendelte Postumus őreinek leváltását. Megtudta ezenfelül, hogy Fabius ugyanazon az éjszakán halászni ment Augusztusszal és egy rabszolgával.

Fabiusnak volt egy Marcia nevű felesége, aki osztozott ura minden titkában, és Livia, aki eddig nem sokat törődött vele, most barátkozni kezdett az asszonnyal. Marcia egyszerű nő volt, könnyen becsapható. Amikor Livia megbizonyosodott afelől, hogy bírja Marcia bizalmát, egy napon félrevonta, és megkérdezte:

– Mondd csak, drágám, igen megrendült Augustus, amikor oly sok év

után újra láthatta Postumust? Férjem sokkal gyengédebb szívű, mint ahogy mutatja.
Mármost Fabius elmondta Marciának, hogy a planasiai út titok, amelyről senkinek a világon sem szabad szólnia, mert ha elárulja a titkot, akkor férje életével játszik, így hát először nem felelt. Livia erre nevetni kezdett, és így szólt:
– Ó, te igen elővigyázatos vagy. Olyan vagy, mint Tiberius őre Dalmáciában, aki nem akarta beengedni a táborba magát Tiberiust egy este, amikor lovaglásból visszatért, mert nem tudta a jelszót. A parancs, parancs, tábornok úr – mondta ez a hülye. Drága Marciám, Augustusnak nincsenek titkai előttem, sem nekem Augustus előtt. De mindenesetre nagyra becsülöm elővigyázatosságodat. Így hát Marcia bocsánatot kért, és kikotyogta:
– Fabius azt mondja, hogy Augustus sokat sírt. Amikor visszatértek a sétáról, zokogott, és utána a hajón is sírt.
Livia így szólt:
– Persze, persze. De Marcia, talán jobb volna, ha nem szólnál Fabiusnak, hogy erről beszélgettünk. Augustus nem szereti, ha az emberek megtudják, hogy mennyire bízik bennem. Azt hiszem, Fabius elmondta neked a dolgot a rabszolgával?
Ez puszta tapogatózás volt Livia részéről. Lehet, hogy a rabszolga egyáltalán nem volt fontos, de a kérdés kifizetődött. Marcia így felelt:
– Fabius azt mondta, hogy hihetetlenül hasonlít Postumusra, csak egy kicsit alacsonyabb.
– Nem gondolod, hogy az őrség észreveszi a különbséget?
– Fabius azt hiszi, hogy nem. Clemens Postumus házában volt szolga, így hát ha elővigyázatos, nem fogja magát elárulni tudatlansága által, különben pedig tudom, hogy az őrséget leváltották.
Líviának most már csak Postumus hollétét kellett kikutatnia. Gondolta, hogy valahol Clemens néven él. Attól félt, hogy Augustus visszaveszi kegyeibe, sőt esetleg elejti Tiberiust, és hogy jóvátegye bűnét, őt nevezi ki utódjává. Értesítette a dologról Tiberiust, és közölte vele gyanúit is. Közben újra baj támadt a Balkánon, és Augustus Tiberiust akarta elküldeni, hogy elfojtsa a lázadást, mielőtt még komolyabb formát öltene. Germanicus gall földön volt állami ügyekben. Augustus arról beszélt, hogy Castori is elküldi Germániába. Livia megtudta, hogy férje gyakran beszél Fabiusszal, akiről sejtette, hogy közbenjáró Augustus és Postumus között. Valószínűnek tartotta, hogy amint szabad a levegő, Augustus bevezeti Postumust a szenátusba, megsemmisíti az ellene hozott ítéletet, és kineveztetI tulajdon kartársává Tiberius helyébe. Márpedig ha Postumus újra kezébe kapja a hatalmat, akkor az ő élete nincs többé biztonságban. Postumus azzal vádolta meg őt, hogy megmérgezte atyját és bátyjait, és Augustus nem venné vissza kegyeibe, ha nem hinné, hogy a vádaknak komoly

alapjuk van. Elküldte legbizalmasabb ügynökeit, hogy kémleljék ki Fabius útjait, remélve, hogy ilyen módon Clemens nyomára bukkan. De az ügynökök semmi nyomot nem találtak. Livia a ekkor elhatározta, hogy a biztonság okáért Fabiust azonnal eltéteti láb alól. Egy éjszaka megtámadták, amikor a palota felé haladt, és tizenkét helyen megszúrták. Álarcos gyilkosai elszöktek. A temetésen botrányos esemény játszódott le. Marcia férje holttestére vetette magát, és bocsánatát esdekelve azt kiáltozta, hogy egyedül ő felelős a haláláért, mert nem engedelmeskedett neki. Senki sem értette meg azonban, és azt hitték, hogy a fájdalom elvette az eszét.
[Kr. u. 14] Lívia utasította Tiberiust, hogy állandóan tartson fenn vele kapcsolatot, miközben a Balkán felé halad, és lehetőleg igen lassan utazzon. Bármely pillanatban várható ugyanis, hogy visszahívják. Augustus, aki Nápolyig elkísérte Tiberiust, most megbetegedett. A gyomrával volt valami baj. Lívia vállalkozott, hogy ápolni fogja, de ő megköszönte, és azt mondta, hogy semmi az egész. Ő majd kigyógyítja önmagát. Tulajdon gyógyszeres ládájából elővett egy erős hashajtót, és utána egy napig böjtölt. Nyomatékosan megtiltotta Líviának, hogy az ő egészségéért aggódjon, úgyis elég gondja van. Nevetve visszautasított minden ételt, és nem evett semmit, csak kenyeret a közös asztalról, és a vizet is abból a kancsóból itta, amelyből már Lívia ivott. Zöld fügét is evett, de ezt saját kezűleg tépte a fáról. Viszonyukban külsőleg semmi változás nem történt, de olvastak egymás gondolataiban.
Minden elővigyázatossága ellenére betegsége rosszabbra fordult. Utazását Nolánál megszakította. Lívia azonnal üzent Tiberiusért, hogy térjen vissza. Amikor megérkezett, jelentették, hogy Augustus nagyon rosszul van, és komolyan Tiberiust hívja. Már elbúcsúzott néhány konzulviselt embertől, akik betegsége hírére Rómából odautaztak. Mosolyogva megkérdezte tőlük, vajon véleményük szerint elég jól játszott-e a komédiában? A színészek ugyanis ezt a kérdést intézik a darab végén a közönséghez. A férfiak, ha sokan könnyes szemmel, de visszamosolyogtak rá, és így feleltek: „Senki sem játszhatott jobban nálad, Augustus.” „Akkor bocsássatok utamra egy jó vállveregetéssel.” Amint Tiberius megérkezett, rögtön betegágyához sietett, ahol körülbelül három óra hosszat maradt, s amikor kijött, fájdalmas hangon közölte, hogy a Haza Atyja éppen most halt meg Livia karjaiban, utolsó szeretetteljes üdvözlést intézve Tiberiushoz, a szenátushoz és Róma népéhez. Hálát adott az isteneknek, hogy idejében térhetett vissza, lecsukhatta atyja és jótevője szemét. Valójában Augustus már egy napja halott volt, de Livia ezt eltitkolta, óránként kedvező, majd kedvezőtlen híradásokat kiadva. Furcsa véletlen folytán ugyanabban a szobában halt meg, ahol édesapja hetvenöt évvel korábban.

Jól emlékszem, hogyan érkezett hozzám a hír. Augusztus 20-án történt. Sokáig aludtam, mert egész éjszaka történelmemen dolgoztam. Nyáron szívesebben dolgoztam éjjel, inkább nappal aludtam. Két öreg lovag érkezése keltett fel. A lovagok bocsánatot kértek, hogy felzavartak, de az ügy igen sürgős. Augustus meghalt, és a lovagok nemes rendje sietve összegyűlt, s engem választott meg, hogy képviseljem őket a szenátus előtt. Kérjem fel a szenátust, tiszteljék meg a lovagi rendet azzal, hogy Augustus holttestét a lovagok vállukon hozhassák haza Rómából. Még mindig félálomban voltam, és nem gondoltam meg, hogy mit mondok. Kiáltozni kezdtem: „A méreg a királynő, a méreg a királynő!" Aggódva és kényelmetlenül egymásra néztek, mire észrevettem magam, és mentegetőztem, hogy szörnyű álmot láttam, és most azt ismétlem, amit álmomban hallottam. Felkértem őket, ismételjék meg az üzenetet, majd mikor ez megtörtént, megköszöntem nekik a kitüntetést, és megígértem, hogy kérésüket teljesítem. Persze nem volt valami nagy kitüntetés, hogy előkelő lovag vagyok. Mindenki lovag lehetett, aki szabadnak született, nem követett el semmi bűnt, és vagyona meghaladott egy bizonyos összeget. Családi kapcsolataim révén, ha csak átlagos képességeim lettek volna, már rég köztiszteletben álló tagja lettem volna a szenátusnak, éppen úgy, mint kortársam, Castor. Engem voltaképpen azért választottak meg, mert én voltam a császári család egyetlen tagja, aki még az alacsonyabb rendhez tartozik. Megválasztásom által elejét vették a féltékenykedésnek a lovagok között. Ez volt életemben az első eset, hogy a szenátusba bemehettem ülés alatt. A kérést dadogás nélkül adtam elő.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET

Ámbár nyilvánvaló volt, hogy Augustus ereje hanyatlóban van és hogy már nincs sok hátra az életéből, Róma nem tudott megbarátkozni halála gondolatával. Nem puszta szókép azt mondani, hogy a város úgy érezte magát, mint a fiú, amikor elveszti apját. Hogy az apa bátor volt-e vagy gyáva, igazságos vagy igazságtalan, nagylelkű vagy gonosz, nem jelent sokat: a fiú apja volt, és nincs nagybácsi vagy idősebb testvér, aki elfoglalhatná helyét. Mert Augustus uralkodása igen hosszú volt, és az embernek ötven felé kellett közelednie, hogy visszaemlékezhessen a megelőző korszakra. Ezért nem volt teljesen természetellenes, hogy a szenátus összegyűlt megbeszélni, hogy azt az isteni megtiszteltetést, amelyben a tartományok részéről már életében is részesítették, ne terjesztessék-e ki magára a városra.

Pollio fia, Gallus, akit Tiberius gyűlölt, mert Vipsaniát (Tiberius első feleségét, akitől Julia miatt kénytelen volt elválni) elvette felségül, és mert sohasem cáfolta meg nyilvánosan azt a híresztelést, hogy ő

Castor igazi apja, mondom, ez a Gallus most felállt, amikor Augustus istenségét a városban is be akarták vezetni, és felvetette a kérdést, vajon milyen isteni előjel mutatja, hogy Augustusi az égiek szívesen fogják fogadni – egyszerűen azért, mert halandó barátai és csodálói ajánlják?

Kényelmetlen csend lett, végül Tiberius lassan felemelkedett, és így szólt:

– Száz nappal ezelőtt, mint emlékezetes, Augustus szobrának talapzatába beleütött a villám. Nevének első betűjét megsemmisítette, és ennyi maradt: AESAR AUGUSTUS. Mit jelent a C betű? A C a száznak a jele. Mit jelent AESAR? Megmondom. Etruszkul istent jelent. Nyilvánvaló, hogy száz nappal a villámcsapás után Augustus isten lesz Rómában. Kell ennél világosabb isteni előjel?

Ámbár Tiberius a maga érdemeként könyvelhette el a villámcsapás magyarázatát, voltaképpen én voltam az, aki először így magyaráztam az AESAR szót, lévén az egyedüli ember Rómában, aki beszél etruszkul. Említettem a dolgot anyámnak, de ő képzelődő hülyének nevezett. Azt hiszem azonban, elgondolkozhatott a dolgon, mert szólt róla Tiberiusnak is. Én ugyanis rajta kívül senkinek sem beszéltem erről.

Gallus megkérdezte, hogy Jupiter miért éppen etruszkul üzen, miért nem latinul vagy görögül? Nincs senki, aki valami jelentősebb előjelre merne esküt tenni? Rendben levőnek találja, ha a tudatlan ázsiaiak számára új isteneket kreálunk, de a tiszteletre méltó Háznak jól meg kell gondolnia, mielőtt megparancsolja a művelt polgároknak, hogy valakit maguk közül imádjanak, még akkor is, ha az illető olyan kiváló volt, mint Augustus. Lehetséges, hogy Gallus megakadályozta volna az indítvány megszavazását a római büszkeségre és józanságra való hivatkozással, ha közbe nem lép Atticus, egy magas rangú elöljáró. Ünnepélyesen felállt, és kijelentette, hogy amikor Augustus holttestét elégették a Mars-mezőn, látta, amint egy felhő száll alá az égből, és a halott szelleme reá repül. Tehát pontosan az történt, ami a hagyomány szerint Romulus és Herkules szellemével. Az összes istenekre megesküszik, hogy vallomása igaz.

Szónoklatát hatalmas tapsvihar követte, és Tiberius diadalmasan megkérdezte, van-e Gallusnak további megjegyzése. Gallus igennel felelt. Elmondta, eszébe jut neki egy másik legenda Romulus hirtelen haláláról és eltűnéséről, ez a magyarázat megjelent még a legkomolyabb történetírók könyveiben is, mint a másik lehetőség azzal a változattal szemben, amelyet tiszteletre méltó és igazmondó barátja, Atticus, az imént idézett. Romulust eszerint annyira gyűlölték önkényuralma miatt, hogy a szenátus felhasználva egy hirtelen ködöt, meggyilkolta, feldarabolta, és testrészeit a szenátorok köpenyük leple alatt kicsempészték a szenátusból.

– No és Herkules? – kérdezte valaki gyorsan. Gallus így felelt:
– Tiberius maga idézte fel ékesszóló halotti beszédében az Augustus és Herkules közötti hasonlatot, így beszélt: „Herkules gyermekkorában csak kígyókkal birkózott, férfikorában pedig csak néhány vadállatot, köztük egy vadkant és egy oroszlánt ölt meg, és ezt is csak vonakodva, valakinek a parancsára, míg Augustus nem vadállatokkal, hanem férfiakkal harcolt, szabad akaratából” – stb. stb. De az én magyarázatom az, hogy Tiberius azért utasította vissza a hasonlatot, mert emlékezett Herkules halálának körülményeire.
Gallus ekkor leült. Nyilvánvaló volt mindenki számára, hogy mire célzott, mert a legenda szerint Herkulest a felesége mérgezte meg.
Augustus istenné avatásának indítványát azonban megszavazták. Templomokat építettek neki Rómában és a környező városokban. Papi rendet alapítottak Augustus kultuszának ápolására, főpapnője pedig Livia lett, akinek ugyanakkor megszavazták a Julia és Augusta címeket. Atticust Livia tizenegyezer arannyal jutalmazta meg, kinevezte az új Augustus-rendi papok tagjává, és elengedte neki a papi rend igen nagy összegű felvételi díját. Mint Livia unokáját, engem is felvettek az új papi rendbe, s felvételi díjként többet kellett fizetnem, mint bárki másnak. Senki sem merészelte megkérdezni, hogy Augustus mennybemenetelének vízióját miért csak egyes-egyedül Atticus látta?
A legmulatságosabb az volt, hogy a temetést megelőző éjszaka Livia egy sast rejtett el kalitkával együtt a halotti máglya tetején, és kiadta az utasítást, hogy abban a pillanatban, amikor a máglyát meggyújtják, egy zsinórral valaki titokban nyissa ki a kalitkát. A sas ekkor ki fog repülni, és mindenki Augustus szellemének fogja tartani. Szerencsétlenségre a csoda nem sikerült. A kalitkaajtó nem akart kinyílni. Ahelyett, hogy csendben maradt volna, és hagyta volna a sast elégni: a tiszt, akit a csoda lebonyolításával bíztak meg, felmászott a máglyára, és saját kezűleg nyitotta ki a kalitkát. Livia kénytelen volt kijelenteni, hogy a sast szimbolikus cselekedetképpen az ő parancsára eresztették fel.
Nem írok többet Augustus temetéséről, noha ragyogóbb temetést Róma még sohasem látott, mert keresztül kell már vinnem végre azt az elhatározásomat, hogy a legfontosabb dolgokat kivéve, minden egyebet kihagyok történetemből. Már több mint tizenhárom tekercset felhasználtam a legjobb papiruszból, és még alig értem történetem egyharmadához. Persze be kell számolnom Augustus végrendeletéről, amelynek felolvasását általános érdeklődéssel és türelmetlenséggel várták. Senki sem várta nyugtalanabbul a felolvasást, mint én magam, és mindjárt megmagyarázom, hogy miért.
Egy hónappal halála előtt Augustus váratlanul megjelent dolgozószobám ajtajában. Anyámnál volt látogatóban, aki egy hosszú betegség után most lábadozott. Elküldte kíséretét, és nagy zavartan

elkezdett velem beszélgetni, nem nézve a szemembe, sőt olyan félszegül viselkedve, mintha ő volna Claudius és én Augustus. Kezébe vette történelmem egyik kötetét, és elolvasott egy fejezetet. „Remek munka!” mondta, „és mikor készülsz el vele?”
Mondtam, hogy körülbelül egy hónap múlva, mire gratulált, és megígérte, hogy nyilvános felolvasóülést rendez művemből saját költségére, és meghívja a barátait is. Egészen elképesztett ezzel, de még tovább ment, és barátságos hangon megkérdezte, nem szeretném-e inkább, ha egy hivatásos szavalóművész olvasná fel művemet és nem én magam. Mindig zavaró, ha az ember tulajdon művét olvassa fel, még maga a minden hájjal megkent Pollio is bevallotta egyszer, hogy mindig ideges ilyen alkalmakkor. Őszintén köszönetet mondtam neki, és kijelentettem, hogy egy szavalóművész bizonyára alkalmasabb lesz, ha egyáltalán megérdemlek ilyen kitüntetést.
Ekkor Augustus hirtelen kinyújtotta a kezét felém:
– Claudius, haragszol rám?
Mit mondhattam erre. Könny szökött a szemembe, és elmotyogtam, mennyire tisztelem őt, és hogy semmit sem követett el, amiért haragudhatnék rá. Sóhajtva mondta:
– Nem, de viszont keveset tettem, amivel kiérdemelhetném szeretetedet. Várj még néhány hónapig, Claudius, és remélem, ki fogom tudni érdemelni mind a szeretetedet, mind a háládat. Germanicus sokat beszélt rólad. Azt mondta, hogy három dologhoz vagy hű: barátaidhoz, Rómához és az igazsághoz. Büszke volnék, ha Germanicus ugyanezt gondolná rólam.
– Germanicus nem csupán szeret téged, hanem egyenesen istenít. Többször mondta nekem.
– Esküszöl? Nagyon boldog vagyok, így hát, Claudius, most egy igen erős kapocs van közöttünk: Germanicus jó véleménye. És azért jöttem, hogy megmondjam, az elmúlt évek alatt igen rosszul bántam veled, amit őszintén sajnálok, meglátod, ezentúl minden megváltozik. – Görögül idézte: „Aki megsebesített, újra teljessé teszen.” És ezzel átölelt. Amikor megfordult, hogy elinduljon, még hátraszólt:
– Éppen most voltam a Vesta-szüzeknél, és néhány fontos változtatást tettem egy okmányomban, amelyet ők őriznek. Minthogy a változtatásokért részben te vagy felelős, nevednek nagyobb jelentőséget adtam, mint azelőtt. De erről egy szót se senkinek!
– Bízhatsz bennem.
Ennek a társalgásnak nem lehetett más magyarázata, mint az, hogy hitelt adott Postumus történetének úgy, ahogy én elmondtam Germanicusnak, és most elégtételt szolgáltat Postumusnak a végrendeletében, amelyet a Vesta-szüzek őriztek. Hűségemért nyilván engem is meg akart jutalmazni. Akkoriban még természetesen nem tudtam Augustus planasiai látogatásáról, de bizakodtam abban, hogy

Postumust visszahozzák száműzetéséből, és tisztára mossák a hírnevét. Nos, csalódtam. Minthogy Augustus annyira titkolózott új végrendeletével kapcsolatban, amelynek tanúja csak Fabius Maximus és néhány öreg pap volt, könnyen ment azt elsikkasztani, és helyette azt a hat év előttit felolvasni, amely Postumus száműzetése és kitagadása után készült. A végrendelet így kezdődött:

„Minthogy a sötét végzet megfosztott fiaimtól, Gajustól és Luciustól, akarom, hogy Tiberius Claudius Nero Caesar legyen az örökösöm. Birtokaim kétharmad részét ő kapja, egyharmad részét pedig szeretett feleségem Livia, ha a szenátus megengedi, hogy ennyit örököljön. Ez több ugyan, mint a megengedett özvegyi örökség, de megérdemli a kivételt, minthogy olyan jól szolgálta az államot.” Másodsorban, vagyis arra az esetre, ha Tiberius és Livia meghalnának, azokat az unokáit és dédunokáit említette meg, akik a Julius család tagjai voltak, s tisztességükön nem esett csorba. Ez tehát Postumus kitagadása mellett Germanicusra vonatkozott mint Tiberius örökbe fogadott fiára és Agrippina férjére, magára Agrippinára és gyermekeire, ezenfelül Castorra, Livillára és gyermekeire, így másodsorban Castor örökölte volna az egyharmadot és Germanicus és családja a kétharmadot. Harmadsorban különböző szenátorokat és távoli rokonokat említett meg inkább csak kitüntetésképpen, mert hiszen semmi esélyük sem volt arra, hogy örököljenek. A harmadrangú örökösöket három csoportba osztotta. Akiket legjobban kedvelt, azok közül tízet mint vagyona felének közös örököseit jelölte meg, az utánuk következő ötven közösen örökli vagyona egyharmadát, és a harmadik csoport ötven tagja a fennmaradt egyhatodot. Az utolsó csoport listájának utolsó neve Tiberius Claudius Drusus Nero Germanicus volt, vagyis Clau-Clau-Claudius, vagy Claudius a hülye, vagy ahogy Germanicus kisfiái nevezték, „Szegény Claudius bácsi”, szóval jómagam. Juliát és Julillát nem említette, csupán egy kurta passzusban, amelyben megtiltotta, hogy haláluk után hamvaikat az ő mauzóleumában helyezzék el.

Mármost, noha Augustus az elmúlt húsz év folyamán öreg barátaitól igen sokat örökölt – összesen körülbelül száznegyvenmillió aranyat – és meglehetősen takarékosan is élt, de viszont annyit költött templomokra, közmunkákra, segélyekre, cirkuszi játékokra, háborúkra (amikor a katonai kincstár kiürült) és hasonló állami kiadásokra, hogy az örökölt száznegyvenmillió aranyból és a rengeteg többi vagyonból alig tizenötmillió arany érték maradt, és ennek jó részét is alig lehetett pénzre váltani. Ebben az összegben nem volt benne körülbelül kétmillió arany, amelyet a Capitoliumban őriztek zsákokban, és amelyeket szövetséges királyokra, szenátorokra, lovagokra és katonákra hagyott. Félretettek egy összeget temetése költségére is. Mindenkit meglepett a hátramaradt vagyon kicsi volta, és mindenféle

csúnya mendemonda szállongott már a városban, míg végre nyilvánosságra hozták Augustus számadásait, és kiderült, hogy a végrendelet végrehajtói nem csaptak be senkit. A polgárok elégedetlenkedtek leginkább, hogy olyan keveset örököltek, és amikor Augustus emlékére közköltségen ünnepi játékot rendeztek, a színházban zavargások törtek ki. Hogy a hadseregben milyen elégedetlenség kelt lábra, arról később számolok be, most előbb Tiberiusról kell beszélnem.
Augustus Tiberiust kartársává és örökösévé tette, de nem hagyhatta rá a monarchiát, vagyis legalább nyíltan nem tehette ezt. Ő csak a szenátusnak ajánlhatta, ugyanannak a szenátusnak, amelyre most Augustus minden hatalma visszaszállt. A szenátus nem szerette Tiberiust, és nem is őt akarta uralkodónak, hanem Germanicust, akit, ha alkalmat kaptak volna rá, boldogan megválasztottak volna. Germanicus azonban távol volt, és Tiberius előjogait nem lehetett tagadni. Így hát senki sem merészelt más nevet említeni, mint Tiberiusét, és az indítványt senki sem ellenezte, amikor a konzulok meghívták Tiberiust, hogy folytassa Augustus abbahagyott munkáját. Tiberius kitérő választ adott, hangsúlyozta, milyen nagy felelősséget akarnak ezzel a vállára rakni, és hogy ő egyáltalában nem becsvágyó természetű. Azt mondta, egyedül Augustus isten volt képes ezt a roppant munkát ellátni, és véleménye szerint legjobban tennék, ha Augustus hivatalait három részre osztanák, hogy így a felelősség is megoszoljék.
A szenátorok be akartak férkőzni kegyeibe, és ellenkeztek, kijelentvén, hogy a triumvirátus az elmúlt század folyamán, amikor előfordult, mindig kórosnak mutatkozott, és hogy a polgárháborúk egyetlen hatásos ellenszere a monarchia. Visszataszító jelenet következett most. A szenátorok úgy tettek, mintha sírnának és jajveszékelnének, és átölelték Tiberius térdét, könyörögve neki, hogy teljesítse kérésüket. Tiberius hamar véget vetett ennek a jelenetnek, kijelentette, hogy nem riad vissza semmilyen feladattól, de véleménye szerint ő nem alkalmas az elvégzésére. Már nem fiatal ember, ötvenhat éves, rosszul lát, egészsége sincs teljesen rendben. De ha arról van szó, bármilyen feladat elvégzésére vállalkozik. Mindezt úgy csinálta, hogy senki sem vádolhatta meg azzal, hogy túlságosan mohón kaparintotta kezébe a hatalmat, és főleg Germanicus és Postumus (bárhol rejtőzik is az utóbbi) lássa, milyen népszerű Tiberius Rómában. Tiberius ugyanis félt Germanicustól, aki a katonák körében sokkal népszerűbb volt, mint ő. Nem tartotta Germanicust képesnek a hatalom megragadására önző célokból, de úgy gondolta, hogy ha Germanicus tud a titokban tartott későbbi végrendeletről, talán vállalkozik arra, hogy Postumust visszahelyezi jogos helyére és kényszeríti őt, hogy vele és Postumusszal triumvirátusban uralkodjék. Agrippina szerette

Postumust, és Germanicus éppoly következetesen igazodott a tanácsához, mint Augustus a Líviáéhoz. Ha Germanicus Róma ellen vonul, a szenátus testületileg kimegy eléje, és örömmel fogja fogadni. Tiberius tudta ezt. A legrosszabb esetben azzal, hogy most ilyen szerényen viselkedik, megmentheti életét, és tisztességesen visszavonulhat.
A szenátus rájött, hogy mit akar voltaképpen Tiberius, és éppen újabb rohamot akartak Tiberius ellen intézni, amikor Gallus gyakorlatias hangon közbeszólt:
– Rendben van, Tiberius, a kormányzás mely részét bízzuk tehát rád?
Tiberiust váratlanul érte e kérdés. Egy ideig hallgatott, végül így szólt:
– Ugyanaz az ember nem csinálhatja meg a felosztást és aztán a választást, és ha ez még lehetséges is volna, szerénytelenség volna részemről a kormányzás bármely ágát választani vagy visszautasítani, amikor, mint magyaráztam, legszívesebben az egésztől visszavonulnék.
Gallus tovább erősködött:
– A birodalmat csak így lehet felosztani: először Róma és egész Itália, másodszor a hadseregek, harmadszor a tartományok! Melyiket akarod hát választani?
Amikor Tiberius nem felelt, Gallus folytatta:
– Rendben van. Tudom, hogy nincs felelet, éppen ezért kérdeztem. Azt akartam, hogy hallgatásoddal beismerd: oktalanság volna három adminisztrációs rendszerre felosztani azt, amelyet egyetlen – ember épített fel és vezetett központilag. Vagy vissza kell térnünk a köztársasági kormányformához, vagy folytatnunk kell a monarchiát. Csak a Ház idejét pocsékoljuk, ha tovább beszélünk triumvirátusról, amikor úgy látszik, a Ház a monarchia mellett van. Felajánlották neked a monarchiát. Tessék! Kell vagy nem kell?
Egy másik szenátor, Gallus barátja így szólt:
– Tiberius, néptribuni minőségedben vétót emelhettél volna a konzulok indítványa ellen, amelyben neked monarchiát kínáltak fel. Ha csakugyan nem akarod elfogadni a monarchiát, miért nem vétóztad meg az indítványt egy fél órával ezelőtt? Így hát Tiberius kénytelen volt bocsánatot kérni a szenátustól, és azt mondani, hogy a neki felajánlott tisztség váratlansága kissé megzavarta, adjanak gondolkodási időt.
A szenátus ekkor elnapolta magát, és a következő ülések alkalmával Tiberius fokozatosan megengedte, hogy egyenként megszavazzák neki Augustus minden hivatalát. Az Augustus nevet azonban, amelyet megadtak neki, sohasem használta, kivéve amikor idegen királyoknak írt; és igen gondosan ügyelt arra, hogy sohase szavazzanak meg neki isteni méltóságot. Elővigyázatos magatartásának másik magyarázata is volt, mégpedig az, hogy Lívia többször dicsekedett a nyilvánosság

előtt, hogy Tiberius tőle kapja ajándékba a monarchiát. Azért dicsekedett ezzel, hogy figyelmeztesse Tiberiust: ha bűnei kiderülnek, őt bűntársnak fogják tartani, minthogy bűneiből főképpen ő húzott hasznot. Természetesen Tiberius azt akarta, hogy úgy tűnjék fel a dolog, mintha ő nem volna lekötelezve Liviának, és a monarchiát akarattal erőszakolta rá a szenátus.
A szenátus minden határon túlment buzgóságában, hogy Liviának hallatlan rangokat és méltóságokat szavazzon meg. De Lívia nő létére nem vehetett részt a szenátus ülésein, és jogilag Tiberius gyámsága alatt állott; ő lett most a Julius-ház feje. Minthogy ő maga visszautasította a „Haza Atyja" címet, Livia nevében visszautasította a „Haza Anyja" címet is, azon az alapon, hogy Livia szerénysége nem engedné meg, hogy ezt elfogadja. Mindazonáltal nagyon félt Líviától, és eleinte teljesen rá volt szorulva, amikor a császári rend belső titkait meg akarta tudni. Ez nemcsak a rutin megértésének kérdése volt. A két rend minden fontosabb női és férfi tagjának bűnügyei, Augustus magánlevelezése a szövetséges királyokkal és rokonaival, az elfogott, lemásolt és továbbított áruló levelek másolata – mindez Lívia birtokában volt titkos írással lemásolva, és Tiberius nem tudta ezeket elolvasni az ő segítsége nélkül. Tiberius azonban tudta, hogy Lívia is rá van szorulva. Kölcsönös megértéssel ápolták együttműködésüket. Még meg is köszönte neki, hogy a felajánlott címet visszautasította, mire viszonzásképpen Tiberius megígérte neki, hogy amint helyzetük megerősödik, bármilyen címet megszavaztat neki, amilyet csak akar. Bizalmának jeléül Lívia nevét minden állami levél alá odatette a magáé mellé. Livia pedig bizalommal hálálta meg a bizalmat; átadta neki az egyszerű titkos írás kulcsát, de nem a különleges okmányok titkos írásáét, mert ennek kulcsa, Livia ezt állította, Augustusszal együtt szállt sírba. A legfontosabb dolgokat ezzel a különleges titkos írással jegyezték fel.
Most pedig térjünk át Germanicusra. Amikor Lyonban meghallotta Augustus halálhírét és végrendeletének tartalmát, kötelességének érezte, hogy az új uralmat támogassa. Tiberius unokaöccse és fogadott fia volt, és bár sohasem volt kettejük között igazi vonzalom, kitűnően tudtak együtt dolgozni akár a politikai életben, akár a harcmezőn. Nem gyanította, hogy Tiberius is benne volt az összeesküvésben, amely Postumus száműzetését eredményezte, nem tudott semmit a titkos végrendeletről, s mi több, azt hitte, hogy Postumus még mindig Planasián van. Augustus ugyanis Fabiuson kívül senkivel sem közölte a látogatást és a személycserét. Úgy döntött tehát, hogy amint lehet, visszatér Rómába, és nyíltan megbeszéli Postumus ügyét Tiberiusszal. Meg fogja magyarázni neki, hogy Augustus bizalmasan közölte vele, Postumust újra vissza akarja venni kegyeibe, amint bizonyítékokat tud terjeszteni a szenátus elé ártatlanságáról. Igaz, a halál

megakadályozta, hogy szándékait keresztülvigye, de azért teljesíteni kell őket. Ragaszkodni fog Postumus azonnali visszahívásához, elkobzott birtokainak visszaadásához és ahhoz, hogy valami komoly méltóságot ruházzanak rá. Követelni fogja, hogy Líviát Tiberius vonultassa vissza az államügyektől, hiszen Livia mesterkedései idézték elő Postumus szenvedéseit. Mielőtt azonban bármit is tehetett volna, értesítést kapott, hogy Mainzban katonai lázadás tört ki, és miközben oda igyekezett, Postumus halálát jelentették. Postumust az őrség kapitánya ölte meg, akinek Augustus parancsot adott, hogy ne engedje unokáját életben maradni halála után. Germanicust felháborította és mélyen elszomorította, hogy Postumust kivégezték, de pillanatnyilag nem tudott mással törődni, mint a lázadás leverésével. Elhihetik, hogy szegény Claudiusnak ez a halálhír a lehető legnagyobb fájdalmat okozta, mert szegény Claudiusnak ebben az időben nem volt valami sok dolga. Éppen ellenkezőleg, szegény Claudius állandóan azon töprengett, mivel foglalja el magát. Senki se tud többet történelmet írni, mint naponta öt-hat órát, különösen ha kevés remény van arra, hogy valaha valaki is elolvassa, így teljesen átadtam magam a bánkódásnak. Hogyan tudhattam volna, hogy Clemenst ölték meg, és hogy ezt a gyilkosságot nemcsak hogy nem Augustus rendelte el, de Livia és Tiberius is ártatlanok voltak benne?
Clemens meggyilkolásáért valójában egy öreg Crispus nevű lovag, a Sallustius-kertek tulajdonosa és Augustus jó barátja volt a felelős. Amint megtudta Augustus halálát, nem várt, hogy megtanácskozza a dolgot Líviával és Tiberiusszal, hanem azonnal utasítást küldött az őrség kapitányának, hogy végezzék ki Postumust, a levélre pedig ráütötte Tiberius pecsétjét. Tiberius ugyanis rábízta pecsétnyomójának másolatát, hogy aláírjon néhány üzleti okmányt, amelyet nem tudott elintézni a háborúba indulás előtt. Crispus tudta, hogy Tiberius dühös lesz, vagy úgy tesz, mintha dühös lenne, de utólag ezt a mesét adta elő Líviának: a testőrség tisztjei hajót akartak küldeni Julia és Postumus megmentésére; a hajó Kölnbe szállította volna őket az ezredekhez, itt Germanicus és Agrippina bizonyára szívesen látták volna őket, és a tisztek ezután kényszerítették volna Germanicust és Postumust, hogy Róma ellen vonuljanak. Tiberius valósággal dühöngött, hogy a nevét ilyen módon felhasználták, de Livia jól kiaknázta az ügyet, és úgy tett, mintha valóban Postumust ölték volna meg. Crispust nem ítélték el, és a szenátust hamarosan értesítették, hogy Postumust istenné avatott nagyapja parancsára ölték meg, aki bölcsen előre látta, hogy a vad vérmérsékletű fiatalember azonnal magához akarja majd ragadni a hatalmat, amint hírt kap nagyapja haláláról, és csakugyan kísérlet is történt erre. Crispus egyébiránt nem azért gyilkoltatta meg Postumust, hogy Tiberius és Livia kegyeibe jusson, vagy hogy elejét vegye az esetleges polgárháborúnak: egy sértést bosszult meg. Crispus, aki

éppen olyan lusta volt, mint gazdag, egyszer azzal dicsekedett, hogy sohasem akar közhivatalba jutni, megelégszik azzal, hogy egyszerű római lovag. Postumus így válaszolt: „Mit mondasz? Egyszerű római lovag? Akkor jó volna, ha néhány egyszerű római lovaglóleckét vennél."

Tiberius még nem hallott a lázadásról. Baráti levelet írt Germanicusnak, részvétét fejezte ki Augustus halála miatt, és kijelentette, hogy Róma most Germanicustól és örökbefogadott fivérétől, Castortól várja el határainak megvédését. Ő maga már túlságosan öreg a hadviseléshez meg az utazgatásokhoz, és a szenátus különben is arra kérte fel, hogy az ügyeket intézze Rómában. Postumus haláláról írva kijelentette, hogy elítéli a módot, de nem tud kételkedni Augustus bölcsességében. Crispust nem is említette. Germanicus csak arra tudott következtetni, hogy Augustus újra megváltoztatta véleményét Postumusról, valószínűleg valamilyen olyan adat birtokában, amiről ő nem tudhat, így hát egyelőre nem törődött többet a dologgal.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET

A rajnai lázadás rokonszenvező tüntetés volt a balkáni haderők lázadásával. A katonák csalódtak Augustus végrendeletében, hiszen csak néhány hónapi fizetést, vagyis fejenként három aranyat kaptak, és a csalódás egyszerre eszükbe juttatott egy sereg régi sérelmet. Úgy gondolták, hogy Tiberiust megijeszti helyzete bizonytalansága, és minden kívánságukat teljesíti, csakhogy a hadsereg kedvében járjon. Zsoldemelést követeltek, a szolgálat tizenhat évre való korlátozását és a tábori fegyelem meglazítását. A zsold mindenesetre elégtelen volt, a katonáknak maguknak kellett felfegyverezni magukat, az árak meg emelkedtek. A katonai tartalékok kimerítése pedig a katonák közül sok ezer olyat is továbbszolgálásra kényszerített, akiknek már rég le kellett volna szerelniük, sőt szolgálatra alkalmatlan veteránokat is behívtak. És minthogy a nemrégen felszabadított rabszolgákból alakított különítmények jelleme nem volt valami elsőrangú, Tiberius kénytelen volt a fegyelmet megszigorítani, éppen ezért különös szigorúságukról híres kapitányok alá rendelte őket. Állandóan dolgoztatták őket, és az ostor egy percig nem pihent, állandóan a hátukon táncoltatták.
Amikor Augustus halálhíre elérkezett a balkáni haderőkhöz, három ezred éppen nyári táborban volt, és tábornokuk néhány napi szabadságot adott nekik. A kényelemnek és a lustálkodásnak ez a kóstolója a fejükbe szállt, és a legközelebbi gyakorlat alkalmával megtagadták az engedelmességet kapitányaiknak. Követeléseket hangoztattak. A tábornok közölte velük, hogy nem áll jogában a követeléseket teljesíteni, és óva intette őket a lázadó magatartástól. A katonák nem erőszakoskodtak tovább, de nem is engedelmeskedtek, úgyhogy a tábornok végül kénytelen volt fiát Rómába küldeni Tiberiushoz a katonák kívánságaival. Kérdezze meg Tiberiust, mit tegyen? A tábornok fiának távozása után a táborban a zavargás csak nőtt. A fegyelmezetlenebb emberek fosztogatni kezdték a szomszédos falvakat, és amikor a tábornok letartóztatta a főkolomposokat, a többiek kiszabadították a foglyokat, és az ellenálló kapitányt legyilkolták. Ezt a kapitányt „Ide a másikkal”-nak nevezték, mert korbácsolás alkalmával alig végzett az egyik emberrel, már azt mondta: „Ide a másikkal”. Amikor a tábornok fia Rómába érkezett, Tiberius Castort küldte a tábornok támogatására két testőrzászlóaljjal, egy század lovassággal és Róma háziezredének legnagyobb részével; a háziezred germánokból állott. Egy Sejanus nevű vezérkari tiszt, a testőrség parancsnokának fia és Tiberiusnak bizalmasa kísérte el Castort. Erről a Sejanusról későbben lesz még írnivalóm. Castor megérkezése után méltóságteljes és félelmet nem ismerő hangon beszélt a katonák tömegéhez, felolvasta apjának hozzájuk intézett levelét, amelyben Tiberius megígéri, hogy gondját fogja viselni azoknak a legyőzhetetlen ezredeknek, amelyekkel sok háború sok nyomorúságát osztotta meg, és hogy követeléseik érdekében tárgyalni

fog a szenátussal, amint magához tér Augustus halála felett érzett szomorúságából. Időközben azért küldte fiát, írta a levélben, hogy a sürgős engedményeket megtegye, a többit azonban fenn kell tartani a szenátusnak.
A lázadók egyik kapitányukat kérték fel, hogy szószólójuk legyen, mert erre egyetlen közkatona sem vállalkozott, félve attól, hogy később lázadó vezérként kivégzik. Castor kijelentette, sajnálja, de a szolgálat tizenhat évre való korlátozását, a veteránok leszerelését és a zsold napi egy ezüstre való felemelését ő egymaga nem engedélyezheti.
Beszéde a katonákat nagyon felingerelte. Megkérdezték, mi a fenének jött ide, ha nincs hatalma, hogy valamit tegyen az érdekükben. Apja, Tiberius különben, mondták a katonák, ugyanehhez a fogáshoz folyamodott, amikor sérelmeiket hangoztatták előtte: elbújt Augustus és a szenátus háta mögé. Különben is micsoda a szenátus? Gazdag semmirekellők és lusták gyülekezete, akiknek a legnagyobb része szörnyethalna félelmében, ha csak meglátna egy ellenséges pajzsot vagy egy dühösen meglóbált kardot! Castor kíséretét kövekkel kezdték dobálni, és a helyzet egyre veszélyesebbé vált. Szerencsés véletlen lépett azonban közbe. Holdfogyatkozás volt, amely nagy hatást gyakorolt a hadseregre, a katonák ugyanis mind babonásak. A holdfogyatkozást égi jelnek magyarázták, azt hitték, az égiek haragszanak rájuk kapitányuk meggyilkolása és a fegyelemsértés miatt. A lázadók között sok katona titokban az ellentáborhoz húzott, ezek közül egy felkereste Castort, és azt ajánlotta, küldje őket ki Castor kettesével-hármasával a sátrakhoz, hogy a katonákat engedelmességre beszéljék rá. Ez megtörtént. Reggelre erősen megváltozott a tábor hangulata, és Castor, noha beleegyezett, hogy a tábornok fiát újra Tiberiushoz küldjék az általa is pártolt követelésekkel, letartóztatott két katonát, akiket kezdeményezéssel lehetett gyanúsítani, és nyilvánosan kivégeztette őket. Senki sem tanúsított már ellenállást, sőt még azt az öt katonát is kiadták, akik a kapitányt meggyilkolták, hogy ezzel is tanújelét adják hűségüknek. A hadgyakorlatokon azonban még most sem voltak hajlandók részt venni, és általában bármilyen tábori munkát végezni, kivéve a legszükségesebbeket. Várták a választ Rómából. Közben beköszöntött az esős idő, a szüntelenül zuhogó eső elárasztotta a tábort, és szinte lehetetlen volt a kapcsolat az egyes sátrak között. Ezt újabb égi jelnek tekintették, és még mielőtt a tábornok fia visszatérhetett volna, a lázadás megszűnt. Az ezredek tisztjeik vezetése alatt engedelmesen visszagyalogoltak téli szállásukra.
A rajnai lázadás azonban sokkal komolyabb méreteket öltött. A római Germániát most keleten a Rajna határolta, és két részre oszlott, felsőre és alsóra. A felső tartománynak, amely Svájcig terjedt, Mainz volt a

fővárosa, az alsó tartományé pedig, amely északra, egészen a Sebeidéig nyúlt ki, Köln. A két tartományt négy-négy ezred őrizte Germanicus főparancsnoksága alatt. Az alsó hadsereg nyári táborában tört ki a lázadás. A sérelmek itt is ugyanazok voltak, mint a Balkánon, de a lázadók merészebben követelőztek, minthogy aránylag több volt soraikban a nemrégen behívott városi szabados. Ezek a szabadosok természetüknél fogva még mindig rabszolgák voltak, és sokkal kényelmesebb és fényűzőbb élethez szoktak, mint a szabadon született polgárok, többnyire szegény parasztok, akik – a hadsereg gerincét képezték. Igen rossz katonák voltak, és ezt a tényt nem ellensúlyozta semmiféle ezredszellem. Az elmúlt hadjáratokon ugyanis nem Germanicus, hanem Tiberius alatt szolgáltak.
A tábornok elvesztette a fejét, amikor a lázadók körülvették és fenyegetni kezdték. Idegessége annyira felbátorította az embereket, hogy nekiestek legjobban gyűlölt kapitányaiknak, közülük körülbelül húszat tulajdon korbácsaikkal halálra korbácsoltak, és holttestüket a Rajnába vetették. A többi tisztet inzultálták, majd kikergették a táborból. Egyedül Cassius mutatott ellenállást a szörnyű és hallatlan magatartás ellen a magasabb rangú tisztek közül. Őt is nagy csoport támadta meg, de ahelyett, hogy elfutott vagy kegyelemért könyörgött volna, egyenesen ellenük támadt, kardjával jobbra-balra sújtva valósággal keresztül vágta magát a szent emelvényig, tudva, hogy nincs katona, aki ide is merné követni.
Germanicusnak nem voltak testőrzászlóaljai, de azért azonnal a fellázadt táborba lovagolt egy kis csapattal. A mészárlásról még nem tudott. A katonák tömegesen körülvették, éppúgy, mint tábornokukat, de Germanicus addig nem volt hajlandó szóba állni velük, amíg rendesen, századonként fel nem sorakoztak zászlóik és jelvényeik alatt. A katonák ezt kis engedménynek tartották, és különben is hallani akarták mondanivalóját. Amint újra katonai rendben felálltak, a fegyelemnek egy bizonyos szelleme visszatért közéjük, és noha tisztjeik meggyilkolása által nem is remélhették, hogy bizalmát vagy megbocsátását bírhatják, váratlanul lelkesen néztek rá mint bátor, emberséges, tisztességes férfira. Egy öreg veterán – volt sok, aki huszonöt, harminc éve szolgált már Germániában – elkiáltotta magát: „Mennyire hasonlít az apjára!” És egy másik: „Fene jó lehet, ha olyan fene jó, mint az apja!” Germanicus rendes társalgási hangon csendet kért. Először Augustus haláláról szólt és arról a nagy szomorúságról, amely halálát követte, és aztán biztosította őket, hogy Augustus lerombolhatatlan építményt hagyott maga után és olyan utódot, aki a kormányzást tovább tudja vinni, és a hadsereget is úgy tudja vezetni, mint ahogy ő maga tette volna. „Jól tudjátok, milyen dicső győzelmeket aratott atyám Germániában. Sokan vele harcoltatok.”
„Sohasem élt még jobb tábornok, vagy jobb ember nála!” – kiáltotta az

egyik veterán. „Éljen a két Germanicus, apa és fia!” – kiáltotta a másik. Bátyám végtelen együgyűségére mi sem jellemzőbb, mint hogy nem értelmezte helyesen a szavakat. Amikor apjáról beszélt, Tiberiusra gondolt (akit szintén gyakran neveztek Germanicusnak), de a veteránok azt gondolták, hogy igazi apjáról beszél. Augustus utódaként pedig szintén Tiberiust értette, de a veteránok azt hitték, hogy önmagát. Nem tudva a félreértésről, tovább beszélt az Itáliában levő harmóniáról és a gallusok megbízhatóságáról, minthogy éppen gall földről érkezett, és kijelentette, nem érti, a katonák miért látják olyan sötétnek a jövőt? Mi a bajuk? Hol vannak a kapitányok, az ezredesek és a tábornokok? Miért nincsenek jelen? Igaz-e, hogy kiutasították őket a táborból, mint ahogy hallotta?
– Néhányan még élünk, és itt vagyunk, Caesar – mondta valaki. Cassius volt; sántítva kilépett a sorok közül, s üdvözölte Germanicust.
– De nem sokan. Engem lehúztak a tribunálról, és az elmúlt négy nap alatt összekötözve hevertem a tömlöcben, minden élelem nélkül. Egy öreg katonának megesett a szíve rajtam, és most feloldott.
– Te, Cassius? Veled csinálták ezt? Veled, aki visszahoztad a nyolcvan katonát a teuton erdőkből? Téged, aki megmentetted a rajnai hidat?
– Nos, legalább meghagyták az életemet. Germanicus elszörnyülködött hangon kérdezte:
– Igaz ez, emberek?
– Ők maguk idézték elő – kiáltotta valaki, és akkor szörnyű jelenet következett. A katonák egymás után lemeztelenítették felsőtestüket, hogy megmutassák a forradásokat a mellükön, azoknak a sebeknek helyét, amelyeket tisztességesen, harcban kaptak. Ugyanakkor a hátuk tele volt a korbácsolások kiáltó nyomaival. Egy öreg katona kiszaladt a sorok közül, kinyitotta a száját, és még szét is húzta ujjával, hogy megmutassa fogatlan ínyét. Aztán így kiáltott:
– Nem tudom enni a kemény komiszkenyeret fogatlanul, tábornok, nem tudok gyalogolni és harcolni már, atyád alatt szolgáltam az első alpesi hadjáratkor, akkor már éppen hat évet szolgáltam. Két unokám szolgál ugyanebben a zászlóaljban. Engedd meg, hogy leszereljek, tábornok. A térdemen ringattalak csecsemőkorodban, és nézd, tábornok, sérvem van, és elvárják tőlem, hogy húsz mérföldet meneteljek száz font megterheléssel a hátamon.
– Vissza a sorok közé, Pomponius – szólt Germanicus, aki megismerte az öreget, és elképedt, hogy még mindig szolgál. – Elfeledkezel magadról. Később majd elintézem a te ügyedet. Az égiekre kérlek, mutass jó példát a fiatal katonáknak.
Pomponius tisztelgett, és visszatért a sorok közé. Germanicus feltartotta karját, hogy csendet parancsoljon, de az emberek tovább ordítoztak zsoldjukról, a szükségtelen fáradalmakról, amelyeknek állandóan kiteszik őket, arról, hogy napkeltétől takarodóig egyetlen

lélegzetvételnyi pihenőjük sincs, és hogy az ember csak akkor szerelhet le, amikor aggkori végelgyengülésben összeesik és meghal. Germanicus meg sem kísérelt szóhoz jutni addig, amíg a legteljesebb csend nem lett. Akkor így szólott:
– Apám, Tiberius nevében igazságot ígérek nektek. Éppúgy szívén viseli sorsotokat, mint én, és mindent meg fog tenni értetek, amit el lehet követni anélkül, hogy a birodalmat veszélynek tennénk ki. Ezért felelek.
– Ugyan, a pokolba Tiberiusszal! – kiáltotta valaki, és hirtelen az egész tábor ezt kiáltotta. Aztán tovább ordítoztak:
– Fel, Germanicus! Te vagy a mi császárunk! Dobasd Tiberiust a Tiberisbe! Fel, Germanicus! Germanicus a császár! A pokolba Tiberiusszal! A pokolba azzal a ribanc Liviával! Éljen Germanicus, Germanicus fia! Germanicus legyen a császár!
Germanicus egészen megmerevedett.
– Megőrültetek, emberek, hogy így beszéltek? – ordította. – Mit gondoltok, ki vagyok én, áruló?
Egy veterán közbekiáltott:
– Dehogy, tábornok! Te magad mondtad, hogy folytatni fogod Augustus munkáját, most ne hátrálj meg.
Germanicus ekkor észrevette a hibát, és amikor tovább éljenezték, leugrott a tribunálról, a lova felé futott, hogy felugorjon rá, és kivágtasson az átkozott táborból. Az emberek azonban kardot rántottak, és elállták az útját.
Germanicus egészen magánkívül ordította:
– Engedjetek utamra, különben az istenekre mondom, megölöm magam.
– Te vagy a császárunk! – bömbölték.
Germanicus kirántotta kardját, de valaki megfogta a kezét. Minden tisztességes ember látta most már, hogy Germanicus komolyan beszél, de sokan a volt rabszolgák közül azt gondolták, hogy csak színészkedik, és ki játssza magát szerénynek és erényesnek.
– Itt a kardom, élesebb, mint a tiéd!
Az öreg Pomponius, aki a fickó mellett állott, szájon csapta, Germanicust pedig barátai sietve magukkal vitték a tábornoki sátorhoz. A tábornok félholtan feküdt az ágyában, fejét elrejtve a takaró alatt. Hosszú időbe tellett, amíg fel tudott kelni, és üdvözölni tudta Germanicust. Az ő életét a vezérkarával együtt svájci testőrsége mentette meg.
Gyors haditanácsot tartottak. Cassius közölte Germanicusszal, hogy mialatt a tömlőében feküdt, kihallgatta az őreit. A lázadók a felső tartomány ezredeihez küldöttséget akarnak meneszteni, hogy együttműködésüket biztosítsák az általános katonai zendülésben. Arról beszéltek, hogy a. Rajnát védelem nélkül hagyják, betörnek Galliába,

kirabolják a városokat, magukkal viszik a nőket, és független katonai királyságot alakítanak a Délnyugaton, amelyet délen a Pireneusok hegylánca véd. Rómát teljesen megbénítaná ez a hadmozdulat, és épp elég hosszú ideig háborítatlanul lehetnének, hogy királyságukat legyőzhetetlenné tegyék.
Germanicus úgy döntött, hogy azonnal a felső tartományba megy, és az ottani ezredeket felesketteti Tiberiusra. Ezek a csapatok legutóbb közvetlenül az ő parancsnoksága alatt szolgáltak, és bízott hűségükben abban az esetben, ha előbb érhet hozzájuk a katonai küldöttségnél. Tudta, hogy ezeknek az ezredeknek is hasonló sérelmeik vannak, és kapitányaik kiváló emberek, kiket ő maga válogatott ki kitűnő katonai tulajdonságaik miatt. De először valamit tenni kell, hogy ezeket a lázadó ezredeket lecsendesítse. Csak egyetlen kiút volt. Elkövette életének első és egyetlen bűnét, levelet hamisított, amelyet úgy fogalmazott meg, mintha Tiberius írta volna neki. Úgy rendezték a dolgot, hogy az ál-futár másnap reggel érkezzen meg a hamis levéllel. A küldöncöt éjnek idején titokban elküldték, hogy lopjon egy lovat, és lovagoljon húsz mérföldet délnyugatnak, aztán egy másik úton a lehető legsebesebben lovagoljon vissza.
A levélben Tiberius megírja, hogy hallott a germániai ezredek sérelmeiről, és azokat mielőbb orvosolni akarja. Elintézi, hogy Augustus örökségét azonnal kifizessék nekik, és bizalma jeléül saját kincstárából megduplázza. Ráadásul azonnal tárgyalásba bocsátkozik a szenátussal, hogy a zsoldjukat felemelje. Minden ember, aki huszonöt évet szolgált, leszerelhet, a tizenhat év óta szolgálókat is leszerelteti, de ezeket néha behívja helyőrségi szolgálatra.
Germanicus nem tudott olyan ügyesen hazudni, mint nagybátyja, Tiberius, vagy nagyanyja, Lívia, vagy húga, Livilla. A küldönc lovát felismerte a tulajdonosa, sőt a küldöncöt magát is felismerték mint Germanicus egyik szolgáját. Hamarosan elterjedt a hír, hogy a levél hamisítvány. De a veteránok valódinak fogadták el, és követelték, teljesítsék azonnal az ígért leszerelést, és fizessék ki az örökséget. Germanicus kijelentette, hogy a császár mindig ura volt a szavának, tehát a leszerelések megkezdődhetnek. Türelmüket kérte azonban az örökség kifizetésével kapcsolatban, ezt ugyanis csak akkor tudja kifizetni, ha már visszavonultak téli táboraikba. A táborban nincs elég pénz, hogy minden ember megkaphassa a maga hat aranyát, de elintézi, hogy a tábornok már most kifizessen annyit, amennyi rendelkezésére áll. Ez egy kissé megnyugtatta őket, noha a lázadók közvéleménye Germanicus ellen fordult. Sajnálkozva mondták, nem az az ember, akinek hitték, fél Tiberiustól, és erkölcsei sem feddhetetlenek, hiszen éppen most követett el egy hamisítást. Kisebb osztagokat küldtek ki kapitányaik felkeresésére, és megígérték, hogy újból teljesíteni fogják tábornokaik parancsait. Germanicus közölte a

tábornokkal, hogy gyávasága miatt bevádoltatja a szenátus előtt, ha azonnal össze nem szedi magát.
Így, miután a leszereléseket elintézte, és a rendelkezésre álló pénzt szétosztotta, ellovagolt a felső tartományok felé. Az ezredek ott híreket vártak az alsó tartományból, de még nem lázadtak fel, mert tábornokuk, Silius, sokkal keményebb férfi volt. Germanicus ugyanezt a hamis levelet olvasta fel nekik, és feleskette őket Tiberiusra.
Rómában nagy izgalom támadt a rajnai lázadás hírére. Tiberiust, akit erősen bíráltak amiatt, hogy Castori küldte a még mostanáig sem elfojtott balkáni lázadás elintézésére, ahelyett hogy maga ment volna, most becsmérlő nevekkel illették az utcán, és megkérdezték, hogy miért azok a csapatok lázadnak fel, amelyek az ő személyes parancsnoksága alatt szolgáltak, míg a többiek hűségesek? (Germanicus ezredei ugyanis Dalmáciában szintén nem lázadtak fel.) Felszólították, menjen azonnal Germániába, és intézze „el a piszkos munkát a Rajnánál, ne hagyja Germanicusra. Közölte hát a szenátussal, hogy elmegy Germániába, lassan készülődni kezdett, kiválasztotta vezérkarát, és felszerelt egy kis flottát. De amikor elkészült, a tél közeledése veszélyessé tette a hajózást, és Germániából reménytkeltő hírek érkeztek, így el sem indult, hiszen az szándékában sem volt.
Időközben sebtében írt levelet kaptam Germanicustól. Kérte, szerezzek kétszázezer aranyat valahogyan, de a legnagyobb titokban, Róma biztonsága okából van szüksége rá. Többet nem írt, csak aláírt felhatalmazást küldött, amely szerint bármelyik birtokát eladhatom. Azonnal felkerestem kincstárnokát, aki kijelentette, hogy valamelyik birtok eladása nélkül csak az összeg felét tudná előteremteni, és hogy a birtokeladás bizonyára mendemondákra adna okot, amit pedig Germanicus nem akarhat, így a többit magamnak kellett előteremteni, ötvenezer aranyat a kincstáramból, amelyben csak tízezer maradt, a másik ötvenezret pedig egy városi ingatlanom eladásából teremtettem elő, amelyet az apám hagyott rám. Rabszolgákat is kénytelen voltam eladni, de csak olyanokat adtam el, akikről tudtam, hogy nem hűségesek hozzám. Két nap múltán már el is küldtem a pénzt. Anyám nagyon dühös volt, amikor meghallotta, hogy eladtam az ingatlant, minthogy azonban titoktartást ígértem, azt mondtam, hogy igen nagyban játszottam kockát az utóbbi időben, és hogy veszteségeimet behozzam, újabb összegeket kockáztattam. Elhitte a mesét, és ezentúl gúnyneveim közé bekerülhet a hazárdjátékos is. Anyám zsörtölődését ellensúlyozta az a tudat, hogy nem hagytam cserben Germanicust és Rómát.
Ebben az időben csakugyan játszottam, de minden nagyobb veszteség vagy nyereség nélkül; a játékban pihentem ki munkámat. Amikor befejeztem könyvemet Augustus vallási reformjairól, rövid, humoros

könyvet írtam a kockajátékról, amelyet Augustus istenségének ajánlottam. Ezzel persze anyámat akartam ugratni. Idéztem egy levelet, amelyet Augustus, aki igen szerette a kockajátékot, apámnak írt, és közölte, remekül mulatott az előző este, apám a legkitűnőbb vesztő, akit valaha ismert. Azt írta, hogy apám nevetve fenyegette az isteneket, amikor rosszul sikerült a dobása, és amikor az ellenfele nyert, úgy örült, mintha ő maga nyert volna. „Mondom, barátom, öröm tőled nyerni, és ez a legnagyobb dicsőség, amit egy emberről mondhatok, mert rendszerint utálom a nyerést. Amikor nyerek, belelátok az állítólag leghűségesebb barátaim szívébe is. Csak a legkitűnőbbek nem dühösek, ha vesztenek; én vagyok a császár, végtelenül gazdagnak tartanak, és véleményük szerint az istenek ne pazarolják ajándékaikat egy emberre. Ezért az a politikám – talán észrevetted –, hogy mindig hibázom egy-egy játszma végén a számolásnál, vagy kevesebbet kérek, mint amennyit nyertem, vagy többet fizetek ki, mint amennyivel tartozom, és alig van valaki rajtad kívül, aki elég tisztességes ahhoz, hogy kiigazítson.” (Szerettem volna a további bekezdést is idézni, amelyben Augustus Tiberius undok játékosi mivoltáról írt, de persze ezt nem tehettem.)
Ez a könyvem voltaképpen álkomoly tanulmány a kockajátékról. Idéztem számos nem létező szerzőt és leírtam különböző furcsa módokat, ahogyan a kupát rázni kell, amelyben a kocka van. De természetesen főtárgyam a nyerés és a vesztés volt, és a könyv címe így hangzott: Miképpen kell nyerni a kockajátékban? Augustus egy másik levelében azt írta, hogy minél inkább akart veszteni, annál többet nyert, és még ha becsapta is önmagát a számolásnál, ritkán fordult elő, hogy szegényebben kelt volna fel az asztaltól, mint ahogyan leült. Egy másik ellentétes nyilatkozatot is közöltem, amelyet Pollio nagyapám Marcus Antonius szájába adott. Eszerint Marcus Antonius arról panaszkodott, minél jobban szeretne nyerni a kockajátékban, annál többet veszít. A két állítást összeegyeztetve azt a következtetést vontam le, hogy a kockajáték alapvető törvénye a következő: az istenek állandóan azt a játékost engedik nyerni, aki legkevésbé kívánja a nyerést, feltéve ha nem haragszanak rá. Az egyetlen mód tehát, hogy nyerjünk kockán, ha őszintén veszíteni akarunk. Nehézkes stílusban írtam; voltaképpen azt a bolhászó Catót paródiáztam, és azzal hízelgek magamnak, hogy remekül sikerült a kis könyv, maga a lényege annyira csak paródia. Idéztem egy öreg közmondást is, amely ezer aranyat ígér az embernek minden alkalommal, ha egy idegennel találkozik, aki öszvérháton lovagol, és nem gondol addig az öszvér farkára, amíg a pénzét meg nem kapja. Azt gondoltam, hogy ez a kis komikus munka tetszeni fog azoknak az embereknek, akik nem tudták komoly történeti értekezéseimet élvezni. De nem így történt. Komoly tudományos munkának vették. Rá kellett

volna jönnöm, hogy a régimódi olvasók, akiket Cato munkáin neveltek fel, nem fogják tudni élvezni hősük paródiáját, míg az ifjabb nemzedék nem ismervén Catót, a paródiát sem fogja felismerni. A tréfás tanulmányt tehát elkönyvelték mint fantasztikusan unalmas és buta munkát, amely kétségen felül bebizonyította, hogy a mendemondáknak igazuk volt, amikor gyengeelméjűnek tüntettek fel.

De most veszem csak észre magam, milyen hibát követtem el. Germanicus a történetemben várja a pénzt, én pedig itt a könyvemről írok. Az öreg Athenodorus, azt hiszem, szigorúan megdorgálna, ha még élne.

TIZENHATODIK FEJEZET

Germanicust Bonnban a szenátorok egy küldöttsége fogadta Tiberius megbízásából. Voltaképpen azért jöttek, hogy megvizsgálják, nem túlozta, vagy nem kicsinyítette-e Germanicus a lázadás jelentőségét. Tiberius magánlevelét is magukkal hozták, amelyben a császár helyeselte azokat az ígéreteket, amelyeket nevében az embereknek tett, kivéve a dupla örökséget, amelyet most az egész hadseregnek meg kellene ígérni, nemcsak a germániai ezredeknek. Tiberius gratulált Germanicusnak ügyes fogásához, de elítélőleg nyilatkozott a hamisításról. Hozzátette, hogy az ígéretek teljesítését a katonák viselkedésétől teszi függővé. (Ezzel nem azt akarta mondani, mint Germanicus gondolta, hogy teljesíti az ígéreteket, ha az emberek visszavonulnak a táborba, hanem épp az ellenkezőjét. Ha a fegyelem helyreáll, akkor az ígéreteket nyugodtan megszegi.) Germanicus válaszában bocsánatot kért az ügyért, és kijelentette: az örökség megduplázásából eredő költségeket a saját vagyonából fedezi, és az emberek úgy fogják hinni, hogy Tiberius a jótevőjük, a hamisított levélben pedig érthetően kinyilatkoztatta, hogy csak a germániai ezredek kapnak dupla örökséget, jutalmul a sikeres Rajnán túli hadjáratokért. Ami pedig a többi ígéretet illeti, a veteránok nagy részét már leszereltette, ezek csak addig maradnak szolgálatban, amíg az örökségpénz meg nem érkezik.

Germanicus nem nagyon engedhette meg magának ezt az anyagi megterhelést, és megkért, hogy egy ideig ne kérjem tőle vissza pénzemet. Válaszomban megírtam neki: nem kölcsön volt, hanem ajándék, és büszke vagyok, hogy segítségére lehettem. De, hogy visszatérjek az esemény sorrendjéhez: az ezredek közül kettő már téli szálláson volt Bonnban, amikor a küldöttség megérkezett. Tábornokuk vezetésével történt hazavonulásuk szégyenteljes egy ügy volt. A pénzeszsákokat, melyekből az örökségre fizettek, üresen, szájjal lefelé felkötötték póznákra, és az ezredjelvények mellett cipelték. A másik két ezred nem volt hajlandó elhagyni a nyári tábort, amíg az örökség

teljes összegét ki nem fizetik nekik. A két bonni ezred, az Egyes és a Húszas, gyanította, hogy a küldöttség az engedmények visszavonására érkezett, és újra lázongani kezdett. Némelyikük azonnal új királyságuk felé akart vonulni, és éjfélkor egy csapat betört Germanicushoz, ahol a Húszasok ezredsasát egy kis lezárt szentélyben őrizték. Germanicust kihúzták az ágyból, leszakították nyakáról a kis aranyláncon viselt szentélykulcsot s kivették az ezredsast. Az utcákon felvonulva bajtársaikat hívogatták, azzal a jelszóval, hogy „kövessék a sasokat". Útközben találkoztak a szenátori küldöttséggel, mely a zaj hallatára Germanicus segítségére akart sietni. A katonák káromkodva kardot rántottak. A szenátorok erre irányt változtattak, berohantak az Egyes ezred főhadiszállására, ahol a sas szentélye mellett kerestek menekvést. Üldözőik azonban félőrültek voltak az italtól és a haragtól, és ha a sas őrzője nem lett volna bátor, jó harcos, a vezető szenátort bizony megölték volna. Ha ez megtörténik, az egész ezred rögtön törvényen kívül került volna, és az egész országban kitört volna a polgárháború.
A zavargások egész éjjel folytatódtak, de szerencsére vérontás nélkül, kivéve két szakasz katona részeg összeverekedését. Hajnalban Germanícus gyülekezőt fúvatott, felment a tribunálra, és maga mellé hívta a szenátorok küldöttségének vezetőjét. A katonák ideges, bűntudatos, ingerült hangulatban voltak, és Germanicus bátorsága valósággal lebilincselte őket. A vezér felállt, csendet parancsolt, és nagyot ásított. Eltakarta száját, és bocsánatot kért, elmondván, hogy nem aludt jól, mert lakása körül egerek cincogtak. A katonáknak tetszett a tréfa, és nevettek. Germanicus nem nevetett velük.
– Áldottak az égiek, hogy végre itt a hajnal. Sohasem volt még ilyen gonosz éjszaka. Egy pillanatra azt álmodtam, hogy a Húszasok ezredsasa elrepült. Milyen öröm látni ma reggel az ezred élén! Aljas szellemek garázdálkodtak a táborban éjszaka, nyilvánvalóan valamelyik isten küldte őket, mert megsértettük őt. Mind megőrültetek, és csak csoda mentett meg benneteket egy olyan bűn elkövetésétől, amely példa nélkül áll Róma történetében – minden kihívás nélkül meggyilkoltátok volna tulajdon városotok követét, aki kardotok elől az ezredistenek oltalma alá helyezte magát!
Ezután elmondotta, hogy a küldöttség kizárólag azért jött, hogy Tiberius eredeti ígéreteit a szenátus nevében is megerősítse, és utána nézzen, hogy az ígéreteket teljesítik-e.
– Nos, hát mi van az ígéretekkel? Hol az örökség többi része? – kiáltotta valaki, mire megint kitört a botrány. – Az örökségünket akarjuk! – ordították az emberek. De szerencsés véletlen folytán ebben a pillanatban vették észre a pénzes szekereket, amelyek egy lovascsapat kíséretében a táborba érkeztek. Germanicus felhasználta az előnyös helyzetet, és a lovascsapat védelme alatt rögtön

visszaküldte Rómába a szenátorokat. Ezután ellenőrizte a pénzkiosztást, közben nehézségei támadtak, mert egyes katonák ki akarták rabolni a többi ezrednek szóló szekereket is.
A rendetlenség délután fokozódott. Igen sok arany lévén az emberek erszényében, sok volt az ivás és a hazárdjáték. Germanicus úgy döntött, hogy Agrippina nincs biztonságban a táborban. Újra másállapotban volt, és noha kisfiái, Nero és Brutus unokaöcséim Rómában tartózkodtak anyám házában, a kicsi Gajus elkísérte anyját. Ez a csinos kisgyerek a hadsereg kedvence lett, valaki miniatűr katonai – páncélzatot készített számára, pici karddal, sisakkal és pajzzsal. Mindenki kényeztette. Amikor az anyja rendes ruhát adott rá és szandált, a kisfiú sírni kezdett, kardját és csizmáját követelte, hogy kimehessen a katonák közé. A katonák Caligulának vagy Csizmácskának becézték.
Germanicus ragaszkodott Agrippina távozásához, ámbár Agrippina megesküdött, hogy semmitől sem fél, és sokkal szívesebben meghal itt vele, mintsem hogy távolban érje a hír, hogy férjét a lázadók legyilkolták. Germanicus erre megkérdezte, hogy véleménye szerint Livia jó mostohája lesz-e árván maradt gyermekeinek, mire Agrippina szó nélkül beleegyezett a távozásba. A többi tisztek feleségei és gyermekei is követték, mind sírva, gyászruhában. Gyalog mentek keresztül a táboron, szokásos kíséretük nélkül, mint menekvők egy ostromlott városból. Egyetlen szekér szállította a holmijaikat. Cassius Chaerea volt egyedüli fegyveres kíséretük. Caligula Cassius hátán lovagolt, közben kiáltozott, és az előírt lovassági kardgyakorlatokat végezte kis kardjával. Igen korán hagyták el a tábort, távozásukat alig látta valaki. A tábor kapuját senki sem őrizte, és senki sem fújt ébresztőt, a legtöbb katona részegen aludt tízig vagy tizenegyig. Néhány öreg katona, aki szokásból korán ébredt, a táboron kívül fát gyűjtött a reggeli főzéshez, és megkérdezte, hová tartanak a hölgyek.
– Trierbe – kiáltotta Cassius. – A főparancsnok feleségét és gyermekét inkább a civilizálatlan, de hűséges gall szövetségesek védelme alá helyezi Trierben, mintsem hogy megkockáztassa meggyilkolásukat a híres Egyes ezred által. Mondjátok ezt el bajtársaitoknak!
Az öreg katonák visszasiettek a táborba, és egyikük, az öreg Pomponius riadót fújt. A katonák támolyogva, még mindig félálomban jöttek ki a sátrakból, karddal a kezükben.
– Mi a baj, mi történt?
– Elküldik tőlünk. Ez a szerencsénk vége. Többé nem látjuk őt.
– Micsoda? Kit küldenek el?
– A mi kisfiúnkat. A Csizmácskát. Apja azt mondja, hogy Caligula élete nincs biztonságban az Egyesek között, inkább elküldi az átkozott gall szövetségesek védelmébe. Isten tudja, mi fog ott vele történni? Tudjátok, milyenek a gallok. Az anyját is elküldték. Pedig hetedik

hónapban van, és úgy gyalogol, mintha csak rabszolganő lenne. Ó, fiúk! Germanicus felesége, az öreg Agrippa leánya megy el, az öreg Agrippáé, akit a katonák barátjának neveztünk. És a mi kis Csizmácskánk!

A katona különös fajta. Olyan durva, mint a pajzsok bőrözete, olyan babonás, mint egy egyiptomi, és olyan érzelgős, mint a szabin nagymamák. Tíz perc múltán körülbelül kétezer ember ostromolta meg Germanicus sátrát, a fájdalom és megbánás részeg extázisában, és könyörögtek neki, hívja vissza feleségét és drága kicsi fiacskáját.

Germanicus sápadt, dühös arccal jött ki közéjük, és felszólította őket, hogy hagyják békében. Szégyent hoztak önmagukra, Róma nevére, őreá, és nem tud bennük bízni, amíg él. Nem tettek neki szívességet, amikor kicsavarták kezéből kardját, jobb lett volna, ha engedték volna beledőlni.

– Mondd, mit tegyünk, tábornok! Mindent megteszünk, amit parancsolsz. Esküszünk, hogy nem fogunk többé lázongani. Bocsáss meg nekünk. Követünk akár a világ végére. De add vissza nekünk kicsi játszótársunkat.

Germanicus így szólt:

– Feltételeim a következők: esküdjetek hűséget apámnak, Tiberiusnak, és adjátok ki soraitokból azokat, akik a kapitányok haláláért felelősek, azokat, akik megtámadták a szenátorok küldöttségét, és azokat, akiknek részük volt az ezredsas elrablásában. Ha ezt megteszitek, annyira megbocsátok nektek, hogy kis játszótársatokat visszahívom. Feleségem azonban nem tölthet el egy éjszakát sem a táborban addig, amíg nem tisztítottuk meg a bűntől. Nemsokára szülni fog, és nem akarom, hogy bármilyen gonosz befolyás érje születendő gyermekét. De elküldhetem Kölnbe, Trier helyett, ha nem akarjátok, hogy azt mondják, jobban bízom a barbárok védelmében, mint a tietekében. Teljes megbocsátásomat azonban csak akkor nyerhetitek el, amikor véres bűnötök emlékét még véresebb győzelemmel töröltétek el hazátok ellenségei, a germánok felett.

A katonák megesküdtek, hogy teljesítik feltételeit, így hát küldöncöt menesztett Agrippina és Cassius után: mondja el a történteket, és hozza vissza Caligulát. A katonák a sátrakhoz rohantak, és hívták összes hűséges bajtársaikat, hogy segítsenek a lázadókat letartóztatni. Körülbelül száz embert fogtak el, és egyesével a tribunálhoz vitték őket, amely körül a két ezred megmaradt része kivont karddal félkört formált. Az egyik ezredes egymás után az emelvényre vezette a foglyokat, és ha századának tagjai bűnösnek ítélték, ledobták az emelvényről, és a katonák lefejezték. Germanicus egyetlen szót sem szólt e furcsa bűntárgyalás két órája alatt, karba font kézzel, mozdulatlan arccal ült a tribunálon. Néhány kivétellel az összes foglyokat bűnösnek találták.

Amikor végre az utolsó fej is lehullott, és a holttesteket kivitték a táborból, hogy elégessék, Germanicus egymás után a tribunál elé szólította a kapitányokat, és felszólította őket, számoljanak be szolgálatuk részleteiről. Ha a kapitánynak jó minősítése volt, és nyilvánvaló, hogy nem összeköttetések révén kapta kinevezését, Germanicus a század veteránjaihoz fordult, és megkérdezte véleményüket. Ha a veteránok jó véleménnyel voltak róla, és az ezredesnek nem volt kifogása ellene, megmaradhatott rangjában. De ha minősítése rossz volt, vagy a százada jogos panaszokat hozott fel ellene, azonnal lefokozta, és felhívta a századot, válasszák meg kapitánynak legkitűnőbb bajtársukat. Germanicus ezután megköszönte az embereknek az együttműködést, és felhívta őket, esküdjenek hűséget Tiberiusnak. Ünnepélyesen megesküdtek, és a következő pillanatban nagy üdvrivalgás tört ki. Meglátták Germanicus küldöncét, amint vágtat vissza a tábor felé, előtte a nyeregben ott ült Caligula, éles kis hangján rikoltozva, játékkardját csóválva.
Germanicus átölelte a gyermeket, és azt mondta, feltételeihez még egyet tesz hozzá. A két ezredből ezerötszáz régóta szolgáló veterán szerelt le Tiberius utasítására. De ha a veteránok bármelyike az ő teljes bocsánatát akarja kiérdemelni, amelyet bajtársaik ki fognak érdemelni, amikor átkelnek a Rajnán és megbosszulják Varus legyőzetését, még mindig megtehetik: az erőteljesebb veteránoknak megengedi, hogy beálljanak régi századaikba, míg azok, akik csak helyőrségi szolgálatra alkalmasak, különleges szolgálatra jelentkezhetnek Tirolba, ahonnan újabb veszélyes támadásokról kapott hírt. Hinnék-e? – A veteránok egytől egyig előléptek, és több mint a felük önként jelentkezett, hogy részt kíván venni a Rajnán túli támadásban. Az önként jelentkezők között volt Pomponius, aki kijelentette, hogy sérve és fogatlan szája ellenére van olyan jó katona, mint bárki a két ezredben. Germanicus sátorszolgájává tette, és unokáit kinevezte a testőrségébe, így minden rendbe jött újra Bonnban. Caligulának azt mondták a katonák, hogy egyes-egyedül ő verte le a lázadást, és hogy egyszer még nagy uralkodó lesz, csodálatos győzelmeket fog aratni, ami igen rossz hatással volt a gyermekre, akit már különben is szörnyen elkényeztettek.
Még két másik ezred volt azonban egy Xanten nevű helységben, ezeket még észre kellett téríteni. A két ezred az örökség kifizetése után is zavargóit, és tábornokuk nem tudott mit kezdeni velük. Amikor a bonni ezredek hirtelen megtéréséről hírt kaptak, a lázadók vezérei komolyan aggódni kezdtek életükért és bajtársaikat újabb gaztettekre ösztökélték. Germanicus üzenetet küldött a tábornoknak, hogy erős sereg élén elindult feléjük, és ha a hűséges emberek nem követik azonnal a bonni ezredek példáját és nem végzik ki az uszítókat, az egész tábort leméészároltatja. A tábornok bizalmasan magához hívatta

a jelvénytartókat, a tiszteket és néhány megbízható öreg katonát, felolvasta nekik a levelet, és közölte, hogy már nincs sok idő, Germanicus bármelyik pillanatban megérkezhet. Ezek az emberek megígérték a tábornoknak, hogy elkövetnek minden tőlük telhetőt, és a titokba beavatták az összes katonákat, akiknek hűségében bíztak. Éjfélkor adott jelre a sátrakra törtek, és megkezdték a lázadók lemészárlását. Ezek persze védekeztek, megölték néhány ellenfelüket, de a túlerő rövidesen leverte őket. Ezen az éjszakán ötszáz embert öltek meg vagy sebesítettek meg súlyosan. A többiek őröket hagyva maguk után a táborban, Germanicus elé vonultak, kérve, hogy azonnal vezesse át őket a Rajnán az ellenség ellen.

Noha a hadviselő évad a vége felé közeledett, a jó idő még tartott, és Germanicus megígérte, hogy teljesíti kérésüket. Pontonhidat veretett a folyón, és tizenkétezer római gyalogos, huszonhat szövetséges zászlóalj és nyolc század lovasság élén átkelt a Rajnán. Ügynökei útján megtudta, az ellenség összegyűlt a münsteri falvakban, hogy megtartsa a szokásos őszi emlékünnepet a germán Herkules tiszteletére. A lázadásról természetesen a germánok is értesültek – a lázadók szerződést kötöttek Hermannal – és csak arra vártak, hogy az ezredek vonuljanak el délnyugatnak új királyságuk felé, ők akkor gyorsan átkelnek a Rajnán, és megindulnak Róma felé. Germanicus egy ritkán használt erdei ösvényen haladt, és teljesen meglepte a germánokat, sörözés közben. (A sör árpából erjesztett ital, a germánok ünnepségeiken roppant mennyiséget tudnak belőle elfogyasztani.) Seregét négy csoportra osztotta és ötven mérföldes szakaszon elpusztította a vidéket, felégetve a falvakat, lemészárolva lakóikat nemre és korra való tekintet nélkül. Visszatérésekor a szomszédos törzsek megszállták az erdei ösvényeket, Germanicus azonban több csoportra osztva csapatait egyszerre támadott, és már jól visszaszorította az ellenséget, amikor a Húszas ezredtől hírt kapott, hogy baj van. A Húszasok voltak a sereghajtók, és Germanicus megtudta tőlük, hogy hatalmas germán sereg közeledik feléjük Hermann személyes parancsnoksága alatt. Szerencsére az erdő itt nem volt sűrű, alkalmat adott a hadmozdulatokra. Germanicus odalovagolt a legveszélyesebb pontra, és elkiáltotta magát:

– Húszasok! Törjetek át az ellenség vonalán, és mindent megbocsátok nektek!

A Húszasok őrültek módjára küzdöttek, és roppant mészárlás árán visszakergették a germánokat a nyílt mezőségekre. Germanicus meglátta Hermannt, és párviadalra hívta ki, de minthogy Hermann emberei szökésben voltak, biztos halált jelentett volna számára, ha elfogadja a kihívást. Ő is elvágtatott. Germanicusnak éppannyira nem volt szerencséje az ellenséges törzsfőnökökre való vadászatában, mint apánknak. Győzelmeit azonban ugyanolyan módon aratta, és a

Germanicus nevet, amelyet örökölt, most már meg is szolgálta. Az ujjongó hadsereget ezután biztonságban visszavezette a Rajnán túli táborokba.
Tiberius sohasem értette meg Germanicust, sem Germanicus Tiberiust. Tiberius, mint mondtam, a rosszfajta Claudiusokhoz tartozott, időnként azonban erényre lehetett csábítani és egy nemesebb korszakban elkelt volna nemes jellemnek, mert jóképességű férfiú volt. De nem éltünk nemes korszakban, és szíve megkeményedett. Ezért pedig – egyet fognak velem érteni – főként Livia felelős. Germanicus viszont kizárólag erényre volt hajlamos, és bármilyen gonosz korszakban született is volna, nem viselkedett volna másképpen, mint ahogy viselkedett, így hát amikor a germániai ezredek felajánlották Germanicusnak a monarchiát, amit ő visszautasított, és feleskette őket Tiberiusra, Tiberius nem értette meg, mi késztette Germanicust erre. Azt hitte, hogy még nála is sokkal ravaszabb, és valami rejtélyes játékot űz. Az az egyszerű magyarázat, hogy Germanicus a tisztességet mindennél előbbrevalónak tartotta, hogy Tiberiushoz nemcsak katonai szövetség, hanem az örökbefogadás ténye is kötötte, eszébe sem jutott. Germanicus viszont, minthogy Tiberiust nem tartotta részesnek Livia mesterkedésében, és minthogy Tiberius sohasem volt vele igazságtalan, nem mellőzte őt, sőt inkább nagyon megdicsérte a lázadás leveréséért, és a legteljesebb diadalmenetet engedte meg neki a münsteri hadjárat jutalmaképpen; császárát kissé együgyűnek tartotta csupán, mert még nem látott át Livia mesterkedésein. Elhatározta, hogy nyíltan fog beszélni Tiberiusszal, amint hazaért a diadalmenet megtartására. De Varus halálát még nem bosszulta meg, így három évbe tellett, mire visszatért. Levelezésük hangját Germanicus szabta meg, aki mindig köteles ragaszkodással írt. Tiberius szintén baráti hangon válaszolt, mert azt hitte, hogy ezáltal Germanicust tulajdon fogásával ejti csapdába. Vállalkozott arra, hogy visszafizeti Germanicusnak a megduplázott örökség költségeit, és hogy ezt a kedvezményt kiterjeszti a balkáni ezredekre is. Politikai okokból a balkáni ezredek minden egyes tagjának kifizette ezt a három aranyat – újra lázadásról beszéltek ugyanis –, de Germanicustól néhány hónapi haladékot kért a visszafizetésre. Germanicus természetesen nem sürgette a pénzt, és Tiberius természetesen sohasem adta meg. Germanicus újra írt nekem, megkérdezte, várhat-e a visszafizetéssel addig, amíg Tiberiustól megkapja a pénzt. Erre visszaírtam, hogy én csakugyan ajándékba adtam és nem kölcsönképpen.
Röviddel Tiberius uralomra jutása után levelet írtam neki, amelyben elmondtam, hogy hosszú idő óta tanulmányozom a jogot és a kormányzási problémákat, remélve, hogy végül szolgálhatok hazámnak valamilyen felelős állásban. Válaszában Tiberius kijelentette, csakugyan képtelenség, hogy Germanicus öccse és az ő

tulajdon unokaöccse egyszerű lovag legyen csak, és mivel most Augustus papja leszek, meg fogja engedni nekem, hogy szenátori öltözékben járjak. Sőt, ha megígérem, hogy nem teszem magam nevetségessé, engedélyt fog kérni, hogy azt a hímzett öltönyt viseljem, amelyet a konzulok és konzulviselt emberek hordanak. Válaszomban megírtam, hogy szívesebben venném hivatalt előkelő cím vagy ruha nélkül, mint előkelő címet és ruhát hivatal nélkül. Erre csak azt válaszolta, hogy küldött ajándékba negyven aranyat, vegyek rajta játékszereket a legközelebbi bolondünnepélyre.
A szenátus megszavazta nekem a hímzett öltönyt, és Germanicus iránti tiszteletből, aki most új sikeres hadjáratot vezetett Germániában, helyet akart biztosítani nekem a Házban, a konzulviselt emberek között. De Tiberius itt vétójával élt, kijelentvén, hogy véleménye szerint nem vagyok képes olyan beszédre, amely ne tenné próbára a szenátorok szíves türelmét.
Ugyanakkor egy másik indítványt is megvétózott. A körülmények a következők voltak: Agrippina Kölnben néhány hét után lebetegedett, és megszületett kisleánya, Agrippinilla. Rögtön ki kell jelentenem, hogy Agrippinilla egyike a legrosszabb Claudiusoknak – valójában a jelek arra mutatnak, hogy összes ősein túltesz majd gonoszságában. Agrippina a szülés után néhány hónapig betegeskedett, nem tudott rendesen felügyelni Caligulára, így a kisfiút rögtön Rómába küldték, amint Germanicus elindult tavaszi hadjáratára. A gyermek szinte nemzeti hős lett. Amikor sétálni ment fivéreivel, a tömeg ünnepelni kezdte, megbámulta, igen nagyra tartotta. Alig volt még hároméves, de máris igen nehezen kezelhető fickó, csak akkor volt kedves, ha hízelegtek neki, és tanulékony, ha keményen bántak vele. Dédanyjánál, Liviánál lakott, de neki sem volt ideje vele törődni, és minthogy állandóan összeveszett bátyjaival, Lívia átköltöztette a mi házunkba. Anyám sohasem hízelgett neki, de nem is bánt vele keményen, amíg egyszer hirtelen mérgében a kisfiú szembe nem köpte. Anyám ekkor jól megverte. „Te szörnyű germán boszorkány” – kiáltotta a kisfiú – „felgyújtom ronda germán házadat!” Germán volt a szemében a legszörnyűbb sértés. Ezen a délutánon belopózott a faraktárba, amely a rabszolgák háza mellett volt, és néhány kimustrált szalmazsákot felgyújtott. A tűz pillanatok alatt elharapózott a száraz faépületben, és ámbár a rabszolgák láncot alkotva szakadatlanul kézről kézre adták a vizes vödröket, nem tudták elfojtani a tüzet. Minden értékemet és fontos írásomat megmentettem, egy keveset a bútorokból is, emberéletben nem esett kár, kivéve két rabszolgát, akik betegen feküdtek ágyukban, de semmi sem maradt meg a házunkból, kivéve a puszta falakat és pincéket. Caligulát nem büntettük meg, mert a tűz szörnyen megijesztette. Ő maga is majdnem elpusztult, mert bűntudatában ágya alá rejtőzött, amíg a füst ki nem kergette

nagy sikoltozással.
Nos, a szenátus meg akarta szavazni, hogy házamat állami költségen építi újjá, azzal az indokolással, hogy annyi kitűnő családtagomnak volt otthona. Tiberius azonban nem engedte meg. Kijelentette, hogy a tűz kitörését az én gondatlanságom tette lehetővé, és ha hozzáértően viselkedem, a tüzet el lehetett volna fojtani. Különben sem akarja, hogy az államot miattam költségbe verjék, inkább ő adja a saját zsebéből a pénzt az újjáépítéshez. A Ház ezt a beszédet nagyon megtapsolta, pedig igazságtalan és tisztességtelen volt, főleg azért, mert Tiberiusnak esze ágában sem volt pénzt adni. Kénytelen voltam utolsó legfontosabb ingatlanomat eladni, egy háztömböt a marhavásártér közelében és egy nagy épületet a szomszédos telken, hogy saját költségemen újjáépítsem házunkat. Germanicusnak sohasem mondtam meg, hogy Caligula volt a gyújtogató, mert kötelességének érezte volna a költségek megtérítését. Különben bizonyos szempontból véletlennek is lehet tartani, mert az ilyen fiatal gyermeket mégsem lehet felelőssé tenni.
Amikor Germanicus emberei elindultak a germánok ellen, megtoldottak az Augustus három nagy bánatáról szóló katonaballadát. A toldalékból is eszembe jut néhány versszak és töredék, a legtöbbjük igen nevetséges.

Hat aranyat hagyott ránk
Hogy vegyünk rajt' húst és babot,
Hogy vegyünk rajt' sajtot és bort
Az üres germán kantinban.
Augustus isten sétál a mennyben,
Marcellus szellem a Styxben úszik,
Julia meghalt, és vele van
Ime, ez a vége Juliának.
De ezredsasaink még mindig veszve,
Hajt a szégyen és fájdalom:
Augustus isten sírjához
Visszavisszük a kóborló sasokat.

Volt egy másik is, amely így kezdődött:

Germán Hermann elvesztette babáját
És kis kupa söröcskéjét.

De a folytatására nem emlékszem, ez a nóta különben sem fontos, legfeljebb csak abból a szempontból, hogy Hermann „szeretőjére" emlékeztet. Valami Siegstoss nevű törzsfőnök lánya volt, a törzsfőnököt Rómában Segestesnek hívták. Ő is volt Rómában, mint

Hermann, és fel is vették a lovagok közé, de eltérően Hermanntól, ő kötelezőnek tartotta az esküt, amellyel hűséget fogadott Augustusnak. Ez a Segestes figyelmeztette Varust Hermannra meg a többi pártütő törzsfőnökökre, és tanácsolta neki, hogy tartóztassa le őket azon a lakomán, amelyet szerencsétlen végű hadjárata előestéjén tartott. Segestes kedvenc leányát Hermann elrabolta és feleségül vette, és Segestes ezt sohasem tudta neki megbocsátani. Nyíltan azonban nem állhatott Róma pártjára Hermannal szemben, aki nemzeti hős volt, mindössze titkos levelezést tudott fenntartani Germanicusszal, értesítvén a fontosabb hadműveletekről és állandóan arra hivatkozván, hogy Róma iránti hűsége nem változott, csak alkalomra vár, hogy ennek tanújelét adja. Most arról értesítette Germanicust, hogy Hermann nagy csapattal megostromolta faluját, és fél, hogy nem bírja soká a védekezést. Germanicus erőltetett menetben Segestes felszabadítására sietett, legyőzte az ostromló sereget, és a faluba érvén rájött, hogy ott igen értékes kincset talált. Hermann felesége éppen látogatóban volt apjánál, amikor apja és férje között kitört a háborúskodás, és ott is ragadt apjánál. Az asszony másállapotban volt. Germanicus igen jól bánt Segestesszel és családjával. A Rajna nyugati oldalán megajándékozta őket egy birtokkal. Hermann, akit felháborított felesége elfogatása, attól tartott, hogy Germanicus emberséges viselkedése a többi germán törzsfőket is arra készteti majd, hogy béketárgyalásokat kezdjenek. Új és erős Róma-ellenes szövetséget létesített hát, a szövetségbe olyan törzseket is belekényszerített, amelyek eddigelé Rómával tartottak. Germanicust ez nem törte meg. Annál jobban örült, minél több germán állott vele szemben a harcmezőn. Sohasem bízott bennük mint szövetségesekben.
Nyár vége előtt csaták sorozatában legyőzte őket, kényszerítette Segimerust a megadásra, és visszaszerezte a három ezredsas egyikét, a Tizenkilencesek ezredsasát. Meglátogatta Varus leveretésének színhelyét, és bajtársainak csontjait tisztességesen eltemette, a sírra maga dobta az első göröngyöt. A tábornok, aki oly tétován viselkedett a lázadás idején, most bátran küzdött csapatai élén, és egy alkalommal a biztos vereséget szinte csodálatos módon győzelemmé változtatta. Erről a csatáról azonban még akkor érkezett hír, amikor a csata sorsa a rómaiak szempontjából igen rosszul állott. Azt beszélték, hogy a győztes germánok a Rajna felé nyomulnak. A legközelebbi hídon ez olyan rémületet keltett, hogy az őrség kapitánya parancsot adott embereinek, vonuljanak vissza, és aztán pusztítsák el a hidat. Ez persze azt jelentette volna, hogy minden rómait, aki a hídon túl van, sorsára bíznak. Agrippina azonban ott volt, és szembeszállt a paranccsal. Közölte a katonákkal, hogy most ő az őrség parancsnoka, és addig az is marad, amíg a férje meg nem érkezik, hogy leváltsa őt. Ő mint parancsnok megtiltja, hogy egy tapodtat is elmozduljanak a

hídtól. Mikor végre a győztes csapatok visszaérkeztek, ott volt a hídfőnél a helyén, hogy köszöntse őket. Népszerűsége vetélkedett férjéével. Kórházat szervezett a sebesültek számára, akiket Germanicus minden csata után hátraküldött, és a lehető legjobb gyógykezelésben részesítette őket. A sebesült katonák rendszerint csapataikkal maradtak, amíg vagy meghaltak, vagy felépültek. A kórház költségeit saját zsebéből fizette.

De említettem Julia halálát. Amikor Tiberius uralkodó lett, Julia napi élelmezését egyre csökkentették, a végén napi egy darab kenyér és sajt volt a tápláléka. Egészségtelen börtönében már különben is tüdőbajt kapott, és ez a kiéheztetési politika hamarosan megölte. Postumusról azonban még mindig nem érkezett hír, és Lívia nem tudott addig megkönnyebbülni, amíg meg nem bizonyosodott haláláról.

TIZENHETEDIK FEJEZET

Tiberius továbbra is mérsékelten uralkodott, és minden fontosabb politikai cselekedet előtt kikérte a szenátus véleményét. A szenátus azonban már oly régen megszokta, hogy szavazáskor utasításhoz igazodik, hogy már nem is tudott függetlenül határozni. Tiberius sohasem mutatta ki, hogy milyen irányba szeretné őket szavaztatni, akkor sem, ha nagyon szerette volna, hogy így vagy úgy szavazzanak. A parancsuralom minden külső jelét el akarta kerülni, és közben meg akarta tartani helyét az államügyek élén. A szenátus rövidesen rájött, hogy amikor tanult ékesszólással beszélt egy indítvány mellett, akkor voltaképpen azt akarta, hogy leszavazzák, és amikor ugyanilyen tanult ékesszólással beszélt ellene, akkor azt akarta, hogy megszavazzák. Arra is rájöttek, hogy amikor (igaz, hogy igen ritkán) minden szónoki cicoma nélkül beszélt, azt akarta, hogy szavait úgy értsék, amint mondta. Gallus és egy öreg lándzsás, Haterius, azzal szórakoztak, hogy mindig Tiberiust követték az érvelésben. Amikor Tiberius körülményesen beszélt egy indítvány mellett, akkor ők a képtelenségig dicsérték az indítványt, minden lehető és lehetetlen érvet felhoztak mellette, hogy aztán a végén ellene szavazzanak. Ezáltal mutatták meg, mennyire átláttak a szitán. Ez a Haterius, amikor arról folyt a vita, hogy Tiberius megkapja-e a monarchiát vagy sem, így kiáltott fel: „Ó, Tiberius, mennyi ideig engeded, hogy a szerencsétlen Róma vezér nélkül maradjon?” Ez megsértette őt, mert tudta, hogy Haterius átlátott szándékain. Másnap Haterius még tovább vitte a tréfát, amikor térdre hullott Tiberius előtt, és bocsánatot kért tőle, amiért az előző napon nem beszélt eléggé melegen. Tiberius utálkozva hátralépett, de Haterius elkapta a térdét, úgyhogy Tiberius hanyatt vágódott, és tarkóját beütötte a márványpadlóba. Tiberius germán testőrei nem értették, mi történik, előre ugrottak, hogy megöljék gazdájuk

támadóját. Tiberius alig tudta megakadályozni, hogy kardélre hányják.
Haterius ragyogóan tudott gúnyolódni. Roppant hangja, tréfás arca és találékony esze volt. Ha Tiberius valamelyik beszédében valamilyen hangzatos szólamot vagy régi, divatját múlt frázist alkalmazott, Haterius felkapta a szólamot, és válaszának kulcsává tette. A lassú észjárású Tiberius nem tudott megbirkózni Hateriusszal. Gallus pedig állandóan a képtelenségig lelkesedett Tiberiusért. Tiberius gondosan elkerülte, hogy isteni megtiszteltetésben részesítsék, és nem engedte, hogy emberfölötti képességeket tulajdonítsanak neki. Még a tartományiaknak is megtiltotta, hogy templomokat építsenek a tiszteletére, Gallus éppen ezért mintegy véletlenül, állandóan úgy beszélt Tiberiusról, mint „Ő Szent Felségéről”. Amikor Haterius, aki mindig kapható volt a tréfára, szólásra emelkedett, és összeszidta emiatt Gallust, Gallus újra beszélni kezdett, hogy bocsánatot kérjen, és kijelentette: esze ágában sem volt megsérteni Ő Szent… ó, Istenem, az embernek hogy rájár a szája a hibára… Egyszóval esze ágában sem volt megsérteni tisztelt barátját és szenátortársát, Tiberius Nero Caesar Augustust.
– Nem Augustus, te hülye – szokta ilyenkor Haterius hangos színpadi „félrében” odasúgni. – Ezt a címet már egy tucatszor visszautasította. Barátunk és szenátortársunk csak akkor használja ezt a címet, amikor levelet ír valamelyik fejedelmi kartársának. Barátunk csak akkor Augustus, amikor ő akarja.
Volt egy fogásuk, amellyel a legjobban fel tudták mérgesíteni Tiberiust. Amikor Tiberius szerényen visszautasította a szenátus háláját valamilyen nemzeti szolgálatért, mint például azért, hogy befejezte az Augustus által megkezdett templomépítéseket, ők szintén dicsérni kezdték Tiberiust azért, hogy olyan végtelenül tisztességes, és nem akarja elfogadni a hálát olyan valamiért, amiért voltaképpen az anyjának kell hálásnak lenni. Ilyen alkalmakkor mindig gratuláltak Liviának, hogy ilyen szerény fia van, és meg sem kísérli, hogy anyja érdemét a magáénak tulajdonítsa. Amikor rájöttek, hogy Tiberiust semmi sem dühösíti úgy, mint ha Líviát dicsérik, persze állandóan ezzel játszottak. Haterius annyira ment, hogy indítványozta: mivel a görögöket rendszerint az apjuk neve után nevezik el, így Tiberiust az anyja után kell elnevezni, szinte bűn tehát, ha nem Tiberius Liviadesnak nevezik, vagy talán „Livigena” pontosabb latin forma lenne. Gallus rájött Tiberius egy másik gyengéjére is, arra, hogy gyűlöli, ha rhodusi tartózkodását említik. Legmerészebb cselekedete az volt, amikor felállt, hogy Tiberius emberséges szívét dicsérje. Ez ugyanaznap történt, amikor Julia halálhíre Rómába érkezett. Gallus elmondotta a rhodusi tanár történetét, aki Tiberiusnak kijelentette, hogy jöjjön vissza egy hét múlva, pillanatnyilag nincsen üresedésben

levő hely az osztályában. Gallus hozzátette:
– És mit gondoltok, Ő Szent… bocsánatot kérek, mit gondoltok, tiszteletre méltó barátom és szenátortársam, Tiberius Nero Caesar mit tett, amikor megkapta a monarchiát és ugyanez a szemtelen tanár eljött hozzá, hogy tisztelegjen az új istenség előtt? Azt gondoljátok, levágta a fejét és odaadta germán testőreinek, hogy rugdossák? Szó sincs erről. Szellemességével, amely egyenes arányban van emberséges voltával, közölte a tanárral, hogy sajnos, talpnyalói sorában pillanatnyilag nincsen üresedés, tehát jöjjön vissza hét év múlva.
Ezt, azt hiszem, Gallus találta ki, de a szenátusnak semmi oka sem volt, hogy kételkedjék benne, és olyan szívből megtapsolta, hogy Tiberius meg sem cáfolta.
Tiberius végre elhallgattatta Hateriust, amikor egy napon igen lassan és kimérten így szólt:
– Bocsáss meg, Haterius, ha én nyíltabban beszélek, mint ahogy egyik szenátor szokott a másikkal, de ki kell jelentenem, hogy szörnyen unalmas vagy és cseppet sem szellemes. – Ezután a Ház felé fordult. – Megbocsáttok, uraim, de mindig azt mondtam, és fogom is mondani – minthogy nagylelkűségetekben ilyen korlátlan hatalmat bíztatok rám –, hogy azt néha a köz érdekében ki is kellene használnom. Ha most felhasználom hatalmamat, hogy elhallgattassam ezt a bohócot, aki titeket éppen úgy sért, mint engem, azt hiszem, helyeselni fogjátok. Mindig jóindulatúak és türelmesek voltatok velem.
Haterius nélkül Gallusnak egyedül kellett folytatnia Tiberius állandó bosszantását.
Ámbár Tiberius erősebben gyűlölte anyját, mint valaha, továbbra is tűrte, hogy ő kormányozzon. Minden konzuli vagy tartományi kormányzói kinevezés voltaképpen Liviától eredt, és mindegyik igen józan kinevezés volt, a jelölteket teljesítményük alapján válogatta ki, nem pedig azért, mert családi befolyásuk volt, vagy hízelegtek neki. Mert el kell mondanom, ha eddig nem mondtam el, hogy bármilyen bűnös úton-módon jutott Livia hatalomra először Augustuson és azután Tiberiuson keresztül, kivételesen tehetséges és igazságos uralkodó volt, és csak amidőn nem izgatta többé a rendszer, amelyet ő szervezett, kezdtek az ügyek elfajulni.
Említettem Sejanust, a gárdaparancsnok fiát. Most apja utóda lett a parancsnokságban, és egyike volt annak a három férfinak, akivel Tiberius őszintén beszélt. Thrasyllus volt a másik, ő elkísérte Tiberiust Rómába, és sohasem engedte ki a befolyása alól. A harmadik egy Nerva nevű szenátor volt. Thrasyllus sohasem beszélt politikáról Tiberiusszal, és hivatalt sem kért tőle; és amikor Tiberius nagy összegekkel ajándékozta meg, olyan közönyösen fogadta el, mintha a pénz nem sokat jelentene számára. Nagy csillagvizsgálója volt a palota egyik kupolás szobájában, amelynek oly tiszta és átlátszó ablakai

voltak, hogy az ember alig vette észre. Tiberius igen sok időt töltött itt Thrasyllusszal, aki megtanította az asztrológia elemeire és más mágikus művészetekre, többek között a kaldeus stílusú álommagyarázatra. Sejanust és Nervát Tiberius úgy látszik teljesen ellentétes jellemük miatt választotta. Nervának nem volt egyetlen ellensége sem, és sohasem veszett össze barátaival. Jóindulatú, nagylelkű, bátor, szókimondó férfiú volt, semmi aljasságra nem lehetett rábeszélni. Ha például Germanicus helyzetében lett volna, semmi esetre sem hamisította volna azt a levelet, még akkor sem, ha tudta volna, hogy a birodalom sorsa függ ettől. Tiberius Nervát kinevezte a városi vízművek felügyelőjévé, és állandóan maga mellett tartotta. Azt hiszem, ő volt az erény mértéke Tiberius mellett, mint ahogy Sejanus feltétlenül a gonoszság mérőléceként szolgált. Sejanus fiatalember korában Gajus barátja volt, vele szolgált a Keleten, és elég okos volt ahhoz, hogy előre lássa Tiberius jövőjét. Tiberius visszatérését elő is segítette, mert biztosította Gajust, hogy Tiberius őszintén beszél, amikor kijelenti, hogy egyáltalában nem vágyik az uralkodásra. Ő beszélte rá Gajust, hogy írja meg azt a bizonyos ajánlólevelet Augustusnak. Tiberiust annak idején értesítette ezekről a szolgálatairól, mire Tiberius megírta neki, hogy sohasem fogja elfelejteni, amit érte tett. Sejanus gondosan megőrizte Tiberius levelét. Nagy hazudozó volt, de oly kitűnő tábornoka hazugságainak, hogy szépen fel tudta őket sorakoztatni és csatába vinni anélkül, hogy gyanút ébresztett volna vagy kénytelen, lett volna igazsághoz folyamodni. Tiberius irigyelte e képessége miatt, éppúgy, mint ahogy Nervát irigyelte tisztességéért. Mert noha jó utat haladt már a gonoszság felé, még mindig megmagyarázhatatlan hajlamok húzták a tisztesség felé.

Sejanus volt az, aki Tiberiust Germanicus ellen fordította. Azt mondta, hogy az az ember, aki levelet tud hamisítani apja nevére, minden körülmények között veszedelmes. Germanicus meg akarja kaparintani a monarchiát, de igen elővigyázatosan dolgozik, először az emberek hűségét vásárolja meg vesztegetéssel, aztán kipróbálja harci készségüket és tulajdon hadvezéri képességeit ezzel a szükségtelen Rajnán túli hadjárattal. Ami pedig Agrippina! illeti – mondta Sejanus –, veszedelmesen becsvágyó asszony, gondoljuk csak meg, miképp viselkedett. Megtette magát a híd parancsnokává, és úgy fogadta a visszatérő ezredeket, mintha tudjisten kicsoda volna. Az, hogy a hidat le akarták bontani, bizonyára csak az ő kitalálása volt. Sejanus még azt is mondotta, hogy az egyik szabadosa, aki valamikor Germanicus háztartásában volt rabszolga, furcsa dolgokat mesélt el. Agrippina a szabados szerint valamilyen okból azt hiszi, hogy Livia és Tiberius a felelősek három bátyja haláláért és nővére szomorú száműzetéséért.

Sejanus ebben az időben minduntalan összeesküvéseket fedezett fel

Tiberius ellen, és állandóan rettegésben tartotta gyilkos merényletektől, közben biztosítván arról, hogy nincs mitől tartania, amíg ő, Sejanus őrködik biztonsága felett. Felbiztatta Tiberiust, hogy kisebb dolgokban szálljon szembe Líviával, ezáltal is megmutathatja neki, hogy sokallja hatalmát. Sejanus néhány évvel később újjászervezte a testőrgárdát. Eddig a három Rómában tartózkodó zászlóaljat különböző kaszárnyákban helyezték el. Igen nehéz volt őket hirtelen összehívni. Azt ajánlotta Tiberiusnak, hogy építsen egyetlen állandó tábort a számukra a Városon kívül, az a tény, hogy állandóan együtt laknak, majd erős testületi szellemet fog bennük ébreszteni, és minthogy a Városon kívül laknak, nem fogja őket befolyásolni az a sok mendemonda és politikai irányváltozás, amely annyira jellemző a Városra. És ami a legfontosabb: így majd sokkal erősebben fognak ragaszkodni császárukhoz. Tiberius még megtetézte ezt, és a másik hat gárdazászlóaljat is összehívta a latin föld különböző részeiről, és olyan tábort épített, amely az egészet be tudta fogadni: kilencezer gyalogost és kétezer lovast. Eltekintve a négy városi zászlóaljtól, amelyek közül egyet Lyonba küldött, és eltekintve a különböző veterán telepektől, ez volt az egyedüli katonaság Itáliában. A germán testőrség nem ment katonaszámba, mert jogilag rabszolgának számított. De válogatott legények voltak, és fanatikusabb hűséggel ragaszkodtak uralkodójukhoz, mint bármilyen igazi, született római. Nem volt egyetlenegy közülük, aki vissza akart volna térni hideg, barbár hazájába, ámbár állandóan szomorú kardalokat énekeltek szülőföldjükről.
Ami pedig a fontos titkos okmányokat illeti, amelyekhez Tiberius most már nagyon hozzá akart jutni, mert tartott az összeesküvőktől, Livia még mindig azt állította, hogy a titkosírás kulcsa elveszett. Tiberius Sejanus tanácsára azt mondta Líviának, hogy mivel a titkosírás kulcsa elveszett, a feljegyzéseket elégetteti. Az öregasszony azt mondta, hogy tehet, amit akar, de jobb volna megtartani őket arra az esetre, hátha mégis előkerül a kulcs. Esetleg neki is eszébe jut a megfejtés.
– Rendben van, anyám – mondta Tiberius –, én magamhoz veszem őket, amíg eszedbe nem jut, és időközben esténként azzal fogok szórakozni, hogy magam próbálom megtalálni a megfejtést.
A titkos feljegyzéseket csakugyan magához szállíttatta, és elzárta egy szekrényben. Mindent elkövetett, hogy a megfejtést megtalálja. De nem sikerült neki. A közönséges titkosírás titka az volt, hogy a görög alfa helyett latin E-t kellett írni, a görög béta helyett F-et és így tovább. A különleges titkosírás kulcsát szinte lehetetlen volt megtalálni. A kulcs Homeros Iliasának első száz sora volt, amelyet állandóan kéznél kellett tartani a titkosírás közben. A titkosírás minden egyes betűjét az a szám jelképezte, ahány betű volt az ABC-ben az írott betű és a megfelelő betű között Homerosban. Így az Ilias

első betűje M. Tegyük fel, hogy titkosírással le akarom írni az ipszilont. A görög ABC-ben hét betű van M és ipszilon között, tehát ipszilon helyett 7-et kell írnom. E terv szerint az ABC folytatólagos, az utolsó betű, ómega után rögtön alfa következik, a legelső, így tehát ipszilon és alfa között a távolság 4, és alfa és ipszilon között 18. Augustus találta fel ezt a titkosírást, persze igen nehezen lehetett vele dolgozni, de azt hiszem, gyakorlat révén annyira vitték, hogy az ABC bármilyen két betűje közti távolságot kívülről tudták, nem kellett tehát megszámlálni, ami sok időmegtakarítást jelentett. És honnan tudom mindezt? Mert sok-sok évvel később, amikor a titkos okmányok az én birtokomba kerültek, megfejtettem őket. Az Ilias elejét megtaláltam az okmányok között bárány bőrre írva. Nyilvánvaló volt, hogy csak az első száz sort olvasták állandóan, mert a báránybőr igen piszkos és gyűrött volt az elején, és teljesen tiszta a végén. Amikor jobban megnéztem, apró kis számokat – 6, 23, 12 – találtam halványan az első sor alá kaparva. Nem volt nehéz kitalálni, hogy ez a kulcs. Nagyon meglepett, hogy Tiberius ezt nem tudta megfejteni.
Az ABC-ről beszélve, el kell mondanom, hogy ebben az időben egy egyszerű terv jutott az eszembe arra, miképpen kell a latint fonetikussá tenni. Úgy láttam, hogy három betű hiányzik. A magánhangzó U egy betű, amely megfelelne a görög ipszilonnak a latinizált görög szavak számára, és egy betű, amely megfelelne annak a dupla mássalhangzónak, amelyet latinban BS-el írunk, de úgy ejtjük ki, mint a görög Psi-t. Így a magánhangzó U helyett a megfordított F-et ajánlottam, amelyet ugyanígy használnak az etruszkban, egy fél H-betűt a görög ipszilon helyett és egy megfordított C-betűt a BS helyett. Az utóbbi nem volt olyan fontos, de az előbbi kettőt lényegesnek tartottam. Ki is adtam ezt a könyvet, néhányan mondták, hogy jó. De persze nem volt semmi hatása. Anyám mondta nekem, hogy három lehetetlen dolog van a világon: hogy Bajaeből Puteoliba az öblön keresztül utca legyen, amelyen üzletek vannak, másodszor, hogy én legyőzzem a brit szigetet, harmadszor, hogy ezek a lehetetlen új betűk valaha is felkerüljenek az oszlopírásokra Rómában. Mindig emlékeztem anyámnak erre a megjegyzésére, mert érdekes folytatása volt.
Anyám ebben az időben igen ingerült volt velem szemben, mert olyan sok időbe tellett a házunk felépülése, mert az új bútor, amit vettem, sokkal rosszabb volt a réginél, és mert jövedelme erősen megcsappant az új kiadások által, amelyekből ő is kivette a részét. Nem tudtam ugyanis egyedül az egész szükséges összeget felhajtani. Két évig a palota egyik lakásában laktunk (bevallom, igen silány lakásban), és ő minden ingerültségét állandóan rajtam töltötte ki, úgyhogy végül nem tudtam tovább kitartani Rómában, és elköltöztem nyaralómba, Capua közelébe, csak akkor látogatván a városba, amikor papi teendőim oda

szólítottak.
Bizonyára kíváncsiak Urgulanillára. Nem jött velem Capuába, Rómában is alig érintkeztünk. Amikor találkoztunk, éppen hogy köszönt, és egyáltalában nem törődött velem, kivéve azokat az alkalmakat, amikor vendégek voltak nálunk, és az ő kedvükért fenntartotta a látszatot. Fiunkat, Drusillust, szerette, de nem értett a neveléséhez, úgyhogy a kisfiú nevelése is anyámra maradt, aki a háztartást is vezette, és sohasem kérte Urgulanillát, hogy segítsen neki. Anyám úgy bánt Drusillusszal, mintha tulajdon gyermeke lett volna, és valahogy el is tudta felejteni, hogy kik a szülei. Jómagam nem tudtam megszeretni Drusillust, rosszkedélyű, dacos, szemtelen gyermek volt, és anyám annyit szidott az ő jelenlétében, hogy egyáltalában nem tisztelt engem.
Nem tudom, Urgulanilla mivel töltötte napjait. De sohasem látszott unatkozónak, roppant sokat evett, és amennyire tudom, nem voltak titkos szeretői. Ennek a furcsa teremtésnek egyetlen szenvedélye volt, Numantina, sógoromnak, Silvanusnak a felesége, egy kis szőke, tündérszerű teremtés, aki valamikor mondott vagy tett valamit (nem tudom, mit), ami áthatott azon a vastag bőrön és izmos, roppant hústömegen, és megérintette azt a húscsomót, amely Urgulanilla testében a szívet jelentette. Hálószobájában életnagyságú képet őrzött Numantináról, és azt hiszem órákig ezt nézte, amikor nem tudott Numantinával lenni. Amikor Capuába költöztem, Urgulanilla Rómában maradt anyámmal és Drusillusszal.
Capuában az egyetlen zavaró körülmény a jó könyvtár hiánya volt. Most azonban olyan könyvbe fogtam, amelyhez nem kellett könyvtár, Etruria történelméhez. Egy időben már megtanultam kissé etruszkul, és Aruns, akivel naponta hosszabb időt töltöttem, nagyban segítségemre volt, mert omladozó templomának okmányait ideadta nekem. Közölte velem, hogy azon a napon született, amikor az üstökös megjelent, és bejelentette az etruszk faj tizedik és utolsó ciklusának megkezdését. A ciklus a leghosszabb emberélet. Egyszóval egy ciklus nem fejeződik be addig, amíg mindenki meg nem halt, aki életben volt a legutóbbi ciklus befejezésének megünneplésekor. Egy ciklus átlagosan százegynéhány év. Nos, ez volt a legutolsó ciklus, és az etruszk nyelv teljes eltűnésével fog záródni. A jóslat szinte már most teljesült, mert papi méltóságában nem volt utódja, és az egyszerű földművesek már odahaza is latinul beszéltek. Aruns tehát örömmel támogatott történelmem írásában, amely az egykor oly hatalmas faj hagyományainak mauzóleuma lesz. A történelmet Tiberius uralkodásának második évében kezdtem, huszonegy évvel később fejeztem be. Legjobb munkámnak tartom. Mindenesetre ezen dolgoztam a legkeményebben. Tudtommal nincs is ezenkívül könyv, amely az etruszkokkal foglalkoznék, pedig igen érdekes nép volt.

Gondolom, a jövő történészei hálásak lesznek nekem.
Két titkárom, Gallon és Pallas volt velem. Nyugodt, rendszeres életet éltem. Érdeklődni kezdtem a nyaralóval kapcsolatos gazdaság ügyei iránt, néha pedig Rómából is érkeztek barátok látogatásomra. Egyetlen nő lakott itt állandóan velem, egy Actae nevű hivatásos prostituált, kedves, tisztességes asszony. Sohasem volt semmi bajom vele az együtt töltött tizenöt év alatt. Viszonyunk kizárólag üzleti alapra épült. Önszántból választotta a prostitúció hivatását. Én jól fizettem, tehát hűséges volt hozzám. Bizonyos módon szerettük is egymást. Végül közölte velem, hogy vissza akar vonulni. Elég pénzt gyűjtött már össze mellettem, abbahagyja a munkát. Férjhez megy valamilyen tisztességes, öreg katonához, letelepszik egy gyarmaton, és gyermekeket szül, mielőtt még nem késő. Mindig arra vágyott, hogy tele legyen a háza gyermekeivel, így hát megcsókoltam, elbúcsúztam tőle, és adtam neki annyi hozományt, hogy gondtalan legyen az élete. Nem ment el azonban addig, amíg nem talált olyan utódot maga helyett, akit megfelelőnek tartott részemre, Calpurniát találta, aki annyira hasonlított rá, hogy gyakran gondoltam, talán a lánya. Actae egyszer említette, hogy van egy lánya, akit idegenekhez adott ki, mert nem lehet valaki egyszerre prostituált és anya. Nos, Actae férjhez ment egy volt testőrhöz, aki jól bánt vele, és öt gyermeket nemzett neki. Csak azért említem, mert olvasóim bizonyára eltűnődtek azon, milyen lehetett a nemi életem, ha távol éltem Urgulayllától. Nem tartom természetesnek egy egészséges férfi számára, hogy sokáig asszony nélkül éljen, és minthogy Urgulanilla lehetetlen feleség volt, nem hiszem, hogy hibáztatni lehetne engem Actae miatt. Actaeval megállapodtunk, hogy amíg együtt vagyunk, hűek maradunk egymáshoz. Ez nem érzelgősség volt, hanem fontos egészségügyi elővigyázatosság: igen elterjedt Rómában a vérbaj, a pun háborúk másik végzetes öröksége.
Itt akarom leszögezni, hogy életemben sohasem hajlottam a homoszexualitás felé. Nem használom Augustus érvelését ellene, hogy a homoszexualitás lehetetlenné teszi a gyermekek születését, így tehát elnépteleníti az államot, de mindig sajnálatosnak és undorítónak tartottam, hogy egy felnőtt férfi, mondjuk egy nős, családos államférfi nyal, fal egy buta kövérkés kisfiút, akinek festett az arca és gödröcskés az álla. Láttam egyszer egy ősi családból való szenátort, amint Venusnak öltözött, és úgy enyelgett a lovasgárda egy fiatal Adonisával, aki csak azért tűrte el a vén hülyét, mert sok volt a pénze.
Amikor fel kellett jönnöm Rómába, oly rövid ideig maradtam, amennyire csak lehetett. Kényelmetlennek találtam a Palatinus-domb levegőjét, valószínűleg, mert egyre élesebb lett az ellentét Tiberius és Livia között. Tiberius roppant palotát kezdett építeni önmaga számára a domb észak-nyugati részén, és máris beköltözött a földszintre,

mielőtt az emeletek elkészültek. Augustus palotáját teljesen átengedte Liviának. Livia, hogy megmutassa Tiberiusnak, hiába háromszor olyan nagy az új épület, az ország első épülete mégiscsak a régi, Augustusnak nagyszerű arany szobrát állíttatta az előcsarnokba, és mint kultuszának főpapnője, a felavatási lakomára meghívta az összes szenátorokat, feleségestől. De Tiberius kijelentette, hogy először ki kell kérni a szenátus véleményét, mert ez állami esemény, nem pedig magánszórakozás. Úgy intézte a dolgot, hogy a lakomát egyidejűleg két részletben tartották meg, a szenátorok az előcsarnokban ettek, és ő szerepelt vendéglátó házigazdaként, a szenátorfeleségek pedig Liviával együtt a szomszédos teremben lakomáztak. Livia eltűrte a sértést, úgy tett, mintha nem venné sértésszámba, kijelentette, igen okos rendezés, Augustus is így csinálta volna. De rendeletet adott a palota szakácsainak, hogy a legjobb húsokat, a legkitűnőbb édességeket és borokat az asszonyoknak szolgálják fel. A leggyönyörűbb edényeket is a nők lakomájának tartotta fenn, így voltaképpen ő került felül ez alkalommal is, és a szenátornék jól kinevették Tiberiust és a férjüket.
A másik kényelmetlen dolog, ami miatt nem jöttem szívesen Rómába, az a körülmény volt, hogy szinte sohasem tudtam elkerülni a Sejanusszal való találkozást. Nem szerettem vele beszélni, noha mindig udvarias volt velem, és sohasem sértett meg. Elképesztett, hogy egy ilyen másodrangú megjelenésű és modorú ember, aki nem volt előkelő, sem híres katona, sőt még pénze sem volt, ilyen roppant sikert arathatott a városban. Most a legfontosabb ember volt Tiberius után, és végtelenül népszerű a testőrség körében. Teljesen megbízhatatlan arca volt – ravasz, kegyetlen és szabálytalan vonású –, csak az adott neki bizonyos jellegzetességet, hogy látszott rajta valami állati keménység és eltökéltség. Castorral nem tudtak megférni, ami természetes volt, mert mendemondák keringtek, hogy Livilla és Sejanus összeszűri a levet. Tiberius azonban vakon bízott benne.
Említettem Briseist, anyám öreg szabados asszonyát. Amikor mondtam neki, hogy elhagyom Rómát, és letelepszem Capuában, azt mondta, nagyon fogok hiányozni neki, de bölcsen teszem, hogy elmegyek.
– Furcsa álmom volt az éjszaka, Claudius úrfi, ha megengedi, hogy elmondjam. Maga egy kis béna fiúcska volt, és rablók törtek apja házába, legyilkolták édesapját, sok rokonát és barátját. De maga, a kis béna kisfiú kimászott a konyhaablakon, és sántikálva a szomszédos erdőségbe ment. Ott felmászott egy fára, és várt. A rablók kijöttek a házból és éppen oda ültek a fa alá osztozkodni, ahol maga rejtőzködött. Nemsokára összevesztek a zsákmányon, az egyik rablót megölték, aztán még másik kettőt, a többiek pedig inni kezdtek, és úgy tettek, mintha remek jó barátok lennének. A bort azonban az egyik legyilkolt rabló megmérgezte, így mind meghaltak. A béna fiúcska akkor lejött a fáról, összegyűjtötte az értékeket, és rájött, hogy

a zsákmány között rengeteg arany és ékszer van, amelyet más családoktól raboltak. Ő mind hazavitte, és gazdag lett.
– Furcsa álom, Briseis – mosolyogtam –, de a fiúcska mégis béna maradt, mint azelőtt volt, és az a sok kincs nem volt elég arra, hogy apját és családját visszahozza az életbe, ugyebár?
– Nem, drágám, de talán megnősült, és családot alapított. Azért mondom, Claudius úrfi, válasszon ki egy jó fát, ne jöjjön le addig, míg az összes rablók meg nem haltak. Ez a tanulság az én álmomból.
– Én nem jövök le a fáról, Briseis, és nem akarok rablott kincseken meggazdagodni.
– A mások kincsét még mindig visszaadhatja, Claudius úrfi. – Jól van, öreg Briseis, köszönöm az álmodat.
Mindez igen figyelemre méltó, ha tekintetbe vesszük a későbben történteket. Én nem nagyon hiszek az álmokban. Athenodorus egyszer azt álmodta, hogy kincs van egy Róma közeli erdőben, egy öreg farönk mellett. Másnap kisétált, megtalálta pontosan azt a helyet, amelyről álmodott. Néhány munkást hozatott, és addig ásatott, amíg egy kis kosárhoz nem értek. A kosárban szakadozott régi erszény volt, hat darab rézpénzzel és egy formátlan ezüsttel, amiből még a munkásokat se tudta kifizetni. Egyik bérlőm pedig, egy boltos, azt álmodta egyszer, hogy sasok vették körül, és az egyik sas rászállt a vállára. A boltos égi jelnek tartotta az álmot, és erősen bízott benne, hogy egyszer császár lesz. Pedig mindössze az történt, hogy egy testőrjárőr látogatta meg másnap reggel (a császári sassal pajzsukon), és az őrmester letartóztatta egy vétség miatt, amelyért katonai törvényszék előtt kellett felelnie.

TIZENNYOLCADIK FEJEZET

[Kr. u. 16] Egy nyári délután kint ültem Capuában a nyaralóm mögötti kőpadon, az etruszk történelem egyik kérdésén tűnődtem, és közben kockáztam, jobb kezemmel a bal ellen, az előttem levő egyszerű deszkaasztalon. Ekkor egy toprongyos férfi közeledett hozzám, és megkérdezte, hogy én vagyok-e Tiberins Claudius Drusus Nero Germanicus? Rómában keresett ugyanis, és ide igazították.
– Üzenetet hoztam számodra, uram, nem tudom, érdemes-e átadnom, de öreg kimustrált katona vagyok vándorúton – egyike apád veteránjainak –, és tudod, hogy örül a vándor, aki céltalanul bolyong, na egyszer valami célja akad útjának.
– Kitől hozol üzenetet?
– Cosa-fok közelében az erdőben találkoztam az illetővel. Furcsa ember volt ám. Úgy öltözködött, mint valami rabszolga, de úgy beszélt, mint egy Caesar. Nagy, erős ember, és látszott rajta, hogy sokat éhezett.

– Mit mondott, hogy hívják?
– Nem mondta meg a nevét, azt mondta, felismered majd az üzenetből, és meg leszel lepve, ha hallasz róla. Kétszer is elismételtette velem az üzenetet, hogy megbizonyosodjék, emlékszem reá. Mondjam meg neked, hogy még mindig halászik, de nem tud állandóan halból élni, és hogy add át az üzenetet sógorának, és ha tejet küldtél neki, sohasem kapta meg, és hogy szeretne egy kis könyvet olvasni, legyen benne legalább hét lap. És hogy ne csinálj semmit addig, amíg újra nem hozok tőle üzenetet… Van ennek valami értelme, uram, vagy bolond volt az az ember?
Amikor ezt mondta, nem akartam hinni fülemnek. Postumus! De hiszen Postumus halott.
– Mondd, jó ember, ez az ismeretlen olyan erős állkapcsú, kék szemű férfi? És várj csak… Amikor valamit kérdezett tőled, ugye fejét lehajtotta a jobb válla felé?
– Igen, ő volt az, uram!
Bort töltöttem a katonának, olyan remegő kézzel, hogy legalább annyi ment a pohár mellé, mint belé. Azután intve, hogy várjon kint rám, bementem a házba. Előkerestem két jó, egyszerű öltönyt, alsóneműt, szandálokat, két borotvát és szappant. Azután elővettem az első szövött lapú könyvet, amely a kezembe került – történetesen Tiberius szenátus előtti beszédei voltak –, és a hetedik oldalra tejjel ezt írtam: „Micsoda öröm! Azonnal írok G.-nek. Légy elővigyázatos! Küldjél bármiért, amire szükséged van. Hol láthatlak? Itt küldök húsz aranyat, pillanatnyilag nincs nálam több, de a gyors ajándékok dupla ajándékok. Őszinte szeretettel üdvözöllek.”
Megvártam, míg az oldal megszárad, aztán átadtam a férfinak a könyvet, az összecsomagolt ruhákat és egy erszényt, így szóltam:
– Vedd ezt a harminc aranyat. Tíz a tied, húszat adj át annak a veteránnak az erdőben. Hozzál újra üzenetet tőle, akkor kapsz megint tíz aranyat. De ne beszélj erről senkinek, és gyere vissza hamar!
– Jól van, uram, jól van – mondta –, nem fogsz bennem csalódni. De mi akadályoz meg abban, hogy elmenjek örökre a ruhákkal és a harminc arannyal?
– Ha becstelen ember volnál, nem kérdezted volna ezt. Gyere, igyunk egyet, aztán indulj útnak!
Hogy a hosszú történetet röviden elmondjam, az öreg harcos elment a csomaggal és a pénzzel, és néhány nappal későbben megjött Postumus üzenetével: Köszöni a pénzt és a ruhákat, kér, hogy ne kerestessem; a krokodil anyja tudja, hogy hol van, és hogy most Pantherus a neve. Kér, juttassam el hozzá sógorának válaszát, amint lehet. Kifizettem az öreg katonának a tíz aranyat, amit ígértem, és másik tízet a becsületességéért. Tudtam, kit ért Postumus a krokodil anyja alatt. A krokodil Agrippának egy öreg szabadosa volt, akit roppant étvágya és

hatalmas állkapcsa miatt neveztünk így. Ennek az embernek az anyja Perusiában kocsmárosnő volt. Jól ismertem a helyet. Rögtön írtam Germanicusnak, és értesítettem az újságról. Pallas útján küldtem a levelet Rómába, és kértem, küldje tovább a legközelebbi postával Germániába. A levélben csak annyit írtam, hogy Postumus él és rejtőzik valahol – nem írtam meg, hogy hol, és kértem Germanicust, nyugtázza levelem vételét. Aztán vártam és vártam a válaszra, de nem érkezett. Újra írtam, most már bővebben, de megint nem kaptam választ. Ekkor üzenetet küldtem a krokodil anyjának, hogy még nincs hír Pantherus számára a sógorától.

Nem hallottam többé Postumusról. Nem akart továbbra is kompromittálni, és most, minthogy volt pénze és nyugodtan mozoghatott anélkül, hogy mint szökött rabszolgát minduntalan letartóztatták volna, nem volt annyira szüksége a segítségemre. Valaki felismerte a kocsmában, ezért el kellett onnan tűnnie. Rövidesen egész Itáliában elterjedt a hír, hogy életben van. Rómában mindenki csak erről beszélt. Sokan jöttek hozzám is Rómából, köztük három szenátor, hogy megkérdezzék tőlem, igaz-e a hír. Közöltem velük, hogy én nem láttam őt, de találkoztam valakivel, aki látta. Minden kétségen felül állt, hogy Postumus él. Viszonzásképp megkérdeztem tőlük, mi a szándékuk, ha Postumus visszatérne Rómába, és elnyerné a nép támogatását. Kérdésem nyíltsága azonban zavarba hozta őket, és nem is kaptam feleletet.

Egymás után jöttek a hírek, hogy Postumus fel-felbukkant különböző Róma környéki falvakban és kisvárosokban. Elővigyázatosságból egyetlen helységbe sem tért be naplemente előtt, és mindig eltávozott napfelkelte előtt. Sohasem látták, mindig valamelyik fogadóban szállt meg, és üzenetet hagyott szobájában, amelyben megköszönte a szíves vendéglátást, és az üzenetet valódi nevével írta alá. Végül egy kis, part mentén közlekedő hajóval Ostiába indult. A kikötő népe néhány órával érkezése előtt értesült jöttéről; hatalmas üdvrivalgás fogadta, amikor partra lépett. Postumus azért választotta Ostiát, mert ott horgonyzott a hajóhad, és a flotta tengernagya apja, Agrippa volt. Kis hajóján zöld zászló lengett. Augustus engedte meg Agrippának és természetesen fiainak, hogy zöld zászlóval hajózhassanak az actiumi tengeri győzelem emlékére. Agrippa emlékét Ostiában szinte jobban tisztelték, mint Augustusét.

Postumus még mindig a legnagyobb életveszélyben volt, hiszen életfogytiglani száműzetését nem függesztették fel, és törvényen kívül helyezte magát azáltal, hogy újra megjelent latin földön. Az őt üdvözlő tömeghez rövid beszédet intézett. Kijelentette, ha a szerencse kedvezni fog neki, és visszanyeri a római szenátus és a nép megbecsülését, amelyet ellenségeinek hazug vádaskodásai miatt vesztett el – nagyapja, Augustus isten csak túl későn jött rá, hogy a

vádak hazugok –, Ostia népének hűségét tőle telhetőleg meg fogja hálálni. A kikötőben ott volt egy szakasz testőr is, hogy Postumust letartóztassa, mert Livia és Tiberius is értesült valahogyan az újságról, de a katonáknak nem lett volna esélyük ilyen nagy tömeg tengerésszel szemben. A kapitány igen okosan meg sem próbálta, hogy a kapott utasítást végrehajtsa. Két emberét matrózruhába öltöztette, azzal az utasítással, hogy ne veszítsék szem elől Postumust. Mire azonban átöltöztek, Postumus már eltűnt.
Másnap Róma megtelt matrózokkal, akik bejárták a főutcákat, és amint egy lovagot, szenátort vagy köztisztviselőt láttak, megállították, megkérdezték tőle, mi a jelszó. A jelszó „Neptunus” volt, és ha az illető még nem tudta, megmondták neki, és háromszor elismételtették vele, ha nem akarta, hogy jól elagyabugyálják. Senki sem akarta megveretni magát, különben is a közvélemény erősen rokonszenvezett Postumusszal, és Tiberius és Livia ellen fordult, úgyhogy ha egyetlen kedvező szó érkezik Germanicustól, az egész város, beleértve a gárdát és a városi zászlóaljakat, egyszerre Postumus pártjára állt volna. De Germanicus támogatása nélkül bármilyen felkelés Postumus érdekében polgárháborút jelentett volna, márpedig senki sem bízott Postumus esélyeiben, ha Germanicus ellen kell hadakoznia.
Ebben a válságban ugyanaz a Crispus, aki magára haragította Tiberiust két évvel korábban, amikor legyilkoltatta Clemenst a szigeten, újra jelentkezett és azt mondta, jóváteszi hibáját azáltal, hogy most végez Postumusszal. Tiberius szabad kezet adott neki. Crispus valahogyan megtudta, hol van Postumus rejtekhelye, és nagy összeggel felszerelten meglátogatta. Azt mondta, azért hozta a pénzt, hogy Postumus fizethesse matrózait, akik már két munkanapot elvesztettek római bolyongásuk által. Ezenkívül vállalkozik arra, hogy a germán testőrséget áthozza Postumus oldalára, amint erre jelt kap. Már eddig is sokat vesztegetett Postumus érdekében. Postumus hitt neki. Találkozót beszéltek meg két órával éjfél után egy bizonyos utcasarkon, ahol Postumus matrózai is összegyűlnek majd. Együtt fognak Tiberius palotája ellen vonulni. Crispus majd elrendeli a testőrségnek, hogy engedjék be Postumust. Tiberiust, Castort és Liviát letartóztatják, és Crispus azt mondta, hogy Sejanus, noha cselekvőleg nem vesz részt az összeesküvésben, azonnal az új uralom szolgálatába állítja az egész gárdát, amint az első sikeres lépés megtörténik. Természetesen ennek ellenében állásában akar maradni.
A matrózok pontosan megjelentek a találkozón, de Postumus nem érkezett meg. Ilyen későn egyetlen polgár sem járt az utcákon, így hát amikor a germán testőrség és Sejanus válogatott emberei hirtelen a matrózokra támadtak – akik nagyrészt részegek voltak –, a Neptunus jelszó elvesztette hatását. Sok matrózt ott helyben megöltek, sok pedig elfutott, és meg sem állt Ostiáig. Crispus két katonával ugyanis orvul

megtámadta Postumust lakása és a találka helye közti szűk utcában, egy homokzsákkal leütötte, összekötöztette, és zárt hordszéken a palotába vitette.
Másnap Tiberius nyilatkozatot tett a szenátus előtt. Nyilatkozatában elmondotta, hogy Postumus Agrippa egyik volt rabszolgája, egy bizonyos Clemens, rengeteg szükségtelen riadalmat okozott azáltal, hogy kiadta magát halott gazdájának. Ez a merész fickó megszökött attól a vidéki lovagtól, aki őt is megvette Postumus birtokainak eladásakor, és addig rejtőzködött a tusciai partvidéken, amíg szakálla eléggé meg nem nőtt, hogy elrejtse csapott állat. Ugyanis csak ebben nem hasonlított volt gazdájára. Néhány részeg matróz Ostiában úgy tett, mintha hinne neki, de csak azért, hogy vele Rómába jöhessenek, és ott megbolygassák a rendet. Kora hajnalban Clemens vezérletével összegyülekeztek a külvárosban azzal a céllal, hogy a város szívébe mennek, és kirabolják a boltokat és a magánházakat. Amikor a városi éjjeli őrök megtámadták őket, a matrózok szétszaladtak, és egyedül hagyták vezérüket, akit azóta már ki is végeztek, így a Háznak nem kell aggódnia emiatt.
Később hallottam, hogy Tiberius úgy tett, mintha nem ismerné fel Postumust, amikor eléje hozták a palotában, és gúnyosan megkérdezte tőle:
– Mondd, fickó, miképpen lett belőled is Caesar?
– Pontosan úgy és akkor, mint belőled. Elfelejtetted már? – felelte Postumus.
Tiberius szólt az egyik rabszolgának, vágja pofon Postumust ezért a szemtelenségért, aztán kínpadra vitette, és felszólította: árulja el, kik az összeesküvő társai. Postumus azonban csak botrányos anekdotákat mesélt el Tiberius magánéletéből, amelyek annyira visszataszítóak, pontosak és körülményesek voltak, hogy Tiberius elvesztette türelmét, és nagy csontos öklével addig verte Postumus arcát, míg az egyetlen vércsomó nem lett. A katonák fejezték be ezt a véres munkát, lefejezték, és a palota pincéjében feldarabolták.
Lehet-e elképzelni nagyobb fájdalmat, mint amikor az ember egy szeretett barátját gyászolja, akit egy hosszú és meg nem szolgált száműzetés végén megöltek – és aztán megtudja, hogy valahogyan becsapta kivégzőit, elmenekült, és most már másodszor kell őt gyászolni – ez alkalommal azonban a tévedés minden reménye nélkül – azzal a tudattal, hogy aljasul újra elfogták, szégyenteljesen megkínozták és lemészárolták?
Egyetlen reményem az volt, hogy amikor Germanicus meghallja, mi történt – és én azonnal megírom neki az egész történetet –, ott fogja hagyni Germániát, és annyi ezreddel, amennyit csak el tud vonni a Rajnától, Róma ellen fog vonulni, hogy megbosszulja Postumus halálát Lívián és Tiberiuson. Írtam, de nem felelt, újra írtam, és megint nem

felelt. Végre kaptam Germanicustól egy hosszú szeretetteljes levelet, amelyben említést tett a közelmúlt eseményeiről is, csodálkozását fejezve ki afelett, hogy Clemens olyan jól és sikeresen tudta kiadni magát Postumusnak. Ebből a mondatból kiderült, hogy egyetlen fontos levelemet sem kapta meg. Csak az a levél érkezett meg hozzá, amelyet a második levelemmel egyidejűleg küldtem. Ebben beszámoltam neki néhány üzleti ügyről, amelynek lebonyolításával megbízott. Ezért is köszönetet mondott. Rémülten jöttem rá, hogy Livia vagy Tiberius elfogta a többi levelet.

Emésztésem mindig rossz volt, és most, hogy állandóan mérgezett ételtől féltem, még rosszabb lett. Dadogásom kiújult, és afáziás rohamaim voltak – váratlanul üres lett a fejem, nem emlékeztem semmire, nem tudtam gondolkozni, ami persze sok nevetséget és szégyent hozott a fejemre. Ha mondat közepén ért egy ilyen roham, valamiképpen befejeztem, de semmi értelme sem volt. Ennek a gyengeségnek legkárosabb hatása az volt, hogy összezavartam papi ténykedéseimet Augustus istentiszteletein. Eddig senki sem panaszkodhatott papi ténykedéseim miatt. Régi szokás Rómában, hogy ha egy istentiszteleten vagy áldozáson valami hiba történik, az egész istentiszteletet vagy áldozást újra le kell folytatni. Most gyakran megtörtént, hogy amikor – istentiszteletet vezettem, egyszerre csak azon vettem észre magam, hogy egy imádság egy és ugyanazon mondatát többször elismétlem, vagy pedig hogy előbb vettem kézbe az áldozati kést, és nem hintettem meg rituális darával és sóval a feláldozandó állat fejét. Egy ilyen hiba azt jelentette, hogy újra kell kezdenem az egészet. Hihetetlenül unalmas volt három-négy kísérletet tenni egy istentisztelet alkalmával, mielőtt befejezhettem volna, és a gyülekezet természetesen békétlenkedett. Végül is levelet írtam Tiberiusnak, mint pontifex maximusnak, és gyenge egészségi állapotomra való hivatkozással kértem, mentsen fel minden papi kötelezettségem alól egy évre. Tiberius minden megjegyzés nélkül teljesítette kérésem.

TIZENKILENCEDIK FEJEZET

[Kr. u. 16] Germanicus germániai hadjáratának harmadik éve még sikeresebb volt, mint az előző kettő. Új hadviselés! tervet dolgozott ki, a germánokon meglepetésszerűen rajtaütött, miáltal megkímélte embereit sok veszélyes és fárasztó meneteléstől. Ezer teherszállító bárkát építtetett, és ezzel a flottával a Rajnán és azon a csatornán keresztül, amelyet egyszer az apám épített, keresztül a hollandi tavakon és a tengeren, az Ems torkolatához hajózott. Itt a bárkákat a part közelében lehorgonyozta, kivéve néhányat, amelyet pontonhídként felhasználhatott. Ezután a Weseren túli törzseket

megtámadta; ez a folyó körülbelül ötven mérföldnyi távolságban párhuzamosan folyik az Emsszel, és vannak helyek, ahol átgázolható.
Amikor az előőrs a Weserhez ért, a túlsó oldalon Hermann és néhány szövetséges törzsfőnök várt rájuk. Hermann átkiáltott a folyón, és megkérdezte, vajon Germanicus-e a parancsnok? Amikor igennel feleltek, megkérdezte, hogy elvinnének-e egy üzenetet. Az üzenet így hangzott: „Hermann tisztelteti Germanicust, és engedélyt kér arra, hogy fivérével beszélhessen.” Hermann-nak ezt a fivérét a germánok Goldkopfnak vagy valami hasonlónak nevezték, latinul mindenesetre Flaviusnak hívtuk őt, ami aranysárgát jelent. Flavius évek óta a római hadseregben szolgált, és Varus legyőzetése idején Lyonban tartózkodott. Amikor a nagy vereség híre megérkezett, hűségnyilatkozatot tett Róma mellett és kijelentette, sajnálja, hogy olyan testvére van, mint Hermann. Tiberius és Germanicus következő évi hadjáratában igen bátran harcolt, el is vesztette egyik szemét.
Germanicus megkérdezte Flaviust, akar-e fivérével beszélni. Flavius azt mondotta, nem nagyon akar, de hátha megadják magukat a germánok, és őt kérik fel közvetítőül, így hát a két testvér kiáltozni kezdett egymásnak a folyón keresztül. Hermann germánul kezdett beszélni, de Flavius kijelentette, ha nem fordítja azonnal latinra a szót, elmegy. Hermann nem akart latinul beszélni, mert félt, hogy a többi törzsfőnök, aki nem érti meg, árulónak fogja tartani, Flavius pedig nem akarta, hogy a rómaiak árulónak tartsák, akik viszont germánul nem értenek. Hermann ragaszkodott a germánhoz és Flavius a latinhoz, de ahogyan felizgultak, keverni kezdték a két nyelvet, és mint Germanicus írta nekem, igen mulatságos volt a szörnyű keveréket hallgatni. Itt idézem Germanicus beszámolóját erről a párbeszédről:
Hermann: Szervusz öcsém! Mi történt az arcoddal? Csúnya az a seb. Elvesztetted a fél szemed?
Flavius: Igen, bátyám. Lehet, hogy te találtad meg? Aznap vesztettem el, amikor ellovagoltál az erdőségből, és agyaggal bekented a pajzsodat, nehogy Germanicus felismerjen.
Hermann: Tévedsz, öcsém, az nem én voltam. Úgy látom, megint részegeskedsz. Mindig ilyen vagy csata előtt. Ha nem iszol meg tíz kupa sört, akkor olyan ideges vagy, hogy nemegyszer kénytelen voltam elrendelni, kötözzenek a nyereghez.
Flavius: Ez persze hazugság, de eszembe juttatja, milyen barbár, rothadt ital a germán sör. Soha többé nem iszom, még akkor sem, ha valamelyik elfoglalt faluból számtalan hordóval zsákmányolunk. A katonák is csak akkor isszák, amikor kénytelenek. Azt mondják, a sör mindenesetre jobb, mint a mocsárvíz, amelyet megbüdösítettek a germán hullák.
Hermann: Igen, magam is szeretem a római bort. Van még néhány

száz hordóval belőle, annak idején Varustól zsákmányoltam. Idén nyáron újra megtöltőm pincémet római borral, ha Germanicus nem vigyáz. Mondsza, milyen jutalmat kaptál fél szemed elvesztéséért?
Flavius (igen méltóságteljesen): A főparancsnok személyes köszönetét és három kitüntetést, beleértve a koronát a láncokkal.
Hermann: Ne mondd! A láncokkal? Ugye a bokádon viseled, te római rabszolga!?
Flavius: Inkább vagyok a rómaiak rabszolgája, mint árulója. Ja, mellesleg a te drága Thusneldád jól van, úgyszintén a fiacskád. Mikor jössz Rómába meglátogatni őket?
Hermann: Az idei hadjárat végén. Hahaha.
Flavius: Persze, gyalogolni fogsz Germanicus kocsija mögött a diadalmenetben, és a tömeg záptojásokkal fog megdobálni. Én is eljövök majd nevetni.
Hermann: Jobban tennéd, ha előre nevetnél, mert ne hívjanak Hermann-nak, ha három nap múlva lesz torkod, amivel nevethetsz. De hagyjuk ezt. Üzenetet hoztam az anyádtól.
Flavius (hirtelen elkomolyodik, és mélyet sóhajt): Ó, az én drága, drága anyám. Mit üzen nekem? Ugye még mindig bírom szent áldását?
Hermann: öcsém, te vérig sértetted a mi bölcs és nemes anyánkat. Azt mondja, áldását átokká változtatja, ha továbbra is családod, törzsed és fajtád árulója maradsz. Gyere azonnal át hozzánk, és vedd át a parancsnokságot. Együtt fogjuk vezetni a haderőket.
Flavius (germánul, dühében sírva fakadva): Ó, ezt sohase mondta. Nem mondhatta ezt, Hermann. Ezt a hazugságot te találtad ki, hogy boldogtalanná tegyél. Valid be, hogy hazugság, Hermann!
Hermarin: Kétnapi meggondolást adott neked.
Flavius (a szolgájához): Na, te ronda disznó, add ide a lovamat és a fegyvereimet! Átmegyek a folyón, hogy megküzdjek bátyámmal. Hermann, te aljas, jövök, hogy megvívjak veled.
Hermann: Gyere csak, gyere! Te félszemű, babzabáló rabszolga!
Flavius lovára ugrott, és már át akart úsztatni a folyón, amikor egy római ezredes megkapta a lábát, és lehúzta a nyeregből. Ez az ezredes tudott ugyanis germánul, és tudta, milyen képtelenül ragaszkodnak ezek az emberek feleségükhöz és anyjukhoz. Hátha Flavius valójában meg akar szökni. Azt mondta neki, ne törődjék Hermann-nal, és ne higgye el hazugságait. Flavius azonban nem bírta ki, hogy ne az övé legyen az utolsó szó. Megtörölte a szemét, és átkiáltott:
– Láttam apósodat a múlt héten. Szép birtoka van Lyon közelében. Mondta nekem, Thusnelda azért jött hozzá, mert nem tudja elviselni a szégyent, hogy olyan ember felesége, aki megszegte ünnepélyes esküjét, amelyet Rómának tett, és elárulta barátját, akinek asztalánál evett. Azt mondta, csak úgy tudod újra megnyerni megbecsülését, ha nem használod fel a tőle kapott fegyvereket. Esküvőtök napján adta

neked, és nem bírja ki a gondolatot, hogy ezekkel a fegyverekkel támadj barátaidra. Eddig még nem volt hűtlen hozzád, de ez nem tart sokáig, ha nem térsz hamarosan észre.
Most Hermannon volt a sor, most ő sírt, átkozódott és vádolta Raviust hazudozással. Germanicus bizalmasan utasította az egyik kapitányt, hogy a legközelebbi csatában gondosan figyelje Flaviust, és az árulás legkisebb jelére döfje le.
Germanicus ritkán írt, de amikor megtette, hosszú leveleket küldött, megírva mindazt, ami érdekes és mulatságos volt, de nem illett bele Tiberiusnak küldött hivatalos jelentéseibe. Én valósággal ezekért a levelekért éltem. Germanicus életéért sohasem aggódtam, mert amikor a germánok ellen küzdött, ugyanolyan sértetlenül járhatott közöttük, mint a tapasztalt méhész a méhei között. Két nappal a Weseren való átkelés után döntő csatát vívott Hermann-nal. Mindig érdeklődtem a csata előtti beszédek iránt. Semmi sem világítja ugyanis annyira meg egy tábornok jellemét. Germanicus nem mondott dagályos beszédeket, de nem is tréfálkozott úgy és olyan botrányosan, mint Julius Caesar. Mindig komoly, nagyon pontos és nagyon gyakorlatias volt. Ez alkalommal elmondotta, hogy valójában mi a véleménye a germánokról. Azt mondta, hogy nem katonák. Van bennük bizonyos merészség, és a tömegben jól küzdenek, amint a barmok is bátrak, ha sokan vannak, és van bennük bizonyos állati ravaszság, ezért oktalanság elfeledkezni az elővigyázatosságról, ha az ember ellenük harcol. De hamarosan kifáradnak az első vad támadás után, nem fegyelmezettek és nem következetesek. Főnökeik sohasem bízhatnak abban, hogy utasításaikat végrehajtják, vagy túlságosan keveset tesznek, vagy túlságosan sokat.
A germán – folytatta – a világ leghencegőbb, legszemtelenebb népe, amikor jól megy a sora, de amint legyőzték, a leggyávább és legalkalmazkodóbb. Sohase bízzál egy germánban, ha nincsen szem előtt, de sohase félj tőle, ha szemtől szemben áll veled. Többet már nem is kell mondani, talán kivéve ezt: a holnapi harc legnagyobb része a fák között fog lefolyni, ahol az ellenség olyan zsúfolva lesz, hogy nem lesz képes hadmozdulatokra. Menjetek csak bátran ellenük, ne kíméljétek dárdáitokat, azonnal férkőzzetek közel hozzájuk. Döfjetek az arcuk felé. Ettől félnek a legjobban.
Hermann igen gondosan választotta meg a csatateret: egy szűk mezőt a Weser és az erdős dombok között. A mező szűkebb végén fog harcolni, háta mögött a nagy tölgyerdővel, jobb oldalán a folyóval és bal oldalán a dombokkal. A germán csapatokat három részre osztotta. Az első csapat, a helyi törzsek fiatal dárdásai, a terv szerint előre vonul a mezőn a vezető római ezredek ellen, amelyek valószínűleg gall előőrsök lesznek. Ezeket hajtsák vissza. Ezután, amikor a római erősítések megérkeznek, hagyják abba a harcot, és tettetett rémülettel

meneküljenek. A rómaiak az erdőség felé fognak közeledni, és ennél a pontnál a másik csoport, amely Hermann törzsének harcosaiból áll, le fog rohanni a környező dombról, és oldalba támadja a rómaiakat. Ez nagy zavart fog majd előidézni, mire az első csoport visszatér a harmadik támogatásával – ebben a csoportban a helyi törzsek tapasztaltabb harcosai lesznek – és beleszorítják a rómaiakat a folyóba. Addigra a germán lovasság megkerüli a dombokat, és hátba támadja a rómaiakat.
Jó haditerv lett volna, ha Hermann fegyelmezett csapatokra számíthatott volna. De csúfos kudarcba fulladt az egész. Germanicus hadiparancsa a következő volt: két ezred nehéz gall gyalogság a folyómenti oldalon, két ezred germán előőrs a dombok oldalán haladjon. Ezután a gyalogos íjasok, utánuk négy rendes ezred, aztán a gall lovasíjasok és végül a gall könnyűlovasság. Amikor a germán előőrsök a dombok lábánál előre haladtak, Hermann, aki az eseményeket egy fenyőfa tetejéről figyelte, izgatottan lekiáltott unokaöccsének, aki lent állt a fa tövében, parancsokra várva:
– Ott megy áruló öcsém. Nem szabad, hogy élve menjen el a csatatérről.
A buta unokaöcs erre előreugrott, és elordította magát:
– Hermann megparancsolta, hogy azonnal támadjunk! Körülbelül a törzs felével lerohant a völgybe. Hermann csak nagy nehezen tudta megakadályozni, hogy a többiek ne kövessék. Germanicus azonnal előre küldte a lovasságot, hogy támadja oldalba a hülyéket, mielőtt még odaérnének Flavius embereihez, a gall lovasíjasokat pedig kiküldte, hogy a germánok visszavonulásának útját elvágják.
Közben a germán fiatal dárdások csoportja, tehát az egyes számú csoport előjött az erdőségből, de a Hermann unokaöccse vezetésével érkezett második csapatrész addigra már pánikszerűen menekült a római lovasság támadása elől. A menekülők belerohantak a dárdások soraiba, és azokat is megijesztették. Ekkor előjött a harmadik germán csoport, amelyik azt hitte, hogy a fiatal dárdások csak a haditervszerű tettetett menekvést végzik, és azt várták, hogy velük együtt visszafordulhatnak. A dárdások azonban csak arra törekedtek, hogy elmeneküljenek a római lovasság elől, vad futással átvágták magukat a második csoporton. Ebben a pillanatban igen biztató előjel adódott a rómaiak számára. Nyolc sas, amelyet felriasztottak a dombokról, vijjogva röpdösött a mezőség fölött, majd rikácsolva együttesen az erdő felé repült. Germanicus rögtön elkiáltotta magát:
– Kövessétek a sasokat! Kövessétek a római sasokat!
Az egész sereg átvette a kiáltást: Kövessétek a sasokat! Közben Hermann seregének másik felével oldalról megtámadta a gyalogos íjasokat, akiket a támadás teljes meglepetésként ért. Számosat megölt közülük, ekkor azonban a gall nehézgyalogság hirtelen megfordult, és

az íj ások segítségére sietett. Hermann hadereje, amely körülbelül tizenötezer emberből állott, még mindig megváltoztathatta volna a csata sorsát, ha összetöri a gall gyalogságot és ezáltal veszélyes éket ver a római előcsapatok és a derékhad közé. A nap azonban rávilágított a velük szemben haladó rendes gyalogság kardjára, sisakjára és pajzsára, és a nagy csillogás elvakította a germánok szemét, akik el is vesztették bátorságukat. Legtöbbjük visszarohant a dombok felé. Hermann személyes példaadással, fenyegetéssel és ösztökéléssel körülbelül kétezer embert megállított, és újra támadásba vitte őket, de addigra két zászlóalj lovasság vágtatott a menekvők közé, és elvágta a visszavonulás útját a dombok felé. Hogy Hermann miképpen menekült meg, még mindig rejtély. Általában azt hiszik, hogy lovát az erdőség felé irányította, utolérte a rómaiak oldalán harcoló germán előcsapatokat, és elkiáltotta magát: „Adjatok utat, barmok, én vagyok Hermann!” Senki sem merte megölni, mert Flavius bátyja volt, és Flaviust a családi tisztesség kényszerítené, hogy megbosszulja bátyja gyilkosát.
Ezután már nem is csata volt, hanem mészárlás. A germán haderő legnagyobb részét bekerítették, és a folyó felé szorították. Sokan átúsztak a folyón, de nem mindenki. Germanicus rendes gyalogságának második tartalékát az erdőségbe irányította, ahol a fiatal dárdások várták, hogy a csata esetleg újra az ő javukra dől el. Az íjasok az erdőségben azzal szórakoztak, hogy a fákra menekült dárdásokat egymás után lelövöldözték. Most már minden ellenállás megszűnt. Reggel kilenctől este hétig, amíg sötétedni nem kezdett, folyt a mészárlás. Tíz mérföldnyi körzetben a csatatér körül az erdők, mezők és dombok tele voltak szórva germán hullákkal. A foglyok között volt Hermann és Flavius édesanyja is. Kérte, kíméljék meg az életét, hiszen mindig arra próbálta rávenni Hermannt, hogy hagyjon fel meddő ellenállásával a római hódítókkal szemben. Flavius hűsége így tehát biztosítva volt.
Egy hónap múltán újabb csatát vívtak az Elba parti erdőségekben. Hermann főhaderejét lesállásba rejtette. Haditerve igen hatásos lett volna, ha Germanicus néhány órával a csata előtt mindent meg nem tud a szökevényektől, így aztán ahelyett, hogy a rómaiakat kergették volna a folyóba, a germánokat kényszerítették, hogy keresztülhátráljanak az erdőségen, amely túlságosan sűrű volt ahhoz, hogy a germán harcmodor érvényesüljön. A germánok gyors támadásokat és gyors menekvéseket szerettek legjobban. Az erdőség másik felén nagy mocsár volt, a germánok ezreit ide üldözték, ahol a nagy tömegek lassan süllyedtek el, kétségbeesésükben és dühükben átkozódva. Hermann, akit egy íj ás eltalált és sok vért vesztett, nem volt olyan veszedelmes hadvezér most, mint máskor. Azért minden tőle telhetőt elkövetett, hogy a sűrű erdőben megfordítsa a csata

sorsát. Az erdőben véletlenül találkozott öccsével, Flaviusszal, akit dárdával leszúrt. Most is megmenekült a haláltól, úgy látszik, ismerte a mocsarat, és szilárd pontról szilárd pontra ugrálva sok ügyességgel és még több szerencsével valahogy átjutott.
Germanicus a germán fegyverekből hatalmas emlékhalmot rakatott a következő felírással: „Miután Tiberius Caesar haderői leverték a Rajna és az Elba közötti törzseket, győzelmük emlékeit Marsnak, Jupiternek és Augustusnak szentelik.” Önmagát meg sem említette. A két csatában összesen kétezerötszáz ember halt meg vagy sebesült meg súlyosan. A germánok legalább huszonötezer embert veszíthettek.
Germanicus úgy gondolta, hogy ebben az évben már eleget dolgozott, emberei egy részét visszaküldte a Rajnához szárazföldi úton, a többit pedig bárkákra hajózta be. De ekkor következett be a balszerencse: egy hirtelen vihar délnyugat felől elkapta a flottát, amint behúzta vasmacskáit, és szétszórta minden irányba. Sok bárka elsüllyedt, és csak egyedül Germanicus bárkája jutott el a Weser torkolatáig. Germanicus szemrehányást tett önmagának, mint második Varusnak, amiért elveszített egy egész római hadsereget. Barátai csak nagy nehezen akadályozták meg, hogy a tengerbe ne ugorjék. Néhány nap múltán azonban a szélvihar megfordult északnak, és a szétszórt bárkák egymás után visszatértek, legtöbbjükről hiányoztak az evezők, a vitorlákat pedig köpenyek helyettesítették. Az aránylag jó állapotban maradt bárkák tolták és húzták az egészen tehetetleneket.
Germanicus gyorsan kijavíttatta a bárkákat, és a jó állapotban levőket azonnal elküldte, hogy az elhagyott szomszédos szigeteken az életbenmaradottakat felkutassák. Sok rómait találtak itt az éhhalállal küszködve, akik csak úgy tudtak életben maradni, hogy a víz által kivetett lovak hulláit ették. Sokan jöttek a partvidék távolabbi részéről, ezeket a lakosság támogatta; a lakosok igen tiszteletteljesen bántak velük, mert nemrégiben kényszerítették őket arra, hogy szövetséget esküdjenek Rómának. Körülbelül húsz hajórakomány ember egészen Britanniából tért vissza. Britannia névleges adót fizetett Rómának, mióta hetven évvel ezelőtt Julius Caesar meghódította. Most ezek a kis kenti és sussexi adófizető királyok küldték vissza a római katonákat. Végül is a hiányzó emberek háromnegyed része megkerült, és ezek közül is kétszázat megtalálták évekkel később Britannia délnyugati részén. A cinbányáktól mentették őket meg, ahova a bennszülöttek valamennyiüket kényszermunkára vitték.
A belföldi germánok, amikor először hallottak a katasztrófáról, azt gondolták, hogy isteneik megbosszulták őket. Lerombolták a csatatéri emlékművet, és már arról beszéltek, hogy a Rajna ellen vonulnak. De Germanicus váratlanul újból lesújtott rájuk, hatvan gyalogos zászlóaljat és száz osztag lovasságot küldve a felsőweseri törzsek ellen, mialatt ő maga nyolcvan további zászlóalj gyalogsággal és száz osztag

lovassággal a felső Rajna és Ems közti törzsek ellen vonult. Mind a két kirándulás tökéletes sikerrel végződött, és ami több volt, mint sok ezer germán megölése, a Tizennyolcas ezred ezredsasát megtalálták az erdőség egyik föld alatti templomában, és diadalmasan elvitték. Most már csak a Tizenhetes ezred ezredsasa hiányzott, és Germanicus megígérte embereinek, hogy jövőre, ha még mindig ő lesz a parancsnok, ezt az ezredsast is visszahódítják. Addig pedig visszaküldte embereit téli hadiszállásukra.
Tiberius ekkor levélben sürgette, térjen haza, és tartsa meg a diadalmenetet, amelyet megszavaztak neki; elég volt most már a harcból. Germanicus visszaírt, hogy nem elégszik meg addig, amíg teljesen meg nem törte a germánok hatalmát, amihez már nem sok csatára van szükség, és amíg vissza nem kapja a harmadik ezredsast. Tiberius újra írt, kijelentvén, Róma nem engedhet meg magának ilyen nagy emberveszteségeket, még ilyen ragyogó győzelmekért sem. Nem akarja bírálni Germanicus hadvezért képességeit és ügyességét, mert csatáiban igen gazdaságosan bánt embereivel, de a csataveszteségek és a tengeri katasztrófa két teljes ezredbe került, aminek elvesztését Róma nem engedheti meg magának. Emlékeztette Germanicust, hogy őt magát Augustus kilenc ízben küldte Germániába, így tehát nem beszél minden tapasztalat híján. Véleménye szerint tíz germán élete sem éri meg egy rómaiét. Germania olyan mint a Hydra, minél több fejét vágod le, annál több nő a helyébe. A legjobb mód a germánok féken tartására, ha az ember felhasználja a törzsek közötti féltékenykedéseket, felbátorítva őket, hogy gyilkolják le egymást. Germanicus visszaírt, még egyévi haladékot kérve munkája befejezésére. De Tiberius közölte vele, hogy Rómának szüksége van rá mint konzulra, és a legérzékenyebb részén érintette, amikor emlékeztette testvérére, Castorra. Germania volt az egyetlen vidék, ahol fontosabb háborút folytattak, és ha ő ragaszkodik ahhoz, hogy befejezze, Castornak nem lesz alkalma diadalmenet megszolgálására, vagy arra, hogy tábornaggyá nevezzék ki. Germanicus nem ellenkezett többé, azt írta, Tiberius kívánságai parancsok számára, rögtön hazatér, amint leváltják.
[Kr. u. 17] Kora tavasszal jött vissza, és megünnepelte diadalmenetét. Szinte Róma egész népessége elébe ment húsz mérföldnyire a várostól. Saturnus templomának közelében nagy diadalívet szenteltek fel a sasok visszahódításának emlékére. A diadalmenet áthaladt a diadalív alatt. Szekerek hosszú sora szállította a germán templomokból és falvakból összeszedett zsákmányt, az ellenséges páncélokat és fegyvereket, másik szereken pedig egész kis élőképeket rendeztek, amelyek azokat a jeleneteket ábrázolták, amikor a római katonák leigázzák a germán folyami és hegyi isteneket. Thusnelda és gyermeke volt az egyik kocsin, gyeplővel nyakuk körül, mögöttük a

megbilincselt germán foglyok végtelen sora. Germanicus babérkoszorúval a fején ült harci kocsiján, Agrippina a jobbján, öt gyermeke – Nero, Drusus, Caligula, Agrippinilla és Drusilla – mögötte. Nagyobb üdvrivalgás és tapsvihar fogadta, mint bármelyik római tábornokot Augustus actiumi győzelme óta. De én nem voltam ott. Éppen Karthágóban voltam! Egy hónappal Germanicus visszatérése előtt Livia utasított, hogy készülődjek, mert Afrikába kell utaznom. A császári család egy képviselőjére van szükség Karthágóban, hol új templomot avatnak Augustus tiszteletére, és én vagyok egyedül, akit jelenleg nélkülözni tudnak. Bőséges tanáccsal fognak ellátni, miképpen viselkedjem és mint vezessem le a szertartást, és remélik, hogy nem fogom újra nevetségessé tenni magam, ez akkor is fontos, ha nem Rómában, hanem tudatlan afrikaiak előtt leszek. Rögtön sejtettem, hogy miért küldenek el. Semmi ok nem volt arra, hogy elinduljak akár én, akár valaki más, mert a templom befejezése még legalább három hónapba telik. Csak el kellett távolítani engem Rómából. Míg Germanicus a Városban lesz, nem fogják megengedni, hogy visszatérjek, és minden levelet, amit haza írok, fel fognak bontani, így hát egyszer sem volt alkalmam elmondani Germanicusnak mindazt, amit oly régen el akartam neki mondani. Másrészt viszont Germanicus csakugyan nyíltan beszélt Tiberiusszal. Közölte vele, hogy Postumus száműzetése Líviának kegyetlen összeesküvése miatt történt, mindezt bizonyítani is tudja. Líviát mindenképpen el kell távolítani az államügyek intézésétől. Ténykedéseit nem lehet menteni azzal, hogy Postumus később rosszul viselkedett. Egészen természetes, hogy el akart menekülni az ártatlanul szenvedett rabságból. Tiberius úgy tett, mintha Germanicus leleplezései nagyon megdöbbentenék, de azt mondta, nem okozhat közbotrányt azáltal, hogy váratlanul megfosztja Líviát minden tisztségétől. Négyszemközt meg fogja vádolni ezzel a bűnnel, és fokozatosan meg fogja fosztani hatalmától.
Valójában azonban elment Líviához, és szóról szóra elmondta neki mindazt, amit Germanicustól hallott, hozzátéve, hogy Germanicus hiszékeny hülye, de úgy látszik komolyan veszi a dolgot. Mivel roppant népszerű Rómában és a hadsereg körében, talán tanácsos volna, ha Lívia meggyőzné arról, hogy nem igazak azok a vádak, amelyekkel őt Germanicus illeti. Hozzátette, hogy amint alkalom kínálkozik erre, elküldi valahová Germanicust, valószínűleg Ázsiába, a szenátusban pedig fel fogja vetni a kérdést, nem kellene-e Líviának a Haza Anyja címet megszavazni, amelyre olyannyira rászolgált. Tiberius igen ügyesen járt el Líviával. Nagyanyám örült, hogy Tiberius még mindig fél tőle, és hűséges fiának nevezte. Megesküdött, hogy nem mesterkedett Postumus ellen, ezt az egész történetet valószínűleg Agrippina találta ki, akit Germanicus vakon követ és aki rá akarja venni, hogy a monarchiát szerezze meg a maga számára. Agrippina

terve bizonyára az volt, hogy széthúzást keltsen Tiberius és szerető édesanyja között. Tiberius erre átölelte Líviát, kijelentvén, hogy noha kis nézeteltérések alkalomadtán előfordulnak, semmi sem szakíthatja szét az ő szerető kapcsolatukat. Lívia felsóhajtott, mondta, hogy öregszik – jól benne járt már a hetvenben –, és már nehezére esik neki a munka. Legjobb volna talán, ha Tiberius felmentené őt munkája unalmasabb része alól, és csak a fontosabb kérdésekben kérné ki a tanácsát. Még azért sem haragudna meg, ha ezentúl nem íratna alá vele is minden állami okmányt, neki nem fontos, hogy ott legyen a neve Tiberiusé fölött, és nem akarja, hogy azt higgyék, hogy Tiberius az ő gondnoksága alatt áll. Mindenesetre nagyon örülne, ha Tiberius minél előbb rábeszélné a szenátust, hogy szavazza meg neki a Haza Anyja címet. Lívia és Tiberius így mintha kibékültek volna, de valójában egyik sem bízott a másikban.
Tiberius most Germanicust nevezte ki kartársává a konzulságban, és közölte vele, rábeszélte Líviát, hogy vonuljon vissza az államügyektől, de forma kedvéért úgy fog tenni, mintha még mindig megtanácskozná vele a dolgokat. Germanicust ez kielégítette, Tiberius azonban egyáltalában nem érezte biztonságban magát. Agrippina alig állt szóba vele, és Tiberius tudva, hogy Germanicus és felesége egy test, egy lélek, nem nagyon tudott bízni fogadott fia hűségében. Ezenfelül olyan dolgok történtek Rómában, amit egy Germanicus-fajta férfi csak megvethetett. Először is a besúgók. Minthogy Livia nem fedte fel Tiberius előtt a titkos okmányok tartalmát és nem engedte át neki kitűnő kémszolgálatát – Liviának fizetett ügynökei voltak majdnem valamennyi fontosabb háztartásban –, más módszerhez kellett folyamodnia. Kinyilatkoztatta, hogy akit bűnösnek találnak az állam elleni összeesküvésben vagy Augustus isten megsértésében, birtokait elkobozzák, és felosztják feljelentői között. Az államellenes bűncselekményeket nehezebb volt bizonyítani, mint az Augustus elleni sértéseket. Az első ilyen Augustus-gyalázás bűnöse egy fiatal boltos volt, aki történetesen Tiberius közelében állt a Piac téren, amikor egy temetési menet elvonult. A fiatal boltos előreugrott, és valamit súgott a holttest fülébe. Tiberius kíváncsi volt, hogy mit súgott? A boltos megmondta: megkérte a halottat, szóljon Augustusnak, ha találkozik vele az alvilágban, hogy még most sem fizették ki örökségét Róma népének. Tiberius letartóztatta és kivégeztette, mert úgy beszélt Augustusról, mintha egyszerű szellem volna, nem pedig halhatatlan isten, és kijelentette, azért küldi a bűnöst az alvilágba, hogy meggyőződjék tévedéséről. Néhány hónap múlva különben teljes összegében kifizette az örökséget. Ebben az esetben Tiberius valahogyan még csak hivatkozhatott az igazságra, de későbben Augustus nevének használata egyre veszélyesebbé vált.
[Kr. u. 17] Gombamódra szaporodtak el a hivatásos besúgók, akik

tökéletes bizonyítékokkal szolgáltak bárki ellen, akiről megtudták, hogy Tiberius nem szereti. Így hát nem volt szükség titkos bűnügyi okmányokra. Tiberius és a besúgók között Sejanus volt az összekötő ember. A Germanicus hazatérése előtti évben Tiberius egy fiatal, Libo nevű emberre uszította a besúgókat. Ez a Libo Pompejus dédunokája és Agrippina unokatestvére volt. Sejanus figyelmeztette Tiberiust, hogy Libo veszedelmes ember és becsmérlő megjegyzéseket tesz rá, de Tiberius ekkoriban még nem mert senkit sem megbüntetni, aki az ő nevét gyalázta, ezért más vádakat kellett kitalálnia.

Mármost Tiberius, hogy elleplezze barátkozását Thrasyllusszal, kiutasított Rómából minden asztrológust, mágust, álommagyarázót és jóst, és megtiltotta mindenkinek, hogy ilyenekhez forduljanak. Néhány ilyen mágus és jós azonban titokban ott maradt Tiberius beleegyezésével, azzal a feltétellel, hogy csak császári ügynök jelenlétében fogadhat bárkit. Libót egy szenátor, aki ilyen hivatásos besúgó lett, rábeszélte, hogy látogassa meg az egyik jóst. Libo kérdéseit az elrejtőzött ügynök feljegyezte, önmagukban a kérdések nem voltak árulóak, csak ostobák. Tudni akarta, milyen gazdag lesz, és vajon lehet-e belőle valaha Róma vezető embere. Bűnperének tárgyalásán azonban hamisított okmányt mutattak be, amelyről azt mondták, hogy a rabszolgák találták meg hálószobájában. Ez az okmány, amely látszólag Libo kézírásával készült, a császári család tagjainak és a vezető szenátoroknak névsorát tartalmazta, minden név mellett furcsa chaldeus és egyiptomi jelekkel. Egy jós megkérdezésének büntetése száműzetés volt, a mágiagyakorlásé azonban halál. Libo tagadta, hogy ő készítette volna az okmányt, és kijelentette, hogy a rabszolgák tanúskodása, még ha kínpadon is vallatták őket, nem elegendő; a rabszolgabizonyítékot csak akkor fogadták el, ha a vád vérfertőzés volt. Szabad emberek vagy szabadosok nem vallottak Libo ellen, mert szabadosait nem lehetett rábeszélni, hogy ellene valljanak, a szabadosokat pedig nem lehet kínpadra vonni. Sejanus tanácsára azonban Tiberius új jogszokást hozott be, amely szerint ha valakit főbenjáró bűnnel vádolnak, rabszolgáit az államkincstár megveheti, és így kínpadra vonva vallathatják őket.

Libo látva, hogy nem talál egyetlen bátor ügyvédet, aki meg merte volna kockáztatni a védelmét, tudta, hogy minden elveszett és kérte, napolják el a tárgyalást másnapra. Amikor ez megtörtént, hazament és megölte magát. A tárgyalást azonban lefolytatták, mintha életben maradt volna, és a szenátus minden vádpontban bűnösnek találta. Tiberius kijelentette, kár, hogy a szeles fiatalember megölte magát, mert közbelépett volna az életéért. Libo birtokait felosztották vádlói között, a legtöbb vádat négy szenátor emelte. Ilyen szégyenletes komédiát nem lehetett volna Augustus császársága idején lejátszani,

de Tiberius alatt újra meg újra lejátszották a legkülönbözőbb változatokban. Csak egyetlenegy ember tiltakozott nyilvánosan, egy bizonyos Calpurnius Piso, aki szólásra emelkedett a szenátusban, és kijelentette: annyira visszataszítónak találja a városi politikai intrika légkörét, az igazságszolgáltatás elaljasulását és azt az undorító jelenséget, amikor szenátorok társaik ellen fizetett besúgóként dolgoznak, hogy örökre elhagyja Rómát, visszavonul Itália valamelyik távoli falvába. Ez a beszéd hatalmas benyomást keltett a Házban. Minthogy Calpurnius beszéde után azonnal elhagyta a szenátust, Tiberius valakit utánaküldött, és visszahívatta. Amikor Calpurnius újra a helyén volt, Tiberius kijelentette, minden szenátornak joga van az igazságtalanságok ellen tiltakozni. Bizonyos mennyiségű politikai intrika elkerülhetetlen a világ legnagyobb birodalmának fővárosában. Azt akarja talán Calpurnius mondani, hogy a szenátorok nem hozakodtak volna elő vádjaikkal, ha nem reméltek volna érte jutalmat? A maga részéről csodálja Calpurnius komolyságát, függetlenségét, és irigyli képességeit. Nem volna azonban jobb ezeket a nemes tulajdonságokat Róma társadalmi és politikai erkölcseinek feljavítására fordítani, mint az Appenninek valamelyik nyomorult falvában eltemetni, pásztorok és banditák között? Így Calpurnius Rómában maradt. Nemsokára azonban újra tanújelét adta komolyságának és függetlenségének, amikor bíróság elé idéztette az öreg Urgulaniát, aki nem fizette meg azokat a képeket és szobrokat, amiket tőle vásárolt. Calpurnius húga ugyanis évekkel korábban meghalt, és lakásberendezését eladták. Amikor Urgulania elolvasta az idézést, amely felhívta, hogy azonnal jelenjék meg az adósok törvényszéke előtt, utasította hordszékvivőjét, hogy vigye nyomban Lívia palotájába. Calpurnius azonban követte, s a palota előcsarnokában találkozott Líviával, aki távozásra szólította fel. Calpurnius udvariasan, de keményen elnézést kért, kijelentvén, hogy Urgulaniának eleget kell tenni az idézésnek, hacsak nem beteg, márpedig látszik, hogy egészséges. Még a Vesta-szüzek is kötelesek megjelenni, amikor megidézik őket. Livia kijelentette, hogy Calpurnius viselkedése személyében sérti őt, és fia, a császár, majd módot talál rá, hogy a sérelmet megtorolja. Tiberiust hívatták, aki megpróbálta elsimítani a dolgot. Megmondta Calpurniusnak, hogy Urgulania eleget akar tenni az idézésnek, amint magához tér a nagy megrázkódtatásból, Liviának pedig azt mondta, bizonyára tévedés történt, Calpurnius semmi esetre sem akarta őt megbántani. Megígérte, hogy ő maga is elmegy a tárgyalásra, és gondja lesz arra, hogy Urgulaniát jó ügyvéd védje. Együtt ment el a palotából Calpurniusszal a törvényszék felé, mindenféléről beszélgetve. Calpurniust barátai megpróbálták rábeszélni, hogy ejtse el a vádat, de ő kijelentette: régimódi ember, és szereti, ha megfizetik a pénzt, amivel tartoznak neki. A tárgyalást

azonban mégsem tartották meg. Livia lovas küldöncöt szalajtott utánuk, aki utolérte Calpurniust és Tiberiust, mielőtt még a törvényszékre értek volna. A küldönc magával hozta Urgulania egész adósságát, aranyban.

Mialatt Germanicus Rómában volt, a törvényszék elé sem egyetlen Augustus-gyalázási per, sem egyetlen államellenes ügy nem került. A besúgóknak pedig megmondták, hogy maradjanak nyugton. Tiberius igen jól viselkedett, és a szenátushoz intézett beszédei a nyíltság mintaképei voltak. Sejanus háttérbe vonult, Thrasyllust Rómából Tiberius villájába küldték Capri szigetére, és Tiberius úgy tett, mintha egyetlen bizalmas barátja lenne csak, a tisztességes Nerva, akinek tanácsát minden alkalommal kikéri.

Castort sohasem tudta megszeretni. Szabadszájú, vad, megbízhatatlan, gonoszkodó fickó volt. Jelleme legjobban a kardvívások alkalmával volt megfigyelhető, itt sokkal jobban örült a sebekből kiáradó vérnek, mint bármilyen bátor vagy ügyes cselekedetnek. Ki kell azonban jelenteni, hogy igen jól viselkedett Germanicusszal szemben, és társaságában mintha egészen megváltozott volna. A városi intrikusok megpróbálták őket egymásra haragítani, szerették volna," ha vetélkednének a császári trón utódlásáért, de egyikük sem volt erre kapható. Castor éppolyan testvéri szeretettel bánt Germanicusszal, mint az vele. Castori nem lehet gyávának nevezni, legfeljebb azt mondhatom, hogy inkább politikus volt, mint katona. Amikor átküldték a Dunán, hogy segítse a kelet-germániai törzseket, akik véres harcot vívtak Hermann nyugati szövetségeseivel, ügyes intrikával belevonta a háborúba a csehországi és bajorországi törzseket is. Tiberius politikáját folytatta, amikor egymás ellen uszította a germán törzseket. Maroboduus („az, aki a tó fenekén jár"), a keleti germánok pap-királya, Castor táborába menekült védelemért. Maroboduust Itáliába küldték, és minthogy a keleti germánok örök szövetséget esküdtek Rómának, a pap-király tizennyolc évet töltött túszként Rómában. Népe előtt kihirdették, hogy amint rosszul viselkednek, királyukat kivégzik. Ez a keleti germánság vadabb és hatalmasabb fajta volt, mint a nyugati germánság, és Germanicus szerencsés volt, hogy nem ellenük kellett küzdenie. Hermann azonban nemzeti hős lett a Varus felett aratott győzelme által, és Maroboduus irigykedett sikereire. Félve attól, hogy Hermann minden germán népek királya lesz, Maroboduus nem volt hajlandó támogatni őt, amikor Germanicusszal hadakozott, még arra sem vállalkozott, hogy más határvonalon háborút kezdjen, ami miatt a római haderőket meg kellett volna osztani.

Gyakran gondoltam Hermannra. A maga módján figyelemre méltó férfiú volt, és noha nehéz neki elfelejteni, hogy elárulta Varust, Varus sok mindent elkövetett a lázadás kihívására, és Hermann az

embereivel tagadhatatlanul szabadságért küzdött. A germánok őszintén megvetették a rómaiakat. Nem értették meg, hogy a végtelen szigorú fegyelem a római hadseregben Varus Tiberius és majdnem minden más római tábornok alatt, apám és bátyám kivételével, miben különbözik a rabszolgaságtól Megdöbbentette őket a korbácsolási rendszer, amit végtelenül megvetettek, és aljasnak találták azt, hogy a katonákat napi zsoldra szerződtetik, ahelyett hogy a dicsőség és a zsákmány ígéretével vennék őket rá a háborúskodásra. A germánok erkölcsei igen szigorúak voltak, és a római tisztek nyíltan áldoztak olyan bűnöknek, amelyeket Germániában minden bizonnyal kerékbetöréssel büntettek volna. Ami pedig a germánok gyávaságát illeti, minden barbár nép gyáva. Ha a germánok valaha civilizáltak lesznek, akkor lehet majd megítélni, hogy gyávák-e vagy sem. Látszólag kivételesen ideges és ingerlékeny természetű nép ez, és nem tudom eldönteni, valószínű-e, hogy valaha is civilizáltak lesznek. Germanicus szerint ez egyszerűen lehetetlen. Hogy Germanicus elpusztítási politikája helyes volt-e vagy sem, az első kérdés feleletétől függ. Természetesen az elrabolt ezredsasokat vissza kellett szerezni. Hermann Varus legyőzése után egyáltalán nem volt irgalmas, amikor elpusztította a tartományt, és Germanicus, aki igen emberséges és gyengéd férfiú volt, annyira gyűlölte a tömegmészárlást, hogy jó oka lehetett, ha mégis elrendelte.

Hermann nem harcmezőn halt meg. Amikor Maroboduust Itáliába vitték, Hermann azt hitte, hogy szabad az út előtte minden germán népek uralkodói széke felé. De tévedett. Meg a tulajdon törzsében sem tudott uralkodó lenni, törzse szabad törzs volt, amelyben a törzsfőnöknek nem volt hatalma, népét csak vezethette, tanácsokat adhatott neki és rábeszélhette. Egykét év múltán úgy próbált parancsolni, mintha király volna. Családja, amely eddig igen szerette, annyira megbotránkozott viselkedésén, hogy anélkül hogy a dolgot előbb megbeszélték volna, fegyveresen rárohantak, és összevagdalták. Harminchét éves volt, amikor meghalt, egy évvel születvén legnagyobb ellensége, Germanicus előtt.

HUSZADIK FEJEZET

[Kr. u. 18] Közel egy évet töltöttem Karthágóban. (Ebben az évben halt meg Livius Paduában, ahova a szíve mindig is vonzotta.) A régi Karthágót teljesen elpusztították, ez új város volt, amelyet Augustus a félsziget délkeleti részén épített, hogy Afrika első városa legyen. Első ízben történt, hogy csecsemőkorom óta távol voltam Itáliától. Az éghajlat erősen megviselt, az afrikai bennszülötteket vadaknak, betegeknek és agyondolgozottaknak találtam, az ottlakó rómaiakat unalmasaknak, veszekedőknek, elmaradottaknak, az ismeretlen

csúszómászó és repülő rovarok tömegét szörnyűségesnek. Legjobban az erdős vidék hiányzott. Tripolisban nincs semmi, ami átmenetet képezne a rendszeresen művelt vidék és a puszta, köves sivatag között. A kormányzó házában laktam, Furius Camillusnál, az én drága Camillám nagybátyjánál. Igen jól bánt velem. Azzal fogadott, hogy a balkáni hadjáratban milyen nagy hasznát vette kompilációs könyvemnek, sajnálja, hogy nem kaptam jutalmat érte. Mindent elkövetett, hogy a felavatási szertartást sikeressé tegye, és hogy kényszerítse a tartománybélieket az engem megillető tiszteletadásra. Gondoskodott arról is, hogy minden látnivalót meglássak. A városnak virágzó kereskedelme volt; Rómába nemcsak roppant tömegű gabonát és olajat exportált, de rabszolgákat, bíborfestéket, aranyat, elefántcsontot, ébenfát és vadállatokat is a cirkuszi játékok számára. Dolgom azonban alig akadt Karthágóban, ezért Furius azt ajánlotta, jól tenném, ha ittlétem alatt anyagot gyűjtenék Karthago teljes történetének megírásához. Róma könyvtáraiban ilyen könyv nem található. Nemrégiben megkapta a régi város levéltárát, a bennszülöttek a romok között kincsek után kutattak, és így akadtak rá. Ha fel akarom használni, nekem adja a levéltárat. Közöltem vele, hogy alig ismerem a föníciaiak nyelvét, de ő vállalkozott arra, hogy egyik szabadosával lefordíttatja görögre a fontosabb kéziratokat.
Nagyon tetszett az ötlet. Úgy éreztem, a történészek sohasem bántak igazságosan a karthagóiakkal. Szabad időmben a régi városok romjait tanulmányoztam, és igyekeztem megismerkedni a környék földrajzával általában. A föníciai nyelv elemeit annyira megtanultam, hogy meg tudtam érteni az egyszerűbb feliratokat és azokat a föníciai szavakat, amelyeket a római történetírók idéztek a pun háborúval kapcsolatban. Amikor visszatértem Itáliába, ezt a könyvet egyidejűleg írtam az etruszk történelemmel. Szeretem, ha egyszerre két munkám van; amikor megunom az egyiket, a másikhoz menekülök. De talán túlságosan gondos író vagyok. Sohasem elégszem meg a régi szakemberek másolásával, ha van valamilyen mód arra, hogy megállapításaikat ellenőrizhessem más források révén. Nagyon szeretem, ha valamely történelmi esemény megírásánál nemcsak a különböző politikai pártállású történetírók állnak rendelkezésemre, hanem ha feljegyzéseket találok az üggyel kapcsolatban idegen történészek műveiben is. Így hát ez a két könyv, amelynek mindegyikét egy-két év alatt megírhattam volna, ha kevésbé vagyok lelkiismeretes, körülbelül huszonöt évet vett igénybe. Mert minden szó előtt, amit leírtam, sok százat kellett elolvasnom. Végül valóságos tudósa lettem az etruszk és a föníciai nyelvnek, és meglehetősen értettem több más nyelven és nyelvjáráson is: a numidiain, egyiptomin, oscaniain és faliscaniain. Először Karthago történelmét fejeztem be.

Röviddel azután, hogy felavattam Augustus templomát (a szertartás minden baj nélkül folyt le), Furius hirtelen kénytelen volt Tacfarinas ellen vonulni a tartomány egész haderejével, amely egyetlen rendes ezredből, a Hármasokból, néhány felderítő zászlóaljból és két csapat lovasságból állott. Tacfarinas numidiai törzsfőnök volt, eredetileg a római előőrsök sorából szökött meg, és feltűnően sikeres bandita lett. Nemrégiben országa belső részében, római mintára hadsereget létesített, és a mórokkal szövetkezve nyugat felől be akart törni a tartományba. A két hadsereg, a móroké és Tacfarinasé, legalább ötször annyi embert számlált, mint Furiusé. Nyílt vidéken találkoztak, körülbelül ötven mérföldre a várostól, és Furiusnak el kellett döntenie, vajon Tacfarinas félig fegyelmezett ezredeit támadja-e meg a középen, vagy a fegyelmezetlen mór haderőt kétoldalt. Elküldte a lovasságot és az előőrsöket, akiknek legnagyobb része íjas volt, hogy kössék le a mórokat, amíg rendes ezrede Tacfarinas numidjai ellen vonult. A csatát egy közeli dombról figyeltem, ahova öszvéren lovagoltam ki. Soha azelőtt vagy azután nem voltam olyan büszke arra, hogy római vagyok. A Hármasok tökéletes formátumban haladtak előre, úgy, mintha csak ünnepi felvonuláson volnának a Mars-mezőn. Három vonalban vonultak fel ötven-ötven lépésnyi távolságban. Mindegyik vonal százötvenszer nyolc emberből állott. A numidok védekező állásban vártak. Hat vonalban voltak, ugyanolyan fronttal, mint a mieink. A Hármasok pillanatra sem álltak meg, hanem szakadatlanul előrehaladva közeledtek, és amikor tíz lépésnyire voltak, a vezető sor elhajította dárdáit. Alig hullott le a csillogó dárdazuhatag, kardot rántva pajzs pajzs ellen küzdöttek. Az ellenség első vonalát visszaszorították a pikásokból álló vonalra. Ezt az új vonalat is megtörték, újabb dárdaesővel. Minden katonánál ugyanis két dárda volt. Ekkor a római tartalékvonal áthaladt a két első római vonal sorai Aközött, hogy azok hátrább maradva, újra sorakozhassanak. Rövidesen újra felvillant a dárdazápor a numidok harmadik vonala ellen. A mórok kétoldalt, akiket az íjasok sok nyila már erősen megzavart, látták, hogy a rómaiak mélyen belevágják magukat a középpontba. Ordítani kezdtek, mintha a csata elveszett volna, és minden irányban szétszéledtek. Tacfarinasnak most igen drágán kellett megmentenie megmaradt csapatai életét. Erős hátvédet hagyva, erőltetett menetben menekült tábora felé. E győzelemről csak egyetlen kellemetlen emlékem van: a győzelmi lakoma, amelyen Furius fia, Scribonianus, szatirikus célzást tett arra az erkölcsi támogatásra, amelyben én részesítettem a csapatokat. Ezt főleg azért tette, hogy felhívja a figyelmet tulajdon bátorságára, amelyet véleménye szerint nem dicsértek eléggé. Furius későbben kényszerítette, hogy bocsánatot kérjen tőlem. Furiusnak a szenátus győzelmi kitüntetéseket szavazott meg, így ő lett családja első tagja, aki katonailag kitűnt azóta, hogy

őse, Camillus, több mint négyszáz évvel ezelőtt megmentette Rómát.
Amikor végre visszahívtak Rómába, Germanicus már Keletre utazott. A szenátus szavazata alapján az összes keleti tartományok főparancsnoka lett. Útjára elkísérte Agrippina és a nyolcéves Caligula. Az idősebb gyerekek Rómában maradtak édesanyámnál. Germanicust igen elkeserítette, hogy befejezetlenül kénytelen otthagyni a germán háborút, de elhatározta, hogy a dolgok jobb oldalát nézi, s annak örült, hogy történelmi jelentőségű híres helyekre látogathat el. Ellátogatott Actium öblébe, látta az Augustus által Apolló emlékének szentelt kápolnát és Marcus Antonius egykori táborhelyét.
Mint Marcus Antonius unokája, ez a hely melankolikus, lebilincselő erővel bírt számára. A csatatervet magyarázgatta éppen a kis Caligulának, amikor a gyerek buta nevetéssel félbeszakította.
– Igen, apa, nagyapám Agrippa és dédapám Augustus jól megverték nagyapádat, Antoniust. Nem is értem, miért nem szégyelled a dolgot?
Ez csak egyike volt a sok esetnek, amikor Caligula szemtelenül viselkedett Germanicusszal szemben, aki most el is határozta, nincs értelme Caligulával olyan gyengéden és barátságosan bánni, mint többi gyermekével – az egyetlen nevelési mód Caligula esetében a kemény fegyelem és a szigorú büntetés.
Ellátogatott a boeotiai Thebába, hogy Pindarus szülőházát lássa, és Lesbos szigetére, hogy elmerengjen Sappho sírja felett. Itt született egy leánya, akinek a szerencsétlen Julia nevet adták. Mi azonban mindig csak Lesbiának neveztük. Ezután meglátogatta Bizáncot, Tróját és a híres kisázsiai görög városokat. Miletusból hozzám írott levelében olyan élvezetes érdeklődéssel írta le útját, hogy nyilvánvaló volt, nem nagyon bánja Germániából való visszahívását.
Időközben Rómában a helyzet megint olyan lett, mint amilyen volt Germanicus konzulsága előtt; Sejanus meg felélesztette Tiberius régi félelmét Germanicustól. Jelentette Germanicusnak egy ebéd közben elejtett megjegyzését, amelyet egyik ügynöke hallott. Eszerint a keleti ezredeknek valószínűleg ugyanolyan ráncba szedésre van szükségük, mint amilyennel rendbe hozta a rajnai ezredeket. Ez a megjegyzés csakugyan Germanicustól származott, de csak arra célzott, hogy valószínűleg ezekkel a csapatokkal is rosszul bánnak az alantasabb tisztek, akiket éppen ezért az első adandó alkalommal le fog váltani. Sejanus úgy magyarázta Tiberius előtt ezt a megjegyzést, hogy Germanicus eddig csak azért nem ragadta magához a hatalmat, mert nem számíthatott a keleti ezredek ragaszkodására. Most úgy akar a keleti csapatok szívébe férkőzni, hogy rájuk bízza kapitányaik megválasztását, megajándékozza őket, és meglazítja a fegyelmet – éppen úgy, mint ahogy a Rajnánál tette.
Tiberius megijedt, és Líviához fordult tanácsért. Nagyanyám rögtön tudta, mi a teendő. Cnaeus Pisót kinevezték Szíria kormányzójává,

miáltal Germanicus alatt ugyan, de hatalmat kapott a keleti ezredek legnagyobb része felett. Aztán bizalmasan közölték vele, hogy számíthat támogatásukra, ha szembe kerülne Germanicusszal valamilyen politikai vagy katonai intézkedése miatt. Igen ügyes választás volt. Cnaeus Piso, annak a Lucius Pisónak nagybátyja, aki megsértette Líviát, szikár öreg férfi volt, aki huszonöt évvel korábban a hispániaiak keserű gyűlöletét érdemelte ki kegyetlenségével és pénzvágyával, amikor Augustus kormányzóként oda küldte. Fülig úszott az adósságokban, és az a célzás, hogy kedve szerint viselkedhetik Szíriában, csak lehetőleg szálljon szembe Germanicusszal, felcsillogtatta előtte a reményt, hogy olyan vagyont szerezhet, mint amilyent Hispániában szerzett, és azóta elköltött. Nem, szerette Germanicust komolysága és kegyessége miatt, babonás öregasszonynak nevezte, s féltékeny volt sikereire.
Amikor Germanicus Athénba látogatott, azzal tisztelte meg a város ragyogó hírnevét, hogy egyetlen szolga kíséretében jelent meg a város kapuja előtt. Tiszteletére ünnepséget rendeztek, amelyen hosszú, komoly beszédben dicsőítette Athén költőit, katonáit és bölcselőit. Piso is Athénba érkezett Szíria felé való útjában, és minthogy Athén nem tartozott tartományához, nem volt olyan udvarias velük szemben, mint Germanicus. Erre persze az athéniak sem sokat törődtek vele. Egy Theophilus nevű férfit, Piso egyik hitelezőjének bátyját, a városi tanács éppen ebben az időben ítélte el okmányhamisítás miatt. Piso személyes kedvezésként azt kérte a városi tanácstól, kegyelmezzenek meg ennek az embernek, mert számított arra, hogy ebben az esetben Theophilus bátyja elengedné a tartozását. A városi tanács azonban nem teljesítette kérését, mire Piso dühbe gurult, és vad szónoklatban fejtegette, hogy a mai athéniaknak nincs joguk azonosítani magukat Pericles, Demosthenes, Aischylos és Plató napjainak dicső athéni polgáraival. A régi athéniak teljesen kipusztultak a sok háború folyamán, és a megmaradtak elfajult, nyomorék emberek és rabszolgák utódai. Kijelentette, hogy az a római, aki úgy beszél a mai athéniakról, mint az ókori hősök teljes jogú utódairól, a római név méltóságát ássa alá. Ő a maga részéről nem tudja elfelejteni, hogy a legutóbbi polgárháborúban a nagy Augustus ellen harcoltak a gyáva, áruló Marcus Antonius támogatására.
Piso ezután elhagyta Athént, és Rhodus felé hajózott. Germanicus is Rhodusban volt, hogy az ottani egyetemet meglátogassa, és a kifejezetten ellene irányított szónoklatról rövid idővel Piso érkezése előtt értesült. Éppen megpillantották Piso hajóit, amikor hirtelen vihar tört ki, és a hajók nagy veszélybe kerültek. Két kisebb hajó elsüllyedt Germanicus szeme előtt, a harmadik pedig, amely Pisót hozta, észak felé sodródott, és zátonyra futott egy sziklán. Germanicuson kívül mindenki sorsára engedte volna Pisót. Germanicus azonban néhány

gályát küldött a hajó megmentésére, és azt az elsüllyedés előtt néhány pillanattal meg is mentették. Pison kívül mindenki élethossziglan hálával és hűséggel viseltetett volna megmentője iránt. Piso azonban azt hangoztatta, hogy Germanicus késleltette megmentését az utolsó pillanatig, remélve, hogy a mentőhajók elkésnek. Ezután anélkül, hogy hosszabb időt töltött volna Rhodusban, még aznap nekivágott a még mindig viharos tengernek, hogy Germanicus előtt érjen Szíriába.
Amint megérkezett Antiochiába, megkezdte az ezredek átformálását, de éppen ellenkező értelemben, mint ahogy Germanicus akarta. Ahelyett, hogy leváltotta volna a gyenge és csak hetvenkedő kapitányokat, lefokozott minden tisztet, aki jól bánt katonáival, és helyüket betöltötte azokkal a csirkefogókkal, akik állandóan körülötte lebzseltek. Ezekét azzal a feltétellel nevezte ki, hogy mindennemű jövedelmük fele őt illeti meg. Amíg ezt a szerződést betartják, nyugodtan növelhetik jövedelmüket úgy, ahogy akarják. Szomorú időszak virradt most Szíriára. A városi boltosok és a vidéki gazdálkodók valósággal adófizetői lettek a helybeli kapitányoknak. Azért kellett fizetniük, hogy a kapitányok „megvédjék őket". Ha nem fizettek, házukat éjjel álarcos férfiak rohanták meg, családjukat leméászárolták és házukat felgyújtották. A városi céhek, a gazdák követségei és magánosok eleinte sokszor fordultak segítségért Pisóhoz. A kormányzó mindig azonnali vizsgálatot ígért, de sohasem indított meg egyet sem, a panasztevőket rendszerint agyonverték útközben hazafelé. Erre küldöttséget menesztettek Rómába, hogy bizalmasan puhatolják ki Sejanustól, vajon Tiberius tudja-e, hogy mi megy végbe Szíriában, és ha igen, miért tűri. Sejanus közölte a tartományiakkal, hogy Tiberius hivatalosan semmiről sem tud. Ha hozzá fordulnának, valószínűleg azonnali vizsgálatot ígérne, de hiszen ezt Piso is megígérte. Talán legjobb lesz, ha minden akadékoskodás nélkül megfizetik a kapitányoknak a „védelmi" pénzeket. Közben a szíriai csapatokban a fegyelem annyira meglazult, hogy hozzájuk hasonlítva Tacfarinas banditaserege a katonai pontosság és fegyelem mintaképe volt.
Germanicust is felkeresték Rhodusban a küldöttségek. Leleplezéseik undorral és meglepetései töltötték el. Legutóbbi kisázsiai útján mindenütt megvizsgálta a helybeli közigazgatást, és elmozdított a helyéről minden tisztviselőt, aki ellen komoly panasz merült fel. Most levelet írt hát Tiberiusnak, közölvén vele, milyen híreket kapott Piso viselkedéséről, megírta, hogy azonnal Szíriába indul, engedélyt kért Piso elmozdítására arra az esetre, ha a panaszok közül csak néhány is igaz. Tiberius válaszában kijelentette, ő maga is hallott bizonyos panaszokról, de ezek, úgy látszik, alaptalanok és rosszindulatúak, ő igen megbízik Pisóban, mint tehetséges és igazságos kormányzóban. Germanicus nem gyanította, hogy Tiberius aljas és ravasz, ez az újabb

esemény is inkább csak megerősítette azt a véleményét, hogy a császár együgyű és könnyen befolyásolható. Igen megbánta, hogy engedélyt kért olyan valamire, amit saját felelősségére azonnal meg kellett volna tennie. Most újabb komoly vádról értesült Piso ellen. A kormányzó Vononesszal, a trónjától megfosztott örmény királlyal szövetkezett, és vissza akarta ültetni trónjára. Vonones roppant gazdag volt, minthogy az örmény kincstár legnagyobb részét magával mentette Szíriába. Piso méltán remélhette, hogy sokat kereshet ezen az üzleten. Germanicus azonnal Örményországba utazott, tanácskozásra hívta a nemeseket, és saját kezével, de Tiberius nevében megkoronázta azt a férfit, akit a nemesek királlyá választottak. Ezután utasította Pisót, hogy két ezred élén látogasson el Örményföldre, és jó szomszéd módjára tisztelegjen az új uralkodó előtt. Ha komoly ügyek megakadályozzák ebben, akkor maga helyett fiát küldje erre az útra. Piso azonban nem ment el, és nem küldte el fiát sem. Germanicus, miután meglátogatta a többi távol fekvő tartományt és szövetséges királyságot, s elintézte az ottani ügyeket, visszautazott Szíriába, és a Tizedik ezred téli táborhelyén találkozott Pisóval.
Ennél a találkozásnál több tisztje is jelen volt, mert Germanicus nem akarta, hogy Tiberiushoz elferdítve kerüljenek szavai. A lehető legnyájasabb hangon felszólította Pisót, magyarázza meg, miért szegte meg parancsait. Azt mondta, ha nincs más magyarázat erre, mint ugyanaz a személyes ellenérzés és udvariatlanság, amely megnyilvánult athéni beszélgetésében, rhodusi hálátlan megjegyzéseiben és azóta is több alkalommal, akkor kénytelen szigorú jelentést tenni a császárnak. Felemlítette továbbá, hogy a Tízes ezred ahhoz képest, hogy béke van és kellemes, egészséges helyen állomásozik, megbotránkoztatóan fegyelmezetlen és piszkos.
Piso elvigyorodott:
– Ugye, piszkos egy banda. Mit gondoltak volna az örmények, ha odaküldtem volna őket mint Róma hatalmának és méltóságának képviselőit? („Róma hatalma és méltósága” bátyám egyik kedvenc kifejezése volt.)
Germanicus nagy nehezen uralkodott magán, és kijelentette, hogy a csapatok lezüllése Piso megérkezése óta történt, Tiberiust is ilyen értelemben fogja tájékoztatni.
Piso ekkor gúnyosan bocsánatot kért, s közben sértő megjegyzést tett az ifjúság magas ideáljairól, amelyeknek oly gyakran meg kell hátrálniuk ebben a kegyetlen világban a kevésbé magasröptű, de sokkal józanabb politika előtt.
Germanicus szikrázó szemmel vágott közbe:
– Gyakran meg kell hátrálniuk, de nem mindig. Holnap például veled fogok ülni a legfelsőbb tartományi törvényszék ülésén, és majd meglátjuk, hogy az ifjúság magas ideáljait meghátráltatja-e valami, és

vajon megtagadhatja-e az igazságot a tartománybelieknek egy rosszul képzett, pénzéhes, kegyetlen, hatvanéves kéjenc?
Ezzel aztán véget is ért a beszélgetés. Piso azonnal levelet írt Tiberiusnak és Líviának a történtekről. Germanicus utolsó mondatát úgy idézte, hogy Tiberius magára vette a kifakadást a rosszul képzett, pénzéhes, kegyetlen, hatvanéves kéjencről. Tiberius válaszában megrendíthetetlen bizalmáról biztosította Pisót, és közölte vele: ha egy bizonyos befolyásos személyiség továbbra is ilyen hűtlenül beszél és viselkedik, a római szenátus és a nép kétségkívül helyeselni fogja, ha ennek a befolyásos személyiségnek valamelyik alárendeltje közbelép, és véget vet ennek a dolognak. Piso eleinte mindent elkövetett a legfelsőbb tartományi törvényszék ülésein, hogy Germanicust jogi bonyodalmakkal megakadályozza a tisztességes igazságszolgáltatásban. Germanicus azonban nem vesztette el a türelmét, és továbbra is vezette a kihallgatásokat anélkül, hogy az étkezések idejével törődött volna, mire Piso rossz egészségi állapotára való hivatkozással, visszavonult a tárgyalásoktól.
Piso felesége, Plancina, féltékeny volt Agrippinára, aki mint Germanicus felesége, mindenütt nagyobb szerepet játszott hivatalos fogadások, ünnepségek és más események alkalmával. Különböző apró sértéseket eszelt ki Agrippina ellen, amelyeket aztán később valahogyan kimagyarázott. Amikor Agrippina azzal válaszolt ezekre az apró szurkálásokra, hogy a nyilvánosság előtt tudomást sem vett Plancináról, ez a mindenre elszánt asszony még tovább ment. Egy délelőtt Germanicus és Piso távolléte idején felvonult a lovassággal Germanicus főhadiszállása előtt, és azokkal „tisztelgő” gyakorlatot tartott. Groteszkebb lovassági gyakorlat azt hiszem még nem volt a világon. Átvágtatott velük egy kukoricaföldön, megtámadott egy sereg üres kunyhót, amelyeket összekaszaboltatott, és minden trombitaszót elfújatott a takarodótól kezdve a tüzet jelző riadóig. Végül az egész lovassággal körbe-körbe kezdett vágtatni, egyre szűkítette a kört, s mikor a kör középpontja már csak néhány láb volt, hirtelen jobbra át-ot vezényelt. Rengeteg ló lebukott lovasával együtt. A katonák közül többen is tudták, mire megy ki a játék, s csak fokozták a kavarodást azáltal, hogy szomszédaik lovát szurkálták. Igen sokan megsebesültek ebben a nevetséges és undorító kavarodásban, az egyik katonát pedig holtan húzták ki lova alól.
Agrippina ekkor egy fiatal vezérkari tisztet küldött Plancinához, felszólítván őt, hogy ne tegye magát továbbra is nevetségessé. Plancina válaszában Agrippina tulajdon bátor kijelentését parodizálta, amelyet a rajnai hídfőnél tett annak idején:
– Férjem visszatéréséig én vagyok a lovasság parancsnoka. Parthia támadni fog, és én erre a támadásra készülök.
Csakugyan érkezett Parthiából követség, amelynek tagjai megvetéssel

és meglepetéssel figyelték ezt a felfordulást.
Vonones, mielőtt az örmények királya lett, Parthia királya volt, azonban erről a trónjáról is elkergették. Utóda követeket küldött Germanicushoz, hogy felajánlja a Rómával kötött szövetség felújítását. Azt üzente, hogy Germanicus tiszteletére szívesen elmenne az Euphrates folyóhoz Szíria és Parthia határához, hogy a nagy római hadvezért ott üdvözölhesse. Kérte továbbá, hogy Vononest utasítsa ki Szíriából, mert ott állandó kapcsolatban áll bizonyos parthiabeli nemesekkel. Germanicus válaszában kijelentette, hogy mint atyja, a császár képviselője, szívesen találkoznék a királlyal, hogy felújítsa a szövetséget, Vononest pedig eltávolítja egy másik tartományba. Vononest nyomban Szicíliába küldték, Piso reménye pedig a nagy vagyonra szertefoszlott. Plancina éppoly dühös volt, mint férje: Vonones majdnem naponta szép ékszerekkel ajándékozta meg őt.
[Kr. u. 19] A következő tavasz elején Germanicus hírt kapott, hogy nagy ínség van Egyiptomban. A legutóbbi termés nem volt jó, de két év előtti nagy termés jó része még most is fel van halmozva a gabonaraktárakban. A gabonakereskedők azonban felhajtották az árakat azáltal, hogy csak igen kis mennyiséget dobtak piacra. Germanicus nyomban Alexandriába hajózott, kényszerítette a kereskedőket, hogy becsületes áron adjanak el annyi gabonát, amennyire a népnek szüksége van. Igen örült ennek az alkalomnak, hogy meglátogathatta Egyiptomot, amely még Görögországnál is jobban érdekelte. Alexandria akkor is a világ igazi kulturális központja volt, éppen úgy, mint ma, mint ahogy Róma a világ politikai középpontja. A város hagyományai iránt érzett tiszteletének azzal adta tanújelét, hogy egyszerű görög öltözékében, mezítláb, testőr nélkül lépett be a város kapuján. Alexandriából felhajózott a Níluson, megnézte a piramisokat, a Sphinxet és az egyiptomi Theba gigászi romjait, Memnon hatalmas kőszobrát, amelynek keble üres, és amely röviddel napfelkelte után énekelni kezd, mert a nagy mélyedésben a levegő megmelegszik, és nagy erővel felszáll a flótának kiképzett torkon keresztül. Egészen Elephantine romjaiig hatolt, útjáról állandóan jegyzeteket készítve. Memphisben meglátogatta a hatalmas Apis istent, aki, mint ismeretes, állandóan egy-egy különleges bikában ölt testet. Apis isten azonban nem biztatta bátyámat, a bika találkozásuk után rögtön elfordult tőle, és bement abba az istállóba, amelybe való belépése rosszat jelent. Agrippina vele volt, de Caligulát Antiochiában hagyták büntetésként állandó engedetlensége miatt.
Germanicus most már semmi olyat nem tehetett, amivel ne keltette volna fel Tiberius gyanakodását. De az, hogy Egyiptomba ment, a legnagyobb hiba volt, amit csak elkövethetett. Meg fogom magyarázni, hogy miért. Augustus uralkodása legelején rájött, hogy Róma főképpen Egyiptomra támaszkodhat gabonaszükségletének

beszerzésénél, és ha Egyiptom kalandor kezébe kerülne, kis hadsereg is könnyen megvédhetné, tehát a kalandor valósággal kiéheztethetné Rómát. Éppen ezért elhatározta, hogy egyetlen római lovag vagy szenátor sem látogathat el Egyiptomba az ő személyes beleegyezése nélkül. Mindenki úgy tudta, hogy Tiberius uralkodása alatt is érvényben maradt ez a tiltó rendelkezés. Germanicus azonban annyira megijedt az egyiptomi ínség hírétől, hogy nem töltötte az időt engedélykéréssel, hanem azonnal odautazott. Tiberius most már biztos volt afelől, hogy Germanicus rászánta magát arra az utolsó sakkhúzásra, amellyel annyit habozott. Minden bizonnyal azért ment Egyiptomba, hogy a helyőrséget a maga pártjára hódítsa, a nílusi kéjutazás pedig egyszerűen ürügy volt arra, hogy a határvidéki őrségeket meglátogassa. Nagy hiba volt Keletre küldeni őt. A szenátus előtt panaszkodott is, hogy Augustus szigorú rendeletét ilyen merészen megszegték.
Amikor Germanicus visszatért Szíriába, mélyen megsértve Tiberius furcsa viselkedése miatt, úgy találta, hogy minden parancsát megszegték, illetve Piso ellenparancsait hajtották végre. Germanicus erre kinyilatkoztatta, hogy a Piso által távolléte alatt kiadott parancsok egytől egyig hatályukat vesztik, és hogy ezentúl Piso parancsai csak akkor érvényesek, ha azokat ő maga is aláírta. Alig írta alá ezt a nyilatkozatot, máris megbetegedett. Gyomra annyira rossz állapotban volt, hogy semmi ételt nem tudott magában tartani. Gyanította, hogy ételét megmérgezik, ezért minden lehető elővigyázatossági rendszabályt elrendelt védekezésül. Agrippina saját kezűleg készítette az ételeit, és azokhoz még közel sem volt szabad menni a háztartás tagjainak, akár elkészítés előtt, közben vagy utána. Mégis hosszú időbe telt, míg annyira jobban lett, hogy felkelhetett az ágyból, és székbe ülhetett. Az éhség igen megerősítette szaglóérzékét, és állandóan mondogatta, hogy a házban halálszagot érez. Senki más nem érezte, és Agrippina eleinte úgy vette, mint beteg ember képzelődését. Germanicus azonban kijelentette, hogy a szag napról napra elviselhetetlenebb. Végül Agrippina maga is érezte a bűzt. Tömjént égetett, hogy a szagot elfojtsa, de ez sem használt. Most már az egész háznép megijedt, és arról beszélt, hogy boszorkányok babonázták meg a házat. A bűz forrását sehol sem találták.
Germanicus mindig végtelenül babonás volt, mint családunk minden tagja az én kivételemmel. Nemcsak hogy hitt bizonyos napok és jelek szerencsés vagy szerencsétlen voltában, de tulajdon babonáinak egész rendszerét építette ki. A huszonötös szám és az éjfélkor kukorékoló kakas teljesen kétségbeejtette. Igen szerencsétlen előjelnek tartotta, hogy miután visszahódította az elveszett Tizenkilences és Tizennyolcas ezredsasokat, visszahívták Germániából, mielőtt a Tizenhetes ezredsast is visszaszerezhette volna. Borzalommal gondolt arra a

fekete mágiára, amelyet a thessaliai boszorkányok gyakorolnak, állandóan talizmánt tett a párnája alá, hogy védekezzék a boszorkányok ellen. Ez a talizmán Hecate istennő kis zöld jáspisfigurája volt, egyik kezében a fáklyával, másik kezében az alvilág kulcsaival. Hecaténak volt egyedül hatalma boszorkányokkal és fantomokkal szemben.

Gyanítva, hogy Plancina boszorkánykodik ellene, mert ezt a nőt többek között boszorkánykodással is vádolták, Germanicus kilenc fekete macskát áldozott Hecaténak. Az előírás szerint így kell védekezni a megbabonázás ellen. Másnap egy rabszolga rémülten jelentette, hogy az előcsarnok fapadlójának egyik deszkája meglazult, ő alája nézett, és a deszka alatt egy oszlásnak indult csecsemőhullát talált. A csecsemő hasát pirosra festették, és homlokára szarvakat kötöttek. Azonnal végigkutatták az összes szobákat, és mindegyikben hasonló leletre bukkantak. Az egyik szobában macskahulla volt, amelynek hátára sasszárnyakat erősítettek, a másikban egy hatalmas néger hulla tátott szájából csecsemőkéz nyúlt ki. Mindegyik hullának nyakára ólomtábla volt erősítve, s a táblán Germanicus neve volt. A házat vallási előírás szerint megfelelő szertartással megtisztították, és újra felszentelték. Germanicus most már jobb hangulatú lett, noha gyomra még most sem jött rendbe. Röviddel ezután kísértetjárás kezdődött a házban. Véres kakastollakat találtak a párnák között, a falakra pedig faszénnel rossz előjeleket rajzoltak, néha olyan alacsonyan, mintha törpe írta volna őket, néha pedig olyan magasan, mintha a rajz óriás kezétől származna. Hol fejjel lefelé lógó férfit rajzoltak a falra, hol pedig Róma nevét írták fel, a betűket lefelé fordítva, hol pedig különböző állatjeleket találtak. A huszonötös szám minduntalan előfordult ezekben a jelekben. Ezután Germanicus neve jelent meg, a betűket szintén lefelé fordították, és mindennap eggyel kevesebb betűt írtak fel. Először csak az S hiányzott, aztán az U is és így tovább. Ezeknek a jelenségeknek semmiképpen sem tudták magyarázatát adni. Azt még elképzelték, hogy Plancina Germanicus távolléte alatt különböző jeleket csempész a házba, de hogy az egész háztartás otthonléte idején olyan szobákban, amelyekbe a szolgák nem mehetnek be, hogyan kerülhetnek ilyen jelek, semmiképpen sem értették. Germanicus egyedüli megnyugtatója az a bátorság volt, amelyet Agrippina és a kis Caligula tanúsított. Agrippina egyáltalában nem vette komolyan a jeleket, Caligula pedig azt mondta, hogy ő nem fél, mert Augustus isten dédunokájának nem árthatnak a boszorkányok, különben is ha eggyel találkozna, átdöfné a kardjával. Germanicus azonban újra ágynak esett. Ekkor már csak három betű maradt a falon Germanicus nevéből. Ezen az éjjelen bátyám kukorékolásra ébredt. Bármilyen gyenge is volt, kiugrott az ágyból, megragadott egy kardot, és berontott abba a szobába, ahol Caligula és

a kis Lesbia aludt. A szobában nagy fekete kakas kukorékolt, nyakában aranygyűrűvel. Megpróbálta lenyisszantani a fejét, de a kakas még idejekorán kirepült az ablakon. Germanicus ájultan esett össze, és Agrippina csak nagy nehezen tudta visszavinni az ágyába. Amikor bátyám magához tért, azt mondta, tudja, hogy halálra van ítélve. „Nem addig, amíg Hecate veled van”, mondta Agrippina, mire Germanicus a párnája alá nyúlt, megtapogatta a talizmánt, és bátorsága visszatért.

Reggel levelet írt Pisónak, és a hagyományos római módon személyes háborút üzent neki. Megparancsolta, hogy azonnal hagyja el a tartományt, mert különben végez vele. Piso azonban már elhajózott, és Chiosban várta Germanicus halálhírét, hogy azonnal visszatérjen és kezébe ragadja a hatalmat. Szegény bátyám óráról órára gyengébb lett. Másnap, amikor Agrippina nem volt éppen a szobában, és ő félig eszméletlenül hevert az ágyán, valami mozgást érzett a párnája alatt. Odanyúlt, és rémülettel vette észre, hogy a talizmán eltűnt. A szobában pedig nem volt senki.

Másnap ágyához szólította barátait, közölte velük, hogy meg fog halni, és hogy gyilkosai Piso és Plancina. Felszólította őket, mondják meg Tiberiusnak és Castornak, hogy mit tettek ellene, és könyörgött nekik, hogy bosszulják meg kegyetlen halálát. „És mondjátok meg Róma népének”, mondotta, „hogy drága feleségemet és hat gyermekemet reájuk bízom. Kérem őket, ne higgyenek Pisónak és Plancinának, ha úgy tesznek, mintha felsőbb parancsra gyilkoltak volna meg engem. De még ha elhiszik is ezt, semmi esetre se adjanak kegyelmet nekik.”

Október 9-én halt meg, azon a napon, amikor szobája falán már csak egyetlen G betű jelent meg átellenben az ágyával, betegségének huszonötödik napján. Agyonkínzott tetemét közszemlére tették Antiochiában a piacon, hogy mindenki láthassa a piros kiütést a gyomrán és elkékült körmeit. Rabszolgáit kínpadra vonták, és úgy vallatták. Szabadosait is keresztkérdések alá vetették, a kihallgatásokat Agrippina bizalmasai felváltva végezték, egy-egy szabadost teljes álló napon keresztül faggattak. Csak annyit tudtak azonban kideríteni, hogy egy ismert boszorkányt, egy bizonyos Martinát igen sokszor látták Plancina társaságában, és hogy Plancinával egyszer ott járt Germanicus házában, amikor senki sem volt otthon Caligulán kívül, hogy egy délután, röviddel Germanicus hazatérése előtt az egész cselédség elment a Piso által rendezett cirkuszi játékra, és csak egy süket, öreg házfelügyelő maradt otthon. Nem tudtak azonban természetes magyarázatot találni a kakasra, a falra írott jelekre és a talizmán eltűnésére.

Az ezredparancsnokok és a tartományban tartózkodó előkelő rómaiak egybegyűltek, hogy kinevezzék az ideiglenes kormányzót. A Hatodik ezred parancsnokát választották meg. Az ideiglenes kormányzó

azonnal letartóztatta Martinát, és fegyveres kísérettel Rómába küldötte. Ha Piso bűnperének tárgyalása megkezdődik, ő lesz a tárgyaláson az egyik legfontosabb tanú.

Amikor Piso értesült Germanicus haláláról, annyira nem titkolta örömét, hogy hálaadó áldozatot mutatott be a templomokban. Plancina, aki nemrégiben vesztette el nővérét, erre a hírre levetette gyászruháját, hogy vidám ruhákkal is kifejezhesse nagy örömét. Piso levelet írt Tiberiusnak, kijelentvén, hogy csak azért távolították el a kormányzói székből, mert ellenkezett Germanicus hazaáruló cselekedeteivel. Most visszatér Szíriába, hogy átvegye a parancsnokságot. Ezt valóban meg is tette, sőt néhány csapatot meg is nyert magának, de az új kormányzó megostromolta azt a ciliciai várat, amelybe Piso bevonult, bevette a várat, lefegyverezte Pisót és fegyveres kísérettel Rómába küldötte, hogy ott bíróság elé állítsák.

Időközben Agrippina két gyermekével és a férje hamvait tartalmazó urnával elindult Itáliába. Rómában Germanicus halálhíre olyan mély szomorúságot és kétségbeesést keltett, mintha a Város valamennyi családja legszeretettebb tagját veszítette volna el. Noha a szenátus nem rendelte el, három teljes napot a gyásznak szenteltek, az üzleteket becsukták, a törvényszékekre senki sem ment el, senki sem dolgozott, az egész város gyászolt. Hallottam egy férfit az utcán, amint szomorúan mondta: „Úgy érzem magam, mintha a nap lement volna, hogy soha többé ne keljen fel.” Tulajdon fájdalmamról nem tudok írni.

HUSZONEGYEDIK FEJEZET

Lívia és Tiberius bezárkóztak palotájukba, és úgy tettek, mintha nagy gyászukban nem is tudnának a nyilvánosság előtt mutatkozni. Agrippinának a szárazföldi utat kellett volna választania, mert a tél már megkezdődött, de ő a viharok ellenére hajóra szállt, és néhány nap múlva Corfuba ért. Innen kedvező szél esetében egy nap alatt be lehet futni Brindisi kikötőjébe, így rövid pihenőt tartott, és küldöncöket menesztett előre, bejelenteni: Itália népének védelme alá helyezi magát. Castor, aki most újra Rómában volt, Agrippina négy gyermeke és jómagam, eléje utaztunk. Tiberius azonnal elküldött két gárdazászlóaljat a kikötőbe, s utasította a vidéki elöljárókat, hogy halott fiának ezen az utolsó útján az egész vidék gyászolva tisztelegjen. Agrippina hajójának megérkezését roppant tömeg várta. A hajó kikötött, halálos csendben, és Agrippina két gyermekével és férje urnájával partra szállt. A hatalmas gyülekezet lehajtott fővel, némán üdvözölte az özvegyet. Az urnát katafalkra tették, amelyet gárdatisztek vittek vállukon Rómáig. A zászlóalj zászlórúdjait semmivel sem díszítették, a vesszőcsomóba kötött bárdot pedig lefelé hordták, hogy ezzel is jelezzék a nagy csapást, amely az egész népet

érte. Ahogy a gyászmenet átvonult Calabrián, Apulián és Campanián, a tömeg óráról órára nőtt. Az egyszerű földművesek fekete ruhában sereglettek össze mindenünnen, a lovagok pedig bíbor tógáikban haladtak a katafalk után.
A gyászmenettel Rómától hatvan mérföldnyire, Terracinánál találkoztunk; Agrippina, aki a kikötőtől egészen idáig száraz szemmel, márvány arccal, némán haladt, nem tudott többé uralkodni magán, amikor meglátta négy apátián gyermekét. Sírva kiáltott oda Castornak:
– Drága férjem iránti szeretetedre esküdj, hogy tulajdon életeddel véded meg gyermekei életét, és megbosszulod halálát! Ez volt az utolsó kívánsága.
Castor, aki talán most sírt először gyermekkora óta, zokogva esküdött meg, hogy teljesíti a kívánságot.
Ha kíváncsiak arra, hogy Livilla miért nem jött velünk, a válasz az, hogy éppen akkor szült ikreket, akiknek különben úgy látszik Sejanus az apjuk. Ha megkérdezik, hogy miért nem jött el az édesanyám, a felelet, hogy Tiberius és Livia még a temetésre sem engedték elmenni. Ha a roppant gyász és szomorúság képtelenné teszi őket arra, hogy ők maguk, mármint a nagyanya és az örökbefogadó apa elmenjenek, nyilvánvalóan lehetetlen, hogy az édesanya részt vegyen a temetésen. Azt különben igen bölcsen tették, hogy ők maguk távolmaradtak a temetéstől. Bármennyire is színlelték volna a kétségbeesést, a nép megtámadta volna őket. Azt hiszem, ebben az esetben a testőrség nyugodtan nézte volna a dolgot, egyetlen ember sem mozdult volna meg, hogy megvédje Liviát és Tiberiust. Tiberius még azokat a temetési előkészületeket sem tette meg, amelyek sokkal jelentéktelenebb személyeknek is kijárnak. Hogy ezekben a külső formákban szegényes temetést megmagyarázza, azt mondta: a gyászünnepség már megvolt Szíriában, és az istenek megsértődnének, ha a szertartást megismételnék. Germanicus temetése azonban mégis roppant arányú és emlékezetes volt. Róma még sohasem mutatott olyan egyöntetű és őszinte fájdalmat, mint ezen az éjjelen. A Mars-mezőn a fáklyák tízezrei lobogtak, Augustus síremlékét pedig, ahová Castor a hamvvedret helyezte, olyan hatalmas tömeg vette körül, hogy a nagy tolongásban többen meghaltak. Mindenütt azt mondogatta a nép, hogy Róma elveszett, nincs remény: Germanicus volt egyetlen mentsvárunk az elnyomatás és az önkényuralom ellen, és Germanicust, íme, aljasul meggyilkolták. Mindenütt Agrippinát dicsérték, sajnálták, és imádkoztak gyermekei életéért.
Tiberius néhány nap múltán szózatot intézett a néphez, amelyben kifejtette, hogy noha sok kitűnő római halt már meg a közösségért, még egyet sem gyászoltak olyan egyetemlegesen és őszintén, mint az ő drága fiát. Most azonban már itt az ideje, hogy a nép leküzdje szomorúságát, és visszatérjen mindennapi életéhez: a hercegek

halandók, de a közösség örökkévaló. A felhívás ellenére egészen áprilisig tartott a gyász, és csak a Nagy Atya ünnepségén lehetett látni újra vidám arcokat Rómában.
Tiberius minden gyanúja most Agrippina ellen fordult. Az özvegy a temetés utáni napon meglátogatta Tiberiust a palotában, és merészen a szemébe mondta, hogy felelőssé teszi férje haláláért mindaddig, amíg be nem bizonyítja ártatlanságát, ós bosszút nem áll Pisón és Plancinán.
Piso hosszabb ideig nem tért vissza Rómába. Fiát küldte előre, hogy Tiberiusszal tárgyaljon az érdekében, ő maga pedig Castorhoz utazott, aki már visszatért Duna menti csapataihoz. Arra számított, Castor hálás lesz neki, amiért eltette útjából egyetlen komoly ellenfelét a trónért való küzdelemben, és szívesen fog hitelt adni a Germanicus árulásáról költött mesének. Castor nem fogadta, és a legnagyobb nyilvánosság előtt mondta meg Piso küldöncének: ha a mendemondák igazak, akkor a bosszúállás, amelyet bátyja haláláért esküdött, ellene fog fordulni, éppen ezért Piso jobban tenné, ha nem merészkedne a közelébe addig, amíg ártatlanságát be nem bizonyította. Tiberius Piso fiával közönyösen bánt, mintha mutatni akarná, hogy amíg a vizsgálat be nem fejeződött, nem akar állást foglalni.
Végre Piso és Plancina megérkeztek Rómába. Lehajóztak a Tiberisen, és számos barátjukkal együtt Augustus síremlékének közelében szálltak partra. Rövidesen nagy ellenséges tömeg gyűlt össze, amelynek sorai között mosolyogva vonultak keresztül. Feldíszített hintó várt rájuk a közelben, két makulátlan fehér lóval, s így hajtattak házukig, amely a Piac téren állott, s amelyet érkezésük alkalmából feldíszítettek. Hazatérésüket zajos lakomával ünnepelték, amelyre meghívták összes rokonaikat és barátaikat, olyan nagy garral és olyan kihívó módon, amely mindennél jobban hangsúlyozta, hogy számítva Tiberius és Livia támogatására, nem félnek Róma népétől. Tiberius úgy tervezte, hogy Piso rendes büntetőtörvényszék elé kerül, ahol a vádat egy megbízható szenátor fogja képviselni. Ez majd olyan rosszul, hebehurgyán fogja a vádpontokat felsorakoztatni, hogy a bűnper csak felmentéssel végződhet. De Germanicus barátai, különösen az a három szenátor, aki elkísérte őt Szíriába is és Agrippinával együtt tért vissza, ellenezték Tiberius választását. Tiberius kénytelen volt végül is személyesen vezetni a tárgyalást, mégpedig a szenátusban, ahol Germanicus barátai a lehető legtöbb támogatásra számíthatnak.
Castor most újra visszatért a Dunától, és noha dicsőítést (vagyis kisebbfajta diadalmenetet) szavaztak meg neki a Maroboduus-ügy elintézéséért, gyalog lépett be a városba, mint egyszerű magánember. Miután meglátogatta apját, egyenesen Agrippinához ment, és megesküdött neki: felel azért, hogy Germanicus halála nem marad

megbosszulatlanul.
Piso négy szenátort kért fel védelmére. Ezek közül három kimentette magát betegségére vagy elfoglaltságára való hivatkozással, a negyedik pedig, Gallus, kijelentette, hogy nem véd senkit, akit gyilkossággal vádolnak, ha nem számíthat arra, hogy ezzel a császári családnak tesz szívességet. Calpurnius Piso, bár ő nem vett részt nagybátyja lakomáján, önkéntesen vállalkozott arra, hogy a család tisztessége érdekében ellátja a védelmet, későbben pedig három másik szenátor is csatlakozott hozzá, bizakodván abban, hogy Tiberius felmenti Pisót, és őket később megjutalmazza. Piso igen örült, hogy Tiberius személyesen bíráskodik felette, mert Sejanus azzal biztatta, hogy Tiberius ugyan igen szigorúnak fogja tettetni magát, de majd bizonytalan időre elnapolja a tárgyalást, hogy új bizonyítékokat szerezzenek be. Martinát, a vád koronatanúját Sejanus ügynökei már meggyilkolták, és a közvádnak igen nehéz volt a helyzete.
Csak két napot engedélyeztek a vád bizonyítékainak beterjesztésére, és Tiberius megengedte, hogy az a szenátor, akit eredetileg erre a szerepre szemelt ki, felálljon, és az idő legnagyobb részét azzal töltse el, hogy Pisót régi apró bűneivel vádolja. Hosszan beszélt arról, hogy Piso milyen rosszul kormányozta Hispániát még Augustus idején. Tiberius ezt órák hosszat tűrte, de a szenátus úgy mozgolódott, annyit csapkodták a viasztáblákat, annyit dobogtak a lábukkal, hogy a császár látta: botrány lesz, ha nem hallgatja ki a fontos tanúkat.
Germanicus négy barátja jól felkészült a tárgyalásra, egymás után emelkedtek szólásra, és eskü alatt vallottak arról, hogy Piso miképpen lazította meg a katonai fegyelmet Szíriában, milyen sértő módon viselkedett Germanicusszal szemben, mennyiszer tagadta meg az engedelmességet, hogyan szövetkezett Venonesszel Róma érdeke ellen, hogyan nyomta el és szipolyozta ki a tartományokat. Megvádolták azzal, hogy megmérgezte Germanicust, hogy annak halála után hálaadó áldozatot mutatott be, és hogy végül fegyveresen megtámadta a tartományt, jogtalanul toborzott magánseregével.
Piso nem tagadta, hogy aláásta a tartományi seregek erkölcsi alapját, hogy megtagadta Germanicus parancsainak végrehajtását és hogy elnyomta az alattvalókat, pusztán arra hivatkozott, hogy a vádak túlzottak. A mérgezési vád ellen azonban felháborodottan tiltakozott. Germanicus négy barátja félt, hogy kinevetik őket, ha a különböző, legalábbis természetfelettinek látszó jelenségeket előhozzák, ha megbabonázással és ilyesmivel vádolják, így hát csak azt állították, hogy Piso megmérgezte Germanicus ételét, mialatt mellette ült egy lakomán, Germanicus tulajdon házában. Piso nevetségessé tette ezt a vádat. Hogyan tehette volna ezt meg észrevétlenül, amikor az egész asztaltársaság, sőt a felszolgálók is őt figyelték? Talán mágiával?
Piso a tárgyalás folyamán egy levélcsomagot tartott a kezében,

amelyeknek formájáról és színéről mindenki láthatta, hogy Tiberiustól valók. Germanicus barátai most indítványozták minden, Pisónak küldött utasítás felolvasását. Piso megtagadta a levelek felolvasását azon az alapon, hogy a sphinx-pecsét van rajtuk (eredetileg Augustus pecsétje), és ez a körülmény bizalmas természetűekké teszi őket. Árulás lenne a felolvasásuk. Tiberius elvetette az indítványt azon az alapon, hogy időpazarlás lenne a semmi különösebbet, nem tartalmazó levelek felolvasása. A szenátus tehát nem erősködhetett tovább ezen a ponton. Piso ekkor a leveleket átnyújtotta Tiberiusnak, mintegy jelezve, hogy rábízza magát a császár kegyelmére.
A szenátus épülete körül várakozó tömeg most dühösen zúgolódni kezdett, miután értesült a tárgyalás menetéről, és egy roppant mély hangú férfi beordította: „Előletek megmenekülhet, uraim, de a mi bosszúnkat nem kerülheti el.” Most küldönc érkezett Tiberiushoz jelenteni, hogy Pisónak néhány szobrát megkerítette a tömeg, és a Capitolium-domb legalsó lépcsőin akarják összetörni. Ezeken a lépcsőkön szokták a gonosztevők holttestét közszemlére tenni, mielőtt bedobnák őket a Tiberisbe. Tiberius kiadta a parancsot a szobrok megmentésére és visszahelyezésére, majd kijelentette, hogy ilyen viszonyok között nem tudja tovább folytatni a tárgyalást, amelyet éppen ezért estig elnapol. Pisót a fegyveres őrség visszakísérte a lakására.
Plancina, aki mindeddig hangoztatta, hogy osztozik férje sorsában, és ha kell, meg is hal vele, most már megrémült. Úgy határozott, hogy külön védekezik, és számított Lívia pártfogására. Piso nem tudott semmit erről az árulásról, hiszen azt sem tudta, hogy Plancina és Livia milyen bizalmas viszonyban vannak egymással.
Amikor Tiberius a tárgyalást újra megnyitotta, kijelentette, hogy a vád képviselői nem szereztek be elég bizonyítékot a mérgezésre. Majd figyelmeztette Pisót: azt a körülményt sohasem fogják neki megbocsátani, hogy fegyverrel támadt egy római tartományra. Másnap reggel Pisót holtan találták lakásán, mellette feküdt véres kardja. Piso azonban mégsem követett el öngyilkosságot.
Piso ugyanis megtartotta magának a legfontosabb levelet, amelyet Livia írt neki, de alája írta Tiberius nevét is. Ebben a levélben Livia buzdítja Pisót, hogy kövessen el mindent Germanicus ellen. Amikor Piso megijedt, hogy baja lesz, átadta a levelet Plancinának, hogy ezzel mentse meg életüket. Ajánlja fel a levél kiadását abban az esetben, ha felmentik őket. Plancina Líviához ment. Az öregasszony kérte, hogy várjon rá, amíg Tiberiusszal tanácskozik a dolog felől. Livia és Tiberius most veszekedtek életükben először egészen nyíltan. Tiberius szörnyen felháborodott, amiért Livia meg merte írni ezt a levelet, mire Livia felelet helyett arról beszélt, hogy Tiberius igen tiszteletlenül bánik vele az utóbbi időben. Tiberius erre megkérdezte, hogy kicsoda

a császár, ő vagy Livia? „Te vagy – mondotta Livia –, de az én jóvoltomból. Ha képes voltam arra, hogy feltegyelek a trónusra, arra is képes leszek, hogy levegyelek onnan.” Ezután elővett egy levelet, és felolvasta. A levelet Augustus írta neki Tiberius rhodusi tartózkodása idején. A levélben árulással, kegyetlenséggel és bestialitással vádolja Tiberiust, és kijelenti, ha nem volna Livia fia, egyetlen napig sem hagyná életben. „Ez csak a másolat” mondta Livia. „De az eredetijét biztos helyen őrzöm. És hány hasonló hangú van még! Akarod talán, hogy a szenátus elé kerüljenek?”

Tiberius nagy nehezen leküzdötte mérgét, bocsánatot kért neveletlenségéért, és kijelentette, nyilvánvaló, hogy ők ketten tönkre tudják tenni egymást, ezért nevetséges, hogy veszekedjenek. De miképpen mentheti meg Piso életét, különösen azután, hogy kijelentette: Szíria fegyverrel való megtámadását nem lehet megbocsátani? Hiszen ez biztos halálbüntetést jelent.

– De Plancina nem támadta meg Szíriát, ugye?

– Nem értem, mire célzói. Piso semmi esetre sem fogja visszaadni a levelet, ha megígérem, hogy Plancinát megmentem, és őt kivégzem.

– Ha megígéred, hogy Plancinának nem esik baja, én visszaszerzem a levelet Pisótól. Ezt csak bízd rám. Ha Pisót megölik, a közhangulat megnyugszik. És ha félsz megmenteni Plancinát saját felelősségedre, akkor mondhatod nyugodtan, hogy én léptem közbe az érdekében. Különben is igazságos, ha rám hárítod a felelősséget, hiszen én írtam a levelet, amely most ilyen kellemetlen helyzetbe hozott. Így Livia kiment Plancinához, közölte vele, hogy Tiberius meg sem hallgatta, és inkább feláldozza tulajdon anyját a nép dühének, mintsem hogy életét kockáztassa azáltal, hogy kitart barátai mellett. Csak annyit tudott kicsikarni tőle, hogy Plancinának megkegyelmez, ha a levelet visszakapja, így Plancina visszament Pisóhoz egy levéllel, amely alá Lívia odahamisította Tiberius nevét. A levél ígéret volt arra, hogy felmentik. Abban a pillanatban, hogy Piso átadta Livia levelét, Plancina tőrével átdöfte férje torkát. Amikor a férfi ott feküdt haldokolva a lába előtt, az asszony megforgatta kardja hegyét a vérben, kezét ráerőszakolta a kardra, és otthagyta. A levelet és a hamisított ígérőlevelet a megbeszéléshez híven visszavitte Liviához.

Tiberius másnap nyilatkozatot olvasott fel a szenátusban, amelyet állítólag Piso az öngyilkossága előtt tett. Ebben ártatlanságát hangoztatja, és könyörög Tiberiusnak és Liviának, hogy védjék meg fiait, akik még kevésbé vádolhatok, mint ő. Ezután megkezdődött Plancina bűnpere. Bebizonyították, hogy többször látták Martina társaságában, sok tanú eskü alatt vallotta, hogy Martina már sok embert megmérgezett, és általában mindenki tudta róla, hogy mérgezni szokott. Kiderült, hogy amikor Martina holttestét a temetésre előkészítették, a hajába kötve egy mérget tartalmazó

üvegcsét találtak. Az öreg Pomponius, Germanicus tisztiszolgája eskü alatt vallott arról, hogy milyen szörnyű holttesteket csempésztek a házba, és arról, hogy Plancina Martina társaságában ott járt a házban, amikor senki sem volt odahaza, csak Caligula. Plancinát senki sem védte. Esküdözve és zokogva bizonygatta ártatlanságát, és bocsánatot kért Agrippinától, amiért sértegette, de pusztán férje parancsát követte. Férje különben is azt mondotta, hogy Agrippina és Germanicus árulók.

Tiberius végre összefoglalta az ügy állását. Plancina bűnösségéhez bizonyos kétség fér. Látszólag bebizonyult, hogy Martinával kapcsolatot tartott fenn és hogy az öregasszony méregkeverő volt, de hogy Plancina csakugyan mérgezett volna, ezt semmivel sem tudták bebizonyítani. A vád képviselői még azt az üvegcsét sem mutatták be, amelyet Martina hajában találtak. Hátha nem is méreg volt benne? Édesanyjának, Liviának igen jó véleménye van Plancina jelleméről, és általa kéri a szenátust, hogy abban az esetben, ha bűnössége nincs teljesen bebizonyítva, az ő kedvéért kételkedjenek. Livia azt üzeni, hogy szeretett unokájának szelleme megjelent neki álmában, és kérte őt, ne engedje, hogy ártatlanok szenvedjenek a férjek vagy atyák vétkéért.

Plancinát így hát felmentették, Piso egyik fiát néhány évre száműzték, a másik pedig azonnal örökölte apja birtokait. Az egyik szenátor köszönetet akart szavaztatni a halott hős családjának, Tiberiusnak, Líviának, édesanyámnak Antóniának, Agrippinának és Castornak, amiért „megbosszulták a halálát. Már éppen meg akarták szavazni, amidőn egyik barátom, egy volt konzul, aki Furius előtt Afrika kormányzója volt, felemelkedett, és kijelentette, hogy egy fontos nevet kifelejtettek, a halott hős fivéréét, Claudiusét, aki mindenkinél többet tett a vád anyagának előkészítésében és abban, hogy a tanúkat megvédje a tárgyalás előtt. Tiberius vállat vont, azt mondta, meglepetve hallja, hogy engem is felkértek segítségül, és talán ha ez nem történt volna meg, akkor a vád kissé jobban végezte volna munkáját. (Igaz, hogy én elnököltem bátyám barátainak gyűlésén, és én döntöttem el, hogy az egyes tanúk milyen vádpontokkal jöjjenek elő és melyeket hallgassanak el. Valójában én voltam az, aki lebeszéltem őket arról, hogy Pisót vádolják közvetlenül a mérgezéssel, de ők leszavaztak. Pomponiust és unokáit és bátyám három szabadosát én rejtettem el Capuában a tárgyalás napjáig. Martinát is megpróbáltam elrejteni Brindisiben egy ismerős kereskedő házában, de Sejanus ügynökei kikutatták, és megölték.) Nos, Tiberius megengedte, hogy az én nevemet is felvegyék a listára.

A szenátus előtt kapott kitüntetés azonban nem érintett, annál jobban örültem Agrippina hálájának. Eljött hozzám, és azt mondta, megérti már, mire gondolt Germanicus, amikor halála előtt röviddel

kijelentette: legigazabb barátja egész életében szegény öccse, Claudius volt.
A közhangulat annyira Livia ellen fordult, hogy Tiberius meg sem kísérelte Livia régi vágyának kielégítését, nem szavaztatta meg neki a Haza Anyja címet. Mindenki arra volt kíváncsi, mit jelent az, ha a nagyanya megmenti unokája gyilkosát a szenátus bosszúja elől? A felelet csak az lehetett, hogy a nagyanya maga volt a felbujtó, és annyira szemérmetlenül és merészen űzi játékait, hogy az áldozat özvegyét és árváit is el akarja tenni láb alól.

HUSZONKETTEDIK FEJEZET

Germanicus meghalt, de Tiberius még mindig nem érezte magát biztonságban. Sejanus minduntalan új veszélyekről tett jelentést. Naponta közölte, hogy ez vagy az a befolyásos férfiú mit suttogott barátaival Piso bűntárgyalása alatt. Ahelyett, hogy azt felelte volna, amit egyszer katonáiról mondott: „Csak hadd féljenek tőlem; fontos, hogy engedelmeskedjenek", most így szólt Sejanushoz: „Csak hadd gyűlöljenek, fontos, hogy félnek tőlem." Három lovagot és két szenátort, akik legszókimondóbbak voltak bírálatukban, kivégeztetett azon a lehetetlen alapon, hogy örömüknek adtak kifejezést Germanicus halálhírének vételekor. A besúgók felosztották egymás között a kivégzett lovagok és szenátorok birtokait.
Ebben az időben lett nagykorú Germanicus legidősebb fia, Nero [aki nem azonos a későbbi Nero császárral], és ámbár kevés remény volt arra, hogy olyan jó katona és tehetséges szervező legyen, mint az apja, örökölte apjának jó külsejét, kedves, meleg jellemét, és a város igen bízott benne. Nagy vigasság és öröm volt, amikor feleségül vette Castor és Livilla lányát, akit először Helénának neveztünk meglepő szépsége miatt (igazi neve Julia volt), később azonban Heluónak, vagyis „Falánk"-nak hívtunk, mert szépségét elrontotta a túl sok evéssel. Nero Agrippina „kedvence volt. A család Claudius módra jókra és rosszakra, vagy a ballada szavaival „almára és vackorra" oszlott. Vackor több volt, mint alma. Agrippina és Germanicus kilenc gyermeke közül három fiatalon meghalt – két leány és egy fiú –, és véleményem szerint a fiú és az idősebb lány volt a legkitűnőbb mind a kilenc közül. A fiú, aki nyolcadik születésnapján halt meg, Augustusnak annyira kedvence volt, hogy az öregúr állandóan magánál tartotta egy képét, amely Cupidóként ábrázolta, és reggel első dolga volt, hogy a képet megcsókolja. Az életben maradt gyermekek közül csak Nero volt teljesen jó. Drusus morózus, ideges és gonoszra könnyen hajlamos fiú volt, és húga Drusilla mindenben hasonlított reá. Caligula, Agrippinilla és a legfiatalabb, akit Lesbiának neveztünk, teljesen romlottak voltak, és valószínűleg ilyen lett volna a

legfiatalabb lány is, aki meghalt. A város azonban az egész családot Nero alapján ítélte meg, mert csak ő volt elég idős ahhoz, hogy a nép előtt szerepeljen. Caligula ekkor múlt kilencéves.
Agrippina egy napon kétségbeesetten látogatott meg, és tanácsot kért tőlem. Elmondotta, bárhová megy, úgy érzi, hogy mindenüvé követik, kémkednek utána. Ismerek-e valakit Sejanuson kívül, akinek befolyása van Tiberiusra? Meg van győződve arról, hogy Tiberius meg akarja öletni vagy száműzetésbe akarja küldetni, mihelyt valami ürügyet talál. Mondtam, csak két embert ismerek, akiknek van valami jó befolyása Tiberiusra. Az egyik Coccejus Nerva, a másik pedig Vipsania. Tiberius még mindig szerette Vipsaniát, akinek lányunokája tizenöt éves korára szinte tökéletes mása volt nagyanyjának. Tiberius nem bírta elviselni a gondolatot, hogy más vegye feleségül, mint ő maga, és csak az akadályozta meg ezt a házasságot, hogy a kislány Castor unokahúga volt, ami a házasságot római törvények szerint vérfertőzéssé tette volna, így hát kinevezte a kislányt fő Vesta-szűzzé, az éppen meghalt Occia helyére. Mondtam Agrippinának, hogy barátkozzék össze Coccejus Nervával és Vipsaniával, aki mint Castor édesanyja mindent el fog követni az érdekében. Követte tanácsomat. Vipsania és férje, Gallus, akik nagyon megsajnálták, rendelkezésére bocsátották városi házukat és három vidéki nyaralójukat, és igen sokat bajlódtak gyermekeivel. Gallus például új nevelőket szerződtetett a fiúk mellé, mert Agrippina arra gyanakodott, hogy a régi nevelők Sejanus megbízottai. Coccejus Nerva már nem jelentett ily nagy segítséget. Igen barátságos volt hozzá, de nem jött rá, hogy mit kívánnak tőle.
Sajnos Vipsania nemsokára meghalt, és jó befolyásának hiánya rögtön meglátszott Tiberius viselkedésén. Már egyáltalában nem leplezte nemi elaljasultságát, amelynek senki sem mert hitelt adni. Némely perverzitása ugyanis olyan szörnyűségesen visszataszító volt, hogy senki sem merte elhinni Róma császáráról, Augustus kiválasztott utódáról. Nem volt nő vagy fiú, aki biztonságban lehetett a közelében, még a szenátorok feleségei és kisfiái sem. Ha kedves volt az életük, és nem akarták apjuk vagy férjük életét veszélyeztetni, akkor teljesítették Tiberius minden kívánságát. Egy nő azonban, egy konzul felesége öngyilkosságot követett el egy ilyen eset után barátai jelenlétében. Előbb elmondta nekik, hogy fiatal leányát csak úgy tudta megmenteni Tiberius szenvedélyétől, hogy odaadta magát neki. Már ez is eléggé szégyenteljes. De az öreg szatír felhasználva engedékenységét, olyan undorítóan aljas cselekedetre vette rá, hogy inkább meghal, mintsem tovább éljen ennek a dögletesen visszataszító orgiának az emlékével.
Róma kocsmáiban és bordélyházaiban ebben az időben sokat énekeltek egy nótát, amely így kezdődött: „Mit csinált a, mit csinált a vén kecske…” A folytatását szégyelleném leírni, mindenesetre a nóta

éppen olyan szellemes volt, mint amilyen disznó; állítólag maga Livia írta. Az öregasszony különben egy sereg hasonló, Tiberius elleni szatíra szerzője volt, amelyeket névtelenül hozott forgalomba Urgulania segítségével. Tudta, hogy Tiberius megijed, és félelmében még erősebben fog hozzá ragaszkodni. Livia most Agrippinával is barátságot keresett, odáig ment, hogy bizalmasan közölte vele: Germanicus haláláért Tiberius felelős, ő biztatta állandóan Pisót Germanicus elleni cselekedetekre. Agrippina nem bízott benne, de világos volt, hogy Livia és Tiberius között nem jó a viszony, és inkább helyezte magát Livia védelme alá, mintsem hogy az öreg szatírnak hízelegjék. Egyetértettem ebben Agrippinával, mert megfigyeltem, hogy Tiberius besúgói Liviának még egyetlen kedvencével sem tudtak végezni, de sejtettem, mi fog történni Livia halála után.

Ebben az időben újabb igen komoly aggodalmam támadt. Észrevettem, hogy Livia és a kis Caligula között furcsa barátság fejlődött ki. Caligula általában kétféleképpen tudott viselkedni. Vagy szemtelen volt, vagy alázatos. Agrippinával, az anyámmal és velem, testvéreivel és Castorral például szemtelen volt, míg Sejanus, Tiberius és Livilla csak alázatot láttak tőle. Liviával azonban másképpen bánt. Mintha szerelmese lenne az öregasszonynak. Nem a szokásos gyengéd érzelem volt közöttük, ami kisfiúkat elnéző nagyanyjukhoz vagy dédanyjukhoz köti, az ember valahogyan érezte, hogy valamilyen kellemetlen közös titkuk van. Nem akarom azt mondani, hogy tisztességtelen kapcsolat volt közöttük; barátságuk mintha az összeesküvők barátsága lett volna. Agrippina is megérezte ugyanezt, de semmi bizonyosat nem tudott mondani.

Egy napon rájöttem, miért olyan kedves hozzám Sejanus. Azt ajánlotta, hogy leányát jegyezzem el fiammal, Drusillusszal. Én elleneztem voltaképpen a házasságot, mert Sejanus kislánya kedves, rokonszenves gyermek volt, míg fiam kellemetlen, mihaszna fráter, másrészt meg nem akartam rokonságba kerülni egy ilyen cégéres gazemberrel, mint Sejanus. De erről nyíltan nem beszélhettem. Sejanus észrevette habozásomat, és megkérdezte, nem találom-e elég előkelőnek a házasságot? Dadogni kezdtem, mondtam, azért habozom, mert nézetem szerint a négyéves kislány túlságosan fiatal ahhoz, hogy eljegyezzék egy tizenhárom éves fiúval, aki az esküvő idejéig esetleg másba szerethet belé. Sejanus elmosolyodott, és azt mondta, hogy ezt ő rámbízza.

A városban nagy ijedelem támadt, amikor híre járt, hogy Sejanus rokonságba kerül a császári családdal, de azért mindenki sietett jókívánságaival hozzá és hozzám.

[Kr. u. 23] Néhány nap múlva Drusillus meghalt. Pompejiben történt, ahova Urgulanilla barátai hívták meg. Torkán akadt egy kis körte. Állítólag feldobálta a levegőbe a gyümölcsöt és szájával próbálta

elkapni; halála nyilvánvalóan baleset. Ezt azonban senki sem hitte. Világos volt, hogy Livia, akit nem kérdeztek meg egyik dédunokája házasságára vonatkozóan, elintézte, hogy a gyereket megfojtsák, és utána körtét gyömöszöljenek a torkába. Mint szokásos volt ilyen esetekben, a körtefát gyilkossággal vádolták, s kivágásra és elégetésre ítélték.
Tiberius felszólította a szenátust, hogy válasszák meg Castort néptribunná, ami arra vallott, hogy őt választotta ki utódjává. Ez a kívánság nagy megnyugvást keltett, mert azt jelezte, hogy Tiberius tud Sejanus becsvágyairól, és gátat akar neki szabni. Amikor a határozat törvényerőre emelkedett, valaki indítványozta, hogy aranybetűkkel véssék fel a szenátusi palota falára. Senki sem jött rá, hogy Castor kinevezését maga Sejanus ajánlotta. Célzást tett Tiberiusnál arra, hogy Castor, Agrippina, Livia és Gallus összeesküdtek ellene, és úgy gondolta, ilyen módon tudják meg legkönnyebben a többi összeesküvő nevét is. Az aranyfeliratot Sejanus egy barátja indítványozta, és azoknak a szenátoroknak a nevét gondosan feljegyezték, akik ezt a furcsa indítványt támogatták. Castor most már a legjobb körökben is népszerű volt. Nem részegeskedett már annyit – Germanicus halála mintha kijózanította volna –, és ámbár még most is szokatlanul szerette a véres gladiátori játékokat, feltűnően öltözködött és a kocsiversenyeken roppant összegekben fogadott, mégis lelkiismeretes közhivatalnok volt és hűséges barát. Nekem nem sok dolgom akadt vele, de amikor találkoztunk, sokkal tisztességesebben bánt velem, mint Germanicus halála előtt.
A keserű gyűlölködés közte és Sejanus között mindig kitöréssel fenyegetett, de Sejanus elkerülte a nyílt összecsapást addig, amíg biztos nem volt győzelme felől. Az idő most elérkezett. Sejanus elment a palotába hogy gratuláljon Castornak kinevezése alkalmából, és dolgozószobájában találta Livillával. Nem volt senki más jelen, így Sejanus azt mondhatta, amit csak akart. Ebben az időben Livilla már annyira szerelmes volt Sejanusba, hogy ez az aljas fickó számított rá: éppúgy elárulja Castort, mint ahogy annak idején elárulta Postumust – valahonnan tudta az esetet –, és már arról is beszéltek Livillával, milyen kár, hogy nem ők ketten ülnek Livia és Augustus trónusán. Sejanus így szólt:
– Nos, Castor, ezt jól megcsináltam neked. Gratulálok.
Castor összeráncolta homlokát. Őt csak néhány bizalmas barátja szólíthatta Castornak, ezért rászólt Sejanusra:
– Nem tűröm, hogy bárki ilyen bizalmasan szólítson, kivéve barátaimat és a velem egyenrangú férfiakat, de te egyik sem vagy. Számodra én Tiberius Drusus Caesar vagyok. És különben is mit „csináltál” nekem? A gratulációdra nem vagyok kíváncsi, takarodj innen!

– Ha az én véleményemre vagy kíváncsi – szólalt meg most Livilla –, meglehetős gyávaságnak tartom, hogy így megsérted Sejanust, nem is beszélve a hálátlanságról, hogy úgy kirúgod, mint egy kutyát, amikor csak gratulálni jött. Nagyon jól tudod, hogy nem lehettél volna néptribun, ha Sejanus rá nem beszéli az apádat.
– Badarságot beszélsz, Livilla – mondta Castor. – Ez a mocskos kém nem számít semmit, és éppannyi köze van a kinevezésemhez, mint bármelyik eunuchomnak. Csak nagyképűsködik. És mondd csak, Sejanus, mi van a gyávaságommal?
– Feleségednek igaza van. Gyáva vagy. Nem merészeltél volna velem így beszélni néptribuni kinevezésed előtt, amikor személyed még nem volt szent és sérthetetlen. Nagyon jól tudod, hogy elnáspángoltalak volna.
– Amit meg is érdemelnél – mondta Livilla.
Castor az egyikről a másikra nézett, aztán lassan megszólalt:
– Tehát van valami kettőtök között, mi?
Livilla megvetően mosolygott.
– És ha van? Melyiktek inkább férfi a talpán?
– Jól van, fiam, meglátjuk – ordította Castor. – Felejtsd csak el, Sejanus, egy pillanatra, hogy néptribun vagyok, és vedd elő az ökleidet.
Sejanus összefonta a karját.
– Védekezz, te gyáva fickó!
Sejanus nem szólt erre sem semmit, mire Castor erősen pofonütötte:
– Most pedig takarodj!
Sejanus gúnyos alázattal kiment, és Livilla követte.
Ez az ütés megpecsételte Castor sorsát. Sejanus Castor kezenyomával az arcán Tiberiushoz ment, és elmondotta, hogy Castor részeg volt, amikor gratulálni ment hozzá, pofonütötte őt, és így szólt: „Igen jó érzés, hogy pofonvághatlak, anélkül hogy visszaüthetnél. És megmondhatod apámnak, hogy ezt fogom tenni az összes többi piszkos kémeivel.” Livilla megerősítette ezt másnap, amikor elment Tiberiushoz panaszkodni Castorra, amiért megverte őt. Azt mondta, Castor azért verte meg, mert ő szemrehányást tett neki gyávasága miatt, hogy megütött valakit, aki nem védekezhet, és mert megsértette az apját. Tiberius elhitte. Nem szólt semmit Castornak, csak felállította Sejanusnak egy bronzszobrát Pompejus színházában, ami igazán szokatlan kitüntetés valaki számára, aki még életben van. Sejanus párthívei sok másolatot készítettek a szoborról, és házuk előcsarnokában Tiberius szobrának a jobbján helyezték el, ezzel is mutatva, hogy Castor, néptribuni kinevezése ellenére, kegyvesztett. Castor haragja annyira nyilvánvaló volt, amikor apjával legközelebb találkozott, hogy Sejanus munkája igazán könnyű volt. Azt hazudta Tiberiusnak, hogy Castor összeesküvést szervez ellene a szenátorok

között. Azokat a hamisan be vádolt szenátorokat, akik Tiberius előtt a legveszélyesebbeknek tűntek fel, letartóztatták azon az alapon, hogy Augustusi becsmérelték.
Castor most megijedt, és Líviához fordult segítségért Sejanus ellen. Lívia mindent megígért: hamarosan észre térítik Tiberiust. De nem bízott Castorban mint szövetségesben. Felkereste Tiberiust és közölte vele, hogy Castor házasságtöréssel vádolja Sejanust és Livillát, azonkívül megvádolta, hogy Sejanus Tiberius nevében zsarolja a gazdagabb szenátorokat, és hogy a császári trónra tör. Castor kijelentette, ha Tiberius nem végez hamarosan ezzel a gazfickóval, akkor ő veszi kezébe a dolgok intézését. Castor azért kereste fel őt (Liviát), hogy ebben az esetben legyen a segítségére. Livia azt akarta elérni ezzel, hogy Tiberius legyen éppoly bizalmatlan Sejanusszal, mint Castorral szemben, és újra egyedül reá támaszkodjék. Egy időre ez sikerült is. De ezután egy baleset váratlanul meggyőzte Tiberiust, hogy Sejanus csakugyan olyan hűséges embere, mint amilyennek mutatja magát. Egy délután néhány barátjukkal egy tengerparti barlangban hűsöltek, amikor hirtelen nagy robajjal a tető egy része rájuk omlott, a többi része pedig eltömte a kijáratot. Sejanus Tiberius fölé mászott, és testével védte meg a császárt a lehulló kövek ellen. Amikor egy óra múlva a katonák kiásták őket, Sejanust még mindig ebben a helyzetben találták.
Castort ezután Terracinába küldték, hogy a tengerpart megvédésének kérdését tanulmányozza. Amikor hazatért, szinte tüstént megbetegedett. Azt mondták, tüdőbaja van. Sápadt volt, lefogyott, és vért köhögött. Levelet írt apjának, és kérte, látogassa meg őt a szobájában, hiszen csak néhány folyosónyira lakik tőle a palotában. Úgy érzi, meg fog halni, és ezért bocsánatot akar tőle kérni, ha valamivel is megbántotta volna. Sejanus lebeszélte Tiberiust a látogatásról, hátha betegség ürügyével csapdába akarják ejteni. Tiberius így hát nem kereste fel, és Castor néhány nap múlva meghalt.
[Kr. u. 23] Castor halálát nem nagyon gyászolták a városban. Ingerlékeny természete és a sok mendemonda a kegyetlenkedéseiről már úgyis félelemmel töltötte el a várost. Rettegve gondoltak arra, mi lesz, ha Castor lép a trónra. Igen kevesen hittek nemrégiben történt megjavulásában. Legtöbben meg voltak győződve arról, hogy ez csak fogás volt, vissza akarta szerezni a nép szeretetét, és éppoly rossz uralkodó lett volna, mint az apja. Ezenfelül Germanicus három fia szépen növekedik, Drusus éppen most lesz nagykorú, nyilvánvaló, hogy ők lesznek Tiberius örökösei. A szenátus azonban Tiberius iránti tiszteletből éppoly hangosan gyászolta Castort, mint Germanicust. Tiberius maga egyáltalában nem tettette, mintha nagyon sajnálná Castor halálát. Tárgyilagos, szinte közönyös hangon olvasta fel gyászbeszédét, és utána rögtön elhívatta Nérót és Drusust, bemutatván

őket a szenátusnak mint Augustus dédunokáit. A két fiút a szenátus kegyeibe ajánlotta.
Sejanus és Livilla most azon töprengett, miképpen kerítsék kezükbe a császári hatalmat. Nero, Drusus és Caligula az útjukban állnak, tehát el kell őket tenni láb alól. Három embert meglehetősen nehéz büntetlenül meggyilkolni, de Livilla hangsúlyozta, hogy nagyanyja igen szépen megszabadult Gajustól, Luciustól és Postumustól, amikor Tiberiust akarta beültetni az uralkodói székbe. És Sejanus kétségkívül előnyösebb helyzetben van tervei keresztülvitelére, mint amilyenben Livia volt. Sejanus most elvált feleségétől, Apicatától, akitől három gyermeke volt, hogy bebizonyítsa Livillának: feleségül akarja őt venni. Apicatát házasságtöréssel vádolta, és elmondta, hogy másállapotban van, de a gyermeknek nem ő az apja. A csábítót nem nevezte meg nyilvánosan, de bizalmasan közölte Tiberiusszal, hogy Néróra gyanakszik. Elmondta, hogy Nérónak igen rossz híre van, sorra csábítja az előkelő férjes asszonyokat, és nagyon elbizakodott, mert úgy érzi, hogy mint kiszemelt örökös, úgy viselkedhet, ahogy akar. Livilla közben azon fáradozott, hogy Agrippinát elhidegítse Líviától. Agrippinának azt mondta, hogy Livia őt csak eszközül használja fel a Tiberiusszal vívott harcokban – ami tökéletesen igaz volt –, Líviának pedig azt mondta, hogy Agrippina használja fel őt eszközül Tiberiusszal szemben – ami szintén igaz volt. Mindkettővel kölcsönösen elhitette, hogy a másik halálos bosszút esküdött ellene.
Sejanus elhitette Tiberiusszal, hogy titkos párt alakult, a Zöld Párt, amelynek vezetője Agrippina. A cirkuszi kocsiversenyeken négy szín futott. A vörös, a fehér, a kék és a zöld. Agrippina párthívei – hangsúlyozta Sejanus – mindig a zöldre fogadnak. Sejanus igen ügyesen találta ki ezt a mesét, minthogy ebben az időben a zöld színekben futó kocsik voltak a legnépszerűbbek, és a vörös színekben futók a legnépszerűtlenebbek. Ezentúl Tiberius az ünnepnapokon sok időt töltött a versenyek szemlélésével, és igen megijedt, amikor hallotta, hogy a közönség legnagyobb része a zöld színeket pártolja. Sejanus elhitette vele, hogy a Zöldek Tiberius párthíveit Vöröseknek nevezik. A császár most növekvő aggodalommal figyelte, hogy amikor nagy ritkán egy vörös kocsi nyert, akkor a közönség fütyült és pisszegett. Sejanus igen ravasz volt, tudta, hogy Germanicus mindig a zöld színeket fogadta, és hogy Agrippina, Nero és Drusus érzelmi okokból szintén ezt a színt pártolják.
Volt egy Silius nevű nemes, aki hosszú ideig csapatparancsnokként szolgált a felső-rajnai tartományban. Germanicusnak legkitűnőbb alvezére volt, és annak idején győzelmi jelvényekkel tüntették ki. Nemrégiben mint a felső- és alsó-rajnai tartományok egyesült csapatainak a vezére, igen veszélyes gall felkelést vert le születési helyem, Lyon szomszédságában. Történetesen Silius a nagy

szeptemberi játékok alkalmával igen nagy összeget tett a zöld színekre. Sejanus átkiáltott neki a cirkuszban:
– Mindenbe lefogadom, hogy a vörös győz. Ha akarod, fogadok veled is.
Silius visszaordította:
– El fogod veszteni a pénzedet, barátom. A vörös kocsis egyáltalában nem ért a hajtáshoz. Mindent az ostorára bíz. Fogadok veled ezerbe, hogy a zöld győz. A fiatal Nero itt mellettem azt mondja, hogy ő ezerötszázba fogadott. Ő is lelkes zöldpárti.
Sejanus jelentőségteljesen Tiberiusra pillantott, aki hallotta az egész párbeszédet, és egészen elképedt Silius merészsége felett. Igen jó előjelnek tartotta, hogy a zöld kocsit baleset érte, és a vörös könnyen győzött.
Tíz nap múltán Siliust hazaárulással vádolták a szenátus előtt. Állítólag ő maga is elősegítette a gall felkelést, később megvesztegettette magát, aztán pedig a hűséges tartományokat kirabolta. Feleségét, Sosiát, aki Agrippina legjobb barátnője volt, bűnrészességgel vádolták. Silius nem vette komolyan a vádakat, mint ahogy nem is lehetett őket komolyan venni. Amikor sokáig elhúzódott a tárgyalás, végül kitört.
– Uraim, én egy zsugori, féltékeny, vérszomjas, buja önkényúr áldozata…
Kitörése többi részét elfojtotta a szenátorok szörnyülködő zúgása. Silius odabólintott Tiberius felé, és elhagyta a Házat. Hazaérvén megölelte feleségét, gyermekeit, búcsúüzenetet hagyott hátra Agrippinának, Nérónak, Gallusnak és barátainak, és hálószobájában torkába döfte a kardját. Vagyona egy részét csak nagy nehezen tudtuk megmenteni gyermekei számára.
Tiberius, aki eddig felségsértési vádjait mindig Augustus állítólagos becsmérlésére alapította, ettől kezdve felségsértésnek minősítette, ha valaki őt magát támadta. Egy szenátort, akiről azt gyanította, hogy Agrippina párthíve, azzal vádolt meg, hogy elmondott egy ellene irányított epigrammát. Az történt ugyanis, hogy a szenátor felesége egy reggel észrevett egy papírdarabot, amelyet jó magasan szegeztek fel a kapura. Férjét hívta ki, aki magasabb nála, hogy olvassa fel a szöveget. A szenátor hátrahajtott nyakkal, lassan betűzgette:

„Nem a bortól részeg többé, nem bizony,
A legyilkoltak véréből meríti mámorát”.

Az asszony most ártatlanul megkérdezte, mit jelent ez a vers, mire a szenátor kijelentette, hogy erről jobb nem beszélni nyilvánosság előtt, abban bizakodva, hogy a szenátor az epigramma olvasása után valami olyat mond, aminek alapján besúghatja. Az epigrammát különben

Livia írta.
Ez a besúgó egyenesen Sejanushoz ment, és jelentette az esetet. Tiberius maga vette keresztkérdések alá a szenátort, megkérdezvén tőle, mit értett az alatt, hogy erről jobb nem beszélni nyilvánosság előtt. Tiberius ezután azt mondta, hogy aljas, névtelen rágalmazók azt terjesztették, hogy fiatalabb korában részegeskedett, és minthogy az orvosok az utóbbi időben eltiltották a bortól, most hasonló rágalmazók vérszomjúsággal vádolják meg. Megkérdezte a szenátort, vajon nem tudott-e ő is ezekről a híresztelésekről, és hogy ezek alapján nem tudta-e rögtön, hogy a császárról van szó? A szerencsétlen ember elismerte, hogy hallott egyet-mást Tiberius részegeskedéséről, de tudta, hogy ez nem igaz, különben pedig nem gondolta, hogy az epigramma a császárról szól. Tiberius ekkor megkérdezte, miért nem jelentette azonnal a szenátusnak ezeket a rágalmakat, hiszen kötelessége lett volna. A szenátor azt felelte, hogy akkoriban még nem volt büntetendő cselekmény megírni vagy elismételni egy epigrammát, amit bárki ellen írtak, még akkor sem, ha Augustus ellen irányult. Tiberius megkérdezte, melyik időszakra gondol, hiszen Augustus nemrégiben halála előtt ezt is megtiltotta. A szenátor így felelt:
– A harmadik rhodusi éved alatt történt, uram. Tiberius felkiáltott:
– Uraim, hát tűrik, hogy ez a fickó így sértegessen engem!? Így a szenátus arra ítélte, hogy ledobják a Tarpeja-szikláról; ezt a büntetést rendszerint a legmegátalkodottabb hazaárulókra szokták mérni, tábornokokra, akik csapataikat eladták az ellenségnek, és hasonlókra.
Egy másik férfit, egy lovagot kivégeztek, mert Agamemnon királyról tragédiát írt, amelyben Agamemnont meggyilkolja a felesége, és közben így kiált: „Tudd meg, véres tirannus, nem bűn rajtad bosszút állni.” Tiberius kijelentette, hogy Agamemnon alatt a szerző reá gondolt, és az idézett sor felhívás volt arra, hogy gyilkolják őt meg. Így ez a tragédia, amelyet mindenki kinevetett unalmas és buta volta miatt, bizonyos hírnevet kapott, amikor minden példányát elkobozták és elégették, szerzőjét pedig kivégezték.
Egészen eddig állandóan azt mondogattam magamnak: „Claudius, te szegény fickó, nem sok hasznára voltál a világnak, meglehetősen nyomorult életet éltél, de életed mindenesetre biztonságban van.” Amikor azonban ezek a kivégzések megkezdődtek, megijedtem. Úgy éreztem magam, mint az az ember, aki egy tűzhányóhegy oldalán lakik, és a tűzhányó morogni kezd. Sok történelmi munkámban bizonyára akadnak sokkal könnyebben félremagyarázható sorok, mint a fentebb idézett szavak. Igaz, birtokom olyan kicsi, hogy nem éri meg a besúgó fáradságát, aki vagyonom negyed részét kapná, de viszont jól tudtam, hogy a közelmúlt összes hazaárulási pereinek áldozatai Agrippina barátai voltak. Márpedig én minden alkalommal

meglátogattam Agrippinát, amikor Rómában voltam. Nem tudtam, mennyire véd meg majd sógorom, Sejanus.
Igen, az utóbbi időben Sejanus sógora lettem, és most elmondom, miképpen jött létre ez a sógorság.

HUSZONHARMADIK FEJEZET

Egy napon Sejanus azt mondta, újra meg kellene nősülnöm, hiszen nem valami jól élek a feleségemmel. Mondtam, hogy Urgulanillát nagyanyám, Livia választotta ki a számomra, és hogy Livia beleegyezése nélkül nem válhatok el tőle.
– Ó, persze hogy nem – mondta Sejanus –, ezt teljesen megértem. De nagyon boldogtalan lehetsz feleség nélkül.
– Köszönöm, egész jól megvagyok.
Úgy tett, mintha ezt nagyon jó tréfának tartaná, és hangosan felnevetett, azt mondta: bölcs vagyok, de később hozzátette: ha valamiképpen lehetségesnek találom a válást, keressem fel őt. Van ugyanis feleségjelöltje a számomra – előkelő, fiatal és értelmes. Megköszöntem neki, de igen kényelmetlenül éreztem magam. Amikor elköszöntem tőle, még ezt mondta:
– Barátom, Claudius, tanácsot akarok neked adni. Fogadd meg a vöröset a holnapi versenyeken, ne törődj azzal, hogy vesztesz egy keveset, a végén úgysem fogsz veszíteni. És ne fogadd meg a zöldet. Manapság igen szerencsétlen szín ez. És még egyet. Senkinek se mondd meg, hogy tőlem kaptad a figyelmeztetést.
Erősen megkönnyebbültem, látva, hogy Sejanus még mindig érdemesnek tart a barátkozásra, de nem értettem, hogy mit akart a fogadással. Másnap azonban Tiberius észrevett a cirkuszban, amint éppen a helyem felé mentem. Jó hangulatban lévén értem küldött és megkérdezte:
– Mit csinálsz, öcsém?
Eldadogtam, hogy szolgálatára a régi etruszkok történetét írom.
– Igazán? Ez jó ítélőképességre vall. Már nem maradt meg egyetlen régi etruszk sem, aki tiltakozna ellene, és nincs modern etruszk, aki törődne vele, így hát azt írhatsz, amit akarsz. És mit csinálsz még?
– M-m-m-m-m-megírom az ősi k-k-k-karthagóiak történetét.
– Remek. És mit még? Siess a dadogásoddal, mert sok a dolgom.
– P-p-p-p-pillanatnyilag m-m-m-m…
– M-m-m-m-megírod Dadogóország történetét.
– N-nem, uram, f-f-f-fogadok. Minden pénzemet a vörösre teszem.
Ravaszul rámnézett, és így szólt:
– Látom, unokaöcsém, hogy nem vagy mégsem egész bolond. És miért fogadod meg a vöröset?
Most nehéz helyzetbe kerültem, hiszen nem mondhattam meg neki,

hogy Sejanustól kaptam a tanácsot, így szóltam hát:
– Azt álmodtam, hogy a zöldet diszkvalifikálták, mert megostorozta versenytársait, és a v-v-v-v-vörös jött b-b-b-be elsőnek, és csak messze mögötte bukdácsolt a k-k-k-kék és a fehér.
Tiberius pénzes zacskót csúsztatott a kezembe, és a fülembe suttogta:
– Senkinek se szólj erről, de tedd meg a vöröset és várd ki a végét.
Kiderült, hogy a vörösnek szerencsés napja volt, és minthogy a fiatal Néróval minden versenyszámot lefogadtam közel kétezer aranyat nyertem. Ezen az estén okosnak találtam meglátogatni Tiberiust a palotában és így szóim hozza:
– Itt a szerencsés erszény, uram, és egy sereg kiserszény, amelyet napközben szült.
– Mind az enyém? – kiáltott fel. – No, latszik, hogy szerencsés vagyok. Ugye, a vörös a győzedelmes szín, mi?
Ez nagyon hasonlított Tiberius nagybátyámra. Ő egyáltalában nem tisztázta, hogy a nyereség kié lesz, én úgy gondoltam, hogy az – enyém, de ha elvesztettem volna a pénzt, bizonyara mondott volna valamit, amivel érezteti velem, hogy le vagyok neki kötelezve. Most még jutalékot sem adott a nyereségből.
Amikor legközelebb újra Rómába érkeztem, anyámat annyira kétségbeesett állapotban találtam, hogy szót sem mertem szólni jelenlétében, nehogy dühbe guruljon és pofon üssön. Kiderült, hogy kétségbeesésének és felháborodásának oka a tizenkét éves Caligula és a tizenhárom éves Drusilla akik nála laktak. Drusilla szobafogságot kapott élelem nélkül, Caligula szabadon járhatott, de roppant meg volt ijedve. Ezen az esten a fiú bejött a szobámba:
– Claudius bácsi, könyörögj a mamádnak, hogy ne szóljon a császárnak. Esküszöm, nem tettünk semmi rosszat. Csak játék volt. Ugye nem hiszed el rólunk? Mondd, hogy nem hiszed.
Ezután elmondta, hogy mi az, amit anyám el akar mondani Tiberiusnak, és aztán megesküdött apja becsületére, hogy Drusilla és ő teljesen ártatlanok. Kötelességemnek tartottam, hogy mindent elkövessek az érdekükben. Felkerestem az anyámat, és így szóltam:
– Caligula esküszik, hogy tévedsz. Apja becsületére esküszik, és ha a legkisebb kétely is van bűnösségére vonatkozólag, akkor tartsd tiszteletben ezt az esküt. Részemről nem tudom elhinni, hogy egy tizenkét éves fiú…
– Caligula szörnyeteg és Drusilla is szörnyeteg, és te hülye vagy, és én jobban hiszek a szememnek, mint az ő esküjüknek vagy a te buta fecsegésednek. Holnap reggel első dolgom lesz Tiberiust felkeresni.
– De anyám, ha elmondod a császárnak, nemcsak azok ketten fognak szenvedni. Beszéljünk egyszer nyíltan, a besúgókat pedig egye meg a fene! Lehet, hogy hülye vagyok, de te éppolyan jól tudod, mint én, hogy Tiberius Agrippinát gyanúsítja Castor megmérgezésével, mert azt

hiszi, hogy így akarta fiai számára biztosítani a hatalom megszerzését. Tiberius állandóan remeg, hogy összeesküvést szőnek ellene. Hát azt hiszed, ha te, mint nagyanya, vérfertőzéssel vádolod ezeket a gyerekeket, nem fogja szerét ejteni, hogy a család többi tagjaira is kiterjessze a vádat?

– Mondom, hogy hülye vagy. Nem bírom a fejed rángatózását, meg ahogy az ádámcsutkád mozog – kiáltotta anyám, de láttam, hogy szöget ütött a fejébe, amit mondtam. Úgy gondoltam hát, ha római látogatásom alatt nem mutatkozom előtte, és így nem emlékeztetem a tanácsomra, valószínű, hogy Tiberius nem fogja megtudni a dolgot. Összecsomagoltam a holmim, és elmentem sógorom, Plautius házába. Ekkoriban Plautius már jól előrehaladt pályafutásán, négy év múlva biztos konzul lesz. A vacsora már régen elmúlt, amikor bementem hozzá. Épp jogi iratokat olvasott. Mondta, hogy a felesége már lefeküdt. Megkérdeztem tőle, hogy jól van-e már az asszony? Múltkor betegeskedett. Plautius felnevetett.

– Na, te falusi fickó, hát nem hallottad? Numantinától már több mint egy hónapja elváltam, mostani feleségem Apronia, annak az embernek a lánya, aki olyan szép győzelmet aratott legutóbb Tacfarinas fölött.

Bocsánatot kértem, és azt mondtam, hogy most gratulálnom kellene. De aztán mégis megkérdeztem:

– Mondd, miért váltál el Numantinától? Úgy tudtam, hogy nagyon jól éltek?

– Úgy van. Nagyon jól éltünk. De őszintén szólva, az utóbbi időben már túlságosan sok volt az adósságom. Első elöljárói hivatalomban nagy balszerencse ért. Tudod, hogy az ünnepi játékokra mennyit kell költenie az embernek saját zsebéből. Először is többet költöttem, mint amennyit megengedhettem magamnak, másodszor pedig balszerencsém volt. A szertartásokban kétszer is hiba történt, és a játékokat másnap újra kellett kezdeni. Az első ízben magam hibáztam, egy régi imát mondtam el, amelynek szövegét két évvel előbb megváltoztatták. A második alkalommal pedig egy trombitás, akinek hosszú jelet kellett volna adnia, nem vett elég nagy lélegzetet, és a jeladás nem sikerült. Megint újra kellett kezdeni, így hát a gladiátorokat és a versenykocsik kocsisait háromszorosan kellett megfizetnem. Azóta sem kászálódtam ki az adósságokból. Végül is kellett valamit tennem, mert a hitelezőim egyre csúnyábban viselkedtek. Numantina hozományát már rég elköltöttem, de elintéztem az ügyet a nagybátyjával. Az öregúr visszavette Numantinát azzal a feltétellel, ha megengedem, hogy örökbe fogadja kisebbik fiunkat, örököst szeretne, és a fiú nagyon megtetszett neki, Apronia pedig nagyon gazdag, így hát most vége az adósságoknak. Numantina természetesen nem szívesen hagyott itt. Kénytelen voltam azt hazudni neki, hogy egy Bizonyos Személyiség Bizonyos Barátja

értésemre adta, ha nem veszem el Aproniát, aki belém szeretett, és akinek nagy befolyása van az udvarnál, istenkáromlással fognak vádolni. Persze, ez igen bizalmas. Bízom benned, hogy nem mondod el a dolgot Urgulanillának. Urgulanilla ugyanis haragszik rám nagyon a Numantina-ügy miatt.
– Ugyan, kérlek, sohasem találkozom mostanában vele.
– De ha mégis találkoznál vele, ugye nem mondod el?! Esküdj meg!
– Augustus istenre esküszöm.
– Rendben van, emlékszel, melyik vendégszobában aludtál legutoljára, amikor nálunk voltál?
– Emlékszem. Ha dolgod van, én most lefekszem. Hosszú volt az utazás vidékről Rómába, és otthon is sok bajom volt. Anyám szinte kidobott a házból.
Jó éjszakát kívántunk egymásnak, és én felmentem az emeletre. Egy szabados furcsa tekintettel adta kezembe a lámpát, amikor bementem a hálószobámba, amely átellenben volt Plautiuséval. Az ágy függöny mögött állott. Levetkőztem, kezem, lábam megmostam egy kis edényben a szoba túlsó sarkában, amikor egyszerre súlyos lépteket hallottam magam mögött, és a lámpát elfújták. „No, Claudius”, mondtam magamnak, „ütött az utolsó órád. Itt valaki tőrt akar beléd döfni”. Fennhangon pedig a lehető legnyugodtabban így szóltam:
– Kérlek, gyújtsd meg a lámpát, bárki is vagy, majd meglátjuk, hogy nem lehet-e a dolgokat megbeszélni. És ha mégis meg akarsz ölni, könnyebb lesz világosban.
Nagyon mély hang felelt:
– Maradj ott, ahol vagy.
Nyögést hallottam és sóhajtást, ruhasuhogást, valaki nyilván öltözködött. Azután csattant az acél a kovakövön, és a lámpa meggyulladt. Urgulanilla volt. Nem láttam Drusillus temetése óta, és az elmúlt öt év igazán nem szépítette meg. Hatalmasabb, kövérebb és puffadtabb volt, mint valaha. Annyi erő volt ebben a női Herkulesban, hogy ezer Claudiusszal is tudott volna végezni. Felém jött, és így szólt lassan:
– Mit csinálsz a hálószobámban?
Kimagyarázkodtam, ahogy csak tudtam, és mondtam, Plautius rossz tréfát csinált, hogy a hálószobájába küldött, s nem mondta, ki lesz a szobatársam. Én nagyon tisztelem őt, mondtam Urgulanillának, őszintén bocsánatot kérek, amiért megzavartam a nyugalmát, és máris távozom, majd kerevetet bérlek valamelyik fürdőben.
– Nem, drágám, most már maradj itt. Igen ritka esemény, hogy férjem társaságában van részem. Értsd meg, most már nem tudsz menekülni. Feküdj le, aludj el, később majd én is odamegyek. Olvasok valamit, amíg el nem álmosodom. Az utóbbi időben nem tudok aludni.
– Igazán nagyon sajnálom, hogy felébresztettelek… – Feküdj le!

– És Numantina válását is nagyon sajnálom. Erről sem tudtam semmit, éppen most mondta a szabados.
– Feküdj le, ne beszélj többet.
– Jó éjszakát, Urgulanilla, igazán nagyon…
– Hallgass!
Odajött, és összehúzta a függönyt. Ámbár halott fáradt voltam, és alig tudtam a szememet nyitva tartani, mégis mindent elkövettem, hogy ébren maradjak. Meg voltam győződve arról, hogy Urgulanilla megfojt, amint elalszom. Egy ideig küszködtem, aztán mégis elaludtam. Amikor felébredtem, papírzizegést hallottam. A könyv leesett az asztalról. A lámpa elaludt. A szobában erős huzat volt. Az ajtó bizonyára nyitva van. Körülbelül három percig figyeltem. Urgulanilla nem volt a szobában.
Éppen azon töprengtem, hogy mit csináljak, amikor szörnyű sikoltást hallottam – közelről. Női hang sikított: „Kegyelmezz! Kegyelmezz! Ez Numantina műve! Ő! Ó” Ekkor csattanás hallatszott, valami üvegtörés, újabb sikoltás – hatalmas dobbanás, aztán gyors léptek zaja a folyosón. Újra volt valaki a szobában. Az ajtó csendben becsukódott, és a reteszt előretolták. Felismertem Urgulanilla lihegését. Hallottam, amint levetkőzik, ruháit a székre teszi, és nemsokára mellettem feküdt. Úgy tettem, mintha aludnék. A torkom után nyúlt a sötétben. Motyogni kezdtem, mintha félálomban lennék. „Szívecském, ne! Csiklandozol. Holnap megveszem neked azt a szépségkenőcsöt Rómában.” Aztán most már éberebb hangon. „Ó, Urgulanilla, te vagy az? Mi van itt? Milyen zaj? Hány óra? Sokáig aludtunk?”
– Nem tudom – mondta –, körülbelül három órája alhatunk. Hajnal lehet. De mi ez a sok kiabálás? Csakugyan meg kellene nézni.
Kiugrottunk az ágyból, sebtében felöltözködtünk, és kinyitottuk az ajtót. Plautius ott állt a folyosón meztelenül, csak egy lepedőt csavart maga köré. Körülötte fáklyás emberek. Teljesen kétségbe volt esve, és állandóan ezt ismételgette:
– Nem én voltam. Hiszen mélyen aludtam. Éreztem, amint kiragadják a karomból, hallottam, amint magasan a levegőben cipelik. Szegény közben segítségért kiáltozott. Azután valami zuhant; az ablaküveg eltört. Kidobták az ablakon. Koromsötét volt. Hallottam, amint kiáltotta: „Kegyelem, ez Numantina műve.”
– Mondd ezt meg a bíráknak – mondta Apronia bátyja, aki izgatottan járkált fel-alá. – Majd meglátod, hogy elhiszik-e… Te vagy a gyilkos!
– Nem én voltam! Hogyan is lehettem volna én? Aludtam. Ez boszorkányság! Numantina boszorkány!
Hajnalban Apronia apja a császár elé vitte őt. Tiberius szigorúan kivallatta. Plautius most azt vallotta, hogy mélyen aludt, amikor felesége kiugrott a karjából, sikoltozva az ablak felé rohant, és kiugrott a kertbe. Tiberius tüstént a gyilkosság színhelyére sietett

Plautiusszal. Az első, amit észrevett a hálószobában, tulajdon nászajándéka volt, a gyönyörű egyiptomi bronz és arany kandeláber, amely széttörve hevert a padlón. Felnézett, és látta, hogy kirántották a mennyezetből.
– Látom – mondta. – A szerencsétlen asszony belekapaszkodott a kandeláberbe, és kirántotta a mennyezetből. Valaki a vállára emelte, úgy vitte az ablakhoz Nézzétek, milyen magasan van a törés az ablakon. Kidobták, nem ugrott ki.
– Boszorkányság volt – mondta Plautius –, valami láthatatlan hatalom vitte őt a levegőbe. Sikoltozott, és első feleségemet, Numantinát szidta.
Tiberius vállat vont. Plautius barátai tudták, hogy bűnösnek fogják találni a gyilkosság elkövetésében, kivégzik, és vagyonát elkobozzák. Nagyanyja, Urgulania tőrt küldött neki azzal az üzenettel, hogy gondoljon örököseire, akik megtarthatják a vagyonát, ha azonnal öngyilkos lesz. Annyira gyáva volt azonban, hogy nem tudta magába döfni a tőrt. Végül is forró fürdőbe ült, és egy sebésszel felnyittatta ereit. Lassan és fájdalommentesen elvérzett. Halála szörnyű mód lehangolt. Nem vádoltam meg rögtön Urgulanillát a gyilkossággal, mert megkérdezték volna, miért nem mentettem meg Aproniát, amikor sikoltozást hallottam. Úgy határoztam tehát, hogy megvárom a tárgyalást, és csak akkor jövök elő vádammal, ha Plautiust el akarják ítélni. A tőrről azonban nem tudtam semmit. Azzal nyugtattam meg magam, hogy igen kegyetlenül bánt Numantinával, és nekem sem volt jó barátom.
Urgalanillával nem beszéltem többé. Egy hónappal ezután azonban Sejanus váratlanul meglátogatott, amikor átutazott Capuán. Tiberius Capriba utazott, ahol tizenkét villája volt. Sejanus egyedül jött. Így szólt:
– Most már elválhatsz Urgulanillától. Ügynökeim jelentése szerint öt hónapon belül gyermeke lesz. A dolgot nekem köszönheted. Tudtam, mennyire szereti Urgulanilla Numantinát. Történetesen megláttam egyszer egy fiatal görög rabszolgát, aki annyira hasonlított Numantinára, mintha az öccse volna. Megajándékoztam vele Urgulanillát, aki rögtön beleszeretett. A fiú neve Boter.
– Ó, nagyon köszönöm. Igazán meghat, hogy mennyire törődsz velem. És ki legyen az új feleségem?
– Hát nem emlékszel beszélgetésünkre? Nos, a hölgy, akire gondolok, mostohanővérem, Aelia. Ismered, ugyebár?
Ismertem, de eltitkoltam csalódásomat, és egyszerűen megkérdeztem, hogy egy ilyen fiatal, gyönyörű és értelmes nő hogyan mehet férjhez olyan öreg, nyomorék, beteg, dadogó hülyéhez, mint amilyen én vagyok.
– Ó – felelte Sejanus durván –, ő nem törődik ezzel. Csak arra gondol,

hogy Tiberius unokaöccse és Nero nagybátyja lesz a férje. Nehogy azt gondold, hogy szerelmes beléd. Talán kapható lesz azonban arra, hogy gyermeke legyen tőled a családfa kedvéért, de ami az érzelmeket illeti…
– Egyszóval, eltekintve attól a kitüntetéstől, hogy sógorod lehetek, akár el se váljak Urgulanillától, annyira nem lesz jobb ettől az életem?
– Ó, nem féltelek téged – nevetett. – Nem élsz itt túlságosan magányosan, legalábbis ez után a szoba után ítélve. Bizonyára van itt valahol egy bájos nő. Kesztyűk, kézitükör, édességek, szépen rendezett virágok… Biztos szép barátnőd van, és Aelia nem lesz féltékeny. Neki is biztos vannak barátai, habár én nem avatkozom az ügyeibe.
– Rendben van, elveszem.
– Nem valami hálás a hangod.
– Ugyan, nem háládatlanság ez, kérlek. Igazán annyit törődsz velem, és nem is tudom, hogy köszönjem meg. Csak kissé ideges vagyok. Tudtommal Aelia meglehetősen kritikus szellem, ha érted, hogy mire gondolok.
Sejanusból most kirobbant a nevetés:
– Olyan a nyelve, mint a csalán, és szeret zsörtölődni, de remélem, ehhez már hozzászoktál, kedves anyád is… végeredményben elég gyakorlatod lehet ebben.
– No, azért még helyenként érzékeny vagyok.
– Jól van, kedves Claudiusom, ezt majd megbeszéljük. De most mennem kell. Tiberius csodálkozni fog, hogy hová lettem ilyen sokáig. Szóval megkötöttük az üzletet?
– Igen, nagyon szépen köszönöm.
– Hm, mondd csak… Ugye Urgulanilla gyilkolta meg szegény Aproniát? Én vártam ezt a tragédiát. Urgulanilla levelet kapott Numantinától, amelyben könyörgött neki, hogy bosszulja meg őt. Persze értsük meg egymást, a levelet valójában nem Numantina írta.
– Nem tudok semmit, mélyen aludtam akkor.
– Mint Plautius?
– Még mélyebben, mint Plautius.
– Okos ember vagy. Nos, Isten veled, Claudius.
– Isten veled, Aelius Sejanus.
Írtam nagyanyámnak engedélyért, aztán elváltam Urgulanillától. Lívia válaszában azt írta, hogy a gyermeket ki kell tenni rögtön születése után. Ez az ő és Urgulania kívánsága.
Megbízható szabadost küldöttem Urgulanillához Herculaneumba, és figyelmeztettem, ha akarja a gyermeket, akkor születése után rögtön cserélje ki egy halott csecsemővel, az a fontos, ; hogy a másik csecsemő ne legyen túlságosan régen halott. A gyermeket ilyen módon megmentették, kislány volt, és amikor felnőtt, kísértetiesen hasonlított Numantinára. Urgulanilla most már sok éve halott. Amikor meghalt,

át kellett törni egy falat, hogy hatalmas, merev testét ki tudják vinni a házból. Végrendeletében furcsa megbecsülésben részesített: „Nem törődöm azzal, hogy az emberek mit mondanak, de Claudius egyáltalában nem hülye.”
Görög metszett köveket, néhány perzsa hímzést és egy arcképet hagyott rám, amit ő maga festett Numantináról.

HUSZONNEGYEDIK FEJEZET

[Kr. u. 25] Tiberius és Livia most már sohasem találkoztak. Lívia megsértette Tiberiust, amikor kettejük nevében szobrot szentelt fel Augustusnak, és a saját nevét felül tette. Tiberius oly módon bosszulta meg magát, amit Livia nem is bocsáthatott meg. Amikor követség érkezett ugyanis hozzá Hispániából engedélyt kérni arra, hogy ő és az édesanyja tiszteletére templomokat emeljenek, Tiberius mindkettejük nevében megtagadta a kérést. Mondta a szenátusnak, hogy pillanatnyi gyengeségében engedélyt adott arra, hogy templomot szenteljenek Ázsiában a szenátusnak és a szenátus vezetőjének (vagyis neki magának), az ő édesanyjának neve is előfordul a templomfelíráson, de azért abba már nem mehet bele, hogy őt és édesanyját istenként imádják.
Nem sokkal ezután Livia meghívta magához Róma minden nemesasszonyát, egész napos látogatásra. Remek édességek és italok voltak, bűvészek, akrobaták és költők szórakoztatták a vendégeket, és mindegyik nő kapott egy szép ékszert a vendégeskedés emlékére. A szórakoztatást Livia Augustus leveleinek felolvasásával fejezte be. Most nyolcvanhárom éves volt már, hangja igen gyenge, az „sz”-eket selypítve mondta, de másfél órán keresztül teljesen lebilincselte hallgatóságát. Az első levelek politikai álláspontokat körvonalaztak, és azt a benyomást keltették, mintha a jelenlegi római viszonyokra értették volna őket. Volt néhány éles megjegyzés a levelekben a felségsértési perekről, többek között ez a megjegyzés is:
„Ámbár kénytelen voltam jogilag megvédeni magam a különböző rágalmak ellen, mindent el fogok követni, drága Liviám, hogy elkerüljem az olyan nevetséges bűnpereket, amelyekben a vádlott hülye történész, karikaturista vagy epigrammagyáros, aki engem szemelt ki áldozatul. Apám, Julius Caesar megbocsátotta Catullusnak, a költőnek a legaljasabb gúnyverseket. Levelet írt Catullusnak, közölte vele, ha csak azt akarta megmutatni, hogy nem olyan talpnyaló, mint többi költő társa, akkor ezt már bebizonyította, és visszatérhet költőibb tárgyakhoz, mint egy középkorú államférfiú nemi eltévelyedései. Jöjjön el hozzá vacsorára másnap, és hozza el bármelyik barátját. Catullus elment, és ettől kezdve igen jóba voltak. Julius Caesarnak igaza volt. A jog és a törvény méltóságát arra

használni, hogy magánsérelmet megbosszuljunk: nyílt bevallása gyöngeségünknek, gyávaságunknak és alacsony szellemünknek.”

Igen jelentős fejezet foglalkozott a besúgókkal:

„Ha meg vagyok győződve arról, hogy a besúgó nem akar közvetve vagy közvetlenül hasznot húzni a vádaskodásból, hanem igazi hazafiúi érzésből cselekszik, akkor hiszek neki, de különben nem fogadom el a vádaskodását, fekete listára teszem, és soha többé nem juttatok neki bizalmi állást.”

Végezetül egy sereg igen érdekes levelet olvasott fel. Líviának sok-sok ezer levele volt Augustustól, amelyet ötvenkét évi házasságuk alatt hozzá írt. A leveleket gondosan könyv alakba összefűzette és katalogizáltatta. E sok ezer levél közül a tizenöt legkellemetlenebb levelet választotta ki. A sorozat első levelében Augustus Tiberius visszataszító viselkedéséről beszél. Tiberius akkor még kisfiú volt. A következő levél Tiberius népszerűtlenségéről emlékszik meg iskolatársai körében, ezután sor kerül a fiatalemberkorbeli bűnökre, és igen gyakran előfordul ez a kitétel: „Ha nem volna a te fiad, drága Líviám, azt mondanám, hogy…” Egy másik levélben arról panaszkodik, hogy Tiberius durvasága igen rossz hatással van a parancsnoksága alatt álló csapatokra, szinte naponta okot ad arra, hogy csapatai fellázadjanak. Augustus ezután dühösen visszautasítja azt a gondolatot, hogy Tiberius a veje legyen, és részletesen felsorolja erkölcsi hiányosságait. Néhány levél a szörnyű Julia-történetről emlékszik meg; ezekben Augustus szinte őrülettel határos gyűlölettel beszél Tiberiusról. Felolvasta azt a levelet is, amelyet Augustus akkor írt, amikor Tiberiust visszahívták Rhodusból:

„Drága Líviám!

Felhasználom negyvenkettedik házassági évfordulónkat arra, hogy teljes szívemből megköszönjem azokat a szolgálataidat, amelyeket a hazának tettél, mióta összekerültünk. Ha engem a Haza Atyjának neveznek, képtelenségnek tűnik fel előttem, hogy nem kaptad meg a Haza Anyja címet. Esküszöm, hogy kétszer annyit tettél Róma újjáépítésében, mint én. Miért kérsz arra, hogy várjak még néhány évig, amíg felszólítom a szenátust, hogy szavazza meg neked ezt a címet? Nem tudom másképpen bebizonyítani teljes bizalmamat hűséged és kitűnő ítélőképességed iránt, minthogy teljesítem ismételt kívánságaidat, és visszahívom Tiberiust, akit bevallom, nem szeretek, akinek jelleme visszataszító számomra, és imádkozom az egekhez, hogy amikor engedek neked, ne ártsak végzetesen a közösségnek.”

Az utolsó szemelvény egy esztendővel Augustus halála előtt íródott.

„Drága Feleségem!

Tegnap, amikor Tiberiusszal politikai kérdésekről beszéltem, egyszerre kétségbe estem, hogy halálom után Róma népére az ő kiálló szeme fog nézni, az ő csontos ökle fog lesújtani, hogy a népet szörnyű lassú állkapcsai fogják morzsolni és óriási lábai eltaposni. De egy pillanatra elfeledkeztem rólad és a mi drága Germanicusunkról. Ha nem hinném, hogy halálom után Tiberiust minden államügyben te fogod vezetni, és Germanicus példája legalábbis arra fogja kényszeríteni, hogy kifelé tisztességesen éljen, esküszöm, még ma is kitagadnám, és felkérném a szenátust, hogy vonja vissza minden címét és rangját. Az az ember vadállat, és őrökre volna szüksége.”

Amikor felemelkedett a felolvasás után, Livia így szólt vendégeihez:

– Hölgyeim, talán legjobb lenne, ha nem szólnátok semmit férjeteknek ezekről a furcsa levelekről. Én nem jöttem rá, hogy milyen furcsák, csak amikor már belekezdtem a felolvasásba. Erre nem magam miatt kérlek benneteket, hanem a birodalom érdekében.
Tiberius éppen akkor értesült Sejanustól erről, amikor el akarta foglalni helyét a szenátusban. Az esemény hallatára egészen elöntötte a szégyenkezés, a félelem és a harag. Történetesen aznap délután felségsértési perben kellett elnökölnie, amelynek vádlottja Lentulus volt, az egyik pontifex. Amikor Lentulus, egy egyszerű öregúr, akinek előkelő születése és afrikai győzelmei Augustus alatt különös jelentőséget kölcsönöztek, meghallotta a szokásos nevetséges vádat, nevetni kezdett. Őt vádolják hazaárulással? Ezen csak nevetni tud. Tiberius ekkor már annyira nem tudott uralkodni magán, hogy majdnem sírva mondta a szenátusnak:
– Ha Lentulus is gyűlöl engem, igazán nem érdemlem meg, hogy éljek.
Gallus válaszolt:
– Ugyan, ne szomorkodj, felség – bocsánatot kérek, elfelejtettem, hogy nem szereted ezt a címet. Azt kellett volna mondanom, ugyan ne szomorkodj, Tiberius Caesar! Lentulus nem téged nevetett ki, hanem veled nevetett. Örült, hogy olyan hazaárulási vád kerül egyszer a szenátus elé, amely teljesen alaptalan. Így hát el is ejtették a Lentulus elleni vádat. De Tiberius már halálba kergette Lentulus apját. Az öregúr végtelenül gazdag volt, és annyira megijedt Tiberius gyanakodásától, hogy megölte magát, és hűsége bizonyítékaképpen egész vagyonát Tiberiusra hagyta, aki ezek után nem tudta elhinni hogy Lentulus, aki oly szegény lett most, mint a templom egere, nem haragszik reá ezért.
Tiberius két teljes hónapon át nem tudott belépni a szenátusba: nem tudott a szenátorok arcába nézni azzal a tudattal, hogy feleségük hallotta Augustusnak róla írott leveleit. Sejanus azt ajánlotta, jót fog tenni az egészségének, ha elhagyja egy időre Rómát, és valamelyik közeli nyaralójába költözik, távol a város zajától. Követte a tanácsot. Anyján egyszerűen állt bosszút. Ettől kezdve nem vette be a nevét a hivatalos okmányokba, egyáltalában nem törődött vele, és értésére adta a szenátusnak, hogy Livia dicsőítése hazaárulásszámba megy. Komolyabb bosszúra nem merte eltökélni magát, mert tudta, hogy Livia megőrizte azt a levelet, amit Rhodusból írt neki, és amelyben életfogytiglani engedelmességet fogadott Líviának. Tudta, az öregasszony képes arra, hogy felolvassa, annak ellenére, hogy ezáltal megvádolhatják Gajus és Lucius meggyilkolásával.
De ez a csodálatos öregasszony még nem volt megverve, ahogy olvasni fogják. Egy nap üzenetet kaptam tőle: „Livia Augusta úrhölgy kéri drága unokáját, Tiberius Claudiust, hogy születésnapja alkalmából látogassa meg őt, vacsorázzon vele; reméli, hogy unokája jó

egészségnek örvend". Nem értettem. Én az ő drága unokája? És az egészségem után érdeklődik? Nem tudtam, nevessek-e, féljek-e? Még egyetlenegyszer sem engedték meg, hogy meglátogassam Liviát a születésnapján. Még sohasem ültem vele egy asztalnál. Tíz év óta nem is beszéltem vele. Mi az oka ennek a meghívásnak? Nos, három napon belül megtudom, és addig valami igazán pompás ajándékot kell venni a számára. Végül is olyat vettem, amiről tudtam, hogy nagyon fog neki örülni – egy kecses vonalú bronzvázát, sárkányfejű fogóval és bonyolult arany és ezüst berakással. Véleményem szerint sokkal kitűnőbb művészi munka, mint azok a corinthusi edények, amelyekért manapság olyan sok pénzt adnak a műgyűjtők. A váza Kínából érkezett. Az ezüstös és aranyos minta közepén Augustus arany képmása volt, amely valahogyan elkerült abba a csodálatos országba. A tizennyolc hüvelyk magas váza ötszáz aranyba került.

Mielőtt azonban beszámolnék látogatásomról és hosszú beszélgetésünkről, néhány részletet tisztáznom kell. A hazaárulási perekről és hasonló szörnyűségekről annyit írtam, hogy valószínűleg azt hiszik: a birodalmat Tiberius alatt szörnyű rosszul kormányozták, elnyomták és kiszipolyozták. Nem ez volt a helyzet. Igaz, Tiberius nem sok közmunkát kezdeményezett, megelégedett azzal, hogy az Augustus idején kezdetteket befejeztette, de a hadsereget és a flottát rendben tartotta, hivatalnokait jól fizette, elősegítette a kereskedelmet, biztosította Itália gabonaellátását, az utakat és vízműveket állandóan javíttatta, stabilizálta az élelmiszerárakat, leverte a tengeri kalózokat és a banditákat, és meglehetős tartalékot gyűjtött össze közpénzekből nagy természeti katasztrófák esetére. Tartományi kormányzóit hosszú évekig meghagyta hivatalukban, nehogy a kormányzóváltozás zavart okozzon, de viszont gondosan felügyelt rájuk. Az egyik kormányzó, hogy bebizonyítsa ügyességét és hűségét, több adót küldött be, mint amennyit elvártak tőle. Tiberius összeszidta: „A juhaimat csak megnyírni akarom, nem pedig leborotválni!" Ennek eredményeképpen alig volt határmenti háború a germán bajok elsimítása után. Tacfarinas volt a fő ellenség. Sokáig úgy nevezték: „A babéradó", mert három tábornok – barátom Furius, Apronius, a meggyilkolt Apronia apja és Blaesus, Sejanus nagybátyja – egymás után megverte őt, és a győzelemért kitüntetést kapott.

Blaesus, aki szétszórta Tacfarinas hadseregét és elfogta az öccsét, főparancsnok lett, ami rendszerint csak a császári család tagjainak jutott osztályrészül. Tiberius közölte a szenátussal, örül, hogy így kitüntetheti Blaesust, mert hiszen az rokona bizalmas barátjának, Sejanusnak. És amikor három évvel későbben egy negyedik tábornok, Dolabella teljesen véget vetett az afrikai háborúnak, amely újra kitört, és nemcsak leverte Tacfarinast, hanem meg is ölte őt, nem lett főparancsnok, nehogy „bizalmas barátomnak, Sejanusnak a

nagybátyja, Blaesus, zokon vegye”.
De én most Tiberius jó oldalairól írok, nem pedig a gyengéiről; és valójában ha a birodalmat mint egészet vesszük, az elmúlt tizenkét év folyamán bölcs és igazságos uralkodónak bizonyult. Ezt senki sem tagadhatja. A rothadás az alma belsejében nem látszott, és – ha szabad ezt a hasonlatot tovább fűzni – a külsőbb részek egyáltalában nem tudtak a belső részek bajairól. A hatmillió római állampolgár közül csak két-háromszáz szenvedett Tiberius féltékeny félelmei miatt. Nem tudom, hogy hány tízmillió rabszolga és tartományi polgár és azok a szövetségesek, akik valójában alattvalók voltak, nem tudom, mondom, hogy ez a sok millió ember nem áldotta-e annak az uralkodónak a nevét, aki az Augustus és Livia által tökéletesített birodalmi rendszert tovább fejlesztette, és megóvta minden nagyobb bajtól. Én magam azonban az alma rothadt részében éltem, és megbocsátható, ha többet írok erről a belső rothadásról, mint a lényegesen nagyobb egészséges részről.
Ha egy hasonlatba belemégy, Claudius, ami igaz, ritkán történik, rögtön eltúlozod a dolgot. Hát nem emlékszel Athenodorus intelmeire? Nos, mondd meg rögtön, hogy Sejanus a kukac, amely a rothadt részben mozog, és aztán térj vissza szokásos egyszerű és csúnya stílusodhoz! «
Sejanus elhatározta, hogy Tiberius szégyenérzetét felhasználva, hosszabb időre is távol tartja őt a várostól, nem pusztán két hónapig. Az egyik gárdatisztet rávette, hogy vádolja meg Montanust Tiberius megrágalmazásával. Ez a katona, eltérően az eddigi besúgóktól, egészen részletes beszámolót tartott a rágalmakról. Sejanus gondoskodott arról, hogy a rágalmak egytől egyig igazak legyenek. Persze Montanus, aki nem volt bejáratos a palotába, nem tudott ezekről a dolgokról, tehát a rágalmakban teljesen ártatlan volt. A gárdatiszt, amikor kihallgatták a szenátusban, harsány hangon ismételte el a rágalmakat, és nem hagyott ki egyetlen ocsmány kifejezést sem. A szenátorok hiába tiltakoztak, a gárdatiszt csak ordította:
– Esküszöm, hogy a teljes igazságot mondom el, és hogy Tiberius Caesar tiszta nevét megvédjem, nem hagyok ki egyetlen mondatot sem, amelyet az említett napon Montanus társalgás közben kiejtett. A vádlott, kijelentette, hogy a mi kegyes uralkodónk rohamosan impotens lesz az állítólagos kicsapongásoktól és attól, hogy túlságosan sok mesterséges izgatószert használ. A vádlott azt mondta továbbá, hogy Tiberius Caesar háromnaponként a palota egy különlegesen berendezett föld alatti helyiségében furcsa előadásokat rendez, hogy tűnő nemi erejét fokozza. A vádlott kijelentette, hogy az ilyen jelenetek előadásában három teljesen meztelen…
Ilyen hangnemben folytatta tanúvallomását egy teljes félórán

keresztül, és Tiberius nem merte megállítani – vagy talán meg akarta tudni, hogy mennyire ismerik magánéletét –, míg végül a tanú egy túlságosan erős vádat hozott fel. Engedjék meg, hogy ezt a vádat ne idézzem. Tiberius ekkor elfeledkezett magáról, vérvörös arccal felugrott székéből, és kijelentette, hogy azonnal tisztázza magát ez ocsmány vádak alól vagy vizsgálatot rendel el. Sejanus megpróbálta lecsendesíteni, de Tiberius továbbra is állva maradt, és dühösen nézett maga köré, míg végül Gallus felemelkedett, és gyengéden emlékeztette, hogy nem ő a vádlott, hanem Montanus, hogy magánéletének tisztességében senki sem kételkedik, de ettől eltekintve is ilyen vizsgálatot a határmenti tartományokban és a szövetséges államokban teljesen félremagyaráznának.
Röviddel ezután Thrasyllus – az a jós, aki már Rhodusban is szerepet játszott Tiberius életében – nem tudom, hogy Sejanus biztatására-e vagy sem, mindenesetre felkereste Tiberiust, és közölte vele: a csillagok állása azt mutatja, hogy nemsokára elhagyja a várost, ahová nem szabad visszatérnie, ha kedves az élete. Tiberius közölte Sejanusszal, hogy átköltözik Capriba, és rábízza a dolgok intézését Rómában. Még egy bűnperen elnökölt azonban – Varus özvegyének bűntárgyalásán, aki Agrippina legjobb barátnője volt Sosia száműzetése óta. Az özvegyet házasságtöréssel, lányainak prostituálásával és azzal vádolták, hogy boszorkány-tudományát Tiberius ellen használja fel. Azt hiszem, mind a három vádpontban ártatlan volt. Amint Agrippina értesült erről a hallatlan vádról, a palotába sietett, és véletlenül épp akkor érkezett Tiberiushoz, amikor az Augustusnak mutatott be áldozatot. Amint a szertartás véget ért, odalépett hozzá:
– Tiberius, egyáltalában nem vagy logikus. Flamingókat és pávákat áldozol Augustusnak, és közben üldözöd unokáit.
– Nem értelek – mondta lassan Tiberius. – Augustusnak mely unokáit üldözöm én, akiket ő nem üldözött?
– Nem Postumusról vagy Livilláról beszélek. Magamra gondolok. Száműzted Sosiát, mert barátnőm volt. Öngyilkosságba kergetted Siriust, mert barátom volt, ugyanezt tetted Calpurniusszal. És most a drága Pulchrám sorsa is meg van pecsételve pusztán azért, mert szeret engem. Az emberek már el is kerülnek, mert azt mondják, a környezetemet balszerencse üldözi.
Tiberius azt mondta, nem érti, miket beszél összevissza. Varus özvegyét, Pulchrát kivégezték. Agrippina röviddel ezután megbetegedett, azt hitte, hogy megmérgezték. Hordszékén a palotába vitette magát, hogy utoljára kegyelemért könyörögjön Tiberiushoz. Olyan sovány és sápadt volt, hogy egészen elbájolta Tiberiust: talán nemsokára meghal.
– Szegény Agrippinám. Csak nem vagy komolyan beteg? – kérdezte.

Az asszony gyenge, halk hangon válaszolt:
– Lehet, hogy bűnt követtem el, amikor feltételeztem, hogy üldözöd barátaimat pusztán azért, mert barátaim. Lehet, hogy szerencsétlenül választottam meg barátaimat, és hogy sokszor hibás az ítélőképességem. De esküszöm, te ugyanilyen bűnt követtél el ellenem, amikor feltételezted, hogy nem vagyok hűséges irányodban, vagy hogy uralkodni szeretnék akár közvetlenül. Csak azt kérem tőled, hogy hagyjanak békén, hogy bocsáss meg azért, amit akaratlanul esetleg ellened elkövettem és… és… – a mondat vége már zokogásba fulladt.
– És mit még?
– Ó, Tiberius, légy jó a gyermekeimhez! És légy jó hozzám! Engedd meg, hogy újra férjhez menjek. Oly elhagyatott vagyok. Germanicus halála óta folyton csak bajokkal küzdők. Nem tudok aludni éjszakánként. Ha megengeded, hogy újra férjhez menjek, megnyugszom, elmúlik az idegességem, teljesen más ember leszek, és akkor talán te sem fogsz azzal gyanúsítani, hogy összeesküvést szervezek ellened. Meg vagyok győződve arról, hogy csak azért tételezed ezt fel, mert olyan boldogtalannak látszom, és azt hiszed, hogy rád haragszom.
– Kihez akarsz férjhez menni?
– Egy jó, nagylelkű, minden magasabb becsvágy nélküli, középkoron túllevő férfihoz, aki egyben egyike leghűségesebb minisztereidnek.
– Mi a neve?
– Gallus. Azt mondja, rögtön elvesz, amint megvan az engedély.
Tiberius sarkon fordult, és szó nélkül kiment a nagy szobából.
Néhány nap múlva lakomára hívta meg Agrippinát. Szokása volt meghívni olyan embereket vacsorára, akikre különösen gyanakodott, ezekre aztán az egész vacsora folyamán bámult, mintha titkos gondolataikat akarná kiolvasni a szemükből. Ha aztán ijedtnek látszottak a szakadatlan vizsgáló pillantásoktól, ezt bűnösségük bizonyítékának látta, ha pedig keményen a szemébe néztek, és állták a tekintetét, akkor megátalkodott bűnösöknek tartotta őket. Ez alkalommal Agrippina még mindig beteg volt, csak éppen a legkönnyebb ételt bírta el a gyomra. A hangos vacsora, a sok beszéd és Tiberius szúrós tekintete egészen megzavarták. Különben sem volt valami beszédes, de most, amikor arról volt szó, hogy mi értékesebb, a zene-e vagy a filozófia, alig tudott valamit a tárgyhoz szólni. Úgy tett, mintha enne, de Tiberius, aki állandóan figyelmesen nézte, észrevette, hogy tálat tál után küld el érintetlenül. Azt gondolta, hogy mérgezéstől fél, ezért gondosan kiválasztott egy almát az előtte fekvő tányérról, és odaadta neki:
– Drága Agrippinám, nem valami sokat ettél. Próbáld meg legalább ezt az almát. Remek gyümölcs. Parthia királya három évvel ezelőtt megajándékozott néhány fiatal almafával, és ez az első alkalom, hogy

gyümölcsük van.
Nos, mindenkinek van valami „természetes ellensége” – ha szabad így neveznem. Nem arra gondolok, amikor valaki nem szeret valami ételt, hanem többre. Amikor vele született undora van valamitől. Némely ember a mézet látni sem bírja. Van olyan, aki undorodik attól, hogy megérintsen egy lovat. Ismertem embereket, akik a macskát nem tudták elviselni. A legtöbb embernél valami étel vált ki ilyen erős undort. Agrippina „természetes ellensége” az alma volt. Elvette Tiberiustól az ajándékot, rosszul leplezett undorodó megrándulással, és azt mondta, ha szabad, elteszi, és majd otthon megeszi.
– Csak egy harapást, hogy lásd, milyen jó.
– Bocsáss meg, kérlek, de most nem tudok semmit enni. – Az almát ezzel odaadta egy szolgának, hogy csomagolja be a számára.
Hogy Tiberius miért nem vádolta meg rögtön hazaárulással, mint ahogy Sejanus sürgette? Agrippina még mindig Livia védelme alatt állott.
És most elérkeztem a Liviával elköltött vacsorám beszámolójához. Igen kedvesen fogadott, és látszólag őszintén örült ajándékomnak. A vacsora folyamán, amelyen senki sem volt jelen az öreg Urgulanián és a most tizennégy éves Caligulán kívül, meglepett éleselméjűségével és kitűnő emlékezőtehetségével. Megkérdezte, hogyan haladok munkámban, és amikor az első pun háborúról beszéltem, cáfolva Naevius költőnek néhány állítását, egyetértett velem, de rajtakapott, amikor az egyik idézetben egy kis hibát követtem el. Aztán elgondolkozott, és így szólt:
– Ugye hálás vagy nekem, unokám, hogy nem engedtem megírni apád életrajzát? Gondolod, hogy itt vacsorázhatnál velem ma, ha nem léptem volna közbe?
Minden alkalommal, amikor a rabszolga megtöltötte poharamat, egy hajtásra kiittam, és most a tizedik vagy tizenkettedik pohár bor után oroszlánnak éreztem magam. Merészen válaszoltam:
– Végtelenül hálás vagyok, nagyanya, hogy most nyugodtan dolgozhatom a karthagóiak és az etruszkok történetén. De megmondanád, hogy miért vacsorázom ma itt?
Elmosolyodott. – Nos, elismerem, hogy jelenléted az asztalomnál még mindig bizonyos… hogyishívjákot okoz, de hagyjuk ezt. Ha megszegtem egyik legrégibb szokásomat, ez az én dolgom, nem a tiéd. Mondd, Claudius, ugye, nem szeretsz? Légy őszinte. Gyűlölsz, ugye?
– Valószínűleg annyira, amennyire te engem, nagyanya. (Mi ez, az én hangom beszél így?)
Caligula vihogott, Urgulania vigyorgott, Livia pedig felnevetett:
– No ez elég őszinte! És mellesleg, észrevetted ezt a szörnyeteget itt? Szokatlanul nyugodt most vacsora közben.
– Melyik szörnyeteg, nagyanya?

– Az unokaöcséd.
– Hát szörnyeteg?
– Ne tettesd magad, mintha nem tudnád. Ugye, szörnyeteg vagy, Caligula?
– Ha te mondod, nagymama – mondta Caligula lesütött szemmel.
– Nos, Claudius, ez a szörnyeteg, a te unokaöcséd – róla akarok beszélni. Ő lesz a következő császár.
Az hittem, hogy tréfál. Mosolyogva mondtam:
– Bizonyára így lesz, ha te mondod, nagyanya, de miért éppen ő? Ó a legfiatalabb a családban, és ámbár sok tehetségének adta tanújelét…
– Véleményed szerint semmi esélye nincs Sejanussal és Livilla nővéreddel szemben?
Teljesen elképesztett ez a szabad, merész és őszinte társalgás.
– Dehogy gondoltam erre! Sohasem foglalkoztam a magas politikával. Csak arra gondoltam, hogy Caligula még fiatal, túlságosan fiatal ahhoz, hogy császár legyen. És jóslatnak ez túl távoli jóslat.
– Dehogy távoli! Tiberius őt fogja kinevezni utódjává. Semmi kétség. Miért? Mert Tiberius ilyen ember. Ugyanaz a hiúság van meg benne, mint szegény Augustusban: nem tudja elviselni, hogy utódja népszerűbb legyen, mint ő volt. De ugyanakkor mindent elkövet, hogy gyűlöletessé tegye magát és hogy féljenek tőle. Amikor majd úgy érzi, hogy meghal, valaki olyat fog keresni, aki még nála is rosszabb egy kicsit. És majd megtalálja Caligulát. Caligulának van egy cselekedete, amely máris előkelőbb helyet biztosít számára a gonosztevők sorában, mint amilyen helyet Tiberius valaha is elérhet.
– Kérlek, nagyanya… – könyörgött Caligula.
– Rendben van, te szörnyeteg, a titkodat megőrzőm addig, amíg jól viselkedsz.
– Urgulania ismeri a titkot? – kérdeztem.
– Nem, ez a kettőnk titka, a szörnyetegé, meg az enyém.
– önként vallotta be?
– Szó sincs róla. Ő nem olyan, aki bevallja a dolgokat. Véletlenül jöttem rá. Egy éjjel a hálószobájában kutattam, hogy ellenőrizzem, nem tervez-e valami iskolásfiús csínyt ellenem, valami kis tréfát, fekete mágiát például, vagy nem rejteget-e méreggel telt üvegcsét, hogy egy óvatlan pillanatban az ételembe öntse. És ekkor…
– De nagyanya kérlek!
– Ekkor egy zöld tárgyat találtam, ami igen érdekes történetet mondott el nekem. De a tárgyat visszaadtam neki.
Urgulania most így szólt vigyorogva:
– Thrasyllus azt mondja, hogy még ez évben meghalok, így hát, Caligula, nem lesz részem a szerencsében, hogy uralmad alatt éljek, ha csak nem sietsz, és meg nem gyilkolod Tiberiust.
Líviához fordultam:

– Mondd, nagymama, meg fogja ezt tenni?
Most Caligula szólalt meg:
– Nagyanya, lehet ilyen nyíltan beszélni Claudius bácsival, vagy meg akarod mérgezni?
– Ó, nyugodtan lehet előtte beszélni, minden méreg nélkül. Azt akarom, hogy ti ketten jobban megismerjétek egymást. Ez is egyik oka ennek a vacsorának. Figyelj ide, Caligula. A te Claudius nagybátyád furcsa jelenség. Olyan régimódi, hogy mivel megesküdött, hogy bátyja gyermekeit szeretni és védeni fogja, életed végéig azt csinálhatod vele, amit akarsz. Figyelj ide, Claudius. A te unokaöcséd, Caligula, furcsa tünemény. Aljas, hazug, gyáva, elfajult, hiú és csúnya dolgokat fog veled művelni, mielőtt meghal, de egyre emlékezzél: sohasem fog megöletni.
– Miért? – kérdeztem, és kiürítettem újra a poharat. A társalgás olyan volt, mint amilyent az ember álmodni szokott – őrületes, de érdekes.
– Azért, mert te vagy az a férfi, aki meg fogja bosszulni a halálát.
– Én fogom megbosszulni Caligula halálát? Ki mondta ezt?
– Thrasyllus.
– Hát Thrasyllus sohasem téved?
– Nem, soha. Caligulát meg fogják gyilkolni, és te fogod megbosszulni a halálát.
Hirtelen nyomott lett a hangulat, és maradt is egészen az édességekig, amikor Livia megszólalt:
– Gyere, Claudius, a többit már négyszemközt fogjuk megbeszélni.
Fel akartam állni, de Urgulania és Caligula egyszerre felálltak, és kimentek a szobából, így az asztal mellett maradtunk.
– Furcsa egy beszélgetés volt ez, nagyanya. Az én hibám? Túl sokat ittam talán? Ugyanis vannak tréfák, amelyek mostanság veszélyt hozhatnak az ember fejére. Remélem, hogy a szolgák…
– Ó, azok süketnémák. Nem, és ne hibáztasd a bort. Borban az igazság, és a társalgás teljesen komoly volt, legalábbis ami engem illet.
– De… de… ha csakugyan szörnyetegnek tartod, akkor miért bátorítod? Miért nem Nérót támogatod? Remek fiú.
– Mert Caligula lesz a következő császár és nem Nero.
– De hiszen csodálatosan, döbbenetesen rossz uralkodó lesz, ha mindaz igaz, amit mondasz róla. És te, aki egész életedet Róma szolgálatának áldoztad…
– Igen, igen. De a sors ellen nem lehet harcolni. És most, hogy Róma eléggé háládatlan és őrült volt ahhoz, hogy aljas fiam játékait tűrte, elnézte, hogy sutba dobjon, hogy sértegessen engem – engem, el tudod ezt képzelni, engem, aki talán a világ legnagyobb uralkodója vagyok, aki valaha élt, és aki egyben az anyja vagyok…
Hamar tárgyat változtattam:
– Nyugodj meg, kérlek. Azt mondod, nem lehet a sors ellen küzdeni.

Hát ne küzdj ellene. De nincs valami, amit mondani akarsz nekem ezzel kapcsolatban?
– Igen. Thrasyllusról van szó. Tiberius nem tudja, de Thrasyllus gyakran meglátogat. Néhány évvel ezelőtt megjósolta, hogy mi fog történni köztem és Tiberius között – hogy ő végül is fellázad ellenem, és kezébe kaparintja a birodalmat. Akkor nem hittem neki. Azt is mondta nekem, hogy ámbár csalódott öregasszonyként fogok meghalni, sok-sok évvel halálom után el fogják ismerni, hogy isten vagyok. Megelőzőleg azt mondta, hogy az, aki egy bizonyos évben fog meghalni, a legnagyobb istenség lesz a világon, és senki másnak nem fognak templomokat állítani, csak neki. Nos, ez a bizonyos év a mostanitól számítva a harmadik. És én tudom, hogy én akkor fogok meghalni.
– Mikor fogsz meghalni?
– Három év múlva, tavasszal.
– Hát annyira szeretnél istennő lenni? Tiberius nagybátyám, úgy látszik, egyáltalán nem törekszik erre.
– Én pedig csak ezzel törődöm most, hogy munkámat bevégeztem. És miért ne? Ha Augustus isten, képtelenség, hogy én csak a papnője legyek. Én végeztem minden munkát, nem igaz? Őneki éppúgy nem volt tehetsége arra, hogy uralkodó legyen, mint Tiberiusnak.
– Igen, nagyanya, de nem elég, ha te tudod, hogy mit tettél? Mi szükség van arra, hogy a tudatlan tömeg imádjon?
– Hadd magyarázzam ezt meg, Claudius. Én nem annyira a földi hírnevemre gondolok, mint arra a helyzetre, amelybe a mennyországban jutok. Sok gonoszat tettem életemben minden nagy uralkodó kénytelen erre. A birodalom érdekeit mindig elébe helyeztem minden emberi meggondolásnak. Hogy a birodalmat megóvjam a széthullástól, sok bűnt kellett elkövetnem. Augustus mindent elkövetett, hogy tönkretegye a birodalmat nevetséges kegyencrendszerével: Marcellus Agrippa ellen, Gajus Tiberius ellen. Ki mentette meg Rómát az újabb polgárháborúk sorozatától? Én. Nekem jutott a kellemetlen és nehéz szerep, hogy eltegyem láb alól Marcellust és Gajust. Ne tettesd magad, hogy nem gyanúsítottál megmérgezésükkel. És mivel lehet megjutalmazni egy uralkodót, aki ilyen bűnöket követ el alattvalói érdekében? Nyilvánvalóan azzal, ha istenné tesszük. Hiszed-e, hogy a bűnösök lelkét örökké kínozzák?
– Mindig ezt tanították.
– De ugyebár a halhatatlan istenek megszabadulnak minden büntetéstől, bármilyen bűnt követtek is el.
– Igaz, Jupiter eltette láb alól apját, megölte egyik unokáját, és vérfertőző házasságban élt nővérével, és… igen… igazad van. Az isteneknek nincs valami jó hírük. És az is igaz, hogy a halandó halottak felett ítélkező bíráknak hatásköre nem terjed ki rájuk.

– Úgy van. Látod-e, mennyire fontos nekem, hogy istennő legyek? És ha tudni akarod, ez az ok, amiért tűröm Caligulát. Megesküdött, hogy rögtön, amint uralkodó lesz, istennővé nyilvánít engem, ha megőrzöm titkát. És akarom, esküdj meg, mindent elkövetsz, hogy a lehető legrövidebb időn belül istennő legyek, mert… hát nem érted?… Amíg istennőt nem csinál belőlem, addig a pokolban leszek, a legszörnyűségesebb kínok közepette.
Hangja a hideg uralkodói önteltségből hirtelen rémült könyörgésbe csapott át, és jobban meglepett, mint bármi, amit eddig hallottam. De kellett valamit mondanom, így hát ezt mondtam.
– Nem értem, hogy a szegény Claudius bácsinak milyen befolyása lehet akár az uralkodóra, akár a szenátusra?
– Ne törődj azzal, hogy mit értesz, vagy mit nem értesz, te hülye. Megesküszöl arra, amire kértelek? Megesküszöl tulajdon életedre?
– Nagyanya. Megesküszöm az életemre – már amennyit az életem ér – egy feltétellel.
– Feltételeket mersz kiszabni nekem?
– Igen. A huszadik kupa bor után, és azonkívül igen egyszerű a feltétel. Harminchat évig elhanyagoltál, sőt ellenségesen viselkedtél velem szemben, és most azt várod, hogy feltétel nélkül tegyek valamit neked?
– És mi az az egyszerű feltétel? – kérdezte hirtelen mosolyogva.
– Sok minden van, amit tudni szeretnék. Szeretném tudni, ki ölte meg az apámat, ki ölte meg Agrippát, ki gyilkolta meg bátyámat, Germanicust, és ki ölte meg fiamat, Drusillust?
– Miért akarod mindezt tudni? Valami buta reményt táplálsz, hogy megbosszulhatod rajtam a halálukat?
– Nem. Még akkor sem, ha te vagy a gyilkosuk. Én sohasem állok bosszút, hacsak eskü nem kötelez, vagy nem kell megvédenem magam. Erősen hiszem, hogy a gonosz magában hordja a büntetését. Én csak az igazságra vagyok kíváncsi. Hivatásos történész vagyok, és az egyetlen, ami valójában érdekel: megtudni, miképpen történtek a dolgok, és milyen okból. Hogy magyarázzam meg? A történeti munkákat inkább a magam kedvéért írom, mint az olvasóimért.
– Látom, az öreg Athenodorusnak nagy befolyása volt rád.
– Igen, kedves volt hozzám, én pedig hálás vagyok neki, és sztoikus lettem. A bölcsészeti viták sohasem érdekeltek, de a sztoikus életbölcsességből sok minden rám ragadt. Megbízhatsz bennem, senkinek sem mondom meg, amit tőled hallottam.
Meggyőztem arról, hogy igazat beszélek, és négy órán keresztül kérdezgettem. Minden kérdésemre nyíltan és nyugodtan válaszolt, mintha csak valami tiszttartó lenne, aki az uraságnak beszámol az uradalom állásáról. Igen, megmérgezte a nagyapámat és nem, tévedek, apámat nem mérgezte meg, akármennyire is gyanakodott rá Tiberius.

Apám vérmérgezésben halt meg. O, igen. Ő mérgezte meg Augustust, mérget kent a fügékre, amikor még azok a fán voltak. És elmondta Julia teljes történetét, mint ahogy én már leírtam, és a Postumus történetét is elejétől végig. És igen: megmérgezte Agrippát és Luciust éppúgy, mint Marcellust és Gajust. Igen. Germanicushoz írott leveleimet elfogta, de Germanicust nem ő gyilkolta meg. Ezt bizonyára Plancina tette. Elismeri, hogy Germanicust meg akarta ölni éppúgy, mint az apámat, de erre már nem került sor.
– Miért akartad megölni apát?
– Mert vissza akarta állítani a köztársaságot. Ugyanazt akarta Germanicus is. Ne értsd félre, Germanicus nem akarta megszegni a Tiberiusnak tett szövetségi esküt. El akarta érni, hogy Tiberius engem félretegyen az útból, és helyreállítsa a köztársaságot, de engedte volna, hogy mindezért Tiberiusnak legyen a nép hálás. Erre majdnem rá is beszélte Tiberiust. Hiszen ismered, tudod, milyen gyáva fickó a nagybátyád. Keményen kellett dolgoznom, nagy sereg okmányt hamisítanom, rengeteget összevissza hazudnom, hogy Tiberiust visszatartsam ettől a lépéstől. Még Sejanusszal is szövetkeznem kellett. Ez a republikanizmus igen csökönyös jellemvonás a családban. Nagyapádban is megvolt.
– Bennem is megvan.
– Még mindig? No, ez mulatságos. Úgy tudom, Néróban is megvan. Nem sok szerencsét fog neki hozni. És nincs is értelme a vitatkozásnak, mert ti köztársaságpártiak nem értitek meg, hogy a mai helyzetben lehetetlen visszaállítani a köztársaságot. Az éppen olyan hiábavaló kísérlet volna, mintha valaki a régi erényekre próbálná rávenni a modern férjeket és feleségeket.
Bevallotta ezután, hogy Drusillust megfojtotta. Elmondta, milyen közel voltam a halálhoz, mikor először írtam Germanicusnak Postumusról. Csak azért nem öletett meg, mert gondolta, hogy valamelyik levelemben elárulom Postumus hollétét. Igen érdekes volt a beszámolója mérgezési módszereiről. Feladtam neki én is – Postumus kérdését – a lassú vagy a gyorsan ható mérgeket szereti-e –, és minden zavar nélkül felvilágosított, hogy a lassan ható íztelen mérgeket szereti, ezekből ad kis adagokat, de gyakran. Az ilyen mérgek aztán a tüdőbaj hatását keltik. Megkérdeztem azt is, miképp tudta olyan kitűnően eltüntetni a nyomokat, és hogyan tudott oly messzire sújtani, hiszen Gajust Kisázsiában, Luciust pedig Marseille-ben ölték meg.
Emlékeztetett arra, hogy sohasem követett el olyan gyilkosságot, amelyből közvetlenül vagy azonnal hasznot húzott volna. Például nem mérgeztette meg nagyapámat addig, amíg a felesége volt, hanem csak a válás után. Éppígy nem mérgezte meg női vetélytársait – Octaviát, Juliát vagy Scriboniát. Áldozatai rendesen olyanok voltak, akiknek megölése közelebb hozta a trónörökléshez fiait vagy unokáit.

Urgulania volt egyetlen bizalmasa, aki olyan ügyesen és titoktartóan dolgozott, hogy az együttesen kitervelt bűnöket nem egykönnyen fedezhették fel, és ha még fel is fedezték őket, a nyomok sohasem vezethettek volna el őhozzá. A Jóság Istennője ünnepei előtt Róma asszonyai minden évben meggyóntak Urgulaniának. Ez a gyónás is sokat segített. A gyónás révén igen sok embert eltettek láb alól. Megtörtént néha, hogy a nő nem egyszerű házasságtörést gyónt meg, hanem vérfertőzést fivérével vagy tulajdon fiával. Urgulania ilyenkor ki szokta volt jelenteni, hogy az egyetlen büntetés a vérfertőző férfi halála. A bűnös nő ilyenkor könyörögni szokott valami más büntetésért. Urgulania erre kijelentette, hogy talán van más megoldás, amelyet az istennő megengedne. A bűnös nő megtisztíthatná magát a bűnétől, ha segítségére lenne az istennőnek valami bosszúállásban. Ilyenkor a szerencsétlen vérfertőző nőnek Urgulania megmagyarázta, hogy már egy másik nő is vérfertőzést vallott be, de nem tudta meggyilkolni csábítóját, és ez az aljas még mindig él, holott a nő már, sokat szenvedett. Az „aljas” felváltva Agrippa. Lucius és Gajus volt. Agrippát azzal vádolta meg Urgulania, hogy leányával, Marcellinával követett el vérfertőzést. Ez hihető volt, mert Marcellina – persze más okokból – öngyilkos lett. Gajust és Luciust pedig azzal vádolták meg, hogy édesanyjukkal, Juliával követtek el vérfertőzést. Ezt a mesét pedig Julia rossz híre tette hihetővé. Az illető vérfertőző asszony boldogan egyezett bele minden esetben, hogy szeretőjével meggyilkoltatja az illetőt, ha ezáltal a Jóság Istennője megbocsát neki, és vérfertőző szeretője életben marad. Persze a gyilkosság végrehajtásában Urgulania is segített tanáccsal és megfelelő mérgekkel. Livia egész nyugodt lehetett, mert hiszen őróla a gyilkosság végrehajtója egyáltalán nem tudott. Ha a gyilkost tetten érik, akkor sem szólhat semmit, mert ha beszélni kezdene, akkor a gyilkosságon kívül önmagát is meg kellene vádolnia vérfertőzéssel.
Megkérdeztem Líviától, hogy Augustus meggyilkolására és Augustus sok leszármazottjának a száműzetésére nem volt-e más oka?
– Sohasem felejtem el, hogy kinek voltam a lánya. – Ez sok mindent megmagyarázott. Livia apja, Livius Drusus, Augustus áldozata, volt. Augustus a philippi csata után egy intézkedésével öngyilkosságba kergette Drusust.
Röviden mindent elmondott, amit tudni akartam, kivéve a Germanicus halálát megelőző eseményeket. Erősítgette, hogy nem rendelt el semmit, hogy Plancina és Piso nem mondtak el semmit erről, és hogy én éppen úgy megfejthetem a titkot, mint ő. Láttam, hogy nincs értelme tovább kérdezgetni, így hát megköszöntem türelmét, és megesküdtem az életemre: mindent el fogok követni, hogy istennő legyen belőle.
Amikor távozóban voltam, átadott nekem egy kis kötetet, és azt

mondta, olvasgassam majd, ha Capuába érek. Azok a szibilla-versek voltak, amelyekről történetem elején írtam. Amikor a Hat Hajasról szóló jóslatot elolvastam, már sejteni kezdtem, miért hívott meg Livia vacsorára, és miért esketett meg. Ha egyáltalában megesküdtem. Sokszor az volt az érzésem, hogy álmodtam az egészet.

HUSZONÖTÖDIK FEJEZET

Sejanus emlékiratot írt Tiberiusnak, amelyben kérte, vegye őt számításba, ha Livilla számára férjet keres. Tudja, hogy ő egyszerű lovag, de Augustus egyszer arról beszélt, hogy egyetlen lányát egy lovaghoz adja, és Tiberiusnak különben sincs nála hűségesebb embere. Nem akar szenátor lenni, szívesen marad továbbra is a nemes uralkodó biztonságának éjjel-nappal éberen vigyázó őre. Hozzátette, hogy ez a házasság nagy csapás volna Agrippina pártjának, amely legtevékenyebb ellenfelét látja benne. Nem mernének bűntényt elkövetni Castor és Livilla életben maradt fia, a fiatal Tiberius Gemellus ellen. A másik iker halálát is valószínűleg Agrippina okozta.

Tiberius kegyesen válaszolt, kijelentvén, hogy a kérést egyelőre még sajnos nem intézheti el kedvezően, bármennyire is érzi, hogy le van kötelezve Sejanusnak. Nem tartja valószínűnek, hogy Livilla, akinek mind első, mind második férje igen előkelő születésű volt, megelégedne azzal, hogy férje egyszerű lovag, de viszont ha előléptetnék, és azonfelül benősülhetne a császári családba, ezzel igen sok féltékenykedést okozna, ami csak erősítené Agrippina pártját.

De a válasz végén megcsillogtatott egy kis reményt. „Nem közlöm még veled részletesen terveimet arra vonatkozólag, hogy még jobban magamhoz fűzzelek. Annyit azonban mondhatok, hogy semmi jutalmat nem találok túl magasnak azért a szolgálatért, amit nekem tettél, és nagy örömömre fog szolgálni, ha alkalmam lesz ezt neked be is bizonyítani."

Sejanus eléggé ismerte Tiberiust ahhoz, hogy rájöjjön, túlságosan korán hozakodott elő a kéréssel – csak Livilla sürgetésére írt –, és Tiberius megbántódott. Elhatározta, hogy Tiberiust azonnal eltávolítja Rómából, és kinevezteti magát állandó városi gondnoknak, akitől már csak a császárhoz lehet fellebbezni. Mint a gárda parancsnoka kezében tartotta Tiberius teljes levelezését, hiszen a császári küldöncök és futárok is alája tartoztak, így minden hatalom lassanként az ő kezébe összpontosulna, mert hiszen csak az a hír jutna el a császárhoz, amit ő akar, és a császár személyes érintkezését is ő szabályozná.

Végül is Tiberius elhagyta Rómát azzal az ürüggyel, hogy Capuában egy Jupiter-templomot szentel fel. Köztudomású volt azonban, hogy Thrasyllus jóslata késztette erre, és amit Thrasyllus jósolt, azt mindenki elhitte, az feltétlenül be fog következni. Általánosan

elfogadták, hogy Tiberius rövidesen meghal. A hatvanhét éves öregúr már igen csúnya látvány volt sovány, hajlott hátú alakjával, kopaszságával, a sok kenőcstől elcsúfított arcával. Senki sem sejtette, hogy még tizenegy évig fog élni.

Tiberius magával vitte Capriba germán udvari testőrségét, egy csapat válogatott katonát, számos görög tudóst, Thrasyllust, sok festett, furcsa külsejű, kétes nemű teremtést, és ami a legfurcsább, Coccejus Nervát. Capri szigete a nápolyi öbölben fekszik, körülbelül három mérföldnyire a parttól. Éghajlata télen enyhe, nyáron pedig hűvös. Hajó csak egyetlen helyen köthet ki, a sziget többi részét meredek sziklák és áthatolhatatlan bozótok védik. Hogy Tiberius mint töltötte szabad óráit itt – amikor nem társalgóit költészetről és mitológiáról a görögökkel, vagy jogról és politikáról Nervával –, még az én történetem számára is túlságosan visszataszító. Csak annyit mondok el, hogy magával vitte a híres Elephantisnak teljes sorozatát, amely a világ legrészletesebb és legteljesebb pornografikus gyűjteménye. Capriban mindent megtehetett, amit Rómában nem. Ocsmányságait a szabadban űzte, a fák között, a virágos mezőn, vagy lent a vízparton, és olyan zajt csaphatott, amilyent csak akart. Némely szabadtéri kedvtelése végtelenül kegyetlen volt, minthogy az szerzett neki gyönyörűséget, ha „játszótársai” minél többet szenvedtek. Nem élt állandóan Capriban, ez csak a főhadiszállása volt, gyakran ellátogatott Capuába, Bajaebe és Antiumba.

Egy idő után felhatalmazta Sejanust, hogy Agrippina pártjának vezetőit, bármilyen módon is, tegye el láb alól. Naponta érintkezett Sejanusszal, akinek ténykedéseit mindig helyeselte a szenátushoz írott leveleiben.

[Kr. u. 28] Ezen a nyáron Tiberius és Lívia véletlenül találkozott Nápoly főutcáján. Tiberius éppen akkor érkezett Capriból, és Lívia visszatérőben volt Rómába Herculaneumból. Az öregasszonyt hordszéken vitték, Tiberius pedig öszvérháton utazott. El is akart mellette menni minden üdvözlés nélkül, de a szokás hatalma erősebb volt, üdvözölte, és igen udvariasan érdeklődött az öregasszony egészségi állapota iránt.

– Nagyon köszönöm, fiam, jól vagyok – mondta Livia –, és udvariasságodért cserébe adok neked egy anyai tanácsot: vigyázz, ha a szigeten márnát eszel.

– Köszönöm, anyám. Megfogadom a tanácsodat, és ezután nem is eszem mást, mint tonhalat és sügért.

Livia felkacagott, és Caligulához fordult, aki mint mindig, most is vele volt. „Nos, mint mondtam, a férjemmel (a te dédatyáddal, drágám), hatvanöt évvel ezelőtt egy sötét utcán siettünk a kikötő felé, ahol a hajónk titokban várt ránk. Féltünk, hogy Augustus katonái bármely pillanatban elfognak és megölnek. Ugye, milyen furcsa?! Idősebbik

fiam az apja hátán lovagolt. És éppen akkor, amikor már közeledtünk a kikötő félé, ez a ronda kis féreg elkezdett üvölteni. »Papa, papa, kééééééérem, én Perusiába akarok menni!« Ez aztán elárult bennünket. Az egyik kocsmából kijött két katona, és utánunk kiáltott. Gyorsan behúzódtunk egy sötét kapualjba, és ők elhaladtak mellettünk. De röviddel ezután az a ronda kis Tiberius újra ordítozni kezdett: »Papa, paaapa, Perusiába akarok menni!« Én már nem bírtam magamon uralkodni. Odaszóltam: »Öld meg! öld meg a kis patkányt! Ez az egyetlen reménységünk.« De férjem, a te dédapád, lágyszívű hülye volt, és nem ölte meg. Hajszálon múlt, hogy el nem fogtak.”
Tiberius, aki megállt, hogy végighallgassa a történetet, most dühösen tovább lovagolt. Soha többé az életben nem találkoztak. Livia tanácsának a márnára vonatkozólag persze semmi alapja nem volt, csak azt a hiedelmet akarta Tiberiusban kelteni, hogy neki a halászok között is megvannak az emberei, akik majd megmérgezik egyszer Tiberiust. Tény, hogy ez a „tanács” sokszor elkeserítette Tiberius életét.
Legnagyobb örömömre Tiberius egyszer sem hívott, hogy látogassam meg a szigeten, és azóta sem mentem Capriba, noha ocsmány játékainak semmi nyoma sincs már ott, és azt mondják, tizenkét villája igen szép.
Líviától engedélyt kaptam, hogy feleségül vegyem Aeliát, az öregasszony gúnyosan gratulált is. Pompás menyegző volt, erről Sejanus gondoskodott, és az volt a hatása, hogy el idegenítette tőlem Agrippinát, Nérót és a barátaikat. Azt gondolták, hogy nem fogok semmit sem titokban tartani Aelia előtt, ő pedig mindent el fog mondani Sejanusnak. Ez nagyon elszomorítón, de tudtam, semmi értelme sincs kísérletezni, Agrippina úgysem fog megérteni, így aztán többé nem is látogattam meg. Aelia csak névleg volt a feleségem. Amikor a nászéjszakán bevonultunk a hálószobánkba, így szólt:
– Értsd meg, Claudius, nem akarom, hogy megérints, és ha valaha egy ágyban kell aludnunk, mint ma éjszaka, akkor takaró lesz köztünk, és ha csak hozzám érsz, már kidoblak. És még valamit. Te törődj a magad dolgával, és én törődöm az enyémmel.
– Köszönöm. Igazán nagy kő esett le a szívemről…
Szörnyű egy asszony volt. Ékesszólása hasonlított a rabszolgapiac hangos kikiáltóinak modorára. Rövidesen rájöttem, nincs értelme vitatkozni vele, sőt még annak sem, hogy feleljek neki. Persze ezután is Capuában laktam, és Aelia egyszer sem látogatott meg, de Sejanus ragaszkodott ahhoz, hogy római tartózkodásom idején minél többet mutatkozzak feleségemmel a nyilvánosság előtt.
Nérónak semmi esélye sem volt Sejanussal és Livillával szemben. Ámbár Agrippina szakadatlanul figyelmeztette, hogy gondoljon meg minden szót, amit kimond, túlságosan nyílt természetű volt ahhoz,

hogy véleményét elleplezze. Azok között a fiatal nemesek között, akikben megbízott, Sejanusnak néhány titkos ügynöke volt, akik mindenről értesítették megbízójukat. És ami még rosszabb, felesége, Heléna, Livilla lánya volt, és férje minden titkáról beszámolt édesanyjának. Tulajdon öccse, Drusus pedig, akiben még jobban bízott, mint feleségében, féltékeny volt rá, mert Nero volt az idősebb és Agrippina kedvence. Drusus felkereste Sejanust, és elmondta, hogy Nero furcsa ajánlatot tett neki. Azt akarja, hogy a legközelebbi sötét éjszakán titokban Germániába hajózzanak, és mint Germanicus fiai bízzák sorsukat az ottani csapatokra, és azokkal vonuljanak Róma ellen. Drusus persze méltatlankodva visszautasította Nérónak ezt az ajánlatát – mondta Sejanusnak. Sejanus nagyon örült a hírnek, és kérte Drusust, várjon egy kicsit, nemsokára eljön az alkalom, amikor ezt a történetet elmondhatja Tiberiusnak.
Időközben Sejanus elterjesztette a hírt, hogy Tiberius vád alá akarja helyezni Nérót. Amikor ez a hír elterjedt, Néró barátai egymás után elmaradoztak. Néhány hónap múltán csak igazi jó barátai maradtak mellette. Ezek között volt Gallus, aki Tiberius távollétében szellemes támadásait Sejanus ellen irányította. Módszere abból állt, hogy minduntalan köszönetek és különböző kitüntetések megszavazását indítványozta Sejanusnak, valamilyen szolgálatáért. Hol szobrok felállítását, hol címeket, hol dicsőítő feliratokat, hol pedig azt indítványozta, hogy Sejanus születésnapja legyen hivatalos ünnep. A szenátus nem merte leszavazni ezeket az indítványokat, és Sejanus, minthogy nem volt szenátor, nem szólhatott bele a dolgokba. Tiberius pedig nem élt a vétó jogával, mert félt, hogy ezáltal magára haragítja Sejanust. Mostanában a szenátus, ha valamit el akart intézni, először megbízottakat küldött Sejanushoz, és engedélyt kért tőle, hogy Tiberiushoz forduljon. Ha Sejanus lebeszélte őket, akkor persze nem csináltak semmit. Gallus egy napon azt indítványozta, hogy a szenátus szavazzon meg egy családi jelvényt Sejanusnak, szolgálatai emlékére. Torquatus utódai sodrott aranyláncot, Cincinnatus utódai aranyozott göndör hajfürtöt viseltek családi jelvényként, Sejanusnak és utódainak arany kulcsot kellene megszavazni jutalmul, amiért olyan hűséges kapusa az uralkodónak. A szenátus egyhangúlag megszavazta ezt az indítványt, és Sejanus megijedt, írt Tiberiusnak, hogy Gallus rosszindulatból indítványozta a kitüntetéseket, hogy féltékennyé tegye rá a szenátust, sőt, hogy az uralkodóval elhitesse, hogy telhetetlen becsvágyai vannak. A jelenlegi indítvány még ennél is rosszindulatúbb, mert hiszen arra céloz, hogy a császárhoz csak olyasvalaki útján lehet eljutni, aki közvetítői szerepét önző céljainak elérésére használja fel. Kérte a császárt, találjon valamilyen formai okot az indítvány megvétózására, és valamiképpen hallgattassa el Gallust. Tiberius válaszában megírta, hogy nem tudja megvétózni az

indítványt, mert ezáltal Sejanus hitelét rontaná, ne féljen azonban, Gallust nemsokára el fogja hallgattatni.
De azért Gallus célzása elérte hatását. Tiberius hirtelen rájött, hogy míg Sejanus mindenről tudott, ami Capriban történt, és befolyásolhatta a capri eseményeket, addig ő maga csak annyit tud a Sejanus körüli eseményekről, amennyit Sejanus maga elmond neki.
[Kr. u. 29] És most érkeztem el történetem egyik fontos mérföldkövéhez – nagyanyámnak, Líviának nyolcvanhat éves korában bekövetkezett halálához. Még tovább is élhetett volna, jól látott, a hallásával sem volt baj, könnyen tudta mozgatni végtagjait, nem is beszélve szellemi képességeiről amelyek kitűnőek voltak. De újabban többször meghűlt, úgy látszik, valami fertőzés érte az orrát, és az egyik ilyen fertőzés aztán a tüdejére húzódott. A palotában feküdt, és betegágyához hívatott. Történetesen Rómában voltam, és így azonnal jelentkezhettem nála. Láttam, hogy haldoklik. Újra emlékeztetett eskümre.
– Nem nyugszom addig, amíg nem teljesítem az eskümet – mondtam. Amikor egy nagyon öreg asszony haldoklik, aki hozzá még az ember nagyanyja, az ember mindent megtesz, hogy a kedvében járjon. – De azt hittem, hogy ezt majd Caligula elintézi neked.
Egy ideig nem felelt. De amikor általános elgyengülése engedte, tombolt mérgében.
– Tíz perccel ezelőtt volt itt. Megállt az ágyam mellett, és kiröhögött. Azt mondta, hogy elmehetek a pokolba, és ott is maradhatok örökre. Ő nem törődik ezzel. Azt mondta, most, hogy meghalok, már nem kell hozzám alkalmazkodnia többé, és úgy érzi, az eskü nem kötelezi őt, mert hiszen kényszerítették rá. Azt mondta, hogy ő lesz majd az a bejósolt mindenható isten, nem én. Azt mondta…
– Rendben van, nagyanya, végül mégiscsak te fogsz rajta nevetni. Majd te leszel a mennyek királynője, és közben Caligulát Minős emberei a pokolban az örökkévalóság kerekén fogják megtörni.
– És még én neveztelek téged bolondnak! – mondta. – Én most megyek, Claudius. Csukd le a szemem, és tedd a nyelvemre azt a pénzt, amit a párnám alatt találsz. A csónakos ember meg fogja ismerni. Megfelelő tiszteletben fog részesíteni.
Nagyanyám meghalt, én lefogtam a szemét, és a pénzt a nyelvére tettem. Aranypénz volt, amilyet még sohasem láttam, egyik felén Augustus és Lívia néztek egymásra, a másik fele pedig győzedelmes versenykocsit ábrázolt.
Tiberiusról egyetlen szó sem esett köztünk. Nemsokára megtudtam, hogy idejében értesítették őt Livia állapotáról, úgyhogy nyugodtan meglátogathatta volna. Most levelet írt a szenátusnak, kimentve magát, amiért nem látogatta meg utoljára, de megígérte, hogy Rómába jön a temetésre. Időközben a szenátus különböző szokatlan

megtiszteltetéseket szavazott meg emlékének, beleértve a Haza Anyja címet, sőt azt indítványozta, hogy félistennőt kell belőle csinálni. Tiberius azonban majdnem minden határozatot megsemmisített, megmagyarázván egy levélben, hogy Livia különösképpen szerény asszony volt, aki nem szerette, ha szolgálatait az állam elismeri, és főleg attól a gondolattól riadt vissza, hogy halála után vallásos tiszteletben részesüljön. A levél végén általában arról elmélkedett, hogy a nők alkalmatlanok a politikára.

Természetesen nem jött a városba a temetésre, kizárólag azért, hogy annak pompáját kisebbítse. Az előkészületek elrendelésével annyit késlekedett, hogy a holttest már erősen oszladozott, amikor végre máglyára tették. A halotti beszédet, általános meglepetésre, Caligula mondotta Tiberius helyett. Az lett volna természetes, ha Tiberius helyett örököse, Nero beszél. A szenátus diadalívet emeltetett Livia emlékére – az első eset Róma történetében, hogy nőt így kitüntettek. Tiberius nem vétózta meg az indítványt, de megígérte, hogy saját költségére építi fel, amit aztán persze nem tett meg. Ami pedig Livia végrendeletét illeti, Tiberius örökölte vagyonának nagyobbik részét, mint a törvényes örökös, de amit az öregasszony törvényesen másra hagyhatott, azt szétosztotta végrendeletében alantasai és barátai között. Tiberius senkinek sem fizette ki a Livia által hagyományozott összeget. Nekem is kellett volna húszezer aranyat kapnom, amit Tiberius szintén megtartott magának.

HUSZONHATODIK FEJEZET

Sohasem tartottam volna lehetségesnek, hogy Lívia hiányozni fog. Gyermekkoromban minden este titokban imádkoztam az alvilág isteneihez, hogy vigyék el őt. És most a leggazdagabb áldozatokat is szívesen bemutattam volna – makulátlan fehér birkákat, kecses antilopokat, az íbiszek és flamingók tucatjait –, csakhogy újra életben legyen. Mert nyilvánvaló volt, hogy Tiberiust már régóta csak az anyjától való félelem korlátozta kissé. Néhány nappal Lívia halála után lesújtott Agrippinára és Néróra. Agrippina ekkor már felépült betegségéből. Tiberius nem vádolta őket hazaárulással, egyszerűen levelet írt a szenátusnak, panaszkodva Nero nemi elaljasulására és Agrippina sok bajt okozó nyelvére, azt ajánlván, hogy szigorú rendszabályokkal szedjék őket ráncba.

Amikor a levelet felolvasták a szenátusban, hosszú ideig senki sem szólt egy szót sem. Mindenki azon töprengett, pontosan mennyi támogatásra számíthat a nép körében Germanicus családja, és nem volna-e okosabb Tiberius ellen fordulni, mint esetleg a népet a szenátusra haragítani. Végül is Sejanusnak egy barátja felemelkedett, indítványozta, hogy a császár kívánságait teljesíteni kell, szavazzanak

meg hát valamit a két említett személyiség ellen. Volt egy szenátor, aki mint a szenátus intézkedéseinek hivatalos feljegyzője szerepelt. Az ő szavainak mindig nagy jelentőséget tulajdonítottak. Eddig ez a szenátor szó nélkül megszavazott mindent, amit Tiberius levélben kért. Sejanus jelentette is a császárnak, hogy erre az emberre mindig számíthat. Mégis a jegyző volt az, aki most felállt, hogy ellenezze az indítványt. Kijelentette, hogy Nero erkölcseiről és Agrippina viselkedéséről jelenleg nem szükséges beszélni. Véleménye szerint a császárt rosszul tájékoztatták, elhamarkodottan írt, éppen ezért nemcsak Nero és Agrippina, hanem a császár érdeke is, hogy ne szavazzanak meg addig semmit, amíg Tiberiusnak nincs ideje meggondolni az ilyen súlyos vádakat legközelebbi hozzátartozói ellen. Időközben a levél híre elterjedt az egész városban, jóllehet a szenátus ténykedéseit titokban kellett volna tartani addig, amíg a császár parancsára hivatalosan nyilvánosságra nem hozzák. Hatalmas tömegek gyülekeztek a szenátus körül, tüntettek Agrippina és Nero mellett, hangosan kiáltozva: „Éljen Tiberius! A levél hamisítvány! Éljen Tiberius! Ez Sejanus műve!”
Sejanus nagy sebesen küldöncöt menesztett Tiberiushoz, aki erre az alkalomra a várostól néhány mérföldnyire fekvő nyaralójába költözött, hogy baj esetén kéznél legyen. Jelentette, hogy a szenátus a jegyző indítványára nem volt hajlandó – a levéllel foglalkozni, hogy a nép közel áll a fellázadáshoz, Agrippinát nevezi a haza igazi anyjának és Nérót a haza megmentőjének. Ha Tiberius nem cselekszik azonnal és határozottan, naplementéig vérontásra kerül a sor.
Tiberius megijedt, de követte Sejanus tanácsát, és fenyegető levelet írt a szenátusnak, a jegyzőt hibáztatva azért a hallatlan sértésért, amelyet császári méltósága ellen elkövettek, és követelte, hogy az egész ügy elintézését bízzak, teljesen rá, minthogy a szenátus olyan nyúlszívű, amikor az ő érdekeit kellene megvédeni. A szenátus engedett. Tiberius a gárdát kivont karddal, trombitaszóval keresztülvonultatta a városon, és kihirdette: felére szállítja le a népnek járó ingyen gabonamennyiséget, ha továbbra is tüntetnek. Ezután Agrippinát Pandataria szigetére száműzte, ugyanoda, ahova először édesanyját, Juliát száműzték, Nérót pedig Pontiára, egy másik apró, kis sziklás szigetre, fele úton Capri és Róma között. Közölte a szenátussal, hogy a két száműzött éppen szökőfélben volt a városból, remélve, hogy a rajnai tartományok ezredei megmentik őket.
Mielőtt Agrippina a szigetre utazott volna, gúnyosan megkérdezte tőle, miképpen kívánja kormányozni a hatalmas királyságot, amelyet éppen most örökölt édesanyjától (aki különben az ő erényes felesége volt), és vajon követeket fog-e küldeni a fiához, Néróhoz, aki szintén hatalmas királyságot kapott? Milyen nagyszerű lesz, ha pompás katonai szövetségre léphet vele. Agrippina szót sem szólt. Tiberius dühösen

ráordított, hogy feleljen, és amikor még mindig hallgatott, odaszólt egy gárdakapitánynak, hogy üsse meg. Agrippina erre végre megszólalt:
– A neved Vérrel Itatott Agyag, így nevezett, úgy tudom, Theodorus, a tudós, amikor szónoklástani előadásait hallgattad Rhodusban.
Tiberius kikapott a kapitány kezéből egy vesszőt, és addig verte a szerencsétlen asszony testét és fejét, amíg az elvesztette az eszméletét és egyik szemevilágát.
Nemsokára Drusust is megvádolták, hogy a rajnai ezredekkel próbál szövetkezni. Sejanus levelet mutatott bizonyítékként, amelyet, mint mondta, ügynökei elfogtak, de amelyet valójában ő hamisított, továbbá pedig Drusus feleségének, Lepidának írásbeli tanúbizonyságát, amely szerint Drusus felkérte őt, lépjen érintkezésbe az ostiai matrózokkal, akik nem felejtették el, hogy Nero és ő Agrippa unokái. Lepidának ugyanis viszonya volt Sejanusszal. Drusust a szenátus kiadta Tiberiusnak, mire a császár elzáratta a palota egyik pincéjébe, és Sejanust bízta meg felügyeletével.
Gallus volt a következő áldozat. Tiberius levelet írt a szenátusnak, hogy, Gallus féltékeny Sejanusra, és mindent elkövetett, hogy ironikus ténykedésével és más rosszindulatú módszerével elidegenítse őt a császártól. A szenátust annyira megrendítette a jegyző öngyilkosságának híre, amely ugyanaznap terjedt el a városban, hogy azonnal kiküldtek egy elöljárót Gallus letartóztatására. Az elöljáró elment Gallus házába; ott közölték vele, hogy a ház ura Bajaeben van. Bajaeben Tiberius nyaralójához utasították, és csakugyan megtalálta Gallust, amint Tiberiusszal vacsorázott. Nagyszerűen mulattak kettesben. Tiberius éppen egy nagy kupa bort kínált fel Gallusnak. A vacsorázó asztal mellett általában olyan jó volt a hangulat, hogy az elöljáró zavarba jött, nem tudta, mit mondjon. Tiberius megkérdezte, hogy miért jött?
– Hogy a szenátus parancsára letartóztassam egy vendégedet, Caesar.
– Melyik vendégemet?
– Asinius Gallust – felelte az elöljáró –, de úgy látszik, tévedés. Tiberius úgy tett, mintha lesújtaná a hír.
– Ha a szenátusnak valami vádja van ellened, Gallus, és elküldte ezt az embert, hogy letartóztasson, félek, hogy a kellemes estét félbe kell szakítani. Tudod, nem szállhatok szembe a szenátussal, de tudom, mit csinálok most, hogy így megbarátkoztunk, írok a szenátusnak, és személyes szívességként megkérem, ne tegyen semmit addig az ügyedben, amíg tőlem hírt nem kap. Ez azt jelenti majd, hogy egyszerű őrizetben leszel, őrzőid a konzulok lesznek, így semmi megalázó bánásmódban nem lesz részed. El fogom intézni, hogy felmentsenek, amint csak lehet.
Gallus kénytelen volt megköszönni Tiberius nagylelkűségét, de meg

volt győződve arról, hogy nem őszinte. Tiberius valószínűleg iróniával fizet az iróniáért. És igaza volt. Visszavitték Rómába, és a szenátusi épület egyik pincehelyiségébe zárták. Nem engedtek senkit a közelébe, és nem küldhetett üzenetet barátainak vagy családjának. Élelmét kis nyíláson adták be naponta. A helyiség a világítást is ezen a kis nyíláson keresztül kapta, és egyetlen bútordarabja egy priccs volt. Közölték vele, hogy csak ideiglenesen van itt, Tiberius nemsokára elintézi az ügyét. De a napokból hónapok, a hónapokból pedig évek lettek, és még mindig a pincelyukban tengődött. Az élelme igen kevés volt – Tiberius gondosan kiszámította, hogy mindig éhes legyen, de azért ne haljon éhen. Kést nem kapott, nehogy megölje magát, és nem engedtek be hozzá könyveket vagy írószerszámokat sem, hogy szórakozzék. Nagyon kevés vizet adtak neki inni, mosakodásra pedig semmit. Ha Tiberius előtt valaki szóba hozta Gallust, az öregúr elmosolyodott:

– Rémes, rémes, még most sem békültem ki Gallusszal.

Amikor értesültem Gallus letartóztatásáról, sajnáltam, hogy épp nemrégiben veszekedtem vele. Csak irodalmi veszekedés volt. Egy buta kis könyvet írt, ezen a címen: „Kis összehasonlítás apám, Asinius Pollio és barátja, Marcus Tullius Cicero szónoki képességei között”. Ha az összehasonlítást az erkölcsi jellem, politikai képesség vagy akár a képzettség alapján tette volna, Pollio könnyen felülkerekedik ellenfelén. De Gallus azt próbálta bizonygatni, hogy apja volt a jobb szónok. Ez képtelenség volt, és írtam is egy kis könyvet ilyen értelemben. Ez a könyv röviddel azután jelent meg, hogy megbíráltam Pollio megjegyzéseit Ciceróról. Gallus nagyon mérges lett.

Sejanus végre jelentette Tiberiusnak, hogy a Zöld Pártot megtörték, nincs tehát ok további aggodalomra. Tiberius azzal jutalmazta, hogy férjhez adta hozzá unokáját, Helénát, akinek Néróval kötött házasságát felbontotta. Ezen a ponton lépett közbe anyám, aki, ha olvasóim nem felejtették el, Livillának is anyja. Castor halála óta Livilla vele lakott, és elég gondatlan volt ahhoz, hogy anyám megtalálta titkos levelezését Sejanusszal. Anyám mindig igen takarékos volt, és öregkorára a takarékosság egyenesen vesszőparipája lett. Nagyon örült, ha a gyertyák végét megtakaríthatta, és újra gyertyát önthetett belőlük, eladta a konyhai hulladékot és mosogatólevet a disznóhizlaldáknak, és a faszénport bizonyos folyadékokkal keverve kis téglákká gyúratta, amelyek majdnem olyan jól égtek, mint a faszén. Livilla viszont igen könnyelmű volt, anyám állandóan szidta is ezért. Egy nap anyám történetesen éppen Livilla szobája előtt haladt el, amikor kijött egy rabszolgafiú egy kosár piszkos, gyűrött papirusszal.

– Hová mész, fiam?

– A kemencéhez, asszonyom, Livilla úrhölgy parancsolta.

– Micsoda könnyelműség papirusszal tömni a kemencét! Tudod, mennyibe kerül manapság a papirusz? És látom, egy sereg lap van, amire alig írtak.
– De asszonyom, Livilla úrhölgy igen erősen megparancsolta, hogy égessek el minden darabot.
– Ugyan. Livilla úrhölgy bizonyára szórakozott volt, amikor kiadta a parancsot az értékes papiruszok elégetésére. Add csak ide a kosarat. A tiszta részek még mindig jók lesznek háztartási dolgok feljegyzésére.
Így hát bement a kosárral a szobájába, és éppen le akarta vágni a tiszta részeket, amikor eszébe jutott, hogy letisztíthatná a tintát minden darabról. Eddig igen tisztességesen tartózkodott attól, hogy bármit is elolvasson. De amikor a tintát próbálta ledörzsölni, lehetetlen volt nem látni a tartalmát. Hirtelen rájött, hogy a papiruszokon megkezdett és félbehagyott levelek vannak Sejanushoz. És amikor az első fogalmazványt elolvasta, nem tudta megállni, hogy a többit is át ne fussa. A végére érvén, tudta az egész történetet. Livilla nyilvánvalóan igen dühös volt, amiért Sejanus hajlandó más valakit elvenni – és még hozzá a tulajdon lányát! De el akarta leplezni érzelmeit – mindegyik fogalmazvány már kissé szelídebb hangú volt az előzőnél. Azt írta, gyorsan kell cselekednie, mielőtt Tiberius gyanakodni kezd, hogy nincs szándékában Helénát feleségül venni. És ha még nem látja elérkezettnek az időt arra, hogy Tiberiust meggyilkolja és a hatalmat a kezébe kaparintsa, akkor nem volna jó, ha ő maga megmérgezné Helénát?
Az anyám elküldött Pallasért, aki éppen valami munkát végzett számomra a könyvtárban, és elküldte Sejanushoz a nevemben engedélyt kérni, hogy meglátogathassam Tiberiust Capriban: át akarom adni neki Karthágóról írott művemet. (Éppen ekkor fejeztem be ezt a munkát, és egy szép példányt anyámnak küldtem a megjelenés előtt.) Anyám azután utasította Pallast, hogy Capriban kérje meg a császárt, adjon engedélyt, hogy a munkát neki ajánlhassam. Sejanus könnyen megadta az engedélyt, ismerte Pallast mint rabszolgámat, és semmire sem gyanakodott. De a tizenkettedik kötetbe anyám beragasztotta Livilla leveleit és a saját levelét, amelyet magyarázatul írt, és utasította Pallast, hogy a lepecsételt borítékot Tiberiusnak adja a saját kezébe. Az én állítólagos üdvözlésemen kívül adja át Tiberiusnak a következő üzenetet:
„Antónia úrhölgy is szeretetteljes üdvözletét küldi, de véleménye szerint ezek a könyvek egyáltalában nem érdeklik az uralkodót, kivéve a tizenkettedik kötetet, amelyben igen érdekes olvasmány található.”
Pallas megállt Capuában, hogy közölje velem útjának célját. Azt mondta, anyám szigorúan megtiltotta, hogy szóljon nekem erről a küldetésről, de hiszen valójában én vagyok a gazdája, nem pedig az anyám, és nem akar semmi olyat tenni, amivel bajba keverne engem.

Meg volt győződve arról, hogy nem akarom munkámat a császárnak ajánlani. Mialatt Pallas megmosakodott és átöltözött, én feltörtem a pecsétet. Amikor láttam, hogy mit tett bele anyám, annyira megijedtem, hogy el akartam égetni az egészet. De láttam, hogy ez éppen olyan veszélyes, mintha tovább engedem, így hát újra lepecsételtem. Anyám pecsétemnek másolatát használta, amelyet üzleti célokra adtam neki, így hát senki sem vette észre, hogy feltörtem a pecsétet, még Pallas sem. Pallas ekkor Capriba sietett, és visszafelé jövet közölte, hogy Tiberius rögtön a tizenkettedik kötetet vette kézbe, és elment vele az erdőbe sétálni. Amikor visszatért, mondta, hogy a munkámat neki ajánlhatom ugyan, de ne használjak túlságosan kirívó számokat. Ez egy kissé megnyugtatott, de az ember sohasem tudhatja Tiberiusnál, hogy hányadán áll vele. Természetesen roppantul aggódtam, és igen keserűen gondoltam anyámra, hogy ilyen szörnyű veszélybe juttatja életem azáltal, hogy belevon a veszekedésbe Tiberius és Sejanus között. Menekülésre gondoltam, de nem tudtam hova menekülni.
[Kr. u. 31] Először is az történt, hogy Heléna megbetegedett. – Tudtuk, hogy nincs semmi baja, de Livilla választást engedett neki. Mit akar? Úgy tenni, mintha beteg lenne vagy csakugyan megbetegedni? Rómából Nápolyba vitték, amelynek éghajlata állítólag egészségesebb. Tiberius engedélyt adott, hogy a házasságot bizonytalan időre elhalasszák, de Sejanust állandóan vejének szólította, mintha a házasság már megtörtént volna. Kinevezte szenátorrá, konzullá tette és pontifexszé. De azután tett valamit, ami leszállította ezeknek a kitüntetéseknek értékét. Meghívta Caligulát néhány napra Capriba, és aztán egy igen fontos levéllel küldte vissza a szenátushoz. A levélben megírta, hogy megvizsgálta a fiatalembert, aki most az örököse lesz, rájött, hogy teljesen elüt bátyjaitól. Ezentúl nem hajlandó meghallgatni a Caligula elleni vádakat, meggyőződött a fiú hűségéről és jó erkölcseiről. Caligulát most Aelius, Sejanus konzultársa figyelmébe ajánlja, és kéri őt, hogy vigyázzon rá. Caligulát különben szintén kinevezte pontifexszé és Augustus papjává.
Amikor a város értesült erről a levélről, nagy volt az öröm. Azáltal, hogy Tiberius felelőssé tette Sejanust Caligula biztonságáért, egyben figyelmeztette őt, legyen vége már a Germanicus család elleni harcának. Sejanus konzuli kinevezését mindenki rossz előjelnek tartotta – Sejanus számára. Ez volt Tiberius ötödik konzuli időszaka, és eddig mindegyik konzultársa szerencsétlen körülmények között halt meg: Varus, Cnaeus Piso, Germanicus és Castor. Újra reménykedni kezdtek, hogy a nemzet bajai nemsokára véget érnek, Germanicus egyik fia fog uralkodni felettük. Lehet, hogy Tiberius meg fogja ölni Nérót és Drusust, de világos, hogy meg akarja menteni Caligulát: nem Sejanus lesz tehát a legközelebbi császár. Mindenki, akivel most

Tiberius erről a tárgyról beszélt, olyan őszintén örülni látszott Caligula trónörökösségének – az emberek ugyanis valahogyan elhitették magukkal, hogy Caligula örökölte apja minden erényét –, hogy Tiberius, aki felismerte a gonoszt mindenkiben, és Caligulának őszintén megmondta: tudja, hogy utódja mérges kígyó, szörnyeteg, és éppen ezért hagyta életben, sokat mulatott, és igen örült. Caligula növekvő népszerűségét jól felhasználhatta Sejanus és Livilla fékentartására.
Caligulát most bizonyos mértékig bizalmasává tette, és egy feladattal bízta meg. Barátkozzon össze a gárda embereivel, és tudja meg tőlük, melyik gárdakapitánynak van a legtöbb befolyása a testőrség körében Sejanus után. Ennek a befolyásos tisztnek legalább olyan vérszomjasnak és merésznek kell lennie, amilyen Sejanus. Caligula női parókával és ruhában néhány fiatal prostituált társaságában mindennapos látogatója lett a városszéli kocsmákban a katonák törzsasztalainak. Erősen kifestett arccal és kitömött ruhával mindenki nőnek tartotta, ha nem is valami csinos nőnek. A kocsmákban azt mondta magáról, hogy egy gazdag boltos tartja ki, aki igen sok pénzt ad neki. – Ezen az alapon aztán néha az egész kocsmát megvendégelte. Nagylelkűsége igen népszerűvé tette. Nemsokára rengeteg tábori pletykát tudott meg, és a név, amely állandóan felmerült pletykálkodás közben, egy Macro nevű kapitányé volt. Macro Tiberius egyik szabadosának a fia, és állítólag a legerősebb, legmerészebb és legdurvább fickó Rómában. A katonák mind rajongva beszéltek nagy ivásairól, erejéről, lélekjelenlétéről és arról, hogy mennyire uralkodik a többi kapitány felett. Még maga Sejanus is fél tőle. Azt mondták, Macro az egyetlen ember, aki szembe mer szállni a parancsnokkal, így Caligula egy este megszólította Macrót, titokban felfedte kilétét, és hosszú sétára indult vele a város szélén.
Tiberius ekkoriban furcsa leveleket kezdett írogatni a szenátusnak, hol azt írván, hogy nagyon rossz az egészsége, közel érzi magához a halált, hol pedig azt, hogy váratlanul jobban lett, és bármely percben megérkezhet Rómába. Igen furcsa módon írt Sejanusról is, a legkülönlegesebb dicséreteket zsörtölődő szemrehányásokkal keverve. Általában azt a benyomást keltették ezek a levelek, hogy az aggastyán egészen gyerekes lett. Sejanust annyira zavarba hozták ezek a levelek, hogy nem tudta elhatározni magát, kísérelje-e meg azonnal a puccsot, vagy várjon addig, amíg Tiberius meg nem hal vagy gyengeelméjűsége miatt félre nem teheti az útból. El akart látogatni Capriba, de Tiberius nem engedte. Sejanus ekkor azt írta, hogy Helena igen betegen fekszik Nápolyban, engedje meg, hogy őt meglátogassa csak egy napra, onnan pedig egy óra alatt kievezhet Capriba is. Tiberius válaszában azt írta, hogy Helénára a legjobb orvosok vigyáznak, legyen türelemmel, ő csakugyan Rómába jön, és azt akarja, hogy ott Sejanus fogadja.

Időközben Sejanus konzulsága lejárt.
Tiberius végre meghatározta érkezése napját. Sejanus egy gárdacsapat élén az Apolló-templom előtt várt, amelyben történetesen a szenátus is ülésezett. A szenátus épületét ugyanis ekkor tatarozták. Egyszerre csak Macro lovagolt oda, és tisztelgett előtte. Sejanus megkérdezte, miért hagyta el a tábort. Macro azt felelte, hogy Tiberius levelet küldött neki, amelyet át kell adnia a szenátusnak.
– Miért neked küldte? – kérdezte Sejanus gyanakodva.
– Miért ne?
– De miért nem nekem?
– Mert a levél veled van kapcsolatban! – Macro ekkor odasúgta a fülébe: – Fogadd legmelegebb gratulációmat, tábornok, nagy meglepetés van számodra a levélben. Néptribun leszel. Ez azt jelenti, hogy te leszel a következő császár.
Sejanus gondolta, hogy Tiberius nem fog jönni, de állandóan valami meglepetéstől félt. Most boldogan sietett a szenátusba. Macro ekkor vigyázzt kiáltott, és a következőket mondotta:
– Fiúk, a császár éppen most nevezett ki tábornokká. Én vagyok a gárda új főparancsnoka. Itt a kinevezésem. Menjetek most egyenesen vissza a táborba, mára felmentlek benneteket minden munka alól. Ha visszaértek a táborba, mondjátok meg a többieknek, hogy Macro a parancsnok, és mindenki harminc aranyat kap, aki tudja, hogyan kell engedelmeskedni. Melyikőtök a rangidős kapitány? Te? No, vonultasd el az embereket. De csendben!
A testőrség elvonult, és Macro magához hívatta a városi őrök parancsnokát. Ezt már előre figyelmeztették, hogy embereivel legyen készenlétben. Ekkor bement Sejanus után, átadta a levelet a konzuloknak, és meg sem várva a felolvasást, kijött. Amikor látta, hogy a városi őrök állig fegyverben a kapuk előtt állanak, a távozó gárda után sietett, nehogy a táborban zavargás törjön ki.
Időközben a Házban elterjedt a hír, hogy Sejanus néptribun lesz. Mindenki üdvözölte, s gratulált neki. Az idősebbik konzul csendet kért, és megkezdte a levél felolvasását. Tiberius az elején a szokásos mentegetőzéssel kezdte, nem tud eljönni az ülésre, mert sok a dolga, beteg, aztán különböző általános tárgyakról írt, míg végre Sejanusra tért. Panaszkodott, hogy Sejanus túlságosan elsietve ítéltetett el egy volt kormányzót. Sejanus itt elmosolyodott, mert eddig is az volt a szokás, hogy Tiberius előbb valami miatt panaszkodik rá, hogy aztán kitüntesse. De a levél továbbra is ebben a hangnemben folytatódott, sőt bekezdésről bekezdésre egyre komolyabb panaszok merültek fel. Sejanus arcáról lefagyott a mosoly. A szenátorok, akik még az imént ünnepelték, most elkomorodtak, és azok, akik legközelebb ültek hozzá, valamilyen kifogással átültek a terem másik felébe. A levél azzal fejeződött be, hogy Sejanus komoly bűnöket követett el, és ezért

letartóztatandó. A konzul, akit Macro megelőző este figyelmeztetett a bekövetkezendő eseményekre, most elkiáltotta magát:
– Sejanus, gyere ide!
Sejanus nem akart hinni a fülének. Arra várt, hogy a levél végén néptribunná nevezik ki. A konzulnak kétszer is kellett szólítania, mielőtt megértette volna.
– Engem hívsz? – motyogta. – Engem?
Amint ellenségei rájöttek, hogy Sejanus végül is megbukott, hangosan szidalmazni kezdték. Barátai és rokonai, akik tulajdon életüket féltették, csatlakoztak a szidalmazókhoz. Egyszerre csak egyedül maradt. A konzul feltette a szokásos kérdést, kövessék-e a császár tanácsát, „Igen, igen”! – kiáltotta az egész Ház. A városi őrök parancsnokát hívatták, és amikor Sejanus látta, hogy gárdája eltűnt, helyüket városi őrök foglalták el, tudta, hogy minden elveszett. Elvitték a börtönbe, és a nép, amely értesült az eseményekről, körülfogta, szidalmazta, és piszokkal dobálta meg. Öltönyével takarta el az arcát, mire a tömeg azzal fenyegette, hogy megöli. Erre felfedte az arcát, hogy a nép könnyebben megdobálhassa sárral és piszokkal. Ugyanaznap délután a szenátus látva, hogy a gárda nem jelentkezik és a nép be akar törni a börtönbe, hogy véget vessen Sejanus életének, ezt az érdemet is a magáénak akarta tulajdonítani, és halálra ítélte a bukott minisztert.
Caligula tűzjellel értesítést küldött Tiberiusnak. A császár hajóhadat tartott készenlétben, hogy azonnal Egyiptomba hajózzék, ha tervük nem sikerül. Sejanust kivégezték, és holttestét három napra kitették, hogy a nép megköpdöshesse. Amikor elérkezett az idő, hogy torkába kampót akasszanak és a Tiberisbe hurcolják, koponyáját elvitték a nyilvános fürdőbe, hogy ott labdázzanak vele. Az utcák tele voltak számtalan szobrának törött darabjaival.
Apicatától való gyermekeit halálra ítélték. Volt egy nagykorú fia, egy kiskorú fia és egy lánya, akit fiammal Drusillussal jegyeztek el annak idején. Még nem volt tizennégy éves. Kiskorú fiút a törvény szerint nem lehet kivégezni, tehát ráadták férfiruháját erre az alkalomra. Erre már volt példa a polgárháborúk idején. A lányt, szűz létére, a törvény még erősebben védte. Nem volt jogi példa arra, hogy kivégezzenek egy szüzet, akinek egyetlen bűne, hogy apja leánya. Amikor börtönbe hurcolták, nem értette, hogy mi történik, és kiáltozni kezdett: „Ne vigyetek börtönbe. Verjetek meg, ha akarjátok, nem leszek újra rossz!” Nyilvánvalóan valami gyerekcsíny terhelte lelkiismeretét. Macro félt attól, hogy az istenek bosszút állnak a városon, ha egy szüzet kivégeztetnek, így utasította a hóhért, hogy kivégzés előtt kövessen el erőszakot a kislányon. Amint erről hallottam, azt mondtam magamnak: „Róma, tönkremész. Nincs vezeklés ilyen szörnyűséges bűnért.” És az isteneket hívtam tanúbizonyságul, hogy bár a császár

rokona vagyok, nem vettem részt hazám kormányzásában, és undorodom ettől a bűntől, de nem vagyok képes arra, hogy megbosszuljam.
Amikor Apicata megtudta, hogy mi történt gyermekeivel, és látta, amint holttestüket a tömeg rugdossa és köpködi, megölte magát. Előbb azonban levelet írt Tiberiusnak, közölte vele, hogy Castort Livilla mérgezte meg, és hogy Livilla és Sejanus kezükbe akarták keríteni a hatalmat. Mindenért Livillát hibáztatta. Az anyám nem tudott Castor meggyilkolásáról. Tiberius most magához hívatta anyámat Capriba, megköszönte neki nagy szolgálatait, és megmutatta Apicata levelét. Azt mondta, kérjen bármilyen jutalmat, megadja. Anyám csak azt kérte, hogy családi nevünket ne hurcolják meg, leányát ne végezzék ki, és holttestét ne dobják oda a tömeg martalékául.
– Hogyan büntessük tehát meg? – kérdezte Tiberius élesen.
– Add ki nekem, majd én megbüntetem.
Livilla ellen a nyilvánosság előtt nem is történt semmi. Anyám bezárta őt a hálószoba melletti szobába, és halálra éheztette. Napról napra, éjszakáról éjszakára hallotta kétségbeesett kiáltozásait és átkozódásait, amelyek egyre gyengültek, de mégis ott tartotta a szomszéd szobában, és nem valami pincében, egészen addig, amíg meg nem halt. Nem azért tette, mert a kínzás örömet okozott neki, hiszen sokat szenvedett miatta: meg akarta büntetni önmagát, hogy ilyen szörnyű leányt szült.
Sejanus halálát egész sereg kivégzés követte. Minden barátját megölték, aki nem volt elég gyors a köpönyegfordításban, sőt sok olyat is, aki gyorsan csatlakozott az ellentáborhoz. Azokat, akik nem előzték meg a kivégzést öngyilkossággal, levetették a Tarpeja-sziklàról. Birtokaikat elkobozták. Tiberius nagyon keveset fizetett bevádolóiknak, egyre zsugoribb lett. Caligula tanácsára hamis vádakat koholt azok ellen a besúgók, illetve vádlók ellen, akiknek oda kellett volna adni a legértékesebb elkobzott birtokokat, így aztán nemcsak ezeket kapta meg, hanem a vádlók birtokait is. Ebben az időben körülbelül hatvan szenátor, kétszáz lovag és több ezer közember halt meg. Hogy kapcsolatban voltam házasság révén Sejanus családjával, nekem is könnyen az életembe kerülhetett volna, ha nem vagyok az anyám fia. Engedélyt kaptam arra, hogy elváljak Aeliától, és megtartsam hozománya egynyolcad részét. Valójában azonban visszaadtam neki az egész hozományt. Biztosan bolondnak hitt. De ezt csekély ellenszolgáltatásképpen tettem azért, mert elvettem tőle kislányunkat, Antóniát, amint megszületett. Aelia ugyanis megengedte, hogy másállapotba kerüljön tőlem, amint érezte, hogy Sejanus helyzete már nem oly biztos. Azt gondolta, hogy ez legalább őt is meg fogja védeni. Tiberius nem végeztetheti ki őt, míg másállapotban van a császár unokaöccsének gyermekével. Örültem a válásnak, de nem vettem volna el tőle a gyermeket, ha anyám nem

ragaszkodott volna hozzá. Anyám magához akarta venni Antóniát, hogy anyáskodhasson vele.
Sejanus családjának egyetlen tagja menekült meg, a bátyja, mégpedig abból a furcsa okból kifolyólag, hogy tréfát űzött Tiberius kopaszságából. A Flóra istennő tiszteletére rendezett ünnepségeken történetesen ő volt az elnök, és csak kopasz embereket szerződtetett a szertartások elvégzésére, amelyek egészen az éjszakába nyúltak. A nézőközönséget ötezer kopaszra borotvált fejű fáklyás gyerek vezette haza. – Tiberius éppen Nervával beszélgetett, amikor egy látogatóba érkezett szenátor elmesélte neki az esetet. A császár, hogy jó benyomást keltsen Nervában, így szólt:
– Megbocsátok ennek a fickónak. Ha Julius Caesar nem haragudott azért, hogy kopaszságából tréfát űznek, akkor én sem haragudhatok. Ugye?
Azt hiszem, hogy Sejanus bukása után Tiberius csakis ezért bocsátott meg Sejanus bátyjának.
Helénát csupán azért büntették meg, mert betegnek tetette magát. Büntetésből férjhez adták Blandushoz, egy igen közönséges fickóhoz, akinek nagyapja, egy tartományi lovag, szónoklást tanítani jött Rómába. Ezt igen aljas viselkedésnek tartották Tiberius részéről, mert Heléna az unokája volt, és ezzel a házassággal az egész család nevén ejt csorbát. Azt mondták, hogy nem kell sokat kutatni Blandus családfájában, ha az ember rabszolgát akar találni.
Tiberius most rájött, hogy a gárda, amelynek a Macro által ígért harminc arany helyett ötvenet fizetett, az egyetlen mentsvára a néppel és a szenátussal szemben. Ezt mondta Caligulának:
– Nincs ember Rómában, aki ne enné meg szívesen a húsomat.
[Kr. u. 32] A gárda, hogy Tiberius iránti hűségét mutassa, panaszkodni kezdett, hogy sérelem érte őket, amikor a városi őrök vezették börtönbe Sejanust, nem pedig ők maguk, és tüntetésképpen kimentek a táborból fosztogatni a külvárosokba. Macro hagyta, hogy kitombolják magukat egy éjszakán keresztül, de amikor hajnalban megfúvatta a takarodót, azokat a katonákat, akik két órán belül nem jöttek vissza, majdnem halálra korbácsoltatta. Tiberius később közkegyelmet hirdetett. Senkit sem állíthatnak bíróság elé, amiért politikailag kapcsolatban volt Sejanusszal, és ha bárki gyászolni akarja, emlékezve nemes cselekedeteire, most, midőn gonoszságait már teljesen megbüntették, nem eshet emiatt baja. Sokan csakugyan gyászolni kezdtek abban a hitben, hogy Tiberius ezt akarja, de tévedtek. Nemsokára a legalaptalanabb dolgokkal, rendszerint vérfertőzéssel vádolták őket, és mindnyájukat kivégezték. Ugye csodálatosnak látszik, hogy e mészárlások után még mindig maradtak lovagok és szenátorok? A válasz az, hogy Tiberius a két rend létszámát állandó előléptetésekkel tartotta fenn. Szabad születés, büntetlen

előélet és néhány ezer arany már elégséges volt ahhoz, hogy valaki bekerüljön a lovagok nemes rendjébe, és mindig akadt jelentkező, jóllehet a felvételi díj igen magas volt. Tiberius egyre mohóbb lett, elvárta a gazdag emberektől, hogy legalább fele vagyonukat ráhagyják, és ha ezt nem tették, akkor a végrendeletet valamilyen formai okból érvénytelennek minősítette, átvette a vagyon kezelését, és az örökösök semmit sem kaptak. Szinte semmit sem költött közművekre, még Augustus templomát sem fejezte be, lecsapott magának valamit az ingyen gabonából és a nép szórakoztatására szánt rendelkezési alapból. Csak a seregeket fizette rendszeresen. Ami a tartományokat illeti, nem törődött velük, ha az adókat és a különböző más díjakat megkapta. Még azzal sem bajlódott, hogy új kormányzókat nevezzen ki, ha a régiek meghaltak. Hispániából küldöttség érkezett egyszer, panaszkodni, hogy már négy éve kormányzó nélkül vannak, s a legutóbbi kormányzó tisztviselői szemérmetlenül kiszipolyozzák a tartományt. Tiberius így szólt:
– Csak nem akartok új kormányzót? Az új kormányzó új tisztviselői kart hozna magával, és még rosszabbul járnátok. Elmondok nektek egy történetet. Történt egyszer, hogy egy súlyosan sebesült férfi feküdt a csatatéren, és várt a sebészre, hogy bekötözze, mert sebét ellepték a legyek. Egy könnyebben sebesült bajtársa meglátta a legyeket, és el akarta őket hessegetni. „Ne, ne” – kiabálta a súlyosan sebesült –, „ne tedd ezt! Ezek a legyek már majdnem teleszívták magukat a véremmel, és nem csípnek annyira, mint eleinte. Ha elűzöd őket, helyükbe rögtön éhesebbek jönnek, és akkor végeznek velem.”
Tűrte, hogy a parthusok betörjenek örmény földre, hogy a Dunán túli törzsek elárasszák a Balkánt, hogy a germánok átkeljenek a Rajnán és a gallusok között pusztítsanak. Egy sereg szövetséges vezérnek és kiskirálynak elkoboztatta a birtokát gall földön, Hispániában, Szíriában és Görögországban, szinte nevetséges ürügyek alapján. Vononest is megfosztotta kincseitől – bizonyára emlékeznek reá, ő volt az elűzött örmény király, aki miatt Germanicus Pisóval veszekedett –, ügynökei útján megszöktette Ciliciából, ahova Germanicus száműzte, szökés közben azután csapatai üldözőbe vették, és megölték.
A besúgók ebben az időben a gazdag embereket azzal vádolták, hogy magasabb kamatot szednek a törvényesnél. Másfél százalék volt a megengedett kamat. Ez a rendelkezés már régen elavult, és alig volt szenátor, aki meg nem szegte. Most küldöttség ment Tiberiushoz, kérve, adjon másfél évi időt arra, hogy mindenki úgy rendezze a pénzügyeit, hogy ne kerüljön ellentétbe a törvénnyel. Tiberius nagy kegyként teljesítette ezt a kérést. Ennek eredményeképpen minden hitelt megszüntettek, és nagy hiány volt a forgalomban levő pénzben. Különben is Tiberius nagy arany- és ezüst-felhalmozásai idézték elő, hogy a kamatláb emelkedett; most aztán pénzügyi válság keletkezett,

a telek- és földárak majdnem nullára estek. Tiberius végül is kénytelen volt úgy segíteni a helyzeten, hogy egymillió aranyat kölcsönzött a bankároknak a közpénzekből, mégpedig kamatmentesen, hogy ezek a telek- és földtulajdonosoknak újra kölcsönt nyújthassanak. Ezt sem tette volna meg, ha Coccejus Nerva nem tanácsolja. Néhanapján még most is tanácsot kért Nervától, aki Capriban élt, de gondosan elleplezték előtte Tiberius kicsapongásait, nem sok hírt kapott Rómából, így tehát ő volt talán az egyetlen ember a világon, aki még mindig hitt Tiberius jóságában. Caligula néhány év múlva elmondta, hogy Tiberius azt mondta Nervának kifestett arcú szeretőiről, hogy azok szegény árva fiúk, akiket megsajnált, legtöbbjük kissé bolondos, ezért öltözködnek és viselkednek olyan furcsán. De lehetséges-e, hogy Nerva ennyire együgyű és rövidlátó volt?

HUSZONHETEDIK FEJEZET

Minél kevesebbet beszélünk Tiberius uralkodásának utolsó évéről, annál jobb. Nem tudok részletesen írni arról, miképpen éheztették lassan halálra Nérót, miképpen kezdett éhségsztrájkot Agrippina, akit egy időre erőszakkal etettek, aztán végül hagyták, hogy meghaljon, vagy Gallusról, akivel tüdőbaj végzett, vagy Drususról, akinek holttestét úgy találták meg, hogy szája tele volt a priccs lószőrével, éhségében ugyanis már ezt akarta enni, és közben halt meg. De fel kell jegyeznem, hogy Tiberius a szenátushoz írott leveleiben örömének adott kifejezést Agrippina és Nero halála felett. Agrippinát hazaárulással és azzal vádolta, hogy Gallusszal élt kicsapongó életet. Sajnálta, hogy nem tudott Gallus ügyével törődni nagy elfoglaltsága miatt, és így kivégzése előtt meghalt. Ami pedig Drusust illeti, azt írta róla, hogy ez a fiatalember volt a legélvhajhászóbb és legveszedelmesebb gazfickó, akit valaha is ismert. Elrendelte, hogy nyilvánosan olvassák fel azokat a hazaáruló megjegyzéseket, amelyeket Drusus a börtönben tett. A szenátus sohasem hallott ilyen kínos felolvasást. Drusus megjegyzéseiből kiderült, hogy a kapitányok, a katonák, sőt a rabszolgák is verték és kínozták, hogy kegyetlenül napról napra kevesebb ételt és italt adtak neki. Tiberius utasította a kapitányt, hogy olvassa fel Drusus halálos ágyán kiáltozott átkait. Drusus haldoklásában ocsmány aljassággal, kicsapongással vádolta Tiberiust, azzal, hogy öröme telik a kínzásban, hogy meggyilkolta Germanicust, és egy sereg más bűnténnyel, amelyeket elkövetett ugyan, de még sohasem vádolták meg velük a nyilvánosság előtt. Drusus imádkozott az istenekhez, hogy mindaz a mérhetetlen kín, amelyet Tiberius másokra mért, hulljon vissza reá, tegye tönkre nappalait és éjszakáit, keserítse meg halála percét, és ítélje örökös kínpadra az alvilágban. A szenátorok többször félbeszakították az

olvasást tettetett szörnyülködéssel, de voltaképpen elképedtek, hogy Tiberius önként felfedi romlottságát. Tiberius valójában nagyon sajnálta önmagát ebben az időben (Caligula mesélte később), álmatlanság és babonás félelem kínozta, és csakugyan számított a szenátus rokonszenvére. Könnyezve mondta Caligulának, hogy kénytelen volt megölni rokonait, azok becsvágya és az Augustustól örökölt politika kényszerítette erre. Caligula, aki sohasem mutatta, hogy haragszik vagy szomorú, amiért Tiberius megölette anyját és bátyjait, most részvevő hangon beszélt az öregúrral, aztán egy újfajta ocsmányságról számolt be, amelyet állítólag a szíriaiak gyakorolnak. Csak ilyen beszélgetéssel lehetett Tiberiust felvidítani. Lepida, aki tulajdonképpen elárulta Drusust Sejanusnak, nem sokkal élte túl férjét. Házasságtöréssel és azzal vádolták, hogy szeretője egy rabszolga. Minthogy rajtakapták őket az ágyban, nem tagadhatta bűnét, és megölte magát.
Caligula idejének legnagyobb részét Capriban töltötte, de néhanapján Tiberius kívánságára felment Rómába, hogy szemmel tartsa Macrót. Macro végezte most Sejanusnak minden munkáját, de elég okos volt ahhoz, hogy értésére adja a szenátusnak: nem akar semmiféle kitüntetést, és amelyik szenátor ilyet indítványoz, az az életével játszik. Tiberius több okból nevezte ki Caligulát utódjává. Az első ok Caligula nagy népszerűsége volt, a nép attól félt, ha lázongani kezd, akkor Tiberius Caligulán, Germanicus fián bosszulja meg magát. A másik ok Caligula szolgálatkészsége és ügyessége volt és az a tény, hogy Caligula gonoszsága mellett Tiberius szinte erényes embernek érezte magát. A harmadik és legerősebb ok pedig az volt, hogy nem hitte, hogy Caligula valaha is császár lesz. Thrasyllus ugyanis, akiben még mindig vakon bízott, mert eddig minden jóslata teljesült, kijelentette, hogy Caligula éppúgy nem lehet császár, mint ahogy nem tud átlovagolni az öblön keresztül Bajáéból Puteoliba. Thrasyllus azt is kijelentette: tíz év múlva még mindig Tiberius Caesar lesz az uralkodó. Ez is beteljesült, de akkor már egy másik Tiberius Caesar uralkodott.
Tiberius tudta például, hogy mi lesz a sorsa unokájának, Gemellusnak, aki nem is volt igazi unokája, mert hiszen apja nem Castor, hanem Sejanus volt. Egy nap így szólt Caligulának:
– Fő örökösömnek nevezlek ki. Gemellus lesz a másodörökös arra az esetre, ha te előbb halnál meg, de ez csak formaság. Tudom, hogy meg fogod ölni Gemellust, téged viszont mások fognak megölni. – Azért mondta ezt, mert remélte, hogy mindkettőjüket túléli, aztán hozzátette valamilyen görög tragédiából idézve: „Ha meghalok, eméssze el a földet a tűz."
De Tiberius még nem halt meg. A besúgók még mindig dolgoztak, és minden évben egyre több embert végeztek ki. Alig maradt egyetlen szenátor, aki megtartotta a helyét Augustus napjai óta. Macro sokkal

vérszomjasabb és sokkal merészebb volt, mint Sejanus. Sejanus legalább lovagi családból származott, míg Macro – apja rabszolgának született. Macro áldozatai között volt Plancina is, akinek Livia halála óta nem volt védelmezője. Újra megvádolták, hogy meggyilkolta Germanicust, mert elég nagy vagyona volt. Tiberius nem engedte meg a tárgyalás megkezdését, amíg Agrippina él, mert tudta, hogy ennek Agrippina örülne.
Egy vacsora alkalmával Nerva bocsánatot kért Tiberiustól: nem éhes, tehát nem fog enni. Nerva jól érezte magát eddig, és látszólag megelégedett életet élt Capriban. Tiberius először azt gondolta, hogy Nerva elrontotta a gyomrát, és azért nem eszik, de amikor másod- és harmadnap is koplalt, Tiberius félni kezdett, hogy halálra akarja éheztetni magát. Leült Nerva mellé, és könyörgött neki, mondja el, miért nem eszik. De Nerva bocsánatot kért, és azt mondta, nem éhes. Tiberius azt gondolta, Nerva talán haragszik, mert nem fogadta meg idejekorán a tanácsát a gazdasági válsággal kapcsolatban. Megkérdezte hát:
– Jobb étvággyal ennél, ha minden törvényt visszavonnék, amely korlátozza a kamatlábakat?
– Nem, egyszerűen nem vagyok éhes. Másnap Tiberius így szólt Nervához:
– Írtam a szenátusnak. Valaki közölte velem, hogy két-három ember szinte hivatásává tette a besúgást. Sohasem jutott eszembe, hogy amikor megjutalmazom az állam iránti hűséget, akkor felbátorítom az embereket, hogy barátaikat különböző bűnökbe ugrassák bele, és aztán bevádolják őket. De úgy látszik, nem egy esetben ez történt. Utasítottam a szenátust, végeztessen ki mindenkit, akiről bebizonyosodik, hogy ebből él. Fogsz most már valamit enni?
Nerva megdicsérte a határozatért, de kijelentette, hogy még most sincs étvágya. Tiberius egészen lehangolódott.
– Meg fogsz halni, Nerva, ha nem eszel. És mit fogok akkor én csinálni? Tudod, mennyire értékelem barátságodat és politikai tanácsaidat. Könyörgöm, egyél. Ha meghalnál, a világ azt hinné, hogy ez az én művem, vagy legalábbis irántam való gyűlöleted késztet az öngyilkosságra. Ó, ne halj meg, Nerva! Te vagy immár az egyetlen igazi barátom.
– Ne kérj, Caesar, hogy egyem, a gyomrom nem vesz be semmit. És meg vagyok győződve arról, hogy senki sem mondana olyan rosszindulatú dolgokat, mint amit te elképzelsz. Tudják, hogy bölcs uralkodó és jószívű ember vagy, és csak nem tételezhetnek fel rólam hálátlanságot? Ha meg kell halnom, hát meg kell halnom. Ez mindnyájunk közös sorsa, és legalább meglesz az az örömöm, hogy nem éllek túl.
Tiberiust nem lehetett meggyőzni, de Nerva nemsokára annyira

legyengült, hogy nem tudott válaszolni kérdéseire. A kilencedik napon meghalt.
[Kr. u. 36] Thrasyllus is meghalt. Halálát egy kis gyík jelezte, amely keresztülfutott azon a kőasztalon, amelynél Tiberiusszal reggeliztek. A nap sütött, és a kis gyík átmászott Thrasyllus ujján. Thrasyllus megkérdezte: „Engem hívsz, kis testvér? Vártalak. Pontosan erre az órára vártalak.” Azután Tiberius felé fordult: „Életem véget ért, Caesar, isten veled hát. Sohasem hazudtam neked, te viszont sokszor hazudtál nekem. De vigyázz, amikor eljön a te gyíkod az utolsó intelemmel.” Lefogta tulajdon szemét, és néhány pillanat múlva meghalt.
Tiberius kedvenc állata a legfurcsább teremtmény volt, amelyet valaha Rómában láttak. A zsiráfokat nagyon megbámulták, amikor először bevonultak a cirkuszba, ugyanígy megbámulták a rinocéroszokat, de ez az állat, amely nem volt ilyen nagy, mégis nagyobb csodálatot keltett. Egy Indián túli szigetről származott, azt hiszem, Jáva volt a neve. Ennek a borjú nagyságú gyíknak ronda feje volt és olyan háta, mint a fűrész. Amikor Tiberius először meglátta, azt mondta, nem kételkedik többé azoknak a szörnyetegeknek a létezésében, amelyeket állítólag Herkules és Theseus megölt. Szárnyatlan sárkánynak hívták, és Tiberius naponta maga táplálta halott patkányokkal, egerekkel, svábbogarakkal. Visszataszító szaga, vad természete és piszkos szokásai voltak. Tiberius úgy gondolta, hogy Thrasyllus jóslata szerint ez a szárnyatlan sárkány egyszer megharapja, ezért sűrű fonatú ketrecbe záratta.
[Kr. u. 37] Tiberius most túljutott a hetvennyolcadik évén, és a mirhának meg egyéb izgatószereknek állandó használata nagyon legyengítette, de azért feltűnően öltözködött, és úgy próbált viselkedni, mintha alig haladt volna túl a negyvenen. Most, hogy Nerva és Thrasyllus meghalt, megunta Caprit, és a következő év márciusának elején elhatározta, ujjat húz a sorssal, és meglátogatja Rómát. Gyakori, hosszú pihenőkkel tette meg a hosszú utat, és legutolsó pihenőhelye egy nyaraló volt a Via Appia mentén, ahonnan már Róma falait is lehetett látni. De a megérkezése utáni napon a gyík megadta a bejósolt intő jelet. Tiberius délben odament, hogy megetesse, de döglötten találta a ketrecben, hatalmas raj nagy, fekete hangya próbálta szétcibálni puha részeit. Ezt úgy magyarázta, ha tovább közeledik a város felé, meg fog halni, mint a szárnyatlan sárkány, és a tömeg darabokra fogja szaggatni a testét. Sietve visszafordult hát, meghűlt, mert szeles időben utazott, és még jobban meghűlt, amikor az egyik helyőrségi városban elment a katonák cirkuszi játékaira. Egy vad bölényt engedtek el az arénában, és felkérték, dobja meg dárdával a páholyából. Eldobott egy dárdát, de nem talált, és mérgében újat kért. Mindig büszke volt arra, hogy jól

tudja kezelni a dárdát, és nem akarta, hogy a katonák lássák: az öregség teljesen legyöngítette, így aztán kimelegedett, felizgult, egyik dárdát a másik után hajította a bölény felé, és végül abba kellett hagynia, mert annyira kimerült. A bölény sértetlen maradt, Tiberius elrendelte, engedjék szabadon ügyessége miatt.
A meghűlés a májára húzódott, de azért tovább utazott Capri felé. Misenumba érkezett, ez a nápolyi öböl innenső részén fekszik. Ez volt a nyugati flotta főhadiszállása. Tiberiust felmérgesítette, hogy a tenger viharos, és nem kockáztathatja meg az átkelést. Volt azonban Misenum előtt egy ragyogó nyaralója, amely valamikor a híres életművészé, Lucullusé volt. Ide költözött. Caligula és Macro elkísérték, és Tiberius, hogy mutassa, nincs semmi baja, nagy lakomát adott a helybeli tisztviselőknek. Már hosszabb ideje lakomáztak, amikor Tiberius háziorvosa engedélyt kért, hogy távozhasson az asztaltól, orvosi dolga van. Bizonyos növények, mint tudják, sokkal nagyobb gyógyerejűek, ha éjfélkor szedik őket a holdnak egy bizonyos állása mellett. Tiberius már megszokta, hogy az orvos ilyenkor otthagyja az asztalt. Most azonban, amikor kezet csókolt Tiberiusnak, kissé tovább tartotta a csuklóját a szükségesnél. Tiberius rájött, hogy az érverését vizsgálja. Büntetésből újra leültette, és egészen hajnalig ott maradt a lakomán, hogy bebizonyítsa, mennyire egészséges. Másnap magas láza lett, és teljesen legyengült. Misenumban, majd Rómában is elterjedt a hír, hogy haldoklik.
Tiberius utasította Macrót, hogy hazaárulási bizonyítékot szerezzen egyes vezető szenátorok ellen, akiket nem szeretett, és rábízta, hogy milyen módon végez velük. Macro haragudott egy asszonyra, mert nem adta oda magát neki, és a szenátorokat megvádolta, hogy ezzel az asszonnyal házasságtörést követtek el. Rabszolgák és szabadosok kínzásával megszerezte a szükséges bizonyítékokat, és a tárgyalás megkezdődött, a vádlottak barátai azonban észrevették, hogy noha Macro maga végezte a tanúkihallgatásokat és a rabszolgák kínzását, a szokásos császári levél, amely helybenhagyja cselekedeteit, nincs kitéve az asztalra: arra gondoltak hát, hogy Macro néhány magánellenségét is hozzáírta a Tiberiustól kapott listához. Ezeknek a kézenfekvően képtelen vádaknak fő áldozata Arruntius volt, a szenátus legöregebb és legtiszteletreméltóbb tagja. Augustus egy évvel halála előtt azt mondta, ha Tiberius nem élne, csak Arruntius lehetne az utóda. Az öreg Arruntius volt az augustusi korszak utolsó maradványa a szenátusban. Már megelőzőleg is vád alá helyezték egyszer, de a közhangulat akkor annyira a besúgók ellen fordult, hogy azokat hamis eskü címén halálra ítélték és kivégezték. Tudták most, hogy Macro nemrégiben valamilyen üzlet miatt összeveszett Arruntiusszal, így hát a tárgyalást elhalasztották addig, amíg Tiberius meg nem erősíti Macro megbízatását. Tiberius azonban nem válaszolt a szenátus

kérdésére, mire Arruntius és a többiek egy ideig börtönben maradtak. Tiberius végre elküldte a szükséges megerősítést, és kitűzték az új tárgyalás napját. Arruntius elhatározta, öngyilkos lesz a tárgyalás kezdete előtt, nehogy birtokait elkobozzák és unokáit koldusbotra juttassák. Éppen búcsúzott néhány barátjától, amikor megérkezett a hír Tiberius súlyos betegségéről. Barátai könyörögtek neki, halassza el öngyilkosságát a legutolsó pillanatig, mert ha a hír igaz, túlélheti Tiberiust, és kegyelmet kaphat az utódjától. Arruntius így szólt:
– Nem! Túlságosan sokáig éltem. Életem eléggé nehéz volt, amikor Tiberius Líviával osztozott a hatalmon. Majdnem kibírhatatlan volt, amikor Sejanusszal osztotta meg. De Macro még gonoszabb Sejanusnál, és jegyezzétek meg szavaimat, Caligula még Tiberiusnál is rosszabb uralkodó lesz. Öregkoromban nem lehetek egy Caligula-szerű úr rabszolgája.
Öngyilkos lett, felvágta csuklóján az ereit. Mindenki nagyon megbotránkozott Caligulára vonatkozó szavain, mert Caligula népszerű hős volt ebben az időben, és azt várták tőle, hogy majdnem olyan kitűnő uralkodó lesz, mint Augustus. Senki sem hibáztatta színlelt hűségéért Tiberius iránt, sőt ellenkezőleg, nagyon csodálták okossága és ügyessége miatt, hogy túl tudta élni bátyjait, és olyan kitűnően el tudta leplezni állítólagos igazi érzelmeit.
Időközben Tiberius szívverése egyre gyengült, s ügy látszott, közeledik utolsó órája. Az orvos közölte Macróval, hogy legjobb esetben két napot élhet még. Így az egész udvar nagy izgalommal várta a fejleményeket.
Macro és Caligula teljes egyetértésben éltek. Caligula tiszteletben tartotta Macro népszerűségét a testőrség körében, Macro pedig elismerte Caligula népszerűségét az egész nemzet előtt. Számítottak egymás támogatására. Ezenfelül Macro le volt kötelezve Caligulának, mert hatalomra jutott, Caligula pedig viszonyt folytatott Macro feleségével, amit Macro jóindulatúan elnézett. Macro és Caligula üzeneteket kezdtek küldeni a különböző ezredek tulajdonosaihoz, hogy a császár haldoklik, és Caligulát nevezte ki utódjává, már át is adta neki pecsétgyűrűjét Igaz ugyan, hogy Tiberius egy tiszta pillanatában Caligulát hívatta, és lehúzta új járói a gyűrűt, de aztán hirtelen visszahúzta, és összekulcsolta a kezét, mintha meg akarna akadályozni, hogy elrabolják a gyűrűjét. Amikor újra elvesztette az eszméletét, és úgy látszott, hogy nincs benne semmi élet, Caligula szépen lehúzta ujjáról a gyűrűt és felhúzta magának, most pedig járkált szerte a palotában megcsillogtatva a gyűrűt mindenki előtt, akivel találkozott, és széles mosollyal fogadta a gratulációkat.
Tiberius azonban még most sem halt meg. Mozgolódni kezdett, nyögdécselt, felült, és inasait hívta. Legyengült a hosszú koplalástól, de különben teljesen magánál volt. Régi fogása volt halottnak tettetni

magát, aztán újra életre kelni. Újra kiáltott. Senki sem hallotta, mert az inasok mind a személyzeti szobában ittak Caligula egészségére. Nemsokára azonban egy vállalkozó szellemű rabszolga jött a szobába, hogy valamit lopjon onnan az inasok távollétében. A szoba sötét volt, és Tiberius majdnem halálra ijesztette, amikor hirtelen felkiáltott.
– Hol a fenében vannak az inasaim? Nem hallották, hogy hívom őket? Kenyeret akarok és sajtot, rántottat, borjúszeletet és egy ital chiusi bort, de rögtön! És a pokolba is, hol van az ellopott gyűrűm?
A rabszolga kirohant a szobából, amelyről azt hitte, hogy halottasszoba, és Macróba ütközött.
– Az uralkodó még mindig él, uram, enni akar, és a gyűrűjét követeli.
Az újság rohamosan elterjedt a palotában, és nevetséges jelenetek kezdődtek. A tömeg minden oldalra szétszéledt Caligula mellől, és kiáltások hallatszottak:
„Hála az isteneknek, a hír hamis volt. Éljen Tiberius!"
Caligula megrémült, kínosan feszengett. Lehúzta ujjáról a gyűrűt, és körülnézett, hogy valahol elrejtse.
Csak Macro őrizte meg lélekjelenlétét.
– Buta hazugság – kiáltotta. – A rabszolga elveszítette az eszét. Feszíttesd keresztre, császár. Az öreg császár egy órával ezelőtt halt meg.
Ezután valamit súgott Caligula fülébe, aki megkönnyebbülten és hálásan bólintott. Ezután Tiberius szobájába siettek. Tiberius már talpon volt, átkozódva, nyögdécselve, és tétován az ajtó felé tipegett. Macro felkapta, ledobta az ágyra, és mellére térdepelve megfojtotta egy párnával. Caligula mellette állt.
Arruntius rabtársait ezután kiengedték, noha sokan közülök igen megbánták, hogy nem követték Arruntius példáját. Rajtuk kívül körülbelül ötven férfit és nőt vádoltak hazaárulással egy más ügyből kifolyólag. Ezeknek nem volt befolyásuk a szenátusban, és azért bűnhődtek, mert nem voltak hajlandók megvesztegetni Macro kapitányait, akik szinte megadóztatták a város kerületeit. Ezeket elítélték, és a kivégzés napját március 16-ra tűzték ki. Pontosan ezen a napon érkezett meg Tiberius halálhíre, és az elítéltek barátaikkal együtt roppantul megörültek, hogy most megmenekültek. De Caligula távol volt, Misenumban nem lehetett hozzá fordulni, és a börtönigazgató, aki félt, hogy elveszíti az állását, ha saját felelősségére elhalasztja a kivégzést, megölette valamennyit, és holttesteiket kidobatta a lépcsőkre.
Ez mintha jeladás lett volna az általános tüntetésre. Valaki azt kiáltotta, hogy Tiberius olyan, mint egy halott darázs, amely még halála után is szúr. Tömegek gyűltek össze az utcasarkokon, könyörögve a Föld Anyának és a Halottak Bíráinak, hogy a szörnyeteg Tiberius testét és szellemét ne hagyják nyugodni a másvilágon.

Tiberius holttestét erős fegyveres kíséret mellett Rómába hozták. Caligula gyászolóként ment a koporsó mögött, és az egész vidékről összegyűltek az emberek, hogy lássák; nem Tiberiust gyászolva, hanem ünneplő ruhákban, sírva hálájukban, hogy a menny megőrizte Germanicus egyik fiát, aki uralkodhat felettük. Öreg földművesasszonyok sírva kiáltozták: „Ó, a mi drága Caligulánk! Galambunk, szemünkfénye! Ó, csakhogy itt vagy és élsz!”
Néhány mérfölddel Róma előtt Caligula előre lovagolt, hogy előkészítse a holttest ünnepélyes bevonulását Rómába. De amikor áthaladt a kapukon, nagy tömeg gyűlt össze, és a Via Appián épületkövekből és deszkákból barikádot rakott. Amikor a gyászmenet őrségének előcsapatai odaérkeztek, a tömeg kiáltozni kezdett: „A Tiberisbe Tiberiusszal! Vessétek holttestét a lépcsőkre! Örökké legyen átkozott!” A tömeg vezére elkiáltotta magát:
– Katonák, mi rómaiak nem engedjük meg, hogy a gonosz holttestet a városba hozzák. Csak balszerencsét hozna a fejünkre. Vigyétek vissza Atellába, és égessétek el félig az amphitheatrumban.
Meg kell magyaráznom, hogy a félig elégetés a koldusok és szerencsétlenek sorsa volt, Atellában pedig közönséges, sőt durva vígjátékokat szokta előadni az amphitheatrumban. Tiberiusnak villája volt Atellában, és a játékokon minden évben részt vett. A vidékiesen durva játékokat kifinomult romlottságokkal aljasította el. Kényszerítette Atella polgárait, hogy építsenek egy amphitheatrumot, amelyben a játékoknak ezt az új változatát mutatják be.
Macro parancsot adott embereinek, hogy ostromolják meg a barikádot, néhány polgárt megöltek és megsebesítettek, háromnégy katonát agyonütöttek a nagy kövek, de aztán megérkezett Caligula, rendet teremtett, és Tiberius holttestét rendesen elégették a Mars-mezőn. Caligula mondta a halotti beszédet. Ez igen formális és ironikus volt, a népnek nagyon tetszett, mert több szó esett benne Augustusról és Germanicusról, mint Tiberiusról.
A temetés idején a lakomán Caligula elmondott egy történetet, amely megríkatta az egész országot, és nagy megbecsülést szerzett neki. Elmondta, hogy egy kora hajnalban Misenumban álmatlan volt, mint rendszerint, mert a kétségbeesés és a szomorúság kínozta testvérei és édesanyja sorsa miatt. Álmatlan forgolódásai közben eltökélte magát, hogy történjék bármi, megbosszulja magát a gyilkoson. Megragadta apja tőrét, és merészen benyitott Tiberius szobájába. A császár nyögve, rángatózva feküdt lidércálmában az ágyon. Caligula lassan felemelte a tőrt, de ekkor egy isteni hang szólalt meg: „Dédunokám, állj! Erkölcstelen volna megölni.” Caligula így felelt: „Ó, Augustus isten, ő megölte anyámat, bátyáimat, a te leszármazottaidat. Ne bosszuljam meg? Nem éri-e meg a bosszú azt is, hogy az emberek világéletemben elkerüljenek mint apagyilkost?” Augustus így felelt: „Nagylelkű fiú,

aki ezután császár leszel, nincs szükséged arra, amit akarsz. Parancsomra a fúriák éjszakáról éjszakára megbosszulják a te szeretteidet, miközben Tiberius álmodik.” Erre letette a tőrt az ágy melletti asztalra és kiment.
Caligula nem mondta el, mi történt másnap reggel, amikor Tiberius felébredt, és meglátta maga mellett a tőrt. Általában feltették, hogy Tiberius említeni sem merte az esetet, mert érezte, és tudta, hogy az erényes Caligulától biztonságban lehet.

HUSZONNYOLCADIK FEJEZET

Caligula huszonöt éves volt, amikor császár lett. A világtörténelemben ritkán, sőt talán még sohasem fordult elő, hogy egy herceget ilyen lelkesen fogadjanak, és talán sohasem jutott egy trónjára lépő uralkodónak könnyebb feladat osztályrészül, mint neki, amikor teljesítenie kellett népének szerény kívánságait. Hiszen mást sem akartak, csak békét és biztonságot. Zsúfolt kincstárával, kitűnően képzett hadseregével, remek adminisztrációs rendszerével csak kis munkára volt szükség, hogy minden a legteljesebben rendbe jöjjön, mert Tiberius nemtörődömsége ellenére is a birodalom aránylag elég rendben haladt azokon a síneken, amelyeket Livia fektetett le. Caligula helyzetét még az is javította, hogy mint Germanicus fiát, az egész nép rajongva szerette és nagy megkönnyebbülést érzett Tiberius halála felett. Milyen remek lehetősége volt arra, hogy a történelem úgy emlékezzék meg róla, mint „Caligula, a jó” vagy „Caligula, a bölcs” vagy „Caligula, a megváltó”. De nincs értelme erről írni. Mert ha az az ember lett volna, akinek a nép hitte, akkor nem élte volna túl bátyjait, és Tiberius nem szemelte volna ki utódjául.
Eleinte mulattatta Caligulát a róla elterjedt tévhit, amelyben mindenki osztozott anyám, az én, Macro és néhány saját bizalmasa kivételével, sőt néhány cselekedetével még csak növelte a róla elterjedt jó véleményt. Ezenfelül biztosítani akarta hatalmát. Teljes cselekvési szabadságának két akadálya volt. Az egyik Macro, akinek nagy hatalma lehetett veszélyes, a másik pedig Gemellus. Mert amikor Tiberius végrendeletét felolvasták, kiderült, hogy az öregúr, csak hogy bajt okozzon, nem Caligulát nevezte ki első örököséül, hanem úgy rendelkezett, hogy Gemellusszal felváltva uralkodjék, egyik az egyik évben másik a másikban. Caligula óvatosságában a végrendelet felolvasásához csak néhány szabadost és írni-olvasni nem tudó halászembert hívatott el tanúként. Gemellus még nem volt nagykorú, és így nem léphetett be a szenátusba, a szenátus tehát készséggel elfogadta Caligula álláspontját, hogy Tiberius nem volt épelméjű, amikor ezt a végrendeletet készítette, és tűrte, hogy Caligula az egész hatalmat a kezébe ragadja. A végrendeletet Caligula különben

teljesítette, azzal a kivétellel, hogy visszatartotta Gemellus részét az uralkodói vagyonból, mert szerinte ez a vagyon egyedül az uralkodóé.
A gárda tagjai fejenként ötven aranyat örököltek. Caligula, hogy lekötelezze őket arra az esetre, ha majd Macrót el akarja tenni láb alól, megduplázta ezt az összeget. Róma népének kifizette a négyszázötvenezer aranyat, amit Tiberius rájuk hagyott, és megtetézte fejenként, három arannyal. Azt mondta, ezt a fejenkénti három aranyat már akkor ki akarta nekik adni, amikor nagykorú lett, de az öreg császár megtiltotta. A hadsereg ugyanannyit kapott, mint amennyit Augustus hagyott rá, azzal az eltéréssel, hogy most rögtön fizette. Ezenfelül kifizette a Livia végrendeletében hagyományozott összegeket is, amelyeket Tiberius visszatartott. Mi, örökösök, már rég leírtuk ezt a követelést. Tiberius ezenfelül húszezer aranyat hagyott rám és azokat a történelmi könyveket, amelyeket Polliótól örököltem, de amelyeket ő eltulajdonított.
Ezzé! a két örökséggel újra rendbe jöttek a pénzügyeim. Caligula azzal is elképesztett, hogy kifizette nekem azt az ötvenezer aranyat, amelyet a lázongás idején Germanicusnak adtam. A történetet édesanyjától hallotta. Nem akartam elfogadni, de ő erre azzal fenyegetett, hogy akkor kifizeti a kamatokat is, hiszen ezzel az adóssággal tartozik apja emlékének. Amikor elmondottam Calpurniának, hogy milyen vagyonos lettem, inkább elszomorodott.
– Nem fog szerencsét hozni neked – mondotta –, sokkal jobb mérsékelt jómódban élni, mint megkockáztatni, hogy egész vagyonodat elkaparintsák tőled a besúgók.
Calpurnia Actae utóda volt, ha még emlékeznek rá. Meg kell adni, hogy tizenhét éves korához képest sok esze volt.
– Mit mondasz, Calpurnia? – szóltam. – Besúgók? Ezek nem garázdálkodhatnak többé Rómában. Hazaárulási és felségsértési perek sem lesznek többé.
– Miért? Nem hallottam arról, hogy az összes besúgókat száműzték volna.
– Ez igaz, de most biztos vagyok afelől, hogy nem merészelik újból kezdeni kisded játékaikat.
Calpurnia letette hímzését, és felnézett rám.
– Claudius, nem vagyok politikus vagy tudós, de egyszerű prostituált létemre számolni még tudok. Mennyit örökölt Caligula az öreg császártól?
– Körülbelül húszmillió aranyat, ez rengeteg pénz.
– És mennyit fizetett ki örökségképpen?
– Körülbelül másfél milliót.
– És amióta császár lett, mennyi párducot, medvét, oroszlánt, tigrist, bölényt és más vadállatot hozatott Rómába, hogy a cirkuszokban szórakoztassa a népet?

– Körülbelül húszezret vagy még többet.
– És hány állatot áldoztak fel a templomokban?
– Nem tudom. Lehet, hogy százezret, lehet, hogy kétszer annyit.
– Azok a flamingók, antilopok és zebrák bizonyára kerülnek valamibe. Fizeti a vadászokat, fizeti a gladiátorokat. Úgy tudom, hogy a gladiátoroknak négyszer annyit fizet, mint amennyit Augustus idejében kaptak. Rengeteg lakomát ad, pompásan kidíszítteti a színházakat és cirkuszokat. Azt mondják, amikor visszahívatta a színészeket, akiket az öreg császár elűzött, munkátlan éveiket teljesen kifizette nekik – ugye szép? Ugye bőkezű? És ti, istenek, mennyit költött versenylovakra! Ahogy én számítom a dolgot, nem sok aprópénz maradt abból a húszmillióból.
– Azt hiszem, igazad van, Calpurnia.
– Ha szerényen számítjuk a dolgot, hétmillió aranyat költhetett három hónap alatt. Ha ilyen iramban költi a pénzt, hamar elfogy, még ha minden gazdag ember ráhagyja is a vagyonát. A császári adók kisebbek, mint nagyanyád idején, aki gondosan felülvizsgálta a számadásokat.
– Talán majd takarékosabb lesz, ha elül az első izgalma. Ne felejtsd el, nagy dolog, ha az embernek egyszerre sok pénz kerül a kezébe. És különben is jó mentsége van a költekezésre. Azt mondja, hogy Tiberius uralkodása alatt alig volt pénz forgalomban. Most újra forgalomba akar hozni néhány milliót.
– Nem mondom, te jobban ismered őt, mint én. Talán tudni fogja, mikor kell megállni a költekezésben. De ha ilyen iramban költekezik, akkor rövidesen egy vasa sem lesz, és akkor majd honnan szed pénzt? Ezért beszéltem besúgókról és hazaárulási perekről.
– Calpurnia, veszek neked egy gyöngy nyakláncot, amíg még megvan a pénzem. Éppoly okos vagy, mint amilyen gyönyörű, és remélem, éppoly titoktartó.
– Ha nem haragszol, inkább készpénzt kérnék.
Csakugyan adtam neki másnap ötszáz aranyat. Calpurnia, ez a prostituált, egy prostituált leánya, értelmesebb, hűségesebb, jobb szívű és egyenesebb volt, mint bármelyik a négy nemesasszony közül, aki életem során a feleségem volt. Rövidesen bizalmasommá tettem magánügyeimben, és mondhatom, nem bántam meg.
Tiberius temetése után Caligula a viharos idő ellenére tengerre szállt, és elment azokra a szigetekre, ahol anyját és bátyját, Nérót eltemették, összegyűjtötte félig elégetett maradványaikat, visszahozta, tisztességesen elégette, és a hamvakat kegyesen elhelyezte Augustus mauzóleumában. Új ünnepségeket vezetett be baj vívással és lóversenyeket anyja emlékére és áldozatokat, amelyeket évenként mutattak be anyja és bátyjai szellemének. Szeptember hónapját Germanicusnak nevezte el, minthogy a megelőző hónap Augustus

nevét viseli. Anyámra pedig egyetlen rendelettel annyi kitüntetést halmozott, mint amennyit Livia egész életében kapott, és kinevezte Augustus főpapnőjévé.

Ezután általános közkegyelmet hirdetett, az összes száműzöttet visszahívta, és a politikai rabokat szabadon engedte. Anyja és bátyjai bűnügyeinek jegyzőkönyveit összegyűjtette és nyilvánosan elégettette a Piac téren, esküdözve, hogy nem olvasta el őket, és hogy bárki, aki besúgóként szerepelt, vagy más módon követett el bűnt ellenük, nyugton lehet, cselekedeteinek minden nyoma elpusztult. Valójában azonban csak a másolatokat égettette el, és az eredetieket megtartotta. Követte Augustus példáját, szigorúan felülvizsgálta a lovagi és szenátori rend tagjait, és minden arra nem méltó embert törölt a listákról. Tiberius példáját is követte, amikor nem engedte, hogy más tisztségeket szavazzanak neki, mint az imperatori és néptribuni tisztséget, megtiltotta továbbá, hogy szobrokat állítsanak fel neki. Kíváncsi voltam, milyen sokáig fog tartani ez a hangulata, és milyen sokáig fogja betartani a szenátusnak tett ígéretét, hogy uralkodói hatalmát meg fogja velük osztani, és hűséges szolgájuk lesz.

Hathónapi uralkodás után, szeptemberben, az akkori konzulok hivatali ideje lejárt, és egy időre vállalkozott konzuli méltóságra. Mit gondolnak, kit tett meg konzultársává? Engem! És én, aki huszonhárom évvel ezelőtt könyörögtem Tiberiusnak, hogy adjon nekem valamilyen közhivatalt, bármilyen jelentéktelent is, most szívesen lemondtam volna bárki javára. Nem mintha vissza akartam volna térni történeti munkáimhoz, de már teljesen elfelejtettem azokat az eljárásokat, szertartásokat és jogi szólamokat, amelyeket annak idején oly gondosan megtanultam, és igen rosszul éreztem magam a szenátusban. Minthogy nagyon kevés időt töltöttem Rómában, nem tudtam, miképpen kell ügyeket elintézni gyorsan, kik a befolyásos emberek, kikkel kell a dolgokat megbeszélni. Caligulával rögtön az elején bajba keveredtem. Megbízott, csináltassak szobrokat Néróról és Drususról, és állíttassam fel őket a Piac téren. A görög cég, melyet a szobrok elkészítésével megbíztam, megígérte, hogy a szobrok a felszentelés napjára, december elejére elkészülnek. Három nappal a szertartás napja előtt odamentem érdeklődni. A gazfickók még hozzá sem kezdtek a szobrokhoz. Azt mondták, hogy a megfelelő színű márvány nem érkezett meg. Dühbe gurultam, és mondtam nekik, ha nem kezdenek azonnal dolgozni éjjel-nappal, az egész céget tulajdonostul, igazgatóstul, munkásostul kidobatom a városból. Azt hiszem, felidegesítettem őket, mert noha Nero szobra elkészült a szertartást megelőző délutánra, és eléggé hasonlított is hozzá, egy vigyázatlan szobrász Drusus jobb kezét csuklóból valahogy letörte. Az ilyen törést ki lehet javítani, de az összeillesztés helye mindig meglátszik, és nem adhattam Caligulának ilyen fontos alkalomkor

összeragasztott szobrot. Nem tehettem mást, mint hogy szóltam neki: Drusus szobra nem fog elkészülni. Ó, egek! Mennyire felmérgesedett. Megfenyegetett, hogy elcsap a konzulságtól, és nem volt hajlandó magyarázatomat meghallgatni. Szerencsére úgy döntött, hogy másnap lemond a konzulságról, és így én is lemondtam azoknak a javára, akiket eredetileg kiszemelt. Fenyegetését nem váltotta be, sőt újra megválasztottak konzulnak négy év tartamára.
Elvárta tőlem, hogy a palotában foglaljak el egy lakosztályt, s minthogy Caligula Augustus modorában szigorú beszédeket tartott az erkölcstelenség ellen, nem hozhattam oda Calpurniát, noha ekkor éppen nőtlen voltam. Capuában kellett maradnia, és én csak néha látogathattam meg. Caligula úgy látszik, meggyőződéseit nem alkalmazta saját magaviseletére. Megunta Macro feleségét, Enniát, akitől Macro közben elvált, és akinek megígérte, hogy feleségül veszi, és éjszakánként gáláns kalandok keresésére indult néhány jókedvű fickóval, akiket „cserkészeknek” nevezett. Az ilyen szerelmi cserkészésekre rendszerint három fiatal vezérkari tiszt, két híres gladiátor, Apelles, a színész és Eutychus, a legjobb kocsiversenyző kísérték el. Caligula a versenyeken most nyíltan zöldpárti lett, és megbízottakat küldött szerte a világba, hogy szedjék össze neki a leggyorsabb lovakat. Mindig talált valami vallási ürügyet arra, hogy kocsiversenyt rendezzen, húsz futammal naponta, bármikor, amikor a nap sütött. Sok pénzt keresett azzal, hogy fogadásra szólította fel a gazdag embereket, akik kénytelen-kelletlen fogadtak ellene. De amit ezáltal szerzett, csupán csepp volt költségeinek tengerében. A vidám „cserkészekkel” álruhában barangolt a városban, megfordult a legocsmányabb lebujokban, rendszerint ellentétbe keveredett az éjjeliőrökkel, és botrányosan menekült csak meg; a botrányokat az éjjeliőrök parancsnoka elsimította.
Három nővére, Drusilla, Agrippinilla és Lesbia férjes asszonyok voltak, de ragaszkodott hozzá, hogy vele lakjanak a palotában. Agrippinilla és Lesbia magukkal hozhatták férjeiket, de Drusilla férjét, Cassius Longinust elküldte Kisázsiába kormányzónak. Caligula a legnagyobb tiszteletadási követelte nővérei számára, és megadott nekik minden előjogot, ami a Vesta-szüzeknek jár. A hivatalos imádságokban az ő egészségükért és biztonságukért is kellett imádkozni, és amikor a tisztviselők felesküdtek, akkor az eskümintába belevette: „és nem fogom többre értékelni tulajdon életemet, vagy gyermekeim életét, mint az Ő életét vagy nővérei életét.” Furcsán viselkedett velük szemben, ami gondolkodóba ejtette az embereket – úgy bánt velük, mintha feleségei lennének, nem pedig nővérei.
Drusilla volt a kedvence. Noha most igazán megszabadult a férjétől, állandóan boldogtalannak látszott, és minél boldogtalanabb volt, annál figyelmesebben bánt vele Caligula. A látszat kedvéért férjhez

adta Aemilius Lepidushoz, akit Ganymedesként ismertek nőies megjelenése miatt. Ganymedes értékes tagja volt a „cserkészeknek”. Hét évvel volt idősebb Caligulánál, de Caligula úgy bánt vele, mint egy tizenhárom éves fiúval, ami neki úgy látszik tetszett. Drusilla ki nem állhatta. De Agrippinilla és Lesbia állandóan ki-bejártak Ganymedes hálószobájában, nevetve és különböző tréfákat csinálva. Férjeik úgy látszik nem bánták. Az élet a palotában végtelenül rendetlen és zavaros volt. Nem akarom azt mondani, hogy kényelmetlenül éltem, hogy inasaim nem voltak szolgálatkészek, vagy hogy a palotában nem viselkedtek az emberek illedelmesen; de sohasem tudtam, milyen gyengéd viszony van ez és amaz között. Úgy tűnt nekem, hogy Agrippinilla és Lesbia egy időre férjet cseréltek, hogy egy más időszakban Apelles, a színész volt kapcsolatban Lesbiával és a kocsivezető Agrippinillával. Ami Caligulát és Ganymedest illeti – ó, de már eleget mondtam, nyilván értik, mire gondoltam „rendetlenség” alatt. Én voltam az egyetlen közöttük túl a középkoron, és nem értettem meg az új nemzedék viselkedését és szokásait.
Caligula megbetegedett, és egy álló hónapon keresztül szinte lemondtak az életéről. Az orvosok azt mondták, agyláza van. Róma megrendülése oly nagy volt, hogy legalább tízezer ember állt éjjel-nappal a palota körül. Várták a jó híreket. Csendben motyogták, suttogtak egymás közt, és ez a zaj, amikor az ablakomhoz ért, olyan volt, mintha egy távoli folyam kavicsokat görgetne. Az aggodalomnak egészen különleges jelei fordultak elő. Némelyek papiruszt szegeztek ki kapujukra, amelyre felírták: ha a halál nem viszi el uralkodójukat, szívesen feláldozzák tulajdon életüket. Közmegegyezéssel minden közlekedési zaj, minden utcai kiáltozás és zene megszűnt félmérföldnyi körzetben a palota körül. Ez még sohasem fordult elő, még Augustus betegsége alatt sem. A jelentéseken mindig csak ennyi állt: „Semmi változás.”
Egy éjszaka Drusilla kopogtatott be hozzám:
– Claudius bácsi, a császár sürgősen beszélni akar veled. Gyere azonnal, ne késlekedj.
– Mit akar?
– Nem tudom, de az istenekre kérlek, járj a kedvében. Kardot tart a kezében. Megöl, ha nem mondod azt, amit szeretne, hogy mondjál. Kardja hegyét a torkomnak szegezte ma reggel, és azt mondta, hogy nem szeretem őt. Újra meg újra meg kellett esküdnöm, hogy szeretem. „Ölj meg, ha akarsz, drágám” – mondtam neki. Ó, Claudius bácsi, miért is születtem! Caligula őrült, mindig is az volt. De most rosszabb az őrültnél.
Caligula hálószobájába siettem, amelyet erősen lefüggönyöztek és puha szőnyegekkel béleltek ki. Csak egy gyenge olajlámpa égett az ágy

mellett. A levegő áporodott volt.
– Miért késtél? Mondtam, hogy siess! – fogadott Caligula, türelmetlen, rekedtes hangon.
Nem látszott betegnek, csak kissé sápadt volt. Ágya két oldalán egy-egy hatalmas termetű siketnéma állt, kezében baltával.
– Ó, mennyire siettem. Ha nem volna béna a lábam, előbb lettem volna itt, mint ahogy elindultam. Milyen öröm élve látni téged, Caesar, és újra hallani a hangodat. Remélhetem, hogy jobban vagy?
– Nem voltam valójában beteg, csak pihentem. És nagy átalakuláson mentem keresztül. Ez a legfontosabb vallási esemény az egész világtörténelemben. Nem csoda, hogy a város olyan csendben marad.
Úgy éreztem, hogy mégis részvétet vár tőlem.
– És mondd, császár, fájdalmas volt ez a metamorfózis? Remélem, nem.
– Oly fájdalmas volt, mintha tulajdon anyám lettem volna. Szerencsére erről már elfeledkeztem. Vagy legalábbis a legtöbbjéről. Igen okos gyermek voltam ugyanis, és világosan emlékszem, milyen elképedt arccal és csodálattal néztek rám a bábák, amikor világrajöttöm után megmostak.
– Elképesztő emlékezőtehetség, császár! De szabad alázatosan tudakozódnom, pontosan micsoda ez a dicsőséges átalakulás?
– Hát nem látod rögtön? – kérdezte dühösen.
Drusilla figyelmeztetése, és az a beszélgetés, amelyet nagyanyámmal, Liviával folytattam halála előtt, útmutatást adott. Arcra borultam, és istenként imádtam.
Néhány perc után még mindig földre borulva megkérdeztem, vajon abban a kitüntetésben részesültem-e, hogy én imádhatom elsőnek? Azt mondta, igen, mire hálálkodni kezdtem. Szórakozottan bökdösni kezdte a nyakamat kardja hegyével. Azt hittem, nem kelek fel élve.
– Elismerem, hogy még mindig halandó mezben vagyok, és így nem csoda, hogy nem ismerted fel azonnal isten voltomat.
– Nem is értem, hogyan lehettem ilyen vak, az arcod tündöklik az olajlámpa gyenge fényénél is.
– Igazán? Akkor emelkedj fel, és adj egy tükröt. Odaadtam neki egy csiszolt acéltükröt, megnézte magát, és azt mondta, hogy az arca csakugyan ragyog. Hirtelen jó hangulatában sok mindent elmondott önmagáról.
– Mindig tudtam, hogy ez fog történni. Mindig istennek éreztem magam. Kétéves koromban levertem a lázadást apám hadseregében, és így megmentettem Rómát. És mi több, nyolcéves koromban megöltem apámat. Még Jupiter sem tette ezt, ő csak egyszerűen száműzte az öregurat.
Mindezt egy őrült fecsegésének tartottam, de azért közönyös hangon megkérdeztem: – Miért tetted ezt?

– Utamban állt. Fegyelmezni próbált – engem. Képzeld el, engem, a fiatal istent, így hát halálra ijesztgettem. Mindenféle holttesteket és dögöket csempésztem házunkba, és elrejtettem őket a laza padlódeszkák alá. Mindenféle jeleket firkáltam a falakra. Aztán egy kakast csempésztem a hálószobámba, hogy kukorékolása odacsalja apámat. Közben elloptam talizmánját, a Hekatét. Nézd csak, itt van, mindig a párnám alatt tartom.

Ezzel már elő is vette a zöld jáspis talizmánt. Ime, a zöld tárgy, amelyről Lívia beszélt! Kettőjük titka. Szívem mintha megfagyott volna a helyében, amikor felismertem. Elszörnyedt hangon kérdeztem:

– Tehát te voltál az?

Büszkén bólintott, és tovább fecsegett.

– Nemcsak törvényes apámat öltem meg, hanem örökbefogadó apámat, Tiberiust is. És míg Jupiter csak egyetlen nővérével, Junóval aludt együtt, én mind a három nővéremmel háltam már. Martina mondta, hogy ez a helyes, ha olyan akarok lenni, mint Jupiter.

– Tehát te jól ismerted Martinát?

– De mennyire! Amikor szüleim Egyiptomban voltak, én minden este meglátogattam. Nagyon bölcs asszony volt. No és mondok még valamit. Drusilla is isten. Ezt ugyanakkor jelentem be, amikor a magam istenségét fogom közhírré tenni. Mennyire szeretem Drusillát, majdnem annyira, amennyire ő szerelmes belém!

– Szabad tudnom szent terveidet? Ez az átalakulás bizonyára mélységesen fog hatni Rómára?

– Természetesen. Először is megengedem, hogy az egész világ imádjon. Nem fogom tűrni többé, hogy egy sereg zsörtölődő vénember beleszóljon az ügyeimbe. Meg fogom mutatni… De emlékszel öreg nagyanyádra, Liviára? Remek tréfa volt! Valahogyan abban a buta hitben ringatta magát, hogy ő lesz az az örökkévaló és mindenható isten, akiről az elmúlt ezer év alatt annyit beszéltek Keleten. Azt hiszem, Thrasyllus hitette el vele, hogy róla van szó. Thrasyllus sohasem hazudott, de szerette félrevezetni az embereket. Livia nem tudta a jóslat pontos részeit. Az isten férfi lesz és nem nő, és nem Rómában született, noha Rómán fog uralkodni (én ugyanis Antiumban születtem), és legteljesebb béke idején fog születni (mint én), de elrendeltetett róla, hogy halála után rengeteg háborút fog okozni. Fiatalon kell meghalnia, népe először szereti, azután gyűlöli, nyomorúságos körülmények között hal meg, mindenkitől elhagyatva. „Szolgálói vérét fogják inni.” Halála után azután a világ minden istene felett uralkodni fog olyan országokban is, amelyeket még nem ismerünk. Ez ugyebár csak én lehetek. Martina mondta, hogy sok jelet találtak Kisázsiában annak bizonyítékául, hogy ez az isten végül is megszületett. A zsidók roppant izgatottak. Úgy érzik, hogy valamiképpen nekik van a legtöbb közük a dologhoz. Azt hiszem

azért, mert egyszer ellátogattam városukba, Jeruzsálembe, apámmal, és ott nyilatkoztam meg először istenként.
– Nagyon érdekes. Hogyan történt ez?
– Ó, semmi különös nem volt, csak a tréfa kedvéért bementem egy házba, ahol zsidó papok és doktorok vitatkoztak teológiáról, és hirtelen elkiáltottam magam: „Tudatlan öreg szélhámosok vagytok, semmit sem tudtok az egészről.” Ettől nagyon megrökönyödtek, és végül egy öreg, fehér szakállú pap megkérdezte: „No, és te ki vagy, gyermekem? Te vagy, akit megjósoltak? Te vagy a megígért?” „Igen” – feleltem merészen. Az öreg pap most sírva fakadt örömében: „Taníts hát bennünket.” Dühösen feleltem: „Hogyan képzelitek? Ez méltóságomon aluli lenne”, s ezzel kiszaladtam. Ha láttad volna az elképedésüket!… Nem! Mondom neked, Livia a maga módján tehetséges nő volt, és talán valamikor istenné avatom őt is, mint ahogy megígértem, de nem sürgős az ügy. Sohasem lesz belőle fontosabb isten. Talán a hivatalnokok és könyvelők istennőjévé fogom megtenni, mert értett a számokhoz. Igen, és talán a méregkeverőket is védelme alá helyezem, mint ahogy Mercur nemcsak a kereskedők és utazók, hanem a tolvajok legfőbb védelmezője is.
– Igen, ez igazságos lesz. De nagyon szeretném tudni, milyen néven imádhatlak? Tévedek például, ha Jupiternek nevezlek? Ugyebár, nagyobb vagy Jupiternél?
– No persze, sokkal nagyobb, de egyelőre még névtelen.
Gondolom, egy ideig még Jupiternek fogom nevezni magam. Aztán majd elintézem az ügyet az öregúrral. Már túlságosan régen garázdálkodik az egekben.
– De mondd, miképp lehetséges, hogy apád nem volt isten? Sohasem hallottam istenről, akinek apja nem származik isteni családból…
– Egyszerű: Augustus isten az apám.
– De hiszen nem fogadott örökbe, csak bátyáidat fogadta örökbe, hogy te folytasd a Germanicus-ágat.
– Ugyan kérlek. Nem örökbefogadás által az apám, hanem természetes apám. Vérfertőzést követett el Juliával, így születtem. Ez az egyedüli lehetséges megoldás. Nem lehetek Agrippina fia, az ő apja egy senki volt. Nevetséges!
Nem voltam olyan bolond, hogy vitatkozzam vele, hiszen többek között mondhattam volna neki azt is, hogy ebben az esetben Germanicus nem az apja, tehát nem követett el apagyilkosságot, és nővérei csak unokahúgai. Követtem Drusilla tanácsát, és igyekeztem kedvében járni.
– Életemnek legdicsőségesebb és legboldogabb órája ez a mostani. Engedd, hogy visszavonuljak, és megmaradt erőmmel tüstént áldozatot mutassak be neked. Az isteni levegő, amely körülvesz, túlságosan erős az én halandó tüdőmnek. Közel járok az ájuláshoz.

A szoba levegője csakugyan szörnyen áporodott volt, Caligula egyszer sem engedte meg, hogy kinyissák az ablakokat, mióta beteg lett.
– Távozz békével. Arra gondoltam, hogy megöllek, de nem teszem. Közöld a cserkészekkel, hogy isten vagyok, tündöklik az arcom, de többet ne mondj nekik. Szent titoktartásra kötelezlek a többire vonatkozólag.
Újra arcra borultam, aztán hátrafelé sántikálva, hajbókolva kivonultam a szobából. Ganymedes megállított a folyosón, és kérdezte, mi újság? Komoly arccal válaszoltam:
– Azt mondja, éppen most lett belőle isten, mégpedig igen fontos isten. Az arca tündöklik.
– Jajaj, rossz hír ez számunkra, halandókra, de én tudtam, előre sejtettem – mondta Ganymedes. – Köszönöm az útbaigazítást. Szólok a többi fiúknak is. Drusilla tudja már? Nem? Akkor neki is megmondom.
– És mondd meg neki, hogy ő is istennő lett, ha eddig nem vette volna észre.
Visszamentem a szobámba, és azt mondtam magamnak: Nagyszerű, hogy ez történt. Nemsokára mindenki látni fogja, hogy őrült, és majd lecsukják. Augustusnak most már egyetlen nagykorú utóda sincs Ganymedes kivételével, és ő sem nem elég népszerű, sem nem elég erőskezű, hogy császár legyen. A köztársaságot helyreállítják. Caligula apósa a legmegfelelőbb ember erre. A legbefolyásosabb ember a szenátusban. Támogatni fogom. Ha csak valahogyan megszabadulhatnánk Macrótól, és helyébe egy tisztességes gárdafőparancsnokot kaphatnánk, akkor munkánk könnyű lenne. Persze a gárda a legnagyobb akadály. Nagyon jól tudják, hogy egy köztársasági szenátus sohasem fog megszavazni nekik fejenként ötven vagy száz tallér jutalmat. Igen, Sejanus ötlete volt, hogy a gárdát átszervezze Tiberius magánhadseregévé; ezen az alapon tudott aztán úgy uralkodni, mint egy keleti kényúr. Fel kellene oszlatni a gárda táborát, és a gárdistákat újra magánházakban elhelyezni, mint azelőtt.
De akár hiszik, akár nem, Caligula isten voltát mindenki szó nélkül elfogadta. Egy ideig megelégedett azzal, hogy a hír magánosok között terjedjen el, és tűrte, hogy hivatalosan még mindig halandónak számítsák. A „cserkészekkel” semmi esetre sem mehetett volna vidám cserkészésre a városba, és különben is elrontotta volna a kedvét, ha mindenki arcra borul előtte. De tíz nappal felgyógyulása után elhalmozta önmagát mindazokkal a rangokkal, címekkel és kitüntetésekkel, amelyeket Augustus egész élete alatt kapott, és még néhányat hozzá is tett. Ő volt Caesar, A Jó Caesar, A Hadseregek Apja, Kegyes és Hatalmás Caesar, A Birodalom Caesarja és végül ő volt a Haza Atyja. Ezt a címet Tiberius egész életén keresztül visszautasította.
Gemellus volt a terror első áldozata. Caligula magához hívatta a

testőrség egyik ezredesét, és utasította: „Öljétek meg azonnal fiamat, azt az árulót!” Az ezredes egyenesen Gemellus szobájába ment, és levágta a fejét. A következő áldozat Silanus, Caligula apósa volt. Caligula Silanus Junia nevű lányát vette el, de a szegény asszony egy évvel Tiberius halála előtt, gyermekágyban meghalt. Silanus volt az egyetlen szenátor, akit Tiberius sohasem vádolt hűtlenséggel. Gyakran bevádolták, de Tiberius hallani sem akart a vádakról. Caligula most a következő üzenetet küldte apósának: „Holnap hajnalra meg kell halnod.” Silanus búcsút mondott családjának, és borotvával elvágta a nyakát. Caligula a szenátusnak azzal magyarázta apósa halálra ítélését, hogy Silanus áruló volt: „Ahányszor csak lakomára jött a palotába, mindig ellenmérget vett be, egész testén érezni lehetett az ellenmérgek szagát. De van ellenméreg egy Caesar ellen?” Fiát, Gemellust is árulással vádolta: a szemtelen fiú nem volt hajlandó hajóra szállni vele azon a napon, amikor átvitorlázott Pandatariába és Pontiába, hogy bátyjai és édesanyja maradványait összegyűjtse. Azt remélte ugyanis, hogy a vihar összetöri a hajót, és akkor apja pusztulása után ő lesz a császár. A szenátus elfogadta ezt a magyarázatot. Az igazság az volt, hogy Gemellus egyáltalán nem bírta a tengert. Ahányszor kénytelen volt tengerre szállni, majdnem belehalt a tengeribetegségbe. Maga Caligula mondta neki akkor, hogy ne kísérje el. Ami pedig apósát illeti, szegénynek makacs köhögő rohamai voltak, és azért szedett csillapítókat, hogy az asztalnál ne zavarja meg a társalgást köhögésével.

HUSZONKILENCEDIK FEJEZET

Amikor anyám értesült Gemellus meggyilkolásáról, igen szomorú lett, elment a palotába Caligulához, aki duzzogva fogadta, mert azt hitte, hogy anyám össze fogja szidni. Anyám így szólt:

– Négyszemközt szeretnék beszélni veled unokám, Gemellus haláláról.

– Nem, négyszemközt nem lehet – felelte. – Mondd csak nyugodtan, amit akarsz Macro jelenlétében. Kell, hogy tanú legyen mellettem, ha ilyen fontosat akarsz mondani.

– Akkor inkább hallgatok. Családi ügy, nem tartozik a rabszolgák fiaira. Ennek a fickónak az apja az egyik szőlőmunkásomnak volt a fia. Negyven aranyért adtam el saját sógoromnak.

– Leszel szíves azonnal megmondani, hogy mit akarsz, anélkül, hogy a minisztereimet sértegetnéd? Nem tudod, hogy mindenkivel a világon azt teszem, amit akarok?

– Nem fogsz örülni neki, ha megmondom. – Mondd csak meg.

– Ahogy akarod. Azt jöttem megmondani, hogy szegény Gemellusom megöletése aljas gyilkosság volt, ezért le akarok mondani mindazokról a tisztségekről, amelyeket gonosz kezed rámruházott.

Caligula így szólt nevetve Macróhoz:
– Azt hiszem, az öreg hölgy legjobban teszi, ha hazamegy, és kölcsönkéri egyik szőlőmunkásának kését, hogy elvágja vele hangszálait.
– Én mindig ezt tanácsoltam a nagyanyámnak, de az öreg boszorkány nem volt hajlandó rá – mondotta vigyorogva Macro.
Anyám Caligulától hozzám jött.
– Meg fogom ölni magam, Claudius. Ügyeimet rendben fogod találni. Marad néhány adósságom, fizesd ki őket teljesen. Légy jó háztartásom tagjaihoz, egytől egyig hűséges szolgáim voltak. Sajnálom, hogy kislányoddal most már senki sem fog törődni, legjobb lesz talán, ha újra megnősülsz, hogy anyát kapjon. Megérdemli, jó gyermek.
– De anyám, miért akarod megölni magad? Ugyan! Hogy is beszélhetsz ilyesmiről!
Kesernyésen mosolygott:
– Az én életem az enyém, ugye? És miért éppen te akarsz lebeszélni az öngyilkosságról? Neked csak nem hiányozhatom.
– Az anyám vagy. Az embernek csak egyetlen édesanyja van.
– Meglep, hogy ilyen kötelességtudóan beszélsz velem. Nem voltam valami jó anyád. De hogyan is lehettem volna! Oly nagy csalódást okoztál. Beteges, gyenge, félénk, lassú eszű, furcsa gyermek voltál Nos, az istenek éppen eléggé megbüntettek, amiért annyira elhanyagoltalak. Ragyogó fiamat, Germanicust meggyilkolták, szegény unokáimat: Nerót, Drusust és Gemellust meggyilkolták. Lányomat, Livillát aljas gonoszsága miatt nekem kellett megölnöm. Ez volt a legnagyobb kín, amit elszenvedtem, nem volt még anya, akinek többet kellett volna kínlódnia. Négy unokám, a négy lány elzüllött. És Caligula, ez az ocsmány söpredék… De te majd túléled. Azt hiszem, túlélnél egy-két özönvizet és világösszeomlást is. – Hangja, amely eleinte nyugodt volt, most hirtelen hangossá és zsörtölődővé vált, mint amilyen általában volt, amikor velem beszélt.
– Anyám, hát nincs kedves szavad számomra, még ebben az órában sem? Hát követtem el ellened valamit? Engedetlen fiad voltam?
De úgy látszott, hogy nem hall. Tovább beszélt.
– Jól megbüntettek. Micsoda bűnhődés… Azt kívánom, hogy öt óra múltán gyere a házamba. Addigra mindent elintézek. Számítok rá, hogy elvégzed az utolsó szertartásokat. Nem akarom, hogy elfogd utolsó leheletem. Ha még nem haltam meg, amikor megérkeztél, várj az előszobában, amíg komornám, Briseis nem szól, hogy bejöhetsz. Ne zavard össze a szertartást. Hasonlítana rád, ha még az utolsó szertartás közben is dadogni kezdenél. A temetésről részletesen gondoskodtam írásban. Ne felejtsd el, hogy jobb kezemet le kell vágni és külön eltemetni, mert hiszen öngyilkosságot követek el. A máglyára ne tetess illatozó szereket, egyrészt tiltja a törvény, másrészt pénzpocsékolás.

Pallast felszabadítom. Ne felejtsd el, hogy szabademberi sapkát viseljen a temetési menetben. És kérlek, legalább egyszer életedben végezz el egy szertartást minden zavar nélkül!
Ez volt minden, kivéve a kimért istenhozzádot. Csók nem volt, könny nem volt, áldás nem volt. Mint kötelességtudó fiú, kívánságait betűről betűre teljesítettem. Meglehetősen furcsa, hogy tulajdon rabszolgámat, Pallast felszabadította. Ugyanezt tette Briseisszel.
Caligula néhány nap múltán ebédlője ablakából figyelte a máglya égését. Odaszólt Macrónak:
– Jól kitartottál mellettem, amikor ez az öregasszony itt volt. Meg foglak jutalmazni. A legnagyobb kitüntetést kapod, amit csak kaphatsz. Olyan megbízatást adok neked, amely Augustus politikai végrendelete szerint sohasem juthat kalandornak osztályrészül. Ki foglak nevezni Egyiptom kormányzójává.
Macro roppantul örült, mert nem tudta, hogy áll pillanatnyilag Caligulával, de ha Egyiptomba megy, akkor semmi baj nem történhet vele. És Caligulának igaza volt, a megbízatás igen fontos, hiszen Egyiptom kormányzójának módjában áll Rómát kiéheztetni a gabonaszükséglet visszatartásával. A helyőrséget pedig a tartományi seregekkel kiegészítve annyira meg lehet erősíteni, hogy a legnagyobb hadseregnek is ellen tud állni.
Macro tehát leköszönt a gárda főparancsnokságáról. A kilenc ezredes havonta felváltva látta el a parancsnoki tisztet, és Caligula titokban megígérte Cassius Chaereának, hogy őt fogja kinevezni Macro helyére. Erre a katonára bizonyára jól emlékeznek, ő ölte meg a hatalmas germánt a cirkuszban, ő vezette vissza kis csapatát akkor, amikor a germánok leméászárolták Varus hadseregét, ő mentette meg az egyik rajnai hidat, ő vitte a hátán a kis Caligulát azon a kora reggelen, amikor Agrippina gyalog elhagyta a tábort. Cassius már teljesen megőszült, noha még nem érte el a hatvanadik évét, a háta is megrokkant kissé, a keze remegett, de azért még mindig a legbátrabb ember hírében állt Rómában. Cassius volt a gárda első ideiglenes főparancsnoka, és kordában tartotta addig, amíg Caligula Macróval végzett.
Mert Macro kinevezése csak fogás volt Caligula részéről, éppolyan fogás, mint amilyennel Tiberius játszotta ki Sejanust. Macrót letartóztatták, amikor Ostiában hajóra akart szállni, és láncra verten hozták vissza Rómába. Megvádolták, hogy Arruntiusnak és több más ártatlan embernek ő idézte elő halálát, és azonkívül kerítő szerepre is vállalkozott, tulajdon feleségét kínálta fel Caligulának, aki – bevallja – ifjúi tapasztalatlanságában csaknem engedett a csábításnak. Macrót és Enniát kényszerítették, hogy öljék meg magukat. Szinte meglepett, hogy Caligula ily könnyen megszabadult Macrótól.
Caligula mint pontifex maximus egy napon kötelességszerűen elment,

hogy összeadjon egy Orestilla nevű nőt Piso egyik családtagjával. Orestilla megtetszett neki, és amikor a szertartás befejeződött, és Rómának szinte teljes főnemessége összegyűlt a menyegzői lakomára, egyszerre rákiáltott a fiatal férjre:
– Hej, uram! Ne csókold azt a nőt. Orestilla az én feleségem.
Felemelkedett, és miközben a vendégek meglepődötten összesúgtak, megparancsolta a testőrségnek, hogy Orestillát hurcolják el a palotába. Senki sem mert ellenkezni. Másnap feleségül vette. A férjet kényszerítette, hogy jelen legyen az esküvőjén, sőt lássa el az örömapai tisztet. A szenátusnak magyarázatképpen azt írta, hogy úgy kötött házasságot, mint Romulus és Augustus. Ezzel azt hiszem, arra akart célozni, hogy Romulus elrabolta a sabin nőket, Augustus pedig nagyapám jelenlétében vette feleségül Líviát. Két hónap múlva elvált Orestillától, és férjével együtt száműzte azon az alapon, hogy házasságtörést követtek el, mialatt ő távol volt.
Drusilla meghalt. Meg vagyok győződve arról, hogy Caligula ölte meg, de bizonyítékom nincs erre. Megtudtam, hogy mostanában, ha egy nőt csókol, akkor így szokott szólni:
– Milyen gyönyörű, fehér, puha nyak! És nekem csak egy szót kell szólnom, és huss, már levágják.
Ha a szóban forgó nyak különösképpen elragadó és fehér volt, akkor nem tudott ellenállni a kísértésnek, hogy szóljon egy szót, és dicsekvése valóra váljék. Drusilla esetében azt hiszem sajátkezűleg végezte a „huss”-ot. Annyi bizonyos, hogy a holttestet senkinek sem volt szabad látni. Azt mondta, Drusilla tüdőgyulladásban halt meg. Istennővé avatta Panthea néven, templomokat emeltetett neki, előkelő férfiakat és asszonyokat nevezett ki papjaiul és papnőiül, és új ünnepeket kreált a tiszteletére. Egy lovag tízezer aranyat keresett, mert látta, amint Drusilla szellemét Augustus bevezette a mennyekbe. A hivatalos gyász ideje alatt főbenjáró bűn volt nevetni, énekelni, borotválkozni, fürdőbe menni, vagy rendesen családi körben ebédelni vagy vacsorázni. A törvényszékeket becsukták, házasodni nem volt szabad, még a katonák sem gyakorlatozhattak. Két árust a hivatalos gyász első napján kivégeztetett, az egyik ugyanis forró vizet árult az utcán, a másik pedig borotvákat. A gyász letelte után eszébe jutott hirtelen, hogy azok az emberek, akik gyógyulása esetére öngyilkosságot fogadtak, még mindig élnek. Elrendelte, azonnal legyenek öngyilkosok, nemcsak azért, hogy megmentse őket az esküszeges bűnétől, hanem főleg azért, mert félt, hogy a halál istene megváltoztatja elhatározását, ha látja, hogy nem tartják be a megállapodást.
Néhány nappal később, vacsora közben, meglehetősen részegen, a női szépség átöröklési törvényeit körvonalaztam, és emlékezetemből eseteket idéztem, bizonyítva, hogy a szépség mindig kihagy egy

nemzedéket, tehát nagyanyáról unokára öröklődik. Az előadást így fejeztem be:

– Gyermekkorom Rómájának legszebb asszonya újra megjelent vonásról vonásra, teljesen pontosan. Az akkori legszebb asszony Lollia volt, és most az unokája, akit szintén Lolliának hívnak, éppen olyan gyönyörű. Görögország jelenlegi kormányzójának felesége. Egy bizonyos hölgy kivételével, akit nem nevezek meg, mert itt van a teremben, véleményem szerint Lollia a leggyönyörűbb nő a világon.

Ezt a kivételt kizárólag tapintatból tettem, Lollia sokkal de sokkal szebb volt, mint unokahúgaim, mint Agrippinilla vagy Lesbia, vagy a társaság bármelyik nőtagja. Meg kell jegyeznem, nem voltam szerelmes belé, csupán észrevettem egyszer, mennyire tökéletes, és eszembe jutott, hogy ugyanezt figyeltem meg a nagyanyjáról, amikor kisfiú voltam. Caligula érdeklődni kezdett, és sok mindent kérdezett Lolliéról. Nem vettem észre, hogy már túlságosan sokat mondtam, és még tovább fecsegtem. Caligula rögtön vacsora után levelet írt Lollia férjének, térjen vissza Rómába, és fogadjon el egy nagy megtiszteltetést. Mint kiderült, a megtiszteltetés abból állott, hogy elválhatott Lolliától, és férjhez adhatta a császárhoz.

Egy másik véletlen megjegyzésemnek hasonló hatása volt Caligulára. Valaki megemlítette az epilepsziát, mire megjegyeztem, hogy karthagói feljegyzések szerint Hannibál epileptikus volt, azt mondják, hogy Nagy Sándor és Julius Caesar szintén ebben a titokzatos betegségben szenvedtek, ami úgy látszik elkerülhetetlen velejárója a legmagasabb rendű katonai zsenialitásnak. Caligula igen hegyezte a fülét, és néhány nap múltán kitűnő epileptikus rohamot rögtönzött a szenátusban, földre vetette magát, sikoltozni kezdett, és ajkát fehér hab lepte el. Valószínűleg kis szappant tett a szájába.

Róma népe még mindig eléggé boldog volt. Caligula továbbra is szórakoztatta színielőadásokkal, cirkuszi játékokkal, bajvívással, kocsiversenyekkel, és gyakran szórt pénzt a palota ablakából. Hogy milyen házasságokat kötött vagy bontott fel, hogy hány udvaroncot gyilkoltatott meg, azzal nem sokat törődtek. Caligula csak akkor volt elégedett, ha a cirkusz vagy színház valamennyi helye megtelt, és még a folyosók is zsúfoltak voltak, így minden előadás alkalmával becsukta a törvényszékeket, és felfüggesztett minden gyászt, nehogy valaki is elmaradhasson. Több újítást is bevezetett. Megengedte a népnek, hogy párnát hozzanak magukkal, ne a kemény kövön üljenek, és hogy meleg időben szalmakalapban, mezítláb élvezzék az előadást.

Amikor legközelebb néhány napra végre el tudtam látogatni Capuába, ahová már majdnem egy éve nem tudtam elmenni, Calpurnia rögtön megkérdezte:

– Mondd, Claudius, mennyi van még a kincstárban abból a húszmillióból?

– Azt hiszem, alig ötmillió. De kéjutazó bárkákat épít arannyal és drágakövekkel kirakva, virágoskerteket és fürdőket rendez be rajtuk, hatvan új templom építésébe fogott, viola-olajban fürdik, és nemrég a zöld istálló kocsihajtójának húszezer aranyat adott, amiért egy nehéz versenyt megnyert.
– Mindig a zöld győz mostanában?
– Mindig, vagy legalábbis majdnem mindig. Nemrégiben történetesen a vörös győzött, és a nép nagyon megéljenezte. A császár egészen kikelt magából mérgében. Másnap a vörös kocsi kocsisa meghalt, lovai megdöglöttek.
– Jövőre ilyenkor, félek, rossz dolgod lesz, szegény Claudiusom. Mondd mellesleg, nem akarod átnézni a számadásokat? Mint írtam, rossz évünk volt. Sok értékes jószág elpusztult, leégett egy gabonaraktár, körülbelül kétezer arannyal vagy szegényebb. Nem a kasznár hibája, ő mindent elkövet, de mégis más, ha az uraság maga végzi az ellenőrzést.
– Sajnos, nem élhetek itt állandóan, és őszintén szólva, manapság többet aggódom az életemért, mint a vagyonomért.
– Rosszul bánnak veled?
– Igen, állandóan a bolondot járatják velem. A legtöbbet maga a császár kínoz.
– Mit csinálnak veled?
– Gyerekes tréfákat űznek velem. Ajtók fölé akasztott kancsó vizek zúdulnak a nyakamba, ágyamban békát találok, ha ebéd után elalszom, összekötik a kezemet vagy a lábamat, vagy hirtelen megkondítják a vészharangot, és sohasem hagynak dolgozni. Ha nekiülök a munkának, felborítják a tintatartót. És semmit sem vesznek komolyan, amit mondok.
– Te vagy az egyedüli udvari bolond?
– Hogyne. Én vagyok a kedvenc. Én vagyok a hivatalos udvari bolond.
– Claudius, szerencsésebb vagy, mint hinnéd. Vigyázz erre az állásodra. Ne engedd át senkinek. Az emberek sohasem ölik meg az udvari bolondjukat. Kegyetlenek vele, megfélemlítik, kirabolják, de nem ölik meg.
– Calpurnia, nagyon okos vagy. Figyelj ide. Még mindig van pénzem, veszek neked egy gyönyörű selyemruhát, egy arany piperetartó ladikot, egy kis márványszobrot és más apróságokat.
Calpurnia elmosolyodott:
– Én jobban szeretném az ajándékot készpénzben. Mennyit akartál rám költeni, drágám?
– Mondjuk hétszáz aranyat.
– Nagyszerű. Egyszer még nagyon jól fog jönni. Köszönöm szépen, Claudius.
Amikor visszatértem Rómába, Caligula kezdett népszerűtlen lenni. Azt

mondják, a nép cirkuszt és kenyeret szeret. Nos igaz, szereti a sok szórakozást, szereti az ünnepnapokat, de amikor az egész év egyetlen hosszú ünnepnap lesz, senki sem végezheti a dolgát, és ha a szórakozásból kötelesség lesz, akkor már a „cirkuszt és kenyeret” kiáltásból a cirkusz elmarad. A kocsiversenyeket unni kezdték. Caligulának személyes érdeke fűződött az istállókhoz, az egyes kocsisokhoz, pénze forgott kockán, és néhanapján maga is kezébe vette a gyeplőt. De a nép csak ült és nézett. A színielőadások is unalmassá váltak. Caligula nagy színházi szakértőnek tartotta magát, és szinte érzelgősen csüngött Apellesen, a nagy tragikus színészen, aki sok darabot maga írt. Volt egyik darabjában egy jelenete, amit Caligula különösképpen szeretett, mert Apelles ennek a jelenetnek írásánál elfogadta Caligula néhány tanácsát. Ezt a darabot aztán annyiszor játszották újra meg újra, míg végre mindenki borzadva gondolt már rá. Még jobban szerette azonban Mnestert, az akkor divatos mitológiai balett előtáncosát. Amikor valamit szépen táncolt, akkor az egész közönség jelenlétében megcsókolta. Magánórákat vett Apellestől és Mnestertől, hogy jó színésszé és táncossá képeztesse ki magát. Nemsokára gyakran átvette a szerepüket. Amikor valamelyik tragédiában úgy gondolta, hogy nagyon jól szavalt el néhány mondatot, akkor ki szokott volt ordítani a színfalak mögött álló Apellesnek: „Ugye tökéletes volt, magad sem csinálhattad volna jobban?” Ha tánc közben megtetszett neki valamelyik mozdulata, akkor leintette a zenekart, leintette a többi táncosokat, és minden kíséret nélkül újra eltáncolta a jelenetet.
Tiberiusnak kedvenc szárnyatlan sárkánya volt, Caligulának pedig kedvenc lova. Ezt a lovat eredetileg Porcellusnak (Malackának) hívták, de Caligula nem találta ezt elég méltóságteljesnek, és elkeresztelte Incitatusnak, ami „nagysebességűt” jelent. Incitatus sohasem vesztett versenyt, és Caligula annyira szerette, hogy először állampolgárrá nevezte ki, aztán szenátort csinált belőle, később pedig konzulnak jelölte. Mindenki tudta Rómában, hogy Incitatus négy év múlva konzul lesz. Incitatus külön házat és szolgákat kapott. Márvány hálószobája volt, mindennap friss szalmából vetettek neki ágyat, elefántcsont vályúból ette a zabot, és arany edényből ivott. Hálószobája falait híres festők képei díszítették. Amikor megnyert egy versenyt, akkor Caligula meghívta vacsorára, de a szenátor úr ilyenkor is inkább zabot evett, nem szerette a drága halakat és húsokat, amikkel Caligula kínálgatta. Nekünk pedig legalább hússzor egymás után kellett inni az egészségére.
A pénz egyre gyorsabban és gyorsabban fogyott, és Caligula végre elhatározta, hogy most már takarékoskodni fog. Egy napon például kijelentette:
– Mi értelme bebörtönözni a sikkasztókat, hamisítókat és tolvajokat?

Nem élvezik a börtönt. És igen sokba kerülnek nekem, tápláltatni és őriztetni kell őket. Viszont, ha szabadon engedném őket, akkor újra elkezdenék gaztetteiket. Még ma elmegyek a börtönbe, és megvizsgálom ezt az ügyet.
Meg is tette. Kigyomlálta a börtönöket A szerinte megrögzött bűnözőket kivégeztette, testüket feldaraboltatta táplálékul a cirkuszi vadállatoknak. Ami, ugyebár, szintén takarékosság. Most már havonta gyomlálta a börtönöket. A bűnözés kissé alábbhagyott. Egy napon a kincstáros jelentette, hogy az államkincstárban egymillió, a magánkincstárban pedig félmillió arany van csak. Caligula rájött, nem elég a takarékoskodás, növelni kell a jövedelmét, így hát árulni kezdte a papi és elöljárói kinevezéseket és monopóliumokat. Sokat keresett így, de nem eleget. Ezután mint Calpurnia megjósolta, besúgókhoz fordult, hogy a gazdagokat létező vagy nem létező bűneikért kivégeztethesse, és vagyonukat elkoboztathassa.
Az első kivégzéseket egy különösen pompás cirkuszi játékkal ünnepelte meg. De a tömeg veszedelmes hangulatban volt. Pisszegett, kiabált, fütyült. Caligula az elnöki páholyban ült. A cirkusz túlsó oldalán most elkezdték kiabálni: „Szüntesd meg a besúgást! Add ki a besúgókat!” Caligula felállt, hogy csendet parancsoljon, de lehurrogták. Elküldte a gárdát kardlapozni. A gárdisták a leghangosabbakat megverték, de másutt még hangosabban tüntettek. Caligula megijedt. Engem hívatott, hogy foglaljam el az elnöki széket. Nem örültem valami nagyon a megbízatásnak, és megkönnyebbültem, amikor a tömeg hirtelen elcsendesedett, látván, hogy beszélni akarok, sőt néhányan így kiáltottak: „Feliciter!” ami azt jelenti: jó szerencsét neked. A hangom nem elég erős, így hát Mnestert kértem meg, hogy tolmácsolja beszédemet. Nagy nehezen lecsendesítettem őket, és a játékok folytatódtak. Kiderült, hogy igen jó szórakozásban volt részünk. Két gladiátor egyszerre halt meg küzdelem közben, egy és ugyanabban a pillanatban szúrták hasba egymást. Ez igen ritkán fordul elő. Kiadtam a parancsot, hogy a fegyvereket hozzák a páholyomba, aztán pedig utasítottam szolgámat, hogy olvasszák be a kardokat, és csináljanak belőlük kis késeket. Mindenki tudja ugyanis, hogy az ilyen kis kések igen jó talizmánok az epilepszia ellen. Reméltem, Caligula örülni fog az ajándéknak – ha egyáltalán megbocsát azért, hogy lecsendesítettem a tömeget, amikor az neki nem sikerült. Annyira megijedt ugyanis, hogy elhajtatott Rómából, és napokig nem mutatkozott.
A dolog jól sikerült. Örült a késeknek, mert alkalma volt panaszkodni ragyogó és szörnyűséges betegségére. És amikor megkérdezte, hogy mi történt a cirkuszban, mondtam, hogy figyelmeztettem a tömeget: nagy baj lesz, ha nem bánják meg hálátlanságukat. A tömeg erre persze felhagyott a tüntetéssel, és bocsánatért esdekelt.

– Igen – mondotta –, túlságosan gyengéden bántam velük. Mától kezdve jottányit sem engedek. Ezentúl hajthatatlan szigorúság lesz a jelszó.
Kemény elhatározására azáltal is emlékeztette magát, hogy minden reggel szörnyű arcokat vágott a tükörbe, és fürdőszobájában, amelynek jó visszhangja volt, hatalmasakat ordított.
Megkérdeztem tőle:
– Miért nem hirdeted ki nekik, hogy isten lettél? Ettől jobban meg fognak ijedni, mint bármitől.
– Néhány dolgot még emberi mivoltomban akarok végrehajtani.
Első ilyen cselekedete az volt, hogy elrendelte Itália és Szicília valamennyi kikötőmesterének, tartóztassák fel a nagyobb hajókat, raktározzák be a szállítmányokat, és a hajókat üresen küldjék a nápolyi öbölbe. Senki sem értette, hogy mit jelent ez a parancs. Azt hitték, hogy Britanniát akarja megtámadni, és a hajókat katonaszállításra akarja felhasználni. De erről szó se volt. Egyszerűen meg akarta cáfolni Thrasyllus jóslatát, amely szerint belőle éppúgy nem lehet császár, mint ahogy nem tud átlovagolni Bajáé öblén. Körülbelül négyezer hajót gyűjtött össze, beleértve ezret, amelyet külön erre az alkalomra építtetett, és lehorgonyoztatta őket kettesével, keresztül az öblön, Puteoli kikötőjétől Bauliban levő nyaralójáig. A hajókat, mint mondtam, kettesével egymáshoz erősítették. Az orruk természetesen magasabbra emelkedett, mint a faruk, mire az orrukat lefűrészeltette. Ezáltal a hajóknak minden dísze kárbaveszett. A hajókra azután deszkákat rakatott, erre pedig földet, amelyet vízzel öntöztetett, és simára hengereltetett. Most már kész volt az egyenes, hatezer lépés hosszú út. Amikor további hajók érkeztek, amelyek időközben futottak be a kikötőkbe, azokat is összekötöztette öt nagy szigetté, amelyeket minden ezer lépésre az úthoz erősíttetett. Az út két szélére boltokat építtetett, és utasította Róma kerületi elöljáróit, hogy ezeket a boltokat tíz napon belül szereljék fel, és lássák el személyzettel. Az utat ivóvízzel látta el, a szigetekből pedig falvakat csinált.
Szerencséjére az előkészület alatt jó idő volt, és a tenger olyan sima, mint a tükör. Amikor minden készen volt, felvette Nagy Sándor mellvértjét (Augustus méltatlan volt arra, hogy Nagy Sándor gyűrűjét viselje, de Caligula a mellvértjére is méltó volt), erre bíborvörös selyemöltönyt öltött, amely zörgött a sok aranytól és gyémánttól. Kezébe vette Julius Caesar kardját, Romulus állítólagos harcibárdját és azt a pajzsot, amelyet állítólag Aeneas viselt. A bárdot és a pajzsot a Capitoliumban őrizték. Szerintem hamisítványok, de olyan korai hamisítványok, hogy szinte valódinak számítanak. Fejére tölgyfakoszorút tett. Ezután áldozatot mutatott be Neptunus istennek, az irigység istenének pedig egy pávát arra az esetre, ha esetleg

valamelyik isten féltékeny lenne rá, és Saulinál ráléptetett a hídra. Az egész gárdalovasság mögötte volt, amögött egy nagyobb lovascsapat, amely gall földről érkezett, legvégül pedig húszezer gyalogos. Amikor az utolsó szigetre ért Puteoli közelében, trombitásaival riadót fúvatott, és olyan vadul vágtatott be a városba, mintha csak ellenséget üldözne.

Az éjszakát és a másnap egy részét Puteoliban töltötte, mintha csak csatát pihenne ki. Kora este arannyal kirakott diadalszekéren tért vissza. Incitatus és kancája, Penelope, amelyet nagy ünnepségek közepette adott nőül kedvenc lovához, vonták a kocsit. Hosszú kocsisor követte, tele bútorral, szobrokkal, arany- és ezüstedényekkel, amelyeket gazdag puteoli kereskedők házából raboltatott el. Ez volt a hadizsákmány. Hadifoglyokként a különböző keleti országok túszai és külföldi rabszolgák szerepeltek, akiket nemzeti viseletükbe öltöztetett fel, és erősen megbilincseltetett. Barátai pazarul feldíszített kocsikban követték, és dicsőítő énekeket énekeltek. Ezután jött a hadsereg és végül körülbelül kétszázezer ünneplőbe öltözött polgár díszmenete. Az öblöt környező dombokon rengeteg örömtüzet gyújtottak, és minden egyes polgár és katona fáklyát tartott a kezében. Azt hiszem, a legnagyszerűbb színházi látványosság volt, amelyet a világ valaha látott, és bizonyára a legértelmetlenebb. És mennyire élvezte mindezt! Egy fenyőerdő meggyulladt Misenum fokánál, délnyugatra, és nagyszerűen lángolt. Amint Caligula újra Bauliba ért, kiszállt a kocsiból, aranyozott szigonyt kért, másik bíborvörös öltönyt vett fel, amelyre aranyhalakat és delfineket hímeztek, így felöltözve leszállt az egyik kéjutazó bárkájába, amely a híd partfelőli oldalán állt. Kieveztetett a középső hajószigetre, a legnagyobbra; mögötte a hadihajók haladtak.

Itt kiszállt, felment egy roppant nagy, selyemmel beaggatott emelvényre, és beszédet intézett a tömeghez, amely még mindig vonult a hídon. Az őrök nógatták őket állandó gyaloglásra, így hát a tömeg nem hallott többet néhány mondatnál, kivéve Caligula barátait, akik között magam is ott voltam. Hosszú és zavaros beszédében Neptunus istent gyávának nevezte, hogy minden küzdelem nélkül tűrte leláncolását, és megígérte, hogy egyszer még jobban megleckézteti. Ami pedig Xerxes királyt illeti, aki egyszer hidat veretett a Hellespontuson, Caligula csak nevetett. Xerxes híres hídja fele olyan hosszú sem volt, mint az övé, és egyáltalában nem olyan szilárd. Végül bejelentette, hogy minden katonának két aranyat ad borravalóul, a diadalmenet polgári tagjainak pedig fejenként öt ezüstöt.

Az ünneplés fél óra hosszat tartott. Ezzel aztán megelégedett, véget vetett az ünneplésnek, és rögtön kifizettette a pénzt. Az egész menetnek újra el kellett vonulnia, és pénzeszsák pénzeszsák után ürült ki. Néhány óra múlva a pénztartalék kiürült, és Caligula felbátorította

a csalódott későnjövőket, hogy bosszulják meg magukat mohó megelőzőiken. Ebből aztán általános verekedés lett.
Micsoda éjszaka következett! Evés, ivás, éneklés, vad játék, vigasság. Caligula a bor hatására mindig olyan lett, mint egy vásott gyerek. A „cserkészek” és a germán testőrség élén ide-oda vágtatott a szigeten és a hídon, és a tengerbe lökdöste az embereket. A tenger olyan nyugodt volt, hogy csak a halálos részegek, a gyengék, az öregek és a kisgyerekek fulladtak bele. Azt hiszem, alig fulladt meg két-háromszáz ember.
Éjféltájban hadihajóival megtámadta az egyik kisebb szigetet, elvágta a hídtól, aztán egymás után letépetté a szigetet alkotó hajókat. Végül a tömeg a középső néhány hajóra zsúfolódott össze. A végső támadást fenntartotta tulajdon zászlóshajójának. Aranyozott szigonyával hadonászva ott állt a hajó orrában, és átkokat szórt a megrémült tömegre, amely néhány perc leforgása alatt a hajószigettel együtt elmerült. Ennek a tengeri csatának az áldozatai között volt Caligula diadalmenetének legérdekesebb tagja is, Eleazar, a világ legmagasabb embere. Caligula a holttestet kitömette, páncélba öltöztette, és hálószobája elé állíttatta, hogy a merénylőket elriassza.

HARMINCADIK FEJEZET

A kétnapos kis szórakozás költsége teljesen kiürítette az állam- és a magánkincstárt. Caligula azáltal is rosszabbította a helyzetet, hogy nem adta vissza a hajókat tulajdonosaiknak, hanem elrendelte a híd kijavítását, aztán visszalovagolt Rómába, és más ügyekbe merült el. Neptunus, hogy bebizonyítsa bátorságát, vihart küldött a hídra nyugatról, és vagy ezer hajót elsüllyesztett. A többit a hullámok a partra vetették. Körülbelül kétezer hajó megmenekült, de a másik kétezer elvesztése szinte ínséget idézett elő, mert nem volt elég hajó Afrikából és Egyiptomból Rómába szállítani a gabonát. Caligula megesküdött, hogy megbosszulja magát Neptunuson. Új pénzteremtési módja mindenkit mulattatott, kivéve az áldozatokat, azok hozzátartozóit és barátait. Példának okáért minden fiatalembert, akiktől annyi pénzt kobozott el, hogy végül rabszolgái lettek, gladiátoriskolába küldött. Amikor kiképezték őket, a cirkuszban kellett küzdeniük életükért. Ha megölték őket, nos, akkor végük volt. Ha azonban győztek, elárverezte őket különböző közhivatalnokoknak, akiknek szintén kötelességük volt cirkuszi játékosokról gondoskodni. Az árverésen aztán igen magas árakat ért el, mert ha valaki megvakarta a fejét, vagy egy kicsit megmozdult, akkor azt már ajánlatnak vette, és magasabb árért odasózta az illetőnek a rabszolgát. Én igen sokszor rosszul jártam, mert mint tudják, a fejem néha idegesen rángatózik. Emiatt egyszer kénytelen voltam három gladiátorral hazatérni, és vagyonom hatezer arannyal megcsappant. De mindenesetre szerencsésebb voltam, mint egy Aponius nevű elöljáró, aki elaludt az árverés alatt. Caligula olyan gladiátorokat adott el neki, akik senkinek sem kellettek. Minden alkalommal amikor alvás közben mellére ejtett feje megmozdult, emelte az árat. Amikor felébredt, azon vette észre magát a szegény ember, hogy kilencvenezer aranyat kell fizetnie tizenhárom gladiátorért, akikre az ég világon semmi szüksége nincsen. Igen sok gazdag ember jött el az árverésre, és önszántából igen magas összegeket kínált fel, mert tudta, ha így juttat pénzt Caligulának, több reménye van arra, hogy megmenekül a besúgók vádaskodásától.

Caligula ebben az időben bevezette a felségsértést mint főbenjáró bűnt. Még ekkor sem mert senki sem fellázadni ellene, hiszen mögötte volt a hadsereg, élet és halál ura volt, és addig, amíg valaki meg nem ölte, mindnyájunknak a kedvében kellett járnunk. Lelkiállapotára jellemző a következő eset: egy lakomán hirtelen nagy nevetésben tört ki. Senki sem tudta, min mulat annyira. A két konzul, aki mellette ült, megkérdezte, szabad-e a többieknek is megtudni, hogy min mulat a Caesar. Caligula erre még jobban nevetett, úgy, hogy a könnyei

potyogtak.
– Nem – mondta fuldokolva –, hisz éppen ez a vicc. Ezt a tréfát ti nem találnátok mulatságosnak. Éppen arra a gondolatra nevettem, hogyha csak intek a fejemmel, akkor mindnyájatoknak elvágják a torkát.
Röviddel azután, hogy a kincstár kiürült, Caligula felségsértési vádat emeltetett az ellen a húsz ember ellen, akik köztudomás szerint Róma leggazdagabb polgárai voltak. Még arra sem adott alkalmat nekik, hogy öngyilkosságot kövessenek el, mindnyájukat kivégeztette. Egyikükről, egy magas állású köztisztviselőről kiderült, hogy vagyontalan. Caligula így szólt:
– A hülye! Miért tettette magát gazdagnak? Becsapott, én is beugrottam neki. Hiszen akkor meg sem kellett volna halnia.
Csak egyetlen emberre emlékszem, aki megmenekült a felségsértési vádtól. Afer volt, Róma egyik leghíresebb szónoka, az a férfi, aki az ügyészi tisztet látta el unokatestvérem, Pulchra bűnügyében. Azzal vádolták, hogy Caligulának háza előcsarnokában álló szobrára felíratta: „Huszonhét éves korára már kétszer volt konzul.” Caligula ezt felségsértésnek tartotta, azt mondta, Afer gúnyt űz fiatalságából és abból, hogy a törvényes idő előtt lett konzul. Igen gondosan készült erre az alkalomra, nagy beszédet írt, több próbát tartott a beszédből, és minden szónoki képességét felhasználva mondta el a vádjait Afer ellen.
Caligula sokat dicsekedett azzal, hogy ő a világ legjobb jogásza és szónoka. Afer tudta ezt, s merész taktikához folyamodott. Úgy tett, mintha el volna képedve, és teljesen le volna nyűgözve Caligula jogászi zsenijétől és művészi szónoklatától. Egymás után elismételte a Caligula által ellene felhozott vádpontokat, szakszerű tárgyilagossággal dicsérvén őket, s közben halkan, mintha magának mondaná, de azért jól hallhatóan, ilyeneket motyogott: „Igen, ez tagadhatatlan.” És: „Nos, ezt sem lehet cáfolni.” És: „Milyen kitűnően készítette elő ezt jogilag.” Vagy: Nem, nem lehet szembeszállni szónoki képességével.”
Amikor Caligula befejezte, és diadalmas vigyorgással leült, megkérdezték Afert, kíván-e valamit szólani.
– Semmit – felelte, – Talán csak annyit, hogy szónoki képességemre számítottam, amellyel majd kicsit csillapítani tudom a császár haragját, amiatt az átkozott és megbocsáthatatlan felirat miatt. De a sors túlságosan kegyetlen hozzám. A császár jogilag teljesen megalapozta vádjait, és ezerszer ékesszólóbb, mint amilyen én lehetnék, még ha fel is mentenének, és egészen százéves koromig tanulnék.
Halálra ítélték, de másnap kegyelmet kapott. Caligula beszéde közben többször mondta: „A kocka el van vetve.” Hát ebben az időben csakugyan sokat foglalkozott kockavetéssel. Mikor gazdag tartományi

polgárok jártak a városban, mindig meghívta őket a palotába, és utána egy kis barátságos kockajátékra. A szegény vidékieket teljesen elképesztette és kétségbeejtette a császár nagy szerencséje: minden alkalommal Venust dobott, és teljesen kifosztotta őket. Persze a saját kockáját használta. Nemcsak kockában játszott hamisan. Például okáért elcsapta most a konzulokat hivatalukból, és súlyosan megbírságolta őket, amiért megünnepeltek a szokásos ünnepet, Augustusnak Marcus Antonius felett Actiumnál aratott győzelmének emlékét. Azt mondotta, hogy ez sértés őse, Marcus Antonius ellen. (Mellesleg az egyik megürült konzuli székbe Afert ültette.) Az ünnepség előtt néhány nappal mondta nekünk vacsora közben:
– Bármit csinálnak a konzulok, megbüntetem őket. Ha nem rendelik el az ünnep megülését, akkor ősömet, Augustust sértik meg.
Ganymedes ekkor végzetes hibát követett el. Így kiáltott:
– Milyen okos vagy, drágám, mindenképpen megfogod őket. De a szegény hülyék mégiscsak megünnepelhetik ezt a kis esetet, ha van egy kis eszük. Mert Actiumnál Agrippa végezte a legnagyobb munkát, és ő is ősöd volt, tehát legalábbis két ősöd diadalának emlékét ünneplik meg a háromból.
– Ganymedes, nem vagyunk többé barátok – szólt erre tüstént Caligula.
– Ne mondj ilyet, drágám, csak nem mondtam valamit, amivel megsértettelek?
– Hagyd el a termet!
Rögtön tudtam, milyen hibát követett el Ganymedes. Kettős hiba volt. Ganymedes mint Caligula anyai ági unokatestvére Augustus és Agrippa leszármazottja volt, de nem Marcus Antoniusé. Ősei egytől egyig Augustus párthívei voltak, így tehát nem kellett volna ezt a tárgyat megemlítenie. Ezenkívül Caligula nem szerette, ha emlékeztették, hogy Agrippától származik, akinek családja nem eléggé előkelő. Ganymedest azonban egyelőre még nem büntette meg.
Caligula most elvált Lolliától, mondván, hogy meddő, és feleségül vett egy Caesonia nevű nőt, akit a legnagyobb jóindulattal sem lehetett szépnek és fiatalnak mondani. Apja a városi őrök kapitánya, férje pedig azt hiszem valami pék volt, akinek már három gyermeket szült. Volt azonban valami benne, ami különösképpen vonzotta Caligulát. Senki sem tudta megmagyarázni, mi, legkevésbé Caligula. Gyakran szokta mondogatni, ha kell, kínvallatás útján szedi ki belőle a titkot, miért szerelmes belé annyira. Azt beszélték, hogy szerelmi bájitallal igézte meg, és hogy ez a bájital megőrjítette. Persze, a szerelmi bájital csak sejtés, ami pedig az őrületet illeti, ahhoz nem volt szükség bájitalra. Akárhogyan is volt, az asszony másállapotba került tőle, ami annyira felizgatta, hogy feleségül vette. Röviddel Caesoniával való házassága előtt jelentette be, hogy isten lett. Ellátogatott Jupiter

templomába, a capitoliumi dombon. Apellestől, aki elkísérte, megkérdezte: „Ki a nagyobb isten, Jupiter vagy én?” Apelles habozott, azt gondolván, hogy Caligula csak tréfál, és nem akarja, hogy Jupitert tulajdon templomában káromolják. Caligula fütyült két germánjának, Apellest levetkőztette és megkorbácsoltatta Jupiter szobra előtt.
– Ne üssétek erősen – mondta a germánoknak –, lassan üssétek, hogy jobban érezze.
Addig korbácsolták, amíg csak el nem ájult, aztán szenteltvízzel magához térítették, és halálra verték. Caligula ezután levelekben jelentette be a szenátusnak, hogy isten lett, és elrendelte, hogy azonnal építsenek neki egy nagy templomot Jupiter temploma mellett, „hogy fivérem, Jupiter szomszédságában lakhassam”. A templomban tömör aranyból, az életnagyság háromszorosában felállíttatta tulajdon szobrát, és mindennap új ruhát adatott rá.
Nemsokára azonban összeveszett Jupiterrel, és többen hallották, amikor dühösen fenyegette:
– Ha nem tudod belátni, hogy ki az úr itten, akkor összecsomagollak, és elküldelek Görögországba.
Jupiter erre úgy látszik bocsánatot kért, mire Caligula így szólt:
– Csak tartsd meg nyomorult Capitoliumodat. Én átmegyek a Palatinus-dombra. Sokkal szebb a fekvése. Ott magamhoz méltó templomot építtetek, te kopott, öreg, hasbeszélő kókler.
Furcsa dolog történt akkor is, amikor meglátogatta Diana templomát egy volt szíriai kormányzó, Vitellius társaságában. Vitelliusra Caligula féltékeny volt, mert sikereket aratott Szíriában, és visszahívása után ki is végeztette volna, ha én meg nem mentem. Vitellius barátom volt ugyanis, és levelet küldtem neki Brindisibe, figyelmeztettem, amint Caligula elé kerül, boruljon arcra, és imádja úgy, mintha isten lenne. Ez még azelőtt történt, mielőtt Caligula istenségének híre elterjedt volna. Caligula azt hitte, hogy őszinte imádatban van része. Vitellius a császár bizalmas barátja lett, és háláját sokféleképpen bebizonyította iránta. Mint mondtam, Caligula Diana templomában volt, beszélgetve az istennővel – nem a szoborral, hanem a láthatatlanul jelenlevő istennővel magával. Megkérdezte Vitelliust, hogy ő is látja-e az istennőt vagy csak a holdfényt. Vitellius erősen remegni kezdett, mintha félne, és szemlesütve így szólt:
– Csak ti, istenek láthatjátok egymást, uram.
– Nagyon szép az istennő – mondta Caligula megelégedetten –, és tudod, Vitellius, gyakran eljön hozzám a palotába, és együtt alszunk.
Ebben az időben történt, hogy újra bajba keveredtem. Eleinte azt hittem, hogy Caligula akart megszabadulni tőlem. Még most sem tudom, hogy nem így volt-e. Egy ismerősöm, akivel sokat kockáztam, végrendeletet hamisított, és tanúként ráhamisította az én pecsétemet is. Szerencsémre nem vette észre az agát pecsétemnek egyik különös

ismertetőjelét, mégpedig azt, hogy a kő egy pici része letörött. Amikor váratlanul letartóztattak, és bíróság elé kerültem bűntársként, megvesztegettem az egyik katonát, menjen el barátomhoz, Vitelliushoz, és kérje meg, mentse meg az életemet, mint ahogy én megmentettem az övét. Megüzentem neki, hogy tegyen célzást Caligulának arról a csipetnyi hiányosságról a pecsétemen, és tartsa kéznél a pecsétet arra az esetre, ha Caligula össze akarja hasonlítani a hamisítottál. Persze úgy kell intézni a dolgot, hogy Caligula maga vegye észre a különbséget, és örülhessen éles szemének. Vitellius igen tapintatosan intézte az ügyet. Caligula észrevette a csipetnyi hiányosságot, és dicsekedni kezdett, hogy milyen gyors a szeme, és felmentett, miután szigorúan figyelmeztetett, hogy máskor gondosabban válogassam meg ismerőseimet. A hamisítónak levágták a két kezét, és a nyakába akasztották. Ha engem bűnösnek találtak volna, meg kellett volna halnom. Caligula ezt közölte is velem a tárgyalás utáni vacsorán.
– Kegyelmes Isten – feleltem –, nem is értem, miért törődsz annyit életemmel?
Valahogy úgy van, hogy az unokaöcsök szeretik, ha a nagybátyjuk hízeleg nekik. Kissé közelebb hajolt hozzám, és a társaság többi tagjai felé kacsintva megkérdezte:
– És mondd, pontosan mennyire értékelnéd az életedet ma este, ha szabad kérdeznem?
– Már kiszámítottam. Fabatkát sem ér.
– Nos, hogy értékeled ennyire le az életedet?
– Minden életnek van valami értéke. Amikor a kalózok elfogták Julius Caesart, a család húszezer arany váltságdíjat fizetett érte. Persze a kalózok eredetileg sokkal többet követeltek, így hát Julius Caesar élete nem ért többet húszezer aranynál. Feleségemet, Aeliát, egyszer megtámadták útonállók, de meghagyták az életét, amikor nekik adta ametiszt melltűjét, amely csak ötven aranyat ért. Aelia értéke tehát ötven arany volt. Az én életemet éppen most mentette meg egy csipetnyi agát. Egy csipetnyi agát pedig fabatkát sem ér.
Caligulából kirobbant a kacagás, és ettől kezdve hosszú ideig Fabatkának nevezett az egész udvar.
Caligulának nem voltak még papjai. Ezen kinevezéssel segített. A „Caligula-Jupiter-istenség” főpapja maga Caligula lett, alantasaivá pedig jómagámat, Caesoniát, Vitelliust, Ganymedest, tizennégy konzulviselt embert és nemes barátját, Incitato nevű lovát nevezte ki. Mindegyik alantasának, illetve alsóbbrendű papjának nyolcvanezer aranyat kellett fizetnie ezért a kitüntetésért. Incitatusnak úgy tette lehetővé a pénz előteremtését, hogy egy évre megadóztatott számára minden lovat Itáliában. Caesoniának is segített, a nevében megadóztatott minden férjet, amiért szabad nekik feleségükkel aludni.

Ganymedes, Vitellius és a többiek gazdag emberek voltak. Nem így szegény Claudius. Caligula előbbi tréfái, amikor gladiátorokat sózott a nyakamba, és az a tény, hogy rengeteget számított fél nekem, amiért a palotában aludtam és étkeztem, annyira megcsappantotta vagyonomat, hogy nem maradt más, mint harmincezer arany készpénz, az anyámtól örökölt ház és a capuai kis birtokom. Kifizettem Caligulának a harmincezer aranyat, és ugyanaznap este vacsoránál közöltem vele, áruba bocsátom mindenemet, hogy megfizethessem adósságomat. Mondtam, hogy capuai birtokomon és házamon kívül nincs mit eladni.

– Nincs mit eladnod? – kérdezte Caligula, aki most nagyon szellemesnek tartotta önmagát. – Miért, hát az a sok ruha, ami rajtad van, az semmi?

Ebben az időben már azt tartottam legokosabbnak, ha félbolondnak tettetem magam.

– Ó, egek! – kiáltottam fel. – A ruháról teljesen megfeledkeztem. Megkérhetnélek, hogy elárverezd ruhadarabjaimat a társaságnak? Te vagy a világ legjobb árverési kikiáltója.

Ezzel már kezdtem is vetkőzni, teljesen le is vetkőztem, csak egy asztalkendőt csavartam a lágyékom köré. Szandáljaimat egyenként száz aranyért adta el, öltönyömet ezer aranyért és így tovább, persze én minden alkalommal harsány örömujjongásban törtem ki, hogy adósságom csökken. Ez a kis játék háromezer arannyal csökkentette adósságomat, de viszont meggyőzte Caligulát arról, hogy szegény vagyok.

El kellett hagynom palotabeli szobámat, és nem étkezhettem többé Caligula asztalánál. Egy időre Briseishez költöztem, anyám volt komornájához, aki házgondnokom volt, amíg vevőt nem találtam a házra. Calpurnia odaköltözött hozzám, és hiszik-e, a drága kislánynak még mindig megvolt az a pénze, amelyet nyakláncok, szobrok és selyemruhák helyett adtam neki, és felajánlotta nekem kölcsön. És mi több, a sok jószág sem halt meg, a gabonaraktár sem égett le, ő csak titokban eladta, és a pénzt félretette a számomra, baj esetére. Az egészet kifizette nekem, több mint kétezer aranyat, és ideadta a pontos elszámolást, így tehát egész szépen éldegéltünk, de hogy legteljesebb szegénységemet elhiggyék, minden este magam mentem egy kancsóval borért a kocsmába, és hordszék helyett mankómat használtam.

Briseisszel és Calpurniával négy szobában éltünk, és egy öreg rabszolga végezte a ház körüli munkát.

Caesonia kislánya egy hónappal az esküvő után született meg. Caligula azt mondotta, hogy csodagyerek. Ez még a Jupiterrel való összeveszés előtt történt, és a kislányt odavitte, és Jupiter szobrának karjára ültette, és engedte, hogy egy kis ideig szopja a márvány melleket. A Drusilla nevet adta neki, amelyet halott nővére levetett, amikor

Panthea istennő lett. A kislányt is papnővé nevezte ki. A papi rendbe való felvételi díjat a kislány számára Róma népétől teremtette elő. Panaszkodott, hogy nagyon szegény, hogy a gyerek nevelése sokba kerül, és alapot létesített, az úgynevezett Drusilla-alapot. Minden utcába gyűjtőszekrényeket állított fel ilyen feliratokkal: „Drusilla tápláléka”, „Drusilla itala” és „Drusilla hozománya”. A gyűjtőszekrényeket őrző gárdisták mellett senki sem mert elhaladni anélkül, hogy egy-két rézpénzt be ne dobjon.

Caligula mélyen és őszintén szerette a kis Drusillát, aki éppoly rossz gyerek lett, mint amilyen ő volt. A császár örömmel tanította kislányát tulajdon „hajthatatlan szigorúságára”. A kiképzést már akkor kezdte, amikor a kislány még alig tudott járni. Felbátorította, hogy kiskutyákat, kismacskákat, kiscsirkéket kínozzon és hogy összekarmolja játszótársai arcát. „Gyönyörűségem, semmi kétség afelől, hogy ki az apád”, szokta mondogatni.

Egyszer jelenlétemben lehajolt, megsimogatta a kislány fejét, és így szólt:

– Amikor az első igazi gyilkosságot elköveted, kicsikém, mégha csak szegény nagy-nagybátyádat, Claudiust ölöd is meg, istennőt csinálok belőled.

– Akkor is istennőt csinálsz belőlem – motyogta a kis szörnyeteg –, ha mamát megölöm? Gyűlölöm mamát.

Említettem, hogy templomában felállította tulajdon aranyszobrát. Ennek a költségeit úgy fedezte, hogy kihirdettette: az újévi ajándékokat a palota főbejáratánál fogja átvenni. Amikor elérkezett az újév, gárdacsapatokat küldött szerte a városba, hogy tereljék a városi tömegeket kardjuk hegyével a Palatínus-dombra, és kényszerítsék az embereket, hogy minden náluk levő pénzt dobjanak bele a főbejárat előtt elhelyezett ládákba. Figyelmeztettek mindenkit, hogy aki ellenkezik, vagy nem adja oda utolsó vasát is, azonnal megölik. Estére kétezer láda telt meg pénzzel.

Ebben az időben történt, hogy így szólt Ganymedeshez, Agrippinillához és Lesbiához:

– Nem szégyellitek magatokat, ti lusta lézengők? Mivel szolgáljátok meg azt, hogy éltek? Paraziták vagytok. Nem tudjátok talán, hogy Rómának minden polgára keményen dolgozik, hogy engem támogasson? Minden nyomorult málhahordó boldogan odaadja keresete egynyolcadát nekem, és ugyanezt teszi minden szegény ribanc.

– De drágám – mondta Agrippinilla –, hiszen egy s más ürügy révén kiforgattál minden vagyonunkból. Nem elég ez?

– Már hogy volna elég! Az öröklött pénz nem ér ugyanannyit, mint a tisztességes munkával megkeresett pénz. Majd gondoskodni fogok arról, hogy ti is dolgozzatok.

A szenátusban már másnap kis füzeteket osztogattatott széjjel. Az állt bennük, hogy egy meghatározott éjszakán a palotában meg fog nyílni a legelőkelőbb és legnagyszerűbb bordélyház, amelyben a minden ízlésnek kielégítő szórakoztatást a legmagasabb születésű személyiségek fogják nyújtani. A beléptidíj pedig csak ezer arany. Ételért, italért nem kell fizetni. Agrippinilla és Lesbia, kénytelen vagyok megállapítani, nem nagyon tiltakoztak Caligula aljas ajánlata ellen, sőt valójában igen jó mulatságnak tartották. De ragaszkodtak ahhoz, hogy megválogathassak vendégeiket, és hogy Caligula nem számít fel túlságosan magas százalékot a keresett pénz után. Legnagyobb elkeseredésemre engem is bevontak ebbe az ügybe, tréfás portásnak kellett felöltöznöm. Caligula álarcot vett, elváltoztatta a hangját, és a bordélyos szerepét játszotta. Sok cserkészése alatt kitűnően megtanulta a bordélymesterek fogásait, amelyekkel a vendégeket kiforgatják pénzükből, és közben a szórakozást is megtagadják tőlük. Persze ezt nem lehetett mindenkivel megtenni. Amikor valaki tiltakozni kezdett, nekem kellett az illetőt kidobnom. Karom igen erős, mondhatnám, erősebb, mint a legtöbb emberé, noha lábamat nem sokra használhatom, így aztán nagyon sokat mulattak rajtam, amint esetlenül odatopogtam valakihez, s váratlan erővel ragadtam meg és dobtam ki. Caligula színészi hangon idézte Homerost:

„Vulcanusunk suta bájjal izeg-mozog,
És az egész világon hallani az égi kacajt.”

Ez az Ilias első könyvének része, ahol a nyomorék isten az Olympuson sántikál, és a többi isten mind nevet rajta. Amikor ezt szavalta, éppen a padlón feküdtem, és Lesbia férjét öklöztem. Igazán ritka jó alkalom volt arra, hogy visszafizessek neki egyet-mást. Amikor Caligula elhallgatott, hirtelen kissé felemelkedtem, és így szóltam:

„Béna a jó mester, s mégis fitymálja a mankót,
Szétálló lábával furcsán topogva elindul.”

És ezzel már mentem is az ételekkel megrakott asztal felé. Caligulának roppantul tetszettem, és most másik idézetet mondott, amely a Vulcanus előtti részben van:

„Hallgass a jó szóra, és a Mennydörgő is vár rád,
A jóságos isten is szereti, hogyha nevethet.”

Ilyenformán ragadt rám másik gúnynevem, Vulcanus, aminek nagyon örültem, mert valahogyan megvédett Caligula egyes szeszélyei ellen.

Caligula ezután észrevétlenül eloldalgott, levetette álarcát és álruháját, és most már tulajdon császári személyében jelent meg.
A palotaudvar felől jött, és odaért ahhoz az ajtóhoz, amely elé állított. Úgy tett, mintha végtelenül meg volna lepve és döbbenve afelett, amit lát, és emelt fejjel Homerost szavalta, Ulixes szégyenét és dühét, amikor hazatérve látja, mi folyik a házában.
Azután tapsolt, és a gárda futva megérkezett.
– Küldjétek ide azonnal Cassius Chaereát. – Cassius nemsokára megérkezett. – Cassius, öreg hős, aki harci lovamként szerepeltél gyermekkoromban, legrégibb és leghűségesebb családi barátom, láttál-e már valaha ilyen szomorú és lealázó dolgot? Két nővérem árulja testét a szenátoroknak tulajdon palotámban, és nagybátyám, Claudius, áll az ajtóban, és árulja a belépőjegyeket! Ó, mit szólt volna szegény anyám és apám, ha megérték volna ezt a napot!
– Tartóztassam le mind őket, Caesar? – kérdezte Cassius mohón.
– Nem, hagyd, hadd élvezzék ki aljas szenvedélyüknek minden cseppjét – válaszolta Caligula lehangoltan, és úgy tett, mintha hangja elcsuklana. Cassiust aztán csendben utasította, hogy vonultassa el a testőrséget.
Megjegyzem, nem ez volt az utolsó ilyenfajta orgia a palotában, de ettől kezdve Caligula kényszerítette a szenátorokat, akik eljöttek ide, hogy hozzák magukkal feleségüket és lányaikat, mert hiszen Agrippinilla és Lesbia egyedül nem bírják a munkát. A pénz előteremtése azonban újra égető kérdés lett, és Caligula elhatározta, ellátogat gall földre, megnézni, mit lehet ott keresni.
Először is roppant sok katonát gyűjtött, különítményeket állított össze az összes állandó ezredek nélkülözhető századaiból, új ezredeket képeztetett ki, és mindenünnen összegyűjtötte a felhasználható csapatokat. Itáliából százötvenezer ember élén vonult gall földre, ahol seregét negyedmillió főre növelte. A roppant haderő felszerelése és élelmezése azoknak a városoknak volt a feladata, amelyeken keresztülhaladt. Néha vágtában haladt előre, és kényszerítette a sereget, hogy negyvennyolc órát gyalogoljon egyhuzamban, hogy utolérje őt, néha pedig naponta álig haladt egy-két mérföldet, amikor nyolc ember vállán hordszéken vitette magát, és a tájékban gyönyörködött, gyakran megállva virágot tépni.
Jó előre elrendelte, hogy Lyonba gyűljenek össze a gall föld és a rajnai tartományok összes tisztviselői, akik kapitányinál magasabb rangban vannak. Itt akarta ugyanis összpontosítani seregét. Azok között, akik a felhívásnak eleget tettek, volt Gaetulicus, drága bátyám, Germanicus egyik legtöbbre értékelt hadvezére, aki az elmúlt néhány év folyamán a felsőrajnai tartományok négy ezredének parancsnoka volt. Gaetulicus népszerűsége túlszárnyalta a többi parancsnokokét, mert megőrizte Germanicus hagyományait, nem büntetett keményen, a

fegyelmet inkább szeretetre, mint félelemre alapozva. Az alsótartománybeli katonák is szerették, akiket apósa, Apronius vezetett. Gaetulicus ugyanis feleségül vette annak az Aproniának a nővérét, akit Urgulanilla kidobott az ablakon. Sejanus bukásakor Tiberius őt is kivégeztette volna, mert leányát eljegyezte Sejanus fiával, de megmenekült egy merész levél által, amelyet a császárnak írt. Kijelentette levelében, hogy amíg megtarthatja parancsnokságát, addig Tiberius számíthat a szövetségére és a csapatai hűségére. Tiberius igen bölcsen békében hagyta. Caligula azonban féltékeny volt népszerűségére, és amint megérkezett, letartóztatta.

Caligula nem hívott meg erre a kirándulásra, így nem tudok részletes beszámolót adni a most következő eseményekről. Csak annyit tudok, hogy Ganymedest és Gaetulicust összeesküvéssel vádolták, és mindkettőjüket minden tárgyalás nélkül kivégezték. Lesbiáról és Agrippinilláról azt állította, hogy szintén benne voltak az összeesküvésben, és száműzte őket egy szigetre Afrika partjai mellett, Karthago közelében. Igen forró éghajlatú, kopár sziget, lakói kizárólag szivacshalászással foglalkoznak. Caligula megparancsolta, hogy nővérei tanulják meg a búvárok mesterségét, mert nem engedheti meg magának, hogy továbbra is eltartsa őket. Mielőtt azonban a szigetre mennének, még egy feladattal bízta meg őket: Lyonból egészen Rómáig kellett gyalogolniuk, és felváltva kellett cipelniük azt a nagy urnát, amely Ganymedes hamvait tartalmazta. Caligula ezt a büntetést azzal magyarázta a szenátusnak, hogy nővérei hosszú ideig aljasul házasságtörést követtek el Ganymedesszel. Hosszan ecsetelte kegyelmességét és nagylelkűségét, amiért nem ítélte őket halálra. Hiszen megérdemelték volna, rosszabbak voltak a közönséges prostituáltaknál: nincs tisztességes prostituált, aki olyan magas árat követelne ocsmány szolgálataiért, mint amennyit ők kértek és kaptak.

Semmi okom nem volt arra, hogy sajnáljam unokahúgaimat. A maguk módján éppen olyan gonoszak voltak, mint Caligula, és igen lenézően bántak velem. Amikor Agrippinilla csecsemője három évvel azelőtt megszületett, megkérdezte Caligulát, milyen nevet adjon neki: „Nevezd Claudiusnak, biztos, hogy gyönyörű lesz”, mondta Caligula. Agrippinilla annyira dühbe gurult, hogy majdnem megütötte Caligulát, de ehelyett gyorsan megfordult, felém köpött, és sírva fakadt. A csecsemő a Lucius Domitius nevet kapta. (A későbbi Nero császár.) Lesbia egyáltalában észre sem vett. Ha szűk folyosón találkoztunk, nyugodtan a középen haladt anélkül, hogy lelassított volna, kényszerített, hogy egészen a falhoz lapulják. Igen nehéz volt mindig emlékezni arra, hogy drága bátyám gyermekei, és hogy megfogadtam Agrippinának: mindent elkövetek a megvédésükre.

Az a kellemetlen feladat hárult rám, hogy három konzulviselt férfiú küldöttségét vezessem Lyonba, hogy gratuláljunk Caligulának, amiért

leleplezte és elfojtotta az összeesküvést. Első látogatásom volt gall földre csecsemőkorom óta, és kívántam, bár ne kellene elmennem. Calpurniától kellett kölcsönkérnem pénzt útiöltségre, mert házamat és birtokomat még nem tudtam eladni. Arra sem számíthattam, hogy Caligula szívesen fogad. A tengeri utat választottam. Ostiában szálltam hajóra, és Marseille-ben kötöttem ki. Kiderült, hogy Agrippinilla és Lesbia száműzetése után Caligula elárverezte minden ruhájukat és ékszerüket, amiket magukkal hoztak. Olyan magas árakat vett be, hogy megjött az étvágya – eladta rabszolgáikat, sőt szabadosaikat is, akiket újra „kinevezett" rabszolgáknak. Az árverésen a gazdag tartományi polgárok vettek részt, akik nagy dicsőségnek tartották, hogy a császár nővéreinek valamelyik rabszolgáját vehetik meg, és mindenkinek mesélhetik: „Igen, magától a császártól vettem." Ez új ötletet adott Caligulának. A régi palota, ahol Livia lakott, most lakatlanul állt, zsúfoltan sok értékes bútorral és képpel, Augustus személyes tulajdonaival. Caligula elrendelte, hogy a palota minden bútorát, képét, szőnyegét, mindent, amit csak benne találnak, küldjék azonnal Lyonba. A küldemény biztos és gyors megérkezéséért engem tett felelőssé. Azt írta: „küldd szárazföldön, mert Neptunusszal haragban vagyok." Ez a levél csak egy nappal indulásom előtt érkezett, úgyhogy Pallast bíztam meg az elintézéssel. A felesleges lovakat és kocsikat már mind elkobozták Caligula hadseregének szállítására, így nagyon nehéz volt a szállítás kérdésének megoldása. Pallas felkereste a konzulokat, és megmutatta nekik Caligula parancsát. A konzulok kénytelenek voltak elrendelni, hogy a postakocsikat, a pékek kocsijait és azokat a lovakat, amelyek a malmok kerekeit húzták, mind bocsássák Pallas rendelkezésére, bármilyen kellemetlen is ez a népnek.
[Kr. u. 40] Így történt, hogy egy májusi estén, éppen naplemente előtt, Caligula a lyoni hídon üldögélt, és éppen képzeletbeli társalgást folytatott a helybeli folyamistennel, amikor engem látott meg közeledni. Felismerte hordszékemet arról az asztalról, amelyet felszereltettem rá. Az utazás unalmát ugyanis kockázassál próbálom elűzni, önmagámmal játszom, és ehhez kellett az asztal. Amikor közelebb értem, dühösen rámkiáltott:
– Hej, uram, hol vannak a kocsik? Miért nem hoztad a kocsikat?
– Az istenre kérlek, felség – kiáltottam vissza –, félek, hogy a kocsik még jó néhány napig nem érkeznek ide. Szárazföldi úton jönnek, Genován keresztül. Kartársaim és én víziúton jöttünk.
– Úgy? Nos, akkor víziúton mész vissza, fiam. Gyere csak ide. Amikor a hídhoz értem, két germán katona kirántott a hord székből, és a híd közepén felültettek a korlátra, háttal a víznek. Caligula előreugrott, és belökött. Hányszor fordultam meg a levegőben, nem tudom. Úgy éreztem, legalábbis ezer lábnyit zuhanok, de végre hozzácsapódtam a

vízhez. Emlékszem, hogy ezt gondoltam magamban: „Lyonban születtél, Lyonban halsz meg.”
A Rhone folyam igen hideg, igen mély és igen gyors. Lábam és kezem belegabalyodott nehéz öltönyömbe, de valahogy mégis felszínen tudtam tartani magam, és fél mérfölddel lejjebb néhány kikötött csónak mellett észrevétlenül ki tudtam mászni a partra. Sokkal jobban tudok úszni, mint gyalogolni: karom erős, és minthogy a sok üléstől és a jó étvágytól meghíztam, úgy lebegek a vízen, mint a hordó. Mellesleg: Caligula egyáltalában nem tudott úszni.
Igen elképedt, amikor néhány perccel később felfelé látott sántikálni az úton, maszatosan az iszaptól.
– Hol voltál, kedves Vulcanusom?
– A Mennydörgő ledobott az alvilágba, de én íme itt vagyok újra.
Caligula ekkor éppen a karfán ült, követtársaim előtte feküdtek az úton arcra borultan, Caligula kardja hegyével piszkálta a nyakukat.
– Claudius – nyögte az egyik, amikor meghallotta a hangomat –, könyörögj a császárnak, engedjen szabadon, mi csak azért jöttünk, hogy szeretetteljesen köszöntsük őt az összeesküvés elfojtásáért.
– Nekem kocsikra van szükségem, nem köszöntésre – mondta Caligula.
– Különben mennyit ér az életetek? Mondjuk ötvenezer aranyat fejenként?
– Amennyit te mondasz, Caesar.
– Akkor fizessétek ki Claudiusnak ezt az összeget, amint visszatértek Rómába. Ő mentett meg benneteket kitűnő megjelenésével, amely meghatotta szívemet. Így azután felemelkedhettek, és Caligula ott helyben aláíratott velük egy kötelezvényt, hogy nekem három hónapon belül százötvenezer aranyat fizetnek. Az aláírás után így szóltam Caligulához:
– Kegyes Caesar! Neked sokkal nagyobb szükséged van a pénzre, mint nekem. Elfogadnál tőlem százezer aranyat hálából, mert nekem megkegyelmeztél? Akkor nekem még mindig marad ötvenezer aranyam, s így megfizethetem neked tartozásomat. Igen sokat bánkódtam amiatt, hogy még nem fizettem ki papi felvételi díjamat.
– Bármit megengedek, ami téged megnyugtat – mondta, és Aranyfabatkájának nevezett. Néhány nap múltán azonban figyelmeztetett, hogy ne bizakodjam el túlságosan mulatságos külsőm miatt. És Homerost sem kell annyit idéznem. Homeros túlzottan sokra becsült szerző:
– Elkoboztatom műveit, és elégettetem. Miért ne valósítsam meg Plató indítványát? Ismered a művét? Azt mondta, hogy az eszményi államban nincs szükség költőkre. Mindnyájan hazugok.
– És mondd, szent felség, más költők műveit is máglyára vetteted, nemcsak Homerosét?
– De mennyire! Mindegyik hasonló sorsra jut, akit érdemén felül

becsülnek. Vergiliuson fogom kezdeni. Unalmas fickó. Homeros szeretne lenni, de nem képes rá.
– És mint állunk a történészekkel? Engem különösen érdekel, jómagam is az vagyok.
– Livius műveit is elégettetem. Vergilius szeretne lenni, de nem képes rá.

HARMINCEGYEDIK FEJEZET

Bekérette magához a tartományok polgárainak vagyonkimutatását, és a leggazdagabb polgárokat mind Lyonba hívatta, hogy amikor Lívia és Augustus palotájának bútorzata megérkezik, jó árakat kaphasson az árverésen. Az árverés kezdete előtt beszédet mondott. Elregélte, hogy szegény csődbement ember, rengeteg az adóssága, de bízik abban, hogy a birodalom kedvéért hűséges tartományi barátai és hálás szövetségesei nem fogják kihasználni rossz anyagi helyzetét. Kéri őket, ne kínáljanak kevesebbet családi örökségéért, mint amennyi annak igazi értéke. Nagyon-nagyon sajnálja, hogy kénytelen elárverezni azokat a bútorokat és holmikat, amikhez oly kedves és magasztos emlékek fűzik.
Az igazi érték alatt történelmi, családi és érzelmi értéket értett, ami mindig százszorosan több volt, mint az igazi tárgyi érték. Például ilyeneket mondott:
– Ebből a boroskupából ivott Augustus isten a menyegzői lakomáján, ezt a ruhát nővérem, Panthea istennő viselte, amikor Herodes Agrippa király tiszteletére lakomát adtam.
Sokszor „zsákba macskát” árult. Mindenfajta kis tárgyat betett egy kicsi zsákba, és eladta. Amikor aztán valamelyik tartománybélit becsapott, kétezer aranyért sózott a nyakára egy régi szandált vagy egy darab sajtot, akkor roppantul meg volt elégedve magával.
A kikiáltási ár mindig önkényes volt. Odabólintott például valamelyik gazdag gallus felé, és így szólt:
– Ugye, negyvenezer aranyat ígértél ezért az alabástrom vázáért? Köszönöm. De lássuk, nem kapunk-e jobb árat. Ki kínál negyvenötezer aranyat? Te? Nagyszerű. Senki többet? Ó nem, ötvenezer. Köszönöm.
Képzelhetik, hogy a félelem leegyszerűsítette az árverést. Az egész társaságot kiforgatta mindenéből, és aztán a kiforgatást tíz napig tartó pompás mulatozással ülte meg.
Az árverés után tovább haladt a rajnai tartományokban. Esküdözött, hogy háborúba kezd a germánok ellen, és teljesen elpusztítja őket. Kegyesen be fogja fejezni azt a munkát, amelyet nagyapja és apja megkezdett. Néhány ezredet átküldött a folyó túlsó oldalára, hogy keressék meg a legközelebbi ellenséget. Körülbelül ezer hadifoglyot hoztak vissza. Caligula egyenként megvizsgálta őket, háromszáz

kitűnő termetű magas, erős fiatalembert kiválasztott testőrsége számára, a többit pedig felállította egy sziklára. A hosszú sor két végére egy-egy kopasz embert állíttatott. Kiadta azután a parancsot Cassiusnak:
– Ölesd meg őket, kopasztól kopaszig. Meg kell bosszulni Varus halálát.
A tömegmészárlás híre hamarosan elterjedt a germánok körében, mire visszahúzódtak legsűrűbb erdőségükbe. Caligula ezután egész hadseregével átkelt a folyón, de csak elhagyatott vidéket talált. Az első napon, hogy kissé érdekesebbé tegye az ügyet, kiadta a parancsot, hogy a germán testőrség egyik része a közeli erdőbe vonuljon. Vacsora idején az általa elküldött hírnök visszaérkezett, hogy az ellenség a közelben van. Ezután „cserkészei” és a lovastestőrség élén megrohamozta a szegény germánokat, akiket láncraverve hozott vissza, és kijelentette, hogy nagy túlerővel szemben győzelmet aratott.
A menetelés harmadik napján egy szűk szoroson kellett áthaladniuk. Cassius így szólt Caligulához:
– Tudod, Caesar, Varus hasonló helyen jutott bajba. Sohasem fogom elfelejteni azt a napot, amíg élek. Századom élén haladtam, és éppen egy olyan útkanyarulathoz értünk, mint amilyen felé most közeledtünk, amikor felhangzott a germánok harci kiáltása, és egyszerre mindkét oldalról jégverésként hullottak felénk a germán lándzsák. Egyszerre csak…
– Gyorsan a lovamat! – kiáltotta Caligula ijedten. – Engedjetek utat!
Kiugrott hordszékéből, felpattant Pénelopéra (Incitatus Rómában maradt versenyeket nyerni), és vágtában lovagolt visszafelé. Négy óra múltán már újra a hídnál volt, de azon annyira összezsúfolódtak a szekerek, és ő annyira sietett, hogy újra hordszékbe ült, és a hordszéket a katonák kézről kézre adták szekértől szekérig, amíg csak el nem ért a túlsó oldalra. Azonnal visszahívta seregét, kijelentvén, hogy az ellenség gyávamód nem mert csatába bocsátkozni vele, ezért máshol fog új győzelmek után nézni. Amikor az egész sereg újra összegyűlt, Boulogne-ba menetelt, ahonnan legkönnyebben lehet átkelni Britanniába. Történetesen Cymbellinusnak, Britannia királyának fia összeveszett apjával, és átkelt a csatornán, és római védelem alá helyezte magát. Caligula, aki már közölte a szenátussal, hogy teljesen leigázta Germániát, most levelet írt: „Cymbellinus király elküldte hozzám a fiát, hogy elismerje a római fennhatóságot az egész sziget felett.” Közben állandóan Caligula mellett voltam, bizony nem ment könnyen, hogy állandóan a kedvében járjak. Álmatlanságról panaszkodott és arról, hogy ellensége, Neptunus állandóan kínozza: tengeri zajokat idéz elő a fülében, és meg is jelenik neki álmában, kezében szigonnyal.
– Neptunus mer ilyet tenni veled? – kérdeztem. – Én nem engedném

birizgálni magam egy ilyen senkitől. Miért nem bünteted meg, mint ahogy megbüntetted a germánokat? Emlékszem, egyszer már megfenyegetted, és ha továbbra is zaklat, igazán nem volna értelme megkegyelmezni neki.
Összehúzott szemmel, kényelmetlen érzéssel nézett rám hosszabb ideig, végül megkérdezte:
– Azt hiszed, bolond vagyok?
Idegesen felnevettem:
– Caesar, hogy te bolond lennél? Azt kérded, hogy bolondnak tartalak-e? Hiszen te jelented a józan belátás és bölcsesség mértékét az egész világ számára.
– Tudod, Claudius – mondta bizalmasan –, igen nehéz emberi formában élő istennek lenni. Sokszor gondolom, hogy meg fogok őrülni. Azt mondják, a tüsszentő fű jó orvossága az őrületnek. Mi a véleményed erről?
– Az egyik legnagyobb görög filozófus, már nem emlékszem, hogy melyik, tüsszentő füvet szedett, hogy tiszta agyát még tisztábbá tegye. De ha engem kérdezel, azt mondom, mi szükség van erre? A te agyad oly tiszta, mint a hegyipatak vize.
– Igen – mondta –, de szeretném, ha többet tudnék aludni három óránál éjszakánként.
– Ez a három óra azért van, mert emberi alakban jársz. Istenek, akik nem élnek emberek között, egyáltalában nem alszanak.
Erre megnyugodott, és másnap csatára gyűjtötte össze seregét a tengerparton. Elöl volt az íjasok sora, aztán a germán elöőrsöké lándzsákkal, azután a római haderő, végül a gall hátvéd. A lovasság a két szárnyra került, ugyanide kerültek a harcigépek, az ostromgépek, a katapulták és a faltörő kosok. Senki sem tudta elképzelni, hogy mi történik most. Caligula belovagolt a tengerbe, amíg a víz Penelope szügyéig nem ért, és elkiáltotta magát:
– Neptunus, öreg ellenség, védekezz! Halálos párbajra hívlak ki. Aljasul elpusztítottad apám flottáját, ugye? Nos, próbálj velem ujjat húzni, ha merészelsz.
Ekkor éppen egy kis hullám haladt el mellette. Feléje csapott a kardjával, aztán megvetően nevetett, megfordította lovát, és nyugodtan kilovagolt a partra. Itt általános támadást fúvatott, az íjasok nyilaztak, a dárdások dárdát vetettek, a lándzsások elhajították lándzsájukat, a gyalogság egészen derékig belábolt a vízbe, és kaszabolta a kis hullámokat, a lovasság kétoldalt bevágtatott a vízbe, és egy darabig be is úsztatott, a kőhajítógépek hatalmas köveket hajigáltak, a faltörőkosok nekiszegezték fejüket a hullámoknak, s közben Caligula hajóra szállt, és oly távol, hogy a kövek, nyilak, dárdák, lándzsák el nem érhették, megállt a hajóval, és a legképtelenebb átkokkal illette Neptunust, majd nagyokat köpött a

tengerbe. Neptunus kísérletet sem tett a védekezésre, egy katonát megcsípett egy tengeri rák, egy másikat pedig megszúrt egy kardhal. Caligula végre takarodót fúvatott, és felszólította embereit, töröljék le a vért kardjukról, és szedjék össze a zsákmányt. A zsákmán a tengerpart fövényén heverő sok kagyló volt. Minden egyes katonának tele kellett szednie sisakját, aztán a tengerparton felhalmozni a sok kagylót. A kagylókat kiválogatták, ládákba csomagolták, és Rómába küldték, hogy a soha nem hallott győzelemnek bizonyítéka is legyen. A csapatok remekül mulattak ezen a csatán, és amikor fejenként négy arannyal jutalmazta őket, percekig ünnepelték. A győzelem emlékére Caligula igen magas világítótornyot építtetett a híres alexandriai világítótorony mintájára, amely azóta is igen nagy áldás a veszélyes vizeken a hajósok számára. A csatának tehát mégis volt valami eredménye.
Újra visszaindultunk a Rajna mentén. Amikor Bonnba érkeztünk, Caligula félrevont, és sötét arccal suttogta:
– Az ezredeket még nem büntették meg, amiért fellázadtak apám ellen, amikor távol voltam a tábortól. Emlékszel, nekem kellett visszatérnem, hogy valahogyan helyreállítsam a rendet.
– Kitűnően emlékszem. De hiszen ez meglehetősen régi história. Huszonhat év múltán nem hiszem, hogy sok ember szolgálna még a csapatokban. Azt hiszem, te és Cassius vagytok az egyedüli veteránok, akik jelen voltatok azon a szörnyű napon.
– Igaz, talán csak megtizedeltetem őket.
Az Egyes és a Húszas ezred katonáinak megparancsolták, hogy külön gyűlésen vegyenek részt, fegyvert nem kell hozniuk, úgyis nagyon meleg van. A testőrlovasságot is odaparancsolta Caligula, de szigorúan meghagyta, hogy kardjukat és lándzsájukat hozzák magukkal. Találtam egy őrmestert, aki olyan öreg és megviselt volt, mintha már Philippinél is szolgált volna. Megszólítottam:
– Őrmester, tudod ki vagyok?
– Nem, uram. Azt hiszem, konzul voltál, ugye?
– Germanicus öccse vagyok.
– Igazán, uram? Sohasem tudtam, hogy ilyen személyiség létezik.
– Csakugyan nem vagyok fontos személyiség, nem is vagyok katona. De igen fontos üzenetem van számotokra. Ne hagyjátok nagyon messze hátra kardotokat ma délután, amikor összejöttök a gyűlésre.
– Miért, uram, ha kérdeznem szabad?
– Mert szükségetek lesz rá. Esetleg a germánok megtámadnak, esetleg mások.
Hosszan, erősen a szemembe nézett, de aztán rájött, hogy komolyan beszélek.
– Nagyon köszönöm, uram. Szólok a többieknek.
A gyalogságot rögtön az emelvény előtt sorakoztatták fel, és Caligula

mérges, fenyegető arccal beszélt hozzájuk, gyakran dobbantóit a lábával, és az öklét is mutogatta. Emlékeztetni kezdte őket egy bizonyos éjszakára, kora tavasszal, sok-sok évvel ezelőtt, amikor a csillagtalan, boszorkányos égbolt alatt… Itt néhány katona lassanként keresztüllopózott két szakasz lovasság közötti nyíláson, és karddal tért vissza. Mások merészen előhúzták kardjukat az öltönyük ráncaiból, ahová dugták. Caligula úgy látszik észrevehette, hogy mi történik, mert hirtelen hangot változtatott. Párhuzamot kezdett vonni azok között a rossz idők között, amelyeket, hála az isteneknek, elfelejtettünk, és a mai dicső, gazdag és győzelmes idők között.
– A ti kis játszótársatok felnőtt – mondta végül –, és a világ leghatalmasabb uralkodója lett. Nincs ellenség, bármilyen erős, vad és elszánt, aki meg merne mérkőzni legyőzhetetlen fegyvereivel.
Az én őrmesterem most előreugrott:
– Minden elveszett, Caesar. Háromszázezer germán átkelt a Rajnán. Ki fogják rabolni Lyont, aztán átkelnek az Alpokon, és Róma ellen vonulnak.
Senki sem hitt ennek a buta mesének, csakis Caligula. Arca elsárgult a félelemtől, leugrott az emelvényről, felpattant lovára, és úgy elvágtatott a táborból, hogy a füstje se látszott. Az egyik inasa utána lovagolt, ennek Caligula visszaordított:
– Hála istennek, Egyiptom még az enyém. Ott legalább biztonságban leszek. A germánok ugyanis nem értenek a hajókhoz.
Micsoda általános nevetés tört ki! Egy ezredes azonban jó lovon utána lovagolt, és nemsokára utol is érte. Megnyugtatta, hogy a hír túlzott volt. Csak kis sereg kelt át a folyón, de máris visszaverték. A római partokat teljesen megtisztították az ellenségtől. Caligula a legközelebbi városban megpihent, és küldönccel üzente a szenátusnak: háborúi véget értek, diadalmas, babérkoszorús csapataival tüstént hazatér. A gyáva otthonmaradottakat szigorúan megdorgálta, amiért a szokásos, könnyelmű életet élték a városban, színházakban, fürdőkben és lakomákon, mialatt ő a legkeményebb nélkülözéseknek volt kitéve. Ugyanúgy evett, ivott és aludt, mint a legutolsó közkatona.
A szenátus nagy zavarban volt, miképpen békítse meg, amikor szigorúan megparancsolta nekik, hogy saját kezdeményezésükre semmilyen címet ne szavazzanak meg neki. Mindenesetre küldöttséget menesztettek eléje, gratulálni nagyszerű győzelmeihez, és kérni, siessen vissza Rómába, ahol jelenlétére oly nagy szükség van. Caligula szörnyűmód dühbe gurult, hogy parancsa ellenére sem szavaztak meg neki diadalmenetet, és hogy a szenátus üzenetében nem Jupiternek nevezték, hanem egyszerűen Gaius Caesarnak. Ráütött kardja markolatára, és így kiáltott:
– Siessek vissza? De mennyire sietek! És ez lesz a kezemben!
Hármas diadalmanetre készült, hogy megünnepelje a germánok, a

britek és Neptunus legyőzését. Brit hadifogolyként vele volt Cymbellinus fia és annak kísérete, Boulogne-ban különben néhány brit kereskedelmi hajót is feltartóztatott, és azoknak személyzete is vele volt. Germán hadifogolyként a háromszáz igazi hadifogoly szerepelt és minden magas termetű gallus, akire sárga parókát és germán ruhát adatott. De mint említettem, a szenátus nem mert hivatalos diadalmenetet megszavazni, így hát csak egyszerűvel kellett beérnie. Ugyanolyan módon lovagolt be a városba, mint ahogy az öbölben vert hídon átlovagolt. És csak Caesonia könyörgésére állt el attól a tervétől, hogy az egész szenátust lemészárolja. Caesonia legalább józan nő volt.
Róma népét megjutalmazta azért, amiért a múltban úgy adakozott neki, mintha koldus volna: a palota tetejéről arany- és ezüstesővel árasztotta el a népet. Az arany- és ezüstpénzek közé azonban vörösen izzó vasérméket is kevert, hogy emlékeztesse a népet: nem feledkezett el cirkuszi viselkedéséről. A sok örömujjongás közé néha egy-egy szörnyű sikoltás is vegyült. A katonaságot felhatalmazta, hogy annyit zavaroghat, amennyit akar, és közköltségen be is rúghat. A katonák persze a végletekig kihasználták az engedélyt, egész sor boltot kiraboltak, és felégették a prostituáltak negyedét. A rendet csak tíz nap múltán sikerült helyreállítani.
Ez szeptemberben történt. Távolléte alatt a munkások serényen dolgoztak új temploma felépítésén a Palatinus-dombon, Castor és Pollux templomának túlsó oldalán, az új palota felől. Caligula Castor és Pollux templomát új temploma előcsarnokává tette, a két isten szobra között utat vágatott. „A mennybéli ikrek az ajtónállóim”, dicsekedett. Ezután utasította Görögország kormányzóját, hogy a leghíresebb istenszobrokat küldesse onnan Rómába. Le akarta ugyanis fűrészeltetni a fejüket, és a saját képmását rakatni a helyükbe. A szobor, amelyre legjobban vágyott, az óriási olympusi Jupiter volt. Külön hajót építtetett elszállítására. A hajót vízre bocsátása előtt villámcsapás érte. Azt hiszem azonban, hogy a babonás személyzet égette el. A capitoliumi Jupiter azonban megbánta, hogy összeveszett Caligulával (legalábbis Caligula ezt közölte velünk), és könyörgött neki, hogy költözzön vissza a szomszédságába. Caligula válaszában kijelentette, hogy hiszen majdnem kész az új templommal, de minthogy a capitoliumi Jupiter olyan alázatosan bocsánatot kért, hajlandó a megalkuvásra – hidat épít a völgy felett, hogy összekösse a két dombot. Ezt meg is tette. A híd elhaladt Augustus templomának teteje fölött.
Caligula most már hivatalosan is Jupiter volt. Nemcsak latin Jupiter, hanem olympusi Jupiter is, és ezenkívül ő volt minden isten és istennő, akinek a szobrát lefejeztette, és helyébe saját képmását tétette. Néha Apolló volt, néha Mercurius, néha pedig Pluto, és minden alkalommal viselte is a megfelelő ruhát, és megfelelő

áldozatokat követelt. Láttam Venusként ide-oda járni, hosszú, áttetsző selyemöltönyben, festett arccal, vörös parókában, kitömött mellel és magas sarkú papucsban. Mint a Jóság Istennője jelen volt a decemberi ünnepségeken, ami botrányt is okozott. Mars igen kedvenc megjelenési formája volt. De legtöbbnyire Jupiter volt. Olajágból viselt koronát, finom, vékony aranydrótokból szakállat, világoskék selyemöltönyt, és a kezében szigonyszerű, több ágú nyilas aranypálcát hordott, a villámot jelképezve. Egy napon a Piac téren a szónoki emelvényen Jupiternek öltözve beszédet mondott a tömeghez:
– Rövidesen várost szándékozom építeni a magam számára, az Alpesek tetején. Mi istenek jobban szeretjük a hegytetőket az egészségtelen folyóvölgyeknél. Az Alpesekről kényelmes kilátásom lesz birodalmamra, Itáliára, a gall földre, Svájcra, Tirolra és Germániára. Ha bárki rosszul viselkedik, és meg akarom fenyíteni, intelemképpen mennydörgők egyet, így (és ezzel morogni kezdett). Ha pedig az intelem kárbavész, a gazembert agyonsújtom villámommal, így (ezzel a tömeg közé hajította szigonyszerű aranyvilláját, amely lehullott egy szobor lábához). Egy marseille-i sarukészítőmester, aki éppen látogatóban volt Rómában, egyszerre csak nevetni kezdett. Caligula letartóztatta, odahozatta az emelvényhez, aztán lehajolva hozzá megkérdezte:
– Kinek tartasz engem?
– Felfuvalkodott bolondnak.
– Kinek? – kérdezte Caligula elképedve.
– Én csak szegény gall sarukészítő vagyok, és ez az első látogatásom Rómában. Nem tudok mást mondani. Ha valaki úgy viselkedne odahaza, mint ahogy te, akkor buta felfuvalkodottnak tartanák.
Erre már Caligula is nevetni kezdett.
– Te szegény féleszű – mondta. – Persze, hogy annak tartanák. Hisz éppen ez a különbség.
A tömeg iszonyúan kacagni kezdett, de vajon Caligulát kacagta-e ki vagy a sarukészítőt, az nem derült ki. Röviddel ezután mennydörgő- és villámlókészüléket csináltatott. Meggyújtott valami kanócot, mire a masina bömbölni kezdett, hirtelen szikrák pattantak belőle, és köveket hajított olyan irányban, amilyenben csak akarta. De biztos forrásból tudom, hogy amikor éjszaka vihar támadt és mennydörgőit, Caligula az ágy alá mászott. Erről van egy kedves történet. Egy napon vihar tört ki, amikor Caligula Venusnak öltözötten páváskodott a palotában. A mennydörgés hallatára vékony hangon elsikoltotta magát:
– Atyám, atyám, kíméld szép leányodat!
A pénz, amelyet galliai utazásával szerzett, hamar elfogyott, és új módokat keresett jövedelme növelésére. Kedvenc módszere most a gazdag emberek végrendeletének felülvizsgálata volt, olyanoké, akik nem hagytak rá semmit. A tárgyaláson bizonyítani szokta, hogy

mennyi jótéteménnyel árasztotta el az illetőt életében, ez tehát vagy háládatlan, vagy bolond volt végrendelete megszövegezésekor, ő mindenesetre inkább azt tételezi fel róla, hogy nem volt épelméjű. A végrendeletet érvénytelennek minősítette, és önmagát nevezte ki első örökösül. Kora reggel szokott volt megjelenni a törvényszéken, és egy táblára felírta azt az összeget, amelyet aznap „keresni” akart, rendszerint kétszázezer aranyat. Amikor az összeg egybegyűlt, akkor bezárta az ülést. Egy napon új rendeletet adott ki a különféle boltok nyitási és zárórájára vonatkozólag. A rendeletet apró betűkkel egy kis papírra íratta, és oly magasan szögeztette ki a Piac tér egyik oszlopára, hogy senki sem olvasta el, mert nem tartotta fontosnak. Ugyanaznap délután tisztjei felírták több száz kereskedő nevét, akik nem tartották be a rendelet utasításait. Persze nem is tarthatták be. Ebben az időben már a gazdagabb emberek rendszerint értesítették a császári kincstárnokot, hogy végrendeletükben Caligulát tették meg főörökösükül. Sok esetben azonban ez sem bizonyult okosnak, mert Caligula felhasználta azt a méregládikót, amelyet Líviától örökölt. Egy napon cukrozott gyümölcsöt küldött ajándékba sok vagyonos úrnak, akiknek ő volt az örököse. Mindnyájan azonnal meghaltak. Unokatestvéremet, a marokkói kormányzót is Rómába idézte, és kivégeztette. A kivégzés előtt még ki is magyarázkodott.
– Meg kell halnod, Ptolemaeus, szükségem van a vagyonodra.
Galliai utazása alatt aránylag kevés ember jutott börtönbe Rómában, a börtönök majdnem üresek voltak, ami azt jelentette, hogy nem volt elég táplálék a vadállatok számára. A hiányt úgy pótolta, hogy a közönség soraiból választotta ki a vadállatok táplálékát. Először kivágatta az illetők nyelvét, nehogy segítségért kiáltsanak. Napról napra szeszélyesebb lett. Egy napon Apolló istenként várta, hogy az egyik pap fiatal bikát áldozzon neki. A rendes szertartás szerint a diakónus kőbaltával lesújtott a bika fejére, hogy aztán a pap nyugodtan elvághassa a torkát. Caligula diakónusnak öltözve jött be a templomba, és feltette a szokásos kérdést: „Üssek?” Amikor a pap felelt: „Tedd azt!” – a kőbaltát hatalmas lendülettel a pap fejére sújtotta.
Még mindig szegénységben éltem Briseisszel és Calpurniával, mert ámbár nem voltak adósságaim, pénzem sem volt, kivéve gazdaságom kicsiny jövedelmét. Igen előrelátóan értesítettem Caligulát szegény voltomról, és ő megengedte, hogy a szenátusi rend tagja maradjak, noha már nem voltak meg a szükséges pénzügyi kvalifikációim. Helyzetem azonban, úgy éreztem, napról napra bizonytalanabbá vált. Egy éjfélkor, kora októberben, hangos kopogásra ébredtem. Kidugtam a fejem az ablakon.
– Ki az?
– Azonnal jelentkezz a palotában!

– Te vagy az, Cassius Chaerea? Meg akar öletni?
– Parancsom van, hogy azonnal vezesselek eléje.
Calpurnia sírt, Briseis is sírt, és mindketten gyengéden megcsókoltak búcsúzóul. Miközben segítettek az öltözködésben, gyorsan utasítottam őket, mit tegyenek megmaradt vagyonommal, a kis Antóniával is, hogy miképpen temessenek el. Szívfájdító jelenet volt mindnyájunk számára, de nem mertük túlságosan elnyújtani. Nemsokára Cassius oldalán sántikáltam a palota felé. Ingerült hangon mondta: „Két másik konzulviselt embert is maga elé idézett." Megmondta a nevüket, mire még jobban megijedtem. Mindketten gazdag emberek voltak, abból a fajtából, akiket Caligula könnyen megvádolhatott azzal, hogy összeesküvést szőnek ellene. De miért engem?
Elsőnek érkeztem. A másik kettő néhány pillanattal utánam érkezett kifulladtan a sietéstől és a félelemtől. Néhány germán testőr állt mögöttük, anyanyelvükön motyogva egymással. A szoba teljesen sötétbe burkolózott, kivéve két pici olajlámpát az emelvényen. Az ablakokat ezüst csillagokkal díszített fekete bársonyfüggönyökkel aggatták be. Társaimmal búcsúzóul csendben kezet fogtunk. Mindkettőjüktől sok sérelem ért már hébehóba, de a halál árnyékában az ember elfelejti az ilyen apróságokat. Majdnem hajnalig ültünk, és vártuk, hogy valami történjék.
Hirtelen megpendült egy cimbalom, hogy a következő pillanatban az oboák és hegedűk vidám muzsikája töltse be a szobát. Az oldalajtón keresztül rabszolgák lépkedtek be, mindegyikük két lámpával a kezében. A lámpákat az oldalt álló asztalon helyezték el. Ezután egy eunuch erőteljes hangja csendült fel, egy ismert dalt énekelve. A rabszolgák visszavonultak. Valami csoszogó hangot hallottunk, és a következő pillanatban betáncolt egy magas, esetlen alak, rózsaszín női selyemingben, rózsakoszorúval a fején. Caligula volt.
Amikor az eunuch odaért a dalban, hogy a rózsaujjú istennő felgöngyölíti a csillagos eget, Caligula félrevonta a bársonyfüggönyöket az ablak elől. A kora hajnali fény becsurgott az ablakokon. Amikor az eunuch arról énekelt, hogy a rózsaujjú istennő egymás után elfújja a lámpákat, Caligula is ugyanezt tette: pf, pf, pf…
A dal következő szakasza a szeretők búcsúzásáról szólt. Ekkor egy ágyból, amelyet nem láttunk, mert egy benyílóban állott, a Hajnal Istennője előhúzott egy teljesen meztelen leányt és férfit, és némajátékkal értésükre adta: itt az ideje, hogy elbúcsúzzanak. A lány gyönyörű volt. Amikor elérkezett az utolsó versszak, amely kizárólag a Hajnal Istennőjének dicsőítése, volt annyi eszem, hogy arcra boruljak a padlón. Társaim azonnal követték a példámat. Caligula most kicsoszogott a teremből, és nemsokára hívatott, hogy reggelizzünk vele. Tüstént így szóltam hozzá:
– Ó, istenek istene, sohasem láttam még táncot, amely ilyen mélységes

szellemi gyönyörűséget nyújtott volna nekem. Nem tudom szavakba önteni, milyen gyönyörű volt, és mennyire tetszett.
Társaim egytértettek velem, csupán afölött sajnálkoztak, hogy ilyen makulátlan előadást csak három ember nézhetett végig. Caligula jóindulatúan megjegyezte, hogy ez csak próba volt. Valamelyik éjjel az amphitheatrumban tartja meg az előadást, és meghívja rá az egész várost. Persze nem tudtam, hogy a szabad ég alatti amphitheatrummal miképpen képzeli el a függönyelvonási jelenetet, de erről nem szóltam semmit, ízletes reggelit kaptunk, a rangidős volt konzul a padlón ült, és felváltva harapott süteményébe és csókolgatta Caligula lábát. Éppen arra gondoltam, mennyire fog Calpurnia és Briseis örülni visszatérésemnek, amikor Caligula nagy jókedvében így szólt hozzám:
– Szép lány volt, ugye, Claudius, te öreg kéjenc?
– Az istenekre mondom, gyönyörű.
– És amennyire tudom, még mindig szűz. Szeretnéd feleségül venni? Ha akarod, elveheted. Egy pillanatra nekem is megtetszett, de furcsamód nem nagyon szeretem már az éretlen nőket… Az igaz, az éretteket sem szeretem, Caesonia kivételével. Megismerted a lányt?
– Nem, nem, uram, őszintén szólva, csak téged néztelek.
– Unokatestvéred, Messalina, Barbatus leánya. Az öreg párduc egyetlen szóval sem tiltakozott, amikor elküldettem érte. Milyen gyávák ezek mind, Claudius!
– Igen, felséges istenség.
– Nos, rendben van. Holnap összeesketlek benneteket. Most azonban, azt hiszem, lefekszem.
– Ezer hála és köszönet, Isten – mondtam, és megcsókoltam az egyik lábát. Kegyesen a másikat is csókra nyújtotta, ígéretét betartotta, másnap csakugyan összeesketett bennünket. Papi tiszteletdíjként elfogadta Messalina hozományának tíz százalékát, de különben eléggé udvariasan viselkedett. Calpurnia roppantul örült hazatérésemnek, és úgy tett, mintha nem bánná a házasságot. Tárgyilagosan mondta:
– Rendben van, drágám, visszamegyek Capuába, és a birtokot fogom vezetni. Nem is fogok hiányozni neked ilyen csinos feleség mellett. És most pénzed is van, visszaköltözhetsz hát a palotába.
Mondtam neki, rám erőszakolták ezt a házasságot, és hogy nagyon hiányozni fog nekem. De leintett: Messalina kétszer olyan szép, mint ő, háromszor olyan okos, azonkívül előkelő és gazdag. Már most is szerelmes vagyok belé.
Kényelmetlenül éreztem magamat. Négyévi nyomorúságom alatt Calpurnia volt egyetlen barátom. Mi mindent tett értem! És közben igaza volt: már szerelmes voltam Messalinába, és Messalina most a feleségem lesz. Nem lesz többé hely Calpurnia számára.
Könnyezett, amikor elment. És is sírtam. Nem voltam szerelmes belé, de ő volt a legigazibb barátom, és éreztem, ha valaha szükségem lesz

rá, rögtön mellettem lesz, hogy segítsen rajtam. Azt hiszem, mondanom sem kell, hogy amikor megkaptam a hozományt, nem feledkeztem meg róla.

HARMINCKETTEDIK FEJEZET

Messalina végtelenül szép lány volt, karcsú és kecses mozgású, koromfekete szemű, haja pedig valóságos erdő: göndör, hollófekete fürtök erdeje. Alig beszélt, és volt valami titokzatos mosolya, amely megőrjített szerelmemben. Nagyon örült, hogy megszabadult Caligulától, és hamar rájött, hogy milyen előnnyel jár a velem való házassága, s így viselkedésével elhitette velem, épp annyira szeret, mint amennyire én szeretem őt. Voltaképpen most voltam először szerelmes kisfiú korom óta. De amikor egy nem nagyon okos és nem nagyon vonzó ötvenéves férfi beleszeret egy igen vonzó és nagyon ügyes tizenötéves lányba, akkor nem sok jót remélhet. Októberben házasodtunk össze. Decemberben már másállapotba került. Látszólag nagyon szerette a kis Antóniámat, aki ekkor tízéves lehetett. Nagyon megkönnyebbültem, hogy a kislánynak van valakije, akit anyának nevezhet, és aki évek számában elég közel van hozzá, hogy barátja lehessen, megmagyarázhassa a társasági szokásokat, ide-oda vihesse, amire Calpurnia nem volt képes.

Új feleségemmel együtt meghívtak, hogy újra a palotában éljek. Szerencsétlen időben érkeztünk. Egy Bassus nevű kereskedő kérdezősködött a palotaőrség egyik kapitányától Caligula mindennapi szokásai felől.

– Igaz-e, hogy éjszakának idején fel-alá jár, mert nem tud aludni? Igaz-e, hogy el is megy a palotából és különböző szórakozóhelyekre jár? Hány órakor szokta ezt csinálni? Rendszerint mely szórakozóhelyekre látogat el? Milyen őrséget visz magával?

A kapitány jelentette az esetet Cassiusnak, Cassius pedig szólt Caligulának. Bassust letartóztatták, és vallatni kezdték. Kénytelen volt beismerni, hogy meg akarta ölni Caligulát, de a legirtózatosabb kínvallatások után is tagadta, hogy lettek volna bűntársai. Caligula ekkor üzenetet küldött Bassus idős apjának, hogy legyen jelen fia kivégzésénél. Az öregúr, akinek fogalma sem volt arról, hogy Bassus meg akarta ölni Caligulát, vagy hogy letartóztatták, nagyon megrémült, amikor fiát összetört tagokkal, nyögve találta a palota padlóján. Erőt vett azonban magán, és megköszönte Caligula nagylelkűségét, amiért megengedte, hogy lefoghassa fia szemét. Caligula felnevetett:

– Lefogni a szemét? Nem! Nem lesz szeme, amit le lehet fogni. Máris kiszúrom, és a tiédet is. – Bassus apja így szólt:

– Kegyelmezz életünknek. Mi csak eszközök vagyunk hatalmas

emberek kezében. Megmondom a nevüket.
Caligula most figyelni kezdett, és amikor az öregúr megemlítette a gárda parancsnokát, a germánok parancsnokát, a kincstárnokot, Caesoniát, Mnestert és három-négy más magas állású embert, elsápadt ijedtében.
– És kit akarnak helyembe császárrá tenni?
– Nagybátyádat, Claudiust.
– Ő is részt vett az összeesküvésben?
– Nem, ő csak báb lett volna a kezükben.
Caligula elsietett, magához hívatta a testőrparancsnokot, a germánok parancsnokát, a kincstárnokot és jómagámat. Megkérdezte a többiektől rám mutatva:
– Alkalmas ez a fickó arra, hogy császár legyen?
Meglepődötten válaszoltak:
– Szerintünk nem, ha te nem parancsolod, császár.
Erre lemondóan mosolygott, és felkiáltott:
– Én egyedül vagyok és ti hárman. Kettőtöknél fegyver is van, míg én védtelen vagyok. Ha gyűlöltök, és meg akartok ölni, tegyétek ezt a hülyét a helyemre.
Mindnyájan arcra borultunk, és a két tiszt odanyújtotta neki a kardját. És így szólt:
– Ártatlanok vagyunk, uram, eszünkbe se jut ilyen. Ha nem hiszel nekünk, ölj meg.
Caligula valójában meg akart ölni bennünket. De mialatt habozott, így szóltam:
– Kegyelmes Istenem. Az ezredes, aki ide hívott, elmondta, milyen súlyos váddal illette három hűséges szolgádat Bassus apja. Világos, hogy alaptalan a vád. Ha Bassust csakugyan ők bérelték volna fel, akkor miért kellett volna neki kikérdezni a kapitányt szokásaid felől? Nem kaphatta volna meg a szükséges felvilágosítást maguktól a tábornokoktól? Nem, Bassus apja csak ügyetlen hazugsággal próbálta megmenteni a maga és a fia életét!
Caligula úgy tett, mintha érvelésem meggyőzte volna. Csókra nyújtotta a kezét, szólt, hogy álljunk fel, és visszaadta a kardokat, Bassust és apját a germánokkal darabokra kaszaboltatta. De nem tudott megszabadulni a szörnyű gondolattól, hogy meg akarják gyilkolni, erre különben egy sereg szerencsétlen előjel is mutatott szerinte. Először is a palota portásfülkéjébe becsapott a villám. Azután Incitatus egy este, amikor vacsorához hozták, felágaskodott és eltört egy nagy alabástrom kupát, amely Julius Caesaré volt, a bor kifolyt a padlóra. A legrosszabb előjel az Olympuson történt, amikor Caligula parancsához híven a templomi munkások megkezdték Jupiter szobrának szétszedését, hogy Rómába szállítsák. Legelőször a fejet kellett levenni, hogy mértékül szolgáljon az új fejhez, amelyet

Caliguláról fognak mintázni. Egész szerkezetet építettek a templom tetejére, és hatalmas kötelékek segítségével akarták a fejet a magasba emelni, amikor egyszerre mennydörgésszerű nevetés hallatszott az egész épületben. A munkások halálra rémülten futottak szerteszéjjel. Nem volt oly bátor ember, aki vállalkozott volna a munkára helyettük.
Caesonia most azt tanácsolta neki, hogy miután hajthatatlan szigorúságától már úgyis mindenki remeg neve említésére, uralkodjon most gyengéden, és próbálja népe szeretetét kiérdemelni, félelmét amúgy is kiérdemelte. Caesonia ugyanis rájött, milyen veszélyes Caligula helyzete, és tudta, ha történik valami vele, ő maga is elveszti életét, ha nem tudja mindenki, hogy állandóan le akarta beszélni kegyetlenkedéseiről. Caligula igen csúnyán és egyben oktalanul viselkedett most. Egymás után felkereste a gárdaparancsnokot, a kincstárnokot és a germánok parancsnokát, és úgy tett, mintha teljesen bizalmába fogadná őket, mondván:
– Én bízom benned, de a másik kettő összeesküszik ellenem, tekintsd hát őket ellenségeidnek.
Persze a három férfiú találkozott, beszámoltak egymásnak a történtekről, és amikor az igazi összeesküvés készült, szemet hunytak előtte. Caligula azt mondta, helyesli Caesonia tanácsát, hálás is érte, követni is fogja, amint kibékült ellenségeivel. Összehívta a szenátust, és ilyen modorban beszélt hozzánk:
– Nemsokára mindnyájatoknak megkegyelmezek, ellenségeim, és ezer évig szeretet és békesség közepette fogok uralkodni. Ez a jóslat. De mielőtt ez az aranykorszak elkövetkezik, fejeknek kell gurulniuk és patakokban kell folynia a vérnek. Szörnyű öt perc lesz!
Ha előbb a békesség ezer éve jött volna, és azután a szörnyűséges öt perc, mi szépen beletörődtünk volna.
Az összeesküvést Cassius Chaerea szervezte. Régimódi katona volt, megszokta, hogy vakon engedelmeskedik fölötteseinek. A dolgoknak igen-igen el kellett fajulniuk, hogy egy ilyen vágású ember összeesküvésre gondoljon legfőbb parancsnoka ellen, akinek szent hűséget és engedelmességet fogadott. Caligula igen rosszul bánt Cassiusszal. Határozottan megígérte neki, hogy a gárda főparancsnoka lesz, és aztán minden magyarázat vagy mentegetőzés nélkül egy rövid szolgálati idővel rendelkező szürke kapitányt nevezett ki parancsnokká, csupán azért, mert nagyszerű ivási hőstettet vitt véghez: úgy hajtott fel öt liter bort egy kannából, hogy az edényt egy pillanatra sem vette el a szájától. Caligula ugyanekkor ezt az embert szenátorrá is kinevezte. Cassiust közben a legkellemetlenebb feladatokkal bízta meg: adók behajtásával, amelyek nem jártak neki, soha el nem követett bűnök büntetéseképpen kimért vagyonelkobzások végrehajtásával és ártatlan emberek kivégzésével. Nemrégiben kényszerítette, hogy megkínozzon egy előkelő születésű

szép, fiatal lányt, Quintiliát. A dolog így történt. Több fiatalember akarta feleségül venni, de az a fiatalember, akit gyámja szemelt ki férjéül, tagja a „vidám cserkészeknek”, egyáltalában nem tetszett neki. Kérte a gyámját, engedjen mást kiválasztani, az beleegyezett, mire ki is tűzték a menyegző napját. A kikosarazott „cserkész” Caligulához ment, és azzal vádolta meg sikeres vetélytársát, hogy Caligulát „kopasz asszonyságnak” nevezte. Quintiliát idézte tanúként. A lányt és a vőlegényt erre Caligula elé cipelték. Mindketten tagadták a vádat. Mindkettőjüket kínvallatásra ítélte Caligula. Cassius arca elárulta, mennyire undorodik, mert hiszen törvényesen csak rabszolgákat lehet kínpadra vonni. Caligula erre elrendelte, hogy Cassius személyesen ellenőrizze Quintilia kínzását, sőt tulajdon kezével forgassa a kínzókereket. Quintilia egy hangot sem adott ki az egész kínvallatás alatt, és azután így szólt Cassiushoz, aki szégyenében sírt:
– Szegény ezredes. Nem haragszom rád, néha nehéz lehet a parancsokat teljesíteni.
Cassius keserűen válaszolta:
– Bár meghaltam volna azon a napon Varus mellett, a germán erdőségben.
A lányt újra Caligula elé vitték, és Cassius jelentette, hogy nem vallott be semmit, sőt egy hangot sem adott ki a kínvallatás alatt. Caesonia így szólt Caligulához:
– Persze, mert szerelmes a férfiba. A szerelem mindent legyőz. Darabokra hasíthatod, és akkor sem fogja elárulni.
– Mondd csak, Caesonia, te is ilyen dicsőségesen bátor lennél miattam? – kérdezte Caligula.
– Tudod, hogy az lennék.
Így Quintilia jegyesét már nem is kínozták, mindkettőjüknek megkegyelmeztek, és Quintilia nyolcezer arany hozományt kapott a „cserkész” vagyonából, akit hamis vád miatt elítéltek. De Caligula hallotta, hogy Cassius sírt Quintilia kínvallatása alatt, és sírós csecsemőnek gúnyolta. A megríkatható csecsemő még nem volt a legkellemetlenebb gúnynév, amivel Cassiust illette. Úgy tett, mintha Cassius elgyengült, roskatag, zsörtölődő aggastyán lenne, és ocsmány tréfákat csinált róla a többi gárdatiszt előtt, akik kénytelenek voltak szívből nevetni. Cassius jött minden délben Caligulához az aznapi jelszóért. Rendszerint Róma, Augustus, Jupiter, Győzelem, vagy valami hasonló volt a jelszó, de most Caligula ilyen képtelen jelszavakat adott: Csókolj meg, őrmester, Szerelem, Gyengédség, és Cassius kénytelen volt közölni ezt tiszttársaival, és tűrni gúnyolódásaikat. Elhatározta, megöli Caligulát.
Caligula őrültebb volt, mint valaha. Egy napon bejött a szobámba, és minden bevezetés nélkül közölte, hogy három birodalmi városa lesz, de Róma nem lesz köztük. Épít egy várost az Alpesekben, Rómát újra

felépíti Actiumban, ahol ő született, tehát megérdemli ezt a kitüntetést, és aztán Alexandria is városa lesz arra az esetre, ha a germánok elfoglalnák a másik kettőt. Alexandria nagyon művelt város.
– Igen, Isten – mondottam alázatos főhajtással. Erre eszébe jutott, hogy kopasz asszonyságnak nevezték – haja csakugyan nagyon ritkult a fejebúbján – és így szólt:
– Hogyan merészelsz a jelenlétemben olyan ronda sok hajat viselni? Ez istenkáromlás – odafordult germán testőréhez: – Vágd le a nyakát!
Újra azt hittem, hogy befellegzett, de volt annyi lélekjelenlétem, hogy rákiáltottam a testőrre, aki kardjával felém rohant:
– Mit csinálsz, hülye! Az isten nem azt mondta: nyakát, hanem hogy haját. Rohanj azonnal ollóért.
Caligula meghökkent, és talán csakugyan azt hitte, hogy hajat mondott. Tűrte, hogy a germán elszaladjon az ollóért. Fejemet kopaszra nyírták. Engedélyt kértem, hogy hajamat feláldozhassam neki. Caligula kegyesen beleegyezett. A palotában ettől kezdve mindenki rövidre nyírt hajjal járt, kivéve a germánokat. Amikor Cassius fejét nyírták kopaszra, Caligula így szólt:
– Ó, milyen kár ezekért a drága kis fürtökért, amelyeket az őrmester annyira szeret.
Aznap este Cassius találkozott Lesbia férjével. Ez Ganymedes legjobb barátja volt, és Caligula egy reggel elejtett megjegyzéséből arra lehetett következtetni, hogy nem él már sokáig, így szólt:
– Jó estét, Cassius barátom. Mi a jelszó ma?
Cassiust Lesbia férje még sohasem nevezte barátjának, ezért vizsgálódva a szemébe nézett. Lesbia férje, Marcus Viniciusnak hívták különben, újra megszólalt:
– Cassius, sok közös vonás van bennünk, én komolyan gondolom, amikor barátomnak nevezlek. Mi a jelszó?
– A jelszó ma este: „Kicsiny fürtök”. De barátom, Marcus Vinicius, ha csakugyan barátomnak nevezhetlek, add nekem azt a jelszót, hogy „Szabadság”, és kardom a szolgálatodra áll.
Vinicius átölelte:
– Nem mi vagyunk az egyedüliek, akik hajlandók vagyunk lesújtani a szabadság kedvéért. A Tigris is velünk tart. – A Tigris egy másik gárdaezredesnek volt a beceneve, aki felváltva látta el Cassiusszal a szolgálatot.
[Kr. u. 41] A nagy palatinusi ünnepség másnap kezdődött. Ezt az ünnepséget Augustus tiszteletére Livia vezette be Tiberius uralkodásának kezdetén, és évenként a régi palota déli udvarában tartották meg. Augustusnak bemutatott áldozatokkal és egy szimbolikus processzióval kezdődött, és három napig tartott, amelynek folyamán színielőadások, táncok, ének- és bűvészszámok váltakoztak. Faállványokat emeltek, hogy a hatszázezer néző leülhessen. Amikor az

ünnepség befejeződött, az állványokat szétszedték, és a következő évig félretették. Abban az évben Caligula három napot nyolccá hosszabbította, beiktatott az ünnepségekbe kocsiversenyeket a cirkuszban és vízimutatványokat a vízicirkuszban. Állandóan mulatozni akart addig a napig, amíg Alexandriába nem hajózik. Ez január 25-re volt kitűzve. Egyiptomban nemcsak művelődni akart, hanem pénzt is elő akart teremteni hajthatatlan szigorúságával és azokkal a fogásokkal, amelyekkel Galliában annyi pénzt összeharácsolt. Elő akarta készíteni továbbá Alexandria újjáépítését, és végül, ezzel dicsekedett, új fejet akart helyezni a Sphinxre.
Az ünnepség megkezdődött. Caligula áldozatot mutatott be Augustusnak, egy kissé felületesen és szórakozottan, mintha nagyúr volna, aki véletlen szükség folytán kénytelen elvégezni valamelyik rabszolgája munkáját. Amikor ezzel elkészült, kihirdette, hogy kérjenek a polgárok tőle valamit, és ha módjában áll, teljesíteni fogja. Haragudott az utóbbi időben a népre, mert nem volt eléggé lelkes. A nép ujjongva ordítani kezdett:
– Több kenyeret, kevesebb adót, Caesar! Több kenyeret, kevesebb adót!
Caligula igen dühös lett. Egy szakasz germánt küldött a padok közé, és körülbelül száz embert lenyakaztatott. Ez az eset megzavarta az összeesküvőket. Emlékeztette őket a germánok kegyetlenségére és arra az állati hűségre, amellyel Caligulán csüngtek. Ekkor már alig lehetett Rómában ember, aki ne vágyódott volna Caligula halálára, vagy nem ette volna meg szívesen a húsát, ahogy mondani szokás. Ezek előtt a germánok előtt azonban ő volt a legnagyobb hős, akit a világ valaha is ismert. Mit törődtek azzal, hogy néha nőnek öltözött, vagy váratlanul elhagyta menetelő seregét és visszafelé lovagolt, vagy kényszerítette Caesoniát, hogy meztelenül sétáljon fel és alá előttük, és dicsekedett szépségével, vagy felégette legszebb villáját Herculaneumban azért, mert édesanyját ott két-három napra bebörtönözték, amikor útban volt a sziget felé, ahol meghalt. – Ez a megmagyarázhatatlan viselkedés még inkább méltóvá tette arra, hogy isteni lényként imádják. Egymás közt nagy bölcsen szoktak bólogatni, és mondogatták:
– Igen, az istenek már ilyenek. Sohasem lehet tudni, hogy mit csinálnak a következő pillanatban. Tuisco és Mannus otthon a mi drága Vaterlandunkban éppen ilyenek.
Cassius mohóságában nem törődött azzal, hogy mi történik vele személy szerint, ha célját eléri és Caligulát megölheti, de összeesküvő társai, akik nem voltak ilyen kemények, töprengeni kezdtek, milyen bosszút fognak állni a germánok csodalatos hősük gyilkosán. Különböző kifogásokkal kezdtek előállni, és Cassius nem tudott megegyezni velük valamilyen egységes tervben. Azt ajánlották, bízzák a gyilkosságot a véletlenre. Majd ha eljön az alkalom, lesújtanak.

Cassius aggódni kezdett. Gyáváknak nevezte őket, és még azt a vádat is fejükhöz vágta, hogy csak az időt húzzák. Talán azt akarják, hogy Caligula nyugodtan eljusson Egyiptomba?
Elkövetkezett az ünnepség utolsó napja, és Cassius nagy nehezen rábeszélte őket, hogy egyezzenek meg egy megfelelő tervben, amikor Caligula hirtelen kijelentette, hogy az ünnepségeket meghosszabbítja még három nappal. Kihirdetette, hogy szavalni, énekelni és táncolni akar, abban az öltözékben és abban a jelenetben, amelyet alexandriai szereplése számára készített elő, de igazságtalanság lenne a rómaiakat megfosztani ettől az elvezettől.
Ez a változás az összeesküvés félénkebb tagjainak új alkalmat adott a húzódozásra.
– Cassius, hiszen ez változtat a dolgokon – mondogattak –, így minden sokkal könnyebb a számunkra. Megölhetjük az utolsó napon abban a pillanatban, amikor kijön a színfalak köze. Ez sokkal jobb terv. Vagy megölhetjük abban a pillanatban, amikor színpadra akar lépni.
Cassius azonban hajthatatlan maradt:
– Elkészítettünk egy tervet, megesküdtünk, hogy végrehajtjuk, tehát végre is kell hajtani. És még hozzá makulátlanul jó terv.
– De még sok időnk van, miért nem varunk meg három napig.
– Ha nem segíttek nekem a terv végrehajtásában, mint ahogy esküvel ígértétek, akkor egyes-egyedül kell dolgoznom. Nem sok esélyem lesz a germánok ellen, de mindent megkísérlek. Ha túlságosan erősnek bizonyulnak, akkor elkiáltom magam: „Vinicius, Asprenas, Bubo, Aquila, Tigris, miért nem vagytok itt, ahogy megígértétek?”.
Erre aztán megegyeztek, hogy végrehajtják az eredeti tervet. Vinicius és Asprenas rábeszélik Caligulát délben, hogy hagyja ott a színházat egy kis időre. Elmennek fürödni, és gyorsan megebédelnek. Cassius, a Tigris és néhány más beavatott kapitány észrevétlenül ki fog lopózni a színpadról. Körülmennek a színház körül, addig a fedett folyosóig, amely a legrövidebb út a színháztól az új palotáig. Asprenas és Vinicius rábeszélik majd Caligulát, hogy ezen a rövid úton menjen.
Az aznapi darab Ulixes és Circe volt, és Caligula megígérte, hogy a végén gyümölcsöt, süteményt és pénzt fog szórni a közönség közé. Mindenki a lehető legkorábban jött a színházba, hogy minél közelebb ülhessen Caligulához. Rendszerint a nők külön ültek, és foglalt helyek voltak a lovagok, a szenátorok és előkelő idegenek számára. Ma azonban minden összekeveredett. Láttam egy későn érkezett szenátort, aki kénytelen volt egy afrikai rabszolga és egy sáfrányszínhajú nő között ülni, az utóbbi a közönséges prostituáltak ruháját viselte. Cassius örült ennek a zavarnak, mert annál könnyebben sikerülhet a tervük.
A germánoknak és magának Caligulának kivételével azt hiszem, én voltam az egyetlen ember a palotában, aki nem hallott még az

összeesküvésről. Ez azért történt, mert elhatározták, hogy szegény Claudiust is megölik, mint Caligula nagybátyját. Caligula egész családját meg akarták ölni. Az összeesküvők talán féltek, hogy megteszem magamat császárnak, és megbosszulom Caligula halálát. Elhatározták, hogy helyreállítják a köztársaságot. Ha a hülyék engem is beavattak volna, ez a történet igazán másképpen végződne. Mert én jobb köztársaságpárti voltam bármelyiküknél. De nem bíztak bennem, sőt igen kegyetlenül halálra ítéltek. Még maga Caligula is többet tudott az összeesküvésről bizonyos szempontból, mint én, mert éppen most adtak tudtára egy jóslatot, az antiumi orákulumtól: „óvakodj Cassiustól". Félreértette az intelmet, és Drusilla első férjét, Cassius Longinust hívta vissza Kisázsiából, ahol az kormányzó volt. Azt hitte, Longinus haragszik rá Drusilla meggyilkolása miatt, és eszébe jutott, hogy Longinus leszármazottja annak a Cassiusnak, aki segített Julius Caesar meggyilkolásában.
Aznap reggel nyolckor érkeztem a színházba, és megkaptam a számomra fenntartott helyet. A testőrparancsnok és a germánok parancsnoka között ültem. A testőrparancsnok áthajolt előttem, és megkérdezte a germánok parancsnokától:
– Hallottad az újságot? – Milyen újságot?
– Új darabot adnak elő ma. „A kényúr halálá"-t.
Én is közbeszóltam:
– Csakugyan változás van a műsorban. Mnester „A kényúr halálá"-t fogja előadni. Már évek óta nem játszották ezt a darabot. Cinyras királyról szól, aki nem akart háborúba menni Trója ellen, mire gyávasága miatt megölték.
A darab elkezdődött, és Mnester formája tetőfokán volt. Amikor meghalt Apolló kezétől, szájából csak úgy omlott a vér mindenfelé, ugyanis egy kis hólyagba marhavert töltött, és elrejtette a szájában. Caligula magához hívatta, és mindkét oldalról megcsókolta az arcát. Cassius és a Tigris kísértek vissza az öltözőjébe, mintha meg akarnák védeni az imádóitól, de valójában kimentek a színészbejárón. A kapitányok az ajándékosztogatás közben oldalogtak ki. Asprenas így szólt Caligulához:
– Remek volt. Mit szólnál most egy hűs fürdőhöz és egy könnyű ebédhez?
– Nem – mondta Caligula –, meg akarom nézni ezeket a női erőművészeket. Azt mondják, kitűnőek. Azt hiszem, végigülöm a mai napot.
Vinicius erre felemelkedett. Közölni akarta Cassiusszal, a Tigrissel és a többiekkel, hogy ne várjanak. Caligula megfogta a köpenyét.
– Drága barátom, ne szaladj el, nézd meg ezeket a lányokat. Az egyikük ellejti a halak táncát, amelytől majd úgy érzed magad, mintha a tenger fenekén lennél.

Amikor a haltánc véget ért, Vinicius újra felemelkedett:
– Hogy bevalljam az igazat, uram, szívesen maradnék, de Cloacina hív. Valami nehezet ettem.
Caligula nevetett.
– Engem ne hibáztass, barátom, egyike vagy a legjobb embereimnek, a világ minden kincséért sem mérgezném meg az ételedet.
Vinicius kiment a színészbejárón, és az udvarban találta Cassiust és a Tigrist.
– Jöjjetek be – mondta nekik –, végigüli a napot. Cassius így szólt:
– Rendben van, menjünk vissza. Ott fogom megölni, ahol ül. Remélem, velem tartasz!
Ebben a pillanatban egy testőr jelentette Cassiusnak, hogy megérkeztek végre a fiúk. Caligula ugyanis nemrégen levelet írt a kisázsiai görög városoknak, hogy küldjenek neki tíz nemesfiút, akik az ünnepségen eltáncolják nemzeti kardtáncukat, és himnuszokat énekelnek az ő tiszteletére. Ezt csak ürügyül használta fel, hogy a fiúkat hatalmába kerítse, arra számított, hogy hasznos túszok lesznek, ha majd haragját Kisázsia ellen fordítja. Már napokkal korábban kellett volna érkezniük, de a nagy vihar az Adrián visszatartotta őket.
A Tigris rászólt a katonára:
– Azonnal jelentsd a császárnak.
Időközben nagyon megéheztem. Odaszóltam Vitelliusnak, aki mögöttem ült: „Nagyon szeretném, ha a császár példát adna a távozásra, mert jó volna egy kis ebéd.” Ekkor érkezett a testőr jelenteni a fiúk megérkezését.
– Remek! – mondta Caligula örvendezve Asprenasnak. – Még ma délután felléphetnek! Azonnal látni akarom őket, és egy rövid próbát tartani velük a himnuszból. Gyertek, barátaim. Először megtartjuk a próbát, azután fürdünk, eszünk és visszajövünk.
Kimentünk. Caligula megállt az ajtónál, hogy parancsot adjon a délutáni előadásra. Vitelliusszal, egy szenátorral és a két tábornokkal előre haladtam. A fedett folyosón keresztül mentünk. Cassius és Tigris a bejáratnál álltak. Engem nem üdvözöltek, csak a többieket. Furcsállottam.
Beértünk a palotába. Körülnéztem. Furcsa – gondoltam –, egyetlen kapitány sincs itt, csupán őrmester. Kérdően társaimhoz akartam fordulni, de – további furcsa dolog – mind csendben eltűntek mellőlem. Ebben a pillanatban távoli ordítást, sikoltozást, aztán újra ordítást hallottam. Tűnődtem, vajon mi történhetett. Valaki elrohant az ablak alatt és így kiáltott: „Vége! Meghalt!” Két perc múlva a színház felől roppant ordítás hallatszott, mintha csak az egész közönséget le akarnák mészárolni. Sokáig tartott, egy időre csend lett, aztán roppant ujjongás hallatszott. Feltámolyogtam kis könyvtárszobámba, és remegve, kábultan behullottam karosszékembe.

A szekrény tetejéről Herodotos, Polybius, Thukydides és Asinius Pollio mellszobra meredt rám. Szenvtelen vonásaik mintha ezt mondták volna: „Az igazi történész mindig túlteszi magát napjai politikai zavarain.” Elhatároztam, hogy összeszedem magam, mint igazi történészhez illik.
Ez történt: Caligula kijött a színházból. Ott már hordszék várt rá, hogy a testőrök sorfala között a hosszú úton körülvigye az új palota bejáratáig. De Vinicius így szólt:
– Menjünk a rövid úton. A görög fiúk nyilván ott várnak a be járatnál…
– Rendben van, menjünk – mondotta Caligula.
A nép követni akarta őket, de Asprenas hátramaradt, és visszaszorította őket. „Ne zavarjátok a császárt” – mondta, és szolt a kapusoknak, hogy zárják be a színház kapuit.
Caligula a fedett folyosó felé ment. Cassius előlépett, és tisztelgett.
– Ó, ige, a jelszó, Cassius. Ma egy szépet kapsz: „Az öregúr csipkés hálóinge.”
A Tigris Caligula háta mögül megkérdezte „Lehet?” Ez volt ugyanis a megbeszélt jel. „Igen” – bömbölte Cassius, kardot rántott és teljes erejével Caligula fele vágott.
Állig ketté akarta metszeni a koponyáját, de célt tévesztett és kardja a váll és a nyak között csapódott le. A felső mellcsont felfogta az ütés erejének legnagyobb, részét. Caligula a fájdalomtól és az elképedéstől megtántorodott. Vadul körülnézett, és rohanni kezdett. De ekkor Cassius már újra eltalálta az állat A Tigris ugyanabban a pillanatban szintén rásújtott. Caligula térdre roskadt. „Sújts újra!” – ordította Cassius.
Caligula felnézett az égre, elkínzott arccal. „O, Jupiter – imádkozott.
– Teljesítve – kiáltotta a Tigris, és levágta Caligula egyik kezét.
Egy Aquila nevű kapitány adta meg a kegyelemdöfést egy mély szúrást a lágyékba, de azért még tíz kard merült mellébe és hasába, hogy biztosan meghaljon. Egy Bubo nevű kapitány bedugta ujját az egyik sebbe, és aztán lenyalta a vert, felordítva: – Megesküdtem, hogy iszom a véréből.
Tömeg gyűlt össze és kiáltozni kezdtek hogy a germánok jönnek. A merénylőknek semmi esélyük sem lett volna egy csapat germán ellen. A legközelebbi épületbe menekültek, amely történetesen régi otthonom volt. Caligula nemrégiben kölcsönkérte tőlem, hogy vendégszobákat rendezhessen be benne olyan külföldi követek részére, akiket nem akart a palotába meghívni. A főbejáraton mentek be, és a hátsó ajtón kijutottak. Mind meg tudtak szökni idejében, a Tigris és Asprenas kivételével. A Tigris úgy tett, mintha nem tartozna a merénylőkhöz, és ő is együtt üvöltött a germánokkal bosszúért, de azok gyanút fogtak, ledöfték. Asprenas befutott a fedett folyosóra,

ahol a germánok utolérték, és megölték. Két másik szenátort is lemészároltak, akikkel véletlenül találkoztak. Ez csak egy kis csapat volt, a zászlóalj többi része bevonult a színházba, és bezárta maga mögött a kapukat. Hősük meggyilkolását tömegmészárlással akarták megbosszulni. Ez volt a bömbölés és sikoltozás, amit hallottam. A színházban senki sem tudta, hogy Caligula meghalt, vagy hogy egyáltalában merényletet követtek el ellene. De teljesen nyilvánvaló volt, hogy a germánok mire készülnek, mert simogatták lándzsájukat, és beszéltek is hozzájuk, ami állandó szokásuk, mielőtt vért ontanak szörnyű fegyvereikkel. Hirtelen a színpadról a trombitás vigyázzt trombitáit. Utána a hat szólam jelezte, hogy császári parancsra történik. Mnester belépett, és felemelte a kezét. Ebben a pillanatban csend lett, mert törvény volt, hogy amikor Mnester a színpadon van, mindenkinek hallgatnia kell. Caligula a legkisebb zaj okozóját is kivégeztette. A germánok is abbahagyták a lándzsasimogatást, és szoborrá meredve álltak. Mnester így kiáltott:
– Nem halt meg, polgártársaim. Távolról sem. A merénylők rávetették magukat, és térdre kényszerítették, de ő újra felkelt. A kardok felmondják a szolgálatot az isteni Caesarral szemben. Sebesülten és véresen felemelkedett. Lássátok-e, így! Felemelte dicső fejét, és isteni lépésekkel elhaladt aljas és gyáva merénylőinek elképedt sorfala előtt. Sebei begyógyultak. Csoda történt! Most a Piac téren van, és hangosan szidja alattvalóit a szónoki emelvényről.
Hatalmas örömrivalgás tört ki, a germánok pedig eltették fegyvereiket. Mnester, illetve az egyetlen ember, aki megőrizte ezen a délutánon lélekjelenlétét Rómában – Herodes Agrippa, a zsidók királya, mert ő parancsolta meg Mnesternek ezt a hazugságot –, ők ketten legalább hatvanezer emberéletet mentettek meg.
Az igazi hír azonban csak most érkezett el a palotába, ahol a legnagyobb zavart idézte elő. Néhány öreg katona azt gondolta, itt a jó alkalom a harácsolásra. Úgy tesznek majd, mintha merénylők után kutatnának. A palota minden szobájának arany ajtófogantyúja van, mindegyik megér legalább hathavi zsoldot, és elég könnyű lecsapni egy éles karddal. Hallom a kiáltásokat:
– Öljétek meg őket, öljétek meg őket! Bosszuljatok meg Caesart!
Elbújtam egy függöny mögé. Két katona bejött. Megláttak a lábamat a függöny alatt.
– Gyere ki onnan, merénylő, nincs értelme a rejtőzködésnek.
Kijöttem, és arcra borultam.
– Nnnnnne öljetek meg, uraim, ssssemmi ddd-olgom nem volt vele.
– Ki ez az öregúr? – kérdezte az egyik katona, aki nem volt ismerős a palotában. – Nem látszik veszélyesnek.
– Hát nem ismered? Germanicus nyomorék öccse. Rendes öreg fickó, semmi bajt nem okoz. Kelj fel, uram, nem bántunk mi téged – Ezt a

katonát Gratusnak hívták. Szóltak, menjek le velük a földszintre, a nagy lakomázó terembe, ahol őrmestereik és szakaszvezetőik éppen haditanácsot tartanak. Egy fiatal őrmester állt az egyik asztalon, hadonászott a karjával, és ordítozta:
– A pokolba a köztársasággal! Egyetlen reménységünk egy új császár. Bármilyen új császár jó, ha a germánok elfogadjak.
– Incitatus talán! – ajánlotta valaki röhögve.
– Az istenekre mondom, az az öreg gebe is jobb lenne, mintha nincs egyáltalán császárunk. Azonnal kell valakit találnunk, hogy visszatartsa a germánokat. Különben megörülnek.
Két elfogom keresztültörtetett a tömegen, engem is előre cibálva. Gratus elkiáltotta magát:
– Hé őrmester! Nézd csak, kit találtam. Azt hiszem, szerencse Az öreg Claudius van itt. Miért ne lehetne az öreg Claudius a császár? A legalkalmasabb ember Rómában erre az állásra, igaz, hogy egy kicsit sántít és egy kicsit dadog, de az nem baj.
Üdvrivalgás, nevetés és kiáltozás: „Éljen Claudius császár! Közben az őrmester bocsánatot kért:
– Bocsánat, uram, azt hittük, meghaltál. De te vagy a mi emberünk. Emeljétek fel ide, fiúk, hogy mindenki láthassa.
Két hatalmas termetű tizedes a vállára vett.
– Éljen Claudius császár!
– Tegyetek le! – kiáltottam dühösen. – Tegyetek le, ha mondom. Nem akarok császár lenni. Nem vagyok hajlandó császár lenni. Éljen a köztársaság!
Csak nevettek: „Jó tréfa. Nem akar császár leni. Ez aztán szerénység.”
– Adjatok egy kardot – kiáltottam –, inkább megölöm magam.
Messalina sietve közeledett felém:
– Az én kedvemért tedd meg, amit kérnek tőled, a gyermekünk kedvéért! Mindnyájunkat meggyilkolnak, ha tovább makacskodsz. Caesoniát már megölték. A kislányát pedig lábánál fogva megfogták, és koponyáját a kőfalon verték szét.
– És gondold meg, uram, meg lehet szokni a császárságot is – mondta Gratus vigyorogva. – Nem is olyan rossz dolog az, császárnak lenni.
Nem tiltakoztam tovább, mi értelme volna a sors ellen küzdeni? Kicipeltek a nagyudvarra, és énekelték azt a buta himnuszt, amelyet Caligula trónra lépésekor énekeltek. „Germanicus újra eljött, hogy megszüntessen minden bút, bajt.” Egyik nevem ugyanis Germanicus volt. Kényszerítettek, hogy vegyem fel Caligula aranyból készült tölgyfakoszorúját, amelyet a harácsolóktól szedtek vissza. Hogy ne dűljek el, erősen kellett tartanom magam a tizedes vállán. A koszorú minduntalan az egyik fülemre csúszott. Milyen rosszul éreztem magam! Azt mondják, olyan voltam, mint egy bűnöző, akit a vesztőhelyre visznek. Trombitások serege a császári üdvözlést fújta.

A germán csapatok özönlöttek felém. Éppen most értesültek Caligula haláláról egy szenátortól. Szörnyen dühbe gurultak, amiért becsapták őket, és visszaindultak a színházba, de az már kiürült, így nem tudták, mit csináljanak. Senki sem volt, akin bosszút lehetne állni, kivéve a testőrséget, az pedig fegyveres. A császári üdvözlés aztán eldöntötte a dolgot. Előre rohantak, ordítva: „Hoch! Hoch! Éljen Claudius császár!” Ezzel már nagy hevesen esküdözni kezdtek nekem, felajánlották szolgálataikat, és szinte közelharcot vívtak a testőrökkel, hogy megcsókolhassák a lábamat. Rájuk kiáltottam, hogy hátráljanak, mire földre borultak előttem. Ezután körbe-körbe cipeltek az udvaron.
És mit gondolnak, milyen gondolatok és emlékek keringtek agyamban ezen a szokatlan napon? Szibilla jóslatára gondoltam-e, a farkaskölyök előjelére, Pollio tanácsára, vagy pedig Briseis álmára? Nagyapámra és a szabadságra? Apámra és a szabadságra? Három császári elődömre, Augustusra, Tiberiusra, Caligulára az ő életükre és halálukra? Messalinára és meg nem született gyermekünkre? Nagyanyámra, Liviára és ígéretemre, hogy istenné avatom őt? Postumusra és Germanicusra? Agrippára és Néróra? Camillára? Nem, sohasem találják ki, hogy mi jutott eszembe. De őszinte leszek, és megmondom, noha a vallomás kissé szégyenletes. Ezt gondoltam: „Tehát császár vagyok? Milyen badarság! De legalább kényszeríthetem az embereket, hogy olvassák a könyveimet. Nyilvános felolvasások nagy közönség előtt! És jó könyvek, harmincöt év kemény munkája van bennük. Nem is lesz igazságtalan. Pollio figyelmes hallgatóságot kapott drága vacsorái által. Jó történész volt és az utolsó római. Az én Karthágó-történetem tele van mulatságos anekdotákkal. Biztos vagyok benne, tetszeni fog nekik.
Erre gondoltam, s még az is eszembe jutott, hogy mint császárnak milyen remek alkalmam lesz tanulmányozni a titkos levéltárakat, és megtudni pontosan, mi történt ekkor vagy akkor. Mennyi hibás tényt kell kiigazítani! Milyen csodalatos sors egy történész részére. És ahogy látták, minden alkalmat megragadtam erre. Még a história-íróknak azzal az előjogával is alig éltem, hogy részletesen közöltem volna a társalgásokat, amelyeknek csak a lényegét tudom.

Tartalom